

KNJIŽNICA OF 2

V spomin vsem padlim
primorskim aktivistom Osvobodilne fronte,
ki so s svojim požrtvovalnim delom
na gospodarskem področju
doprinesli pomemben delež
k zmagi partizanskega orožja

ZALOŽBA LIPA

Dr. FRAN JURIŠEVIČ

PARTIZANSKO
GOSPODARSTVO
NA
PRIMORSKEM

Koper - 1975

Uvod

O naši narodnoosvobodilni vojni je že mnogo napisanega. Izšle so knjige, brošure in članki, v katerih so borci in aktivisti-pisatelji opisovali to veliko epopejo slovenskega naroda. Toda pri vseh večjih in manjših spisih ožjega ali širšega značaja še vedno ni v zadostni meri opisana povezava zaledja s fronto. Brez tesnega sodelovanja naših primorskih vasic in zaselkov z borci ne bi bili prišli tako lahko do cilja — do izгона okupatorja iz naših krajev in do osvoboditve naše domovine. Zakaj so npr. okupatorji požigali vasi in gnali prebivalce v internacijo in v smrt? Zato, ker so vedeli, da se morajo boriti ne le proti partizanskim puškam, temveč da je njihov sovražnik vsak primorski otrok, starec ali ženska.

Vojna zahteva ne samo orožje in strelivo. Potreben je predvsem material, in to kar je najvažnejše, varnost zaledja. Ta edinstvena povezava in enotnost je obstajala na Primorskem že od samega začetka boja proti okupatorju. Primorsko ljudstvo namreč ni v svoji sredi poznalo plave niti bele garde, a kolikor je ta ponekod bila, so jo bili infiltrirali iz drugih krajev Slovenije.

Dobro vemo, na kakšne težave lahko naletijo pri oskrbovanju vojaških enot tudi dobro organizirane in z matično deželo povezane enote, tudi če imajo polna skladišča najrazličnejšega blaga. Kje in kakšne shrambe in zaloge pa so imeli naši borci?

Poskušali smo prikazati kritično ekonomsko stanje, v katerem je našla vojna vihra naše delovne množice. Že od samega začetka vojne pa so nastali še hujši in zelo težko

rešljivi problemi. Z ene strani niso imeli ljudi dovolj živeža in drugih življenjskih potrebščin niti za lastne potrebe, po drugi strani pa niso imeli možnosti zahajati drugam na zaslužek ali prodajati svoje skromne pridelke, kajti okupatorja je bilo treba povsod bojkotirati. Moramo pa tudi poudariti, da je partizanska vojska in oblast rabila velike vsote denarja za nakup živeža in najrazličnejšega materiala »za hrbtnom sovražnika.« Denar pa je moral zopet priti iz rok našega delovnega človeka, kmeta, obrtnika, trgovca itd. Marsikje je odpadla okupatorjeva oskrba (aprovizacija), ki pa je ni mogla zaradi pomanjkanja sredstev nikdar nadomestiti partizanska »samopomoč.« Zemlja je ostala neobdelana, saj so jo morali kmetje zapuščati. Primanjkovalo je gnojil, zaščitnih sredstev, semen in drugega kmetijskega reprodukcijskega materiala. Tudi obrtništvo je preživljalo težko krizo in trgovina je pešala. Vrhunec vsega pa so pomenili sovražnikovi vdori in njegove težke represalije.

Že sam začetek narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem torej ni bil rožnat. Toda kljub temu so skupno z oboroženo vstajo povsod vznikali prvi zametki ljudske oblasti.

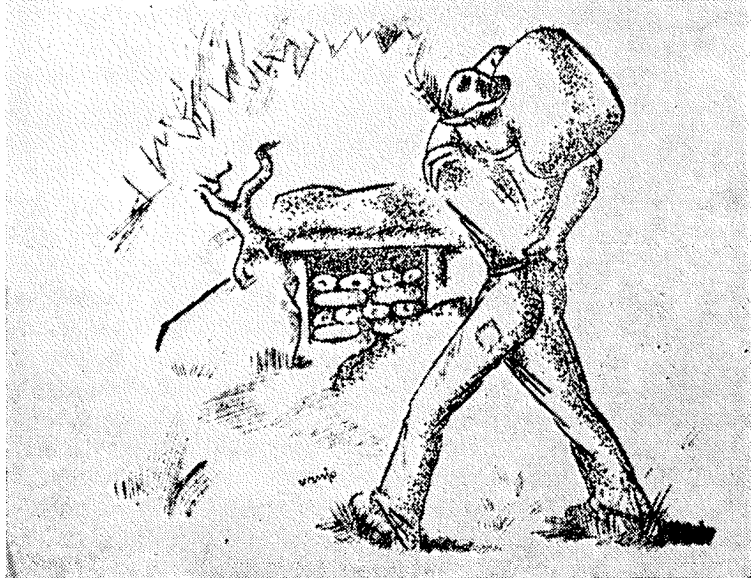
To oblast so predstavljali odbori Osvobodilne fronte (OF) in narodnoosvobodilni odbori (NOO). Kakšne so bile naloge vseh teh odborov? Bile so sila obsežne, saj je bilo treba reševati kar celotno politično, ekonomsko, kulturno, zdravstveno ter vso ostalo problematiko. Samo ob sebi je razumljivo, da so razmere terjale tudi tedaj, ko ni bilo mogoče dobiti potrebnih navodil, da se ti odbori, ki so bili večkrat sestavljeni iz nekaj ljudi, razširijo in si postavijo komisije ter odgovorne referente. Nujno je torej prišlo do ločevanja političnega, vojaškega in gospodarskega dela.

Ker je zaradi vojne situacije obstajal osnovni problem, kako skrbeti za vojsko in revne ter od vojne prizadete družine, so nastale tako imenovane gospodarske komisije (GK).

Že takoj v začetku narodnoosvobodilnega gibanja, ko še ni bilo mogoče dobiti navodil od višjih forumov, kako organizirati prehrano revnih družin in partizanskih enot, so bili na Primorskem zadolženi določeni ljudje,

da bi vodili evidenco, kdo in kaj mora dati v prid skupnosti. Partizanske enote so taborile navadno v bližini manjših vasi in zaselkov. Zaradi taktičnih in konspirativnih razlogov so nekatere vasice nosile največjo težo. Aktivisti in

SLOVENSKI KMET SKRIJ SVOJE ŽITO PRED OKUPATORJEM

Partizanski lepak, ki poziva kmete, naj skrijejo pridelke žita pred okupatorjem

partizani so poskušali vse, kar se je dalo ukreniti, da bi živež in drug material prihajal v določena središča in od tam dalje do enot. Še bolj nevhvaležno delo za enote pa je bilo, ko so morale v določenih primerih, in teh ni bilo malo, same iskati hrano. Na terenu so nastajale vaše gospodarske komisije, ki so se pozneje povezovale in delile v rajonske. Z vzpostavitvijo fondov (tajna rajonska skladišča) je bila boljše organizirana porazdelitev živeža četam in s tem so tudi bile nekatere vasice razbremenjene težkih dajatev. Končno je prišlo do popolne gospodarske ureditve po vsej Primorski, kar pomeni, da so pričeli voditi bolj natančno evidenco o gospodarskih zmogljivostih posameznih vasic, rajonov in okrožij. Vendar pa ni bilo tako lahko v tistih časih pripraviti statistiko in evidenco.

Ko danes pregledujemo žal tako redke, obledede, raztrgane ter od plesnobe in zoba časa objedene liste papirja, na katerih je nevešča, večkrat na pol pismena roka in v slabi slovenščini črtala, risala in pisala številke ter označevala ilegalna imena vasic, hiš, kmetov, delavcev in kajzarjev, kakor tudi njihove gospodarske skromne inventure, si ne moremo predstavljati, kakšnega pomena so ti podatki za našo tedanjo situacijo. Roka sicer ni bila vajena takega dela, bila pa je v človeku jeklena volja in srce, prežeto z ideali vere v boljšo bodočnost.

Torej čeprav je sovražnik vdiral v notranjost dežele in povzročal strah in razdejanje, je obstajala ljudska »partizanska država« z lastnim upravnim aparatom. Prav zato so terenske organizacije in posamezniki večkrat na lastno pest presojali položaj in temu ustrezno tudi reagirali na razne uredbe in ukaze. To pa zato, ker vseh ukrepov in odločb višjih forumov niso povsod enako izvajali, saj razmere pač niso dopuščale, da bi stvari potekale tako, kot bi morale. To velja, kot bomo pozneje videli, posebno pri načinu in intenziteti izvajanja bojkota, pri ukinitvi okupatorjeve ter uvajanju lastne aprovizacije, pri pravilni porazdelitvi dobrin in obremenjevanju terena, pri realizaciji sprejetih obveznosti, plačevanju davkov, posojil in disciplini ob izvajanju maksimiranih cen.

Tudi dokumentarnega gradiva je ohranjeno razmeroma malo in še to je nepopolno. Zato tudi ni bilo mogoče osvetliti vseh področij v enaki meri.

Prav tako so nastale težave, kar zadeva povezavo dogodkov in njihovo kronološko razporeditev. Moramo namreč upoštevati, da iz razumljivih razlogov neštetokrat mnoge okrožnice in odredbe višjih forumov sploh niso prišle do cilja. Izvajanje raznih ukrepov se je večkrat zaradi tega močno zavleklo. Na terenu niso tudi mogli v določenih rokih zbrati podatkov, ki so jih višji forumi nujno rabili. Gospodarske komisije so delale včasih v neverjetno težkih in nevarnih pogojih. Trgovale so tako rekoč »za hrbtom sovražnika« in prevažale blago mimo sovražnikovih postojank in zased. Mnogi so pri izvrševanju svojih nalog padli sovražniku v roke in bili strahotno mučeni ter umorjeni.

Poročila krajevnih, rajonskih in okrožnih forumov omenjajo, da je bilo ljudstvo marsikje do skrajnosti izčrpano. Toda tudi, če so bili ljudje še tako revni, so dali vsaj nekaj krompirja in korenja tistim, ki so se nemalokrat lačni in bosi borili, da bi iz naše domovine za vedno pregnali okupatorja ter si ustvarili boljšo bodočnost.

Treba je omeniti, da smo v knjigi navedli večje število ilegalnih imen aktivistov, za katere ni bilo mogoče ugotoviti pravih imen in priimkov. Prepričani smo, da bo z dobro voljo in v sodelovanju s še živečimi tovariši mogoče še vse te vrzeli odpraviti ter priti do novih podatkov, ki so zaradi že omenjenih težav izpadli.

Po tem kratkem uvodu se nam postavlja vendarle vprašanje, skupaj s tov. dr. Metodom Mikužem, avtorjem knjige »Slovensko partizansko gospodarstvo«, kjer se sprašuje tole: »Ali je bila partizanska gospodarska dejavnost premišljen in izdelan ‚nov‘ gospodarski sistem vodstvenih organov NOB ali so njegove oblike nastajale sproti in kaj je v tej dejavnosti doprinašala partizanska in ljudska iznajdljivost novega in originalnega? Partizansko gibanje ne bi bilo uspešno brez dobrega, discipliniranega in požrtvovalnega vodstva, vendar brez samoiniciative in odločnosti ljudske volje bi bili napisani ukrepi in ukazi brez moči, posebno ko so teren zasedle in držale pod najstrožjo kontrolo

sovražne čete in njih izredno zagrizena in neusmiljena obveščevalna služba.«

Za celotno Primorsko lahko trdimo v tem pogledu tisto, kar je napisal za Slovensko Istro Milan Guček v knjigi »Počakaj do prihodnje pomladi«: »Nihče ni mogel spreminiti resnice, da je obstajala v zaledju Trsta, Kopra, Izole, Pirana, tako rekoč v volčjem žrelu, popolna oblast ljudstva Slovenske Istre in se je držala ves čas, tudi ko je ni mogla varovati niti ena partizanska enota.«

Varovali so jo ljudje sami!

I. PREDVOJNO GOSPODARSKO STANJE KMETOV IN DELAVCEV

Materialnega doprinosa primorskega človeka, še posebno pa kmeta, k zmagi našega orožja ne bi mogli dovolj oceniti, če se ne bi vsaj v glavnih obrisih zadržali ob njegovem gospodarskem položaju. Ko govorimo o zatiranju Slovencev pod Italijo v času fašizma, se v glavnem omenja kulturno in nacionalno zatiranje, manj pa to, kako je celoten fašistični agrarni sistem slonel na izžemanju primorskega gospodarstva in kmeta, da bi ga tako laže gospodarsko ugonobili in laže podjarmili. Slovenska primorska vas je namreč bila že od nekdanj prava trdnjava odpora proti asimilaciji. Toda družine, ki so zaradi kakršnihkoli razlogov zapustile domače ognjišče in se izselile v mesta, so marsikdaj utonile v morju italijanstva in na ta način postale brezpomembne za nadaljnji boj proti potujčevanju vsega, kar je bilo slovensko.

Davčni sistem je pomenil v rokah italijanskega imperializma in raznarodovalcev močno orožje. Bolj ko je naš revni človek zahajal v materialne stiske, s tem večjimi pristojbinami so ga obremenjevali. Položaj pa se je še toliko bolj poslabšal, ker so izterjevanje davkov poverili zakupnikom (esattori), ki niso poznali do dolžnikov nikakršnega obzira.

Trgovci in obrtniki so morali plačevati 16 % znesek od vseh svojih dohodkov. Ta davek so imenovali »Ricchezza mobile«, kar pomeni premična dohodnina. Višino dohodkov so izračunali davčni uradi sami. In kot smo že omenili, izterjevalnice (esattorie) niso imele nikakršnega socialnega čuta ali usmiljenja do revežev. Bilo je več primerov, da so revežu prodali edino kravico iz hleva, čeprav je dolgoval izterjevalnici le majhen znesek.

Pri tovrstnih »operacijah« s kmetijskimi posestvi se je še posebej izkazala italijanska ustanova »ERA« ali »Ente per la Rinascita Agraria delle Tre Venezie« (Ustanova za obnovo kmetijstva treh Benečij). Ta posebna finančna ustanova je dobila s kr. dekretom št. 349, z dne 14. februarja 1929, značaj pravne osebe. Sedež te ustanove so prenesli iz Trevisa v Benetke, potrebno glavnico oziroma dotacijo pa so ji dale ustanove: »Opera Nazionale Combattenti« — Bojevalniška organizacija, »Istituto Federale Casse di Risparmio delle Tre Venezie« — Zveza hranilnic in še nekateri drugi denarni zavodi. Že iz dejstva, da je ta ustanova dobila osnovno glavnico »a fondo perduto« ali dotacijo, je moč sklepati, da je šlo bolj za politično kot za kreditno poslovanje.

Po svojem namenu bi morala ta ustanova pomagati zaradi vojne prizadetim kmetovalcem, kar je tudi delala nekaj let. Toda pozneje se je pričela ukvarjati z notranjo kolonizacijo, tj. s preseljevanjem italijanskih kolonov na območja, kjer so izvršili agrarne melioracije (bonifike), in na razlaščene, zapuščene ter na dražbi prodane kmetije. V takih stiskah je naš kmet v boju za obstanek iskal kredite pri raznih finančnih ustanovah, zatekati pa se je moral tudi k oderuhom. Ko je pri banki dobil posojilo, so že sama prošnja, dokumenti, notarski akti in vknjižba odvzeli kmetu tudi 20 in več odstotkov izposojene vsote. Stroški in prvi obroki, katere je moral plačevati, so bili zanj v času hude gospodarske krize (1929—1933) naravnost usodni. Kmet enostavno ni mogel izpolnjevati svojih obveznosti do kreditnih ustanov in tako je prišlo njegovo posestvo na boben. Ker pa navadno ni bilo drugih kupcev, so odkupovale taka posestva za majhen denar razne banke, hranilnice in druge finančne ustanove. Pod pretvezo, da nujno potrebujejo denar, pa so manjše kreditne ustanove navadno odstopile posestva omenjenemu zavodu. Treba bi bilo razpolagati s številnejšimi podatki o delovanju »Ente«, da bi tako prišli do popolnejše podobe o vlogi, ki jo je imela ta ustanova. Na žalost pa jih je na voljo le malo. Tako je npr. dne 15. decembra 1934 bila sklenjena v Benetkah v palači Franchetti kupoprodajna pogodba med raznimi bankami in hranilnicami z ene strani ter »Ente«. Iz te pogodbe je razvidno, da je »Ente« kupila na Goriškem

160 posestev za naravnost bagatelno ceno 2 400 000 lir. Samo v tej pokrajini pa je bilo do tedaj prodano 250 slovenskih kmetij z 2300 ha površine. V letu 1935 je ta ustanova odkupila na dražbah na Goriškem približno 100 posestev.¹ Iz originalnega dokumenta² je razvidno, da je bilo v puljski provinci leta 1933 izpostavljeno dražbi 974 kmetij in da je bilo od teh prodanih 477. Iz nadaljevanja tega poročila je tudi razvidno, da je bilo v prvih devetih mesecih 1934 na dražbi prodano 380 kmetij. V letu 1933 so samo davkarije (esattorie) puljske province izvršile 35 000 dražbenih postopkov. Dober del teh prodaj in rubežev odpade na sedanje območje treh obalnih občin. Da je bilo stanje slovenskega kmetovalca na Koprskem dejansko kritično, nam priča med drugim tudi citat iz omenjenega poročila: »... il ceto agricolo che costituisce la stragrande maggioranza della popolazione, non solo vede svanire la speranza di un prossimo *alleviamento delle sue durissime condizioni*, speranze destategli dalle provvidenze adottate dal Governo fascista per l'alleviamento delle passività onerose (R. D. L., 22. luglio 1932, n. 974), ma sente inevitabile e completo il crollo dell'economia agricola istriana sotto il peso dei tributi superiori alla sua capacità contributiva«.³

Ukinili so vse slovenske gospodarske ustanove na združni podlagi, kot je bila npr. Koprška hranilnica in posojilnica, podobne ustanove v Bertokih, Pobegih, Dekanih, Šmarjah, Marezigah, Kortah, Podgradu, Ilirski Bistrici, Hrpeljah-Kozini, Postojni in skoraj po vseh drugih večjih primorskih središčih.

Poleg združnih organizacij je pred tem delovala po mestih cela vrsta bančnih in drugih denarnih zavodov,

1 — Slovensko Primorje in Istra, Beograd 1953, str. 148 (v nadaljevanju Slovensko Primorje in Istra...)

2 — Poročilo puljskega prefekta Artusia Mussoliniju z dne 15. oktobra 1934. Prepis originala. Dokument je last dr. Frana Juriševiča (v nadaljevanju VJ).

3 — Kmetje, ki predstavljajo veliko večino prebivalstva, ne samo, da ne vidijo v bližnji prihodnosti izboljšanja svojega trdega položaja, to kar so pričakovali, da bodo dosegli s strani fašistične vlade na temelju zakona od 22. julija 1932 št. 964 za olajšanje pasivnih dajatev, ampak nasprotno temu čutijo kot nekaj neizbežnega celotno uničenje istrskega kmečkega gospodarstva.

na katere se je oslanjala naša trgovina, obrt, industrija in pomorska plovba.

V samem Trstu so Slovenci imeli leta 1918, ko je Italija zasedla Julijsko krajino, poleg na združni podlagi osnovanih denarnih zavodov Tržaške hranilnice in posojilnice, še Trgovske obrtne zadruge, Splošno hranilnico, Jadransko banko z izključno slovenskim in hrvaškim kapitalom, ki je znašal približno 30 milijonov tedanjih zlatih kron. Imeli so tudi samostojno podružnico Ljubljanske kreditne banke z glavnico 10 milijonov kron, ne da bi pri tem šteli druge združne denarne zavode v tržaških predmestjih Škedenj, Sv. Ivan, Barkovlje in Opčine. V samem centru mesta so razpolagali Slovenci in Hrvatje kar s sedmimi denarnimi zavodi z lastnim premoženjem, ki je znašalo več kot 50 milijonov zlatih kron.

Vse te ustanove so bile povečini včlanjene v slovenski Zadržni zvezi v Trstu. Ta je štela po prvi svetovni vojni kar 140 združnih organizacij (od tega 86 kreditnih) s skupno 45 000 člani. Ker je Zveza bila že od samega začetka trn v peti fašističnemu režimu, so jo že leta 1928 razpustili.⁴

Ne le Trst, tudi Gorica je dobro razvila svojo denarno in gospodarsko organizacijo. V Gorici so imeli Slovenci samostojno podružnico Ljubljanske kreditne banke, Kmečko banko, Centralno posojilnico, Ljudsko posojilnico in Trgovsko obrtno zadruho. Omrežje združnih organizacij se je na Goriškem vse do nastopa fašizma tako razvilo in okrepilo, da skoraj ni bilo kmečke, obrtniške, trgovske in pozneje celo meščanske družine, ki ne bi bila združno organizirana. Vse te kreditne in združne organizacije je v večini povezovala Goriška združna zveza. Ob razpustitvi je štela kar 170 različnih združnih organizacij.

Z likvidacijo Zveze je slovensko gospodarstvo na Goriškem ostalo prepuščeno svoji usodi.

Vredno je končno omeniti, da se uspehi združništva niso kazali samo v gospodarskem dvigu malega kmečkega človeka, obrtnika, trgovca ali intelektualca, temveč so v njem tudi krepili in valorizirali združniško idejo, ki je vodila k idealom človeškega dostojanstva in svobode.

4 — Slovensko Primorje in Istra..., str. 149.

Omenili smo že, kako so italijanske kreditne ustanove prodajale na dražbah posestva slovenskih kmetov. Sam koprski fašistični prvak je 15. maja 1939 pisal pokrajinskemu fašističnemu tajniku (federale) naslednje:

»... il fatto stà però che l'agricoltura locale ebbe un durissimo colpo: ne è prova irreparabile il numero impressionante degli incanti immobiliari che si registra già da anni, che per essere stati nella maggior parte promossi dagli Istituti di Credito Fondiario e da altri Istituti di Credito, non è da ritenere che possano essere ascritti ad atti vessatori di creditori esosi...«⁵

Z druge strani poročilo cinično poudarja: »... è fuori dubbio che certe proprietà polverizzate è meglio che vadano eliminate, sia nell'interesse dell'economia generale sia con vantaggio anche del contadino, il quale dopo un primo momento di avvillimento, troverà la vita meno dura quale colono, senza la preoccupazione di imposte, spese per fertilizzanti ecc., che quale proprietario oppresso da debiti.«⁶

Primorski kmet je najemal posojilo posebno za obnovo vinogradov, v upanju, da bo še vedno z lahkoto oddajal svoje vino, kot je bil tega navajen pod Avstrijo. Tudi slovenske kreditne ustanove so mu šle na roko. V poročilu, ki obsega nad 200 strani⁷ in ki sta ga izdala glavni direktor Združenja za kmetijsko preobrazbo Istre v Kopru prof. Guido Trentin (Direttore Generale Agrario) ter šef agrarnega odseka dr. Redento Vazzoler decembra 1937, dobimo naslednjo izjavo: »Con il potente mezzo di un *facile credito esercitato da una banca Slava* si creò in breve tempo un

5 — »... dejstvo je, da je bil lokalnemu kmetijstvu zadan težak udarec. Za to imamo neovrgljiv dokaz: vznemirjajoče število dražb nepremičnin. Ker so te dražbe sprožili v večini primerov zemljiški kreditni zavodi in druge bančne ustanove, ne moremo te pripisati brezobzirnim upnikom...«

6 — »... v interesu skupnosti in kmetovalca je, da se drobna posest eliminira. Kmet se bo po začetni potrnosti znašel v boljšem položaju kot kolon, rešen skrbi, kako plačati davke, nabaviti umetna gnojila itd., kakor je bil prej kot zadolženi gospodar.« — In dejansko se je precej dotedanjih slovenskih kmetov odločilo za to, da rajši postanejo koloni na svojem posestvu, kakor da bi nosili nevzdržno davčno breme.

7 — VJ.

largo movimento di compravendite che ebbe come risultato la creazione di un grande numero di nuovi piccoli proprietari. ... Il facile ed effimero periodo del dopo guerra illuse esageratamente l'agricoltore, il quale visto che il vino saliva a prezzi fortemente remunerativi, si diede a piantare nuovi vigneti, incontrando forti spese e gravandosi di oneri, senza rendersi conto della nuova situazione che in Istria si era creata con l'annessione alla Madre patria, ricca di province forti produttrici di ottimi vini. Fu questo un altro errore dell'agricoltore istriano. Difatti normalizatasi la produzione ed il mercato vinicolo delle vecchie provincie, chiusa o quasi l'esportazione dei vini, l'Istria fu la prima a risentire gli effetti della crisi. Il prezzo del vino discese presto a limiti insostenibili, tanto che il ricavato netto della coltura non riusciva molto spesso a coprire la quota d'ammortamento del debito incontrato per l'impianto dei nuovi vigneti effettuato nel periodo degli alti costi.«^a

Tako je torej že po sami izjavi ekonomistov izgubila vso vrednost pod italijansko upravo osnovna gospodarska panoga, vinogradništvo, slovenskega obalnega pasu ter Goriških Brd in Vipavske doline.

Ni na voljo statističnih podatkov o upadanju vinogradniške proizvodnje za vsa območja, ki bi za nas prišla v poštev. Iz podatkov za Puljsko pokrajino (Provincia di

- 8 — »Ker so z velikimi možnostmi prišli do kreditov na lahek način pri slovenski banki, se je v kratkem času močno razvila prodaja in nakup zemljišč. Na ta način je prišlo do povečanja števila majhnih posestev. Lagodna in nestanovitna poveljna doba je zapeljala marsikaterega istrskega kmetovalca. Ta je namreč videl, da cene vinu zelo naraščajo in da so ugodne, zato je pričel obnavljati vinograde. Obnova je bila povezana z ogromnimi stroški in je zato postala težko breme za kmete. Kmet ni spoznal težkega položaja, v katerem se je znašla Istra z aneksijo k 'matični domovini', državi, ki ima pokarjine z bogato proizvodnjo kvalitetnih vin. To nepoznavanje je bilo usodno za kmeta. Ko je prišlo do normalizacije proizvodnje vin v starih pokrajinah in ko so se tržišča stabilizirala, je postal izvoz istrskih vin dejansko skoraj nemogoč. Istro je zajel val gospodarske krize. Cene vinu so padle do nevzdržljivih meja tako, da čisti dohodek vinogradniške proizvodnje ni kril več niti amortizacije niti deležev kreditov, ki jih je kmet najel za obnovo nasadov.«

Polaj z dne 15. oktobra 1934 je razvidno, da je od leta 1924 do 1934 upadel pridelek vina za nič manj kot za 329 700 hl, kar je več kot za polovico! Leta 1924 je bila cena vinu pri kmetih približno 155 lir/hl, leta 1933 pa je upadla na 90 lir/hl. Brutto vrednost celotnega pridelka vina je bila leta 1924 približno 83 137 000 lir. Leta 1933 je upadla na 18 600 000 lir.

Na obalnem območju pa je preživljala težko gospodar-sko krizo tudi vrtnarska proizvodnja, in to zaradi močne konkurence iz južnih italijanskih pokrajin.

V boljših letih niso mogli kmetje niti po nizkih cenah prodati na tržiščih svojih pridelkov. V omenjenem poročilu koprskega fašističnega prvaka puljskemu »federalu«⁹ je govor tudi o tem problemu. Tu zasledimo: »È frequente accaduto che gli agricoltori hanno addirittura dovuto riportare a casa le loro derate col danno emergente delle spese incontrate.«⁹ Podobne primere smo imeli tudi drugod.

Na Goriškem je zaradi močne italijanske konkurence z notranjih tržišč zelo trpelo sadjarstvo. Zavedna in na-predna občina Dornberg, kjer so v izrednih letinah pridelali tudi do 40 000 hl vina, je zašla v velike dolgove, iz katerih se je popolnoma izvlekla komaj po osvoboditvi. Zaradi vseh teh tegob je kmeta popadel večkrat obup in lotil se je pijančevanja. Marsikatera kmetija je šla na boben tudi zaradi demoraliziranega gospodarja.

V nekaterih primorskih krajih kmetijstvo ni nikoli zadoščalo za prehrano prebivalstva. Ljudje so iskali zaslu-žek daleč od doma in mnogo se jih je tudi izselilo. V Čiča-riji so npr. do skrajnosti izčrpali gozdove, in ker ni bilo nikjer mogoče dobiti zaposlitve, so se mnogi lotili tihotap-stva. Vsi ti postranski zaslužki pa niso bili nikoli redni. Ta nestalnost pa je vplivala tudi na mentaliteto ljudi, ki so ostajali zagrenjeni in nezaupljivi. Izgubili so vero v lastno grudo in zato so iskali izhoda drugod.

Tako je bilo v glavnih obrisih stanje na primorskem podeželju. Italijanski politični in oblastni forumi pa niso bili naklonjeni niti drugim slovenskim slojem. Podobno kot

9 — »Večkrat se je zgodilo, da so morali kmetje svoje pridelke odpeljati nazaj domov, kar je povzročilo nove stroške, ki so s tem nastali.«

kmetje se tudi obrtniki niso mogli izmotati iz težkega položaja. Skromni zaslužki namreč niso dovoljevali, da bi si obrtnik nabavljal boljše orodje in stroje. Ves živi dan je slovenski obrtnik preživel v zatohlih, poleti vročih, pozimi pa ledenih delavnicah. Le redki slovenski tržaški ali goriški trgovci so se lahko prištevali med grosiste. Režim je namreč bolj favoriziral zanesljive elemente iz notranjih provinc Italije.

V decembru 1925 je izšel poseben zakon,¹⁰ da je treba odsloviti iz službe vse politično nezanesljive osebe. Tedaj so odpustili ali premestili v notranjost države skoraj vse slovenske državne uslužbenke, kot npr. poštarje, železničarje, občinske uradnike itd.

Končno so Italijani obračunali tudi z nezanesljivo delovno silo. Kraljevi dekret z dne 23. decembra 1926 je zahteval odpust vsega ladijskega osebja, ker da ne ustreza nacionalnemu značaju italijanske mornarice. Leta 1930 je bil imenovan izreden politični inšpektorat z nalogo, da prouči nacionalno in politično vedenje delavcev po tovarnah in rudnikih in da odpusti vse tiste, ki ne izpolnjujejo pogojev. Na tej podlagi je bilo v samem idrijskem rudniku živega srebra odpuščenih kar 80 delavcev. Nobeno podjetje si ni upalo sprejeti na delo osebe, ki ni imela priporočila fašističnega sindikata. To je veljalo v enaki meri tudi za trgovska podjetja. S temi omejevalnimi odločbami so bili močno prizadeti tudi mali slovenski kmečki posestniki, ki so bili navajeni kot sezonski delavci odhajati na delo v Trst. Tudi vsi drugi prosti poklici so morali iti skozi tako nacionalistično in politično rešeto.

Kar pa je bilo najhujše, pretila je naraščajoča brezposelnost. Spričo znanih kapitalističnih zakonov ponudbe in povpraševanja delovne sile so delodajalci iskali in tudi našli cenejšo delovno silo, ki je prihajala z italijanskega juga. Ti delavci so se namreč zadovoljili z neznatnim zaslužkom. Za slabo plačane službe cestarjev, poštarjev, poljskih čuvajev, čistilk itd. je bilo vedno nešteto kandidatov.

Rezultat vseh teh nesreč in političnega fašističnega pritiska ter izpadov je prišlo do množičnega izseljevanja

10 — Slovensko Primorje in Istra ..., str. 147.

Slovencev. Primorska inteligenca je iskala zatočišče v Jugoslaviji, medtem ko je kmečki živelj, na žalost pretežno mladina in delavstvo, šel s trebuhom za kruhom v velikem številu čez morje. Današnja migracija izseljencev je vse kaj drugega kot tedanja. Današnji zdomec se bo slej ko prej vrnil v domače kraje in s seboj bo prinesel prihranke. Toda tedanji kmečki izseljenci, ki so končali v južnoameriških tovarnah in rudnikih, se niso nikoli več vrnili in domovina ni imela od njih nobene koristi.

II. PRVO OBDOBJE PARTIZANSKE GOSPODARSKE DEJAVNOSTI NA PRIMORSKEM OD ZAČETKA DO KAPITULACIJE ITALIJE

Omeniti je treba, da je narodnoosvobodilno gibanje na Primorskem nastajalo in se razvijalo v posebnih pogojih. To gibanje se je razraslo med ljudstvom, ki je živelo, kakor smo omenili, v specifičnih okoliščinah, ki ne veljajo za druge predele matične domovine Slovenije, kjer je od prvega začetka okupacije nastal in zagorel plamen upora.

V pismu, ki ga je poslal Boris Kraigher Francu Leskošku-Luki, pravi o razmerah na Primorskem sredi leta 1942 tole: »Ljudstvo na Primorskem sprejema z velikim veseljem partizane in zbira hrano. Nacionalna zavest je razmeroma visoka, borbena pripravljenost pa zaenkrat ne dosega prve.« Taka ugotovitev nikakor ne preseneča, saj je fašistični teror v preteklih letih napravil svoje. Primorsko ljudstvo je imelo posebno v poslednjih dveh desetletjih fašizma opravka z brutalno silo. Že leta 1930 so padle bazoviške žrtve. Na tržaškem procesu od 2. do 14. decembra 1941 je sedelo na zatožni klopi 60 Slovencev, kar 300 pa jih je bilo aretiranih. Fašisti so tedaj izvršili pet smrtnih obsodb, medtem ko so druge obsodili na težke zaporne kazni. In čeprav ni bilo pravih direktiv ter povezanosti, so se dvignili že leta 1941 preprosti ljudje, kmetje, delavci in obrtniki ter intelektualci in iskali v več primerih sami zveze z organiziranim vodstvom.

Sledil je proces v Rimu 25. junija 1942, kjer je med 15 na smrt obsojenimi bilo kar 10 partizanov, zajetih na Nanosu. Ves čas okupacije in posebno v času procesov so križarili po slovenskih vaseh specialni motorizirani oddelki politične policije in zasledovali vsak gib količkaj osumljenih oseb. Zaradi

takega terorja je marsikdo zadrhtel, ker se je bal, da bo zaradi represalij izgubil še poslednje, kar mu je ostalo. Ni se torej čuditi, da je marsikateri kmet ali delavec zatrepetal, ko je zjutraj zagledal na zidovih svoje hiše ali skednja napis »Smrt fašizmu«, »Živela OF« in podobno. Centralni komite Komunistične partije Slovenije in Izvršni odbor Osvobodilne fronte sta dobro vedela, kakšen je položaj primorskega ljudstva. Poznala sta tudi težave, s katerimi se je bilo treba spoprijeti, zato so pošiljali takoj od začetka na Primorsko svoje najsposobnejše voditelje — komuniste. Med temi je bilo mnogo primorskih emigrantov, ki so bili pred fašističnim terorjem prisiljeni zapustiti svojo ožjo domovino in iskati v Jugoslaviji zaposlitev v tihem upanju, da se bodo lahko kdaj vrnili v osvobojeno deželo.

Tako je začetna malodušnost kmalu začela popuščati, namesto nje pa sta se pojavila odločnost in odpor. Padec fašizma pa je bil prvi znak močnejšega upora celotnega primorskega ljudstva.

Skupno z oboroženo vstajo se je tako kot drugod tudi na Primorskem pričela akcija za vzpostavitev vdborov OF.

Zato je nujno vsaj v grobih obrisih orisati in podati shemo razvoja teh organov ljudske oblasti. Prve organizacije oblasti so nastale že v letu 1941 na Vipavskem in Tolminskem ter na Krasu. Poleti 1942 zasledimo te osnovne enote novonastajajoče oblasti tudi drugod.¹¹

Po formiranju okrajnih komitejev KPS za Južno, Srednjo in Severno Primorsko so bili ustanovljeni v drugi polovici 1942 okrožni odbori OF in poleg tega veliko število okrajnih (rajonskih) odborov. Po shemi¹² je bila začetna struktura ljudske oblasti na Primorskem spomladi leta 1943 naslednja:

- 11 — Tone Ferenc: Kratek pregled razvoja KPS in OF v Slovenskem Primorju od decembra 1942 do septembra 1943. Prispěvki za zgodovino delavskega gibanja, 1960 — 1, Ljubljana 1960 (v nadaljevanju T. Ferenc: Kratek pregled razvoja ...)
- 12 — Ta shema se nahaja v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani in jo objavlja tudi T. Ferenc v publikaciji Kratek pregled razvoja ..., str. 142.

A) Južna Primorska

Okrožni odbor OF Materija — Ilirska Bistrica (Sežana — Ilirska Bistrica). V začetku leta 1943 ima to okrožje 3 rajone: Materija, Ilirska Bistrica in Sežana z 22 terenskimi odbori. Že maja istega leta ima 9 rajonov z 62 terenskimi odbori, junija pa 8 rajonov, ki se še istega meseca razdelijo na 2 okrožji: Materijo in Ilirsko Bistrico s 5 rajoni.

Okrožni odbor OF Pivka. (Žal je o tem okrožju le malo podatkov.)

Okrožni odbor OF Kras ima spomladi 1943. leta 31 odborov OF, sredi leta pa že 65 terenskih odborov.

Okrožni odbor OF Slovenska Istra s 4 rajoni in 12 terenskimi odbori OF. Okrožje ima poleti 1943. leta 6 rajonov.

B) Srednja Primorska

Okrožni odbor OF Brda. Organizacija se razvija počasi. Sredi leta 1943 ima 3 rajone: Brda, Benečija in Matajur. Pozneje, pred kapitulacijo Italije, ima še 2 rajona.

Okrožni odbor OF Gorica — Kanal, ustanovljen decembra 1942, je imel februarja 1943. leta 4 rajone, meseca avgusta istega leta pa 9 rajonov: Gorico z okolico, Kanal, Grgar, Št. Vid, Ajdovščino, Črniče, Dornberg, Miren in Vogrsko.

Okrožni odbor OF Vipava, ustanovljen januarja 1943, je imel 5 rajonov in pozneje 9 rajonskih odborov OF, od katerih se nekateri pozneje priključijo Goriškemu okrožju.

Okrožni odbor OF Idrija je imel 2 rajonska odbora OF.

C) Severna Primorska

Okrožni odbor OF Bača je imel 2 rajona: Bača in Cerkno.

Okrožni odbor OF Tolmin; okrožje je najprej imelo 2 rajona: Bovec in Tolmin.

Že sredi leta 1943 so pri glavnem štabu NOV in POS ustanovili »Ekonoski odsek«, ki je skrbel za prehrano in oskrbo vojske. Iz tega časa dobimo že prve podatke o *partizanskem gospodarstvu* na Primorskem.¹³ Pokrajinski od-

13 — Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, fascikel št. 540/III (v nadaljevanju IZDG, Lj., f. 540/III).

bor OF je npr. v okrožnici z dne 25. junija 1943¹⁴ grajal okrožne odbore, da slabo gospodarijo z denarjem. Ukazal je, naj uvedejo povsod blagajniške knjige, v katere naj zapisujejo dohodke in izdatke okrožja. Takrat so bili redni dohodki okrožij narodni davek, posojilo svobode, prostovoljni prispevki in drugi dohodki, kot npr. zaplemba blaga tihotapcem in črnoborzijancem. Znesek, zbran za posojilo, je moralo okrožje v celoti odvajati pokrajinskemu odboru OF, z ostalim denarjem pa so okrožja krila potrebe za vzdrževanje aktivistov, pomoč revnim in za razne nabave. Vojske takrat še niso denarno podpirali.

Ne smemo si zamišljati, da je pri ustanavljanju GK vsaj v začetnih fazah njih delovanja šlo za »komisije« v današnjem smislu. Marsikje je tako »komisijo« poosebljal le en človek. V več primerih so osebe, zadolžene za gospodarska vprašanja, odgovarjale še za druge »resorje« dela. Gospodarska dejavnost se podobno kot vojaška ni razvijala enako v vseh pokrajinah in celo okrožjih. Delo ni potekalo enotno, niti ne šablonsko. Oblike in načini dela so večkrat nastajali sproti. Pri tem zasledimo nešteto primerov čisto ljudske iznajdljivosti in originalnosti. Zato bi bilo izredno zanimivo opisati najrazličnejše načine, kako so ljudje zbirali živež in drug material ter ga pod najtežjimi pogoji spravljali na varno v skrivališča (bunkerje) in ga prevažali do določenega mesta. Z druge strani si pa ne smemo misliti, da so partizane oskrbovale le terenske organizacije. Ljudje sami so kar brez vsake direktive ali vednosti gospodarskih komisij oskrbovali enote ali pa so si enote same pri ljudeh poiskale in tudi našle nujno potrebno, čeprav skromno hrano. O organizaciji preskrbe enot in tudi o pomanjkljivostih, ki so se pri tem dogajale, bomo še govorili.

Z okrožnico 32/43, ki je izšla meseca julija 1943¹⁵, je Izvršni odbor OF (IOOF) slovenskega naroda objavil ustanovitev »*OSREDNJE GOSPODARSKE KOMISIJE*« in sporočil političnim predstavnikom, naj prično z ustanavljanjem gospodarskih komisij. Istočasno pa so pozvali tudi politične kadre, naj pri tem delu intenzivno pomagajo terenskim organizacijam.

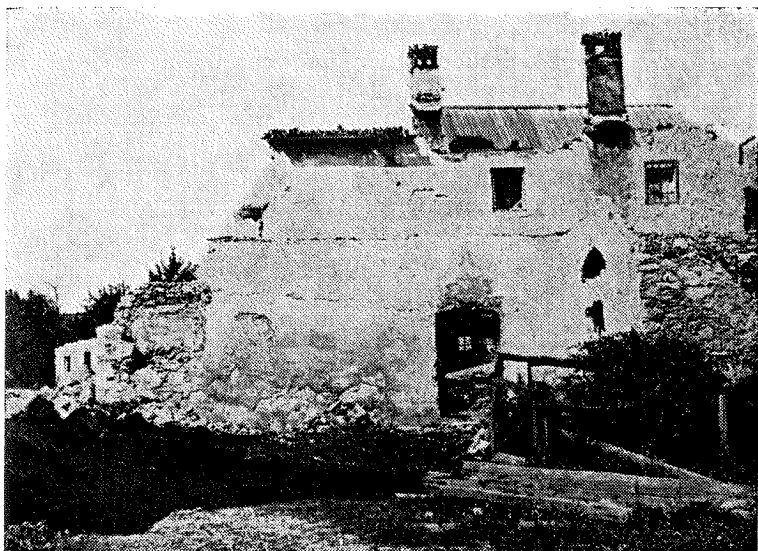
14 — VJ.

15 — VJ.

Z okrožnico št. 34/43 z dne 18. julija 1943¹⁶ je IOOF dal vsem okrožnim odborom OF in političnim delavcem zelo natančna navodila, imenovana »O splošni gospodarski kampanji«.

Ker je vsebina okrožnice posebno pomembna za nadaljnji razvoj in delo GK, je vredno navesti nekaj najvažnejših odlomkov, ki se nanašajo specifično na gospodarsko dejavnost:

»Ker postaja,« pravi okrožnica, »spričo naglega političnega razvoja vprašanje zagotovitve življenjskih potreb-

Opustošena in požgana primorska domačija

ščin tako naši vojski kakor vsemu civilnemu prebivalstvu vedno bolj pereče, zato je nastala nujna potreba, da se vsi odbori OF in ves naš aktiv loti z vso resnostjo in z vso iniciativnostjo tega dela. Pričeti moramo na vsem slovenskem ozemlju z močno kampanjo, ki naj ima namen očuvati pridelke letošnje žetve vojski in našemu slovenskemu

življu. Preprečiti okupatorju uničevanje našega prirodnega bogastva in onemogočiti mu, da bi se kakorkoli okoristil z našimi pridelki in naravnim bogastvom... Vsi politični delavci se morajo zavedati odločilne važnosti sedanjega časa in povečati do najvišje stopnje svojo delavnost, za čimboljšo samoiniciativnost in stremljenje po iznajdljivosti lastnih sil, ki dajejo pobudo vsemu delu na terenu.«

»Smotrna in intenzivna gospodarska organizacija,« nadaljuje okrožnica, »je v sedanjem položaju izredne in prav življenjske važnosti za našo vojsko, kakor za naše slovensko ljudstvo sploh. Uspešno gospodarsko pomoč pa je možno organizirati le, če se ves narod angažira za to delo. S tem da bo naše ljudstvo pritegnjeno k delu, ki more koristiti vsakemu posebej in vsem skupaj, bo rasla tudi politična moč in oblast OF in dobivala vedno večji značaj res prave, narodne slovenske oblasti. Ves naš aktiv mora na to delo.

Našemu kmečkemu prebivalstvu morate pravilno tolmačiti sedanji razvoj svetovnih dogodkov... Razumljivo je, da bodo italijanski fašisti brezobzirno pobirali hrano prav pri naših kmetih. Treba je nadalje opozoriti na možnost, da bodo tudi Nemci zasedli tzv. Ljubljansko pokrajino in brez najmanjših pomislekov vzeli hrano in vse, kar jim more koristiti povsod tam, kjer jo bodo zasledili. In kaj potem? Neizogiben glad, ki bo prizadel tako našo vojsko kakor vse slovensko prebivalstvo. Zato morate z vso resnostjo prikazati slovenskemu kmetu to nevarnost, ga poučiti, da naj brezpogojno skrije ves pridelek pred okupatorjem ter ga napotiti k temu, da bo pričel neumorno graditi skrivališča in da bo uporabil vse možnosti, da bo odtegnil pridelke sovražniku. Na sestankih vedno znova pribijajte te stvari, geslo naj bo: Ves pridelek v bunkerje, v skrivališča!«

»Naša vojska potrebuje nujno obleke, perila in obutve. Velik odstotek je kratkomalo bos in razcapan! Dolžnost vsakega zavednega Slovenca je, da pomaga. Če ima dvoje oblek, naj eno odstopi; če ima dva para čevljev, naj da en par bosemu partizanu; pa tudi če sam ostane čez poletje brez obutve, bo to lažje prenesel kot pa naš vojak, ki je stalno v borbah in na pohodih. Navadite ljudi na žrtvovanje! Povejte jim številne vzglede naših zavednih ljudi,

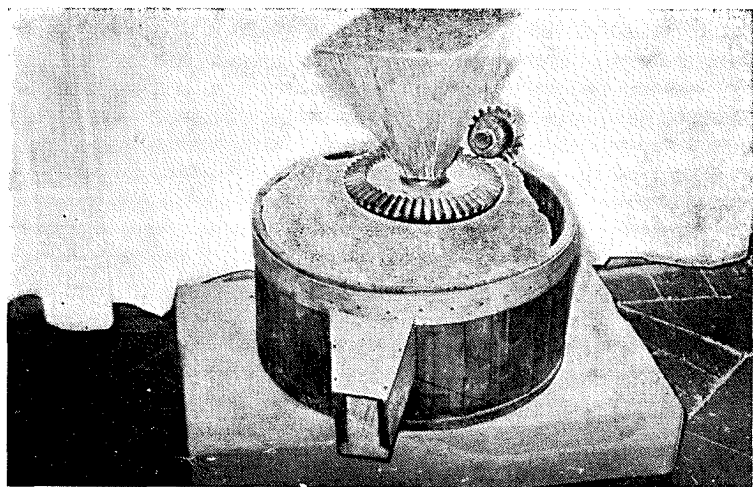
ki so dali bosemu in raztrganemu partizanu svoj zadnji par čevljev in zadnji komad perila. Naša domovina ni toliko izčrpana, da ne bi mogla hraniti in obleči svoje vojske. To lahko še storimo iz lastnih sredstev in prav je, da to izvršimo sami.«

»Ta gospodarska kampanja,« nadaljuje okrožnica, »ni zajela samo našega kmečkega življa. Raztegnila se je prav na vse sloje, predvsem na trgovske in industrijske... Ne zadovoljite se z drobtinicami od ljudi, ki so petični. Pokažite jim primere žrtvovanja naših najrevnejših slojev, ki kljub svojemu trdemu življenju dosedaj še nikdar niso odklonili pomoči.«

V okrožnici je nadalje govora o napisnih akcijah, o sabotaži, o trosenju letakov, o tekmovanju pri nabiralnih akcijah itd. Sebičnosti je treba napovedati boj! Nihče ne sme prodajati okupatorju ali vojnim dobičkarjem svojih pridelkov. Sleherni naš človek se mora zavedati, da bo dosledna sabotaža povsod in na vsakem koraku pripomogla k čimprejšnjemu porazu sovražnika. Organizirali so zažiganje mlatilnic. Naš kmet je tudi brez njih omlatil žito. Uničevali so zaloge sena in vseh drugih stvari, ki jih je nameraval okupator odnesti in s katerimi se je hotel okoristiti. Navajali so ljudi, da so sami izvajali sabotažne akcije kakor tudi napadali prometne zveze, naprave itd. in da se niso zanašali le na vojsko. Vključevali so v to delo tudi mladino in ženske. Naš človek je spoznal, da sebičnost ne rešuje, ampak razdira.

Da bi okrepili gospodarsko propagando, so organizirali mitinge, sestanke in predavanja, katerih namen je bil učiti ljudi, kako naj rešujejo pridelke, da ne pridejo v roke sovražniku. Začeli so z bojkotom vsega, kar je šlo v prid okupatorju. Zelo težka je bila naloga terencev, ko so morali popisovati npr. gospodarsko stanje naših vasi. Popis je moral biti točen, a istočasno tudi konspirativen.

Brez mlatilnic je že nekam šlo, dosti težje pa je bilo z mletjem žita. Električnih in motornih mlinov je bilo malo, in še kar jih je delovalo, so bili v večjih središčih ter pod okupatorjevo kontrolo. To je veljalo marsikje tudi za vodne mline. Toda koruzo in pšenico je bilo treba vendarle zmleti v moko. Znani so primeri, ko so mleli koruzo celo z velikimi kavnimi mlini. V koprskem Pokrajinskem muzeju

Partizanski ročni mlin na kamen. Z njim so mleli pšenico in korožo v skalnati votlini »Jamca« pri Gabrovici (Slovenska Istra). Delo je bilo izredno naporno in so lahko zmleli v eni uri le 10 do 15 kg korože. Delali so večini ponoči. Mlin je deloval do zloma Italije. Organizatorja pri postavitvi in delovanju mlina sta bila Franc Ivančič-Luka in Roman Ivančič-Vojko

je razstavljen partizanski mlin — na kamen. Nahajal se je v globokem prepadu »Jamca« nad vasjo Gabrovica. Poganjati so ga morali kar trije možakarji ali ženske. Kapaciteta je bila od 10 do 15 kg korožne moke na uro.

Žal ni na voljo dosti pisanih dokumentov o samoiniciativnem delu terencev v prvem obdobju narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem, ker so tedaj delali zaradi konspiracije skrajno previdno. Iz strahu, da ne bi listki prišli v roke sovražniku, so terenci uničevali vsa nepotrebna konspirativna obvestila, brž ko so odslužila svojemu namenu.

Osnovne značilnosti začetkov partizanskega gospodarstva so bile v tem, da je bilo treba zagotoviti najpotrebnejša materialna sredstva, nujna za učvrstitev odborov ljudske oblasti ter njihovega prehoda v NOO, in pa seveda nuditi vso materialno ter moralno pomoč partizanskim enotam, s katerimi so odbori imeli povezavo. V tem času je že izšel

odlok Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora (SNOO) o rednem plačevanju davkov, o plačevanju prostovoljnih prispevkov v denarju in blagu. Gospodarski finančni odbor OF je izdal v obliki »obveznic in bonov« prve tiskane denarne partizanske papirje. Na obveznicah so napisali vsoto, ki jo je posameznik dal kot partizansko posojilo in ki se je obrestovala po 5 %. »Bon« pa je bil prvi partizanski denar. Njegovo vrednost je jamčila vsota z obveznicami nabranega posojila. Z boni so partizani kupovali živež že od jeseni 1942. leta dalje.¹⁷

17 — Metod Mikuž: Slovensko partizansko gospodarstvo, Ljubljana 1969, str. 15 (v nadaljevanju: M. Mikuž: Slovensko partizansko gospodarstvo ...).

PRIMORSKA OKROŽJA DO REORGANIZACIJE AVGUSTA 1944

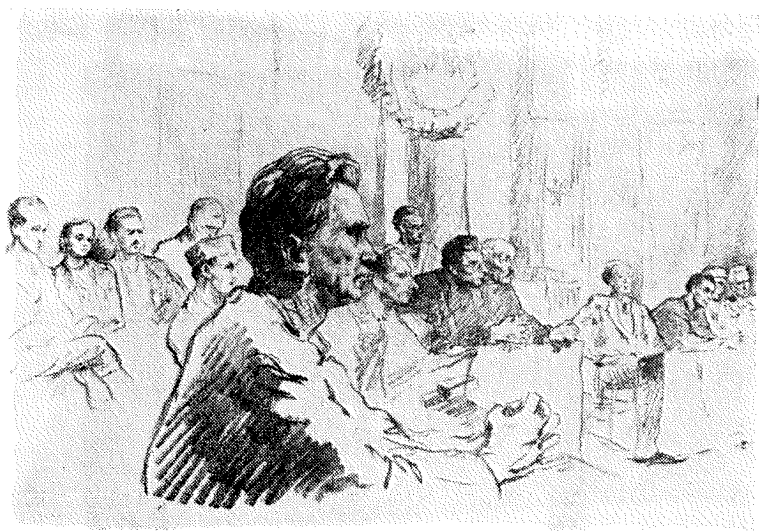
III. PRIČETEK ORGANIZIRANEGA DELA GOSPODARSKIH KOMISIJ — OD KAPITULACIJE ITALIJE DO REORGANIZACIJE OKROŽIJ

1. Splošni pregled. Delovanje pokrajinske GK in gospodarskih odsekov pri PNOO

Primorsko ljudstvo je dokazalo svojo zavest in resnost glede bodočih nalog prav ob množičnem vstopu v NOV, ko je kapitulirala italijanska vojska. Mobilizacija je bila spontana in je z drugimi pojavi ob kapitulaciji fašistične Italije potrdila ljudski značaj vstaje in množično privrženost primorskih Slovencev narodnoosvobodilnemu gibanju, ki sta ga vodili Komunistična partija in Osvobodilna fronta.

Stremljenjem primorskega ljudstva pa je ustregel sklep Vrhovnega plenuma OF, ko je dne 16. septembra 1943 svečano proglasil zahtevo po pripojitvi Slovenskega Primorja k Sloveniji in Jugoslaviji. Ustanovljen je bil Narodnoosvobodilni svet za Slovensko Primorje (NOS), ki je prevzel oblast na Primorskem.

Na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju od 1. do 3. oktobra 1943 je poročal tudi član IOOF dr. Marijan Breclj, ki je med drugim poudaril, da je prišel čas lotiti se »načrtnega gospodarstva«. Povedal je, da je prenehala okupatorjeva oskrba, državni uslužbenci ne dobivajo več plač, usahnil je dotok finančnih sredstev od zunaj in prestala je »zunanja trgovina«. Tako je prav kočevski zbor potrdil prva načela partizanskega gospodarstva in ta so se začela praktično uveljavljati ponekod bolj, drugje manj — odvisno od posebnih specifičnih okoliščin.

Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju 3. oktobra 1943, kjer je član IO OF dr. Marjan Brecelj podal v svojem referatu osnovne značilnosti partizanskega gospodarstva (risba)

Kočevski zbor je uzakonil naslednja moralno politična načela gospodarskega uveljavljanja tega obdobja:¹⁸

- a) Ugotovitev potreb, sprostitev vseh gospodarskih sil, vendar pa v nekaterih pogledih začasna omejitev zasebnega gospodarstva, ki pa bo takoj prenehala, ko ne bo več potrebna.
- b) Skrb za prehrano sprejemajo v prvi vrsti terenski odbori OF. Ljudem se mora dati možnost, da iz lastne pobude sodelujejo pri iskanju novih virov prehrane. Odgovorne za vse to so politične organizacije OF, vsak posameznik pa mora pokazati najstrožjo disciplino.

V skladu s temi načeli je kočevski zbor sprejel in potrdil ukrepe, ki so zajeli celotno gospodarstvo. Ti ukrepi so predvsem imeli namen preprečiti kakršnokoli špekula-

18 — Glej Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, dokumenti v IZDG, Lj.

cijo z živili in denarjem. Trgovati so dovolili le prodajalcem, pooblaščenim nakupovalcem in GK. Določeno je bilo, da je treba cene maksimirati in sproti določati. Dvignili so cene prehrabnenim artiklom, da je kmet na zakonit način prišel približno do enake vrednosti pri prodaji lastnih pridelkov in da si je za izkupiček lahko nabavil potrebna proizvodjalna sredstva.

Državni in upravni uradniki ter nameščenci niso mogli več dobivati rednih plač. V skladu z odlokom kočevskega zbora o splošni mobilizaciji vse žive in materialne sile slovenskega naroda so dobivali le podpore, ki so jih nakazovali v denarju in blagu, in to v količniku eksistenčnega minimuma. V finančnem oziru je zbor sprejel sklep, da se ne more sprejemati niti načina samo denarnega niti ne samo naturalnega gospodarstva. Zato so se odločili za mešani način denarnega in blagovnega gospodarstva. Prevzeli so nalogo določevati enotno mero pri plačevanju davkov. Davčno osnovo naj določijo gospodarske in finančne ustanove, skupaj s terenskimi odbori OF.

Že 8. oktobra 1943 je IOOF na podlagi pooblastila AVNOJ razpisal notranje posojilo »narodne osvoboditve« v višini 50 milijonov lir, pod geslom »Vse za našo vojsko!« Kot plačilno sredstvo na Primorskem je ostala lira in »boni«, tj. obveznice posojila, ki ga je razpisal SNOO že leta 1941. Za poslednji razpis posojila so izdali obveznice, glaseče se na 100, 1000 in 10 000 lir. Z novim odlokom so bile te obveznice in prejšnji boni proglašeni za enakovredne liram. Vsi so jih bili dolžni sprejemati kot plačilno sredstvo. Vrednost teh je bila zajamčena s celotno davčno močjo prebivalstva in s celotnim narodnim bogastvom države. Posojilo se je obrestovalo s 5 % letnimi obrestmi.¹⁹

Namesto obveznic in bonov so ljudje dobivali v začetku tako imenovano »številno liro«. Posojilodajalcu so izročili namreč namesto raznih potrdil 1 % bankovec od vrednosti posojila. Torej je prejel italijanske bankovce po 1, 2, 5 ali 10 lir, ki so ustrezali posojilu za 100, 200, 500 ali 1000 lir. Z bankovcev, ki so jih dobili posojilodajalci, so si blagajniki rajonskih oziroma vaških odborov OF (pozneje NOO) izpisali serijske številke in število bankovcev. Te so vpisovali

v posebne blagajniške knjige. Okrožni odbori OF so lahko krili potrebe za vzdrževanje aktivnosti in podpirancev le z denarjem, ki so ga nabrali od davkov. Tisti denar, ki je prihajal od posojil, pa so morali redno vsak mesec pošiljati pokrajinskemu odboru OF.²⁰ Tekoči denar — lire so hranili le za nakupe zunaj osvobojenega ozemlja. Od kmetov nabavljeni živež so plačevali večinoma s priznanicami. Te niso bile enakovredne denarju, temveč so imele le vrednost potrdil, na katerih so bile napisane količine in vrste blaga, ki ga je posameznik izročil, ter njegova vrednost.

V zvezi s finančnim poslovanjem je izdal Pokrajinski odbor OF za Slov. Primorje navodila o »preskrbi z denarnimi sredstvi in o poslovanju z njimi«.²¹ Denarna sredstva za preskrbo z najosnovnejšimi potrebščinami za narodno-osvobodilno vojsko (NOV) in partizanske odrede Slovenije (POS) ter civilno prebivalstvo so dobivali iz naslednjih virov: 1. davkov, 2. raznih obveznic, 3. prostovoljnih prispevkov ter posojil in 4. zaplembe ter vojnega plena. Za nabiranje denarja je bilo zadolženo veliko število ljudi. Vsak se je hotel v tem pogledu čimbolj izkazati. Po drugi strani pa s tem denarjem še niso gospodarili po vseh finančnih predpisih, o čemer pa bomo še govorili.²²

Istočasno s finančnimi težavami so naleteli na nenehne in nemajhne ovire pri zbiranju živeža za NOV in civilno prebivalstvo. Z namenom, da bi te težave nekoliko omilili, so izdali razne odločbe in odredbe. Tako je ekonomski odsek glavnega štaba — gospodarski odsek upravne komisije, poslal dne 1. decembra 1943²³ vsem okrožnim odborom OF in GK stroga navodila, kako organizirati terensko službo, da se v bodoče prepreči gospodarska anarhija in da se zagotovi čimbolj racionalna prehrana NOV in civilnega prebivalstva. Odredbe štaba so bile v glavnem naslednje: V vojski in na terenu je potrebno skrajno varčevati. Sovražnik sistematično rop in uničuje vse, z namenom da bi strl moč narodnoosvobodilne vojske, zato pa je potrebno do skrajnosti omejiti potrošnjo živil in živine. Gospodarska

20 — IZDG, Lj., f. 540.

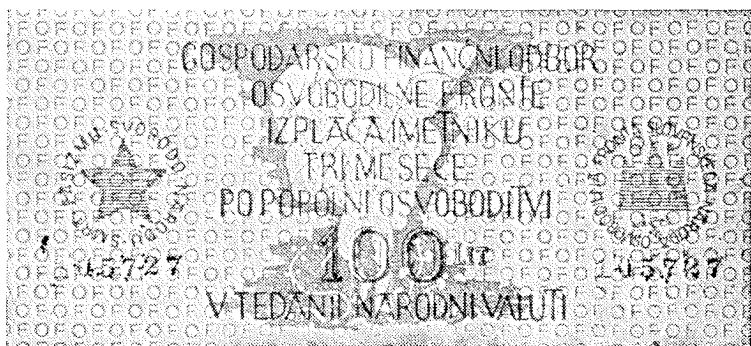
21 — IZDG, Lj., f. 538/I.

22 — IZDG, Lj., f. 540/III.

23 — IZDG, Lj., f. 549.

vprašanja morajo postati predmet obravnavanja pri političnih urah. Glavni štab je določil, naj se vojska prehranjuje iz naslednjih virov:

- a) s pomočjo gospodarskih komisij,
- b) z neposrednimi nakupi in zaplembo imovine. GK morajo zbirati, nakupovati in vskladiščevati živež za tekoče potrebe vojske, posredovati nakup vojaškim enotam, pripravljati in očuvati zaloge rezervnega živeža, katerega vojska ne sme črpati brez njihovega dovoljenja. Ko

Prvi partizanski denar je bil »bon«. S tem denarjem so partizani kupovali živež že jeseni 1942. Vrednost bona je temeljila na vsoti z obveznicami nabranega posojila. Bone in obveznice je izdajal »Gospodarsko-financijski odbor OF«

pridejo enote na določeno območje, morajo člani GK takoj poiskati stike z intendanti. V ta namen morajo GK določiti dežurstvo. Vsi nakupi, ki jih opravijo vojaški intendanti, morajo biti v soglasju z GK. Prisilen odkup se izvrši edinole na podlagi pismenega dovoljenja GK oziroma političnega odbora. Pri plačevanju se morajo GK in vojaški intendanti držati maksimiranega cenika, ki je v veljavi na določenem območju. Zaplembo je moč izvršiti le na podlagi obsodbe vojaškega sodišča, mora pa to biti vedno le izjemen vir preskrbe živeža za NOV. Vse te odredbe veljajo v enaki meri tudi za komande področja in komande mest. Pri vskladiščenju živeža se mora dati prednost in pomembnost maščobam. Plačila se opravijo z lirami in boni, ki so z odlokom IOOF bili izenačeni z denarjem.

V okrožnici je bilo tudi izrečno rečeno, da morajo vsi, ki upravljajo z denarnimi sredstvi, voditi blagovne knjige in knjige dohodkov ter izdatkov. Okrožnico sta podpisala načelnik gospodarskega odseka upravne komisije — Vid, za ekonomski odsek glavnega štaba pa Mara Gorenjc.

Na osrednjo gospodarsko komisijo pri SNOS so padle še večje in odgovornejše naloge. Relativno dobro so poslovale le okrožne GK. Terenske organizacije so marsikje obstajale le na papirju, kar je bilo znano tudi višjim forumom in o čemer priča okrožnica Pokrajinskega odbora OF z dne 27. oktobra 1943.²⁴ S to okrožnico pozivajo okrožne GK, naj poskrbijo čimprej, da bi po vseh občinah ustanovili rajonske (občinske) in po vseh vaseh vaške GK. Načelstvo osrednje GK (podpisan načelnik Samo) je dne 15. oktobra 1943²⁵ poslalo vsem GK »Primorske Slovenije« okrožnico, s katero pozivajo GK, naj pošljejo nemudoma v osrednjo GK natančne podatke o delovanju ter o morebitnih ukrepih in stanju občin. Podatki se nanašajo predvsem na stanje prehrane domačega prebivalstva. Glede prehrane zahtevajo, naj GK sporočijo, če zadostujejo domači pridelki za celotno prehrano, in v primeru primanjkljaja, kakšni pridelki so potrebni za dopolnitev. Posebno skrb so posve-

24 — IZDG, Lj., f. 538/I.

25 — VJ.

čali prehrani revežev in po okupatorju izropanih prebivalcev.

V pogledu prehrane vojske so morale GK poročati, ali so poskrbele za spravljjanje živil, namenjenih vojski. Gospodarske komisije so morale navesti količino in vrsto vskladishčenega živeža. Istočasno so morale sporočiti, če rajon zalaga vojsko in v kakšni meri ter s kakšnimi živili.

Še bolj podrobna so bila vprašanja glede shramb za živila in o stanju živinoreje, in sicer:

- a) ali so napravili varne in suhe shrambe (bunkerje) za živila, ki so namenjena naši vojski;
- b) ali so tudi posamezniki napravili bunkerje za shrambo živil, ki so pred ognjem in okupatorjem dovolj varni;
- c) napravljen mora biti kolikor mogoče natančen seznam vse v občini nahajajoče se živine;
- č) stroga kontrola mora biti pri zakolu, da ne bi po nepotrebnem klali, posebno pa če bi posamezniki to delali za lastne potrebe;
- d) pri klanju naj v prvi vrsti upoštevajo najbolj potrebne in vojsko, če se v bližini nahajajo enote.

Poleg vseh teh odredb so odredili še glede mletve žit in koruze naslednje:

Vsak pridelovalec žita naj pusti v mlinu v korist vojske določene količine (odstotke) moke. Odstotke naj določijo GK, ti pa naj znašajo od 5 do 10 %. Glede davkov je načelstvo določilo, naj jih odmerijo v vseh občinah. Vsaka občina naj izdela proračun, koliko davkov bo pobrala.

Okrožnica tudi določa, naj vso domačo razpoložljivo delovno silo organizirajo v skupine in naj te pomagajo tam, kjer je najbolj potrebno, še posebej pa pri spravljjanju pridelkov v varna skrivališča.

Iz okrožnice z dne 4. oktobra 1943, ki jo je poslala »Osrednja gospodarska komisija« na osvobojenem ozemlju vsem okrožnim odborom OF,²⁶ morajo GK dati točno poročilo o svojem organizacijskem stanju. Za vsakega posameznega člana GK je bilo potrebno navesti kar vse

26 — VJ — Podpisal za načelnika GK načelnik Upravne komisije Levstik.

osebne podatke, kot npr. ime, poklic, izobrazbo. Navedli so tudi nujnost mobilizacije vseh gospodarskih strokovnjakov. »Za izvedbo pravilne gospodarske politike,« pravi 4. točka v okrožnici, »in prehrano naše vojske in civilnega prebivalstva bo potreben številen kader gospodarskih aktivistov — inštruktorjev.« Zato zahteva okrožnica, naj GK pošljejo predloge, katere aktiviste s področja bi lahko poklicali na gospodarski tečaj, ki ga bo osnovala upravna komisija.

Toda pošiljati sezname s pravimi imeni ni bilo za tedanje razmere priporočljivo, kar se je tudi večkrat maščevalo. Tako je bilo tudi v primeru brkinske GK. Nemci so namreč dobro vedeli, da je prav od dobrega delovanja GK odvisno, kje, kako in koliko časa se bodo lahko zadrževale partizanske enote. Vedeli so, da obstajajo skrita skladišča živeža, do katerih pa ni bilo tako lahko priti. Nekateri aretirane tovariše, člane GK, so mučili, ker niso hoteli izdati, kje zbirajo in hranijo živež. Ko so Nemci in karabinjerji iz Podgrada zajeli in nato obesili na Brezovem brdu tovariša Veljka, so dobili pri njem nekaj podatkov. Na podlagi teh konspirativnih in mogoče manj konspirativnih znamenj so izvršili več aretacij. Nekaj podobnega se je dogodilo, ko so odkrili majhen arhiv v mlinih pri Obrovu. Tu je šlo za podatke, ki so jih zbirale GK področja. Nemci so nato aretirali nekatere tovariše in med njimi sta bila tudi Rudi Cergolj, zaupni mesar okrožja, in tajnik okrožne GK dr. Danilo Kuštrin-Jelen iz Slivja. Danila so obtožili, da ve za skladišče živeža, ki je bilo njemu poverjeno in katerega Nemci niso mogli odkriti. Aretirane aktiviste so imeli zaprte v Podgradu. V istem času je bil pri partizanskem napadu pri Starodu hudo ranjen nemški oficir. Danilu, ki je dobro obvladal nemščino, pa se je zdelo čudno, zakaj jim ponuja nemški vojak pozno ponoči, ko so ležali na lesenih pogradih, cigarete in pijačo. Slišal je namreč, kako so se menili, da bodo ujetnike, če umre nemški oficir, takoj ob zori ustrelili. Dr. Kuštrin, ki je celo noč prebedel, je tedaj napisal oporoko, ker je bil prepričan, da bo ustreljen. Toda naključje je hotelo, da je Nemec ostal živ, in ker niso zvedeli ničesar od ujetnikov, so jih izpustili.

Več primerov slabe konspirativnosti je znanih tudi na goriškem območju. Tako pošilja npr. rajonska GK Ozeljan

18. novembra 1943 izredno podrobno poročilo goriški okrožni GK.²⁷ Poleg drugih zanimivosti obveščajo, da so skrivališče za živež uredili v hiši Alojzija Špacapana v Ozeljanu št. 51 in pri Antonu Merviču v Sv. Mihaelu št. 36, itd.

Tudi pozneje, ko so pridrveli četniki v naše kraje, se je zgodilo, da so odkrili arhiv GK rajona Mrše—Slivje v Mršah, in sicer v hlevu gospodarskega referenta Ivana Cetina-Rotova. Na podlagi točnih podatkov so kar pismeno pozvali Cetina, naj »odredu« priskrbi določeno količino hrane. Podobno so namreč delale partizanske enote. Toda Cetin se je vendarle izmotal. Moral je iskati pribežališče v sosednjih vaseh, dokler četniška drhal ni odšla iz Brkinov.

Še en tak primer lahkomiselnosti konspirativnosti. Ko je Pivško okrožje poslalo vabila za medokrožni sestanek gospodarskih komisij v Senadolah pri Senožečah za 31. januar 1944,²⁸ so na vabilu napisali kraj, dan in uro sestanka. Tedaj pa je padla kurirka, ki je ta vabila raznašala, v roke Nemcem in ti so jo ubili. Za srečo pa niso zatajile informativne zveze. Udeleženci so bili pravočasno obveščeni, da niso šli naravnost v past.

V zvezi s konspirativnostjo je vredno omeniti tudi zbiranje in zapisovanje statističnih podatkov. Za to službo so bile zadolžene GK. Ker pa so nadrejeni forumi zahtevali, in to nujno, zelo natančne podatke, niso ti podatki mogli biti niti od daleč tajni, zlasti pa še, če so takšni spisi padli v roke nemški obveščevalni službi. V ilustracijo naj navedemo nekaj primerov iz okrožja Brkini—Slovenska Istra²⁹: Rajonski referent je zapisal: Vas št. 3, nato pa je navedel hišne številke v vasi prav tako, kot so obstajale, in sicer od številke 2 dalje pa do 13. Nato so sledili za vsako hišno številko podatki: Koliko oseb je v družini, razporejenih po starosti, koliko je glav goveje živine in to razdeljeno na krave, vole, junice, junce in teleta. Sledili so prašiči. Istočasno dobimo na popisnih polah, ki jih je vsak posamezni popisovalec izčrtal, popis živeža. Pozneje so zahtevali

27 — IZDG, Lj., f. 615.

28 — VJ.

29 — VJ.

še natančnejše podatke. Lep primer je brkinska vas št. 1. Ta popis se je pričel kar s hišnimi številkami v vasi, in sicer tako, kot so bile v resnici razporejene: 2, 61, 6, 44, 5, 51, 1, itd. Sledil je popis oseb v gospodarstvu in to moških od 6 do 15 let in od 15 do 18 let. Ženske so vpisali v dveh kolonah, in sicer od 6 do 14 let in nad 14 let starosti. Popis je zajel vso živino in prehrabene artikle (žito, krompir, fižol, itd.) Sledili so podatki, koliko ima vsako gospodarstvo srajc, obutve, celo nogavic itd. Na podlagi teh informacij se je bilo mogoče izogibati dotedanjim napakam in tudi krivicam, ki so jih prizadevali družinam prav zaradi slabega poznavanja njihovih ekonomskih razmer. Tudi ti skromni ljudje, ki so jih zadolžili organi OF in KP ter so pod najtežjimi pogoji morali brskati po revnih domačijah, vsekakor zaslužijo vse priznanje. Njihov položaj je bil težak, saj se je večina zamerila tako nadrejenim organom kakor tudi domačinom, ker so v njih videli nadležne goste v hiši, če ne še kaj hujšega.

Gospodarske komisije pa niso imele opraviti le z nabavami in delitvijo dobrin. Povsod namreč niso potekale stvari, kot bi morale, zlasti če upoštevamo medsebojne človeške odnose. Včasih pa je v takih okoliščinah prišlo celo do osebnega obračunavanja. Zgodilo se je, da je majhen, že pozabljen spor med družinami v preteklosti, izzval maščevalnost ob prvi priložnosti. Včasih se je hotel kdo tudi izkazati pred višjim forumom kot vnet pristaš narodnoosvobodilnega gibanja in zato je poskušal to doseči z zlobnimi pritožbami, neupravičenimi zaplembami, šikanami ali ovadbami. Taki ljudje seveda niso koristili idealom narodnoosvobodilnega boja. Zato so morali take spodrsrljaje seveda popravljati s svojim zgledom in delom drugi poštene ter požrtvovalni moške. Po drugi strani pa je včasih prišlo tudi zaradi strahu in naporov pri gospodarsko aktivističnem delu do omahovanja in celo popuščanja. Zgodilo se je na primer, da je bilo treba na hitro zbrati živež za vso četo. Borci niso poznali odlašanja, saj je boj zahteval ne samo streliva, ampak tudi kruha, pa še kaj boljšega. Terenec ni vedno našel širokega srca in stegnjene roke, saj je že povsod prevladovalo pomanjkanje. Živež in drug najrazličnejši material, kakor bomo še kasneje videli, je bilo potrebno nabirati tudi tam, kjer je okupator imel postojanke. Za to

je bila potrebna hrabrost. V takih primerih so okrožne in rajonske GK morale včasih nuditi tem ljudem nadvse potrebno moralno podporo in jih politično vzgajati, da so postali kos težkim nalogam.

Zanimivih je nekaj primerov: Brkinski terenski aktivisti so poskušali svoje delo konspirirati. Jože Zajčev-Jablan iz Povžan je npr. prihajal na sestanke oslanjajoč se na težko palico oziroma gorjačo, ki pa je bila izdolbena in polna konspirativnega gradiva. Na vozovih pod deskami, v zračnicah dvokoles in celo v votlih delih šasijske telesa je prihajal po vaseh propagandni material. Ljudje so tak material skrivali tudi na vozovih pod vrečami krompirja, v gnojnih koših, pa še drugod. Prepovedana literatura in dokumenti so romali na ta način iz kraja v kraj. Ko je bilo treba na sestanke izven okrožja, so morali imeti propustnice, ki so jih aktivisti nosili v strganih žepih, zavite v široke liste z dreves, da bi jih v kritičnih trenutkih lahko spustili neopazno na tla.

Zanimiv je razburljiv primer kurirja Kraškega okrožja Ivana Kureta-Grozneza iz Žirij pri Divači. Kuret je bil zaposlen pri železnici in je zato imel več prostosti gibanja tudi ponoči. Nekoč je prejel pismo iz karavle »P-3«, da bi ga odnesel do GK, za Brkinsko okrožje. Pismo

NARODNI OSVOBODILNI SVET
ZA PRIMORSKO SLOVENIJO

Potrdilo

Serijska št.: 00377

Potrdjujemo, da je tov. _____ vplačal(a) danes znesek
Lir _____ z besedami _____
kot posojilo svobode.

Predsedniki: *Janez Brat*

 Datum: _____

Podpredsedniki: *Marjeta*

Leta 1944. *1. avgust 1944* Podpisane: _____

Posojila svobode je razpisal Izvršni odbor Osvobodilne fronte slovenskega naroda in se vrne po dokončni osvoboditvi na področjih, kjer so bila posojena.

Potrdila »posojila svobode«, ki ga je razpisal Izvršni odbor OF slovenskega naroda. Potrdilo je izdal »Narodnoosvobodilni svet (NOS) za Primorsko Slovenijo«

je vtaknil v votle ročaje dvokolesa in vozil proti Divači. Naključje pa je hotelo, da je prav takrat srečal karabinjerje in je moral enemu od njih posoditi kolo za nujen popravek. Grozni mu ni mogel odreči usluge in zato je počakal, da se je karabinjer vrnil. V Slivje je prišel ves prepoten in utrujen, a ko je hotel izročiti pismo, skrito v ročaju kolesa, vabila ni bilo več. Prišlo je seveda do najrazličnejših domnev, kaj se je zgodilo. Grozni se je »zgrozil« ob namigu, da je konspirativno pošiljko po poti izgubil. Na srečo je bila kmalu celotna zadeva pojasnjena. S kosom žice so zvlekli iz notranjosti cevi nepoškodovano pismo.

Prva gospodarska konferenca, ki je bila dne 12. decembra 1943,³⁰ je opozorila na težave s prehrano civilnega prebivalstva in vojske. Primanjkovalo je celo najosnovnejših prehrabenih artiklov: koruze in krompirja. Bojkot okupatorjevi aprovizaciji je zaznamoval prve težje posledice, ker se je bilo mogoče oskrbeti z določenimi artikli, kot npr. s sladkorjem, soljo, tobakom, petrolejem itd. edinele v mestih, ki pa so bila pod okupatorjevo kontrolo. Primanjkovalo je tudi denarja za nakup blaga. Zato je Pokrajinski komite KP Slovenije poudaril v svoji okrožnici z dne 21. decembra 1943³¹ nujnost izvesti široko akcijo za »posojilo svobode« in plačevati narodni davek ter pobirati prostovoljne prispevke.

S posebno okrožnico, ki jo je izdal NOS za »Primorsko Slovenijo« z dne 10. decembra 1943,³² so obvestili okrožja, da bo 23. in 24. decembra 1943 nekje v Gorenji Trebuši medokrožna gospodarska konferenca. Vsako okrožje je moralo poslati na konferenco vsaj po enega delegata. Omenjene konference se je udeležil tudi dr. Fran Juriševič-Brundo, ki je na poti tudi marsikaj doživel:

»Predvsem je treba omeniti, da smo morali biti na določenem mestu najkasneje zjutraj 23. decembra 1943. Kot okrožni gospodarski referent za Brkine in Slovensko Istro sem dobil vabilo in propustnico komaj 21. decembra. Odločil sem, da bo šel z menoj tudi rajonski referent Svetozar Sosič-Ivo s Kozine. Ker ni bilo časa potovati po ilegalni poti skozi karavle »P-7«, kakor so nam ukazali, sva se odločila da bova ubrala pot kar skozi

30 — IZDG, Lj., f. 265.

31 — IZDG, Lj., f. 561.

32 — VJ.

zasedeno ozemlje, in sicer kot trgovca, ki iščeta krompir. Do Trsta sva šla z avtobusom, od tam dalje do Gorice pa z enakim prevoznim sredstvom. Prvi dan sva prenočila v Gorici. Čeprav sva bila utrujena, nisva mogla tako kmalu zaspati in poleg tega sva skozi tanko steno sosednje sobe poslušala zelo zanimiv pogovor dveh fantov. Eden se je pohvalil sestanovalcu, kako je z brzostrelko nekje »nažgal« fašiste. Potrkal sem po steni in ko je nato nastala grobna tišina, sem opozoril fanta, naj bosta bolj previdna, posebno v javnih lokalih. Naslednjega jutra ob zori, preden sva z Ivom zapustila prenočišče, sva se hotela posloviti tudi od sosedov. Toda soba je bila že prazna. Vratar nama je razodel, da sta tujca že ponoči odšla iz hotela. Tako sva nadaljevala pot proti Sv. Luciji (Most na Soči) kar z avtobusom, ki je vozil proti Bači skoraj prazen. V njem je bilo le nekaj domačink. Nekje v bližini Slapa ob Idrijci je v voz stopil nemški vojak in začel pregledovati domačinkam košare. V najinih nahrbtnikih nisva imela drugega kot škatle sardin, a sva bila vseeno v skrbeh, če bo Nemec verjel najini razlagi. Zelo površno si je ogledal najine osebne izkaznice in zalogo ribjih konzerv. Nato se je nasmehnil in pokazal z roko na napis nad cesto »Achtung Banden Gebiet« in nam zelo vljudno v ukrajinščini voščil srečno pot. Bil je eden od tistih nesrečnežev, ki jih je usoda v službi Nemcev pripeljala na naša tla.

Od Oblaza dalje avtobus ni več mogel zaradi neprevoznosti ceste. Zato sva nadaljevala pot peš proti Dolenji Trebuši. Do tu so z ene in druge strani prihajali Nemci in se vračali. Tam kjer skrene bližnjica čez hrib proti Dolenji Trebuši, je bila tik pod cesto gostilna, in tam sva se malo okrepčala. Zanimivo je, da sem malo pred vojno kot italijanski oficir preživel nekaj mesecev prav v tej vasi. Tedaj sem stanoval pri Kofolovih v strmi rebri nad vasjo. Zato moja prisotnost ni mogla ostati skrita. O tem sem se kmalu prepričal, ko naju je partizanska straža na hribu proti dolini Trebuše zautavila. Bilo je že pozno in napotila sva se v spremstvu nekaj oboroženih fantov prav do družine Kofol, kjer so me sprejeli izredno prisrčno, saj sem bil, čeprav v italijanski uniformi, domačinom znan kot njihov prijatelj. Ko so naju dodobra izprašali, so se tudi na podlagi najinih propustnic prepričali, da sva prava. Vedeli pa so že, kje bo konferenca. Prespala sva v vasi in naslednjega dne zgodaj zjutraj odpotovala dalje. Seveda naju je vodil vse do cilja kurir. Moram tudi omeniti, da sem pozneje zvedel, da me je v gostilnici »Pri Štefu« spoznala poštarica iz Dolenje Trebuše in takoj obvestila partizane, koga in kje je videla.

Do cilja v Gačniku na Vojskem sva prišla popolnoma premočena. Določili so nama »častno mesto« na zidani kmečki peči, da sva se za silo posušila. Dobila sva nekaj krompirja in morala sva odpreti prvo škatlo sardin. V neizbrisnem spominu mi je ostala komemoracija po dveh partizanih, ki sta padla nekaj dni prej prav v bližini hiše. V tej hiši se je zbralo veliko število gostov iz vseh krajev Primorske. V istem času je bil tu tudi partijski tečaj in zato je bila hiša nabita ljudi. Prespala sva na ko-

zolcu, ali bolje rečeno, od mraza pretrepetala vso noč na kupu koruznice.

Sestanek medokrožnih gospodarskih komisij, kjer je bilo zastopanih 9 okrožij, je vodil dr. Joža Vilfan. Posamezni referenti ali delegati GK so precej kritično obravnavali svoje probleme in skrbi, jaz pa sem omenil velike težave pri nabavi in prevozu najrazličnejšega blaga iz Trsta. Imeli smo namreč določene možnosti nabaviti v tem mestu poleg velikih količin živeža tudi tehnični in sanitetni material, obleke, usnje itd. Ta material so dovažali vozniki, ko so se vračali iz mesta, kamor so vozili drva za ogrevanje ter seno in slamo. Iz Istre so odvažali v Koper ali v Trst večinoma sadje, zelenjavo in vino, od tam pa so dobivali ves drug živež, obutev, sladkor itd. Ko pa smo začeli po nalogu Pokrajinskega odbora OF izvajati najstrožji bojkot, seveda tudi vozniki niso smeli v kraje, kjer so bile sovražne postojanke in oblast nacistov ter fašistov. Morali smo imeti izgovor, da smo pripeljali tjakaj nekaj manj pomembnega materiala, če smo hoteli iz Trsta odpeljati dosti bolj vredne in za nas tako dragocene prehranske artikle, še posebno pa sol in sladkor. Na sestanku sem tudi omenil, da lahko kmetje iz vasic sosednje Hrvaške Istre nemoteno in z dovoljenjem partizanskih oblasti vozijo po cesti iz Vodic skozi Jelovice do Podgorja ter dalje do Trsta seno, drva, les in še kaj drugega. To je nemalo motilo naše prav tako revne kmete iz Slovenske Čičarije (Golac, Poljane, Obrov, Skadanščina), ki so že od nekdaj živeli v glavnem od prevoza drv in oglja v Trst. Dr. Vilfan je takoj spoznal, kaj sem hotel doseči s svojimi ugotovitvami. Prosil sem namreč, da bi dovolili vsaj v omejenih količinah ali bolje rečeno le za nekako pretvezo voziti v Trst les, nekaj sena in iz Slovenske Istre sadje ter zelenjavo, ker sicer ljudje ne bodo imeli od kod dobiti denarja za nakup živeža, in to ne samo za svoje družine, temveč tudi, da bi nabavili večje količine živeža za vojsko in plačevali davke ter dajali posojila.

Toda na sestanku so me okarakterizirali kot svojevrsnega oportunisto in lokalpatriota, čeprav sem bil tedaj, kot sem še danes, trdno prepričan, da je bilo to potrebno, kar je dokazovalo tudi večkratno kršenje tovrstnih odločb in odredb.

Eden od zelo pomembnih problemov, ki ga je obravnavala konferenca, je bila okupatorjeva aprovizacija. Glede tega vprašanja je prišlo večkrat do nasprotij med politiki in gospodarstveniki, o čemer bo še govor. Na konferenci so namreč ugotovili, da sta najbolj eksponirani okrožji Kraško in Goriško pokazali zgledno iniciativo pri reševanju tega težkega problema. Kraško okrožje je organiziralo dovoz koruze iz Furlanije v zameno za les. Skozi brkinsko področje pa je šlo na tone v partizanskem gospodarstvu najbolj iskanega blaga — soli. Material, katerega smo dobivali iz Trsta, je tja prihajal seveda tudi od drugod.

Naj omenimo le podatek,³³ da je npr. v enem dnevu, in sicer 17. januarja 1944, prišlo iz Milana v Trst za 30 000 lir sanitetnega in 22. februarja istega leta za 53 148 lir tehničnega materiala.

Po končani konferenci, ki je trajala dva dni, so izdali resolucijo,³⁴ ki je nakazala smernice za izvajanje gospodarske politike za ves čas okupacije.

V prvih šestih točkah tega dokumenta je ugotovljena nujnost popolnega bojkota okupatorju. V drugem delu utemeljuje resolucija sklep o ustanovitvi lastne aprovizacije, ki naj bi bila organizirana na načelih samopomoči in izmenjave dobrin. Pri izvajanju terenske, rajonske in okrožne samopomoči je nujno, da vsak posameznik proda vse presežke gospodarskim komisijam, katerih naloga pa je, da to samopomoč uskladijo in organizirajo v prid skupnosti. Nadalje apelirajo na ljudi, naj spremenijo način prehrane in naj se zadovoljijo s tem, kar sami doma pridelajo. Okrožja naj zamenjujejo in odkupujejo hrano prek trgovcev »za hrbtom Nemcev«. Kmet je dolžan prodati vse presežke odborom GK po določenih maksimiranih cenah.

Ker se je konferenca zavedala, da so na Primorskem pasivni kraji, je postavila nadaljnje načelo, da bodo okrožne GK, ne pa posamezniki, nabavljali dobrine, ki jih sami ne pridelajo in ki so neizogibno potrebne, iz mest, zasedenih po okupatorju. Blago naj bi poskušali nabaviti za denar, in če to ne bi bilo mogoče, pa z zamenjavo.

Krepitev okrožnih, okrajnih in krajevnih GK je bila glavna naloga ljudske oblasti na Primorskem.

Omenjeno je bilo tudi nabavljanje živeža iz Furlanije. Še danes ni in morda ne bo nikdar mogoče točno ugotoviti, koliko najrazličnejšega blaga je ilegalno prišlo iz Furlanije v Istro in Slovenijo. Furlanija je bila nekaj časa prava žitnica za Slovensko primorje. Sanitetni material in material za tehniko je večkrat rešil kritično stanje v tem pogledu. Skozi Furlanijo so prišli celo tiskarski stroji za tiskarno »Slovenija«, edinstveni podvig primorskega partizanstva. Medokrožna konferenca je torej izpričala, da

33 — Pokrajinski arhiv Koper, fascikel NOB (v nadaljevanju PAK, f. NOB).

34 — VJ.

je imelo načrtno gospodarstvo svoje korenine prav v partizanstvu.

Na podlagi pogovorov in posvetovanj na konferenci je NOS uredil prehrano vojske bolj redno kot do tedaj. Štab IX. korpusa je osvojil načela o prehrani vojske, ki jih je nakazal v posebni okrožnici. Za prehrano vojske naj bi skrbeli vaški in rajonski odbori. Kjer pa teh ne bi bilo, pa naj prevzamejo to skrb odbori OF in njihove GK. Odbori naj izročajo določene količine živeža na podlagi pooblastil intendantov. Intendanti živeža ne plačajo, temveč izročijo odborniku ali GK potrdilo. V primeru, da na terenu ni odbora OF ali da teh intendant ne more najti, mora živež priskrbovati tisti gospodar ali kmetje, ki so intendantu najbolj »pri roki.«³⁵

Na konferenci je bilo tudi govora o medsebojni zamenjavi živeža med posameznimi okrožji. Določili so tudi datume sestankov. Brkinsko in Goriško okrožje sta določili sestanek za 2. januar 1944 v Renčah pri Gorici. Goriška GK je namreč obljubila brkinski in kraški GK, da jima bo priskrbela iz Furlanije nekaj koruze in moke. Kras je obljubil les, Slovenska Istra, ki je bila tedaj še v sklopu Brkinov, pa sol.

Tudi tega sestanka se je udeležil dr. Fran Juriševič-Brundo:

»Potovali smo z majhnim tovornim avtom, na katerem je bilo nekaj praznih sodov. Pod pretvezo, da gremo po vino v Dornberg; tu sem jaz vse do začetka vojne poučeval na Profesionalni kmetijski šoli. Tudi ta primer bi mi lahko služil za izgovor, da grem namreč obiskat domačine. Malo bolj čudno se je pač morala zdeti, kako da gredo po nekaj sodčkov vina kar štirje možaki: zastopnik GK iz Istre Vincenc Kocjančič-Marko iz Bertokov, rajonski referent iz Golca Anton Maglica, jaz kot gospodarski referent okrožne GK Brkini, in šofer Miro Kosmač iz Boršta pri Trstu. Potovali smo iz Slivja na Kozino in od tam skozi Komen do Rihemberka (Branika), kjer nas je ustavila fašistična milica. Pred vhodom v vas ob cesti je namreč bila močno utrjena postojanka s težkimi mitraljezi. Takoj zunaj Branika proti Dornbergu pa že ni bilo sledu o okupatorju vse do Gorice. Torej morali smo najprej premagati to oviro, nato pa bi prišli skozi, lahko rečem, osvobojeno ozemlje. Sem so le vdirale sovražnikove enote, ponoči pa so tod hodili partizani. V teh krajih so tedaj obstajali in nemo-teno delovali odbori OF, ljudje pa so skoraj normalno obdelo-

vali polja in vinograde. Vse je kazalo, kot da bi bilo konec preganjanja in nasilja.

Fašistični miličniki so nas začudeno gledali in kimali z glavo, ko smo omenili, da gremo po vino v Dornberg. 'Capo squadra', njihov vodja, nas je poskušal še precej dobrohotno prepričati, da je bolje, če sodčke napolnimo kar v Rihemberku (Braniku), ker da je od tod dalje zelo nevarno potovati. Opozoril nas je, da se na vsak način moramo vrniti do bloka vsaj pred mrakom, ker da pozneje prične zelo gosto peti... in nam je pokazal težki mitraljez znamke 'Breda'. Jaz sem menil, da nas vleče tja bolj kot dobra kapljica tudi to, da obiščemo prijatelje. Tedaj pa smo se jim zazdeli sumljivi in zato so nas poklicali na poveljstvo in nas dobro obtipali. Preden se je Marko odzval pozivu miličnika, mu je ne vem na kakšen način uspelo raztrgati propustnico in jo odvreči v kamion. Ker fašisti niso našli nič sumljivega, so nam dovolili nadaljevati pot. Nemalo smo obstali, ko smo stopili v avto in videli na tleh kos propustnice, in to lépo rdečo peterokrako zvezdo. Če bi miličnik to opazil, bi nas bil lahko ta košček papirja spravil na varno za lep čas, če ne še kam drugam. Prišli smo torej do Dornberga, a namesto da bi od tam nadaljevali nevarno pot proti Voljči dragi, smo šli skozi Gradišče proti Renčam.

Na Gradišču smo tudi doživeli nekaj zanimivega. Vas je bila prazna. Kamion se je ustavil na trgu. Izstopili smo iz avta in ko smo že nekaj časa stali tam, so vdrli iz hiše mladi oboroženi vosovci in uprli na nas brzostrelke. Ni nam preostalo nič drugega kot 'pohvaliti' njihovo budnost. Tako kot smo mi neopazno prišli v vas, bi bili lahko in to še hitreje prišli Nemci in našim fantom ne bi šlo tako gladko.

Toda prav ti tovariši so nam povzročili precej nevšečnih ur. Takoj so nas legitimirali, mi pa nismo imeli s seboj nobenega potrdila in propustnic. Zato so določili dva, da nas bosta spremljala do mesta sestanka v Renčah.

To, kar je sledilo, ni bilo prav prijetno. Ko smo se zglasili v gostilni pri cerkvi, kjer so nas imeli pričakati dobro znani obrazi, ni bilo nikogar. Tedaj smo zvedeli, da so v vas vdrli Nemci in da so se tovariši razpršili. Vse je torej kazalo, da bo šel sestanek po vodi. Kaj pa bo z nami, smo si mislili. Vosovci so nas prisilili, da smo morali tu čakati, dokler ne bi prišel kdo in nas prepoznal. Ure so bežale in mi smo mislili ter nam je šlo za nohte. Tudi italijanska bređa nam je v zavesti streljala skozi noč. Tedaj sem našel izhod. Prosil sem tovariše iz VOS, naj nas spremlijo do Dornberga, da se bomo pač tam lahko legitimirali, ker nas vaški odbor dobro pozna. Uspelo je! Partizana sta sedla vsak na eno stran kamiončka in s težavo nas je privlekel zopet do vrhu in nato dalje do gostilne 'Pri Lojzetu' v Dornberg. Ljudje so pravkar prihajali od maše, in ko so me spoznali za svojega 'profesorja' ni bilo ne konca ne kraja pozdravljanja in objemanja. Celo mi smo morali nato prositi, naj oprostijo mladima vosovcema zaradi pomote. Seveda smo šli vsi skupaj na kozarček v gostilno. 'Pri Vodopivcu' smo natočili sodčke z vinom. Odbor nam je dal potrdilo, da lahko prevažamo vino izven območja.

Miro ga je vtaknil kar v cev hladilnika in odšli smo veselo nazaj proti bloku do prestrašenih miličnikov. Vprašali so nas seveda, če smo imeli kaj neprijetnosti na poti, a smo jim zagotovili, da je šlo vse v redu. Avto je nato precej sopihal po strmem klancu proti Komnu. Toda kot da se je že tistega dne vse zareklo proti nam! Na sredi Komna nas je zaustavila skupina žena, od katerih je bilo nekaj oboroženih s pištolami. Spraševanja ni hotelo biti konca. Miro jim je pokazal dornberško propustnico, toda ni bila zanje nič vredna, ker ni imela žiga z rdečo zvezdo.

Spraševali smo po moških. Odgovorile so nam, da so na položajih in da se bomo z njimi spoznali komaj pozno zvečer. Naša situacija ni bila rožnata. Čakati tu na partizane je pomenilo potovati ponoči z avtom, kar pa je bilo gotovo, da boš dobil rafal z ene ali druge strani. Do noči smo morali priti vsaj do Kozine. Po kratkem pomenku smo se začeli obnašati, kakor da smo se vdali v usodo in da bomo počakali. Toda napravili smo bojevitejši načrt, ki nam je kar lepo uspel. Šofer se je začel pritoževati, da mu motor več ne deluje, da ni bencina in da bomo morali ostati kar tu. Poskušal je motor in ga vžgal. Zadaž smo, kot da bi nekaj iskali, nenadoma pograbili vsak svojo žensko in jih kar pometali po tleh, kajti Tone, Marko in Miro so bili krepki možakarji. Skočili smo na kamionček in z vso silo odpeljali iz vasi. Nekaj strellov za nami je šlo kar v prazno.

Tako smo vendarle končali to naše potovanje, ne da bi kaj opravili. No, tega smo bili tudi navajeni.

V zvezi z našo potjo in sestankom v Renčah še danes ni jasno, in sicer to, zakaj so imeli istega dne nekje drugje medokrožno gospodarsko konferenco, kjer so bile zastopane okrožne GK iz Gorice (ista komisija, s katero smo bili domenjeni, da se bomo sestali v Renčah in to istega dne!), Ajdovščine, Kanala, Bače, Tolmina in Idrije. Mogoče so zadnji dan, zaradi vpada Nemcev, menjali kraj sestanka ali je šlo tu za kak drug medokrožni sestanek GK. Sestanek je bil v Vitovljah, kar je razvidno tudi iz zapisnika.³⁶

Na tej konferenci so govorili, kako bodo okrožja med seboj izmenjavala prehrabene artikule. Omenili so, da je pošiljka prišla večkrat v roke Nemcem. Tako je npr. sovražnik zaplenil 100 q koruze, ki je z Goriškega prispela na Kras. Goričani so se pritoževali, da Kraševci ne izpolnjujejo obljub, saj jim namreč niso poslali obljubljen količine dragocene soli. Dali so jim vendar »častno besedo«, da jim bodo takoj poslali vsaj 10 q soli. Kritično je bilo glede preskrbe maščob. GK so zelo ostro opozorili, naj zberejo čim večje količine maščob za vojsko. Vaške GK naj odkupijo celotno količino loja od zaklane živine in naj ga

pretopijo skupaj s prašičjo mastjo. Glede količine odvzema maščob so se sporazumeli, da bodo prejeli odmero goriške okrožne GK. Odvzemali so 1 do 15 % masti celotne teže prašiča. Odstotek je bil odvisen od števila družinskih članov. Glede davkov so se zmenili, da bodo pobirali 60 % prejšnjega italijanskega davka. Nekateri rajoni pa so še vedno jemali kot davčni prispevek 1 do 10 % čistega dohodka od davčnega zavezanca. Na vino so postavili trošarino, ki jo je moral plačati kupec, in sicer 1 liro od litra. Prodajalec živine je plačal užitnino na meso po 2 liri/kg. Zmenili so se, da bodo surove kože poslali Goriškemu okrožju. V pogledu prehrane civilnega prebivalstva so izredno strogo ukrepali. Določili so, naj od meseca maja ostane na člana družine 50 kg krompirja, 250 kg koruze in pšenice in po 8 kg fižola do konca avgusta. Samo ob sebi je umevno, da niso mogli iti mimo perečega vprašanja aprovizacije in kako prehraniti nepreskrbljene družine. Zmenili so se tudi, kako organizirati delovne čete za pomoč potrebnim družinam, itd.

Pred drugo medokrožno gospodarsko konferenco in po njej so iskala posamezna okrožja medsebojne stike. GK niso vedno delale le po nalogu višjih forumov, temveč tudi na lastno pest, a ti medsebojni sestanki, pogovori in tudi materialne izmenjave iz več razlogov niso bili registrirani.

Pokrajinski odbor OF za Slovensko Primorje je v glavnem poskušal usmerjati gospodarstvo v smislu sklepov, sprejetih na medokrožni gospodarski konferenci 23. in 24. decembra 1943. V glavnem je šlo tu za izvajanje totalnega bojkota in za organizacijo lastne aprovizacije. Neprestano pa so bili v denarni stiski, ker so okrožja ves denar porabila za prehrano vojske in za nabavo lastne aprovizacije.

Iz poročila POOF je razvidno, da je IX. korpus potreboval za prehrano in preskrbo vojske najmanj 400 000 lir na mesec.³⁷ Ekonomski odsek štaba IX. korpusa je poročal januarja 1944, da GK skrbijo v zadostni meri za prehrano vojske in da je na področju Vipavskega in Goriškega okrožja še dovolj živeža. Toži se le, da jim primanjkuje soli. Enote so v tem času dobivale po tri obroke hrane dnevno. Medtem ko so drugod enote celo prisilno odkupo-

vale, to ni bilo potrebno na Vipavskem, v Brdih, Benečiji, Furlaniji in na Krasu. Iz Brd so pošiljali živež čez Sočo v sodih, na vozovih, kože pa so strojili v Mirnu pri Gorici. Iz cerkljanskega in tolminskega območja so zvozili veliko število kož na strojenje v Železnike v Selški dolini na Gorenjskem; tam je bil znan obrtniški center.

Ob tej priliki je treba omeniti tesno in tovariško sodelovanje gospodarskih komisij Gorenjske in Primorske. Gorenjska je, kakor bo še omenjeno, večkrat priskočila na pomoč z živežem primorskim partizanskim enotam, in sicer v najhujših trenutkih obstoja.

Za nadaljnji razvoj kmetijstva pa je še marsikaj pri-manjkovalo. V zvezi z akcijo »pomladne setve in obdelave zemljišč« je že 19. januarja 1944 pokrajinski odbor OF poslal vsem okrožnim GK okrožnico.³⁸

Izredno velik poudarek je oblast dajala sajenju krompirja, kar se je kazalo tudi v izreku: »Udarno važnost spravimo na krompir!« Izrečno je bilo tudi rečeno, naj »dolinci« zamenjajo svoj jedilni krompir za »gorjanski« semenski krompir. Za delavce naj osnujejo enotno kuhinjo. To okrožnico je podpisal agrarni referent Jože Srebrnič.

Nekoliko natančneje se je treba seznaniti tudi s problematiko, o kateri so govorili na II. pokrajinski gospodarski konferenci 15. in 16. aprila 1944.³⁹ Tu so bile zastopane vse okrožne GK, razen Trsta in Beneške Slovenije. Konferenci je prisostvoval tudi član intendature IX. korpusa. Zgodovinskega pomena je bilo, da so ob tej priliki gospodarski referenti okrožij prvič dali kratek pregled dotedanje dejavnosti in gospodarske organiziranosti posameznih okrožij. Konferenco je vodil član pokrajinskega odbora OF Leopold Krese-Još.

V uvodnem govoru je Jošt počastil spomin nedavno padlega Opla, načelnika okrožne gospodarske komisije za Kras. Nato so prešli k prvi točki dnevnega reda, in sicer k *organizacijskemu vprašanju*.

Tu so vsi delegati okrožnih GK prikazali kratek oris organizacijske strukture posameznih okrožnih GK in njih delovanja, kar je mogoče strniti v naslednjem:

38 — IZDG, Lj., f. 540/III.

39 — IZDG, Lj., f. 549.

Brda: Referent iz Brd je poročal, da je okrožna GK prevzela komaj februarja gospodarske posle od vojaške oblasti, tj. Briško-beneškega odreda. Zato še nima vpogleda, kako je s stanjem zalog živeža v okrožju. Okrožna GK šteje 5 članov. V Furlaniji ima nabavljalca, ki obenem skrbi za prevoz živeža. Brda so tedaj imela namreč 4 rajone in vsak rajon je imel GK. Člani GK so bili vaški gospodarski referenti, člani okrožne GK pa so bili obenem referenti za gospodarstvo pri rajonski GK. Okrožna GK je imela naslednje referate: referat za veleposestva, za aprovizacijo in kmetijstvo.

Gospodarske komisije so pobirale po terenu živež dvakrat na mesec, a okrožna GK jim je izdajala nakazila za razdeljevanje živeža.

Tolmin: Tu je GK štela poleg predsednika in tajnika še 5 članov, ki so bili obenem načelniki rajonskih KG. — V tem okrožju pa niso povsod delovale vaše GK. Tam, kjer so obstajale, so bili njih načelniki člani nadrejene GK. Dela tudi niso razdelili po referatih. V tem okrožju so tedaj kar vaše GK delile živež, o čemer pa so poročale rajonski GK.

Bača: Komisija je tu pričela z delom komaj v februarju 1944. Imela je dva člana, načelnika in tajnika. Okrožni intendant je pred kratkim padel. Komisija je imela posebnega pooblaščenca za nabave izven okrožja. Okrožje je imelo tri rajonske GK, a njihova aktivnost je bila revna. V večini primerov so se kmetje v svojih zadevah kar neposredno obračali na okrožne GK. Aktivnejša je bila cerkljanska GK.

Kanal: Tu je delovala 6-članska GK že od decembra 1943. leta dalje. Poleg tajnika in predsednika je imela referate za nabavo blaga ter za pobiranje blaga po okrožju in za njegovo izdajanje. Deloval je le ožji odbor, ki se je ravnal po sklepih okrožne gospodarske konference. Tem konferencam so prisostvovali zastopniki vseh 86 krajev okrožja. V glavnem je vse vodila okrožna GK, le v izjemnih primerih so prišle do veljave rajonske in vaše GK.

Idrija: Sedem članska okrožna komisija je pričela z delom januarja 1944. Vsak član je bil zadolžen za en

rajon v okrožju. Sestajala se je dvakrat na mesec. Po vaseh so bili intendanti, člani rajonske GK. Te so štejele od 6 do 10 članov. Za nakupe zunaj okrožja je skrbel načelnik okrožne GK, za razdeljevanje blaga, za oskrbo vojske in za organizacijo delovnih čet pa so skrbele rajonske GK. Živež, ki so ga nabavili od drugod, so razdeljevali po ključu, ki ga je določila okrožna GK. Na Vojskem je delovala vojaška kuhinja.

Vipava: Okrožna GK je štela 8 članov, a trije od teh so bili stalno na terenu. Tudi v tej komisiji niso razdelili dela po referatih. Nižje GK so delovale podobno kot v drugih okrožjih. Zaradi okupatorjeve zasedbe so precej slabo delovale GK v Vipavi in Ajdovščini. To je bil tudi razlog, da niso uspeli sklicati okrožne konference za vse rajone. Imeli so svojega nabavljalca v Furlaniji, vendar so zelo težko prevažali blago do cilja.

Gorica: Okrožna GK je bila sestavljena iz dveh zastopnikov za vsak rajon. Posebno načelstvo je štelo 7 članov. Imeli so poleg načelnika in tajnika še referenta za aprovizacijo, civilno prehrano, za kmetijstvo, živinorejo in delovne skupine, za promet s Furlanijo, za nabavljanje sanitetnega in tehničnega materiala, za blago za vojsko in referenta za finance. V samem mestu Gorica je delovala posebna 6-članska GK. Po vaseh so imeli zbirna skladišča, v katera so oddajali ljudje pridelke v zamenjavo za drugo blago, ki je prek GK prihajalo iz mesta.

Kras: Tu je GK štela poleg načelnika še 10 članov. Od teh so bili trije stalno zaposleni z nabavo blaga. V tej komisiji so imeli celo evidenčnika. V začetku so bili po rajonih intendanti, katere pa so pozneje zamenjale rajonske GK. Pod okrožje Kras je nekaj časa spadal celo Tržič.

Pivka: Poleg načelnika in tajnika je imela GK še intendanta, referenta za nabavo blaga v okrožju in za nabavo iz Furlanije. Okrožje je imelo 5 rajonov in vsak rajon je imel 5- do 7-člansko GK. Tajniki rajonske GK so bili odgovorni vsak za svoj rajon okrožni GK.

Brkini: Okrožna GK je tu delovala že takoj od razpada Italije dalje. V času poročanja (aprila 1944) je GK imela

tajnika, ki je bil obenem tajnik okrožnega odbora OF, in 5 članov. Kot pri večini drugih GK so bili člani okrožni funkcionarji. Obstajale so rajonske GK. Njihovo delo ni bilo razdeljeno po referatih.

Istra: GK je štela 9 članov. Le načelnik oziroma predsednik GK je bil član okrožnega NOO. Drugi člani so bili načelniki rajonskih GK. V rajonski GK so bili člani zadolženi za eno ali več vasic. Nekatere vasi pa so imele le gospodarske referente. Okrožna GK je imela enega člana, zadolženega za nabavo blaga zunaj okrožja.

Trst: Tu je štela GK 4 člane, od teh sta bila 2 zadolžena za nabave in za prevoz, 1 pa za vskladiščenje blaga. Blago so nabavljali pri raznih trgovcih. V Trst pa je prihajalo blago tudi iz drugih italijanskih mest, od tu pa je po najrazličnejših poteh in načinih odhajalo dalje na Kras, v Brkine, Istro in od tod v notranjost. Tej komisiji je zaradi nabave velikih količin blaga vedno primanjkovalo denarja.

Tržič: Petčlanska GK je v glavnem skrbela za nabavo blaga. Na terenu je delovalo 6 odborov OF.

Na podlagi razgrnjenih organizacijskih problemov je Joža Vilfan podal nekaj osnovnih navodil v zvezi z reorganizacijo GK.

Osnovni element organizacije narodne oblasti naj bi bilo vsako posamezno naselje. Občine bodo odpadle. Politična organizacija OF ima tri stopnje: terensko, rajonsko in okrožno. Po istem principu bo zgrajena narodna oblast: krajevni narodnoosvobodilni odbori (KNOO), okrajne narodnoosvobodilne skupščine in odbori ter okrožne narodnoosvobodilne skupščine in odbori. Gospodarstvo je tesno povezano z vsem ostalim delom. Delo GK mora biti povezano z delom NOO. Načelnik GK mora biti član odgovarjajočega NOO, ta pa mora dajati navodila GK za pravilno reševanje gospodarskih problemov. GK je pomožni organ NOO. Gospodarske konference ne morejo dati dokončnih sklepov. Na teh konferencah morajo biti zastopane množične organizacije ter zastopniki vojske. Vedno morajo politični organi, tj. NOO voditi tudi gospodarsko delo. Okrožna GK ima nalogo izpeljati sklepe, ki so bili sprejeti na konferen-

cah. O problemih organizacijskega značaja morajo razpravljati gospodarstveniki na posebnih sestankih. Povsod morajo obstajati vaške GK. Izvršiti se mora mobilizacija vseh sil. Ker bo delo GK pod kontrolo NOO in prebivalcev samih, bo onemogočeno, da bi se funkcije intendantstva opravljale »čisto po fašistično«. Člani okrožne GK morajo biti na voljo za delo po vsem okrožju, kar velja za nižje GK. Načelnik vodi GK in pazi, da ne pride pri delu do trenja. Skrbeti mora tudi za zvezo z okrožnim NOO.

Delo v okrožnih GK so sklenili razdeliti po sektorjih. Njih sestav bi moral biti naslednji:

- a) načelnik vodi celotno delo komisije;
- b) referent za zunanje nabave skrbi za nakup in za zamenjavo blaga z drugimi okrožji, posebno pa s Furlanijo. Skrbeti mora, da tudi prevoz blaga poteka normalno in da živež pravilno in varno spravijo v skladiščih (bunkerjih);
- c) referent za aprovizacijo organizira preskrbo prebivalstva, še posebej pa skrbi za revne in po okupatorju prizadete družine. Odgovoren je za zbiranje statističnih podatkov. Nadalje zbira podatke o sovražnikovem terorju, da bodo po vojni na voljo Državni komisiji za ugotavljanje vojnih zločinov okupatorja in njegovih pomagačev. Ta komisija je bila ustanovljena pri Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije (NKOJ) za vse državno območje. Enaka komisija je bila formirana za slovensko ozemlje tudi pri SNOS;
- d) referent za preskrbo vojske vodi kontrolo nad vojaško oskrbo, ker mora ta, če je le mogoče, spadati v delokrog okrožne GK. Član rajonske GK pa mora nemudoma iskati stike z vojsko na svojem področju. V tem pogledu morajo imeti svojevrstno dežurno službo, saj se je večkrat dogajalo nasprotno, da je morala vojska iskati referenta. Ta funkcija je bila zelo težka, saj ni bilo nikjer hrane na voljo niti za civilno prebivalstvo in je v takem primeru moral referent celo prisiliti ljudi, da so odstopili svoje revne obroke hrane vojski, ki je morala biti vsaj za silo oskrbljena;

- e) referent za poljedelstvo in živinorejo ter za delovne skupine je moral skrbeti za realizacijo odloka »o obdelavi zemlje«, ki je bil sprejet na I. zasedanju SNOS. Skrbeti je moral za nabavo semen, gnojil, za organizacijo delovnih skupin, držati pa se je moral tudi navodil o vzreji in zakolu telet itd.;
- f) referent za domačo produkcijo je imel različne zadolžitve v zvezi z izvajanjem bojkota okupatorja. V njegov delokrog so spadali: kontrola, opomini, globe itd. Moral je organizirati skladišča za izmenjavo. Posebno dobro so to izpeljali na Goriškem;
- g) referent za finance je prišel v poštev le za večja okrožja.

Delo vseh referentov je moralo biti usklajeno in tesno povezano. Odborom OF je bilo izrečno ukazano, naj na odgovorna mesta za gospodarsko delovanje namestijo ljudi, ki so vsestransko sposobni in posebno politično podkovani.

Že tedaj so ugotovili, da teren zapostavlja ženske kot aktivistke. Zato je bilo treba vse predsodke o manjvrednosti žensk odstraniti.

Osnovni problem, o katerem je tudi razpravljala konferenca, je bil *preskrba vojske*. Za oskrbo vojske IX. korpusa so morale skrbeti GK. Tam, kjer ni bilo mogoče dobiti zveze z GK, pa so morale kar posamezne vasi zbrati potrebne količine živeža. Predlagali so, naj bi vojska dobivala prek GK živež na podlagi predpisanih obrokov in naj bi živež plačevala. Operativne enote ne morejo biti pri nabiranju živeža navezane le na možnosti nabave na določenem ozemlju. Brigade, ki so bile v bližini Gorenjske, so dobile nalog, naj nabavljajo živež predvsem z Gorenjske. Izdali so nalog, naj vojaške enote nabavljajo živež v prvi vrsti v krajih, ki so pod kontrolo okupatorja. Za stalne vojaške enote, kot so bile bolnišnice in delavnice, naj bi nakazal korpus količino blaga in kraj, kjer naj bi nabavljali. Izdali so tudi stroge odredbe, da ne smejo vojaške enote druga drugi odvzemati živeža.

Okrožne GK naj bi organizirale »železne rezerve živeža« v posebnih skladiščih za nujne potrebe operativnih voja-

ških enot. Za to naj bi bil zadolžen referent za oskrbo vojske. Na konferenci je bilo tudi nekaj pritožb zoper VOS in je bilo rečeno, da bodo napake popravili z reorganizacijo VOS v Vojsko državne varnosti (VDV). To bo mogoče posebno zaradi tega, ker bodo načelniki okrožnih izpostav obenem tudi člani krajevnih NOO.

Na podlagi razprav o preskrbi vojske so prišli do enotnih zaključkov, naj GK organizirajo povsod rezervne sklade za vojsko. Okrožja, ki so ekonomsko močnejša, naj pomagajo pasivnim, tj. severnemu območju pokrajine. Korpus naj določa nabave za stalne vojaške enote, kar zadeva količino. Velike težave so bile povsod tudi s prevozom in zato so odločili, naj za prevoz skrbijo enote same. Namesto dotedanjega načina plačevanja s potrdili, naj vojska plačuje blago na terenu po določenem ceniku. Štab IX. korpusa bo priznal intendantom le tista potrdila, ki jih je izdala GK, te pa so odgovorne za upravičenost in izvršbo.

Še posebej pa so bila zanimiva poročila posameznih okrožij o preskrbi civilnega prebivalstva.

Brkini: so nudili precejšnjo pomoč po okupatorju prizadetim revnim družinam.

V tistem času so tudi ustanovili »narodno pomoč«, ki je dajala podporo v blagu. Tako je Brkinsko okrožje večkrat priskočilo na pomoč sosednim hrvaškim krajem. Najbolj prizadete so bile požgane vasi, ki so se že prej preživljale v glavnem z izvozom drv v Trst.

Pivka: je tudi organizirala »narodno pomoč«. Ljudem so pomagali v glavnem z moko in krompirjem. V Postojni so v tem času prejeli živež še na karte. Racionirano blago, ki so ga dobivali trgovci, so nato pod nadzorstvom GK delili upravičencem. Del tega blaga je šel za vojsko.

Kras: Na tem območju so uvedli samopomoč na podlagi prostovoljnih prispevkov in podpore okrožne blagajne. Tudi tu so bili pogorelci osnovna skrb GK. Poskrbeli so za njihovo namestitve pri sosedih ali pa v sosednjih vaseh. Na gornjem Krasu so ukinili okupatorjevo aprovizacijo. Iz zasedenega ozemlja je prihajalo na mesec 50 do 60 q

živeža, ki so ga ljudje prostovoljno odstopali, in sicer od tega, kar so dobivali na karte.

Gorica: V tem okrožju so delili GK od novembra 1943 dalje živež potrebnim družinam dvakrat na mesec. V ta namen so sestavili sezname in določili obroke. Za civilno prehrano so obdržali maslo, medtem ko sta šli slanina in mast skoraj v celoti za vojsko.

Vipava: Za civilno prehrano je bilo urejeno podobno kot v prejšnjem okrožju. V mlinih so pobirali »merico« za potrebne družine. Pošiljali so brezplačno večje količine živeža v pasivne in od vojne najbolj prizadete kraje, kot sta bila npr. Dol in Otlica. Kmetom so priskrbeli semena.

Idrija: V nekaj mesecih so uvozili 119 q živeža, večinoma korenja. Vse je šlo v glavnem za vojsko. Položaj v prehrani ljudstva je bil zelo kritičen. Cvetela sta tudi tihotapstvo in črna borza. Delili so sicer skromne denarne podpore, ki so jih v glavnem črpali iz davkov in prostovoljnih prispevkov. V veliki stiski so bili pogorelci, ki so si medsebojno pomagali. Odbori jim niso mogli pomagati z drugim kot z gradbenim lesom. Ponekod je bilo pravo stradanje in lakota. Ni bilo mogoče priti do maščob, ker je vojska pobrala vso živino. Denarja za nabave izven okrožja ni bilo. Kmetje niso imeli semenskega krompirja.

Kanal: Tudi v tem okrožju je bilo po izjavah delegatov zelo kritično stanje. Primanjkovalo je vsega, posebno pa najbolj potrebnega živeža, kot npr. koruzne moke, soli, sladkorja, vsaj za bolnike in otroke.

Bača: V krajih, ki so bili pod kontrolo okupatorja, so dobivali aprovizacijo. V ostalih rajonih so delile GK denarno pomoč najbolj prizadetim. V Cerkljanskem okraju so uvedli civilno aprovizacijo na podlagi medsebojne pomoči. Cerkno je bilo po bombardiranju močno prizadeto. Širila sta se tihotapstvo in črna borza.

Tolmin: Stanje je bilo podobno kot v sosednem okrožju. Najbolj pasiven je bil bovški rajon.

Brda: Ukinili so nemško aprovizacijo. Stanje ni bilo rožnato, posebno na severnem področju. Revežem so delili

denarno pomoč in moko po nizki ceni (10 lir/kg). Veliko je bilo pomanjkanje maščob. Okrožje je zamenjaval seno za koruzo.

Iz vseh poročil je torej razvidno, da je bila preskrba civilnega prebivalstva zelo kritična, posebno pa še v tistih krajih, ki so bili že pred vojno pasivni. Dr. Vilfan je glede na to dal nekaj navodil. Po njegovem mnenju se bo stanje še poslabšalo, ker so nekateri predeli Slovenije, ki že tri leta prenašajo težko breme vojne, čisto izčrpani. Ker je Primorski bilo v začetku vojne prizaneseno, bo morala v bodoče prispevati še več.

Potrebna je medsebojna povezava in čimbolj racionalna ter pravična porazdelitev dobrin. Priporočil je, naj s prostovoljnimi prispevki ustanavljajo fonde za aprovizacijo. Nujno je, da čimbolj racionalno izkoristijo tiste artikle, ki so jih do tedaj izvažali v mesta, kot npr. mleko.

Pri organizaciji aprovizacije je treba gledati na politično plat. Ob delu se mora vendarle paziti, da ne bi zašli v ekstreme. Ni pravilno, če bi vsakogar, ki je v tem pogledu napoti, kar likvidirali. GK morajo biti bolj masovne. V svoji akciji morajo iti v širino. Posamezna okrožja so tudi povedala, kakšno je stanje zalog živeža.

Gorica: je poročala, da večina živeža prihaja še vedno iz Furlanije. Komisija je imela tam svojega nabavljalca. Blago je bilo mogoče kupovati od goriških trgovcev in furlanskih kmetov v glavnem v gotovini. Denar so dobivali predvsem iz posojil. Imeli bi še večje možnosti za nabavo, a ga je primanjkovalo. Goriško okrožje je ponujalo težjo živino za lažjo. Prosilo je druga okrožja za les, ker so s tem lahko dobivali v zameno koruzo. Po poročilih delegatov je kmetom povsod primanjkovalo škropljnih sredstev, kot je modra galica, žveplo itd. GK je organizirala zamenjavo sadja in zelenjave za drug živež. Vse je šlo prek goriških trgovcev.

Kraško okrožje: bi lahko dobilo večje količine živeža in ostalega materiala iz Trsta, primanjkovalo pa mu je denarja. Tudi sol bi lahko dobili v zamenjavo za les. Stanje je bilo kritično posebno za tiste ljudi, ki so bili

navezani izključno na nemško aprovizacijo. Kmetje so prosili za škropilna sredstva. Prav tako je primanjkovalo čevljev, usnja in maščob. Mleko so zbirali in predelovali v sir za vojsko. Kam s sadjem? Mislili so namreč enako kot kmetje na obalnem območju, kjer bi dobili za sadje denar in za denar nujne potrebščine.

Brda: V začetku so za gotovino nabavljali živež iz Furlanije. Furlani pa so zahtevali poleg denarja v zameno za koruzo in moko še vino in žganje. GK je nabavila iz Furlanije v dveh mesecih za 170 000 lir blaga, ki je šlo v glavnem za vojsko. Tudi tu so postavili enako kot na Krasu in v Istri vprašanje, kam s sadjem. Tudi za tisto blago, ki so ga nabavili zunaj okrožja, so bile težave s prevozom zaradi pomanjkanja vprežne živine in zaradi vse večje okupatorjeve kontrole. Težak je bil problem, kje in kako priti do škropilnih sredstev za vinograde.

Tolmin: Čeprav je imelo okrožje ogromno lesa, nekaj krompirja in sira za zamenjavo, niso v tem pogledu nič ukrenili. Izgleda, da niso bile dovolj aktivne GK in odgovorni funkcionarji.

Bača: Situacija je bila podobna kot na Tolminskem. Kritična pa je bilo stanje na Cerkljanskem.

Idrija: Tu so potrebovali predvsem seno za živino in krompir. Dali bi v zameno les, maslo in še kaj žita. Rečeno je bilo, da civilno prebivalstvo v nekaterih rajonih dobesedno strada. Okrožje je prosilo za te kraje vsaj 150 q živeža.

Kanal: Na mesec bi potrebovali vsaj 20 q soli, 10 q karbida in 30 q moke. Primanjkovalo pa je tudi mladih prašičev. Cvetela je črna borza.

Vipava: Tu je bila podobna situacija kot na Goriškem. Lahko bi izvažali les in vino. Tudi tu je primanjkovalo modre galice in žvepla.

Pivka: Enaka situacija kot na Vipavskem. Dali bi krompir v zamenjavo za nafto za pogon traktorjev.

Brkini: V brkinih je še obstajala nemška aprovizacija. Če bo ta odpadla, bo nastal problem prehrane pasiv-

nih krajev. Izvozili so 400 q krompirja in od tega 100 q v hrvaško okrožje. Lahko bi v zameno izvozili še les.

Istra: Izvažali so lahko le sadje in zelenjavo. Po izjavi referenta bi v primeru, da odpade nemška aprovizacija, skoraj vsi kraji ostali brez živeža in bi bilo treba zanje skrbeti.

Ob zaključku razprav in poročil delegatov okrožnih GK, ki kakor smo videli, niso bile tako rožnate, je govoril dr. Joža Vilfan. Kritiziral je GK, da nimajo mnogo smisla za gospodarske zadeve in še manj razumevanja za našo narodnoosvobodilno borbo. Po njegovem mnenju niso dala nekatera okrožja še zdaleč tega, kar bi lahko, kot npr. Pivka in Vipava. Ni mogoče več popuščati. Okrožja morajo biti bolj tesno povezana v gospodarskem pogledu.

Za boljšo koordinacijo dela in usmerjanje GK so ustanovili pri pokrajinskem odboru OF »*Pokrajinsko GK za nabave in razdeljevanje*«, ki bo imela nalogo povezati oskrbovanje vojske in civilnega prebivalstva in bo morala reševati razna aktualna gospodarska vprašanja.

Primorska bo na podlagi sklepa te konference morala prevzeti skrb za nabavljanje živeža in drugega materiala za »Glavno poveljstvo NOV in POS« ter za enote, ki so neposredno odvisne od »Glavnega poveljstva«, kot npr. šole in bolnišnice.

Kar zadeva prehrano civilnega prebivalstva, je dr. Vilfan poudaril, da so rajoni, kjer ljudje stradajo, politično najmanj odporni in zato jim je treba nujno pomagati. Najbolj prizadeto pa je Idrijsko okrožje.

Posebno skrb bo treba imeti za proizvodnjo (sirarne, strojarske delavnice). Dovolili so, da lahko odvažajo v mesta sadje in zelenjavo, vendar samo tisto, česar ne morejo doma posušiti. Če pa ga odvažajo, naj to poteka izključno prek GK. Izjemoma v Istri lahko odvažajo v mesta zasebni kmetje, toda vedno le z dovoljenjem in pod kontrolo okrožne GK. Če je le mogoče, naj sadje in zelenjavo nabavljajo tudi za prehrano vojske, posebno pa še za bolnišnice.

Pokrajinska GK naj bi imela načelnika in tri člane; mora pa biti stalno povezana s pokrajinskim odborom OF in intendanturo IX. korpusa.

Sestav pokrajinske GK (PGK) je bil naslednji:

načelnik Peter Fornazarič-Pavel z Vogrskega, do tedaj
načelnik GK za Goriško okrožje;

člani: Oskar Terčelj-Blitz, do tedaj načelnik GK za Kraško
okrožje,

Franc Berginc-Soča, do tedaj predsednik okrožnega
NOO Kanal

in Vladimir Žvab-Niko iz Škrbine.

V 5. točki dnevnega reda so sprejeli cenik za celotno
Slovensko primorje. Ta je bil nujno potreben, ker se ceniki,
ki so jih do tedaj sestavljali posamezna okrožja, niso
ujemali niti med seboj niti ne s cenikom, ki ga je predpisal
IOOF.

V poslednji točki dnevnega reda so sprejeli sklep, da
bodo posamezna okrožja zbrala dosti več denarja kot do

POSREDOVALNA KOMISIJA OKROŽJA SLOVENSKE ISTRE

CENIK

Maksimalni cen pridelkov za prodajo v Okrožju Slovenska Istra:

Volil, živa teža	kg	lit	11.-
Krava "	"	"	9.-
Teletca "	"	"	10.-
Oveč, kosa	"	"	5.-
Svinja nad 130 kg, živa teža	"	"	16.-
" pod 130 "	"	"	35.-
Plemeniti grašiški "	"	"	80.- do 100.-
Maso, govedje in teletje	"	"	24.-
Mast svinjska	"	"	100.-
Slanina sveža	"	"	60.-
" prekajena	"	"	80.-
Mleko	"	liter	8.-
Masla surove	"	kg	70.-
" karamo	"	"	85.-
Sir polnomastna	"	"	30.-
" polnomastna	"	"	45.-
Olja	"	liter	70.-
Pajca	"	komad	1.-
Med	"	kg	70.-
Čoka krušna 90%	"	"	11.-
" koruzna	"	"	6.-
" ječmena	"	"	5.-
Škrob usnjeni	"	"	10.-

Cenik maksimalnih cen pridelkov, ki ga je izdala okrožna GK za
Slovensko Istro

tedaj. Predvidevali so, da bodo nabrali najmanj 20 milijonov lir posojila. Poročilo je podpisal referent Leopold Krese-Još.

Oceno druge gospodarske konference na Primorskem je podal tudi CK KPS, in sicer v svojem dopisu z dne 29. aprila 1944.⁴⁰ Ugotovil je predvsem, da partijske organizacije niso dajale dovolj podpore gospodarskemu sektorju. Zato ni imelo gospodarsko in finančno poslovanje prave politične perspektive. Bilo pa je tudi veliko primerov kršitve odloka o izvajanju totalnega bojkota okupatorjevih središč. Za zelo pozitivno pa so imeli ustanovitev pokrajinske GK. Nujno pa je zagotoviti NOV potrebna denarna sredstva za plačevanje živeža gospodarskim komisijam.

Na drugi gospodarski konferenci so govorili o težavah v prehrani VII. korpusa. Obljubili so pomoč tem enotam in glavnemu štabu. V tej zvezi je prišlo pozneje⁴¹ do sestanka SNOS in POOF.

Pokrajinski odbor za Slovensko Primorje je naknadno poslal vsem okrožnim GK posebno okrožnico s sklepi II. pokrajinske gospodarske konference, z dopolnili o organizaciji gospodarskih komisij.⁴² Toda pri vsem tem ni bilo mogoče popolnoma odstraniti nekaterih trenj med posameznimi vojaškimi intendanti in GK.

Poročilo odseka za gospodarstvo POOF odseku za gospodarstvo pri predsedstvu SNOS z dne 26. aprila 1944⁴³ omenja, da primorska okrožja preživljajo najbolj kritične mesece v sedanji vojni. Del krivde je v tem, da gospodarsko delo ni dovolj povezano s splošno političnim. Kot primer navajajo Vipavsko okrožje, kjer da ni dovolj izkoriščen gospodarski potencial dežele. Novo ustanovljena pokrajinska GK si je zadala nalogo, da bo organizirala boljšo povezavo in porazdelitev dobrin med okrožji.

Ena od največjih skrbi ljudske oblasti je vsekakor bila, kje dobiti denarna sredstva, brez katerih ni bilo mogoče nabavljati najnujnejših življenjskih potrebščin. Zato je bilo potrebno ponovno apelirati na narodno zavest in požrtvo-

40 — IZDG, Lj., f. 649.

41 — IZDG, Lj., f. 549.

42 — IZDG, Lj., f. 540/III.

43 — IZDG, Lj., f. 474/III.

valnost primorskega ljudstva. Dne 27. aprila 1944 je POOF⁴⁴ poslal v ta namen vsem okrožnim odborom OF okrožnico »O organizaciji posojilne kampanje«. Tu je rečeno: »V trenutku, ko je doseglo naše narodnoosvobodilno gibanje ti-sto stopnjo, ko si slovenski narod začenja graditi svoj bodoči dom, so potrebna nova in nova denarna sredstva. Za doseg tega je potrebna velikopotezna akcija posojilne kampanje, ki mora zajeti prav vse. Cilj te kampanje je nabrati na Primorskem 20 milijonov lir posojila. Svoj delež morajo dati ne samo bogati, marveč tudi reveži. 100 lir od siromaka je treba vzeti z večjim spoštovanjem kot 100 000 lir od premožnejših ljudi. Aktivisti ne smejo prosjačiti! Vsak je po zakonu obvezan zastaviti vse svoje sile in vse svoje premoženje in celo svojo kri za našo stvar.« Okrožnica se konča z geslom: »Primorec, prispevaj kamen za izgradnjo svojega doma!«

Dne 5. maja 1944 se je zglasil pri odseku za gospodarstvo POOF s pooblastilom glavnega štaba in odseka za gospodarstvo pri predsedstvu SNOS Stane Cunder.⁴⁵ Pooblaščen je bil, naj ugotavlja gospodarsko stanje posameznih okrožij po osvobojenem in po sovražniku kontroliranem ozemlju. Moral je tudi koordinirati delo GK in do skrajnosti poživiti možnosti dobave živil in živine iz Trsta in Furlanije. Omenil je, da mu vsega tega ne bo mogoče izvesti, ker da ima poleg tega še zelo težko nalogo priskrbeti hrano za brigade, ki operirajo zunaj tega območja. Stanje pa je bilo, enostavno rečeno, obupno. Ena od teh brigad, ki je delovala na notranjsko-ribniškem območju, se je zaradi stiske v prehrani morala trenutno preseliti v Brkine. Da bi priskrbel hrano tej brigadi, namerava poiskati stike s člani GK iz Trsta. Cunder je v ta namen prinesel za POOF 300 000 lir v obveznicah narodne osvoboditve, ki jih je dobil od glavnega štaba, ter 600 000 lir obveznic od odseka za finance pri predsedstvu SNOS. Zastopnik referenta za gospodarstvo pri POOF, dr. Danilo Milič, je Cunderu pojasnil, da obstaja pokrajinska GK, ki ima nalogo organizirati nabavo blaga v Furlaniji in iz Trsta. Zato naj

44 — IZDG, Lj., f. 474.

45 — IZDG, Lj., f. 549.

bi se podal na območje Goriškega okrožja, kjer ima sedež PGK, in se tam pomenil o zadevi.

Končno so se domenili, da bo po nalogu POOF PGK odstopila del živeža, ki ga je dobila v tem času iz Furlanije, VII. korpusu oziroma glavnemu štabu in da bodo v bodoče ves živež, ki ga bodo nabavljali v Furlaniji, pravično porazdelili med IX. in VII. korpusom. Ker so blagajne korpusov močno izčrpane, bo živež financiral finančni odsek pri POOF. Živež bo PGK morala dostaviti na Pivko in do Bače oziroma Koritnic. 600 000 lir, ki jih je prinesel s seboj v obliki obveznic, bo Cunder izročil Blitzu, načelniku PGK.

Primorska se je obvezala, da bo prevzela prehrano brigade, ki je operirala na notranjsko-ribniškem območju. Ob tej priliki je bilo tudi rečeno, da bodo ustanovili na Primorskem banko oziroma hranilnico, ki bi sprejemala vloge v plačilnih bonih in obveznicah. Menili so celo, da bi bilo koristno ustanoviti dve ali tri banke: za Severno, Srednjo in Južno Primorsko.

Na prošnjo zastopnika POOF je Cunder obljubil, da bo skušal doseči pri odseku za finance pri predsedstvu SNOS, da pošljejo na področje POOF inštruktorje za knjigovodstvo ter okrožnice in formularje, ki sta jih izdala odseka za gospodarstvo in finance pri predsedstvu SNOS.

V tem času je potekala precej živahna izmenjava blaga s Furlanijo. Zamenjavali so les za živino, vino za žito itd. Les so navadno plačali pa 3000 lir/m³, za malega prašička za rejo so morali odšteti lepo vsoto 2500 lir. Za 100 l vina so dobili 120 kg žita ali 150 do 200 kg koruze. Neki trgovec je zamenjal celo na črni borzi za PGK živino za les. Tu se prvič omenja povezava PGK z zastopnikom Komunistične partije Italije (KPI) v Trziču (Monfalcone) Montesom, o katerem bomo v nadaljevanju še govorili.

Pokrajinska GK je imela tudi nekaj časa tesne stike z Gorenjsko. V tem obdobju je tam razpolagala s približno 10 000 q krompirja, 200 glavami goveje živine in z večjimi količinami žita. Gorenjska GK je bila voljna takoj poslati na Primorsko 1000 q krompirja v zameno za radijski material. Potrebovali so tudi manjše količine vina, ki so ga rabili edinole za bolnišnice. Naleteli pa so na velike težave pri prevozu živeža zaradi nemških in belogardističnih postojank ter zased na prometnih žilah. Prosili so za pomoč

vojsko. Po predlogu PGK naj bi blago prihajalo in odhajalo iz Novakov.⁴⁶

V dopisu z dne 16. maja 1944⁴⁷ je POOF izrekel priznanje PGK za izvršeno delo. Menil pa je, da je »nedopustno«, ker je PGK razpravljala o sklepih II. pokrajinske gospodarske konference komaj 4. maja. GK se je sicer izgovarjala na težke razmere in neprestane sovražnikove ovire, ki jih je morala odstranjevati. Po mnenju POOF pa to ni bilo zadostno opravičilo, da ne bi bili našli potov, po katerih bi bili lahko obsli takšne zapreke. »Zavedati se morate,« je bilo navedeno v pismu POOF, »da ste postavljeni na odgovorno mesto, na enem od najvažnejših sektorjev naše borbe.«

V istem spisu graja POOF in PGK, da se ni v zadostni meri angažirala, da ni, tako kot ji je uspelo na Vipavskem in Goriškem, vpeljala civilne aprovizacije tudi v bolj pasivnih okrožjih, kot so Brda, Idrijsko in Baško okrožje. PGK je namreč na II. pokrajinski gospodarski konferenci prevzela nalogo, da bo organizirala nabavo in prevoz živeža za Idrijsko in Baško območje z Gorenjske. Nadalje graja, ker ni upoštevala, da je potrebno najmanj šest tednov, dokler pride živež z Gorenjske na ogrožena območja. Teh šest tednov pa morata imenovani okrožji stradati. PGK naj zato ukrene vse, kar je v njeni moči, da bi organizirala zamenjavo lesa iz pasivnih okrožij za živež iz Furlanije. Seveda je potrebno paziti, da se ne bi s tem okoristil okupator.

Z namenom, da bi čimbolj pravično porazdelili bremena, ki jih prinaša vojna, so sklicali dne 25. maja 1944 medpokrajinsko gospodarsko konferenco⁴⁸ Primorske in Gorenjske in intendanture IX. korpusa. Ugotovili so, da se je na Primorskem stanje nekoliko izboljšalo in da gospodarske komisije redno oskrbujejo vojsko. Ugotovili pa so, da je na Gorenjskem še precej samovolje, ki jo povzročajo posamezni vojaški intendant. Pokrajinska GK za Primorsko se je obvezala, da se bo glede oskrbovanja vojske drža-

46 — IZDG, Lj., f. 549.

47 — IZDG, Lj., f. 549.

48 — IZDG, Lj., f. 549.

la sklepov, sprejetih na II. pokrajinski gospodarski konferenci.

Sklenili so tudi, da bodo ponovno objavili odločbe o preskrbovanju vojske, ki sta jih sprejela že 1. decembra 1943 ekonomat glavnega poveljstva in odsek za gospodarstvo pri upravnih komisiji. Največje težave so imeli pri preskrbi vojske s tekstilnim blagom, ker ni bilo na ozemlju Slovenskega primorja nobenih tekstilnih tovarn, po drugi strani pa je bilo tedaj blago zelo slabe kvalitete. Nekoliko več možnosti za nabavo je bilo na Gorenjskem. To velja v enaki meri tudi za sanitetni material. Neredno so bile oskrbovane tudi vojaške bolnišnice, ki so glede preskrbe spadale neposredno pod glavno poveljstvo oziroma ekonomat sanitetnega oddelka.

Dogovorili so se, da bodo opustili dotedanji način preskrbovanja vojske s pomočjo potrdil in da bo vojska sama plačevala blago, ki ga bo nabavila. V ta namen je šef intendature IX. korpusa predložil osnutek proračuna, ki naj bi znašal za ves IX. korpus na mesec 10 500 000 lir. Od tega zneska je odpadlo na stroške vojske 7 128 000 lir, za obutev (3000 parov čevljev), obleko in perilo 2 250 000 lir. Osebni izdatki za funkcionarje so znašali komaj 10 000 lir. Enako vsoto 10 000 lir so predvideli za administracijo. Proračun so sestavili na podlagi cenika, ki ga je izdal POOF. Na posvetovanju so bili seznanjeni, da je v Škofjeloškem okrožju vskladiščeno za Primorsko 110 q žita, a so bile skoraj nepremagljive težave glede prevoza. Pokrajinski GK so obljubili oboroženo transportno četo, zato da bi lahko sama poskrbela za prevoz. Ker pa je bilo treba najprej poskrbeti za vojsko, je večkrat ostalo civilno prebivalstvo praznih rok. Na ta problem je stalno opozarjal odsek za gospodarstvo pri POOF. Grajal je okrožne odbore OF,⁴⁹ da rešujejo probleme preveč načelno in da jih le ugotavljajo ter o njih pisarijo. Potrebna je večja aktivnost pri zamenjavi blaga z mesti, ker da so pri vsem govoričenju odborov dejansko zamenjavali le zasebniki, ki pa so pri tem kršili odredbe o bojkotu. Sklenili so, da bodo priskočili na pomoč civilnemu prebivalstvu najbolj pasivnih krajev primorskih okrožij, in sicer tako, da bo od kontingenta žita, ki bo pri-

49 — IZDG, Lj., f. 549.

spelo z Gorenjske, dobilo Idrijsko okrožje 80 q, Baško pa 30 q žita. To nalogo je prevzela PGK, a je ni mogla izpolniti zaradi že znanih zaprek. Zmenili so se, da bo imela gorenjska pokrajinska GK svojega pooblaščenca vojske na Vipavskem, ki bo skrbel za stalno zvezo z gorenjsko pokrajinsko GK in intendanturo IX. korpusa, ko bo šlo za nabavo raznega blaga za vojsko.

V zvezi s preskrbo živeža iz Furlanije in tako imenovano »trgovino za hrbtom sovražnika« je vredno omeniti nekaj zanimivosti.

Goriški trgovci so stopili v stike s tamkajšnjimi italijanskimi oblastmi in izposlovali, da so jim nakazale aprovizacijsko blago, katerega so potem ponudili ljudski oblasti v zameno za sadje, zelenjavo, vino, les itd. Ta zamenjava se je pričela čisto enostavno. Na podlagi obstoječih statističnih podatkov so oblasti nakazale aprovizacijsko blago za določena območja in trgovci so se za te količine blaga pogajali z višjimi organi ljudske oblasti, kot npr. PGK, za način zamenjave. Tako so trgovci posredovali pri PGK. Okrožna GK je blago posredovala okrajnim, te pa krajevnim GK. Popolno aprovizacijo so dodelili le tistim, ki niso imeli lastnih sredstev za preživljanje. Skoraj polovico aprovizacijskega blaga pa so namenili partizanski vojski.

Sredi maja 1944 je sklenil okrožni odbor za Goriško z goriškimi trgovci pogodbo za nakup in zamenjavo blaga. Pogodbo je odobril POOF in celo svetoval, naj zamenjavo razširijo na čim več artiklov, ki jih primanjkuje vojski in civilnemu prebivalstvu (obleke, perilo, usnje itd). POOF je pri izdaji dovoljenja izrečno poudaril, da morajo trgovci vedeti, da imajo opravka z ljudsko oblastjo in ne s posamezniki.

Meseca aprila 1944 sta bila deležna aprovizacije le dva okraja: dornberški in rihemberški, ker za druge okraje ni bila še potrjena pogodba. V maju so nameravali priključiti razdeljevalni mreži aprovizacije še vso Gornjo Vipavsko brez Ajdovščine. POOF pa ne samo, da se ne bi strinjal s to politiko prekupčevanja prek goriških trgovcev, ampak je celo predlagal v svojem dopisu z dne 16. maja 1944,⁵⁰ da se nekaj podobnega dá doseči tudi za Brda, Idrij-

50 — IZDG, Lj., f. 549.

sko in Baško okrožje. Baško okrožje je imelo na razpolago les. Zato je bilo treba poskusiti poiskati nove pristope za reševanje problemov. »Ne mislite,« nadaljuje dopis POOF, »da boste nove naloge, za katerih reševanje ste bili postavljeni, mogli rešiti s tempom in načinom dela, ki ste ga imeli dosedaj kot okrožni funkcionarji. To mnenje o sebi morate temeljito izkoreniniti.«

Iz poročila PGK z dne 3. junija 1944 je razvidno, da so aprovizacijo živeža, ki so ga na podlagi dogovora o zamenjavi dobavljali goriški trgovci, delili v Goriškem, Kraškem, Vipavskem in Kanalskem okrožju. Vendar pa je treba poudariti, da je blago prihajalo zelo neredno. Kanalsko okrožje je postavilo delno aprovizacijo s sredstvi, ki jih je dobilo iz Goriškega okrožja in iz zalog. V Brdih pa tedaj še niso dobili nobene aprovizacije.

Pokrajinska GK je postavila zaupno osebo, da bi nadzorovala trgovce in njihovo zamenjavo blaga. Ta oseba je imela istočasno pregled nad aprovizacijskim blagom, ki je prihajalo iz Gorice v zameno za domače proizvode. Zaupnik je imel celo nemško dovolilnico za nemoteno gibanje po terenu.

Vse to pa seveda ni šlo gladko. To je razvidno iz opravičil PGK pri POOF za neizvršene naloge zaradi povečane sovražnikove kontrole. Naslov skladišč PGK je bil »333«, prek »P-7« — »P-11« — »P-12«. Na ta naslov so prihajale velike količine različnega blaga z goriškega območja in iz Furlanije.

Že prej pa je Goriško okrožje z dopisom z dne 7. aprila 1944⁵¹ obvestilo POOF, da daje okupator raznim občinam aprovizacijo, ne da bi zahteval kaj v zameno, kot je to delal do tedaj.

Nekateri uslužbenci bivših italijanskih državnih ustanov so celo iskali stike z vodilnimi organi OF, in sicer prav v zvezi z aprovizacijo. Omenjajo celo, da je že tedaj, čeprav neuradno, sam goriški prefekt, ki je bil antifašist, izrazil željo priti v stik z višjimi forumi OF. Toda vse te ponudbe je na podlagi prejšnjih direktiv o totalnem bojkotu POOF odklonil. Živež, ki ga je okupator poslal občinam, so zaple-

nili in spravili v skladišča za vojsko, deloma pa so ga razdelili med civilno prebivalstvo.

Iz dopisa poznejšega datuma, in sicer z dne 18. maja 1944, izhaja, da sta goriški prefekt Pace in baron Locatelli ponovno izrazila željo sestati se s predstavniki OF. Mesto sestanka naj bi določili sami člani partizanske delegacije. Do sestanka naj bi na vsak način prišlo na osvobojenem ozemlju, ker da se drugače Goričani ne počutijo varni. Posrednik za ta sestanek je bil vodja goriških trgovcev z ilegalnim imenom Boris. Predstavniki PGK Peter Fornazarič-Pavel iz Volčje drage je priporočal, da bi bilo koristno, če pride do sestanka, ker da je prefekt že do tedaj tako ali tako šel na roko goriškim trgovcem pri nabavi živeža. Vendar pa do sestanka tudi tokrat ni prišlo. Blago iz goriškega območja pa ni prihajalo redno, to pa po krivdi trgovcev, ki so pri tem delu gledali le na lastne koristi. Najbolj prizadeta so bila Brda in Kanalsko okrožje.⁵² Iz dopisa z dne 3. junija 1944 vidimo, da je bil za prevoz in nabavo živeža iz Furlanije ter za zvezo med okrožnimi GK zadolžen v tem času Peter Srebrnič iz goriške GK. Za nabavo živeža so rabili velike količine denarja. PGK je črpala denar iz fonda posojil. Za to delo je bil odgovoren Franc Tomšič-Andrej, tudi član Goriškega okrožja. Drugi dve članici PGK sta bili še v tem času Marta Terčelj, ki je prišla iz tehnike, in kurirka Javornik.

Sredi maja 1944 se je pojavil trgovec z lesom iz Furlanije, ki je želel nakupiti večje količine lesa, in sicer tako, da bi plačal takoj v gotovini, les pa bi odvažal šele po vojni.⁵³ Toda GK je bila mnjenja, da gre za špekulacijo, in sicer, da bi si kapitalist zagotovil kapital v materialu, ker ni verjel v bodočnost lire. Zanimivo in vredno upoštevanja je bilo, da je bil trgovec istočasno voljan podpisati večje vsote denarja kot posojilo svobode. Imel je torej zaupanje v ljudsko oblast. Z dopisom z dne 22. maja 1944⁵⁴ je odsek za gospodarstvo pri POOF sprejel trgovčev predlog in dal na log okrožni GK, naj gre trgovcu na roko.

V tem času, ko je govor o nabavah iz Furlanije, se pogosto omenja ime Montes. Prav tej osebnosti je treba

52 — IZDG, Lj., f. 549.

53 — IZDG, Lj., f. 549/II.

54 — IZDG, Lj., f. 549/II.

posvetiti nekaj več pozornosti, ker je doprinesla velik delež pri oskrbovanju enot IX. korpusa.⁵⁵

Silvio Marcuzzi-Montes, po rodu iz Foljana (Furlanija) se je po naključju znašel 8. septembra 1943 kot italijanski vojak v Trziču. Prva njegova gesta je bila, da je tega dne s štirimi tovariši naložil v tržiški ladjedelnici kamion živeža in

Silvio Marcuzzi-Montes iz Foljana (Fogliano) v Furlaniji. Odlikovan z zlato kolajno italijanskega odporniškega gibanja. Neutrudljiv in iskren pobornik tovariškega sodelovanja med slovenskimi in italijanskimi partizanskimi enotami. Eden od največjih in najbolj drznih organizatorjev oskrbe (Intendenza Montes) IX. korpusa. Član PGK. Fašisti so ga ujeli in po strahotnem mučenju v Palmanovi 2. novembra 1944 umorili

55 — Istituto Regionale per la Storia del Movimento di liberazione nel Friuli e Venezia Giulia, Trieste, Fondo Rapuzzi, busta 142 (v nadaljevanju Istituto regionale...).

drugega materiala ter ga odpeljal partizanom v hribe. Montes se je kot član okrajnega komiteja KPI v Trziču kmalu izkazal kot borec in izreden organizator. Zaupali so mu oskrbnišтво (intendanturo in kontrolo celotne nabavne mreže za vse vojaške formacije, ki so nastajale druga za drugo. Spomladi leta 1944 je postala »Intendenza Montes« — intendantura Montes, ne samo najbolj obsežna, temveč tudi v tehničnem in organizacijskem pogledu dovršena. Njegov ožji oddelek »Gruppo« ali »Squadra Montes«, ki je štel ne več kot 17 ljudi, je vzbujal zaradi svojih drznih akcij občudovanje pri vseh antifašističnih silah in strah ter sovraštvo pri vseh tistih, ki so imeli opravka z njim. »Intendenza Montes« je v svojem največjem vzponu razpolagala s 1000 mobiliziranci in 500 terenskimi delavci. Na razne načine je zasegla ogromne količine živeža in drugega najrazličnejšega materiala. Zajemala je področje videmske, beneške, goriške in trbiške pokrajine. Montesovi ljudje so nabavljali na podlagi prostovoljnih dajatev, nakupovali pa so tudi z denarjem in boni. Sam Montes je bil namreč specialist pri obdavčenju in realizaciji določenih dajatev raznih magnatov itd. Grupa se je še bolj izkazala pri rekvizicijah blaga raznim špekulantom in kolaboracionistom. Ko je štab iz zanesljivih virov zvedel, kje in kaj se nahaja pri neki določeni osebi, kot npr. pri raznih grofih, veleposestnikih, industrialcih, je Montes sporočil, kaj in kam mora ta oseba odpremiti na »račun« partizanskih enot. Poziv je bil napisan sicer v prijaznem tonu, vendar odločno, z nedvoumno grožnjo likvidacije, da se ni bilo kaj izgovarjati ali oklevati. Še manj pa se je izplačalo osebi, da bi poskušala iskati pomoč pri sovražniku.

Montesova grupa je bila znana po izvajanju drznih akcij na skladišča pšenice in koruze, vojaške magacine in zbirališča živine. Brž ko se je ponudila primerna priložnost, niso Montesovi »gappisti«⁵⁶ zamudili napasti železniške transporte, mostove, vojaške kolone, ki so prevažale živež in drug material, ter druge vojaške objekte. Grupa je imela celo svoje sodišče, ki mu je predsedoval polkovnik Dessy iz Palmanove. Politični komisar »Intendenze« je bil Roman

56 — GAP (Gruppo d'Azione Patriotica — Patriotska akcijska skupina — organizacija, podobna slovenski OZNA).

Pokrajinski odbor OP
za Slovensko Primorje
Odsek za gospodarstvo
Ljubljana

Na položaju, dne 23.VI.44.

Pokrajinski gospodarski komisiji na
Slovensko Primorje.

Prejeli smo barisanik gospodarske konference, ki se je vršila 14.VI.1944. Soglasane s teško 21. sklepev te konference, in potrjuje sklep konference, da postane tevariš Montes delegat italijanske terenske organizacije pri Pokrajinski gospodarski komisiji ter tov. Nila delegat Pokrajinske gospodarske komisije pri italijanski gospodarski organizaciji v Furlaniji.

K teški 2. organiziranja, da je bilo na drugi Pokrajinski gospodarski konferenci sklenjeno, da se uvede v vseh ekrešjih preskrbovalna skladišča za vojske. Tega sklepa določaj mi se niso izvedli. Take skladiščne skladišče št. 5, ki ga nameravate ustanoviti za preskrbo edinic v Krafkem ter priškem ekrešju. O potrebi ustanovitve takih skladišč se je raspravljalo tudi na sestanku med zastopniki našemu Pokrajinskemu odboru ter zastopniki Odseka za gospodarstvo pri SNO2-u in Kkenemata Glavnega štaba NOV in POS, ki se je vršil dne 21.VI. in e katerem vas be informiral tov. Ješt, ki je na poti k vas. Na tem sestanku se je sklenilo, da je potreba, da se skladišča v Vipavski dolini be iznuzitna skladišča, prke katerih se be prevažala hrana za vojske v naša pasivna ekrešja, blasti Idrijske, Buške ter Kamalake, v katerih se bude ustanovila preskrbovalna skladišča. S tem se be preprečil naval intendantev v Vipavski dolini ter uvedel večji red v oskrbi vojske. Prevoz hrane iz teh tranzitnih skladišč be oskrbela Vojna oblast IX. Korpusa, ki ima menepal nad premetom. Obrnite se na te vojaške komande, in v bodoče tesno sodelujte s nje v vseh vprašanjih oskrbe vojske e hrane, v vprašanjih prometa ter v vprašanjih ustanovitve oskrbovalnih skladišč za vojske.

Poročajte nam, v kolikor ste organizirali oskrbe pesameznih ekrešij e hrane ter drugimi potrebščinami in v koliko imate nadzorstvo nad nabavljanjem hrane pesameznih gospodarskih komisij v Furlaniji ter drugod.

Smrt fašizma - svebode naredu !

Za:

Polevadeči podpredsednik:

Moza V. Lj.

Zajnik:

[Signature]

Dopis »Pokrajinskega odbora OF za Slovensko Primorje« pokrajinski GK z dne 23. junija 1944 o soglasnosti, da postane Silvio Marcuzzi-Montes delegat italijanske terenske organizacije pri Pokrajinski gospodarski komisiji in Oskar Terčelj-Blitz delegat pokrajinske GK pri italijanski gospodarski organizaciji (Intendenzi) v Furlaniji. Intendantska služba, ki jo je organiziral Montes s pomočjo tesnih sodelavcev Periza in Baolinija, je predstavljala nenadomestljivi logistični vir za IX. korpus. Po svoji dovršeni organizacijski obliki, sposobnosti in discipliniranosti kadrov in terenskih delavcev, zlasti pa po količini in kvaliteti materiala, ki ga je nabavljala, je intendantura prerasla iz zgolj tehnične službe v politično stvarnost izrednega pomena za uspešno partizansko vojskovanje na našem ozemlju

Fumis in Ronkov. Meseca avgusta je Montes postal generalni intendat in kot tak prevzel oskrbo vojaških formacij območja. Uspelo mu je organizirati odlično partizansko organizacijo, ki so jo italijanski vojaški tehniki imeli za največjo oboroženo organizirano intendanturo v Italiji. Tudi naši najvišji vojaški in civilni forumi so izrekli Montesu velika priznanja. Sovražnik pa je kmalu pravilno ocenil pomembnost delovanja Montesove »Intendenze« in je zato razpisal veliko nagrado na njegovo glavo. Tako je padel v roke nacifašistom dne 29. oktobra 1944 in po zverinskem mučenju, ko se mu je omračil um, umrl 2. novembra 1944, dve uri prej, preden so ga imeli obesiti. Tudi po smrti svojega voditelja je oskrbnništvo ohranilo ime »Intendenza Montes«. Delo so nadaljevali njegovi tovariši Paolo, Gastone, Rolando, Joe, Robert, Franc, Lino in drugi.

Drugi vir^{56a} omenja kot Montesove tesne sodelavce Giovannija Batisto Periza in Alda Baolinija iz Čedad. Baolini je imel že v začetku leta 1943 skupno z Mariom Lizzerom, poznejšim komisarjem divizije »Garibaldi Friuli«, dogovore z Bračičem in drugimi višjimi funkcionarji slovenskih partizanskih formacij, na kakšen način organizirati oskrbovanje partizanskih enot z živežem in sanitetnim materialom.

Omenili smo že, da ne bo mogoče nikdar ugotoviti vsega, kar je ta »Intendenza« nabavila NOV. V roku manj ko dveh mesecev (maj in junij 1944) so italijanske organizacije iz Furlanije poslale v skladišče PGK⁵⁷ naslednje količine blaga:

čez 450 q koruze, 12 q graha, 7 q fižola, 1 q testenin, 4 q surovega masla, 2 q tobaka, 147 q soli, 42 q slanine, 30 q raznega živeža, 165 hl vina, 58 glav goveje živine, 19 konj, večje število vojaških oblačil, 1 komion sanitetnega materiala, 7 sodov bencina, 38 zabojev in 78 bal tekstilnega blaga. Samo od 10. do 24. junija 1944 so pripeljali partizanom 40 govedi in 6 konj.

Nemci so seveda zavohali to trgovanje na debelo in so pričeli zaostrovati kontrolo nad prevozom živeža. Prišlo pa je tudi do trenja med našimi forumi in Montesovo or-

56/a — Galiano Fogar: Dalla cospirazione antifascista alla Brigata Proletaria. Ronchi dei Legionari 1973, str. 56—59.

57 — IZDG, Lj., f. 549 in po Blitzovih poročilih.

ganizacijo.⁵⁸ Pritožile so se namreč italijanske enote, ki so operirale na našem območju, da je treba deliti pravično med Italijani in Slovenci. Z namenom, da bi zadeve razčistili, so sklicali za 4. junij 1944 sestanek širšega obsega, katerega so se udeležili člani PGK, intendant IX. korpusa, intendant II. brigade VDV, predstavnik italijanske terenske organizacije GK iz Tržiča in Montes sam.

Na sestanku so v glavnem potrdili sklepe II. pokrajinske gospodarske konference, in sicer, da bodo vse enote, ki operirajo na območju IX. korpusa, oskrbovali le prek gospodarskih komisij. Intendant sami naj ne bi iskali živeža po terenu. Sklenili so, da bodo postavili štiri skladišča, iz katerih lahko vojska črpa živež in druge potrebščine. Za enote na zahodnem Krasu in v južnem delu Goriškega okrožja so sklenili postaviti posebno skladišče št. 5, iz katerega bodo dobivale živež italijanske enote. V skladišču bo stalno delegat intendanture IX. korpusa ter intendant tržiške terenske organizacije. II. brigada VDV je imela lastno skladišče.

Poleg drugega so se še domenili, da bodo vojaške enote in politični forumi dostavljali sezname mesečnih potreb, na podlagi katerih jim bo PGK nakazovala živež. Govorili so tudi o pomembnem vprašanju mlačve pšenice. Da bo delitev živeža potekala nemoteno in pravično, kar pomeni, da bi bile italijanske enote deležne enake preskrbe kakor slovenske, so predlagali, naj bi zastopal italijanske enote pri PGK sam Montes. Za delegata pri italijanski intendanturi v Furlaniji so predlagali člana PGK Blitza. Dogovorili so se tudi, kako bodo v bodoče oskrbovali tudi partizanske bolnišnice, delavnice in druge samostojne enote.

Ker ni prišlo takoj do postavitve skladišča št. 5, je odsek za gospodarstvo pri POOF dne 23. junija 1944⁵⁹ urgiral pri IX. korpusu, naj podpre hotenje pokrajinskih gospodarstvenikov, ki so zainteresirani, da čimprej postavijo to skladišče, ker bi se s tem preprečilo stalno tarnanje italijanskih enot, ki se nahajajo na tem sektorju. »Te enote namreč sitnarijo in nadlegujejo civilno prebivalstvo za živež, kar daje povod za razplet šovinizma na obeh straneh,«

58 — IZDG, Lj., f. 549/II.

59 — IZDG, Lj., f. 549.

pravi dopis, ki sta ga podpisala dr. Joža Vilfan in Branko Babič.

Končno je po tolikem odlašanju prišlo dne 26. junija 1944 do sestanka predstavnikov PGK s prefektom goriške pokrajine grofom Pacejem in baronom Locatellijem. Sestanka se je udeležil tudi zastopnik pokrajinske izpostave OZNE.⁶⁰ V prvi vrsti so razpravljali o aprovizaciji in medsebojni zamenjavi blaga. Goriško okrožje je bilo pripravljeno zamenjavati les in sadje za razne prehrabene artikle. Drva ali sadje naj bi pripravili na določenem mestu, kamor bi nato trgovci iz Gorice pripeljali material v zameno. Blago je v glavnem šlo za partizansko vojsko, medtem ko je bilo civilno prebivalstvo deležno aprovizacije.

Med vprašanji, ki so bila zelo aktualna za tedanje razmere, je bila mlačva pšenice. Razširila se je namreč vest, da bo pri vsaki mlatilnici kontroliral delo nemški vojak. Te vesti, ki so izvirale iz mesta, je prefekt zanikal kot neutemeljene. Ne glede na okupatorjeve namene je bilo stališče POOF, da tega ne bodo dopustili vsaj na ozemlju, ki je pod nadzorstvom NOV. Zmenili so se, da bo na ozemlju, ki je nekako pod nadzorstvom italijanskih civilnih oblasti, tj. v bližini Gorice (Štandrež, Solkan, Lučnik, Kopriva, Romans itd.) kontroliral predstavnik italijanskega prehranjevalnega urada iz Gorice. Ta bo zapisoval količino žita za mlačev, z namenom da prepreči prekupčevanje na črni borzi in da gre to žito v fond aprovizacije. Na osvobojenem ozemlju pa ima edino narodna oblast možnost in pravico odločati o mlačvi in razdelitvi pridelka. Eni in drugi so se v celoti strinjali, da je treba na vsak način preprečiti nemško kontrolo. Prefekt je obljubil, da bo poskušal v zameno za drva nakazati aprovizacijo tudi gorskim okrožjem. Zamena naj bi se odvijala po vzorcu, ki je veljal za Goriško okrožje. Zastopnik PGK Peter Srebrnič je vprašal, kako je z nafto in bencinom; prefekt je odgovoril, da nimajo v zalogi pogonskega goriva. Prosil je tudi, naj partizani ne bi izvrševali akcij na transporte, ki vozijo v Gorico blago, od katerega delijo prav aprovizacijo civilnemu prebivalstvu.

Pred časom so bili namreč partizani zaplenili avto-cisterno vina. Prefekt je tudi zaprosil, naj bi mu posodili

Na polobčju, 27. VI. 1944.

P O B L O G

Na razgovoru, ki se je 26. VI. vrtil med goriškim prefektom Pacejem in baronom Locatellim, sta predstavili Pokrajinske izpostave ONZ. Temu nastanku sta se govnatilo Pokrajinske izpostave ONZ prisotstvovali tudi pooblaščenec Pokrajinske gospodarske komisije tov. Peter Grebrič in v vrhu razgovora o raznih gospodarskih vprašanjih.

Med vprašanji, ki zanimajo našo gospodarstvo, je bilo najprej govora o premetenju mlatvi plenice. Pred nasom se je govorilo, da bo pri vsaki mlatitvi vrtil kontrolo namški vojak. Te vesti so prišle iz mesta. Ne glede na namški direktorja je bilo naše stališče slej ko prej, da tega se bomo dopustilo, novost pa bi mogel vrniti kontrolo nad mlatvijo le na tistem ozemlju, ki je daleč od njegove kontrole. Goriški projekt je pri tem vprašanju potrdil, da bo govorice o namški kontroli pri mlatinicah popolnoma neosnovane. Na tarifiranjih, ki je namsko pod kontrolo italijanske civilne oblasti, to je v bližini mesta Gorice /Štandari, Solkan, Lažanik, Kopriva, Romana itd./, bo predstavnik italijanskega prehranjevalnega urada iz Gorice zapisoval količino žita, ki se mlati v namenu, da se prepreči kupčevanje z žitom na drugi tovari in da se to žito uporabi za aprovizacijo. Na pavlobojenem ozemlju ima naša narodna oblast edino možnost in pravico, da odloča o mlatvi in razdeljevanju novega žitnega pridelka.

Goriški projekt je obljubil, da se bo delila aprovizacija za vse predelne, tudi v goriških okrožjih, ki pa bi morali dati v sorazmerni del za kmetje. Zanimanje naj bi se vršila na isti način, kot je že v takih na pri. na goriško okrožje. Aprovizacijsko blago nam bodo postavili na mesto, ki ga bodo mi razmetili in tudi delitev živeča je popolnoma naša stvar. Le, ki bi ga mi dali v zvezo za hrano, je namenjen izključno za potrebe civilnega prebivalstva.

Na vprašanje, kako je z dobavljanjem pogonskega goriva, je projekt rekel, da ne gleda pravzaro pojavljajo vedno večje težave in da tudi bacina nimaže v oblogo. Projekt je, da bi se ne delale akcije na tiste prevoze, ki vozijo blago v Gorico, od katerega se nam doli aprovizacija civilnemu prebivalstvu.

Pred kratkim je bila na poti zaplenjena avtocisterne vina. Projekt je praznil, da bi na našo pomoč avtocisterne na tiste prevoze, kjer je ta najpota potrebna. Drugače pa, da bi bila avtocisterne popolnoma na našo razpolago. Rekel je še, da nikakor ne smemo izpustiti tistih dveh šoferjev, ki sta vozila vino in kateri ima v rokah naša vojska oblast.

Projekt je obljubil, da bo za civilno prebivalstvo pokazal nekaj blaga s civilne obleke, blago samo bo prišlo iz mesta na isti način, kot sedaj aprovizacija.

Zastopnik Pokrajinske gospodarske komisije se pri tem razgovoru ni vtikal v vprašanje vojaške marave, ker je tozadevne razgovore vodil pooblaščenec Pokrajinske izpostave ONZ, ki s svojo strani poblija posebno poročilo nadrejeni komandi.

Spart fašizmu - stobedo narodu!

J. Grebrič

Poročilo »Pokrajinske GK za Slovensko Primorje« z dne 27. junija 1944 o razgovoru med goriškim prefektom Pacejem, baronom Locatellim in zastopniki pokrajinske izpostave OZNA in GK

cisterno občasno, ko jo potrebuje za prevoze skupnega interesa. Vprašanja vojaškega značaja je vodil zastopnik pokrajinske izpostave OZNE in je poročal o zadevi svojim nadrejenim organom.

Toda v zvezi z odredbami in priporočili višjih forumov ter štabov so se iz razumljivih razlogov še vedno dogajale nekatere nepravilnosti pri oskrbovanju vojske. Da bi to preprečili, je štab IX. korpusa s svojo odredbo št. 1050 z dne 28. junija 1944⁶¹ opozoril vse operativne enote, naj se oskrbujejo pri rajonskih gospodarskih komisijah. Potrebe morajo podpisati intendant brigade oz. šef ali pomočnik višje intendature in član ožjega štaba. Listine morajo imeti žig štaba brigade oz. intendature divizije ali korpusa. Oskrbovanje neposredno iz tranzitnih skladišč naj preneha. Ta naj služijo edinole za oskrbovanje IX. korpusa v pasivnih predelih ozemlja. Vsak drug način zbiranja živeža je bil prepovedan.

Z dopisom dne 4. julija 1944⁶² je poslala PGK vsem primorskim okrožnim GK zanimivo razpredelnico, koliko kg živeža morajo *prispevati dnevno posamezne okrožne GK za preskrbo IX. korpusa*.

Okrožje	Maščobe	Moka	Krompir	Meso	Sol	Riž	Skupaj
Gorica	20	1 500	2 000	300	100	200	4 120
Vipava	20	1 000	1 000	300	—	—	2 320
Kras	40	500	500	500	—	—	1 540
Kanal	30	—	—	300	—	—	330
Idrija	30	—	—	200	—	—	230
Tolmin	50 in 3 q sira	—	—	500	—	—	850
Pivka	—	—	—	200	—	—	200
Tržič	—	500	—	—	—	—	500

Bača in Benečija nista prispevali ničesar.

Za VII. korpus in za glavni štab so morali pošiljati neposredno na Dolenjsko naslednje količine živeža dnevno (v kg). Te količine so odpošiljali, vendar ne vsak dan — odvisno je bilo seveda od prevoznih sredstev, ki niso bila vedno na razpolago.

61 — IZDG, Lj., f. 549.

62 — IZDG, Lj., f. 549.

Okrožje	Maščobe	Moka	Meso	Sol	Riž testenine	Skupaj
Pivka	20	800	200	—	200	1 320
Brkini	20	500	300	100	100	1 020
Istra	10	—	100	200	100	410

V drugi okrožnici je rečeno, da morajo GK imeti pred očmi tudi vojaške enote zunaj IX. korpusa in prehrano civilnega prebivalstva.

PGK je prevzela odgovornost, da bo živež za VII. korpus in za glavni štab dostavljala do Pivke. Živež pa, ki bo prihajal iz Furlanije, bo sam nakupovalec moral spraviti vse do Bače in Koritnice. Pokrajinski odbor OF bo dobil od SNOS 600 000 lir v obveznicah.

Kakor je razvidno iz originalnih dokumentov, je PGK odigrala veliko vlogo v nadaljnjem razvoju in pri krepitvi partizanske ekonomike in gospodarske politike. Njena osnovna naloga in skrb sta bili nabavljati živež v Furlaniji in na Gorenjskem ter istočasno organizirati delo okrožnih GK in jih spodbujati pri njihovih naporih za organizacijo lastne oskrbe in medokrožno izmenjavo dobrin. V začetku sta PGK finančno močno podprli goriško in in kraško okrožje.

Sredi leta 1944 so organizirali redne medokrožne gospodarske konference, na katerih so poleg drugega razpravljali tudi o tedanjem osnovnem problemu — o financah. Finančni odsek pri POOF je redno pošiljal okrožnim odborom OF razna navodila. Sklenili so ustanoviti podružnici Denarnega zavoda za Primorsko in Gorenjsko, ki naj bi začeli izdajati zadolžnice.⁶³ Poskušali so tudi utrditi novo narodno valuto — bon. Osnovno plačilno sredstvo pa je ostala lira, saj brez te valute v mestih ni bilo mogoče nakupovati najrazličnejših potrebščin. Finančni odsek je energično poudaril, da morajo odbori OF voditi točno evedenco nad dohodki in izdatki (blagajniške in davčne knjige, podpore, posojila itd.). Davke naj odmerijo na vaških zboreh sporazumno z davkoplačevalci. Pri tej zadevi naj strogo

63 — IZDG, Lj., f. 479.

pazijo, da ne bi uporabljali pritiska ali komu grozili, ker je predsedstvo SNOS izrecno poudarilo, da je plačevanje davkov prostovoljnega značaja. Obvezne dajatve pa naj okrožja pobirajo na podlagi lastnih ugotovitev in uvidevnosti. Prostovoljne prispevke naj dajejo tisti, ki ne plačujejo davkov.

Glede posojil so opozorili, da jih ni treba uvrščati med dohodke, ker je to denar, ki ga bo treba po osvoboditvi vračati.

POOF je opozoril okrožne odbore, da bo treba pričeti tudi z odplačevanjem dolgov, ki jih je napravila vojska. Končno je pokrajinski finančni odsek pozval okrožne odbore, naj sestavijo proračun in naj ga pošljejo v potrditev pokrajinskemu odseku za finance.⁶⁴

Na podlagi nepopolnih poročil, ki obstajajo v arhivih, je znašala višina povprečnih mesečnih dohodkov posameznih primorskih okrožij: v vipavskem okrožju približno 160 000 lir, v kraškem 200 000, v brkinskem 140 000, v kanal-skem 200 000, v istrskem 270 000, v goriškem 500 000, v baškem 100 000 in v tolminskem 120 000 lir.

Davke, ki so jih razporedili po razredih, so v okrožjih pobirali vsak mesec. Obdavčevalni sistemi pa niso bili povsod enaki. Na Goriškem so odmerili davek individualno, v baškem in tolminskem okrožju so jih odmerili na osnovi davkov, ki so jih kmetje plačevali že pod Italijo, in sicer s 50 % povečanjem.

Dne 27. aprila 1944 je POOF poslal vsem podrejenim odborom navodila za zbiranje »posojila svobode«. Tu so poudarili, naj bi akcija zajela tudi revne sloje prebivalstva, z namenom da bi prispevki teh moralno vplivali na bogatejše. Omenjeno tekmovanje, ki ga je razpisal IOOF za proslavo 3. obletnice ustanovitve OF, je navrglo skoraj 20 milijonov lir.⁶⁵

Poleg teh osnovnih dejavnosti je PGK skrbela še za poživitev obrti, za predelavo surovin, delavnice, strojilnice itd.

Časopis »Partizanski dnevnik« je 29. septembra 1944 objavil članek, kjer je rečeno: »Tudi v gospodarstvu

64 — IZDG, Lj., f. 548.

65 — Prav tam.

bijemo težke bitke in tekmujemo, katera vas, kateri okraj ali okrožje bo več žrtvovalo in priskrbelo živeža za NOV. Prav v tem se še močneje kakor v besedi izraža neizmerena ljubezen našega ljudstva do vojske«. Dnevnik tudi navaja podatke o rezultatih dvomesečnega tekmovanja, od 27. aprila do 27. junija 1944, ki jih je dobil od pokrajinske gospodarske komisije. V nadaljevanju je zapisano: »Zdi se nam kar neverjetno, da so posamezna okrožja kljub okupatorskemu terorju in kontroli ter drugim težavam uspela zbrati in poslati naši vojski tako ogromne količine blaga.«

Okrožje	Moka in testenine kg	Žito kg	Stročnice kg	Krompir kg
Goriško	61 493	30 577	24 479	67 520
Kras	23 140	5 763	10 208	4 995
Istra	1 953	672	3 281	—
Vipava	34 566	3 689	7 008	25 539
Brda	9 418	6 274	1 735	1 300
Tolmin	58 137	197	3 938	97 700
Idrija	3 924	—	—	—

Okrožje	Alkohol. pijače l	Maščobe kg	Meso kg	Jajca kom	Razno blago kg
Gorica	5 689	576	12 414	15 000	9 115
Kras	887	849	242	—	13 989
Istra	1 682	30	8	80	11 387
Vipava	13 544	534	64 106	2 492	13 669
Brda	754	315	—	222	2 129
Tolmin	100	1 875	2 989	1 899	19 413
Idrija	—	—	84 000	—	12 000

Skupno so v dvomesečnem tekmovanju nabrali: 193 031 kilogramov moke in testenin, 47 172 kg žita, 50 469 kg stročnic, 197 054 kg krompirja, 6279 kg maščob, 163 759 kg mesa, 22 656 l alkoholnih pijač, 19 693 jajc in 81 702 kg raznega blaga.

V tem času še ni bilo poročil iz drugih okrožij.

V rubriki *razno blago* je šteto: mleko, sladkor, sir, med, sol, marmelada, cikorja, tobak, kvas, kis in milo.

Dne 15. julija 1944 je bila pokrajinska medokrožna gospodarska konferenca, na kateri so pojasnili in dopolnili

vse tisto, kar so že prej objavili v raznih okrožnicah.⁶⁶ Glede prehrane vojske so ostala v glavnem v veljavi že izdana navodila in odredbe štabov in višjih oblastnih forumov. Za dobavljanje blaga so izdali posebne formularje, s čimer so okrajne GK izstavljale račune v dveh izvodih. V nujnih primerih, ko intendant ne bi mogel priti do gospodarske komisije, bi lahko dvignil živež neposredno pri proizvajalcu. Takrat pa bi moral biti na vsak način prisoten vsaj en član terenske organizacije. Intendant bi tako izdal račun v dveh izvodih in bi oba zadržal. Lastniku bi izdal potrdilo v obliki skupne denarne vsote za prejeto blago. Kopijo računa, ki bi jo zadržal intendant, bi potem poslal okrožni GK ekonomat tiste enote, ki je dobila živež.

Rečeno je bilo tudi, da mora v pasivnih krajih vojaška oblast postaviti lastna skladišča, ki jih bodo oskrbovali in vodili njeni organi. V ta skladišča bo moral prihajati živež izključno iz mest in iz aktivnih okrožij. Za civilno prebivalstvo je veljala še odredba, da morajo okrožne gospodarske komisije postaviti svoja lastna oskrbovalna in tranzitna skladišča, ločena od vojaških.

Da bi načrtno in enakomerno črpali živež na območju posameznih okrajev, so dolžne okrajne GK pošiljati redna poročila o spremembah okrožni GK, te pa PGK.

Novost je bila ustanovitev odseka »Poslovalnica« pri PGK. Ta odsek je skrbel za organizirano nabavo vsega oblačilnega in drugega blaga, kot je bil npr. tehnični material, karbid, sanitetni material itd. To blago so smeli dvigati le intendantura IX. korpusa, vojna oblast IX. korpusa in sanitetni ekonomat. Okrožne GK so bile sicer pooblašcene, da še naprej lahko nabavljajo oblačilno in drugo blago, vendar so morale pošiljati redna poročila o prometu s tem blagom »Poslovalnici« pri PGK.

Blokirali pa so tudi vsa motorna vozila, pogonsko gorivo in usnje. S tem materialom je razpolagala izključno le oblast IX. korpusa. Okrožnim GK so izdali nalog, da morajo popisati vse količine blaga oz. tega materiala in seznane poslati PGK.

V Brdih je še vedno ostalo odprto vprašanje kolonata. NOS je namreč izdal odlok o razlastitvi veleposestnikov brez

odškodnine. Občine so tudi imenovalе razlastitvene odbore, ki naj bi to tudi izvršili. Tu pa je bila storjena napaka, ker niso upoštevali dejstva, da so bila v kolonatskem razmerju tudi cerkvena veleposestva, veleposestva Slovencev in Italijanov, ki pa so bili antifašisti in kot taki voljni podpirati narodnoosvobodlno gibanje. Dr. Joža Vilfan je že na začetku opozoril, da še ni čas za odpravo kolonata. Tudi PK KPS je opozoril okrožni komite KPS za Brda in Benečijo, da je táko stališče zgrešeno in da ni razlastitev veleposestnikov ukrep proletarske revolucije. Izjema so seveda kolaboracionisti.

Poslednje poročilo o gospodarskem stanju Slovenskega primorja pred združitvijo okrožij je poslal odseku za gospodarstvo pri predsedstvu SNOS kmetijski inštruktor pri POOF — PGK Vlado Mahorčič.⁶⁷ Inštruktor se opravičuje, ker poročilo ni izčrpno zaradi tega, ker so se do 10. avgusta 1944 odvijale zelo obsežne sovražne akcije. Z druge strani pa še niso izvršili reorganizacije okrožij. V tem času je bila formirana šele okrožna GK za Srednjo Primorsko. Številčnih podatkov skoraj ni bilo. Pokrajinska GK ni imela niti starih niti novejših podatkov o stanju v pokrajini. V zadnjem času namreč okrožne GK niso pošiljale rednih poročil PGK. Mahorčič se je tudi potožil, da nima prejšnjih statističnih podatkov o Primorski, ker je še marsikje material nedosegljiv ali pa je bil med vojno uničen. Nato govori o stanju prehrane vojske. Po njegovi oceni so v tem času pripeljali iz Furlanije 25 do 30 % vsega živeža za vojsko. Omenja velike težave pri prevozu in hvali izredno iznajdljivost in drznost šoferjev ter voznikov, katerim je bila zaupana težka naloga prevoza blaga za partizane.

Zaradi že omenjenih specifičnih razmer ni bilo mogoče povsod z enako intenziteto izvajati direktiv višjih forumov. Okrutni sovražnikovi izpadi, kot smo že večkrat poudarili, so imeli izredno težke gospodarske posledice. Star pregovor pravi: »Če nimaš, ti tudi vojska ne more vzeti!« Tako so nastajale skoraj nepremostljive ovire pri oskrbovanju partizanskih enot in civilnega prebivalstva. Terenski aktivisti, člani GK in intendantni so morali kar po geslu »Znajdi se!« reševati vsakdanje naloge.

67 — IZDG, Lj., f. 578.

Tako je imelo vsako okrožje, rajon in celo vsaka vas poleg drugega tudi svoje določene probleme, na katere so morali računati vsi tisti, ki so imeli z njimi opravka in katerih drugi večkrat niso mogli razumeti in upoštevati.

V nadaljnjem bomo poskusili prikazati, kako so posamezna okrožja, rajoni in vasi reševati zahtevne naloge, ki jim jih je nalagalo to težko obdobje v zgodovini slovenskega naroda.

Toda oglejmo si strukturo organov ljudske oblasti na Primorskem. Primorska je bila avgusta 1943 razdeljena na 8 okrožij: Brkini in Slovenska Istra, Pivka, Kras, Gorica, Idrija, Tolmin, Brda in Beneška Slovenija ter Trst.

V začetku leta 1944 se Beneška Slovenija odcepi od Brd in postane samostojno okrožje, od goriškega okrožja pa se odcepita in postaneta samostojni okrožji Kal—Kanal in Vipava. Enako se osamosvojita okrožji Slovenska Istra in Bača. Tržaško okrožje ostane po obsegu najmanjše okrožje na Primorskem.

Čeprav je NOS naročil okrožnim odborom OF, naj dopolnijo število članov na sedem, nakar bo preimenoval tako izpopolnjene okrožne odbore OF v okrožne narodnoosvobodilne odbore (ONOO), se je to izvršilo le za briško, tolminsko, baško, idrijsko in kraško okrožje. Centralni komite KPS se pozneje ni strinjal s tem, da bi na Primorskem ustanavljali posebne narodnoosvobodilne odbore kot organe oblasti in odbore OF kot organe političnega gibanja. Menil je, da bi morali biti v Slovenskem primorju odbori OF hkrati organi ljudske oblasti in političnega gibanja.

GOSPODARSKA POLITIKA POSAMEZNIH OKROŽIJ OD KAPITULACIJE ITALIJE DO REORGANIZACIJE OKROŽIJ

Gospodarska politika posameznih okrožij

Okrožje Brkini

Brkini so zaradi svojega posebnega geografskega in za partizansko vojskovanje prikladnega položaja odigrali v NOV pomembno vlogo. Poleg terenskih razmer je dajal razvoju narodnoosvobodilnega gibanja prav ljudski faktor vse moralne in materialne pogoje. Tu so že od samega začetka pa vse do konca vojne našle varna zavetišča številne partizanske enote, da ne omenjamo znanega Istrskega partizanskega odreda, ki je tu stalno operiral.

Brkini so spoznali partizane že v letu 1941. Pokrajinski komite za Primorsko je v drugi polovici leta 1942 poslal tja enega od svojih najboljših političnih delavcev Rudiya Mahniča-Brkinca. Po njegovi iniciativi je prišlo že za božične praznike istega leta do širšega posvetovanja v župnišču v Slivju, kjer so razpravljali poleg ostalega tudi o zbiranju denarnih prispevkov, živeža ter sanitetnega in tehničnega materiala za NOV. Sestanka so se udeležili Rudi Mahnič-Brkinc, Franc Segulin-Boro, Anton Dolgan-Branko in še nekateri poznejši člani okrožnega odbora OF za Brkine (Viktor Bercè-Božo, Franc Grm-Rado, dr. Fran Juriševič-Brundo in Josip Mahne-Saša). Brkinc je februarja 1943⁶⁸ poročal, da je ustanovil 22 odborov OF. Dne 4. aprila 1943 so ustanovili okrožni komite KPS, katerega sekretar je bil Rudi Mahnič, aprila 1943 pa Okrožni odbor OF za Brkine, ki ga je vodil Franc Segulin-Boro.

Okrožje Brkini je zajemalo območje bivšega okrožnega odbora OF Materija — Ilirska Bistrica. Pred razpadom

Italije in nekaj mesecev pozneje po veliki nemški ofenzivi je spadala pod to okrožje tudi Slovenska Istra.

Iz dopisa okrožnega odbora OF vsem članom z dne 24. septembra 1943⁶⁹ je ravidno, — tajnik tega odbora je bil Josip Zidar-Jadran — da so Slovensko Istro zastopali v odboru Milan Guček-Javor, Vincenc Kocjančič-Marko iz Bertokov in Ivan Cah-Iskra iz Dekanov. Načelnik Okrožne gospodarske komisije (OGK) je bil dr. Fran Juriševič-Brundo iz Golca, tajnik pa dr. Danilo Kuštrin-Jelen iz Slivja.

Ista okrožnica je obveščala, da je bil ustanovljen NOS (Narodnoosvobodilni svet) za Primorsko in da je vrhovni plenum OF slovenskega naroda priključil Primorsko k Sloveniji in Jugoslaviji.

V okrožnici so istočasno dali direktive, kako izvršiti svobodne volitve po vsem okrožju ter kako formirati občinske svete, ki bodo prevzeli vso oblast v občinah. Po sklepu vrhovnega plenuma morajo organizirati volitve narodnih odposlancev v Slovenski državni zbor (Slovenski parlament). Še nadalje pa je ostal Okrožni odbor OF kot politična organizacija, ki vodi vse organizacijsko politično delo. Ta okrožnica je prvič prinesla navodila o pobiranju narodnega davka, zbiranju prostovoljnih prispevkov, posojil itd. Opozarjala je tudi, da je treba vso pozornost posvetiti prehrani narodne vojske, dajati vojski vso pomoč pri organiziranju zasilnih ambulant, zbiranju sanitetnega materiala, raznih zelišč itd.

Okrožna GK je tako pričela takoj z delom in popisala vso živino. Tedaj je bilo na tem območju precej konj, ki so ostali po razorožitvi italijanske motorizirane divizije med Obrovom in Markovščino. Poleg tega je tam bilo tudi veliko vojaškega materiala. Naloga je bila, naj konj ne koljejo, temveč naj jih uporabijo pri delu, ker je kmetom primanjkovalo vprežne živine.

V teh časih se je še posebej izkazala brkinska vas Skadanščina pod Slavnikom. Že zaradi geografskega položaja in bližine glavnih prometnih zvez je ta vas dajala partizanom idealno zatočišče. Tu so se stikale zveze, prihajali in odhajali aktivisti in tu so taborile partizanske čete. Slavniška karavla »P-2« nad vasjo je predstavljala pomemben

69 — IZDG, Lj., f. 532.

člen zlasti za povezavo Slovenije s Trstom, obalnim območjem in notranjostjo Hrvaške Istre. Tudi ta karavla je bila deležna posebne skrbi domačinov. Bilo je potrebno dajati kurirjem in tistim večkrat številnim skupinam ljudi, ki so jih kurirji spremljali, takojšnjo in vsestransko pomoč, skrbeti pa je bilo treba še za varnost njihovega podviga.

V bližini vasi so stalno ali prehodno taborile partizanske enote, ki so se večkrat bolj zanesle na budnost in vdanost terenskih aktivistov kot na lastno orožje. Omenjene vasiše kakor tudi drugih čičarijskih vasic Golca, Poljan in Jelovic se spominja Stane Truden-Stane iz Loške doline, ki je preživel zimo 1943—44 kot komandant II. bataljona Istrskega odreda. Odred je tedaj štel približno 100 borcev.^{69a}

V golčanskem Dolu v bližini Skadanščine je ozek, globok prepad, v katerega pa lahko spleza le vešča oseba po dolgem okleščenem deblu. Tu so večkrat po vrveh spuščali blago za partizane.

69/a — Nekdanji komandant pravi v svojih spominih naslednje: »Bili smo na tem področju tako povezani s terenom, kot nikjer drugod v času vojne. Počutili smo se varne. Ljudje so nam bili vdani in skrbeli so za nas, da nam nikdar ni primanjkovalo hrane. Do nas je prihajal živež, sol, propagandni tisk in drug sanitetni in tehnični material iz Trsta ter obalnega območja skozi Podgorje. Spominjam se, da so nam ovčarji iz Golca večkrat pripeljali ovco za zakol, zraven pa še krompir. Sledile so druge pošiljke. Nad vasjo smo imeli v železnih sodih konzervirano pečeno meso, zalito v masti. To je bila železna rezerva.

Nepozabne so bile pošiljke paketov, ki so prihajali iz Trsta, obalnega območja in brkinskih ter čičarijskih vasi za božične praznike in za novo leto. Paketi, posebno tisti iz Trsta, so bili polni vseh dobrot. Bilo je v njih, kar si je naš borec v tistih tako težkih časih lahko zaželel. Poleg prehrambenih artiklov je bila v paketih čokolada, pisemski papir, milo, brisače, nogavice, robčki, čaj, kava in posebno tako zaželeni tobak in cigarete. Paketom so matere in hčere borcev iz neznanih krajev prilagale drobna pisemca, ki so posebno razveselila partizane. Prav ta pisemca so jim dajala pogum in voljo, da so vztrajali do konca, saj so vedeli, da je vsa Primorska z njimi in da jim daje vso materialno in moralno pomoč.

Pred Božičem nas je obiskala skupina približno 20 žena iz Golca in nekaj iz Poljan. Vsaka je imela s seboj zavitek, v katerem je bila marsikatera stvarca, ki si je ti ljudje

niso mogli doma privoščiti niti v normalnih časih. Čiči so npr. znani kot strastni kadilci, in vendar je ostalo v trafiki v Golcu vsak mesec z vednostjo domačinov precej tobaka in cigaret za partizane.

V imenu vaščank je pozdravila zbrane borce članica krajevnega odbora OF iz Golca. Borci so se ženam iz srca zahvalili. Za praznike se je nabralo toliko živeža, da nismo imeli potrebe iskati ves teden druge hrane.

Teh pošiljk je bil posebno vesel bataljonski kuhar, doma iz Slivja, saj je imel nekaj dni zasluženega odmora.

Vse pošiljke niso bile namenjene le borcem našega bataljona. Veliko število teh je odhajalo dalje, največ do partizanov v bolnišnici, ki se je nahajala nad Babnim poljem pod Snežnikom. Zbrali smo delikatesno blago, kot npr. velike škatle ribjih konzerv, sladkorja, peciva, čokolade, steklenic raznih sokov, kot npr. malinovca itd. in vse to blago namenili bolnišnici.«

Ob vestni požrtvovalnosti Skadancev pa je vredno omeniti zlasti Franeta Vrdjanovega (Franca Polesa). Na njem je namreč v veliki meri slonela ne samo varnost prevzema in odpreme ne ravno majhnih količin blaga, ki je prihajalo do karavle. Skrbel je tudi za celotno varnost vseh podvigov na tej majhni, vendar tako zelo pomembni partizanski točki, kot je bila prav Skadanščina. Poles pripoveduje, da bi bilo zelo težko tudi približno oceniti vse, kar je prihajalo na to območje.

Ponavadi je blago prihajalo iz Podgorja in Rakitovca ter iz Istre skozi Brest in Dane do Jelovic v Čičariji. Glavna pot do Skadanščine je vodila skozi Mala vrata med Slavnikom in Jelovicami. V določenih dneh je prispela v Skadanščino kar cela »karavana« istrskih osličkov, natovorjenih s soljo, paketi in najrazličnejšim blagom. Od tu je moralo blago priti do Slivja ali Velikih Loč. Pri tem pa je bilo zelo nevarno prečkati državno cesto Kozina—Podgrad. Med tem prehodom so partizani postavili straže, ki so iz velike razdalje in s posebnimi signali obveščale, če prihaja nevarnost iz smeri Obrova ali Materije.

Ko je bila ta nevarnost mimo in je blago dospelo do določenih krajev severno od ceste, so tovor prevžali naprej proti Orehku, Tatram in dalje tudi z vozovi.

Iz pripovedi komandanta II. bataljona Istrskega odreda je razvidno, da je odred odigral pomembno vlogo pri organizaciji prevoza živeža in raznega drugega materiala do

Brkinov in od tu dalje v notranjost Slovenije. Odredovci so budno spremljali prevoze in prenose blaga preko sovražne prometne linije in mimo okupatorjevih zased. Nudili so pomoč gospodarskim aktivistom v akciji preprečevanja razvoja črne borze in kontrabanta itd. V slabem spominu pa je ostalo pri Brkincih vodstvo odreda. Že od samega začetka je bilo vse graje vredno obnašanje štabovcev, ko so jim morali intendanti nabavljati za njihovo »ekstra« menzo poslastice, ki pa jih nikdar niso bili deležni borci in tudi ne komande drugih partizanskih enot. To pa ni bilo še najhujše! Pričeli so uveljavljati svojo puhlo osebnost, ki se je počasi pričela izrojevati v tiranijo in krutost. »Nihče ni bil več varen pred nasiljem in krvoločnostjo štaba. Bati se je, da če bo to stanje še v naprej trajalo, da bodo morali Brkine zapustiti partizani in vse organizacije...«⁷⁰

Vendar je prišla resnica na dan in na pristojno mesto. Po več mesecih strahovlade, se je Brkincem oddahnilo. Prišle so do veljave tiste zdrave ljudske sile, ki so znale dobro razlikovati koristi in cilje trpečega zasužnjenega naroda od vrojenega egoizma in zlobe nekaterih tipov. Maja 1944 so po daljši disciplinski preiskavi prišli glavni krivci pred vojaško sodišče. Svojo pobesnelo samovoljo so plačali z glavo komandant in komisar odreda. Po operaciji, ki je izrezala iz zdravega narodnega telesa strupen tvor gnilobe so Brkinci šli ponovno, čeprav še vedno ne zanesljivo, na pot borbe in velike požrtvovalnosti, proti že od samega začetka postavljenemu cilju.

Iz dopisa z dne 7. decembra 1943⁷¹ izhaja, da je bilo okrožje razdeljeno na 7 rajonov: 1. Križišče, 2. Materija, 3. Barka, 4. Podgrad, 5. Prem, 6. Il. Bistrica in 7. Podgora.

Na sestanku okrožne GK v Slivju (isti vir) so zastopali rajone oziroma rajonske GK naslednji aktivisti: Ivan Pečar-Miloš iz Prešnice je zastopal vasi: Prešnica, Klanec, Beka, Petrinje in Ocizla; Cveto Cergonja-Triglav iz Kozine vasi: Tublje in Hrpelje—Kozina; Anton Mihalič-Izak iz Nasirca vasi: Nasirc, Krvavi potok, Mihelc, Draga in Vrhpolje; Vinko Dobrila-Igor iz Kozine vasi: Rodik, Kačice in Dane; Josip Benulič-Aleksander iz Velikih Loč vasi: Kovčice in Brezovo

70 — Črtomir Šinkovec: Uporni svet pod Snežnikom, Nova Gorica 1966, str. 294.

71 — VJ.

brdo; Alojz Skočaj-Topol iz Velikih Loč: Slivje, Mrše, Hottična in Orehek: Jože Zajčev-Jablan iz Povžan pri Materiji: Materijo, Povžane, Rožice, Tublje, Brezovico in Slope; Josip Dujmovič-Jurče (»Šemaj«) z Ostrovice vasi: Ostrovica, Kozjane, Atrviže in Gradiščica,⁷² Ivan Jakulin-Juraš iz Markovščine pa vasi: Markovščina, Skadanščina in Golac.

Podokrožno gospodarsko komisijo iz Slovenske Istre je zastopal sekretar okrožnega komiteja KPS Stanko Pervanje-Gruden.

Znano je, v kakšni konspirativnosti je bilo treba delati v času NOV. Zgodilo pa se je tudi, da so se aktivisti počutili bolj varne tako rekoč v samem žrelu okupatorja kot v gozdu. Tako je bil sklican novembra 1943 širši sestanek kar za veliko mizo v gostilni »Pri Bubniču« v Slivju.

Za omizjem se je znašlo ne manj kot dvajset oseb, zastopnikov vseh okrožnih rajonov.⁷³ Zapisnikar je bil dr. Danilo Kuštrin-Jelen, takratni tajnik GK. Nobeden namreč ni imel tako drobne, skoraj mikroskopske pisave. Sedel je pri veliki železni peči, z na stežaj odprtimi vrati. V primeru nenadnega vdora Nemcev, (saj so njihove motorizirane enote bliskovito švigale po cesti skozi Markovščino, od daljeno od Slivja samo kilometer) bi zapisnik odromal v peč in seja bi se bila nadaljevala z igro kart »briškolo« in »trešete«⁷⁴ ob dobri kapljici istrske črnine.

Omenili smo že, da so gospodarske komisije že od začetka naletale na vrsto težav, s katerimi so se morale spoprijemati in jih tudi z drastičnimi ukrepi reševati. Glavni problem so bile maksimirane cene, katerih se je marsikateri trgovec skušal otresti. Tožili so npr. mesarja iz Podgrada, da prodaja meso dražje, kot to določa cenik. Ugotovilo pa se je, da to ni bila njegova krivda, ker je bil prisiljen plačevati meso, če ga je hotel imeti, po višjih cenah. Medtem ko je bila maksimirana cena govejega mesa žive teže 11 do 13 lir/kg, sta dva brata iz Staroda plačevala ži-

72 — Josip Dujmovič, po domače »Šemaj«, je znana osebnost iz Brkinov. Do nastopa fašizma je bil vaški župan in ga tudi takrat niso mogli ukrotiti. Vedno je bil šaljiv in dovtipen. Znani so bili njegovi spopadi s tedanjimi fašističnimi prvaki v Materiji. Padel je kot junak, ko je pograbil in v besu zadavil Nemca, ki mu je zažigal hišo.

73 — VJ.

74 — Priljubljeni primorski igri na karte.

vino po 23 lir/kg žive teže. Eden od teh tihotapcev je plačal za 300 kg težkega vola celo 9200 lir, kar pomeni, da je nje-ga stalo meso žive teže več kot 30 lir/kg, medtem ko je cenik GK določil ceno mesu na drobno 25 lir/kg. Gospo-darski referenti so povedali na sestankih, da mesar v Ša-pjanah zakolje tedensko kar 5 do 6 govedi. Nekaj podobnega da se dogaja tudi v Klani. To pa so bili tudi edini prekrški zunaj okrožja Brkini. Taki prekrški so partizanskim aktivi-stom in naši ljudske oblasti povzročali nemalo preglavic.

OGK je precej ostro postopala proti kršiteljem odredbe o cenah. Neki Golčan, ki je tihotapil meso v Trst, je moral npr. plačati okrožni GK nemajhno globo 400 lir.

GK je celo zahtevala intervencijo vojske, ko so s po-sestva Odolina poskušali odvažati krompir. Tako so se mo-rali nemški kamioni vrniti prazni v Ilirsko Bistrico, kamor naj bi odpeljali Nemcem krompir. Od istih količin krompir-ja je dobil tajnik GK Jelen na uradu za prehrano na Reki nakazila za 200 q semenskega krompirja, ki so ga nato raz-delili kmetovalcem. Preostala količina krompirja pa je, ka-kor omenja poročilo OGK, ostala na razpolago GK.⁷⁵

Z vzpostavitvijo rajonskih »fondov« oziroma skladišč je bila bolje organizirana porazdelitev živeža četam in po-

75 — Posestvo Odolina je kupil tržaški bogataš, honorarni kon-zul Češkoslovaške. S tem človekom oziroma z njegovo taj-nico se je dalo brez strahu, da bi ovadila, lepo pogovoriti. Pristal je, da mu je okrožna GK imenovala upravnika, in sicer Franca Grma-Rada. Treba je priznati, da je okrožna GK pri tem delu prevzela nemajhno odgovornost, ko je brezkompromisno nastopila ne samo proti okupatorju, da ne bi odpeljal s posestva živeža in živine, temveč tudi proti nedovoljenemu jemanju kogarkoli, pa čeprav je te ljudi sovražnik močno prizadel. Lastnik je bil na ta način celo prepričan, da partizani branijo njegovo imetje.

Lastnik se je posluževal pri opravljanju dela na posestvu od GK postavljene delovne skupine. Delavcu je npr. plačal 6,5 lir, od tega pa je šlo v korist OF 0,5 lir. Celoten pridelek je ostal na razpolago GK. Ta je opravila zelo koristno po-tezo, ko je preprečila, da bi na posestvu zaklali odlično plemensko živino sivorjave pasme, ki jo je gospodar redil. To živino je GK zamenjala za klavno z živinorejci bližnjih vasic. Istočasno pa je GK zaplenila 300 q slame in sena ter to razdelila vasicam Artviže, Kozjane in Tatre, ki jih je okupator požgal.

samezne vasice niso bile več toliko izpostavljene nenačrt-nemu pobiranju intendantov.⁷⁶

Po sestanku v Slivju je sledil sestanek na Pregarjah, kjer so razpravljali o gospodarskem stanju na območju Ilirske Bistrice. Osnovna téma sestanka je bila stanje živinoreje. Prepovedali so mesarjem, da bi odkupovali živino na živo težo. Meso je treba tehtati dve uri po klanju. Prepovedano je bilo klati teleta. Prišlo pa je tudi do dogovora o načinu preprečevanja nedovoljene trgovine in črne borze proti Reki itd.⁷⁷

Kakor je bilo že omenjeno, je bila 23. in 24. decembra 1943 medokrožna gospodarska konferenca, omenili pa smo tudi odpadli sestanek v Renčah. Dne 27. decembra 1943/⁷⁸ pa je bil sklican širši sestanek rajonskih GK za 3. januar 1944. Tega dne so se tudi v resnici sestali vsi rajonski gospodarski referenti okrožja. Sestanka sta se udeležila tudi dva predstavnika Slovenske Istre (saj je bila tedaj še v sklopu Okrožnega odbora OF Brkini). Tedaj so v glavnem sprejeli sklepe medokrožne gospodarske konference, da je treba zaostriti bojkot vsega gospodarskega sistema, ki ga je okupator uvedel v deželi, in da je treba zaostriti kontrolo nad tistimi, ki so tihotapili blago v Trst in na Reko z avtobusom. Vredno je omeniti, da so člani GK osebno nadzorovali nekatere ljudi ob vstopu v avtobus, kot npr. v Obrovu in Markovščini, ter jim odvzemali tihotapsko blago. Zanimivo pa je, da tisti, ki so se pregrešili, niso reagirali, čeprav bi bili lahko kaj namignili nemškim ali fašističnim osebam, ki so večkrat po naključju bile v avtobusu.

Brkinsko okrožje je pobiralo vsak mesec od 100 l mleka 1,50 kg surovega masla. Maslo in loj skupaj so kot drugod stapljali za partizansko vojsko.

Zaradi slabe letine in okupatorjevih požigov je nastalo velike pomanjkanje krme za govejo živino. Tako je ostalo 200 govedi popolnoma brez krme. Primanjkovalo pa je vse več denarnih sredstev, ker je bilo treba nabavljati v Trstu razne potrebne stvari po zelo visokih cenah. Predstavniki Slovenske Istre so na sestanku povedali, da jim primanjku-

76 — VJ.

77 — VJ.

78 — VJ.

je gradbenega lesa in drv. Ilirskobistriški rajon je tedaj obljubil svojo pomoč Istranom.⁷⁹

Dne 9. februarja 1944 sta doživela brkinsko območje in Kras širšo okupatorjevo racijo. Nemci so kar čez noč obkolili vasi in ob zori pripeljali skupine ljudi na zbirna mesta, od koder so jih na podlagi nekih spisov veliko odbrali in jih odpeljali s kamioni v tržaške zapore, od tam pa v nemška taborišča. Po tej raciji je delo na terenu močno zastalo, saj so tedaj Nemci odpeljali vse člane okrožne GK in večino rajonskih gospodarskih referentov.

Na seji 18. marca 1944⁸⁰ so izvolili novo okrožno GK. Za tajnika so izbrali Antona Dolgana-Branka iz Bitnje, ki je bil istočasno sekretar okrožnega komiteja KP. Člani GK so bili: Drago Rebec-Peter, Jožko Kirn-Jožko (Žarko) iz Čelj, Ivan Potočnik-Kovač iz Trepčan in Kristina Maslo-Kristina iz Ostrožnega brda.

V tem času so priključili brkinskemu okrožju rajona Katinara in Bazovica. Kot rajonski gospodarski referenti so omenjeni naslednji aktivisti: Franc Medved-Jovo iz Ostrožnega brda, Josip Prosen-Radivoj iz Vrvice, Cveto Cergonja-Triglav s Kozine, Franc Pirih-Kačar iz Hrušice (za Podgrad), Alojz Kirn-Ciril iz Čelj, Vide Oprešnik-Nace za Ilirsko Bistrico.

Na isti seji so tudi poudarili, da je ljudstvo požrtvovalno in zavedno ter daje od sebe vse, kar je mogoče. Vendar pa totalni bojkot povzroča velike ekonomske težave, posebno čičarijskim vasicam, ki so že od nekdaj prodajale drva v Trst, od česar pa so imele tudi edini vir dohodka. Izredno močno jih je prizadel požig Prelož, saj so morali vaščane skoraj v celoti preskrbeti z živežem.

Okrožni odbor za Brkine je 11. marca 1944⁸¹ poslal vsem rajonskim odborom okrožnico o reorganizaciji gospodarske službe in o nalogah posameznih referentov. Vsak rajonski odbor je moral imeti referenta za gospodarstvo, ki si je izbral 4 člane in s temi sestavil rajonsko GK. Referent za gospodarstvo pri okrajnem odboru je bil obenem tajnik rajonske GK, samostojno je skliceval redne seje GK, na kate-

79 — VJ.

80 — IZDG, Lj., f. 542/III.

81 — PAK, f. NOB.

rih so razpravljali o perečih gospodarskih vprašanjih. Člani GK niso imeli pravice prisostvovati sejam rajonskega odbora. Blagajnik GK ni smel voditi samostojne blagajniške knjige, ni pobiral narodnega davka, posojil in prostovoljnih prispevkov. To nalogo je opravljal blagajnik rajonskega odbora. Blagajnik GK je zapisoval le denar iz trošarin na vino, meso itd., od glob in od zaplenjenega blaga. Vodil je torej kontrolo nad denarjem, vključno gospodarskega izvora.

Izvajali so tudi strogo kontrolo nad trgovci. Dne 14. aprila 1944 jim je okrožna GK za Brkine poslala okrožnico,⁸² s katero zahteva natančne podatke o številu oseb, ki so prejemale živilske karte. Trgovci so morali vsak mesec tudi pismeno obveščati GK, koliko živeža jim je po razdelitvi ostalo v skladiščih. To blago je namreč moralo ostati na razpolago GK, ki ga je tudi plačala po maksimiranih cenah. Trgovci so plačevali poleg ostalih dajatev tudi po eno liro od vsake izdane živilske nakaznice.

Brkini so imeli dobre zveze in stike s Trstom. Od tam so redno dobivali blago in razne prehrambene artikle. Brkinci so npr. vozili drva za tržaško bolnišnico. Težko bi bilo ugotoviti, koliko zdravil in najrazličnejšega sanitetnega materiala je po tej poti prišlo iz Trsta za partizanske bolnišnice, kot npr. tiste na Beki, v Padežu in drugih krajih v Sloveniji.

V rajonu Ilirska Bistrica je nastalo trenje, ker ljudem niso dovolili nositi mleka naprodaj v središče.⁸³ Kmalu nato so se v Ilirski Bistrici naselili domobranci iz Ljubljane in pričeli v večjih skupinah vdirati v vasi in obveščati Nemce o vsem, kar so tam zvedeli. S temi pohodi je zvezano tudi to, da je »Ortskomanda« v Ilirski Bistrici izdala ukaz, da morajo kmetje pripeljati iz vsake vasi v Ilirsko Bistrico po 10 molznih krav. To živino morajo spremljati osebe, ki znajo molsti in ki bi istočasno skrbele za krmljenje. Kmetje naj bi pripeljali tudi krmo in steljo za krave. Nemci bi mleko plačevali po maksimiranih cenah. Krave bi ostale last kmetov. Rajonska GK je v svojem dopisu z dne 17. julija 1944 prosila za nasvet, kako se je treba ravnati.⁸⁴

82 — IZDG, Lj., f. 633.

83 — PAK, f. NOB. Dopis z dne 3. maja 1944.

84 — PAK, f. NOB. Dopis podpisala Mira (Mira Lovrenčič, por. Cek).

Na seji okrožne GK z dne 3. maja 1944⁸⁵ so na podlagi dopisa odseka za gospodarstvo pri POOF reorganizirali GK ter ustanovili posebne referate, in sicer:

Načelnik je bil Anton Dolgan-Branko, Josip Kalc-Borovič iz Podrage pa je postal referent za aprovizacijo; Jožko Kirn-Žarko referent za preskrbo vojske; Ivan Potočnik-Kovač iz Trepčan referent za poljedelstvo; Kristina Maslo-Kristina iz Ostrožnega brda referent za domačo produkcijo.

Na isti seji so ustregli prošnji idrijske GK in ji nakazali 150 q semenskega krompirja.⁸⁶

Ugotovili so tudi, da znaša potrošnja mesa za vojsko in za aktiviste na dan do 300 kg, testenin in riža do 400 kg, moke 600 kg, krompirja 1000 kg, fižola 40 kg, maščob 40 kg in mleka 500 litrov.

Uspelo jim je le v Odolini organizirati 71-člansko delovno četo; vod je štel po 10 do 12 oseb. Tu so obdelovali zemljo z 12 pari volov in imeli so skupno kuhinjo.

Sredi maja 1944 je okrožje zajemalo naslednje rajone, vasi in zaselke:⁸⁷

1. **rajon Bazovica:** Bazovica, Gropada, Gročana, Padriče, Jezero, Lipica in Pesek.
2. **rajon Križišče:** Kozina, Hrpelje, Tublje, Vrhpolje, Krvavi potok, Rodik, Draga, Mihelc in Nasirc.
3. **rajon Materija:** Materija, Bač, Povžane, Rožice, Brezovica, Slope, Gradiščica, Artviže, Skadanščina, Markovščin in Golac.
4. **rajon Slivje:** Slivje, Hotična, Mrše, Orehek, Velike Loče, Kovčice, Brezovo brdo, Tatre, Kozjane, Padež in Ostrovica.
5. **rajon Podgrad:** Podgrad, Račice, Starod, Poljane, Gradišče, Obrov, Javorje, Erjavče, Huje, Gaberk, Pregarje, Male Loče, Sabonje, Ritomeče, Hrušica, Pavlica, Studena gora in Podbeže.
6. **rajon Prem:** Prem, Čelje, Janežovo brdo, Prelože, Ostrožno brdo, Suhorje, Bitnja, Brce, Tominje, Ratečevo brdo, Kilovče, Geržani in Zajelšje.

85 — IZDG, Lj., f. 549.

86 — IZDG, Lj., f. 549.

87 — IZDG, Lj., f. 549.

7. **rajon Ilirska Bistrica:** Ilirska Bistrica, Trnovo, Topolec, Podstenje, Nerečje, Zarečje, Dobro polje, Zarečica, Harije, Soze, Velika Bukovica, Mala Bukovica, Koseze.
8. **rajon Podgora:** Jasen, Vrbovo, Vrbica, Jablanica, Kutežvo, Pograje, Trpčane, Zabiče, Dolnji in Gornji Zemon.
9. **rajon Katarina:**

Okrožna Gospodarska Komisija
Brinji

Položaj, 30/5/1944.

Pokrajinskemu odboru OŠ (odsek za gospodarstvo)

Poročilo

- 1.) Organizacija: Organizirano so vse okrajne in krajevne gospodarske kmetijske, večkrat nam jih pa sovražnik odpelje, ki jih pa tako nadzorujemo z novimi elementi, vsled česar pa delo znatno upadaja.
- 2.) Prehrana vojske: Ta se prehranjuje večinoma s pridelki odplačanih od kmetov, deloma pa s uvažanjem hrane iz Trsta (pasta, riž, groh itd.).
- 3.) Civilno prebivalstvo: Posledaj sode le deloma pomagali iz zalog gospodarske komisije, večina se pa je prehranjevala sado.
- 4.) Zaloge živil: Imamo male valed vojske, katere se stalno nahaja v našem okrožju in pa izvažali sode v druga pasivnejša okrožja (Čabar, Kastav, Hrvatska Istra, Sušak). Točna poročila o zalogi živil nemoremo poročati glej toč.1.
5. Potrošnja živila za vojsko in civ. prebivalstvo: Je približno za mesec maj sledeče:

meso.....	kg	9.000
krompirja.....	"	15.000
testenine, riž.....	"	2.000
moko.....	"	18.000
masti.....	"	8.400
rižola.....	"	1.000
koruzne moko.....	"	1.000
meska.....	lt.	13.750

 slaček, mas, jajca, marmelada, kave, nskaj; količin tega je poslanega v našo bolnico.
- 6.) Oskrba prehrane nemuščenosti: Prehranjuje se iz ljudske kuhinje, katere so organizirane po vseh vaseh.
- 7.) Stanje poljedelstva: Obdelana je bila vsa zemlja že v večji meri kot ostala leta. Delavske čete so bile organizirane po nekaterih vaseh. V rajonu Podgora nam je uspelo organizirati delavne čete s skupno kuhinjo, ki je pa okupator odpeljal skupno s 297 ljudi po večini delavne sile. Po ostalih rajonih, so pa organizirane delavne čete samo za delo, ne pa, za skupno kuhinjo.
- 8.) Popis živine: Te ni moč poslati, zopet glej toč.1 in pa sovražnik nam je precej odpeljal, točnega števila nam ni moč konstatirati.
- 9.) Obrt: Je v popolnem zastoji, vsled pomanjkanja prvih snovi.

10.) Primeri nabave od sunce Mesecni je poročanje iz testa, primanjkuje pa vseh in dodatnih sredstev. Čeno pa vse po danih vrstah in pr. približno: riža L 20. -- ga kg, grah 122 L 21. -- za kg, testenine L 20. -- za kg iča.

11.) Krompir za Idrijsko okrožje: 1.) Primeri nabave smo za vrste, za dogovor in prevoz, ki pa nismo dobili še nobenega odgovora. 2.) Primeri nabave krompirja ni bilo mogoče prevažati.

Glede novih požigov in ropanja, ki niso ga je povzročil okupator, postale so poteškoče za prehrano. Od 1. do 20. maja, požgal je 13 vasi to pa, popolnoma s hrano vseh uničil, dva rajona izropel iz okoliš živine. Tako da sosed v našem okrožju je približno 20 odstotkov popolnoma uničenih vasi, kateremu ljudstvu moramo skrbeti za prehrano. Naprošamo vas, da upoštevate iniso v našem okrožju, kar ne pustite krompir, kateri je bil namenjen za Idrijsko okrožje (uničeno je približno 75.000 kg krompirja to pri kmetih in v naših zalozgah). Uvedenje od sunca izena težkoče kot navedeno v toč. 10.

Primanjkuje nam obutve za civ. prebivalstvo, kar je raspana Idrija se nix sploh več ubilo. Prosi se da bi se upoštevalo pomankanja jara. navedenega in se bi bilo mogoče preskrbeti.

Nabiti bi tudi nekaj modre galice, da imate možnost da nas podprate.

Smrt fašizmu -- svoboda narodu !

za:

Poročilo o gospodarskem stanju okrožja, ki ga je poslala okrožna GK za Brkine dne 30. maja 1944 odseku za gospodarstvo pri pokrajinskemu odboru OF. Podpisan Žarko (Jožko Kirn)

Meseca maja 1944⁸⁸ so porabili v okrožju za vojsko in civilno prebivalstvo 9000 kg mesa, (več kot eno govedo na dan !), 15 000 krompirja, 2000 kg testenin in riža, 10 000 kg moke, 400 kg masti, 1000 kg fižola, 1000 kg koruzne moke in 13 750 litrov mleka. Imeli so velike težave s prehrano in oskrbo vasi, ki jih je požgal okupator. Od 1. do 10. maja je bilo požganih kar 15 vasi. Dva rajona sta bila popolnoma izropana in ostala tudi brez živine, ki jo je odgnal okupator. Prosili so, naj bi jim pustili tistih 750 q krompirja, ki je bil namenjen idrijskemu okrožju.

Dne 10. junija 1944⁸⁹ je bila redna seja GK ob prisotnosti vseh članov komisije, intendantov enot Istrskega odreda, Komande mesta Ilirska Bistrica in VDV.

88 — IZDG, Lj., f. 549. Poročilo z dne 30. maja 1944.

89 — IZDG, Lj., f. 549.

Odsotni so bili zastopniki Komande mesta Materija in Komande vojnega področja. Dnevni red je obsegal 12 točk. Na tem sestanku so ugotovili predvsem, da se ne izvaja dosledno bojkot okupatorja. Tako je npr. v rajonu Bazovica, kjer so prevoz mleka v Trst le navidezno ustavili. Izjema je le vas Gročana. V rajon Križišče prihajajo Nemci in zahtevajo, da jim vsaka vas dá nekaj masla. Tako so npr. v Rodiku zahtevali 10 kg masla, dobili pa le 5. Gostilničarji so se pritožili glede cene vina. Lahko bi nabavili vino v Vipavi ali na Krasu, pa jim ne dovolijo. Tam je namreč cena vina maksimirana. Referent iz rajona Barka se je pritožil, da so cene sena in mleka prenizke. GK rajona Podgora ne deluje zaradi stalnega vpadanja in terorja Nemcev. Prebivalstvo je zanemarilo vse organizacije. Podobno stanje je tudi na Premu.

Sredi leta 1944 je prišlo do sprememb pri okrožnih odborih OF Slovenskega primorja. To pa so bile šele predpriprave za ustanovitev novih, močnejših organov ljudske oblasti. Istočasno so okrožne GK samoiniciativno delovale in sklicevale medokrožna gospodarska posvetovanja. Tako je sklicala okrožna GK za Brkine dne 1. julija 1944 medokrožno gospodarsko konferenco.⁹⁰ Na posvet so vabili okrožne GK s Pivke, Krasa, iz Vipave in Slovenske Istre. Odzvale so se GK s Pivke in iz Vipave. Na dnevni red so postavili osnovna vprašanja tistega časa: prehrano vojske in civilnega prebivalstva. Načelnik GK iz Brkinov Branko je izrazil svoje negodovanje nad Kraševci, ki kljub bojkotu vozijo mleko v Trst, medtem ko so kmetje iz Bazovice, ki živijo tako rekoč v predmestju, dosti bolj zavedni in disciplinirani. Tudi v Slovenski Istri kršijo načela bojkota, medtem ko je izvoz iz Brkinov popolnoma blokiran.

Brkini so bili zaradi tega dejansko prizadeti, kar je razvidno tudi iz dopisa odseku za gospodarstvo pri POOF z dne 6. junija 1944,⁹¹ v katerem POOF opozarja, da okrožna GK za Brkine nima dovolj sredstev in niti ni sposobna, da bi organizirala takojšnjo pomoč 13 vasicam, ki jih je požgal okupator in kjer so ljudje ostali brez vsega. POOF je ukazal gospodarskemu odseku, naj takoj pošlje Brkinom za nakup živeža 200 000 lir.

⁹⁰ — VJ.

⁹¹ — IZDG, Lj., f. 549/III.

Branko je nadalje tudi omenil, da ne upoštevajo cenikov. Trgovci da kupujejo po maksimiranih cenah, ki so jih dale GK, prodajajo pa blago s 100 % zaslužkom. Pivka je dovolila celo odvoz sena v Trst. Obstaja pa tudi dvom, da v senu odvažajo v Trst celo živež, zato priporoča strožno kontrolo.

Na konferenci so ponovno sprejeli sklep, da se iz območja ne sme izvažati ničesar brez dovoljenja GK. Brkinci in Vipavci pa so se pomenili, da bodo zamenjali govejo živino za vino.

Vipavsko okrožje se je tudi potožilo, da ne more več oskrbovati IX. korpusa z mesom, saj ta porabi na teden kar 50 q mesa. Če jim druga okrožja ne priskočijo na pomoč, bodo v kratkem času ob vse govedo. Omenili so tudi, da pomanjkanje mesa povzroča včasih tudi neljube incidente z intendanti in dalje, da so Brkinci prosili za posnemalnike za mleko. Istra je nujno potrebovala dva sirarja za predelavo sirov, itd. Dogovorili so se tudi, da bodo sklicali prihodnje posvetovanje na vipavskem območju.

Okrožje Slovenska Istra

Skupno z oboroženo vstajo se je tudi v Slovenski Istri razvijala in krepila ljudska oblast. Vso iniciativo boja in organizacijo terena je vodila od samega začetka KPS. Spomladi leta 1943 se je mahoma razvila OF. Že od začetka 1942 deluje v Slovenski Istri okrožno poverjeništvo OF in KPS. Dne 11. aprila 1943 se formira Okrožni komite KPS za Slovensko Istro in del okolice Trsta. Vzporedno s tem rastejo odbori OF in kmalu pride do ustanovitve Okrožnega odbora OF za Slovensko Istro. Maja 1943 pride do reorganizacije; istrsko okrožje, ki sega od Domja do Pregare in Dragonje, se razdeli na 8 rajonskih odborov OF z 69 terenskimi odbori. Že od samega začetka so tudi tu odbori OF prevzeli oblast in s tem naloge glede oskrbovanja vojske in revnega civilnega prebivalstva. Tajnik Okrožnega odbora OF je bil tedaj Milan Guček-Javor.

Okrožni komite KPS za Slovensko Istro je poslal 6. maja 1943⁹² vsem rajonskim komitejem KPS okrožnico o pobiranju davkov in posojila. »Ljudstvo naj ne nalaga denar-

ja,« opozarja okrožnica, »v italijanske banke in s tem služi sovražniku, temveč naj ga posoja nam in s tem se reši skrbi, pa tudi sramote, ki jo bo doživelo, če bo hranilo denar doma in niti ne bo za nič vredne lire po osvoboditvi dobilo naše dinarske valute.«

Okrožnica poziva, naj istočasno pobirajo tudi prispevke za »partizanski fond« in vodijo o tem posebno evidenco.

V okrožju so se v tistem času pojavili tatovi, ki so kradli živino, jo klali in prodajali meso na črni borzi. Krivdo so še vrh tega metali na partizane. Komite poziva ljudstvo, naj z vsemi sredstvi nastopi in uniči te »bandite«.

Kakor je bilo že omenjeno, se je po veliki nemški ofenzivi okrožje Slovenska Istra pripojilo Brkinom. V Istri je obstajala podokrožna GK v naslednjem sestavu: načelnik je bil Ivan Cah-Iskra iz Rižane, člani pa so bili Anton Brajnik-Matiš iz Domja, Franc Ivančič-Luka iz Gabrovice (padel 16. 12. 1944), Stanko Čok iz Plavij, Viljem Kočevar iz Kastelca, Ivan Filipčič iz Podgorja in Vincenc Kocjančič-Marko iz Bertokov (padel jeseni 1944).⁹³

Skrb za aprovizacijo in bojkot okupatorja, to so bile začetne težave, kot povsod drugod, tudi v istrski GK.

Da bi preprečili slepo navijanje cen, so na seji GK dne 2. januarja 1944⁹⁴ sprejeli enoten cenik, skupno z okrožjem Brkini. Ceno mesu so npr. določili: 26 lir za kg, masti 80, maslu 60, olju 60, krompirju 2,5, pšenici 6, koruzi 5, vinu na debelo 12, vinu na drobno 16 lir. Krave za rejo so imele ceno od 4 do 6000 lir, drva 35 lir/q. Delavčeva dnina pa je bila 25 lir. Mesarji so plačevali za OF 1 liro od kg mesa. Od vina na debelo je plačal prodajalec 1 liro od litra. Vodili so seznam »sabotažarjev« s pripombo, kot npr.: Prodaja mleko v Trst, prodal kozlička, prodal je seno zunaj rajona, peče kruh in ga nato prodaja, mešetar in tihotapec. Kaznovali so jih z globo do 2000lir.

Zanimive stvari so ugotovili in sprejeli važne sklepe tudi na seji GK 11. januarja 1944.⁹⁵ Ugotovili so npr., da je Istra zelo pasivna in da ne pridelajo toliko živeža, da bi ostalo kaj za odvoz v mesta. Sledila so navodila o zbiranju in vskladiščenju živeža za vojsko in o načinu izdajanja

93 — VJ.

94 — IZDG, Lj., f. 634/III.

95 — PAK, f. NOB.

Franc Ivančič-Luka iz Gabrovice na Koprskem. Član Okrožnega komiteja KPS za Slovensko Istro, okrožne gospodarske komisije za Slovensko Istro in GK za Južno-primorsko okrožje. Padel v jeseni 1944

živeža intendantom, podobno kot pri drugih okrožjih. Kmetu je treba plačati živino po teži v četrlih. Kmet plača mesarju 1 liro na kg za zakol in 1 liro na kg za narodni davek. Prebivalstvu so delili, enako kot v Brkinih, 15 dkg mesa za osebo na teden. Loj so odkupovali po ceni mesa in ga pretapljali z maslom. Od 100 litrov mleka so pobirali po 1/2 kg surovega masla na mesec. Izredno slabo je bilo stanje s krmo, saj so imeli 200 glav goveje živine brez krme. Določili so tudi davek na vino, in sicer 1 liro od litra, od žganja pa 5 lir. Premožne kmete in trgovce so obdavčili po določeni lestvici. Vsi davki so šli v korist rajonske GK za nakup živeža, Tako kot drugod so GK morale pošiljati dva krat na mesec poročila o stanju v rajonu.

V dopisu z dne 10. februarja 1944⁹⁶ okrožnega odbora omenja GK, da se trudijo uresničiti sklepe, ki so jih sprejeli na medokrožnem posvetovanju in na sestanku GK Brkini in Slovenska Istra. V zvezi z gospodarsko politiko so načeli vprašanje še obstoječih italijanskih občinskih uprav. Slovenska Istra je bila namreč pod Italijo razdeljena na 8 občin. Občine Milje, Koper in Buzet so imele še župane italijanske narodnosti. Občina Dekani je imela za župana Italijana, a tega ni bilo nikdar doma. V Dolini so postavili Nemci župana Slovenca. Vse občine so bile le administrativni aparati za razdeljevanje živilskih nakaznic in dodeljevanje raznih podpor. Ljudje davkov sploh niso plačevali. Okrožna GK ni bila v stanju izvesti širokopotezne akcije za zamenjavo blaga s sosednimi okrožji. To ni bilo tako lahko tudi s tehnične strani. Prebivalstvo se je zato bilo prisiljeno okoristiti z okupatorjevo aprovizacijo. V poročilu okrožnemu odboru OF navajajo, da je prihajalo v Slovensko Istro iz mest 150 q moke na mesec, poleg pretihotapljenega žita in druge aprovizacije. Vojsko so preživljali večinoma s tistim, kar so si ljudje prostovoljno odtrgali od skromnih lastnih rezerv živeža in kar je ostalo od mesečne aprovizacije pri trgovcih.

Poleg aprovizacije je prejemale prebivalstvo še vojno podporo, ki je znašala več stotisoč. S tem denarjem so si ljudje nabavljali najpotrebnejše stvari in tudi dajali posojilo. V sporočilu je tudi rečeno, če bi z uvedbo totalnega bojkota ukinili aprovizacijo in podpore, bi se razširilo tihotapstvo in prišlo bi brez nadaljnjega do večje kršitve bojkota. Izrecno so prosili, naj bi dovolili izvažati zelenjavo in sadje, ker je to blago edini vir dohodkov prebivalstva.

Dne 15. februarja 1944 je bila redna seja okrožne GK.⁹⁷ Prisostvovali so ji člani okrožne GK Iskra, Luka, Marko in Matiš. Od rajonskih referentov GK so bili prisotni za rižanski rajon — Trava (Viljem Turk), za šmarski Bogdan (imena ni mogoče ugotoviti), za dolinski — Matiš (Anton Brajnik), za gabrški — Urban (Viljem Kočevár) in za loparski — Slavko (Štefan Kavrečič).

Odsotna sta bila referenta za škofijski in pregarski rajon, ki nista imela GK. Poročilo omenja določene po-

96 — IZDG, Lj., f. 634/III.

97 — PAK, f. NOB.

Ljubičica (okraj).....Okraj.....Kraj št.....Naselje.....
Ovedeli smo, da nujno prepovedi že vedno ne upoštevaš zakona Osvobodilne
fronte, ter predajaš mleko po črni, črni (okraj) Obvestilo je da neka črna hujša
mleto brez kakršnikoli cene; Obenem te opozorimo da ne odajaš mleka
kateri ga nosijo v mesto. Po tem opozorilu bodo proti tebi postu
in boš predana) Vojnemu sodišču.

Števedaj se tega reševati tega opozorila.

* Sveto krdinam - Osvoboda naroda!

**Opozorilo črnoborzijancem in kontrabantarjem, ki ga je pošiljala
okrožna GK za Slovensko Istro kršiteljem odloka o bojkotu
okupatorja**

manjkljivosti, kakor to, da se bojkot ne izvaja uspešno, »da
ženske površno postavljajo odbore in da postavljajo v od-
bore članice nepravilne morale.«

Matiš je sporočil, da ima njihov gostilničar v Borštu
na zalogi 420 hl vina. Sklenili so, da se mora vse to zaple-
niti za vojsko in delovne čete, »in da bodo vino plačali po
maksimiranih cenah, če bodo dali denar kot posojilo.« Na-
dalje pravi Matiš, da se morajo gostilne zapreti, »prvič za-
radi okupatorja, da ne bo pil našega vina, drugič pa da
se ne bodo pijanili ljudje, ker je vina malo. Vino bodo pili
samo vojaki in delavske čete, in sicer od 14 let naprej, pol
litra na dan.«

V čežarskem rajonu so neki ženski zaplenili jajca, ki
jih je hotela nesti v Trst, in so ji odredili 500 lir globe, po-
tem pa so ji globo znižali za 200 lir, »ker itak se ni podala
za plačati...« Neka druga ženska, navaja poročilo, je vpra-
šala, če sme nesti mleko v Trst. Terenski odbor št. 9 tega
ni dovolil. Ona pa je potem odnesla mleko v mesto po ovin-
kih, a je bila kaznovana z globo 500 lir. Nekemu prekupče-
valcu s sadjem, ki je prodal 3200 kg češenj in hrušk po zelo
visoki ceni, so naložili kazen 3200 lir.⁹⁸

Pokrajinski odbor v svojem odgovoru z dne 23. febru-
arja 1944⁹⁹ ni soglašal s politiko GK Slovenske Istre: »Oblast
mora biti,« pravi okrožnica, »samo ena! Narodna oblast ne
more trpeti nobenega priležništva. Ljudje, ki niso priprav-
ljeni toliko žrtvovati, da bi se odrekli tej aprovizaciji, bodo

98 — PAK, f. NOB.

99 — IZDG, Lj., f. 634.

v prvi večji preizkušnji izdali ideale, za katere se borimo.« POOF opozarja nadalje istrsko GK, da se lahko vsako popuščanje močno maščuje in da je treba imeti »*problem aprovizacije za osrednji politični problem*.« Okrožnica nadalje ugotavlja:

Občinska tajništva kot aprovizijski uradi morajo prenehati delovati. Kot protiutež sovražni aprovizaciji je treba ustanoviti lastno aprovizacijo. Fond mora priti iz lastnih virov presežkov.

V okupatorskem središču v Kopru je zelo primanjkovalo mesa. Iz dopisa pokrajinskega odbora z dne 12. februarja 1944¹⁰⁰ izhaja, da je koprsko občina dajala aprovizacijo v zameno za govejo živino. O tej zadevi so razpravljali na seji GK 1. marca 1944.¹⁰¹ Občina iz Kopra je vprašala šmarsko, če bi ji pošiljala eno govedo na teden in da bi jim za to dali celo aprovizacijo, tako da bi dobili na mesec 400 q živeža. Ker je bilo v šmarski občini več družin pasivnih, so spraševali, kaj naj storijo. Toda POOF je ta predlog, zaradi že omenjenih razlogov, energično odbil.

Istega dne so razpravljali o tihotapstvu. Vino so vozili brez dovoljenja GK kar s kamioni v Trst. GK se je pritožila, da sama ni v stanju to preprečiti in prosi za intervencijo vojaških patrolj. »Nekaj kamionov naj bi sežgali, potem bi se že ustavilo,« pravi poročilo. Omenjajo tudi nekega Mora iz Milj, ki na lastno roko kaznuje trgovce v rajonih Škofije in Dolina. Na ta način si je pridobil 10 000 lir. GK zahteva, naj stvar raziščejo in naj denar vrnejo GK. Ta bo preiskala zadevo in ukrepala, kolikor gre za rajone na njenem območju. S tem v zvezi je treba pripomniti, da GK zaradi konspirativnih razlogov ni bilo znano, da je spomladi 1944 izvajala sabotažne akcije med Ospom in Socerbom miljska patriotska skupina (GAP). Vodja te partizanske grupe je bil Mario Laris-Moro, delavec iz tržaške ladjedelnice. Grupa je bila povezana z odborom KPI v Miljah, sodelovala pa je tudi z okrožnim komitejem KPS za Slovensko Istro.¹⁰²

Gospodarska komisija je 22. februarja sklenila, da bodo dovolili odpeljati nekaj živeža iz rajona Škofije v Milje,

100 — IZDG, Lj., f. 634/III.

101 — IZDG, Lj., f. 549.

102 — Jadranski koledar 1971, Trst 1970, str. 162.

in to le za »tovariše«. Istočasno pa so poročali, da ženske tihotapijo v Trst različne stvari v perilu. Zahtevali so, naj bi rajonske patrulje dobro preiskale osumljene ženske in če bi pri njih dobili blago, katerega ne bi smele nositi, naj bi jih prijavili. V istem dopisu prosi okrožna GK za dovoljenje, da bi del od 400 hl zaplenjenega vina lahko oddali Brkinom v zameno za drug živež. V tem dopisu so zaprosili tudi za dva mlekarja oziroma sirarja, ker jim zaradi bojkota mleko na podeželju ostaja in ne vedo, kam bi z njim.

Da v Istri niso izvajali bojkota tako, kot bi bilo želeli, je videti iz več primerov, ki jih je obravnavala GK na svojih sejah. Z dopisom 16. marca 1944¹⁰³ je okrajni odbor pozval vse trgovce, naj odstopijo del živeža odborom OF. Te odredbe pa niso povsod izpolnjevali. Terenski odbor OF v Plavjah je npr. opozoril trgovca, da ga bodo najstrožje kaznovali, če ne bo upošteval odredbe. Gostilničarja v Žavljah, ki je točil vino po višjih cenah, so proglasili za »prvega izdajalca«, nakar je ta iz strahu zbežal v Trst in od tam omalovaževalno sporočil, da »kdor je postavil ta zakon, bo prej prišel njemu čisit čevlje kot postavljat zakone.«

Rajonski odbor OF v Rižani je ukazal razbiti vse vrče in posode za mleko tistim ženskam, ki so nosile mleko v Trst.¹⁰⁴ Bilo pa je nekaj primerov, da so varnostni organi celo razlili mleko tistim, ki so ga hoteli vtihotapiti v mesto. Okrožna GK je izdala stroga navodila, da se to ne sme več zgoditi.

Pomanjkljivosti pa so bile tudi znotraj organizacij samih. Čeprav so od ljudi zahtevali skrajno varčevanje in skromnost — v tem pogledu sta izdala IX. korpus in Pokrajinski odbor OF stroga navodila —, so marsikje preveč razmetavali živež. Zato je tudi okrožna GK dne 2. marca 1944¹⁰⁵ izdala odredbo, naj do skrajnosti omejijo potrošnjo. Pričeli so nadzorovati predvsem vojaške enote, »ker si nekateri preveč prevzemajo za bolj luksuz se hraniti in pri tem pozabljajo na tovariški sistem.«

Denarja pa je vedno primanjkovalo, zato zasledimo skozi ves čas vojne pozive GK, da bi agitirali za posojilo svo-

103 — IZDG, Lj., f. 635.

104 — IZDG, Lj., f. 635.

105 — IZDG, Lj., f. 549.

bode. Zanimiva je lakonska okrožnica, ki jo je okrožna GK za Slovensko Istro poslala 29. aprila 1944 vsem rajonskim GK.¹⁰⁶ Okrožnico podajamo v originalu:

»V svoje delo moramo vložiti vse sile, da bi bilo vsako okrožje organizirano s civilno vaško provizacijo. Ne zabit na delo produkcije, ne pušcat sabotaže, ne grozit ljudem in skrbet, da polaga gospodarska komisija račun.¹⁰⁷

Vaške gospodarske komisije naj ocenjuje produkte¹⁰⁸ in ne pustit, da sami kmetje odločujejo o proizvodnji.

Korpus mora skrbeti za odebit¹⁰⁹ za šole, bolnice, delavsko hrano. Enote naj kupijo blago preko GK. Glede sadja ki ni za sušenje, da GK direktive.

Preprečit je treba črno borzo, poskrbet pa za vaške kuhinje za siromake, pregledati trgovino z lesom desk. Loj pa kože spravljat. Za vsako kožo gre 1 kg loja, a tiste kože, ki so suhe, se potrebuje po 2 kg loja ter treba skupaj s kožo poslat loj za strojenje kož. VDV in druge enote ne smejo zaplenit brez gospodarskih komisij.

Naj se nasadi napram povrtnin raje krompir, fižol, koruzo itd., da ne bo vprašanja zaradi povrtnine, kam z njo. Zato je treba, da se zasadi tako, da se lahko shrani za naprej.

Dobro je treba organizirat nabirko po terenih, ne teroristično, ampak ostro je treba zažugati tistim, za katere se ve, da imajo obilo denarja in da bi ga lahko posodili naši vojski, kaj bodo sicer z italijanskim denarjem, ko bo svoboda, ko bo nova Jugoslavija izdala svoj nov denar. Potrdil svobode se ne izdaja na znesek izpod 10 000 lir, kateri imajo obilo denarja. Treba jim je povedat, da morajo posoditi še več, vendar kdor posodi samo 100 lir in se vidi, da dá od svojih ust, se mu da potrdilo svobode in je vreden, da prejme sliko tov. Tita na potrdilu.

Tako, tovariši na delo, gremo proti koncu! Dajte se podvizat, kakor vam nalagajo zgoraj omenjene naloge.«

Precej kritik pa je bilo tudi na račun okrožne GK. Tako npr. sporoča Boris okrožni GK, in sicer v dopisu z dne

106 — IZDG, Lj., f. 474/III.

107 — O svojem delu, op. avt.

108 — O predelavi surovin, op. avt.

109 — Za nabavo živeža op. avt.

6. maja 1944,¹¹⁰ ker ta ne nabavlja umetnih gnojil iz Trsta. »Prva beseda vsakega kmeta je,« pravi Boris, »malo gnoja — nič umetnih gnojil — malo pridelka!« Obenem se pritožuje nad aktivisti, da so sicer dobri propagandisti in politiki, niso pa dobri gospodarji.

Pritožbe so letele tudi na račun hrvaških aktivistov, ki da mislijo postaviti med Hrvaško in Slovensko Istro »kitajski zid«. Sami ne dovolijo, da bi šlo kaj v Slovensko Istro, medtem ko se hrvaške čete neovirano premikajo po VIII. rajonu.

Kaže, da je prišlo do nekakšnega nesporazuma med Okrožnim odborom OF za Slovensko Istro in POOF, kar zadeva izvajanje bojkota. Na medokrožni gospodarski konferenci, ki je bila 16. aprila 1944, so sprejeli sklep, da Slovenski Istri v izjemnih primerih dovolijo, da lahko pod kontrolo GK pošilja v mesta povrtnino in sadje. Zastopnik okrožja na konferenci pa ob vrnitvi s konference ni prinesel teh sklepov. Domači aktivisti so hočeš nočeš morali še nadalje vztrajati pri izvajanju totalnega bojkota. Celo višji forumi niso hoteli v tem pogledu popustiti. Pritisk od spodaj pa ni popuščal. Dne 6. maja 1944¹¹¹ odbor prosi, naj jim pošljejo sklepe zadnje medokrožne konference, ker da je njihov zastopnik na konferenci prinesel ob vrnitvi neko »skrpucalo«, iz katerega ni razvidno, kako se morajo ravnati.

V dopisu z dne 12. maja 1944¹¹² obvešča istrski okrožni odbor, da izvajajo bojkot z vso doslednostjo. Ljudje se še nadalje držijo odredb o bojkotu, kolikor gre za mleko, maščobe, meso in podobno. Ne morejo pa dopustiti, da jim propade pridelek češenj in drugega sadja. Na terenu je zaradi tega nastalo pravo vrenje. Istrsko okrožje, omenja dopis, je brez zaledja. S sosedno Hrvaško nima kaj izmenjavati, ker imajo tam enake pridelke. Iz okraja vodita le dve cesti, ki sta pod stalno okupatorjevo kontrolo. Na ta način je nemogoče pošiljati sadje v drugo kraje. Ne morejo odposlati niti sanitetnega materiala, ki ga imajo na zalogi.

Dejansko je bil denar od izkupička za sadje in povrtnino edini dohodek obalnega kmečkega prebivalstva. Z iz-

110 — PAK, f. NOB.

111 — IZDG, Lj., f. 549.

112 — IZDG, Lj., f. 542/VI.

kupičkom od teh pridelkov so si kmetje nakupovali vse druge življenjske potrebščine. Da niso imeli denarja, je bilo najbolj razvidno iz okrožne blagajne, ki je bila v zadnjih mesecih skoraj prazna. »V neštetih pismih nas ljudje opozarjajo,« nadaljuje poročilo, »da njihovo sadje nima nobene hranilne vrednosti, ima pa pri vsem tem veliko ceno.« Zato je bilo težko na tem področju izvajati bojkot. Dopis se končuje z opozorilom, naj ne vztrajajo, ker bodo sicer ljudje začeli delati po svoje.

Pokrajinski odbor OF je že naslednjega dne odgovoril, da se čudijo, ker niso dobili sklepov konference, češ da so poleg pismenih sklepov poslali po isti osebi tudi 6 blokov bonov »za posojilo svobode« s potrdili.

Zanimivo je, da so bila notranja trenja med rajoni in okrožjem vedno le ekonomskega značaja. Ljudi je namreč razburjal in povzročal sitnosti GK marsikateri ukrep ljudske oblasti, tudi če je bil večkrat neznamenit. Tako npr. piše Danica iz VIII. rajona 8. maja 1944¹¹³ okrožni GK: »Naše žene nas ne pustijo na miru. Zato smo mislile, da bi se obrnile na okrožni odbor OF. V našem rajonu je nešteto družin, ki so si pridobile kakšno liro iz jajc za velike domače potrebe.« Danica se obrača na okrožni odbor OF s prošnjo, »da bi se to na kakšen način uredilo in dalo jajcem eno primerno ceno in našlo eno tovarišico, ki bi jajca skupovala.« Za naprej pa predlaga, naj bi okrožje skrbelo, »da bodo šla jajca v naš nuc.« Franc Segulin-Boro je z dopisom z dne 17. maja 1944 obvestil Milana Gučka-Javorja pri okrožni GK, naj uredi zadevo z jajci in tudi problem povrtnin in češenj.

GK je morala nastopati v najrazličnejših zadevah in predlagati višjim forumom način rešitve. Marsikaterega od teh predlogov pa višji forumi niso marali sprejeti. Tako je bila npr. GK v skrbah, ko so okupatorjevi delavci popravljali vodovod na Rižani. Bali so se, če se jim to prepreči, da bo okupator požgal vasi, istočasno pa se niso hoteli zameriti ljudem, ker je tudi civilno prebivalstvo imelo koristi od vodovoda.

Dne 2. junija 1944 je prišlo do sprememb v sestavi GK za Slovensko Istro.¹¹⁴ Sestavljali so jo: načelnik Jože Bol-

113 — IZDG, Lj., f. 635.

114 — PAK, f. NOB.

čič-Bolko iz Boljunca, namestnik načelnika: Ivan Cah-Iskra iz Rižane, referent za preskrbo vojske: Ivan Filipčič-Kozak, referent za poljed. in živinorejo: Gabrijel Barut-Ožbald iz Črnega kala, referent za domačo produkcijo: Franc Ivančič-Luka iz Gabrovice, referent za aprovizacijo: Vincenc Kocjančič-Marko iz Bertokov, odgovoren za nabave: Stanislav Čok-Sokol, referent za finance: Malia (?).

Načelniki rajonskih GK so bili člani okrožne GK. Tako je bil Matija načelnik rajonske GK Rižana, Viljem Turk-Trava za Čezarje, Bogdan za rajon Šmarje, Rudi Žerjal-Brežan iz Boljunca za Dolino, Triglav za Gabrovico, Štefan Kavrečič-Slavko za Lopar, Dušan za Pregaro in Maks za mesto Koper.

Sestav rajonske GK za mesto Koper je bil naslednji¹¹⁵ načelnik rajonske GK: Maks, referent za preskrbo vojske: Ivan Kranjc-Rožnik, referent za poljedelstvo in živinorejo: Ivan Rojc-Vasil, referent za domačo produkcijo: Friderik Kocjančič-Rigo, referent za finance: Anton Pečar-Blaž. Rajonske GK so imele šest članov, krajevne pa tri.

Zanimivo je, s čim vse so se morale ukvarjati in zakaj vse so morale skrbeti gospodarske komisije. Tako npr. poziva okrožna GK rajonske in vaške z dopisom 24. maja 1944,¹¹⁶ naj pristopijo k akciji lupljenja (beljenja) smrekovih in hrastovih debel. Lubje (skorjo) so posušili in odvažali na določena mesta. Iz tega materiala so izdelovali čreslovino za strojenje kož.

V nadaljnjih dopisih zasledimo akcijo za zbiranje vreč, bakrenih posod, raznih čajev itd.

Velik preplah je sprožila vest, da nameravajo Nemci popisati vso živino. Na ta način bi sovražnik ugotovil, če bi kmetje oddajali živino partizanom. GK so izdale navodila, naj kmetje brž ko zvedo, da prihajajo Nemci v vas, takoj odženejo čim več živine v gozd.¹¹⁷

Za pravilno izvajanje gospodarske politike so bili potrebni točni statistični podatki. Izrednega pomena je bilo vsekakor poznavanje stanja goveje živine. Pri tem je vredno omeniti, kako so izvršili popis živine v Slovenski Istri

115 — PAK, f. NOB.

116 — PAK, f. NOB.

117 — PAK, f. NOB.

sredi leta 1944.¹¹⁸ Popis je zanimiv iz dveh razlogov. Prvič, da se prikaže predvsem sposobnost, požrtvovalnost in natančnost naših skromnih, večkrat na pol pismenih ljudi, ki so popis izvajali v skrajno težkih, pa tudi nevarnih okoliščinah; drugič pa, da se vidi, kakšno je bilo tedanje stanje, kar zadeva govejo živino. Stanje živine v tedanjih devetih rajonih Slovenske Istre je bilo naslednje:

Rajon št.	Volov	Krav	Juncev in junic	Telet	Ovc
1.	158	408	208	110	120
2.	76	348	152	40	64
3.	38	258	88	54	12
4.	15	421	185	38	35
5.	33	309	146	29	172
6.	26	227	66	52	30
7.	120	435	299	102	74
8.	226	451	218	108	678
9.	48	50	30	11	464
Skupno:	740	2 907	1 392	544	1 649

Ko govorimo o partizanskem kmetijstvu, ne moremo mimo Gabrovice v Istri. Novinar Andrej Pagon-Ogarev je zapisal o Gabrovici, da je bila ta vas simbol upornosti in neuklonjivosti ljudstva Slovenske Istre ter vzor proletarskih revolucionarjev in protifašistov iz prvih let italijanske okupacije. V Gabrovici je bila znana tehnika »Naš dom«, ki je odigrala veliko vlogo pri vzdrževanju borbenosti naših ljudi v Istri. Z vidika partizanskega gospodarstva pa je vredno omeniti »Jamco«, skalnati bunker nad vasjo. V njem so namreč sestavili manjši mlin, kjer so mleli koruzo in žito, in to tedaj, ko so marca 1943 italijanski fašisti zaprli vse mline, da ne bi mogli skrivaj mleti žita za partizane. Mlinček hranijo sedaj v koprskem Pokrajinskem muzeju.

Iz poročila okrožnega odbora OF z dne 21. maja 1944¹¹⁹ izhaja, da so 28. maja 1944 vas požgali okupatorji in da ta požig ni vplival na moralo ljudi. Že drugi dan po požigu so namreč vaščani ustanovili v vasi prvo kmečko obdelovalno

118 — IZDG, Lj., f. 549.

119 — IZDG, Lj., f. 634/III.

zadrugo na Primorskem, če ne celo v Sloveniji. Imenovali so jo »Skupščina«. Skupno so obdelovali zemljo imeli so skupno vaško kuhinjo, cela vas je torej v pravem pomenu besede sestavljala »delovni kolektiv«.

V Slovenski Istri pa je prišlo kmalu do večjih težav. Zaradi pomanjkanja krme je upadlo število goveje živine in njive so ostale neobdelane. Gospodarske komisije so skrbele v glavnem za partizansko vojsko, tako da so nabavljale živež v mestih in z delom aprovizacije. Skladišč ni bilo. Bojkot je tako pešal. Rajonski odbor OF iz Šmarij je sporočil, da je »ljudstvo začelo biti ježno«. Iz čežarskega rajona so dne 14. junija 1944 zagrozili, da bodo sami pobrali vso sol »kontrabantarjem«, ki jo odnošajo v Trst.¹²⁰ Pri reševanju težkih nalog so gospodarskim komisijam pomagale izpostave OZNA, še posebno ko je šlo za odpravljanje tihotapstva in gospodarskega kriminala. Tako je npr. okrožna izpostava OZNA za Slovensko Istro sporočila 14. julija 1944¹²¹ okrožni GK, da so zajeli dva tihotapca s 40 kg soli, nekemu drugemu pa so zaplenili vino. Pregledniku cest Trst—Koper so odvzeli 6100 lir gotovine. To je bil denar, namenjen za obnovo ceste, ki pa je tedaj služila le sovražnim silam, torej bi bil ta denar uporabljen v »protiljudske namene«.

Nadalje je OZNA sporočila GK, da so iz izkupička od zaplenjenega vina nabavili 94 kg moke za izdelavo testenin za bolnišnico. V Škofijah so zaplenili 500 kg moke itd.

Z drugim dopisom OZNA sporoča okrožni GK, da so neki posestniki iz Loke zaplenili konja, ker je računala preveč za prevoz bolnega otroka iz tržaške bolnišnice v Dol. Ker pa ni hotela plačati globe 2000 lir, so ji zaplenili še drugega konja.

Na okrožno GK so se obračali razni forumi z najrazličnejšimi željami in zahtevami. Vzemimo primer sanitetnega odseka Komande istrskega vojnega področja. Ta je z dopisom 29. maja 1944¹²² brez ovinkov sporočil okrožni GK,

120 — IZDG, Lj., f. 635.

121 — PAK, f. NOB.

122 — PAK, f. NOB.

123 — PAK, f. NOB.

»da je treba preskrbeti za tri mesece živeža bolnici SCVPPR in pokretni bolnici notranjskega vojnega področja«.

Iz potrdila o prejemu blaga, ki ga je Glavni sanitetni ekonomat poslal okrožni GK 20. julija 1944,¹²³ izhaja, da niso bile prav majhne količine živeža, ki ga je GK poslala na-slovu v »zadnjem času«: 360 kg moke, 30 kg prepečenca, 180 kg makaronov, 130 kg sladkorja, 1300 kg fižola, 880 kg graha, 2400 kg soli, 600 kg riža, 30 kg kave, 100 kg marmelade, 110 steklenic konjaka, 110 kg cigaret in tobaka in še drugih stvari.

V enem samem primeru je kolona 40 ljudi prenesla iz Gabrovice čez Slavnik—Skadanščino in dalje čez Brkine za približno 400 000 lir sanitetnega in tehničnega materiala.¹²⁴

Nikdar ne bo mogoče natančno zvedeti, koliko živeža je po raznih kanalih in načinih prevažanja in prenosa šlo iz tega območja za VII. korpus. Posebno dragocena je bila sol, pri čemer je Slovenska Istra pri prenosu tega »belega zlata«, kakor so ga nekateri intendanti imenovali, odigrala posebno vlogo, o kateri bo govor v posebnem zaglavju.

Čeprav je bila huda denarna kriza, so na okrožni go-spodarski konferenci sklenili, da bodo zbrali za ca. 3 350 000 lir posojila. V ta namen so natisnili 3000 potrdil. Zadolžitve posameznih rajonov so bile naslednje:

Rižanski in gabrovski rajon sta planirala po 100 000 lir posojila, Mali Kras 150 000 lir, dolinski, loparski in pregar-ski rajon po 300 000 lir, čežarski 400 000 lir, škofijski in šmarski po 500 000 lir.

V istem času je prišlo do zadnjega sestava okrožnega odbora OF za Slovensko Istro, in sicer v naslednji zasedbi: predsednik Vlado Planinc (Marčel Hrvatin), tajnik Vojo Slavič (Albin Godina), referent za NZ Milan Javor (Milan Guček), finance Slavnik (Ivan Cunja), Imko (dr. Ivan Ma-ko), šolstvo Breda, vojska Štefan (Bruno Klarič), mno-žične organizacije Mira, združništvo Miklavž, SNP Milka, ugotavljanje zločinov in kriminala Johan in še člani: Gru-den, Miha, Boris, Anka in Amadej.

124 — Zapisi Jožeta Bolčiča-Bolka, načelnika okrožne GK.

Postavili so tudi okrajne GK v naslednji zasedbi:

Rajon št.	Načel.	Aprov.	Oskrba vojske	Bojkot	Poljedel.	Finance
1.	Matija	Zmago	Požar	Danijel	Sila	Mahor
2.	Rado	Vrh	Zorko	Zdravko	Sonja	Valen- tinovič
4.	Bogdan	Sonja	Slavec	Danilo	Poldo	Dušo
5.	Zvan	Mitja	Pok	Balbo	Pipec	Matiš
6.	Lipa	Zmaga	Hvala	Dolinar	Iztok	Izidor
7.	Johan	Nadojka	Dušan	?	Črnek	Dravo
8.	Dušan	Marko	Ciril	Tomaž	Trava	Marčel
9.	Vasilij	Gaber	Rožnik	Riko	Jakob	Blaž

Škofijski in gabrovski okraj sta se pozneje iz praktičnih razlogov združila v tinjanski okraj.

Omenili smo že problem odvoza raznega blaga v mesta, kjer je imel sovražnik svoje postojanke, saj je bil v veljavi bojkot vsemu, kar je imelo zvezo s sovražnikom. Na obalnem območju pa so bile težave zlasti še z lahko pokvarljivim blagom, sadjem in zelenjavo. Ščasoma so oblastni forumi spoznali vse te nevšečnosti in uredili probleme v zvezi s tem. V okrožnici z dne 10. julija 1944¹²⁵ je okrožna GK obvestila rajonske, da je dovoljeno kmetom prodajati v mesto tisto sadje in zelenjavo, ki se ne dá na drug način sušiti ali konzervirati. V glavnem je torej šlo za kritične artikle, ki niso imeli velike hranilne in kalorične vrednosti, zlahka pa jih je bilo mogoče prodati v mestih. Vse to pa se je odvijalo pod kontrolo GK. Kdor je odvažal sadje in zelenjavo v mesto, je moral plačati pristojbine, in sicer: od 1 kg sadja, ki so ga tedaj prodajali do 6 lir/kg, 1 liro, za drugo, vredno od 6 do 10 lir, 2 liri, za vredno več kot 10 lir pa 3 lire trošarine za kg.

Od prodane povrtnine so morali kmetje plačati 20 % od vrednosti izkupička. »Ne sme se pozabiti,« narekuje okrožnica, »da predstavljata sadje in povrtnina važno prehrano tudi za vojsko — zlasti pa za bolnišnice, ker preprečujeta avitaminozo.«

Dne 23. julija 1944 je bila zadnja konferenca, ki jo je sklicala pred reorganizacijo okrožij okrožna GK za Slovensko Istro. Prisotnih je bilo 7 članov okrožne GK ter 25 članov okrajne. Ugotovili so, da so poročila okrajnih GK več-

noma pomanjkljiva, tako da ni mogoče iz njih ugotoviti dejanskega stanja po posameznih okrajih. Tudi kadrovske so bili okrajni odbori OF zelo šibki, da tudi ob dobri volji niso mogli uspešno poslovati. Tudi v zvezi s prehrano vojske in civilnega prebivalstva se je marsikaj zatikalo.

Tedaj pa je prišlo do reorganizacije in pripojitve okrožja Slovenska Istra k Južnoprimorskemu okrožju.

Problem soli v narodnoosvobodilni vojni

Sol, ta nenadomestljiva začimba, je bila ves čas vojne po vsej Jugoslaviji kritični element v prehrani vojske in civilnega prebivalstva. Zaradi tega je nujno, da se nekoliko dalj pomudimo pri obdelavi gospodarske problematike obalnega območja Slovenskega primorja ravno ob tem vprašanju.

Problem soli bi lahko bolje dojeli, če bi bilo mogoče izračunati, koliko te začimbe bi normalno potrebovala vojska in civilno prebivalstvo celega območja. Toda to ni mogoče zaradi več razlogov. Najprej bi bilo težko ugotoviti, kje in koliko vojakov ter aktivistov je bilo v kakem obdobju na Primorskem. Tudi kar zadeva dnevno porabo soli na osebo, si niso vsi podatki enotni. Na oblanem območju lahko računamo, da se porabi na osebo v družinah približno 5 g soli na dan ali 0,15 kg soli na mesec. Poraba soli pa je med drugim tudi odvisna od letnih časov, vrste hrane, kvalitete in intenzitete dela itd.

Vojska, ki je v dnevnem obroku normalno uživala slabo kvalitetno juho in meso, polento, razno korenje, bi nujno potrebovala večje količine soli. Upoštevati je treba tudi pomanjkanje sadja in povrtnin v prehrani partizanske vojske. Poudariti pa je še treba, da so bili partizani pod pritiskom neprestanih hajk in hitrih premikov, kar je povzročalo pomanjkanje. In poleg vode je telo izločalo nenavadno velike količine rudninskih soli, katere je bilo treba nadomestiti. V arhivskih dokumentih, ki pričajo o potrebah raznih enot in štabov, so poleg druge hrane navedene tudi količine soli. Intendantura IX. korpusa je potrebovala na mesec po 0,30 do 0,45 kg soli na osebo. Soli pa ni bilo nikdar dovolj. Prav zaradi pomanjkanja te surovine je po ekonomskem zakonu ponudbe in povpraševanja dvignilo njeno vrednost na črni

borzi, čeprav je cena soli kot monopolnega blaga bila zelo nizka, saj so jo v solinah prodajali po 0,80 do 1 liro za kg. Toda domači in tuji tihotapci so jo prodajali zunaj območja po 5 in več lir za kg. Pa tudi Nemci so poznali kritično stanje glede soli, in so seveda računali tudi s tem pri svojih načrtih. Gauleiter Rainer je npr. razpolagal z velikimi količinami soli in jo zamenjaval za maščobe na Madžarskem in Hrvaškem.

S soljo so špekulirali in jo prodajali na črni borzi tudi eksponenti Rainerjeve organizacije. Ta sol iz nemških skladišč je po raznih kanalih prispela celo v Slovenijo, a je bila zelo draga, saj so jo morali plačevati tudi po 50 in več lir za kilogram, o čemer pa bomo kasneje govorili.¹²⁶

Ta dragocena surovina je v glavnem prihajala iz Dalmacije. Po nemški okupaciji Senja pa so možnosti za nabavo skoraj v celoti odpadle, saj so pri prevozu naleteli na skoraj nepremostljive ovire. Če je le uspelo tudi od tam prenesti sol do meje med Slovenijo in Hrvaško, so jo zamenjavali v razmerju celo do 8 kg pšenice ali 1 kg masti za 1 kg soli.

V poročilu ekonomskega odseka glavnega štaba za mesec marec 1944 je poudarjeno občutno pomanjkanje soli. Partizani so bili prisiljeni pobirati celo odpadno industrijsko sol v razbiti usnjarni v Mokronogu in jo porazdeliti enotam, ki so cele tedne jedle popolnoma neslano hrano. Kot priča isti vir, so poslali za sol in tobak celo delegacijo v ZAVNOH.

Potrebe po soli so bile velike. To dokazujejo med drugim tudi potrebe Vojne oblasti IX. korpusa, ki je s tremi vojnimi področji in komandami mest zahtevalo na mesec 20 q soli. Samo brigada VDV pa je potrebovala 960 kg soli.¹²⁷

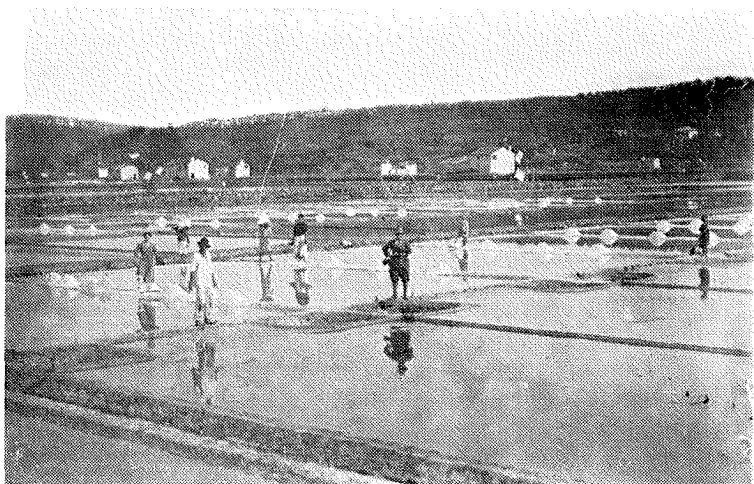
Intendantura IX. korpusa je izračunala, da bi operativne enote potrebovale na mesec 48 q soli.¹²⁸ Nič manj kritično stanje ni bilo tudi drugod. Intendantura VII. korpusa je pisala dne 6. julija 1944¹²⁹ okrožni GK za Slovensko Istro:

126 — M. Mikuž: Slovensko partizansko gospodarstvo, str. 113.

127 — IZDG, Lj., f. 477.

128 — M. Mikuž: Slovensko partizansko gospodarstvo ..., str. 229.

129 — PAK, f. NOB.

Sol je bila v času italijanske okupacije na Primorskem državni monopol in zato so finančni stražniki nadzorovali soline

»Soli nam zelo primanjkuje. Naše enote jedo večinoma neslano hrano. Prosimo, da nam pomagate!«

Kakor omenja isti vir, so meseca februarja 1945 v štabu IX. korpusa in pri vseh odsekih vpeljali na dan dva obroka hrane, in še to so jedli skoraj popolnoma neslano.

Omenili smo že, da so tri primorska okrožja v poslednjih štirih mesecih leta 1944 priskrbela za NOV poleg druge hrane 94 q soli.¹³⁰ Od te količine soli je odpadlo na Srednjeprimorsko okrožje kar 85 q.

Toda oglejmo si, kako je odhajala sol iz Slovenske Istre. Na obalnem območju so v poslednjih letih italijanske okupacije delovale tri soline: Sečovlje, Sv. Lucija in Strunjan. Spadale so kot monopolna gospodarska panoga pod »Tenzenzo« oziroma finančno poveljstvo v Piranu. Proizvodnjo in odposiljanje so nadzorovali italijanski finančni stražniki. Toda kljub temu so osnovno vlogo pri oskrbovanju partizanov s soljo odigrale prav sečoveljske soline.

V solinah so bili zaposleni večinoma domačini — stalni in sezonski delavci.

130 — IZDG, Lj., f. 477.

Med vojno pa je v solinarskih hišicah našel skrivno zavetišče in delo tudi marsikateri ubežnik iz enega ali drugega tabora. Stalni delavci so nadzirali delo več sezonskih delavcev. Vsakemu je bilo določeno nekoliko parcel, na katerih so pridelovali sol. Vsak »coltor« je shranjeval svoj pridelek v hišicah oziroma skladiščih in ga imel pod ključem. Na podlagi izjav številnih solinarjev se je v času vojne dalo na razne načine in brez boja priti do teh ključev. Solinarji so v glavnem vsi vedeli, da odhaja njihov pridelek iz solin. Pa tudi stražarje se je dalo podkupiti na razne načine. Sol pa so v solinah tudi prodajali, saj je znano, da ni šla vsa za partizane. Vozili so jo tudi z barkami v Trst. Tu gre vedno le za tisto sol, ki ni odhajala na »zakonit« način kot monopolno blago v druga italijanska in nemška skladišča.

Pomembno je le to, da so odpirali vrata skladišč in da so ljudje odnašali iz solin sol v vrečah, nahrbtnikih, košarah in sodih čez nasipe in od tam dalje.

Tisto sol, ki je bila namenjena partizanom, so ljudje, ki so bili za to določeni, znosili 500 do 1 000 m daleč iz solin na dogovorjeno mesto. Ko so pripravili blago, so na dogovorjen znak ali obvestilo prišli v temni noči vozovi z volovsko vprego in ga odpeljali v neznano smer. V Sečovljah omenjajo Mihaela Gorelo kot enega izmed tistih, ki je imel dobre zveze s financo in »capi coltori« v solinah. On je plačeval, podkupoval, nabavljal in vozil sol naprej po rentabilnih in manj rentabilnih kanalih. Gre namreč za sol, ki je šla za partizane. To sol so dobivali po zelo nizki ceni (približno 1 liro/kg). Sol, ki je odhajala drugam po bolj ali manj tihotapski liniji, pa so morali prekupčevalci in koristniki drago plačevati. S soljo se je namreč dalo v tistih časih zaslužiti dosti denarja, ali pa, kar je bilo še bolj vredno, dobiti v zameno — hrano.

Omenili smo že, da so soline stražili italijanski finančni stražniki. Ko pa so jih pozimi 1944 partizani razorožili in jih odgnali, so jih nadomestili italijanski »republikini«, vojaški fašistične republike, in Nemci, ki so tod zagospodarili. Toda tudi pod njimi domačinom ni bilo težko priti do ključev. Vojna se je približevala neizogibnemu koncu in pričelo je primanjkovati hrane tudi njim. Posebno pa je huda predla zalednim enotam. Vsi so to dobro vedeli, zato so

z vso hvaležnostjo prevzemali od domačinov razne dobrote za pod zob in steklenice domačega vina, ki jim jih nemška intendantura ni mogla več dati. Tako je v poslednjih mesecih vojne odhajala sol iz solin povečini za partizane. Tudi ponoči ob policijski uri so nemoteno prihajali v bližino solin prazni vozovi in odhajali polni proti dolini Dragonje. Ni bilo malo primerov, da so ženske pripravljale hrano nemškim rezervistom in jih tako zadrževale, medtem ko so njihovi možje vpregali in izpregali živino ter nakladali sol in pšenico za partizane.

Edvige Mahnič iz Dragonje se npr. spominja, koliko soli so imeli skrite po skednjih, lopah, hlevih in luknjah, vse pokrito s slamo, listjem in drvmi. Pri tem so celo družinski člani delali med seboj v strogi konspiraciji. Neki možakar iz Kaštela je vozil sol vse do Loparja, ne da bi doma vedeli, kam je odhajal.

Eden od tistih, ki je našel v solinah varno zavetje, ko je zbežal z dela pri nemški organizaciji Todt, je bil tudi Aldo Banković. Samo on je skupaj z dvema tovarišema ki sta pozneje padla v partizanih, znosil iz solin več kot 200 q soli za partizane. Po njegovi oceni je šlo iz solin najmanj 100 q soli na mesec.

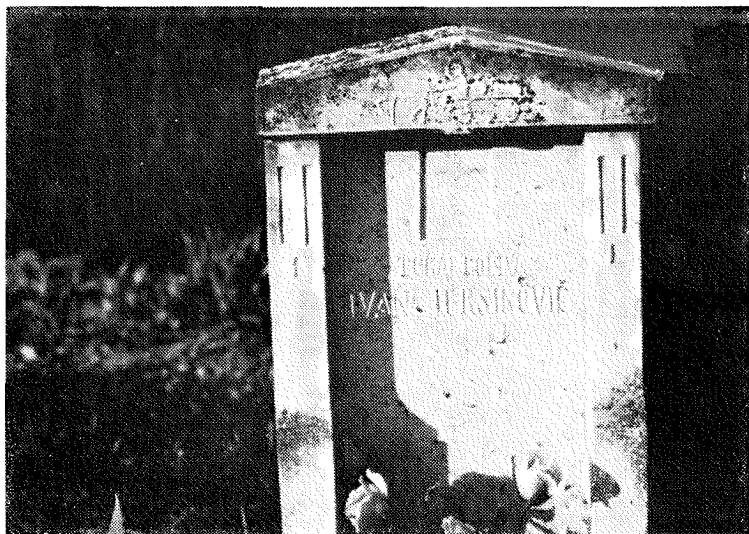
Guerino Budak iz Sečovelj pripoveduje, da je že pred razpadom Italije odhajal z dvema tovarišema v soline. Neki solinar mu je izročil ključke skladišča. Naložili so vreče in jih odnašali. Toda sol iz teh solin je bila namenjena tudi za hrvaške partizane v Hrvaški Istri. Odnašale so jo ženske iz Šterne in Marušičev večinoma z oslički.

O načinu prevoza soli in o količinah nam vedo mnogo povedati tudi člani gospodarskih komisij. Do podrobnosti lahko pridemo le na osnovi pripovedovanja voznikov samih. Tako se npr. Jože Palčič-Pavel, kmetovalec iz Trebeš, spominja, kako so po etapah vozili sol iz Sečovelj ali iz Križišča (Dragonja) po dolini Dragonje vse naprej do Laborja in Boršta ter do Butarov in Smokvice. Smokvičani so bili zadolženi za prevoz do Movraža. Najbolj pa je bila nevarna etapa od Movraža proti Rakitovcu, ko je bilo treba prečkati železniško progo Kozina—Pulj. Od tam so drugi prevzemali blago in ga odvažali naprej skozi Brkine do cilja. Na voz z volovsko vprego so naložili do 10 stotov soli ali pšenice.

Palčič omenja primer, ko so z vozovi (2 voza pšenice in 1 voz soli) prišli v bližino Nemcev, ki so zasledovali partizane. Bilo je pod vasjo Butari. Na hitro so izpregli živino, z vejami zamaskirali vozove in zbežali. Naslednji dan so se vrnili in nadaljevali pot do konca etape.

Ivan Jakomin iz Kubeda, nekdanji član odbora VII. rajona, pripoveduje, da so vozovi naloženi s soljo, prihajali v Kubed iz Truš. Preden so prišli v vas, je bil odbor obveščen in je moral blago poskriti po lopah in skednjih. Vse so prikrili s slamo in listjem. Vozniki iz Truš so se vrnili.

Za nadaljnji prevoz soli do Hrastovelj in Zazida so morali poskrbeti domači vozniki. Prevoz od tu dalje čez železniško progo Kozina—Pulj so prevzeli vozniki iz Zazida. Posebno se je izkazal pri tem nevarnem in napornem delu Ivan Jersinovič, ki so ga zajeli fašisti in po zverinskem mučenju v vasi obesili.

Nagrobni spomenik Ivanu Jersinoviču v Zazidu. Skupaj z drugimi domačini iz Zazida je Jersinovič stalno prevažal sol in živež za partizane na najbolj nevarni etapi iz Hrastovelj in Zazida čez železniško progo do Jelovic in dalje do Slavnika. Fašisti so ga ujeli in po strahovitem mučenju 13. decembra 1944 v Zazidu obesili

Sol iz Sečovelj je odhajala tudi v smeri Hrvaške Istre do Kaldanije in Momjana. Momjanski vozniki so jo prevažali do Topolovca in Gradna. Od tod je šla do Sočerge in dalje do Movraža in Dvora. Sledil je naporen in nevaren prenos soli čez železniško progo in dalje čez Slavniško gorovje do Brkinov in dalje do cilja.

Kljub vsemu pa je soli še vedno povsod primanjkovalo. Gradnikova brigada se je pritoževala, da soli pri njih sploh ni, čeprav je »morje slano«. Primorci, ki so šli v Kočevski odred, so se odločili, da bodo odšli domov po sol kar sami. Tako so skupine do 10 partizanov šle do morja po sol. Vračale so se peš po »kurirskih poteh«. Vsak je nosil 20 in celo več kg soli v vrečah in nahrbtnikih.

Urgence zaradi soli so deževale od vse povsod. Nosili pa so jo tihotapci čez Miljske hribe in iz smeri Škofij v Trst. Zato so gospodarske komisije zahtevale posredovanje narodne zaščite, ki je tihotapce zasledovala in jim sol odvezmala.

Po drugi strani pa je sol prihajala tudi iz Trsta in Tržiča na območju med Komnom in Koprivo na Krasu, in sicer kar s kamioni ali vozovi. Od tu so jo prevažali ali prenašali po pivškem območju, po Notranjskem do Martinjaka pri Cerknici. Dober del poti, ko je bilo treba prečkati železniško progo, ki je bila stalno pod kontrolo sovražnika, so sol tovorili z mulami. V teh primerih se je bilo treba bati, da mule z rezgetanjem ne izdajo konspirativnega pohoda po prehodu. V takih primerih so večkrat, po pripovedovanju dr. Milana Dolenca, mulam lažje ranili jezike, da so si uboge živali lizale kri in niso imele ne časa ne moči, da bi rezgetale...

Za prenos soli so mobilizirali tudi organizacijo anti-fašističnih žena. Odhajale so kar s kolesi do solin, seveda pod pretvezo, da bo sol za domače ljudi, in jo nato prenašale v nahrbtnikih ali vrečah do Komande mesta Koper v Boršt.

Navedli smo le nekaj primerov ali bolje rečeno utrinkov, iz katerih pa se le dá sklepati, da je naš primorski terenski delavec tudi v tem pogledu s svojo iniciativo vsaj deloma reševal težak problem izboljšanja hrane partizanske vojske in civilnega prebivalstva.

Okrožje Pivka

Pivško okrožje je obsegalo vzhodni del srednjega predela Slovenskega primorja. V arhivih je za to področje ohranjenega relativno malo dokumentarnega gradiva, ker je bilo med drugimi okrožji slabo organizirano. Okrožni odbor OF za Pivko je bil ustanovljen že avgusta 1943.¹³¹ Do prave organizacije in začetka aktivnosti je prišlo pod vodstvom Matije Gržine — Silva Robide po kapitulaciji Italije. Tedaj je bilo okrožje razdeljeno na naslednje rajone: Postojna, Hruševje, Senožeče, Pivka in Sušica.

V poročilu okrožnega odbora z dne 28. novembra 1943¹³² je omenjeno, da je bilo območje pod stalno kontrolo okupatorja. Temu se ni čuditi, saj so ga sekale važne ceste in nadzorovale močne sovražnikove postojanke. Novembra 1943 so okrajni odbor reorganizirali in izpopolnili. Za predsednika so izvolili zdravnika Miho Vrtačnika, Franc Urbančič-Skalar pa je bil zadolžen za gospodarski sektor dela. Okrožje je imelo po tem viru šest rajonskih odborov OF: Postojna — mesto, Postojna — okolica, Sv. Peter (Pivka), Košana, Divača in Hrenovice s skupno 65 terenskimi odbori.

Pozneje, sredi leta 1944, je okrožje štel 8 rajonov. Da je bilo stanje precej slabo, je razvidno iz ugotovitve, da jim ni uspelo pobirati niti narodnega davka. Iz okrožnice GK z dne 26. novembra 1943, ki so jo poslali vsem rajonskim odborom, izhaja, da se je tam razširilo črnboborzijanstvo kakor tudi tihotapstvo z živili. Vse to je resno ogrožalo prehrano vojske in civilnega prebivalstva. Cene so stalno naraščale in revni sloji so prenašali vse tegobe brez moči. Pozvali so odbore, naj z vso odločnostjo nastopijo proti krivcem in naj jim zaplenijo živež, in sicer brez odškodnine. Pozneje jim je uspelo organizirati zamenjavo med sosednimi okrožji. V poročilu NOS z dne 5. januarja 1944 je omenjeno, da so dokončno postavili okrožni odbor OF za Pivko, ki so ga sestavljali: Tone Hreščak-Urban, predsednik, Tone Mavrič-Štefan, tajnik, in gospodarski referent Franc Urbančič-Skalar, trgovec iz Knežaka.

131 — Tone Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilni boj v Sloveniji v jeseni 1943, Maribor 1967, str. 220 (v nadaljevanju T. Ferenc: Kapitulacija Italije ...).

132 — IZDG, Lj. f. 542/VIII.

V tem času je bilo to okrožje precej aktivno, saj so na lastno iniciativo sklicali za 31. januar 1944 medokrožno gospodarsko konferenco, do katere pa ni prišlo, kakor smo že omenili, zaradi tragičnih dogodkov.

Gospodarska komisija je nabavljala živež za vojsko le s tekočim denarjem in z boni. Postavili so cenik za osnov-

Franc Vidmar-Roman iz Dolenje vasi pri Senožečah. Požrtvovalen aktivist na političnem in gospodarskem sektorju dela. Pozneje član okrožne GK za Južnoprimorsko. Padel februarja 1945

ne prehrambene artikle. Prepovedali so voziti mleko v Trst in Postojno. Ustanovili so lastno mlekarno, v kateri so predelovali maslo za vojsko. Tudi sem so pričele prihajati velike količine živeža iz Furlanije, ki so bile na prodaj ali v zameno.¹³³

133 — IZDG, Lj. f. 542/VIII.

Aktualno je postalo vprašanje plačevanja davkov, kar je razvidno iz okrožnice z dne 9. januarja 1944.¹³⁴ Kot drugod je tudi tu govora o začasni ureditvi obveznosti državljanov do skupnosti. Iz okrožnice, ki jo je podpisal Štefan, je razvidno, da so davke plačevali v višini 1 do 10 % vseh prejemkov davčnega zavezanca. Višji odstotek so plačevali tisti, ki so imeli večje dohodke. Tudi tu ni bilo mogoče odmeriti davka vsakemu posamezniku, temveč so postavili razrede na osnovi premoženjskega stanja občanov. Nekje so zajeli davkoplačevalce v tri, druge pa celo v sedem plačilnih razredov.

Določili so tudi, naj bi v premožnejših vaseh zavezanci prvega razreda plačevali po 2500 lir davka na leto, medtem ko naj bi revnejši sloji plačevali le 800 lir. Koga uvrstiti v določen razred, je bilo prepuščeno vaškim GK. Davek so pobirali vsak mesec. Zavezanci so lahko davke plačali z odkupnino pridelkov, ki jih je bil vsakdo dolžan prodati GK. Okrožni odbor je moral izdelati predračun dohodkov in izdatkov, tako da je bilo mogoče ob vsakem času videti, kakšna je finančna moč okrožja. V tem času tu še niso uvedli davka na vino.

Zanimivo je tudi poročilo okrožne GK za Pivko z dne 18. julija 1944¹³⁵ o skupnem posvetovanju gospodarskih komisij Brkini, Slovenska Istra in Pivka. Ta posvet je bil sklican na iniciativo pivške GK nekje v Brkinih. Sestanka se je udeležilo večje število članov okrožnih in rajonskih GK.

Kritično so tu ocenili ne samo ekonomsko zmogljivost okrožij, marveč tudi notranjo strukturo in disciplino gospodarskih komisij. Gospodarski referent za Pivko je še posebej kritiziral Slovensko Istro. Med drugim je omenil, da obstaja komisija, z izjemo načelnika Bolka, ki je bil pred nedavnim imenovan, samo na papirju in da ni enotnosti pri delu. Vsak dela, kakor se mu zdi, da je prav. Čeprav ima ta komisija možnosti za večje nabave soli za vojsko, je ne nabavlja, in vojska je že cele tri mesece brez soli. Pivčan je tudi obtožil Istrane, da pobirajo na terenu premalo masla. Kakor omenja, imajo v Slovenski Istri prek 10 000 glav živine, maščob pa ni ne za vojsko ne za civilno

134 — VJ.

135 — IZDG, Lj., f. 549.

prebivalstvo. V resnici pa ni bilo tedaj niti polovico toliko živine, kot je v tem poročilu omenjeno. Tudi v finančnem poslovanju ni reda, saj ne vodijo nobenega knjigovodstva.

Končno pa so se zedinili, da bo Istra dobavljala večje količine soli in jo pošiljala na Pivko prek Brkinskega področja.

Pivška GK je imela pred priključitvijo k Južnoprimorskemu okrožju 5 članov, načelnika in njegovega namestnika, načelnika okrožnega intendanta, referenta za nabavo blaga v okrožju in nabavljalca v Furlaniji. Rajonske GK so štejele 5 do 7 članov. Tajniki rajonskih GK so za svojo delo odgovarjali okrožni GK. Nekaj časa je v okrožju delovala »narodna pomoč«, ki je pomagala potrebnim v blagu in denarju. Dobivali so še živež na karte, kot npr. v Postojni. Racionirano blago, ki so ga trgovci prejeli od okupatorja, so delili upravičencem, vendar pod kontrolo gospodarskih komisij.

Okrožje Kras

Kras je bil že ob koncu leta 1941 razdeljen na pet področij. Vsako je imelo svojega sekretarja, vojaškega referenta in poverjenika za mladino. Ustanovili so skupno 22 odborov OF.¹³⁶ Tu je narodnoosvobodilno gibanje tesno povezano z imeni Darka Marušiča-Blaža in Avgusta Dugulina-Maksa Potokarja, prvega sekretarja Okrožnega odbora OF za Kras. Pred razpadom Italije je bilo že okrožje razdeljeno na sedem rajonov z več kot 50 terenskimi odbori. Po kapitulaciji Italije je imel Kras osem okrajev: Štanjel, Opčine, Nabrežina, Sežana, Tomaj, Komen, Škrbina in Doberdob.¹³⁷

Že septembra 1943 so delovale rajonske GK, saj je okrožni odbor OF s svojim dopisom z dne 19. septembra 1943¹³⁸ pozval terenske odbore, naj vse zaloge živeža sproti pošiljajo rajonski GK v Škrbino, in sicer Angelu Fakinu. Tam je tedaj taboril Kraški bataljon, ki je bil vsega potreben.¹³⁹ Na seji istega odbora 2. decembra 1943,¹⁴⁰ kateri je predsedoval Stanko Marc-Planinc iz Skopega, je gospodarski re-

136 — Slovensko Primorje in Istra..., str. 346.

137 — Zgodovinski časopis — letnik X.-XI., Ljubljana, str. 221.

138 — IZDG, Lj. f. 549.

139 — Okrožnico je podpisal Avgust Špacapan-Strnad.

140 — IZDG, Lj., f. 542/IX.

ferent okrožja Ivan Kosmina-Samo poračal o gospodarskem stanju. Kras je bil tedaj namreč razdeljen v dve coni: Spodnji in Zgornji Kras. Spodnji Kras je močno prizadela nemška ofenziva. Resno je bilo stanje v 4. komenskem rajonu. Okrožje je imela živeža komaj za tri do štiri mesece. Okupatorjeva aprovizacija je zadostovala le za 14 dni v mesecu. Reševala jih je Furlanija, saj so novembra 1943 nabavili od tam 300 q moke in 400 q koruze ter 300 q masti. Iz Goriškega okrožja pa so si zagotovili 600 q krompirja. Prav zaradi trgovanja z goriško GK pa je prišlo do sporov in pritožb. Tako je goriška GK sprožila prek »Upravno pravnega odseka« pri POOF tožbo proti kraški GK, ker da se ta ni držala dogovora glede zamenjave koruze in moke za krompir.

Na omenjeni seji so določili tudi maksimalne cene za osnovne pridelke v okrožju. Predlagali so npr., naj bi bilo razmerje med vinom teranom in vipavcem 2 : 1.

Kljub vsem težavam so v dveh mesecih nabrali za 470 000 lir posojila, davkov in prostovoljnih prispevkov.

Za plačevanje davkov so določili kar pet razredov. Tisti, ki so bili uvrščeni v I. razred davkoplačevalcev, so morali plačati na leto 1200 do 1500 lir davkov, medtem ko so oni iz V. plačilnega razreda plačevali na leto samo 300 do 500 lir. Kmetje so svoje obveznost lahko odplačevali tudi v pridelkih. Gostilničarji so dajali 1 liro trošarine od litra vina. Kmetijski proizvajalec pa je moral prispevati »nekaj vina ali žganja za našo vojsko«. Prodajalci tobaka so oddajali GK polovico od tistega, kar so dobili.¹⁴¹

Na seji okrožnega odbora dne 8. decembra 1943 so sprejeli še bolj natančne sklepe o načinu, kako priti do čim večjih količin živeža. Tako so npr. določili, da mora kmet dati obvezno kot »prostovoljni prispevek« na mesec od dveh krav molznic po 3 kg surovega masla, od 5 krav naprej pa od vsake molznice po 1 kg masla na mesec. Tobak po trafikah so prevzemali posamezni intendanti iz rajonov. Vinogradniki so oddajali brezplačno po 3 % od pridelka, in sicer od 5 hl dalje. Podjetju v Tomaju so prepovedali nadaljnjo izdelavo železniških pragov za okupatorja. Mlin in žaga sta lahko delala le za potrebe civilnega prebivalstva.¹⁴²

141 — IZDG, Lj., f. 542/IX.

142 — IZDG, Lj., f. 542.

Na seji okrožnega odbora za Kras dne 18. decembra 1943 je poročal o gospodarski politiki načelnik GK Samo. (Ivan Kosmina.)

Podredilo
Prejeto prejemni list Tor. (prejeto)
ok. int. L. 10000 (prejeto) dne
dne 10. 12. 44.

Velika Skala *Pol. 20. 12. 44.*

7-9/ *Podredilo*

Za: 10 khatlie (balka) Komunizma
10 pravičkov papirčkov

Smrt fašizmu - počastilo narodu!

Za blago, ki ga je izdajala okrožna GK za Kras, so prejemniki morali pustiti potrdila

Sprejeli so sklepe, da se popolnoma prepove izvoz drv v Trst.¹⁴³ Ukinili so sejme za mlade prašiče in določili, naj te prodajajo po 50 lir/kg žive teže le za potrebe domačega prebivalstva. Gostilničarji so morali ob nedeljah zapirati gostilne ob 18. uri. Krajevni odbori so morali priskrbeti drva tistim, ki jih niso imeli. Reveži so dobili drva brezplačno. Vso razpoložljivo delovno silo so mobilizirali v prid kmetijstvu. Posebno skrb so v tem pogledu posvečali v vojni prizadetim družinam. Na željo davkoplačevalcev so določili davek tako, kot so ga posamezniki plačevali v času italijanske okupacije, le da je bil povečan za 65 %.

Imeli so večje možnosti nakupovanja raznega materiala in živeža v Trstu, vendar je bila GK vedno v denarni stiski. Tako so npr. sredi leta 1944 zaprosili prek POOF za 500 000 lir in ta znesek tudi dobili. Vredno je tudi omeniti, da so na žigu odtisnili besedilo »Okrožna narodna gospodarska komisija za Kras«. POOF je z dopisom dne 27. maja 1944 sporočil kraškemu okrožnemu odboru, da je beseda »narodna« odveč.¹⁴⁴

Dne 10. februarja 1944 so izvolili za načelnika GK Franca Šonca-Opla iz Križa,¹⁴⁵ ki je prevzel tudi referat za pomoč žrtvam fašizma. Prihajalo pa je večkrat do nasprotij med višjimi in nižjimi forumi, in sicer pri izvajanju bojkota. V sežanskem in tomajskem rajonu so še vedno ženske nosile mleko v Trst, ker jim je bil to edini vir dohodkov. V nabrežinskem okraju so poleg narodnega davka plačevali še davek okupatorju, ker so se bali, da jim bo ta vzel aprovizacijo. Nekateri so hodili še delat v ladjedelnico v Tržič in so se izogibali partizanov.¹⁴⁶ Vseh teh nerednosti niso mogli preprečiti organi ljudske oblasti. Ko je pokrajinski forum odločil odstraniti sežanskega župana, se je temu uprla GK (Opel), ker da bi s tem ukrepom povzročili veliko materialno škodo. Opel namreč omenja, da so po zaslugi prav tega človeka v enem samem mesecu dobili 73 q moke, 40 kg sladkorja, 400 kg testenin, 400 kg riža in 40 l olja, in vse to po obstoječih maksimiranih cenah. Poleg tega je

143 — IZDG, Lj., f. 617 — Seja okrožnega odbora OF 18. decembra 1943. Poročal načelnik GK Samo.

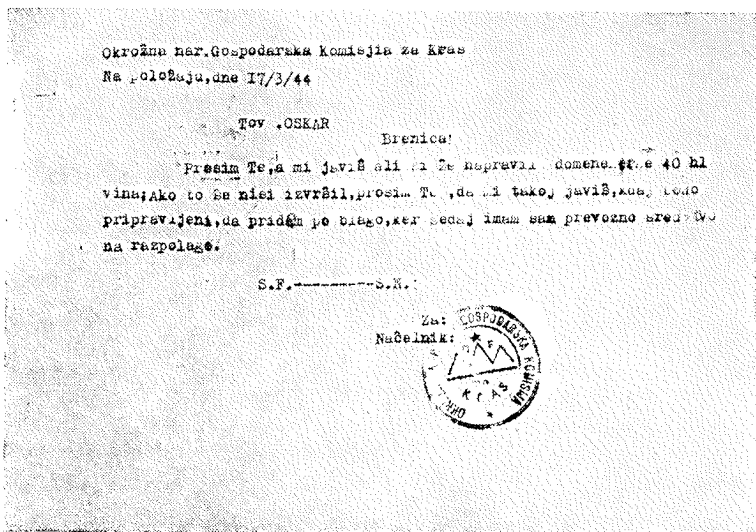
144 — IZDG, Lj., f. 617.

145. — IZDG, Lj., f. 542.

146 — IZDG, Lj., f. 542.

skrbel župan za prehrano celotnega kraškega in ajdovskega področja. Treba pa je upoštevati še to, omenja Opel, da se v Sežani razproda na dan po 100 q moke civilnemu prebivalstvu.¹⁴⁷ Iz nadaljnjih dokumentov je razvidno, da so to zadevo uredili.

Istočasno¹⁴⁸ so sklenili postaviti enotne kriterije v obdavčenju in pri obveznih dajatvah. Uvedli so npr. za vse okraje enoten cenik. Določili so ceno za govejo živino žive teže za I. razred 18 lir/kg in 16 lir/kg za II. kvalitetni razred. Mesarju so dodelili za njegovo delo glavo, jetra, noge in vampe. Prodajna cena mesa je bila za I. razred 20 lir/kg, za II. 18 lir/kg, s prispevkom za OF. Teleta so odkupovali po 14 lir/kg žive teže, prodajna cena telečjega mesa pa je bila 24 lir/kg s prispevkom za OF. Kože in loj so obvezno oddajali brezplačno za NOV. Zaradi proporcev je vredno omeniti ceno poljščin, in sicer: cena pšenice je bila 5 lir/kg,

Nalog okrožne GK za Kras Oskarju Terčelju-Blitzu iz Branice,
naj pripravi 40 hl vina

147 — IZDG, Lj., f. 549.

148 — IZDG, Lj., f. 627/III.

koruze 3,50, ječmena 4, rži 4, ovsa 3, ajde 3, krompirja 2, fižola 6 lir/kg. Jajca so odkupovali po 2 liri, seno po 70 in slamo po 35 lir/q.

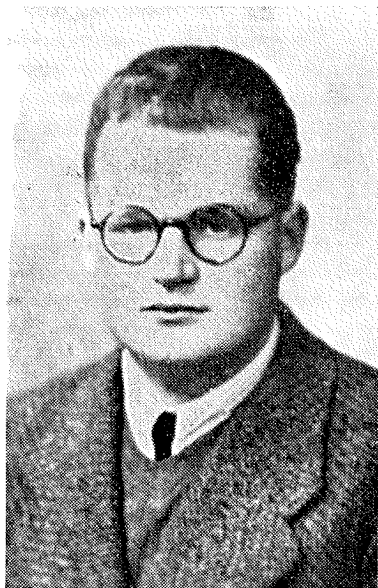
Onim, ki so oddajali mleko, so računali za vsakih 25 litrov mleka 1 kg masla. Cena mleka je bila 2,5 lir/l. Glede dajatve slanine pri zakolu prašičev so odredili, da mora dati 1 do 2-članska družina 12 % slanine od celotne teže prašiča, 3 do 4-članska družina 9 %, 5 do 6-članska 6 %, 7 do 8-članska 3 %. Družina, ki ni imela več kot 4 člane, ni smela klati 2 prašičev, 5 do 6-članska je lahko klala 2 prašiča, vendar je morala oddati pri zakolu 9 % slanine. Kraški teran so proizvajalcu plačali po 15 lir/l.

Na IV. rednem zasedanju okrožne GK dne 13. marca 1944¹⁴⁹ so člani poročali o stanju v okrožju po hudih sovražnikovih izpadih. V rajonu Škrbina so ocenili škodo. Posebno prizadeta je bila sama vas Škrbina, kjer so Nemci ubili 8 ljudi in med temi je bilo polovica članov odbora OF. Požgana je bila večina hiš. Prosili so za pomoč, posebno v semenih. V rajonu Doberdob so si oskrbeli potrebna semena iz Furlanije in ostalo jim je celo nekaj semenskega krompirja za potrebe sosednih rajonov. V tomajskem rajonu je prišlo do preplaha, vendar pa so gospodarske komisije ostale aktivne. Primanjkovalo jim je plemenskih prašičev. Že prej šibak nabrežinski rajon je bil močno prizadet, ker so Nemci odpeljali skoraj vse člane gospodarske komisije. Predlagali so, naj bi sprejeli v GK ženske, ker da ni dovolj moških. Odlično se je držal v gospodarskem pogledu štajnjski rajon. Tu so se pritožili, da so dnine delavcev prenizke. Obenem so prosili, naj bi jim živino plačevali v denarju in ne v bonih, ker da si kmetje z boni ne morejo pomagati, če gredo nakupovat v mesta. V sežanskem rajonu niso imeli problemov s prehrano. Gospodarska komisija pa ni bila kos nalogam, da bi preprečila izvoz mleka v Trst. Prosila je za posredovanje pri vojaških enotah. Zaradi okupatorjevega divjanja v komenskem rajonu je morala precej upadla. Toda kljub temu so bile GK aktivne. Sestavili so celo odbor pogorelcev. Pri okrožni GK so ustanovili »Uradniški center, ki je imel nalogo skrbeti za vzgojo kadrov. Kar zadeva gospodarstvo, so bili tedaj zadolženi za rajone:

149 — IZDG, Lj., f. 549.

Miro Pupis-Tomislav za rajon Tomaj, Mirodaj za Dobravlje pri Sežani, Drago Kocjan-Vojko za Žirje pri Sežani, Maček za Lokev, Cvetko za Škrbino, Zdravko Švagelj za Štanjel, Dolinar za Komen in Ostrovrhar za Doberdob.

Na posvetu s tedanjimi gospodarskimi aktivisti okrožja si niso bili enotni o sestavu GK v času od marca do julija 1944. Dne 18. marca 1944 je padel Franc Šonc-Opel.¹⁵⁰ Za njegovega namestnika so izvolili Jezera iz Doberdoba, in

Franc Šonc-Opel iz Križa (Sežana). Načelnik gospodarske komisije za okrožje Kras. Padel 18. marca 1944

pozneje Oskarja Terčelja-Blitza iz Gornje Branice. Nekateri pa odločno trdijo, da je bil Opel pred smrtjo premeščen v pokrajinsko GK. To pa ne more držati, ker je v uvodnem govoru dne 15. aprila 1944 počastil njegov spomin član po-

150 — IZDG, Lj., f. 542/IX.

krajinskega odbora OF Jošt, in sicer se je spomnil padlega načelnika okrožne GK za Kras. Naslednjega dne je bil kopotiran v pokrajinsko GK Oskar Terčelj-Blitz in je omenjeno, da je bil to tedaj — torej le za kratek čas — on načelnik okrožne GK za Kras.

Blitz in Opel sta bila velika prijatelja, saj sta si nalašč izbrala ilegalni imeni po dveh nemških avtomobilskih znamkah.¹⁵¹ Od tedaj do reorganizacije okrožij je vodil okrožno GK za Kras Ljubo Černe-Dino iz Tomaja. Po njegovem pričevanju je bil Opel drzen organizator. Imel je od štaba IX. korpusa dovolilnico, da lahko uporablja tovorni avto, s katerim je prevažal blago za NOV. Dne 17. marca 1944¹⁵² je npr. pisal Oskarju v Branico: »Prosim te, da mi javiš, ali si že pripravil domenjenih 40 hl vina... Pridem po blago sam, ker imam na razpolago prevozno sredstvo.« Kako je Opel nastopal pri sežanskih trgovcih, dokazuje dopis z dne 17. marca 1944¹⁵³ naslednje vsebine: »Tovariš Miklavc-Dane.¹⁵⁴ Dam ti nalog, da obiščeš Johana s pismom, katerega ti pošiljam in da mi prineseš odgovor. Gre za posojilo in za prostovoljne prispevke za OF. Obenem se obrni do Miliča, Štolfe in Mirota Pirjevca.¹⁵⁵ Ako si z njimi v dobrih odnosjih, jih pritegni na razgovor glede prehrane naše vojske, poudarjajoč, da gre vojna h kraju. Njihova dolžnost je, da nam čimveč pomagajo.

O uspehu in neuspehu mi takoj poročaj.

Veselilo bi me, ako bi me obiskal v mojem centru, kjer bi imela več raznih pogovorov. V Tomaju ti povedo, kje se nahajam.«

Na podlagi tega dopisa je prišlo po pripovedovanju Ljuba Černeta do sestanka s trgovci pri Malalanu v Križu. Sestanka se je udeležil tudi sežanski župan. Prišlo je do popolnega sporazuma na podlagi predlogov zastopnikov gospodarske komisije. Trgovci so se vsi brez izjeme obvezali, da bodo delili količine aprovizacijskega blaga po predlogu GK okrožja. Podobno kot za Pivko in Brkine so določili, naj bi šlo 40 % blaga za vojsko.

151 — Spomini Draga Kocjana- Vojka.

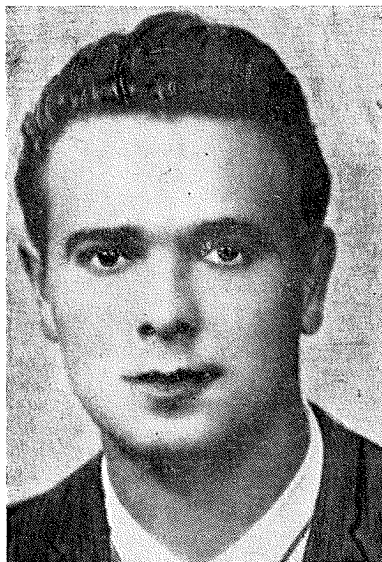
152 — Zapisi in spomini Ljuba Černeta-Dina.

153 — Spomini Ljuba Černeta-Dina.

154 — Vas pri Sežani, op. avt.

155 — Sežanski trgovci, op. avt.

Okrožna GK je imela na razpolago več tovornih avtomobilov. Enega od teh je vozil Slavko Mlač iz Lokve. Imel je dovolilnico štaba IX. korpusa. Tako mu naroča npr. okrožna GK za Kras dne 16. marca 1944,¹⁵⁶ naj gre s svojim kamionom v Sežano k Joganu, kjer bo naložil 20 l olja, 20 kg sladkorja, 100 kg riža, 100 kg testenin in 100 kg zdroba. Poleg tega naj bi prevzel pri Miliču¹⁵⁷ še 22 q krušne moke. Material naj Jogan shrani doma ali naj ga pripelje do Do-

Slavko Mlač iz Prelož pri Lokvi (Divača). Spreten in požrtvovalen prevoznik blaga za partizane iz Trsta in iz Furlanije. Jeseni 1944 so ga Nemci ujeli. Umrli je mučeniške smrti v tržaški Rižarni

156 — Slavko Mlač iz Prelož pri Lokvi (Sežana), spreten in požrtvovalen prevoznik blaga za partizane. Sodeloval je celo pri omenjenem napadu na banko v Tržiču, saj je bil v tem kraju zaposlen. Jeseni leta 1944 so ga Nemci ujeli in mučili ter nato umorili v tržaški rižarni.

157 — Sežanska pekarna, op. avt.

bravelj. Da bo blago čimbolj spravljeno, bo poskrbel Silvester v Kazljah. Dopis se končuje z opozorilom: »Prosim čimprej in brez ugovarjanja!« Podpisana je okrožna GK in okrožni intendant Pavel (Ljubo Černe).

Čeprav niso bili sovražnikovi izpadi in vdori na Kras tako redki, ni bilo gospodarsko stanje prizadeto toliko kot v drugih okrožjih. Kmetje so tudi samoiniciativno poskušali storiti marsikaj dobrega, kakor je bila npr. »vaška samopomoč.« Tako so na Proseku ustanovili »agrarni odsek«, ki je imel nalogo pomagati kmečkim družinam, ki jih je prizadela vojna.¹⁵⁸

Spomladi 1944 so imeli v samostanu v Tomaju vskladiščeno 100 q moke za VII. korpus. Zanimiv je žalosten konec te pošiljke.¹⁵⁹ Moko so namreč naložili na kamion in jo hoteli odpeljati na dogovorjeno mesto. Pri Ilirski Bistrici pa je ta tovor padel v partizansko zasedo in preden se je bilo mogoče legitimirati, sta bila kamion in pošiljka uničena, šofer pa težje ranjen.

Kraško okrožje je že od samega začetka odigralo veliko vlogo kot posrednik in prevoznik dragocene soli iz Tržiča. Sol so vozili z vozovi ali kamioni na območje od Temnice do Pliskovice. Tu so jo kmetje poskrili v skednjih in pod listje za nastilj. Na isti način je sol prihajala tudi do Kobjeglave, Gabrovice in Štanjela. Vse te pošiljke so evidentirali terenski gospodarski referenti in odborniki OF. Od tu so sol, pa tudi drug material, vozili naprej na področje Vipavskega okrožja in dalje do IX. in VII. korpusa. Navadno so vozili z volovsko vprego v kolonah. Ob neki priliki je bila kolona sestavljena iz kar 42 vozov.¹⁶⁰

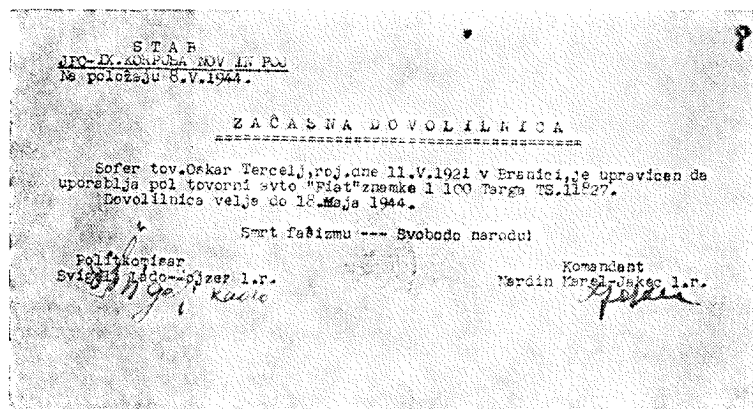
Tudi na kraškem področju so prevažali blago z velikimi napor. Pot je trajala večkrat tudi do 10 dni. Pri odvažanju blaga so bile kolone vsaj dobro zavarovane, saj so imele zaščitno in obveščevalno spremstvo. Toda ob vrnitvi so bili prevozniki prepuščeni lastni usodi. Kot najbolj požrtvovalnega prevoznika omenjajo Franca Mešana, ki je bil skoraj vsak dan z volovsko vprego na poti iz Pliskovice v Trst in obratno. Prevažal je najrazličnejše blago, a je imel vedno v teh nevarnih nalogah precej sreče.

158 — IZDG, Lj., f. 542.

159 — Pismo Ljuba Černeta-Dina z dne 20. februarja 1974 avtorju.

160 — Spomini Olge Ravbar in pismo avt. z dne 20. 2. 1974.

Čeprav vsi podatki ne spadajo kronološko v področje Kraškega okrožja in časovno zaidejo že v dobo reorganizacije okrožij, je treba omeniti močno razvito čevljarstvo obrtniško dejavnost v Volčjem gradu in Pliskovici.¹⁶¹ V Štanjelu in Koprivi na Krasu so vsak dan klali živino do 300 kilogramov teže. Ob koncu leta 1944 so v Škrbini razsekali na dan do 500 kg mesa za vojsko in za vse druge oblastne ter politične organe.

Dovolilnica, ki jo je izdal štab IX. korpusa Oskarju Terčelju-Blitzu, da lahko osebno uporablja poltovorni avto

Sredi leta 1944 se je finančno stanje okrožja občutno izboljšalo. Davke so pobirali redno. Na mesec je prišlo v okrožno blagajno do 600 000 lir. Izdatkov so imeli približno 500 000 lir na mesec. S Trstom so izmenjavali sadje, zlasti češnje, za modro galico. Ob tej priložnosti je treba tudi omeniti, da je bil vse do osvoboditve pereč problem nabave škropiv, posebno pa modre galice in žvepla za trte. Žveplo so navadno nabavljali v Trstu in Tržiču. Težje je bilo priti do modre galice. Iskali so vse mogoče načine, da bi našli bakrene predmete in jih nato z žvepleno in dušično kislino pretapljali v bakreni sulfat. Vzdolž železniške proge Sežana—Gorica so odnašali bakreno brzojavno žico in jo

161 — Dokumenti Ljuba Černeta-Dina.

uporabljali za modro galico.¹⁶² Težave pa so bile tudi s črno borzo, katere zaradi bližine mesta ni bilo mogoče preprečiti.

Kljub velikemu prizadevanju se na Krasu niso obnesle »kolektivne kuhinje«. Med dokumenti dobimo večkrat za tiste čase nekoliko pretirano bogate »jedilne tabele« za terenske aktiviste. »Tabela« je predvidevala na dan in na osebo 300 g sveže govedine ali 250 g svežega prašičjega mesa, 20 g masti, 600 g moke, 500 g riža in še nekaj drugih dodatkov. Vendar ni zaslediti, če so bili terenci dejansko deležni take prehrane.¹⁶³

Na seji GK dne 7. julija 1944¹⁶⁴ so sklenili, koliko živeža morajo nabrati pri kmetih za prehrano vojske. Živež so zbirali vaški intendantni, plačevali pa so blago blagajniki okrajnih GK. Glede starih dolgov, ki jih je napravila vojska pri kmetih, so bili zelo ekspeditivni: »Poravna naj jih tisti, ki jih je napravil!«

Končno velja prikazati, kako je okrožna GK v dogovoru z rajonsko določila, koliko živeža so morali zbrati na dan v posameznih okrajih, in sicer v kilogramih.¹⁶⁵

Okraj	Mast	Moka	Krompir	Meso
Nabrežina	12	150	150	40
Doberdob	12	150	150	60
Štanjel	10	100	100	50
Sežana	15	150	150	60
Komen	12	100	100	50
Škrbina	10	100	100	50
Opčine	10	100	100	50
Tomaj	15	150	150	50

Če te količine seštejemo v mesečne dajatve, ugotovimo, da so oddajali na mesec za NOV naslednje količine živeža: masti 29 q, moke 300 q, krompirja 300 q in mesa 123 q.

Iz dokumentarnega gradiva ni mogoče po gospodarski liniji kronološko ugotoviti deleža zahodnega dela okrožja. Čeprav se omenja rajon Doberdob prihaja vedno do izraza le okrajni odbor OF in okrajna GK za Tržič. Ta pa nastopa

162 — Izjava in pismo Draga Kocjana-Vojka z dne 20. 2. 1974.

163 — IZDG, Lj., f. 617.

164 — IZDG, Lj., f. 617.

165 — IZDG, Lj., f. 617.

»samostojno« in se vedno povezuje neposredno (kot je razvidno v splošnem delu) z višjimi gospodarskimi, političnimi in vojaškimi forumi. Že na II. pokrajinski medokrožni gospodarski konferenci 15. aprila 1944 zastopa tržiško GK njen zastopnik, čeprav so bila zastopana le okrožja. Vendar je iz raznih dokumentov razvidna pripadnost tržiške GK okrožju Kras. Tako je npr. bil Ostrovrhar (Ostrovrh) rajonski referent za Doberdob član okrajnega komiteja KPS za Tržič. Ob prvi obletnici smrti načelnika okrožne GK za Kras Franca Šonca-Opla je 20. marca 1945 je orisal lik tega izrednega kraškega gospodarskega aktivista sekretar okrajnega komiteja KPS za Tržič Dušan. Poleg drugega je omenil, da je bil Opel prvi organizator oskrbe na tržiškem območju. Vredno je omeniti, da je funkcijo Opla po njegovi smrti nekaj časa prevzel že omenjeni Jezero iz Doberdoba, itd.

Področje Kraškega okrožja je tudi pozneje v sklopu Srednjeprimorskega okrožja častno izpolnjevalo svojo dolžnost do naroda in njegove vojske.

Okrožje Vipava — Ajdovščina

Na Vipavskem zasledimo prve pojave narodnoosvobodilnega gibanja že v drugi polovici leta 1941. Dne 16. avgusta 1941 so na Otlici ustanovili oblastni komite KPS. Na Vipavsko se je vrnil Jože Lemut-Saša, eden od najaktivnejših organizatorjev OF na Gornjevipavskem. Z druge strani so samoiniciativno iskali zveze s partizani Franc Hrib-Grča, Franc Lavrenčič, Tone Medved, Ivan Kosovel in drugi. Že leta 1941 je obstajal v Vipavi in v drugih osmih vaseh odbor OF. Terenske odbore so povezovali rajonski in te je končno povezal 10. novembra 1942. leta ustanovljeni okrožni odbor OF za Vipavsko. Prvi sekretar tega odbora je bil Zdravko Čebtron.¹⁶⁶ Spomladi 1943 je imelo okrožje 9 rajonov. Sledi priključitev Goriškemu okrožju in po odloku NOS z dne 15. septembra 1943 se Vipavsko—ajdovsko okrožje odcepi od goriškega in postane ponovno samostojno okrožje.¹⁶⁷

166 — Lojze Bizjak: Gornja Vipavska v NOV, Nova Gorica 1967, str. 18—24 (v nadaljevanju L. Bizjak: Gornja Vipavska v NOV ...).

167 — T. Ferenc: Kapitulacija Italije ..., str. 221.

Kakor povsod drugod, je bilo delo prvih odborov na Vipavskem usmerjeno predvsem v propagando za pridobivanje simpatizerjev in aktivistov za OF in v zbiranje vsega, kar so potrebovale tedanje partizanske enote, ki so bile v bližini. Skrivališča živeža v bunkerjih so bila posejana po vseh vaseh in to ne samo na Vipavskem, temveč po celi Primorski. Bunkerji so bili maskirani na tako zvit način, da nekaterih ni mogel nikdar odkriti še tako prebrisan in izkušen sovražnikov policist. In ne samo to! Ljudje so že od samega začetka samoiniciativno improvizirali obrtne delavnice, kjer so izdelovali čevlje, obleko, toplo perilo, pletli volnene maje itd.

V Lozicah je deloval mlin, ki je že leta 1942 mlel žito za partizane. Pozneje so dekleta zbirala mleko in ga nosila na Grič, kjer je bila kuhinja Južnoprimskega odreda. Po razpadu Italije so začeli postavljati »etapne kuhinje«, kjer se je hranilo na dan do 60 ljudi, ob prihodu brigade pa celo do 300 partizanov. V eni od teh so ženske pripravljale hrano

Delavska skupina žena iz Podrage na Vipavskem obdeluje zanemarjen vinograd

na starem ognjišču, ki je merilo $2,5 \times 2,5$ m površine. V kuhinji so vodili evidenčno knjigo o nabavi hrane in živil. V tej hiši je bilo tudi skladišče za živež (6×5 m). Etapna kuhinja je delovala od 9. novembra 1943 do februarja 1944.¹⁶⁸

Drugi omembe vreden primer partizanske gospodarske aktivnosti na Vipavskem je bila partizanska klavnica in mesnica v vasici Hrastje blizu Šmarij, v hiši Franca Vrča. Poslovala je pod nadzorstvom GK od oktobra 1943, in sicer v presledkih, vse do konca vojne. Klavnica in mesnica sta bili v kleti omenjene hiše, v bližini ceste. V tem času je bilo tam zaklano 480 glav živine, morda pa še več! Meso je šlo v glavnem za prehrano vojske.

Delo je bilo tako organizirano, da bi bilo v primeru nenadnega prihoda sovražnika v Šmarje vse meso takoj pospravljeno pod velik bedenj, ki je bil nalašč za to postavljen ob vhodu v klet in obrnjen narobe. Mesnice sovražnik ni odkril. Podobnih primerov, za katere pa še nimamo natančnejših podatkov, je bilo na Primorskem veliko. V Hrastjah so imele sedež tudi razne organizacije. Med drugimi je bil tu sedež Okrožnega komiteja KPS za Vipavsko, ki je odigral tudi v koordinaciji in usmerjanju gospodarske partizanske dejavnosti primarno vlogo, in sedež Okrožnega odbora OF za Vipavo in Ajdovščino.

Meseca marca 1944 so ustanovili orožarno IX. korpusa v vasici Jakulini pri Šmarjah. V naravni votlini, 300 m daleč od vasi, je stal bunker. Da je orožarna mogla nemoteno delati, so organizirali obveščevalno in kurirsko službo. Kurirji ali kurirke so imeli nalogo, da so vsak dan odpirali ter zapirali glavni vhod v orožarno in ga nato pazljivo maskirali, da ga sovražnik ne bi odkril. Toda aprila 1944 so eno od teh kurirk ujeli Nemci in jo tako strašno mučili, da je kmalu nato zaradi posledic mučenja umrla. Kljub temu pa ni izdala zaupane ji skrivnosti. Tudi te orožarne sovražnik ni odkril.

V vasi Gojače in okolici so bila razna skladišča za enote IX. korpusa. Blago je prihajalo večkrat kar neposredno iz Furlanije. Največje skladišče (št. 3) je bilo v Gojačah. V veliki kleti ($9 \times 5 \times 3$ m) so v začetku leta 1944 uredili glavno skladišče IX. korpusa. Živež in drugo blago so vozili do teh

168 — L. Bizjak: Gornja Vipavska v NOV, str. 98.

krajev s kamioni in vozovi, in sicer iz Furlanije in Goriške prek Renč in Krasa. Skladišče so odkrili šele četniki 6. marca 1945 in tedaj tudi zaplenili za 30 voz raznega blaga, pretežno živeža.¹⁶⁹

Že v začetku leta 1943¹⁷⁰ so uvedli narodni davek na podlagi 2 % čistega dohodka. Vsakega člana OF pa so še posebej vprašali, koliko je voljan dati. Poročilo omenja, da so se vsi obvezali dati več, kot je določila komisija. Pobirali so tudi mesečni znesek 1 liro od člana. Posojilo so jemali na serijske številke in na obveznice OF. V tem času so ves denar uporabljali za nabavo živeža, čevljev in drugih potrebščin za NOV. Gradnja bunkerjev se ni povsod obnesla, ker je prav takrat sovražnik odkril dve taki skladišči. Zato so pričeli vskladiščevati živež v posameznih hišah, in to v manjših količinah.

Ob koncu leta 1943 je imelo okrožje naslednje rajone: 1. Ajdovščina, 2. Vipava, 3. Col, 4. Št. Vid, 5. Štjak, 6. Rihemberk, 7. Črniče in 8. Sv. Križ. Tedaj so imeli 52 terenskih odborov. Že v letu 1943 so se formirale GK, katerih člani so prevzemali zadolžitve in odgovornosti prejšnjih članov odborov OF. Za načelnika okrožne GK je bil izbran Franc Hrib-Grča, za tajnika: Oskar Terčelj-Blitz in za člane: Anton Čebtron, Artur Bevk in Lojze Brecelj.

Omenjamo tudi naslednje načelnike oziroma predsednike rajonskih GK: rajon Vipava — Ivan Hrib, Št. Vid — Venčeslav Trošt, Štjak — Jože Pegan. Rajonske GK so štejele po 5 članov. Gospodarska komisija je imela dobre zveze s sosednimi okrožnimi GK. Tako so npr. na seji 7. februarja 1944¹⁷¹ poročali, da so dobili v zameno za vino od okrožne GK Kras 1 000 kg bele moke, 600 kg soli, 500 kg testenin, 34 kg sira in 14 kg tobaka. Glede oddaje masti in masla so se držali sklepov, sprejetih na okrožni gospodarski konferenci 2. januarja 1944. Določili so trošarino za vino itd. Že na naslednji seji, komaj 12 dni pozneje, so povedali, da so GK od 7. do 19. februarja 1944¹⁷² nabavile 40 q moke, 5 q fižola, 2,5 q graha, 11,5 q testenin, 3,6 q riža, 55 kg masti, 20 kg sladkorja, 12 q krompirja, 40 q soli in 86 kg

169 — L. Bizjak: Gornja Vipavska v NOV, str. 117—129.

170 — IZDG, Lj., f. 532.

171 — IZDG, Lj., f. 616.

172 — IZDG, Lj., f. 549.

usnja. Zunaj okrožja so kupili 2 govedi. Člani GK so se večkrat prepirali z intendanti vojaških enot. Tako se je 2. marca 1944 pritožil član GK iz Podrage, da vojaški intendanti postopajo samovoljno. »Ljudstvo je revno,« omenja član GK, »in to se mora upoštevati!« Neki intendant je zaplenil kmetu brejo kravo in ni pristal na to, da bi jo lahko zamenjal za drugo žival. Povedal je tudi za drug primer, ko so kmetom vzeli kar po 4 glave živine iz hleva — vse kar so imeli. To so bili na žalost neredki primeri, ko je vojna pokazala svoj kruti obraz tudi lastnemu človeku.

Na Colu se je odvijala živahna zamenjava drv za živež prek tovariša Kompareta in nemškega župana v Ajdovščini. Ta zamenjava, ki jo v nadaljnjem omenja aktivist Grča, mu ni bila povsem pogodu. Morda zato, ker je colski referent izjavil, da niso več pripravljeni odstopati lesa brez denarja, ker da morajo izplačati dolgove, ki jih je pustila za seboj vojska s prisilnimi odkupi. GK Col je blokirala ves les, ki je bil v tamkajšnji »Justelnovi« žagi.

Poleg drugih obveznosti so bile zadolžene še za razne drobnarije. Njihovo delo je večkrat oviralo pomanjkanje samostojnega odločanja ali pa tudi strah, da ne bi pogrešili. Tako je npr. GK morala vprašati za nasvet višji forum, če lahko predistilira 17 hl pokvarjenega vina, ki tako in tako ni bilo za drugo rabo. Na isti seji so razpravljali tudi o obdelavi zemlje rihemberškega barona in o drugih neobdelanih površinah. Imeli so nekaj posestev italijanske ustanove »ERA«, ki so jih obdelovali italijanski koloni, a so jih ob kapitulaciji Italije zapustili. Ta posestva so vrnili prejšnjim lastnikom ali pa so jih dali v obdelavo agrarnim interesentom. Na seji GK 2. marca 1944 so sprožili vprašanje, češ da ljudje pritiskajo, naj bi dovolili večji uvoz živeža iz Gorice. Aprovizacijo so tedaj dobivali v Ajdovščini in Vipavi. Nemci so kmetom celo ponudili konje za oranje in druga poljedelska opravila. Toda take ponudbe so naši ljudje zavračali. Davek so GK redno izterjevale, niso se pa držale maksimiranih cen. Zakon ponudbe in povpraševanja je prevladal odločbe oblasti. Hude težave so bile tudi z obutvijo. Ker niso vedele, kam s kožami, so sklenili, da bodo poskušali postaviti strojilnico v Ajdovščini, istočasno pa da bi poskusili ustanoviti čevljarsko delavnico, ki bi delala predvsem za vojsko. Imeli so namreč zelo majhne možnosti

nabavljati čelje z goriškega okrožja, pa tudi cene so bile za njihove razmere pretirano visoke. Zaposili so in tudi dobili od okrožnega odbora OF 200 000 lir za nakup obutve. Posebno so se izkazale GK v Brjah in Sv. Križu. Pri vsem tem je bilo okrožje v primerjavi z drugimi, posebno pa s severnogoriškimi, relativno bogato, saj je bilo tu januarja 1944 kar 783 000 lir dohodkov in za 100 000 lir manj izdatkov kot stroškov.¹⁷³ Pozneje so dohodki znašali povprečno 160 000 do 170 000 lir na mesec.

Gospodarska komisija je imela v Furlaniji svojega nabavljalca. V zameno za koruzo in drug živež so vozili vino.¹⁷⁴ Na sestanku dne 18. marca 1944 so razdelili delo okrožne GK po referatih, in sicer na naslednji način:

Načelnik okrožne GK: Franc Hrib-Grča,
referent za nabave: Artur Bevk-Artur,
referent za civilno aprovizacijo: Franc Čepar-Boris iz
Ajdovščine,
referent za domačo proizvodnjo: Vida Marc, por. Mrevlje-
Visla,
referent za poljedelstvo in živinorejo: Franc Sorta-Radovan,
referent za preskrbo vojske: Slava Malik-Divna s Slapa,
referent za finance: Venčeslav Vidrih-Veno iz Podrage.

Za načelnike oziroma predsednike rajonskih GK so bili imenovani:

za rajon Št. Vid: Jovo Semenič,
za rajon Vipava: Zora Žorž,
za rajon Ajdovščina: Stroj,
za rajon Štjak: Ivanka Pestelj,
za rajon Rihemberg: Viktor Orel-Igor,
za rajon Sv. Križ: Grozdan Adamovič,
za rajon Črniče: Ivan Košuta-Sokol.

Aprila 1944 so zbrali za vojsko 400 q živeža, od tega 22 q mesa.¹⁷⁵ Zalog niso imeli. Vse, kar so nabrali, je šlo sproti za vojsko. Nameščenci so dobivali zastonj živež in

173 — M. Mikuž: Slovensko partizansko gospodarstvo..., str. 94.

174 — IZDG, Lj., f. 549/II.

175 — IZDG, Lj., f. 449.

nekaj podpore. GK je uspela v tem času organizirati mladinske delovne čete, ki so nekajkrat na teden pomagale revnim družinam ter družinam, ki so imele svoje člane pri partizanih. Izvršili so tudi popis živine. V okrožju so tedaj imeli 6000 glav goveje živine, razpolagali pa so tudi z velikimi količinami lesa, ki je ležal neizkoriščen po gozdovih. Blokiral so tudi tisto živino, ki je prišla v poštev za zamenjavo. Okrožje pa je vrh tega še mejilo s kraji, kjer so se premikale večje enote NOV. Zato so bili vsi kraji podvrženi velikemu izčrpavanju zaradi vojske. Iz vasic Vrtovin, Kamnje, Stomaž in Lokavec so stalno prevažali blago v gorske kraje. Zaprošili so, če bi jim »višja oblast« priskrbela štiri pare konj, ali jim vsaj dovolila, da si jih sami nabavijo.¹⁷⁶

Na VII. seji »Narodne gospodarske komisije za Vipavsko okrožje«, ki je bila 19. aprila 1944,¹⁷⁷ je podal poročilo o delu okrožne GK načelnik Grča. Omenil je, da morajo pospešiti dovoz blaga in po možnosti le na podlagi placila v denarju. Na tej osnovi naj organizirajo tudi civilno aprovizacijo. Ustanoviti je treba finančni referat in vse delo bo moralo biti povezano s političnimi oblastmi oziroma organizacijami. Dobro je namreč delovala rajonska GK na Gočah. Med drugim pa je Grča tudi omenil, da je v Dobravljah zaplenil ponarejeno propustnico za izvoz vina.

Za dobavo živeža z Goriškega je skrbela Vida Mrevlje-Visla, referent za civilno aprovizacijo Franc Čepar-Boris pa je imenoval za vodjo »zaloge mlina« v Vrtovinu aktivista Viktorja. Preglavitve jim je delal še vedno Kompore iz Ajdovščine s svojim trgovanjem z okupatorjem. Utajil je precejšnje število vreč, last okrožne GK.¹⁷⁸ Vida Mrevlje-Visla je poročala, da je organizirala po nekaterih vaseh »ženske patrol«, ki so imele nalogo strogo kontrolirati izvoz živeža in onemogočiti vsako tihotapstvo v kraje, kjer je bil okupator.

Aktivist Franc Čepar-Boris je poročal, kaj je ugotovil na seji rajonske GK na Brjah. V Lokavcu so delili denarno

176 — IZDG, Lj., f. 549/III.

177 — IZDG, Lj., f. 549.

178 — Omeniti je treba, da so bile vreče v tedanjih časih zelo iskano in redko blago. Zgodilo se je večkrat, da ni bilo mogoče priti do razpoložljivega blaga le zaradi tega, ker GK niso imele na razpolago zadostnega števila vreč.

pomoč in živež pogorelcem. Pripravili so seznam vseh delazmožnih oseb, ki so bile pripravljene iti pomagat kmetovalcem v Vipavsko dolino. Agitiral je za »posojilo svobode«. Ljudje so radi segali po partizanskih obveznicah, niso pa vsi z enakim zadoščenjem prejeli pomoči, ki jim jo je nudila »vaška somopomoč«. Med temi je bila tudi neka posestnica v Vrtovinu. Sklenili so, da ji bodo odvzeli del zemlje in jo sami obdelali.

Popisali so tudi vse dolgove, ki jih je na terenu pustila vojska. Seznam so poslali Pokrajinskemu narodnoosvobodilnemu odboru. Blokirali so mlade prašiče za rejo in istočasno določili ceno, po kateri so jih smeli prodajati lastniki s predhodnim dovoljenjem GK.

Še vedno je povzročal preglavice že omenjeni Kompare. Sklenili so ga poklicati na zagovor zaradi nedovoljenega trgovanja z okupatorjem. Govorili pa so še o zaščiti gozdov in lova. Ponovno so se lotili popisa živine in vsega razpoložljivega živeža.

Videti je, da je morala pokrajinska GK z dopisom 16. maja 1944 precej kritizirati vipavsko, ker ta 22. maja 1944¹⁷⁹ odgovarja, da niso točne trditve PGK, da vipavska GK ne opravlja v redu svojih nalog. Nasprotno, trudi se, da bi čimveč naredila. »Jasno pa je,« trdi Grča, »da je goriška GK bolj aktivna, ker ima večje možnosti.« Goričani se baje pri nabavi blaga poslužujejo ljudi dvomljive politične zanesljivosti, medtem ko pri njih ni dovoljeno okoriščati se s takimi osebami tudi tedaj, ko gre za čisto trgovske zadolžitve. Grča zelo ostro napada colsko GK. Trdi, da ni taka beda v hribih, kot si misli pokrajinska GK. Nadalje pravi, da ni njegov namen blatiti Cola, nasprotno, da je njegov namen »dvigniti jih ...«

Na pobudo goriške GK so tudi na Vipavskem pripravili seznam za civilno aprovizacijo in za to imenovali referenta. Do tedaj, se pravi maja 1944, sta dobila za en mesec partizansko aprovizacijo le dva rajona: Rihemberg in Črniče. Aprovizacijo so mislili raztegniti tudi na ostale rajone in organizirali so nabiralno akcijo za colski rajon. Za prvo pomoč so poslali prek Nanosa štiri vozove živeža. Blago so nabrali na območju rajonov Št. Vid, Štjak in deloma Vipav-

ve. »Upamo,« je dejal tedaj Grča, »da jih bo to omehčalo.« Poslali so tudi na Otlico 43 q koruze, 60 q krompirja in nekaj soli. Odsek za gospodarstvo pri POOF seveda ni bil prizanesljiv do vipavske GK. Tudi v naslednjem dopisu z dne 30. maja 1944¹⁸⁰ jih graja, češ da nočejo priznati, da so glede Cola na napačnem stališču in da na tem še vztrajajo... Dolžnost predstavništev ljudske oblasti je storiti vse, da se ljudi pouči in jim pomaga. »Ljudje so stradali,« piše pokrajinski odsek, »zato ni čudo, če je imela pri njih uspeh sovražna propaganda. Če se takim ljudem ne pomaga, ni kaj pričakovati od njih.« »Pravite,« nadaljuje kritični dopis, »da se zavedate, kaj je vaša dolžnost, namreč da te kraje, ki so danes v vsem okrožju v najslabšem položaju, dvignite. Storite to, toda ne samo polovičarsko in potem boste mogli ostreje nastopati proti tistim, ki bi kljub vsemu še vedno kršili in sabotirali ukrepe naše narodne oblasti.«

Zaradi sporov, ki so nastali prav na območju Vipavskega okrožja, se je PGK pritožila na Oblastni komite KPS za Slovensko Primorje, in sicer z dopisom 6. junija 1944.¹⁸¹ Šlo je namreč za neslednjo stvar: Nabavljalec PGK Blitz je priskrbel v Furlaniji precejšnje količine živeža za VII. korpus na Dolenjskem. Poskrbel je tudi za prevoz do polovice poti, in sicer do Mlečnika pri Bukovici. Uredil je vse potrebno tudi za nadaljnji prevoz, a je moral takoj nazaj v Furlanijo zaradi nujnih opravkov. Okrožna GK za Vipavsko se je pisмено obvezala, da bo poskrbela za nadaljnji prevoz. Kljub temu pa se to ni zgodilo. V Bukovici pa je bil tedaj intendant IX. korpusa in je hotel blago prevzeti za svoj korpus, čemur pa se je uprla PGK, ker je bilo blago, kakor vemo, namenjeno drugam. Poslala je na okrožno GK za Vipavo svojega zastopnika Petra Srebrniča, da bi zadevo uredil. Srebrnič je v precej ostrem tonu poskušal doseči, da bi blago odšlo tja, kamor je bilo namenjeno. Tedaj pa je nastopil še zastopnik glavnega poveljstva Gobec in se postavil kot edini odločujoči in neoporečni faktor ter odvzel Blitzu pravico odločanja. V tem času pa se je kamion, ki je vozil 170 q živeža, prevrnil in nekaj stotov moke se je zmočilo. Tudi zaradi tega je nastal spor. Nekateri so bili za

180 — IZDG, Lj., f. 549/III.

181 — IZDG, Lj., f. 549/III.

to, da se ta moka dá najbližjim enotam, drugi pa, da naj bi tudi to odpremili do VII. korpusa. Pri vsem tem prerekanju niso našli prevoznih sredstev, in ker se je vsem mudilo, je celotna količina živeža ostala na Vipavskem in so jo porazdelili tamkajšnjim enotam.

V omenjeni pritožbi POOF Oblastnemu komiteju KPS za Slovensko Primorje je omenjeno, da je član PGK Srebrnič, ko je obiskal vipavsko okrožno (OGK), precej ostro nastopil, saj so tam sprožili vprašanje, če se GK lahko posluži raznih ljudi, ki niso politično popolnoma zanesljivi. Podobno kot prej v Goriškem okrožju sta prišli tudi tu do izraza nasprotujoči si stališči o tem vprašanju.

Načelnik GK Grča se je zaradi Srebrničevega nastopa pritožil pri inštruktorju Oblastnega komiteja KPS Juliju Beltramu-Janku. Janko je pisal 29. maja 1944 Srebrniču,¹⁸² da izrablja položaj in da nastopa preveč avtoritativno. Posebno mu je zameril, ker da je »izval ubogo OGK, ki če drugega nima, ima vsaj to, da je res disciplinirana in se do najvišje mere zaveda odgovornosti do OK KPS. Zato pa se brezpogojno podreja direktivam, ki od njega prihajajo.« Janko nadalje kritizira Srebrniča, ker je v Vipavi izjavil, da se poslužujejo pri nabavah vseh mogočih ljudi in to proti direktivam OK KPS. »Komite pa je,« nadaljuje Janko, »odgovoren za vse delo v okrožju in zato tudi kompetenten, da lahko stvari uredi po svoji uvidevnosti.«

Glede politično manj zanesljivih ljudi je PGK zastopala stališče, da je včasih pri izvedbi kake stvari dovoljeno posluževati se tudi teh, kot npr. šoferjev, ki lahko brez zapletljajev pripeljejo kamion skozi sovražne postojanke itd. S tem stvar kar nič ne kompromotirajo, kajti »linija« ostane slej ko prej enaka. Edino razlogi konspiracije narekujejo, da ni treba obešati na veliki zvon takega »sodelovanja« z raznimi politično »nezgrajenimi« ali pa celo nezanesljivimi ljudmi.

To je nekaj primerov od nešteti podobnih, ki so jih morali reševati partijski in oblastni forumi ter s svojo preudarjenostjo strogo, vendar pa pri vsem tem s tovariško besedo in posegom usmerjati.

182 — IZDG, Lj., f. 549/III.

Naposled je vredno omeniti pismo, ki ga je poslal Grča 25. maja 1944¹⁸³ »prijatelju Tomu (Tomo Brejc) na POOF«. Pismo se glasi: »Tekmujemo, kdo bo več napravil. Jasno je, da Goriškega okrožja ne bomo prekosili v količini, bodisi v blagu ali denarju, ker imajo oni lepše možnosti. Pač pa sem gotov, da bo v našem okrožju več strank podpisalo posojilo in da bo naša gospodarska komisija odnesla prvo mesto glede posojila med našimi organizacijami. Vidiš, tov. Tomo, da ne spimo.

Pred kratkim smo poslali na Col celo našo ekspedicijo, oboroženo s krompirjem, fižolom, koruzo in drugim. Upam, da bo uspelo ...

Tu je sedaj XXX. divizija. Pravijo, da ne gredo več v gore, ampak samo naprej proti luži.

Danes sem bil v Podragi. Vse so nam mobilizirali. Pregledal sem tudi moj vinograd, ali se je za zjokat. Ni sinov in ne ata, pravi naša mama, pri nas bo ob vse.

Kaj hočeš, sem jim dejal, bo že boljše —prvo je svoboda. Potem bomo prijeli z obema rokama za lopate. Ob priliki Vam pošiljam malo vina.

Grča.«

Iz takih in podobnih drobcev vidimo, kako resno in s kakšno predanostjo so se lotili dela primorski aktivisti.

Okrožje Gorica

Kakor je bilo že omenjeno, je Goriško okrožje odigralo pomembno vlogo pri nabavi in organiziranju prevoza živeža in najrazličnejšega blaga do skladišč PGK in IX. korpesa. Delo PGK je bilo tesno povezano z goriško GK. Tudi kar zadeva organizacijo sestankov med našimi višjimi forumi in civilnimi predstavniki oblasti, ki jih je okupator postavil v Gorici, je to okrožje odigralo pomembno posredovalno vlogo.

Kakor drugod na Primorskem je bila začetna faza organiziranja narodnoosvobodilnega gibanja, tj. oboroženega upora in ustanavljanja prvih osnovnih celic ljudske oblasti OF in NOO, poverjena prvoborcem komunistom. Tako so se tudi na Goriškem, in sicer na Kremancah nad Renčami,

183 — IZDG, Lj., f. 549.

sestali dne 8. julija 1941 primorski komunisti: Angel Kodrič, Anton Velušček-Matevž iz Ločnika pri Gorici, Cvetko Žizmond-Pravca z Vogrskega, Avgust Špacapan-Strnad, Bogomil Vižintin-Milo iz Renč, Jožef Volf, Franc Žizmond, Franc Brumat, Lucijan Bratkovič in Leopold Štolfa-Jelen iz Škrbine. Na sestanku so obdelali 9 temeljnih točk OF in sprejeli naloge razširiti in poglobiti politično akcijo in pričeti z ustanavljanjem prvih odborov OF. Organizirali so nabiranje prostovoljnih prispevkov v denarju, živilih, obleki itd., kar bi služilo za vzdrževanje partizanskih enot, kakor tudi za organizacijo in oskrbovanje začetnih oblastnih ljudskih forumov OF. Dvanajsterica revolucionarjev je sklenila razdeliti goriško pokrajino na več sektorjev. Tako je nastal *Kraški sektor*, ki je segal do meje v Furlaniji in tja do predmestja Trsta, *Mirenski sektor* tja do Soče; ta sektor je vodil Angel Kodrič. *Šempaški sektor* je vodil Lucijan Bratkovič, za *Črniški in Vogrski sektor* je bil zadolžen Cvetko Žizmond, za *Rihemberški in Gornjevipavski sektor* Avgust Špacapan, za *Goriški sektor* Anton Velušček in Bogomil Vižintin. Idejni vodja je bil Anton Velušček. Takoj po konferenci so formirali Pokrajinski komite KPS za Primorsko.

Dne 6. aprila 1942 so se zbrali na Skalnici (Sv. gora) primorski aktivisti, tj. osrednje politično vodstvo KPS in OF. Ugotovili so, da je bilo že tedaj na Goriškem organiziranih 38 celic KPS in 73 odborov OF.¹⁸⁴ V drugi polovici leta 1943 so organizirali okrožni odbor OF Gorica—Kanal z 12 terenskimi odbori. Tajnik je bil Julij Beltram-Janko. Sredi avgusta leta 1943 zajema 9 rajonov: Gorica in okolica, Kal—Kanal, Čepovan, Št. Vid, Ajdovščina, Črniče, Dornberg, Vogrsko in Miren. Po kapitulaciji Italije pride do reorganizacije in ustanovitve treh okrožij: Gorica, Kal—Kanal in Vipava.¹⁸⁵ Iz dopisa z dne 30. novembra 1943¹⁸⁶ je razvidno, da je okrožje zajemalo le 4 rajone: Gorica—mesto in okolica, Vogrsko, Ozeljan in Miren. V tem času je že bila ustanovljena okrožno GK, ki je štela 9 članov. Rajonske GK so imele po 3 do 5 članov.

184 — Milo Vižintin: »Kako smo začeli«, Goriški zbornik, Nova Gorica 1957.

185 — Zgodovinski časopis, l. X.—XI., str. 232.

186 — IZDG, Lj., f. 615.

V Gorici se je narodnoosvobodilno gibanje razvijalo v posebnih pogojih, drugače kot zunaj njega. Moralo pa je biti precej aktivno, če je, kakor smo že omenili, pritegnilo celo najvišje okupatorjeve civilne predstavnike in jih uklo-nilo. Zunaj mesta pa sta svojo pozitivno vlogo odigrali Vogrsko, kjer je bil sedež okrožnega odbora OF in GK, in Renče. Ta vas je bila, lahko rečeno, v žrelu grabežljivega okupatorja, a je bila kljub temu vedno središče kamor so prihajale in odhajale direktive narodnoosvobodilnega giba-nja. V Renčah so po kapitulaciji Italije uvedli pobiranje na-rodnega davka, in sicer 1 do 10 % čistega dohodka. Pozneje pa so uvedli individualni davek in ne več po procentih. V dokumentih je med drugim tudi zapisano. »Treba je iti od tovariša do tovariša in ga vprašati, koliko narodnega davka lahko plača na mesec.« Uvedli so kontrolo nad mlet-jem žita in pobirali 3 % od namlete moke »za narodne po-trebe«. Izvedli so popis živine in po prejetih direktivah POOF prepovedali klanje govedi brez dovoljenja GK. Po-stavili so skupno civilno in vojaško blagajno. Skrbeli so celo za bežeče italijanske vojake, ki so se razcapani in lačni, po kapitulaciji Italije in njene vojske, vračali domov. Poročilo pravi: »Vsi ti ljudje so nam hvaležni in pravijo, da so jih partizani povsod dobro sprejeli in jim dali jesti.«¹⁸⁷ Seveda tudi tu ni potekalo povsod vse v redu. To je razvidno iz dopisa okrožnega odbora OF rajonskim odborom z dne 14. oktobra 1943: »Politika OF ni dovolj prodrla v srce ljudstva. Neaktivnost in malomarnost je tipična skoraj za vse odbo-re ...« V primerjavi z drugimi odbori OF finančno stanje tu ni bilo slabo. V poročilu okrožnega odbora OF z dne 20. oktobra 1943 beremo, da imajo v blagajni približno 500 000 lir in da nameravajo ta denar uporabiti izključno za nabave za vojsko. Občinski (rajonski) NOO v Bukovici pri Gorici je na lastno pest sklenil, da je dolžan vsakdo plače-vati na mesec najmanj 20 lir narodnega davka. Če pa nima denarja, lahko plača v blagu. V Biljah so izplačevali pod-pore revnim družinam in pobirali od kmetov določeno koli-čino žita.¹⁸⁸

Dne 11. novembra 1943 so izvolili okrožno GK v nasled-nji zasedbi: načelnik Peter Fornazarič-Pavel in člani Evgen

187 — IZDG, Lj., f. 615.

188 — IZDG, Lj., f. 615.

Arčon-Branko, Jože Žižmond-Maj in Emil Jug-December, vsi iz Volčje drage, Peter Srebrnič iz Solkana in Andrej Mikluš-Mihael iz Sovodenj. Začetna naloga GK je bila zbrati statistične podatke za vse rajone (občine). Določili so podpore revnim družinam v treh kategorijah: I. 50 lir mesečno na osebo, II. 40 in III. po 30 lir.

Rajonska GK v Ozeljanu je 18. novembra 1943 postavila Petra Lavriča za poljskega čuvaja. Na območju občine (rajona) so odpravili vse »napise v tujem jeziku«. Okrožno GK so naprosili, naj jim dovoli zamenjati nekaj perutnine za sol, čevlje in tobak. Kako nekonspirativno so poročali o skladiščih, je bilo že govora. Občinski (rajonski) odbor Dornberg je z dopisom 24. novembra 1943 obvestil POOF, da so zbrali za OF precej živeža in 531 l žganja. Za prodano vino so iztržili 4215 lir in v dveh mesecih zbrali kar 10 688 lir davka.¹⁸⁹

Celoten gospodarski aparat okrožne GK se je trudil, da bi čimbolj uspel. Postajal je iz dneva v dan bolj samostojen in se tako poskušal uveljaviti. Iz dopisa z dne 30. decembra 1943 izhaja, da je GK zelo dobro poslovala ter je dobila priznanje POOF.¹⁹⁰

Pozneje so nekoliko omilili pobiranje maščob, posebno v primerih, ko je šlo za več članske družine. Otrokom do 14 let starosti in ljudem, starim nad 60 let, so določili na mesec po 400 g maščob, 6 kg moke in 8 kg krompirja. Postavili so tudi cenike, podobno kot v vseh drugih okrožjih.¹⁹¹

Kakor je znano, je gospodarska konferenca 2. januarja 1944 sprejela sklepe, o katerih je okrožna GK z dopisom 4. januarja¹⁹² poročala NOS, da so izpopolnili to komisijo, ki šteje devet članov in dva intendanta. Trije člani so bili zadolženi za nabavo živeža iz Furlanije ter za prehrano in preskrbo vojske, en član pa je nadzoroval prevoz blaga v skladišča in je skrbel poleg tega še za stalno povezavo s prvo skupino; dva člana sta bila odgovorna za živinorejo, da bi živino klali po predpisih in da je ne bi odprodajali drugam. En član pa je bil zadolžen za upravo in obdelavo zemlje bivše italijanske ustanove »ERA« (Ente Rinascita

189 — IZDG, Lj., f. 615.

190 — IZDG, Lj., f. 615. Dopis z dne 5. januarja 1944.

191 — IZDL, Lj., f. 615.

192 — IZDG, Lj., f. 615.

Agraria) in drugi je skrbel za sanitetni material. Intendant sta skrbela za blago v skladiščih, medtem ko je bil načelnik odgovoren za vzklajevanje dela vseh referentov.

Zanimivi pa so tudi podatki o stanju goveje živine.¹⁹³ Meseca novembra 1943 so našli v okrožju 6550 govedi in 2600 prašičev. Vsaka občina oziroma rajon je imela skladišče za vojsko in za civilno prebivalstvo. Koliko presežka bi moral kdo dati, o tem so določale vaše GK. Dajatve so

Okrožna gospodarska komisija
za Goriško
Na polježu, dne 9/5 44.

Okrožni gosp.komisiji za KANALSKO.
Na Vaš dopis z dne 4/5 44. Vam odgovarjamo:

Glede tega Vas bomo še nadalje sporeščili? Ker se pogajanja v razveju.

Napačno nas sedite, ako mislite, da bomo izvajati kakšno ožkotno gospodarstvo. Način, ki se je do sedaj uporabljal pri razproščanju mladih prašičkov, je dovolil verižnikom, da so s pomočjo denarja in podobno odvedli več prašičkov. Zato smo zdejvo prišli strožje v roke, da s tem uveljavimo našo oblast na čim bolj uspešen način. Gre se namreč za uveljavljanje naših gospodarskih komisij. Vselej tega ne smemo preko njih. Od vas je popolnoma neumestno, da kar sami izdajate pooblastila za nakup ~~prasičkov~~ prašičkov v ozemlju za katerega niste odgovorni. Ker se tiče »lokalnega patriotizma« sodi na te sami čeje umestna podobna obdolžitev, ako pomislite, da nam primanjkuje nič manj kot 700 mladih prašičkov. Zavedamo se resnosti tega vprašanja, zato bomo napravili vse mogoče, da vsaj delno zadostimo potrebam. Pogajali smo se z trgovci, da bi nam dobavljali prašičke iz Furlanije ali tudi od tam do sedaj nismo nič dobili. Potrebno je, da si sami pomagamo, s tem da pomnožimo število plemenstvinj. Imete še to možnost, vdobite zvezo z Furlanijo ter organizirajte izmenjavo lesa za prašiče. Za sedaj brez propustnice O.G.K. za Goriško nikdo ne more nabavljati prašičev v tem okrožju. Vzemite to na znanje, da ljudje ne bodo ingubljali časa po nepotrebnem.

Za Vaše okrožje nikdo nima pravice zahtevati trošarine za vino, ker jo morate sami pobirati. To glasno sklepov pokrajinske gosp. kom.

Surt fašizma Svobodo narodu!

Za O.G.K.
(Maj)

Maj

Dopis okrožne GK za goriško—kanalsko GK z dne 9. maja 1944. Goriška GK ni dovolila, da bi posamezniki iz drugih okrožij nabavljali na njenem območju prašiče za rejo, ker da njim samim primanjkuje 700 mladih prašičkov. Hoteli so s Kanalskega dobiti les v zameno za vino, medtem ko je severna Goriška iskala le živež. Kanalci so Goričane proglasili za »lokalpatriote«...

bile prostovoljne in so jih plačevali po ceniku. Kdor pa v kritičnih trenutkih ni hotel dati prostovoljno, so ga prisilili. Dvočlanska družina je morala odstopiti 15 % maščob od celotne teže prašiča, 3 do 4-članska 10 %, 7 do 8-članska 3 %. Pri določevanju cen so se držali cenika, ki je bil sprejet na medokrožni gospodarski konferenci. Zaradi prehrane vojske ni bilo pritožb. V vogrskem rajonu so spekli na dan 200 kg kruha, ki so ga nato odpeljali v Vitovlje.

Vse večje težave pa so nastajale pri prevozu živeža iz Furlanije. Omenili smo že, da je Goriško okrožje zamenjaval blago z drugimi okrožji, in sicer s Kraškim za vino in krompir, z ostalimi pa seno in les za živež in sol. Pritožili pa so se, da posamezni rajoni nastopajo samostojno pri nabavi živeža in drugega blaga in da pri tem ne upoštevajo potrebe drugih. Tako je npr. Bilje nabavljalo koruzo v Furlaniji. Niso menili tudi za pravično, da je Ajdovsko okrožje dobilo 100 q soli in jo vso shranilo za sebe. Čeprav so veljale odločbe o sabotaži, je aprovizacija še vedno prihajala na podeželje. Okrožna GK je celo vodila evidenco o živežu, ki ga je »Prehranjevalni urad« v Gorici SEPRAL (Servizio Provinciale dell'Alimentazione) pošiljal civilnemu prebivalstvu. Mesečno je namreč prišlo iz Gorice na podeželje 500 do 700 q živeža.¹⁹⁴ Živeža niso delili neposredno civilnemu prebivalstvu, temveč ga je z vednostjo tudi prevzemala GK in ga je povečini usmerjala za NOV. Večkrat ni ostalo v vaseh živeža niti za najbolj potrebne družine. Samo v mesecu februarju 1944 je prišlo iz Gorice 2000 kg bele moke, 650 kg riža, 600 kg testenin, 300 kg sladkorja, 200 kg soli, 65 kg mila in drugih potrebščin. Iz drugega poročila 2. februarja 1944 izhaja, da so nabavili v Furlaniji 80 q koruze, 2 q krušne moke, 1 q koruzne moke, 85 odev, 180 parov dolgih suknenih hlač in še za 191 000 lir raznega blaga.¹⁹⁵

Gospodarske komisije so popisale vse pridelke in pustile družinam le toliko, da so se lako prebile do nove letine. Na območju zunaj dosega ljudske oblasti pa so izvajali močno propagando za prostovoljno oddajo pridelkov za NOV in siromašno civilno prebivalstvo. Okrožje je v tem

194 — Izjava in pismo Petra Fornazariča-Pavla z dne 17. aprila 1974.

195 — IZDG, Lj., f. 549.

času zbralo na lastnem območju in v Furlaniji 90 % živeža za NOV.

Razlaščenih veleposestev ni bilo. Zemljo, ki je bila odvzeta ustanovi »ERA«, so porazdelili agrarnim interesentom, ki pa so plačevali najemnino odboru OF. Kakšno je bilo točno finančno stanje okrožja v določenem času, je težko reči. Iz nepopolnih podatkov je razvidno, da je imelo januarja 1944 816 983 lir dohodkov, za nabavo živeža za vojsko in civilno prebivalstvo ter podpore so porabili 396 049 lir.

Na seji okrožne GK, ki je bila 13. februarja, so določili, da je dolžan vsak pridelovalec vina oddati za vojsko: od pridelanega 1 do 10 hl vina 2 %, od 10 do 20 hl 3 %, od 20 do 30 hl 4 % in od 50 hl dalje po 5 %. Od žganja so pobirali 25 %.

Od zemlje in vinogradov brez gospodarja, oddanih v najem, so pobirali od 30 do 50 % pridelka za NOV. Mobilizirali so vse traktorje, vprežno živino ter moške in ženske do 13. do 60. leta starosti, in sicer za kolektivno delo »vaška samopomoč« in jih združili v delovne skupine.¹⁹⁶

Poskušali so tudi prepričati ljudi, naj ne nosijo živeža v Gorico in podvzemali so stroge ukrepe proti črnoborzijancem. Objavljali so in trosili letake s parolami, kot npr.: »Vsi na delo za našo aprovizacijo! Živela borba našega zaledja, ki lomi z bojkotom okupatorjevo upravo! Proč z vsakim, ki razbija borbeno enotnost našega okrožja!«

Izdali so letak,¹⁹⁷ v katerem omenjajo, da je nemški okupator pred meseci vzel okrožju vso aprovizacijo zato, ker ljudstvo ni priznavalo njegove oblasti, njegovih županov in uradov. Na ta način je poskušal ljudi prisiliti, da bi odstopili od bojkota, za katerega je vedel, da je najuspešnejša podpora partizanskemu boju. »Kadar Nemec ne uspe z bičem, poskušala s sladkorjem!« je zapisano na letaku. Požgal je polovico vasi Miren, toda ljudje niso niti za trenutek klonili. Druga sovražna taktika pa je bila igra s tako imenovanim »usmiljenim samaritanom«. Nemci so namreč v tem času ponujali svojo aprovizacijo, in sicer brez protiusluge kot prej, ko so zahtevali, da bi ljudje odstopili

196 — IZDG, Lj., f. 615.

197 — IZDG, Lj., f. 549.

presežke pšenice. To pa je bil brez nadaljnega poskus cepitve notranje strnjenosti in borbenosti ljudi v okrožju.

»S kvintali riža in makaronov namerava Nemec vtiho-tapiti v naš tabor popustljivost in nečuječnost — njegovi agentje bodo sledili!« Tako se namreč končuje letak. Zato so namesto okupatorjeve aprovizacije poskušali tudi na Goriskem uvajati lastno oskrbo, in sicer na osnovi samopomoči. Uveljavljali so geslo: »Nihče ne sme biti prepuščen samemu sebi, vas naj pomaga vasi in občina občini!«

Treba je bilo napeti vse sile, da bi pretrgali zveze z nemškim okupatorjem, in v tem smislu se je nadalje razvijala gospodarska politika okrožja. Tako obvešča v dopisu z dne 7. aprila 1944 načelnik okrožne GK vse rajonske odbore OF in NOO, da bo okrožna GK na pobudo POOF vpe-ljala načrtno izmenjavo blaga. V ta namen so postavili po vaseh in občinah skladišča za zamenjavo blaga. In prav prek teh skladišč so poskušali usmerjati ves material. Zato tudi ne bi smel nihče več osebno nositi v mesto kakršnega-koli blaga.

Gospodarska komisija je tudi poslala Odseku za gospodarstvo POOF izčrpno poročilo o stanju v okrožju. Tu navajajo, da so obstajale rajonske in vaške GK. Slabo pa so delovale tiste na okupatorjevem območju. V Gorici je obstajala neka »pomožna GK«. Bolje so namreč delovale GK na periferiji mesta. V sami Gorici in okolici so ljudje normalno prejemali okupatorjevo aprovizacijo.

Partizansko vojsko so v tem času oskrbovali iz dveh vojaških skladišč, ki pa so bila sproti prazna.¹⁹⁸

V trimesečnem razdobju, in sicer od 1. januarja do 31. marca 1944,¹⁹⁹ je okrožna GK nabavila za vojsko naslednje količine blaga: 709 q koruze, 632 q koruzne moke, 776 q krompirja, 265 q fižola, 29 q riža, 333 q testenin, 151 q graha, 27 q mesa, 2283 l mleka, 9 q sira, 129 q soli, 32 q slanine in masti, 10 119 jajc, 260 kg tobaka, 100 kg čokolade, 345 kg mila, 181 kg marmelade, 241 kravjih kož, 10 q piškotov, 774 l žganih pijač, 11 q sladkorja.

V istem obdobju so priskrbeli tudi za civilno prebivalstvo 11,5 q koruzne in 3,6 q krušne moke, 64 q krompirja,

198 — IZDG, Lj., f. 549.

199 — IZDG, Lj., f. 549.

124 kg riža, 200 kg testenin, 33 q koruze, 8 q mesa, 73 kg soli in 15 q slanine.

Poleg tega je okrožna GK porazdelila vojski še najrazličnejše blago, kot npr. 462 parov rokavic, 548 spodnjih hlač, 193 majic, 1200 parov čevljev, sveče, tiskarske potrebščine, sanitetni material ter 754 q krme za konje in mule. Imeli pa so tudi možnost nabave 1600 parov čevljev v vrednosti približno milijona lir.

V poročilu z dne 9. septembra 1944²⁰⁰ navaja kmetijski inštruktor pokrajinske GK, da je v nadaljnjih štirih mesecih (maj—avgust) prejela goriška gospodarska komisija prek aprovizacije iz Gorice in Furlanije naslednje količine živeža: krušne moke 114 100 kg, (od te količine je odstopila vojski 59 700 kg), koruzne moke 60 300 kg, (za NOV skoraj vse), testenin 21 900 kg, (za NOV 18 900 kg), riža 52 800 kg (za NOV 37 100 kg), sladkorja 17 300 kg (za NOV 2800 kg), soli 6700 kg (za NOV 3100 kg), olja 807 kg (za NOV vsa količina), tobaka 1034 kg (za NOV 50 %) in mila 1800 kg (za NOV 600 kg).

Denarja pa je vedno primanjkovalo. V omenjenem dopisu je inštruktor izrazil upanje, da bo z ustanovitvijo podružnice »Denarnega zavoda na Primorskem« ugodno rešeno finančno vprašanje in da se bo lahko s tem denarjem nabavljalo v Furlaniji še večje količine blaga. Predvideval je namreč, da bo Denarni zavod dal pokrajinski GK potreben kredit za nabavo živeža doma in zunaj. Na ta način bi pokrajinska GK lahko financirala okrožne GK, te pa okrajne.

Popisali so vse reveže in po vojni prizadete družine. Vsem tem so delili mesečno na osebo po 6 kg krušne ali koruzne moke, 8 kg krompirja in najprej 40, pozneje pa le 20 dkg maščob na osebo mesečno.

Ta sistem je veljal do maja 1944, ko ni bilo še aprovizacije iz Gorice. Še nadalje pa je bilo v veljavi, da so premajali tudi riž in testenine.

Skozi ves čas vojne pa jim je primanjkovalo škropilnih sredstev, posebno pa še modre galice. Z nalogo, da bi v najkrajšem času priskrbeli žvepleno kislino, ki so jo rabili za izdelovanje modre galice, so poslali v Furlanijo, in

sicer v Pordenone, aktivista Andreja Mikluša-Mihaela iz Volčje drage. Civilnemu prebivalstvo so porazdelili 210 kg usnjenih podplatov in 60 kg usnja. Določili so tudi skočnino bikov in ceno mladim prašičem za rejo, ki je znašala 80 lir/kg. Zastopniki rajonskih GK so se pritoževali, da je cena senu narasla od 70 na 110 lir/q, medtem ko je cena maslu ostala nespremenjena. Zadolžili so Ivana Beltrama-Centrala z Vogerskega, naj pregleda zdravstveno stanje bikov in plemenske živine. Govorili so tudi o zamenjavi med posameznimi okrožji. Idrijsko okrožje jim je npr. ponudilo 300 kož goveje živine v zameno za živež, ki ga tam ni bilo. Temu tako prizadetemu okrožju so obljubili pomoč.

Stanje v poljedelstvu namreč ni bilo rožnato. Zanimarjeni so ostali vinogradi in sadovnjaki. Po podatkih rajonske GK so imeli v Goriškem okrožju 3. marca 1944 962 krav, 970 volov, 989 junčkov in junic ter 746 telet, skupno 3667 glav goveje živine. Če primerjamo to stanje s prejšnjim (november 1943), ne vidimo bistvenih sprememb v pogledu številčnega stanja govedi. Prašičev pa so našeli 1500 manj. To je pripisati dejstvu, da prašiče tako in tako v zimskem času pokoljejo. V Mirnu je delovala strojilnica, ni pa uspevala čevljarska obrt. Tu so namreč imeli večje možnosti za nabavo blaga v Gorici in Furlaniji. Problem pa je bil slejkoprej enak: primanjkovalo je denarja, morali so plačevati v tekoči valuti, v lirah, ker Goričani »bonov« niso radi sprejemali.

Pri prevozu blaga so pomenile veliko oviro sovražne postojanke v Prvačini in Volčji dragi.²⁰¹

Okrožni odbor OF za Goriško je z dopisom z dne 28. aprila 1944²⁰² obvestil POOF, da so imeli širši posvet v zavezi izmenjave blaga z goriškimi trgovci. Ti so izjavili, da brez sodelovanja »Goriškega prehranjevalnega urada« ni mogoče voziti kakršnegakoli blaga iz mesta, ker da so povsod postojanke okupatorjeve vojske. Na drugi seji pa so se trgovci dogovorili s prefektom in načelnikom »Prehranjevalnega urada« Locatellijem, da bodo delali za »hrbtom Nemcev«. Voljni so bili oddati vse, kar bodo dobili na karte. Ob zaključku so prišli do naslednjih sklepov:

201 — IZDG, Lj., f. 474.

202 — IZDG, Lj., f. 549.

1. Temelji razgovora so izmenjava blaga za blago,
2. izmenjava ne sme imeti videza aprovizacije,
3. od trgovcev prevzeto blago bodo vskladiščili v določenih rajonskih skladiščih,
4. sadje bodo zbirali v določenih vaseh, kjer ga bodo sprejemali trgovci,
5. cene bodo določili naknadno.

Trgovci so tudi izrazili željo, da bi se ta izmenjava razširila še na druga okrožja.

To pogodbo je potrdil POOF za Slovensko Primorje dne 7. maja 1944²⁰³ in v zvezi z njeno odobritvijo obvestil goriško okrožno GK, da je ena njenih glavnih nalog nadzorovati pravilno izvajanje te pogodbe. Obenem priporoča okrožni GK, naj bi ta posredovala, da bi kvantum povečali. Iz poročila goriškega okrožnega odbora OF je namreč razvidno, da ta kvantum ne bo presegal alikvotnega deleža, ki bi po okupatorjevi aprovizaciji odpadel na okrožja, ki bi jih morali pritegniti v zamenjavo (Gorica, Vipava, Brda).

Priporoča tudi, naj kvantum na vsak način zvišajo, ker bi že samo njegovo prekoračenje pomenilo tudi velik politični uspeh. Zakaj namreč ne bi kvantum blaga obsegal tudi alikvotnih deležev za Kal—Kanal, Idrijsko, Baško in podobna okrožja? Če bi to dosegli, nadaljuje dopis POOF, bi na ta način vsaj zaprli pot, ki si jo sedaj utira v teh okrožjih sovražna aprovizacija prek raznih županstev in podobno.

POOF pa je izrecno zahteval »častno besedo«, da ne bo šla v prid okupatorjevega uradništva, vojske in vojne industrije nobena stvar, ki jo bodo dobili. Posamezniki, ki so v službi okupatorjevega aprata, bodo lahko prišli do blaga ljudske oblasti le, če bo šlo v promet v trgovinah in gostilnah.

Blago, ki so ga pripeljali trgovci v zameno, je sprejemala okrožna GK in ga nato oddajala v okrajna ali vojaška skladišča. Blago v zameno, kot npr. sadje in to predvsem češnje, so po vaseh zbirale okrajne GK in ga nato spravile na mesta, ki so jih nakazali trgovcem.

Kakor smo videli, je okrožna GK za Goriško skozi ves čas svojega delovanja, do združitve okrožij, izvrševala naloge z izredno požrtvovalnostjo in sposobnostjo. Naravnost čuditi se moramo, kako je uspelo določenim ljudem v takih pogojih in v takšnih izredno nevarnih ter težkih razmerah nabavljati in prevažati tako ogromne količine živeža in še najrazličnejšega tehničnega, sanitetnega in drugega materiala. In to skozi sovražnikove postojanke ter zasede, tja do krajev, kjer je vse to blago vojska tako težko pričakovala.

Okrožje Brda

Okrožje Brda je moč istovetiti vse do spomladi 1944 in še dlje z imenom okrožje Zapadna Primorska. Na tem območju je narodnoosvobodilno gibanje tesno povezano z znanimi imeni revolucionarjev, kot so Andrej Kumar-Stric Marko, Ivan Gravnar-Zapad, Peter Lenardič-Skala, Ivo Sirk-Nanos, Anton Reja-Sever idr.²⁰⁴

Dne 18. novembra 1943 je bil formiran okrožni odbor OF za Zapadno Primorsko (Briško—beneško okrožje). Za predsednika je bil izvoljen Edo Ferjančič-Taras,²⁰⁵ župnik v Šlovrencu, za tajnika pa Jože Krajc-Žakelj. Odgovoren za gospodarstvo je bil Peter Lenardič-Skala in za vojsko Jože Peršolja-Filip.²⁰⁶

V tem okrožju so se v jeseni 1943 formirali sprva rajoni, pozneje spomladi pa okraji, in sicer.²⁰⁷ I. Vzhodna Brda, II. Zahodna Brda, III. Južna Idrija, IV. Severna Idrija, V. Vzhodna Benečija, VI. Zahodna Benečija. Zanimivo je, da so oktobra in novembra 1943 v Brdih in na Idrijskem

204 — IZDG, Lj., f. 578.

205 — Ciril Zupanc: Zapadnoprимorsko okrožje, Nova Gorica 1973, str. 80 (v nadaljevanju C. Zupanc: Zapadno primorsko okrožje...). Edo Ferjančič je že od začetka leta 1934 sodeloval z narodnoosvobodilnim gibanjem. Aprila 1943 je hranil četico partizanov več dni in ji svetoval, kako skriti taborišče, da ga niso mogli odkriti italijanski vojaki, čeprav so ga vneto iskali. Ko je postal župnik v Kojškem, je nadaljeval delo kot član okrožnega odbora OF. Pozneje, po združitvi okrožij, je okrožna GK za Zapadno Primorsko imela pri njem v cerkvi skrito blagajno, skozi katero je šlo po več stotisoč lir.

206 — C. Zupanc: Zapadno primorsko okrožje, str. 80.

207 — T. Ferenc: Kratek pregled razvoja..., str. 157.

ustanovili 6 občin, ki so zajemale naslednja območja: 1. občina Kojško, Šmartno, Kozana, Vedrijan, 2. Cerovo, Števerjan in Vipolže, 3. Šlovrenc, Kožbana, Mirnik in Gradno, 4. Dobrovo, Medana, Fojana in Biljana, 5. Lig, 6. Kambreško in Srednje.

Na prvi seji okrožnega odbora, ki je bila dne 14. oktobra 1943,²⁰⁸ so se lotili obračunavanja z veleposestniki. Ta problem se je nato vlekel skozi ves čas narodnoosvobodilne vojne kot rdeča nit, saj vemo, da briški kmet ni bil gospodar na svoji zemlji in je moral deliti pridelke z veleposestniško gospodo. Tisoč let je tujčeva sila vdiralala v Brda in si lastila briško zemljo. Kdo drug bi bolj občutil bližajočo se rešitev kot prav koloni?

Veleposestniki Tacco, Formentini, Baguer, Coronini, Teufenbach in še nekaj desetih manjših italijanskih in slovenskih gospodarjev je rezalo kruh proletarskemu briškemu kmetu.

Podatki o kolonih v Brdih so pomanjkljivi. Po ugotovitvi »paritetne komisije« je okrog 778 kolonov obdelovalo približno 2050 ha zemlje ali 44 % vse obdelovalne zemlje v Brdih.

Briški kmet je šel torej v boj za uresničitev gesla: »Zemljo tistemu, ki jo obdeluje!«. Narodnoosvobodilni svet (NOS) je s svojim odlokom z dne 20. septembra 1943²⁰⁹ odpravil plačevanje davkov okupatorju in razlastil brez odškodnine italijanske in nemške veleposestnike. V praksi pa to ni šlo tako gladko. Iz dopisa NOS z dne 29. oktobra 1943 je namreč razvidno, da se Brda niso držala odloka in da so koloni še vedno plačevali polovico najemnine veleposestnikom, drugo polovico pa občinskemu NOO. Na omenjenem sestanku so sprejeli tudi sklep, da bodo pobirali od veleposestnikov 10 % pridelka koruze za vojsko; drug pridelek pa, namesto da bi ga oddajali okupatorju, so sklenili odstopati partizanom. Mlinarji so plačevali 2 liri od kg mletega žita ali koruze. Živino, ki je bila last ustanove »ERA«, so zaplenili in jo dali kmetom, pol zanje, pol pa za vojsko. Za destilacijo tropin je izdajala dovoljenje okrožna GK. Prede-

208 — Milko Štolfa: Med briškimi griči je posijalo sonce, Ljubljana 1963, str. 94 (v nadaljevanju M. Štolfa: Med briškimi griči...).

209 — IZDG, Lj., f. 578.

lovalci so bili dolžni odstopiti 10 % žganja vojski. Določili so tudi stopnjo, po kateri naj bi plačevali davke. Tisti, ki so imeli do 1000 lir čistega dohodka, so plačevali po 1 %, od dva do tri tisoč lir 2 %, od tri do štiri tisoč lir 3 % davka itd.

Pozneje so odredili, da mora prodajalec vina plačati 20 lir od hl, od hl žganja pa 25 %.

Do tedaj tudi še niso izvajali bojkota, pač pa so opozorili, da bodo prisilno odkupili pridelke tistim, ki jih bodo poskušali voziti izven okrožja. Okrožni odbor je na seji 28. oktobra 1943 sprejel tudi načelno stališče, da dovoli odvoz maščob v Gorico, če bo to mesto dovolilo nabavo in izvoz drugih osnovnih artiklov, ki jih je okrožje nujno potrebovalo.²¹⁰

Oktober 1943 so v Brdih volili občinske NOO. Iz poročila okrožnega NOO izhaja,²¹¹ da so v I. občini (Cerovo, Števerjan, Vipolže) izvolili za predsednika Izhoda, v II. (Šlovrenc, Kožbana, Gradno in Mirnik) Alojza Šibava, v III. (Kojsko, Šmartno, Kožana in Vedrjan) Bojana in v IV. (Fojana) Janeza.

Ob navzočnosti dr. Joža Vilfana je bila dne 4. novembra 1943 seja okrožnega NOO za Brda,²¹² na kateri so bile zastopane vse občine. O gospodarstvu je poročal načelnik GK Bric. Istega dne so tudi določili, da ostane v veljavi odlok o kolonih. Zmenili so se, da tam, kjer so koloni dobili 75 % pridelka, se obdrži ostanek kot davek za OF, kjer so dobili 50 %, pa se odvzame slednjim polovico kot davek.

Naslednjega dne, po obisku dr. Vilfana, je izdal okrožni odbor za Brda in Slovensko Benečijo »Pojasnila k odloku NOS-a za SP z dne 20. 9. 1943 o razdelitvi veleposestev«.²¹³ K 1. členu odloka so poudarili, da v Slovenskem primorju ne gre za socialno revolucijo, marveč za »narodno osvobodjenje«. Sklenili so razlastiti samo veleposestnike-tujce in narodne izdajalce. Odločili so tudi, da naj ostanejo nedotaknjena veleposestva vseh slovenskih lastnikov. Za veleposestnika so imeli vsakega lastnika zemlje, ki je imel nad 50 njiv. KNOO so zadolžili, da morajo pripraviti sezname

210 — IZDG, Lj., f. 578.

211 — IZDG, Lj., f. 578.

212 — IZDG, Lj., f. 578.

213 — IZDG, Lj., f. 578.

vseh veleposestev, ki pridejo v poštev za razlastitev, število in stanje kolonov ter agrarnih interesentov, tj. tistih, ki nimajo lastne zemlje. Istočasno so morali pripraviti seznam članov odborov, ki bodo prevzeli v upravo razlaščenega veleposestva.

V poročilu SNOS je dr. Vilfan omenil, da so se okrožni funkcionarji slabo lotili tega problema. Na eni strani so šli preveč v levo in so z odlokom o odvzemu četrtnine pridelka lastnikom kolonotov vzbudili vtis, da prehajamo že sedaj na razlastitev veleposestev sploh. Z druge strani pa so se nagnili preveč na desno in se izvajanju odloka NOS o veleposestvih sploh niso lotili. Problem je bil tudi v tem, da je bilo slovenskih lastnikov kolonatskih pravic v Brdih mnogo več, kot so pričakovali. Dr. Vilfan je bil mnenja, da ni še čas za odpravo kolonata.

Zanimiv je tudi dopis, ki ga je poslal Pokrajinski komite KPS Okrožnemu komiteju KPS za Brda in Slovensko Benečijo dne 7. novembra 1943.²¹⁴ Pokrajinski komite opozarja okrožnega v Brdih, »da je zgrešeno stališče, da je razlastitev veleposestnikov ukrep proletarske revolucije, ker veleposestva niso buržuji, temveč le ostanek fevdalizma.« Komite pa jih tudi opozarja, da morajo drugače postopati s tistimi fevdalci, ki so okupatorjevi podložniki.

Sklenili so tudi čimprej postaviti razlastitvene odbore.

Na podlagi direktiv, ki so jih prejeli od NOS, so šteli za veleposestnika vsakega, ki ni sam obdeloval zemlje, pa naj je imel tudi manj kot 50 njiv. To je veljalo le za tujce in narodne izdajalce. NOS jih je opozarjal, naj opustijo misel na kolektivne zadruge kolonov. Dr. Aleš Bebler, tedanji tajnik NOS, jim je priporočal, naj še pobirajo prostovoljne davke, in sicer na način, ki ga je predlagal NOS. Čiste dohodke pa naj štejejo po glavnih pridelkih, ki jih prodajajo, kot npr. sadje, drva in seno.

»Okrožni NOO za Zapadno Primorsko« je nato poslal 17. novembra 1943²¹⁵ vsem občinskim odborom okrožnico, s katero jih obvešča, naj za november poberejo davke še na prostovoljni podlagi, medtem ko naj za december razdelijo davčne zavezanke v 5 razredov, in sicer: v I. naj vklju-

214 — IZDG, Lj., f. 533.

215 — IZDG, Lj., f. 578.

čijo vse tiste, ki imajo od 1300 do 1500 lir čistega dohodka, v II. tiste, ki dosegajo 1000 lir, v III. od 800 do 1000 lir, v IV. od 500 do 800 lir in v V. razred od 300 do 50 lir dohodka. V ta namen so tudi izdelali tabelo za določanje, ki so jo imenovali »ključ za odmero davkov«.

Najvišjo davčno osnovo so določili posestniku, ki je imel skupno 50 njiv ali na leto 35 000 lir čistega dohodka. Ta je bil dolžan plačati 2500 lir davka.

Dne 11. decembra 1943 je bila seja »Okrožnega NOO za Zapadno Primorsko,« kjer so bili zastopani vsi občinski odbori.²¹⁶ Poleg glavne točke dnevnega reda, ko so na podlagi sklepa z dne 8. decembra 1943 v Zelenem logu izvršili mobilizacijo vseh za orožje sposobnih ljudi, so razpravljali tudi o težkih gospodarskih vprašanjih, ki bi jih morali reševati ljudski odbori. Ob izvajanju razlastitve veleposestnikov so sproti nastajale že predvidene, pa tudi nepredvidene zapreke. Posamezne občine so vlagale prošnje, naj se ponekod vsaj začasno odgodi procedura razlastitev. Narodnoosvobodilnemu svetu so predlagali, naj bi dosedanji koloni postali do nadaljnjega lastniki razlaščenih posestev, in sicer v istem obsegu, kakor so upravljali kolonijo, tj. »da se jim nič ne vzame in nič ne doda.« Koloni pa ne smejo svojim bivšim gospodarjem nič »odrajtovati«. Agrarnim upravičencem naj dodelijo za sedaj le zemljo, ki je bila last ustanove »ERA«. Premičnino razlaščencev so dali v uporabo le tistim, za katere je GK menila, da so upravičeni. Na sestanku so tudi poudarili, da z odložitvijo rešitve raznih kompliciranih zadev NOO nimajo namena dajati bivšim veleposestnikom kakršnekoli olajšave. Tudi jim niso dovolili, da bi se na tak ali drugačen način vmešavali ali da bi pridobivali nove pravice ali obdržali stare.

Kar zadeva plačevanja davkov, so sklenili, naj bi jih pobirali KNOO. Koloni, ki so postali lastniki zemlje, niso bili več oproščeni na podlagi odloka NOS določenih davkov, kot prej pod svojimi gospodarji. Vprašanje kolonata je ostalo še vedno zapletena in težka zadeva. O tem nam zgovorno pričajo razni dopisi in okrožnice višjih forumov. Tako je npr. z dopisom z dne 4. decembra 1943 NOS priporočil okrožnemu odboru OF, da je trenutno važno le upravi-

čencem zagotoviti, da je razlastitev tujih veleposestnikov dokončna in da se o njih vodi evidenca. Tudi POOF je s svojim dopisom z dne 19. decembra 1943 obvestil okrožni NOO (Še vedno imenuje Briško okrožje Zapadnopriforsko okrožje!), da je bolje zavreti izvajanje razlastitve, ker da ni za kolona gospodarsko pomembno to, če se že danes imenuje lastnik zemlje, ampak to, da postane lastnik pridelkov. Višji forumi so namreč spoznali, da bi s široko akcijo razlastitev v danem trenutku zelo škodovali najvažnejšemu in najbolj perečemu problemu tedanjega časa — obdelovali zemlje. Z druge strani ne bi bilo mogoče rešiti lastnine zemlje ob vsej dobri volji tako enostavno in prenesti lastništvo od enega na drugega.¹¹⁷ Tudi CK KPS je bil mnenja, da je treba zavreti razlastitveno proceduro. Na dopisu, s katerim se NOS opravičuje, da je bila sovražna ofenziva kriva, če še niso dokončno rešili problema razlastitve, je Boris Kidrič pripisal tole pripombo: »Italijanske veleposestnike — fašiste izgnati, s slovenskimi se dogovoriti, da sami izboljšajo položaj. Italijanskim veleposestnikom, ki so podpirali partizane, pojasniti načelno stališče, sicer pa do nadaljnjega pustiti.«²¹⁸

Do prave ustanovitve okrožne gospodarske komisije za Brda je prišlo novembra 1943. Ta pa se ni mogla zaradi več vzrokov uveljaviti. Na pobudo pokrajinskega odbora OF je prišlo pozneje do reorganizacije komisije, ko je prišel na čelo eden od najbolj sposobnih briških nabavljalcev in gospodarstvenikov Peter Lenardič-Skala, sicer po poklicu učitelj. Člani komisije so bili še Ivan Simčič iz Dobrovega, Izidor in Marija Skubin, oba iz Neblega, in Marija iz Zapotoka.

Problematika okrožja ni bila lahka. Na okrožni gospodarski konferenci 4. januarja 1944²¹⁹ se je Lenardič dotaknil vseh najbolj perečih zadev tedanjega časa. Omenil je, da so na medokrožni gospodarski konferenci, ki je bila od 23. do 24. decembra 1943, obtožili okrožje, da je slabo organiziralo prevoz živeža in to predvsem koruze iz Furlanije, ker da je to okrožje, ki meji z deželo, kjer je obilo živeža,

217 — IZDG, Lj., f. 578.

218 — IZDG, Lj., f. 435.

219 — IZDG, Lj., f. 578.

dolžno skrbeti ne samo za svoje območje, marveč tudi za druge kraje Slovenije. Skala je ovrigel to obtožbo kot ne-utemeljeno, saj je vojsko v Benečiji v veliki meri oskrbovalo prav briško okrožje. Na žalost se je pri tem delu izgubilo mnogo živeža. Za v bodoče pa bodo še bolj okrepili stike s Furlanijo, kajti Furlani se morajo zavedati, »da bodo z nami vred pod isto streho in v istih mejah«.

V nekaterih predelih okrožja, posebno na Tolminskem, so dobro delovale tudi »etapne kuhinje«, o čemer bomo še govorili.

Domenili so se tudi, da bodo zaradi varnostnih razlogov vskladiščevali blago na več krajih. Vino so Brici zamenjavali le za živež. Živina ni prišla v poštev za zamenjavo, klanje pa so omejili na minimum. Določili so dajatve pri zakolu prašičev. Dvočlanska družina je bila dolžna dati 10 %, do 4 člane 6, do 7 članov pa 3 %. Več kot 7 članske družine so bile oproščene dajatev. Oddaja je bila »prostovoljna«, ne prisilna in naj bi bila »tovariška«. V glavnem so oddajali mast, vse pa po dnevnih cenah. Drugod so določili od 10 do 15 kg mesa in maščob od prašiča. Blago so sprejemali in oddajali KNOO. Določili so, naj uvoženo živino prodajajo dražje od domače, a meso starega goveda je bilo za 2 liri/kg cenejše od mladega. Cene mesu so zvišali na 24 lir/kg, cene teličkom pa znižali na 20 lir/kg. Na ta način so poskušali omejiti klanje mlade živine. Za tele so šteli žival od 70 do 100 kg ali po starosti do 10 tednov in ne tako, kot so računali Italijani, do 180 kg. Prepovedali so klati živali izpod 200 kg teže, razen v primerih prisilnega zakola. Loj so enako kot v drugih okrožjih odkupovali v celoti, in sicer po ceni mesa za vojsko. V živinorejskih predelih so bili dolžni dajati od krave molznice na teden po 1/4 kg masla. Pobirali so tudi mleko, tako da je prišlo na osebo tistih, ki niso imeli živine, po 1/2 l mleka na dan. Načeloma so tudi prepovedali izvoz maščob iz okrožja. V dokumentu je tudi zapisano: »To vse zlepa, ne s silo. Kdor ne posluša, ga je treba javno razkrinkati na vasi.«

Davek so plačevali po predpisih NOS (5 razredov), le da so te še bolj opredelili. Posestniki, ki so imeli v dolini po 30 njiv ali 15 000 lir čistega dohodka na leto, so bili dolžni plačati 1500 lir davka. Lastnik 24 njiv ali 12 000 lir čistega dohodka je bil obdavčen s 1200 lirami davka in od

6 njiv ali 3000 lir čistega dohodka je plačal na leto 300 lir davka. Vinogradnik je plačal od hl prodanega vina 20 lir, gostilničar pa 2 %. Pridelovalec žganja je bil dolžan oddati 25 % za OF. Dovoljenje za kuhanje žganja je izdajala okrožna GK. Priporočili so, naj žganje shranijo do spomladi, ker da bo prišlo prav kot zamenjava za koruzo. Vino je šlo deloma za denar, deloma pa za zamenjavo. Sprejeli so cenik za osnovne prehrabene artikle. Težakova dnina je znašala 35 lir s hrano in pijačo, ki naj znaša vsaj 1,5 l vina na dan. Dnina za ženske je znašala 20 lir. Določili so tudi podpore družinam padlih borcev, vpoklicanim ter družinam z večjim številom otrok.

Okrepili so tudi gospodarske komisije. Vsaka krajevna GK je morala imeti 3 člane. Te komisije so bile zadolžene tudi za izvengospodarsko dejavnost. Tako je npr. POOF z dopisom z dne 14. januarja 1944²²⁰ opozoril okrožno GK Brda, naj si prizadeva, da ne bi poškodovali poslopij graščin, ker da bodo po osvoboditvi »našemu narodu prekleto prav prišla«. Gospodarske komisije so bile tudi zadolžene spraviti na varno tudi razne dragocenosti in druge kulturne predmete. Štab Briško-beneškega odreda je dobil od IX. korpusa navodila, kako se je treba ravnati v tej zadevi.

Z okrožnico z dne 27. februarja 1944 je okrožni NOO razpisal odlok o pobiranju »posojila svobode«.²²¹ Sklenili so, da bodo v času od 16. februarja do 15. marca 1944 nabrali najmanj 1,5 milijona lir posojila. Pričakovali so celo, da jim bodo tudi v tem pogledu pomagale tovariške italijanske organizacije.

Delo okrožne GK je zadovoljivo potekalo. Ni bilo več pripomb niti ne opominov višjih forumov. Živež je prihajal iz Furlanije neprestano, čeprav v manjših količinah, to pa zaradi varnostnih razlogov in tudi civilni aprovizaciji ni bilo kaj oporekati. Prav tako ni bilo čutiti pomanjkanja za druga okrožja zelo kritičnih artiklov, kot so bili sol, sladkor in petrolej. Vendar mimo problema kolonov tudi na tem sestanku niso mogli. Okrožni komite KPS je skušal pomiriti duhove z geslom, »da mora biti zemlja obdelana in kdor jo bo obdeloval, bo užival njene sadove«. Okrožni odbor za

220 — IZDG, Lj., f. 578.

221 — IZDG, Lj., f. 578.

Brda je poskušal, kakor navaja dopis z dne 22. aprila 1944, organizirati »delovne kolektive«, ki naj bi obdelali neobdelane površine, a pridelek naj bi postal last skupnosti. Zgleda pa, da se ta način obdelave zemlje ni obnesel.²²²

Tudi v Brdih so GK dajale blago edinole na podlagi potrdil, ki so jih izdajale vojaške partizanske enote. Kadar so se nahajale v bližini naseljenih krajev, so GK klale živino v lastnih klavnicah, sicer pa so morale enote same to opravljati.

Civilnemu prebivalstvu so nakazovali živež po potrebi ali v obrokih na teden. Revnim slojem so ga nakazovali brezplačno. Že pred zimo so se poskušali oskrbeti s koruzo in drugim blagom, in sicer v zamenjavo za vino, sadje in žganje. Lastnih zalog živeža GK ni imela. Večkrat so tudi imeli možnost nabaviti večje količine živeža, vendar ni bilo nikdar dovolj denarja. Ljudje so podpisovali »posojilo na čeke, ker je bila natisnjena Titova slika«. Na ta način je okrožna GK prišla do nekaj denarja. Zgodilo pa se je, da so nekateri zbirali posojilo v Furlaniji tudi s ponarejenimi obveznicami. Zato je moralo okrožje izdelati v lastni tehniki svoje dvobarvne obveznice.

V tem času so morali priskrbeti za vojsko na mesec 15 000 kg raznega živeža. Nameščenci, ki niso imeli lastnih sredstev, so dobivali živež in obleko, drugi pa so delali brezplačno. Zaradi nenehnih sovražnikovih izpadov in ker so se tam stalno zadrževali partizani, so bili najbolj prizadeti hriboviti predeli okrožja. Upadalo je kakovostno stanje živine in tudi manj je je bilo. Mesa je bilo mogoče dobiti le za bolnišnice, civilno prebivalstvo pa je okusilo meso kvečjemu enkrat na mesec. Trgovin v pravem pomenu besede sploh ni bilo več. Skoraj ves promet se je odvijal prek zamenjave.²²³

Podobno kot v Goriškem okrožju je prišlo tudi v Brdih do stikov z goriškimi trgovci. Okrožni NOO je z dopisom dne 29. aprila 1944 opozoril vse občinske odbore, da bodo sadje oddajali skupno prek GK. Goriški trgovci bodo sprejemali blago na licu mesta in na lastne stroške in odgovor-

222 — IZDG, Lj., f. 577.

223 — IZDG, Lj., f. 577.

nost ga odvažali ter pripeljali v zameno aprovizacijski material iz Gorice.²²⁴ Zlasti so bili zadovoljni vinogradniki, ki so jim vsaj za prvo silo priskrbeli 7500 kg modre galice po 130 lir/kg.²²⁵ Da bi se izognili večjim izgubam, je blago prihajalo v manjših količinah.²²⁶

Aprila 1944 je prišlo do reorganizacije okrožnega NOO in do delitve funkcij pri GK. Za predsednika odbora so ponovno izbrali Eda Ferjančiča-Tarasa, za tajnika Lada Marolta, za referenta za finance pa Cvetko Simčič-Savo. Za načelnika okrožne GK je bil izvoljen Ivan Gravnar-Zapad, aprovizacijo je prevzela Jasna, medtem ko je bila za kmetijstvo zadolžena Rozalja Križnič-Soča. Petru Lenardiču-Skali pa so zaupali eno od najtežjih nalog: voditi oddelek za zunanje nabave. Sedež tega oddelka je bil na Njivicah, kjer so imeli štiri skladišča in skrivališče za aktiviste OF.

Zamenjavo blaga, še posebno ko je šlo za sadje, pa so ovirala trenja med koloni ter lastniki zemlje zaradi še neurejenih razmer. Okrožni odbor je priporočal prizadetim enoten nastop v boju za svoje pravice. Poudarjali so, da se bo po vojni uredilo vse na splošno zadovoljstvo vseh. Stvar pa se je zapletla prav zaradi sadja in dohodkov kolonov. V dosti slabšem položaju so se namreč znašli koloni nerazlaščenih slovenskih veleposestnikov, ki so podpirali NOV kot koloni razlaščenih posestev, ki so bili kot samostojni kmetje deležni večjih dohodkov.

Obstajale pa so še nekatere pereče zadeve, ki jih je bilo potrebno čimprej urediti.²²⁷ Tako so npr. delovali mlini v obrobnem pasu 2. okraja, ki so večinoma v Furlaniji mleli Bricem žito, ne da bi oddajali določen odstotek za partizansko vojsko. Gospodarska komisija je bila poklicana, da stvar uredi in da bi tudi ti mlini mleli za partizane. Primanjkovalo pa je tudi čevljev. Ker so imeli 40 posušenih kož, čreslovino in vodo kot tudi strokovnjaka, so skupno z Bovškim okrožjem pokrenili akcijo, da bi postavili lastno strojilnico. Delo naj bi organizirali referent za domačo pro-

224 — IZDG, Lj., f. 577.

225 — Modro galico in žveplo so ob koncu vojne plačevali kmetje na črni borzi celo do 1000 lir/kg.

226 — IZDG, Lj., f. 549.

227 — IZDG, Lj., f. 578.

dukciyo Tihotapko. Opozorili so, »da lahko ta strojarna postane po vojni edina delavnica v okrožju, na kar naj že danes mislijo«.

Sredi leta 1944 so se stvari precej poslabšale. Začelo je primanjkovati maščob za vojsko in civilno prebivalstvo. Prej so namreč dobivali iz Furlanije precejšnje količine olja, toda tudi to je prenehalo. Imeli pa so večje količine živeža v rezervi, namenjenega prek Soče do IX. korpusa. Toda tega niso mogli izpeljati zaradi zelo močne kontrole in stalnega sovražnikovega vpadanja. Dokler se razmere ne bi izboljšale, so sklenili porabiti živež za civilno prebivalstvo. Odločili pa so hraniti še nadalje perilo za vojsko. Hudo so bili prizadeti po nemškem izpadu 22. in 23. junija 1944, ko je okupator požgal 70 poslopij in ubil 40 ljudi. V skladišču GK je zgorelo nad 1000 kg koruze in nekaj tobaka ter maščob. Iskali in tudi našli so stike s tovariši italijanske narodnosti v Videmski pokrajini. Ti so jim obljubili pomoč, čim se bodo razmere malo izboljšale.

Toda kljub vsem težavam je GK v Brdih vendarle odigrala nemajhno vlogo v boju za nabavo najpotrebnejših dobrin vojski in civilnemu prebivalstvu. Iz dopisa okrožne GK pokrajinski z dne 10. julija 1944²²⁸ izhaja, da so od začetka trgovanja z goriškimi trgovci do meseca julija, torej nekaj časa pred združitvijo okrožij, dobili v zamenjavo za sadje iz Gorice 11 800 kg krušne moke, 4370 kg testenin, 2085 kg riža, 1850 kg sladkorja, 300 kg soli, 373 kg mila, 64 kg tobaka, 206 kg fižola, 199 kg graha in 65 kg olja. V zamenjavo za vino so dobili 250 kg umetnih gnojil in 4000 kg žvepla. Blago so prodajali nekaj dražje, kot so ga nabavili, da bi s tem dobičkom krili prevozne stroške in dobili nekaj denarja za pomoč pogorelcem.

V omenjenem dopisu GK obvešča pokrajinsko da zaradi raznih zaprek niso mogli še izvesti razlastitve veleposesestev v Števerjanu, Vipolžah in na Dobrovem. »Koloni s teh posestev so ostali na domovih in delajo zemljo naprej, kakor bi bila njihova last,« piše v dopisu. Ostalo pa je še nekaj italijanskih kolonov, ki so se skozi ves čas fašizma vedli korektno. Izjavili so, da bodo tudi vnaprej ostali tam, če se jim bo to dovolilo.

V zadeve kolonov pa so se vpletale večkrat tudi vojaške oblasti in to tudi tam, kjer se ne bi smele. Komanda mesta Šmartno je npr. pobirala od kolonov tisto polovico vina, ki je bila namenjena veleposestvom. Tega vina je bilo skupno 1000 hl. En del vina so ga koloni porabili zase, drugo pa prodali. Okrožna GK je zahtevala od Beneško-briškega odreda naj dá obračun o vinu, da bi imela, če že ne drugo, vsaj vpogled v zadevo. Toda v zvezi s tem ni dobila nobenega odgovora. Z druge strani pa se je odred pritožil, da je prehrana vojske slaba, ker da ni dovolj zanimanja pri gospodarskih komisijah. Na željo štaba tega odreda je tudi prišlo do sestanka, katerega so se udeležili zastopniki italijanskih in naših enot ter terenske organizacije.²²⁹ Zmenili so se, da bodo v II. in IV. okraju skoncentrirali večjo količino živeža za vojsko. Vsaka enota naj bi imela vsaj za 10 dni vnaprej zagotovljen živež.

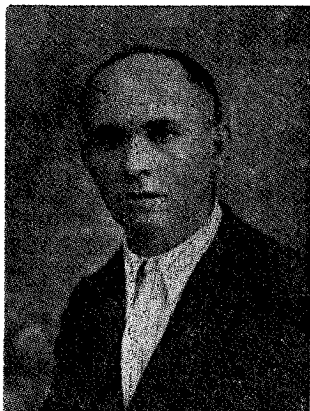
Okrožna GK za Brda je na ta način pri vseh dobro znanih težavah in zaprekah častno izvršila svojo nalogo. Tudi pozneje, v sklopu Zapadnoprimskega okrožja, vse do osvoboditve, so nastopala Brda v več primerih samostojno in odločno, v boju za boljšo prihodnost te dežele.

Okrožje Tolmin

Do junija 1943 je Tolminsko okrožje zajemalo območje Bovca, Kobarida in Tolmina. Okrožni komite KPS in okrožni odbor OF so sestavljali sekretar Franc Šavli-Medved ter člana Ferdo Kravanja-Skalar in Mirko Skočir-Miško. Pozneje se formira samostojno Bovško okrožje in zopet se povrne na staro in ostane tako do reorganizacije okrožij.

Iz ohranjenih poročil nekaterih rajonskih in vaških odborov OF je razvidno, da so že leta 1942 zbirali »posojilo svobode«, narodni davek in prostovoljne prispevke. Vse to seveda poleg zbiranja hrane, obleke, zdravil in orožja. Kakor marsikje drugod, pa je bilo to odvisno od samoiniciative in iznajdljivosti posameznikov. Čeprav še ni bilo tiste organizacijske oblike, ki je nastala pozneje, ko so ustanavljali GK z različnimi oddelki in odseki, je vse potekalo v redu. Velika vdanost stvára in še večja požrtvovalnost tolmin-

skega puntarja ideji in njenim ciljem je nadomeščala neorganiziranost in nestrokovnost. Organizatorji oboroženega upora so namreč naročili vaškim odborom OF, kaj najbolj nujno potrebujejo in kaj vse morajo ukreniti v prid revnim družinam ter tistim, ki so imeli svojce pri partizanih. Te naloge so odgovorni za gospodarstvo in finance poskušali bolj človeško reševati.

Franc Šavli-Medved iz Zatolmina. Že ob koncu leta 1942 sekretar okrožnega komiteja KPS in okrožnega odbora OF za Tolminsko. Skupno s Petrom Skalarjem organizator medsebojne pomoči in začetnih akcij za nabiranje živeža in orožja za partizane. Dne 11. marca 1943 je bil težko ranjen in je zaradi zastrupitve, in ker ni bilo prave zdravniške pomoči, 18 marca 1943 umrl

Na Tolminskem so že leta 1941²³⁰ delovale tako imenovane »trojke«. Večinoma so bili to člani organizacije »TIGR«, ki je delovala na Primorskem od ustanovitve leta 1927 dalje. Za delo trojke je bil v glavnem odgovoren en član. Trojke

230 — Spomine zbral in napisal po pripovedovanju Ivana Rutarja-Tise iz Cadruga Andrej Pagon-Ogarev.

so zbirale orožje, hrano, denar in druge potrebščine za nastalo narodnoosvobodilno gibanje. Seveda je bila ena od osnovnih nalog propaganda in z njo v zvezi širjenje propagandističnega tiska. Trojke so bile nekakšni predhodniki kasnejših odborov OF. Konec oktobra je Ivan Rutar skupaj z bratom skopal v kleti veliko jamo, v kateri sta skrila 20 košev (10 q) krompirja. Prav tako sta v hlevu pripravila bunker in v njem shranila 30 košev krompirja. To so bile skrite zaloge živeža za partizane, kadar so šli mimo vasi. Krompir, ki je bil shranjen v seniku, so pozneje odnesli v grapo ob Tolminki pod Čadrgom, kjer se je nahajala partizanska bolnica. Junija 1943 je Rutar dobil sporočilo, da bo prišel v Čadrg bataljon »Simon Gregorčič« in naj poskrbi za živež. Za take primere so bili dogovorjeni, da so imeli prej kupljeno kakšno kravo. Tudi v tem primeru je bilo tako. Ko pa je prišel bataljon, krave ni bilo. Za to določeni ljudje je namreč niso upali pripeljati zaradi italijanske zasede na mostu čez Tolminko. Toda ni bilo kaj čakati, moral se je odločiti pri vsej nevarnosti in iti sam ponjo in jo tudi srečno pripeljal do bataljonskega taborišča.

Sedež prvega Okrožnega komiteja KPS in odbora OF za Tolminsko je bil v Zatolminu v hiši Andreja Kavčiča-Kovača.

V blagajniškem zvezku finančnega referenta Andreja Tuta-Ježa iz Zatolmina je zapisano, da so v tem rajonu ki je obsegal 18 vasi, že v treh poslednjih mesecih leta 1942 nabrali kar 42 415 lir posojila in prostovoljnih prispevkov. Od tega zneska so porabili za nakup živeža 31 305 lir. V prvih štirih mesecih leta 1943 so v tem rajonu zbrali 65 168 lir, od tega pa so porabili za NOV 58 421 lir. Blagajniški zapisi tudi pričajo, da so imeli vaški odbori OF razmerna zelo zgodaj dobro urejeno finančno poslovanje.²³¹

Ne bo odveč, če ob tej priložnosti vzamemo iz partizanskega arhiva tudi poročilo o finančnem poslovanju vaškega odbora OF v Čadrgu za oktober 1943 že omenjenega aktivista Rutarja. Takih zapisov zasledimo neštete pri vseh okrožjih, saj so jih vodile v pisanju in računanju nevesče roke, ki niso četrt stoletja imele možnosti spoznati svoje na-

231 — Po istem viru Andreja Pagona-Ogareva. Za ilustracijo naj navedemo mesečni obračun za vas Volarje pri Tolminu:

»OF račun za mesec avgust 1943 — št. 14.

Posojilo svobode	20 000 lir
Ostalo v blagajni od junija	140 lir
Prejel zaostali znesek od terenca	1 000 lir
je skupna suma	21 140 lir
Oddal tov. Petru Kavčiču	1 000 lir
	20 140 lir
Stroški za mesec avgust	506 lir
V blagajni:	19 634 lir
Torej oddajam za mesec avgust	
čisti račun celotne sume	19 634 lir

Smrt fašizmu — Svoboda narodu!
Volk

Vas Volarji je imela oznako »T. št. 14,« ker so vse vasi zaradi konspiracije, kakor smo že omenili, bile oštevilčene. Poročilo je sestavil blagajnik terenskega odbora OF Ivan Perdih-Volk iz Volarjev.

Kako so pomagali tudi prebivalci revnejših vasi, je razvidno iz obračuna vaškega odbora OS Zalaz in Zalaz — Žabče za mesec december 1943:

»Dohodki stroški v decembru 1943. leta:

Posojilo svobode	2 600 lir
Prosti davek	362 lir
Skupni dohodek:	2 962 lir

Stroški v decembru 1943. leta:

Krave (4) vrednost	5 866 lir
Telice (6) vrednost	3 188 lir
Koza (1) vrednost	225 lir
Podpore	300 lir
Za bolnice in tehniko	480 lir
Za čevlje in čevljarske potrebščine	5 990 lir
Dolg od meseca decembra	15 lir
Skupni stroški:	16 064 lir
Dohodki:	2 962 lir
Primanjkljaj:	13 102 lir

spodaj omenjeni odbor prosi, da bi mu poslali denar, da izplača vaščanom oddano živino naši vojski. Večji del teh vaščanov je siromašen in prosijo, da bi se jim likvidiral račun.

Tajnik vaškega odbora OF Zalaz in Zalaz — Žabče

Ivan Brešan-Očka

rodne pisave in kulture. Poročilo navajamo v celoti in brez popravkov.²³²

Aktivist Ivan Rutar-Tisa je kot predsednik vaškega odbora OF v Čadrgu spomladi 1943 z denarjem, zbranim za »posojilo svobode«, nabavil 50 koles sira na planinah Prode, Sredenca in Polog. Sir je spravil na podstrešju sirarne v Čadrgu. To je bila zaloga za partizanske enote, ki so se ustavljale v tej vasi na poti v Brda in Beneško Slovenijo ter nazaj. Poleg blaga in živeža za enote je nabavljal tudi material za bolnišnico.

Takoj po zlomu fašistične Italije so organizirali v Čadrgu čevljarstvo, kovaško in krojaško delavnico, kjer je delalo skupno 9 ljudi. Imeli so tudi klavnico, kjer so klali živino za partizane. Surove kože so nosili v mline pri Livku, od tam pa so jih aktivisti spravljali v Furlanijo, in sicer v strojilnico, od koder so potem dobivali usnje za NOV. V Čadrgu so imeli tudi delavsko četo, sestavljeno iz 10 do 15 moških, nesposobnih za vojsko. Ta četa je pomagala revnim družinam internirancev, družinam, ki so imele svojce pri partizanih, istočasno pa so ti ljudje prenašali tudi blago za partizane.

232 — »Račun od oktobra! — Čadrg.

Porabil za partizanske potrebe:

Za V. četo I. bataljona: Tobaka za	150.— lir
Paradajza v zavoju kg. 7	75.— lir
Čevljarске potrebe	35.— lir
Tobaka 100 šk. milit (vrsta cigaret, op. avt.) 30 šk. populari, 15 šk. macedoni in 10 kg soli . .	236,50 lir
Mleko s Pologa	73.— lir
Cviren	202.— lir
Platno, duše, bata, sadra	80.— lir
Torbo za obleko, 6 zaboj.	18.— lir
Za Vod. P. ovca	200.— lir
Za Vod. P. koza	300.— lir
3 bloki, svinčniki, kline za brit.	34,50 lir
Čebula kg 4 × 4	16.— lir
Sol kg 3, tobak	254,50 lir
Riž kg 22,50 × 3 lire	67,50 lir
Pašta kg 64 po L. 3	192.— lir

Porabil: 1 934.— lir

Posojilo svobode v blagajni od sept. dohodkov 4 863.— lir

Ostaja v blagajni: 2 929.— lir

S. F. — S. N.

Tov. Tisa

Po kapitulaciji Italije se je okrožje razdelilo na 6 rajonov, in sicer: Tolmin, Volče, Kamen, Kobarid, Breginj in Bovec. Okrožni odbor je moral biti še precej aktiven saj so v štirih rajonih zbrali avgusta 1943 kar 252 432 lir narodnega posojila in davka. V septembru 1943 so imeli 246 604 lir dohodkov. Skupno z vključitvijo ostankov dohodkov iz septembra in oktobra je bilo v okrožni blagajni 299 607 lir, izdatkov pa so beležili 201 508 lir. Meseca januarja 1944 so imeli 135 248 lir dohodkov.²³³ Iz poznejših finančnih poročil²³⁴ izhaja, da so bili dohodki okrožja iz meseca v mesec različni, tako da ni bilo mogoče navesti povprečne vsote po mesecih. Glavni viri dohodkov so bili, kakor tudi drugod »posojilo svobode«, narodni davek in nekaj prostovoljnih prispevkov. V tem okrožju zaznamujejo celo nekaj dohodkov od prodane literature. Izdatki so skoraj v celoti krili prejemke.

Razpad Italije je našel okrožne aktiviste organizirane in dobro pripravljene. To vidimo iz naslednje akcije:²³⁵

Ko so domačini zvedeli, da je v mlinu pri Ajžli več vagonov pšenice in več kot 10 ton pšenične moke, last bivše italijanske vojske, so sklenili ta živež zapleniti. Dali so nalog terenskim odborom OF, naj izprazniyo skladišča v Kobaridu. Vsi tisti, ki so sodelovali v akciji in prevažali pšenico, so lahko zadržali 20 % blaga zase. Preostalo količino so sicer shranili doma, je pa vedno bila na razpolago za NOV. Akcija jim je v celoti uspela, saj je bila intendantska služba dobro organizirana.²³⁶ V Kobaridu so imeli tudi centralno pekarno, mesnico in več obrtnih delavnic. Živež so razvažali po vaseh in do partizanskih enot na območju tedanje »Kobariške republike« kar s kamionom.

Člani gospodarskih komisij so se morali pri svojih težkih in odgovornih nalogah povezovati z raznimi ustanovami in osebami, ki so bile v službi okupatorja. Take primere smo že zasledili na Goriškem.

Na Tolminskem je imel sovražnik svoja oporišča v največjih središčih okrožja: Kobaridu, Tolminu, Cerknem itd.

233 — IZDG, Lj., f. 576.

234 — IZDG, Lj., f. 576. Poročilo z dne 3. maja 1944.

235 — C. Zupanc: Zapadnoprimsko okrožje ..., str. 67.

236 — C. Zupanc: Zapadnoprimsko okrožje ..., str. 68.

Ferdo Kravanja-Peter Skalar iz Čezsoče pri Bovcu. Znan prvoborec na območju Zapadnoprimskega okrožja. Zaradi iskrene idejnopolitične usmeritve, izredne vztrajnosti, delavnosti in zaradi lepega značaja je bil pri ljudeh priljubljen. Sredi leta 1944 je postal sekretar komiteja KPS za Zapadnoprimorsko okrožje. Bil je pobudnik sodelovanja in medsebojne pomoči med furlanskimi in slovenskimi partizanskimi enotami. Padel 10. oktobra 1944 nad Desklami.

Tako je npr. Rutar navezal tesne stike z občinskim tajnikom v Tolminu Alfonzom Štrukljem in ta mu je, čeprav je bilo to izredno nevarno, izdal nakazila za dvig raznega materiala za NOV. Oktobra ali novembra 1943²³⁷ je tajnik izdal nakazilo za dvig 20 q soli. Tudi sam tajnik pripoveduje, kako

237 — Andrej Pagon-Ogarev: Po Rutarjevem pripovedovanju.

je preskrbel partizanom voz soli: »V Tolminu je bil prevoznik Anton Jug, po domače Logar. Terenci so ga pridobili, da bo prevzel iz skladišča poln voz soli. Čeprav je bila tam tedaj močna nemško-domobranska postojanka, v hiši zraven trga pa poveljstvo domobrancev, je akcija potekla brez zapletljajev. Nemci niso niti od daleč posumili, da bodo tako velik in dragocen tovor dobili partizani.«

Vredno je omeniti še, da je poleg raznih partizanskih ustanov delovala na Tolminskem med NOV tudi tehnika »Krn«, ki se je kasneje preimenovala v »C-32«. Pri tem delu je bilo zaposleno več ljudi, in kar je najvažnejše, je tehnika rabila vedno večje količine papirja, barv, tehničnega materiala in živeža. Za vse to pa so morale skrbeti GK. Eden od najbolj prizadevnih članov GK je bil tedaj Ivan Kurinčič-Hajduk, ki se je zlasti izkazal pri oskrbi tehnike.

Kako je potekalo dopisovanje med terenci, ki so pri krajevni GK (KGK) zbirali živež in denarne prispevke za vojsko in so bili zadolženi za preskrbo pri rajonskem odboru OF, prikazuje naslednje pismo:

»Dragi tovariš Jež!

Zadnjič, ko sem bil pri tebi zaradi tistega posojila, sem pisal tovarišu Vladimiru, kaka je stvar in on mi je odgovoril, da glede tistega posojila, da on nima nič pisano, da moraš vedeti ti. Torej, kakor si mi rekel, da tudi ti nimaš nič pisano, sedaj pa bi ti jaz napravil en spisec od tistega denarja, in bi ti poslal, da vpišeš v knjigo, da se ne bo zgubilo.

Torej te vprašam, kako napravimo glede maščobe, kakor smo govorili s Kovačem in on je rekel, da špeh se plača po 60 lir kg. Sedaj pa je potreba preskrbeti denar ali se ga plača ali ne.

Torej to mi moraš sporočiti, kako napravimo, če imate denar, da se vse plača. Potem glede tistega posojila tudi sporoči, da ti pošljem vse natačno, da vpišeš, da bo vse v redu.

Smrt fašizmu! — Svoboda narodu!

Metod«.

Iz vsebine pisma je razvidno, kako so odgovorni za zbiranje skrbeli, da so bile serije bankovcev pravilno in točno vpisane tudi v blagajniški knjigi rajonskih odborov OF.

Dne 10. januarja 1944²³⁸ so ustanovili 7 člansko GK. Načelnik je bil Andrej Kavčič-Kovač, tajnik pa Kremen. Na prvi seji so razpravljali o perečih gospodarskih vprašanjih, kot so pobiranje davkov, nabiranje živeža, popis živine, popis škode in povezava s sosednimi okrožji zaradi zamenjave. V tem času so odmerili davek na polovico, glede na plačevanje pod Italijo. Za pobiranje davkov so pooblastili krajevni odbor OF. Pobiranje maščob pa so določili v odstotkih in ne »od glave«, kot je delala Italija. Dvočlanska družina je morala oddati od prašiča, ki je tehtal

Počerencev senik nad Drežnico, kjer se je Ferdo Kravanja sestal marca 1943 s predstavniki italijanskega odporniškega gibanja v Furlaniji. Pogovarjali so se o materialni in denarni pomoči Furlanije narodnoosvobodilnemu gibanju in o medsebojnem organizacijskem in bojnem sodelovanju med italijanskimi in slovenskimi partizani

238 — IZDG, Lj., f. 576.

manj od 100 kg, 5 % teže. Od molzne krave so določili na teden 1/4 kg masla.

Okrožna GK je poslala dne 30. marca 1944²³⁹ vsem podrejenim GK okrožnico, v kateri opozarja, na težave in probleme prehrane vojske. Zato so podčrtali, da je treba vložiti vse sile, da bi nakupili čim več živeža za NOV. V isti okrožnici so tudi poudarili, naj odbori zberejo čim več žganja za bolnišnice, kjer potrebujejo alkohol za razkuževanje ran. V zalogi so imeli takrat 70 q pšenice, porabili pa so na dan za vojsko in terence 250 kg koruzne moke, 135 litrov mleka, 40,5 kg zabele, 30 kg mesa, 30 fižola in 270 kg krompirja. Imeli so v oskrbi tudi štiri učitelje. Civilno prebivalstvo pa se je v tem času preživljalo z lastnimi pridelki. Večja središča so skozi ves čas dobivala okupatorjevo aprovizacijo, ki so je bile deležne vsaj deloma tudi bližnje vasi.²⁴⁰

Zanimiva je tudi procedura, kako so dobivali in razdeljevali aprovizacijsko blago iz Gorice.

Kot vemo, so bili nekateri goriški oblastniki v službi okupatorja naklonjeni narodnoosvobodilnemu gibanju. Nekdanja aktivistka Tilka Loj-Žarka iz Tolmina se npr. spominja, kako so vozili živež iz Gorice na Tolminsko. Najprej so se zglasili v razdeljevalnem uradi na občini.²⁴¹ Tam so jim potrdili sezname oseb, ki so imele pravico do živilskih nakaznic. Na teh seznamih pa je bilo kar lepo število partizanskih borcev in aktivistov. Nato so šli po »bone za dvig blaga« v Urad za korporacije.²⁴² S temi boni so se odpravili v skladišče Morassi v ulici Rastello v Gorici. Od tu je odhajal živež v hribe na najrazličnejše načine. Večkrat ga je prevažal goriški avtoprevoznik Perko.

Tudi na Tolminskem so organizirali delavske čete za pomoč siromašnim in od vojne prizadetim družinam. Te so se najbolje obnesle na Bovškem. V glavnem pa so si ljudje sami pomagali med seboj. Živine so klali zelo malo,

239 — IZDG, Lj., f. 576.

240 — IZDG, Lj., f. 474/III. Dopis z dne 2. maja 1944.

241 — »Ufficio razionamento consumi dei comuni semicontrolati (Urad za racioniranje blaga delno nadzorovanih občin). Torej so območje Tolminskega okrožja imeli za »delno nadzorovano območje!«

242 — Ufficio corporazioni — Korporacijski urad.

v glavnem le tista teleta, ki niso bila za rejo ali če je prišlo do prisilnega zakola. Pogorelcem pa niso mogli popraviti požganih hiš, zato so stanovali pač tam, kjer je bilo mogoče.

Iz več dopisov višjih forumov sledi, da tudi na Tolminskem ni bilo dovolj sposobnih kadrov za finančno poslovanje. Pokrajinski odbor jim je poskušal pomagati, kakor je vedel in znal, z inštruktažo ter navodili.²⁴³

Zelo zanimivi so bili finančni zapiski nevešćih in žuljavih rok teh aktivistov brez strokovne izobrazbe. Ti ljudje pa so bili tako vestni in pošteni, da si niso nikdar prisvojili niti lire od vsote, ki so jim jo zaupali za NOV. Tako najdemo npr. na izbledelem papirčku napisane izdatke člana GK v Poljubinju, ki so zabeleženi do pretirane natančnosti: »teksarjev 1,15 kg $\times$ 180 lir, ... coklarjev 0,25 kg $\times$ 140 lir ... flik za čevlje, drete stare, drete nove, flike velike« itd.

Zaradi neprestanega terorja je bilo meseca maja 1944 zelo otežkočeno delo gospodarskih komisij. NOV so tedaj prehranjevali deloma s prostovoljnimi prispevki, pobiranjem živeža na »posojilo svobode«, deloma pa z živežem, ki so ga nabavili iz drugih okrožji ali iz Furlanije v zameno za drva, sir in maslo.

Aprila 1944 so znašali dohodki po rajonih: tolminski rajon — 45 540, kanalski — 19 151, volčanski — 13 017, breginjski 14 298, kobariški 36 294 in bovški rajon 67 294 lir.

Imeli so sicer štiri skladišća za maslo in sir, a so jih sproti izpraznjevale prehodne enote in patrolje.

Za pravočasno obdelavo vseh poljedelskih površin in za druga nujna kmećka opravila so skrbele »delavske čete«.

Premožni gospodarji so morali plaćevati delovno silo, denar pa je šel v korist gospodarske komisije. Revnim in prizadetim so delovno silo nudili brezplaćno, plaćevali pa so dnino siromašnim delavcem.

Na obmoćju okrožja je sredi leta 1944 delovalo kar 43 mlekarn. Imeli so 32 mlinov na vodni pogon in 2 na elektrićko, 14 žag na vodni pogon in 2 na parni. Źito so omlatili s šestimi roćnimi mlatilnicami. Imeli so 16 motornih in 971 navadnih koles, 3 avtobuse, 6 osebnih avtomobilov in 15

243 — IZDG, Lj., f. 576.

tovornjakov. Vsa vozila so bila pod nadzorstvom okupatorja. Tudi obrtne delavnice, ki jih je kontroliral sovražnik, so slabo poslovale. Skrajno so varčevali z mesom. Klali so večinoma le jalove krave in porabili približno 200 kg mesa na dan. Šibko je delovala tolminska gospodarska komisija, medtem ko je bila bolj aktivna bovška.²⁴⁴

Junija 1944 so poverili Ivanu Kurinčiču-Hajduku nalogo, naj organizira prvo okrajno GK za Kobariški okraj. To komisijo je vodil do novembra 1944. Na I. zasedanju okrajne skupščine za Kobariški okraj na Livku 15. oktobra 1944 je prevzel istočasno okrajni odsek za gospodarstvo. Tedaj je zelo primanjkovalo modre galice, brez katere ni bilo mogoče niti misliti na vinski pridelek v Brdih. Zato je okrajna GK na Kobariškem vpregla vse sile, da bi nabrali čimveč bakrenih predmetov za sosedni okraj.

V dvomesečnem tekmovanju, od 27. aprila do 27. junija 1944,²⁴⁵ so nabrale GK Tolminskega okrožja: 197 kg riža, 624 kg kruha, 19 kg sladkorja, 1400 kg sira, 2400 kg ajdove moke, 15 kg keksov, 64 kg suhega sadja, 13 500 l vina, 22 kg tobaka, 100 kg soli, 100 l žganih pijač in večje število spodnjega perila, čevljev, šotorskih kril in drug tehnični material.

Po planinskih mlekarnah so pobirali 30 % celotne proizvodnje mleka. To količino so avgusta 1944 zvišali celo na 40 %. Propagirali so sušenje gob, sadja in raznih čajev za NOV. Organizirali so celo izdelavo testenin, ženske pa so pletle maje in nogavice za borce. Iz manj kvalitetnih maščob (čreva, loj) so izdelovali milo. Gospodarska komisija je posvečala posebno skrb racionalnemu izkoriščanju gozdov ljudske imovine in vodila o tem posebno evidenco. V treh rajonih so imeli 4864 ha gozdov. Od teh je bilo 120 ha v državni lasti. Dve žagi v bližini Bovca sta bili pod nadzorstvom okupatorja.²⁴⁶

Imeli so približno 100 m³ bukovega lesa, 1110 m³ smrekovega in 55 m³ rezanega lesa, ki so ga ob odhodu zapustili italijanski delavci. Z vsemi količinami je razpolagala GK.

244 — IZDG, Lj., f. 549.

245 — IZDG, Lj., f. 549/II. Dopis z dne 30. junija 1944.

246 — IZDG — , Lj., f. 549.

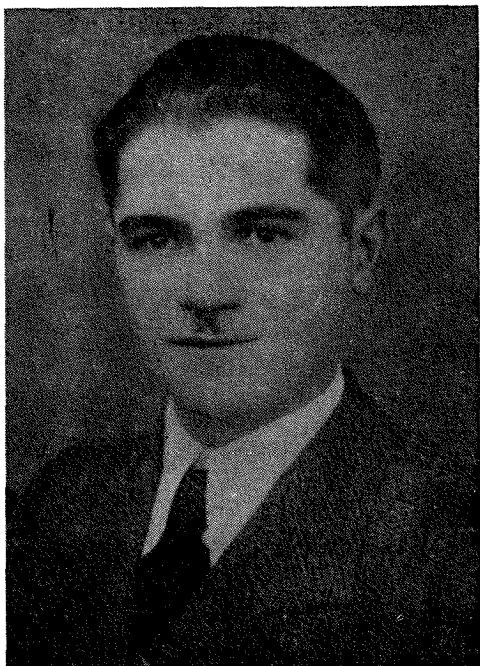
Dne 5. julija 1944 so Nemci ujeli načelnika okrožne GK Dolinarja in druge aktiviste. Vendar aktivnost komisije kljub temu ni pojenjala.²⁴⁷ V tem času je bila okrožna GK takole sestavljena: Ivan Kurinčič-Hajduk, Ivan Rutar-Tisa, Pavla Berginc-Vera, Franc Mlekuš-Dorian in Alojz Muznik, oba iz Bovca, ter Marinka Vidmar-Golouh.

Okrožje Beneška Slovenija

V času NOV je pod Beneško Slovenijo spadalo ozemlje med reko Idrijo in italijansko-slovensko jezikovno mejo. Ob kapitulaciji Italije se je Beneška Slovenija znašla v sklopu Bliškega okrožja. Ko je »NOS za Primorsko Slovenijo« izdal 15. septembra 1943 odlok o ustanavljanju okrožij, je prišlo 1. oktobra 1943 do prvega sestanka briško-beneških aktivistov in do sestave omenjenega okrožnega odbora OF za Brda in Beneško Slovenijo.

Okrožni forum je od samega začetka dalje reševal tekočo problematiko, večinoma le Goriških Brd. Iz vseh ohranjenih zapiskov sej okrožnega odbora je razvidno, da so vprašanja Beneške Slovenije le poredkoma obravnavali in reševali. Ker so pri ustanavljanju odborov in pri reševanju političnih problemov uporabljali kar splošno šablono, so delali velike napake. Nekateri kar niso hoteli razumeti, da je prebivalstvo Beneške Slovenije živelo zelo dolgo pod Italijo in je bilo posebno v zadnjih dveh desetletjih gospodarsko in nacionalno močno zatirano. Prava nacionalne zavesti se pri teh ljudeh namreč še ni prebudila. Ko so višji forumi to spoznali, so priporočali, da je v teh krajih treba bolj poudarjati socialni kot nacionalni smisel narodnoosvobodilnega gibanja ter nujnost dosledne in brezkompromisne borbe proti nemškemu okupatorju. Ko je Beneška Slovenija ob koncu leta 1943 dalje predstavljala lastno okrožje, je Pokrajinski komite KPS izdelal za to območje posebna navodila. Primanjkovalo pa je ljudi, ki bi bili kos težkim nalogam in ki jih je prednje postavljalo to, tako specifično območje. Do oprila 1944 je večina dela slonela na samem takajšnjemu aktivistu Josipu Peršolji. To območje je bilo zelo

247 — IZDG, Lj., f. 542/IX.

Jože Peršolja-Filip iz Figovca v Goriških Brdih. Pionir narodnoosvobodilnega gibanja v Goriških Brdih in Beneški Sloveniji. Sposoben gospodarski organizator. Ob prehodu čez Sočo 11. julija 1944 utonil skupno z Jožetom Krajcem-Žakljem, Jožetom Srebrničem in Venceslavom Krivcem-Jan-
kom

pasivno, zato ni bilo mogoče dovoliti, da bi tu eliminirali okupatorjevo aprovizacijo. Lastne aprovizacije, da bi z njo priskočili na pomoč revnemu prebivalstvu, pa iz dobro znanih razlogov ni bilo mogoče organizirati. Še slabše je bilo v Zapadni Benečiji, kjer so fašistične alpinske enote redno obiskovale vasi in grozile prebivalstvu z represalijami, če bi zvedeli, da nudijo pomoč partizanom. Dolina Nadize je kot glavna prometna žila, ki je povezovala Furla-

nijo s kobariškim in bovškim območjem, bila stalno pod nadzorstvom okupatorja in zato nedostopna.

Maja in junija 1944 je okrožje dobilo nekaj novih aktivistov OF in med temi je prišel v Benečijo Zoro Furlan-Borut, ki je poskušal kaj ukreniti v gospodarskem in finančnem smislu. Urejeval je tudi dvojezični časopis »Beneški tednik«. ²⁴⁸

Kakor je že omenjeno, vse italijanske partizanske formacije niso bile naklonjene slovenskim partizanom in razvoju OF na tem območju. Zaradi vseh teh momentov ni mogoče natančneje govoriti o partizanski gospodarski politiki v Beneški Sloveniji. V svojih poročilih so namreč oblastni, vojaški ter politični forumi skozi ves čas vojne govorili o težkih ekonomskih razmerah, v katerih je živelo ljudstvo v Reziji in pod Matajurjem. Poudarjali so tudi, kako je revščina močno vplivala na pripravljenost domačinov, da bi sodelovali in pomagali narodnoosvobodilnemu gibanju in vojski.

Benečija je skozi ves čas gospodarsko težila k Furlaniji. Poznamo pa veliko primerov, ko so sosednja okrožja poskušala v okviru možnosti pomagati zamejskim Slovencem. Seveda, Furlanija je tudi v tem pogledu doprinesla levji delež. Aktivist Ivan Kurinčič-Hajduk omenja, kako so prek garibaldinske intendature razdeljevali mlade prašiče s Kobariškega revnim beneškim kmetovalcem. Tudi pri tem razdeljevanju so naleteli na zapreke, ki so jih postavljale »osopovske« formacije.

Narodnoosvobodilno gibanje v Benečiji je zadela težka nesreča, ko je 12. julija 1944 utonil v Soči, skupaj s člano-ma pokrajinskega odbora Jožetom Srebrničem, kasnejšim narodnim herojem, in Jožetom Kranjcem-Žakljem tudi Jože Peršolja-Filip. Naslednjega dne je v spopadu z Nemci padel še Lado Marolt, sekretar KPS za Brda. Vse te nesreče in težke notranje razmere, posebno pa pomanjkanje sposobnih kadrov, niso dovolile, da bi se Beneško okrožje učvrstilo in odigralo tako nalogo in vlogo, kot so jo odigrala druga okrožja. V tem stanju se je okrožje v drugi polovici leta 1944 vključilo v Zapadnoprimorsko okrožje. ²⁴⁹

248 — C. Zupanc: Zapadnoprimorsko okrožje ..., str. 66.

249 — Prav tam, str. 63

Baško-cerkljansko okrožje

Okrožje Bača je v začetku spadalo pod Severnoprimosko področje. Do kapitulacije Italije je imelo dva rajona: Bača in Cerkno. Pozneje je bilo razdeljeno na pet okrajev oziroma rajonov, in sicer: Cerkno, Šentviška planota, Sv. Lucija (sedaj Most na Soči), Bukovo in Bača. Že sredi leta 1941 je tu začel propagirati za OF aktivist Jaka Štucin-Cvetko. Septembra istega leta pa so bili poslani z Gorenjske še Andrej Brovč-Janko, Franc Platiša-Jaka, (ki je delal na idrijskem področju do februarja 1943), in Albin Kovač-Jaka, da bi kot domačini organizirali OF.

V Baški grapi je deloval Albin Brovč. Poleti 1942 so že izvolili I. okrožni odbor OF Severne Primorske.²⁵⁰

Že 2. oktobra 1943 poroča rajonska GK Cerkno, da so uvedli proti plačilu 10 % obvezno oddajo žita za obdobje od novembra do marca in drugih 10 % od marca do avgusta. Podlago 10 % naj bi spreminjali od primera do primera, ker je bilo treba upoštevati predvsem številčno stanje družin ter ekonomske razmere. Mlinarjem so prepovedali jemati merico. Morali so mleti proti plačilu, in sicer 20 lir za 100 kg žita. Določili so tudi cene osnovnim prehrabnim artiklom. Za meso I. kategorije je mesar plačal 14 lir/kg, prodajal pa ga je po 16 lir. II. kategorija je bila po 12 lir/kg. Cene mleku so določili 2 liri za liter, krompirju 1,5 lir/kg, maslo 40 lir/kg, drva za kurjavo po 85 lir/m³, in sicer tista ob glavni cesti. Zanimivi pa so tudi podatki o vojaški opre mi in materialu italijanske vojske, ki ga je cerkljanska rajonska GK zbrala po vojašnicah in pri ljudeh ter izročila vojski do 13. septembra 1943.²⁵¹

Ekonomsko stanje tega območja že od samega začetka vojne ni bilo rožnato. Po 8. septembru 1943 se je tu stalno nahajalo okoli 2000 partizanov, katerim je bilo treba na kakršenkoli način priskrbeti eksistenčni minimum. Iz poročil je razvidno, da ni stala cerkljanska GK križem rok, saj je skrbela še posebno za prizadeta območja.²⁵² Nič manj ni bil izčrpan bukovski rajon, saj je gospodarski referent večkrat apeliral na višje forume, naj pomagajo. V zasede-

250 — Slovenski Jadran, Koper 1952, št. 24 in 1953, št. 30.

251 — IZDG, Lj., f. 542/III.

252 — IZDG, Lj., f. 542. Dopis z dne 23. oktobra 1943.

nih območjih so ljudje namreč še dobivali okupatorjevo aprovizacijo. Zato je bojkot že od samega začetka iz razumljivih razlogov naletel na težkoče. Ljudem je začelo pri-manjkovati posebno soli, sladkorja, petroleja in tobaka. V taki situaciji je okrožje začelo popuščati. Pokrajinski komite KPS pa je 18. decembra 1943 opozoril sekretarja Baškega okrožja na vztrajnost: »Vztrajajte trdno na bojkotu in ne spuščajte se v nobeno mešetarjenje. Mi ne damo ne 75 ne 25 in tudi ne enega procenta.²⁵³

Rajonska GK za Cerkno je 4. januarja 1944 dovolila mesarjem, da pod njenim nadzorstvom lahko nabavljajo in prodajajo meso civilnemu prebivalstvu. Prodajna cena je bila enaka nabavni, se pravi brez dobička. Mesar je moral od zaklane živine plačati trošarino in gospodarska komisija je prevzela kože. Za svoje delo pa je mesar dobil drobovino, loj in glavo. Kmet je lahko zaklal za potrebe lastne družine po enega prašiča, od tega pa je oddal nekaj slanine za NOV. Če je kdo redil več prašičev, jih je moral odstopiti GK. Narodni davek pa je bil še vedno na prostovoljni osnovi. Pozneje so določili, naj davke plačujejo v višini prejšnjega zemljiškega davka, s 50 % poviškom. Pobirali so ga v gotovini ali pa v naturalijah. Kmetje pa so morali obvezno oddati pšenico, koruzo, ječmen in slanino. Za oddano blago so dobili le potrdila. Kmetovalčevo obveznost so določale GK, na podlagi kmetove prijave pridelkov ali tudi po »poizvedovanju, ker je vsak vedno prijavil manjši pridelek«.²⁵⁴

V začetku leta 1944 je bila gospodarska komisija za Baško okrožje sestavljena takole: načelnik Gašper, tajnik Andrej Hrastov in intendant Stara Korenina. Izvršili so popis živine in zbrali podatke o dolgovih, bodisi v posojilih, bodisi v neplačanih računih NOV. Ugotovili so, da je število goveje živine občutno upadlo in zato so dovolili zakol le v skrajni sili. Pri vsej stiski pa se je vsak potrudil, da bi storil svojo dolžnost. Tako je npr., čeprav je vladala kriza, šentviškogorski rajon nabral do 25. februarja 1944 kar 188 000 lir posojila in 28 000 lir prostovoljnih prispevkov. Ni pa šlo z denarjem tako na lahko. Tako npr. obvešča POOF z dopisom z dne 12. februarja 1944 okrožni gosopodarski re-

253 — IZDG, Lj., f. 561.

254 — IZDG, Lj., f. 542.

Mladinke Baškega okrožja pletejo za partizane

ferent Gabrijel Peternel-Lipe, da so težkoče glede denarja, ker z dohodki od davkov in posojil ne morejo kriti dolgov, ki jih je napravila vojska. Skozi okrožje je namreč šla kar cela divizija in je spravila gospodarstvo v kritično stanje. Pri vsem tem, in čeprav so imeli kar 600 prebivalcev brez sredstev za preživljanje, so poslali iz okrožja 5000 kg živeža. Nekatere družine so bile zaradi prisilnega odkupa že tako izčrpane, da niso imele niti semenskega krompirja. V istem dopisu je GK predlagala, naj bi dolgove šteli za posojilo.²⁵⁵ Tudi v dopisu z dne 1. marca 1944 omenjajo težke razmere, v katerih ljudje živijo.

Na seji GK dne 7. marca 1944²⁵⁶ so se zmenili, da bodo dali dovoljenje grosistu pri Sv. Luciji (danes Most na Soči), da bi jim nabavil vino v Ajdovskem okrožju, pod pogoji, da gre njemu 1,5 lir za liter. Za Goriško okrožje so pripravili 2000 m³ drv. Na račun zamenjave so dobili 25 q koruze, 25 q pšenice in 7 q soli. Dne 31. marca 1944 je okrožna GK ob-

255 — IZDG, Lj., f. 542/III.

256 — IZDG, Lj., f. 542/III.

vestila POOF, da je njihov poblaščenec za medokrožno zamenjavo nabavil na Goriškem 26 q moke, a jo je moral plačati v gotovini in to še po zelo visoki ceni. Okrožje je imelo večje število suhih kož, niso pa jih imeli kje strojiti. Predvidevali so višek prašičkov za rejo, ki so jih obljubili Kanal-skemu in Tolminskemu okrožju. Delovne čete pa se niso obnesle. Določili so dnino 20 do 35 lir na dan s hrano, enako za ženske in moške. Uvedli so tudi nadzorstvo po mlinih. Po novih navodilih je mlinar lahko jemal 10 % merico od žita in žito je moral oddati gospodarski komisiji, ki je plačala mlinarju 20 lir za 100 kg mletega žita. Za merico pa je mlinar dobil potrdilo, ki je imelo vrednost prostovoljnega prispevka za civilno aprovizacijo.²⁵⁷

Dne 6. maja 1944 je prišlo do reorganizacije okrožne GK.²⁵⁸ Za načelnika je bil namesto Cirila izvoljen Vid Štravs-Vide. Za zunanje nabave je bil zadolžen Gorjanc, za aprovizacijo Rozka, za preskrbo vojske Jože Lapanja-Simon, za poljedelstvo in živinorejo ter delovne skupine Štefan Rupnik-Gašper, za domačo proizvodnjo Andrej Laharnar-Andrej, finančne posle pa je opravljal Peternejl.

Ob isti priliki so razpravljali o tekoči težki gospodarski problematiki. Morali so oskrbovati na dan 700 do 750 vojakov in 22 aktivistov. V ta namen so na dan poklali 18 glav goveje živine. Klali so le v cerkljanskem rajonu. Nekaj več živine se je lahko še dobilo na območju Baškega rajona. Dvakrat so dobili sol in pšenico z Goriškega prek GK Kanal. Prevažali so jo v sodih, vendar pa ni bilo mogoče več voziti tudi na ta način. Dobili so nato še 26 q žita prek Čepovana in Gorenje Trebuše.

Največje težave s prehrano ljudi so imeli na Cerkljanskem. V tem času je živelo na tem območju brez lastnih sredstev za preživetje kar 1100 ljudi, na Bukovskem 170 in napodročju rajona Sv. Lucija 500; skupno 1770 prebivalcev. Omenili so, da poskušajo pomagati ljudem, a nikakor ne morejo v zadostni meri. Na zasedenih območjih je še vedno okupator delil aprovizacijo.

Naslednja seja GK je bila 10. maja 1944 ob navzočnosti predsednika okrožnega odbora Franc Pervanja-Franc.²⁵⁹ Na

257 — IZDG, Lj., f. 549.

258 — IZDG, Lj., f. 549.

259 — IZDG, Lj., f. 549.

tem sestanku so imenovali rajonske gospodarske referente. Potrjeni oziroma imenovani so bili:

za rajon Sv. Lucija — Smrekar,
za rajon Planota — Primož,
za rajon Cerkljansko — Ciril
za rajon Bukovo — Lojze
za rajon Baška — Tone.

Vsaka rajonska GK je imela 3 do 5 članov. Na seji je poročal referent za zunanje nabave Gorjanc, da se je vrnil z Goriškega in Vipavskega področja, ne da bi kaj opravil. Sporočil je, da mu je pokrajinska GK prepovedala nabavljati živež. Zato so sklenili apelirati na POOF, ker da bo nastal zelo resen politični položaj v okrožju, če bo POOF še nadalje vztrajal pri svoji prepovedi. Referent za aprovizacijo je poročal, da so v cerkljanskem rajonu razdelili med najbolj potrebne po 2 kg moke na osebo. Bukovski rajon je razdelil 170 osebam po 2 kg moke. Edino rajonska GK Planota lahko še odda od časa do časa nekaj živeža komandi mesta, stalnim enotam področja »P-21«, VDV ter intendantom, ki se obračajo nanjo iz drugih rajonov. Cerkljanska rajonska GK oskrbuje nekatere straže in delavnice ter pošilja tu pa tam nekaj živeža komandi mesta Cerkljansko. Kritično stanje pa se je slabšalo zaradi pogostih sovražnikovih vdorov in požigov vasi. Tako so npr. Nemci vdrli 11. maja 1944 in iz Cerkljanskega odpeljali 400 glav živine.

Pokrajinski odbor je poskušal omiliti stanje z majhnimi pošiljkami. Tako je obvestil z dopisom dne 30. maja 1944²⁶⁰ baško GK, da so na medpokrajinski gospodarski konferenci razpravljali tudi o njihovem položaju in sklenili poslati 30 q žita z Gorenjske. Istočasno jim je tudi pokrajinska GK obljubila, da jim bo nabavila z Gorenjske nekaj govedi.

Okrajna GK obvešča z dopisom z dne 10. junija 1944 pokrajinski odsek za gospodarstvo, da so Nemci zajeli in odpeljali člane GK iz Idrije ob Bači in na Slapu. Do srede junija jih ni bilo mogoče nadomestiti. Zalog živeža nimajo. Za aktiviste in za NOV so pobrali 700 do 750 kg živeža. Tudi veleposestnikov niso razlastili. Na teden pa zakoljejo v okrožju

16 do 18 govedi. Gozdov sploh ne sekajo, ker jim primanjkuje delovne sile. Kriza je tudi z obrtniki. Mlekarne ne delujejo in mlečnih izdelkov nimajo niti za bolnike. Prevoz je mogoč edinole preko Čepovana. Imajo pa nekaj možnosti za nabavo živeža, a jim primanjkuje denarja.

Eno od poslednjih izčrpnih poročil pred združitvijo okrožij so poslali POOF dne 22. julija. Tu sporočajo, da so si zadali nalogo v okviru tekmovanja pod geslom »Vse za končno zmago!« in da bodo nabrali 100 q slame, s čimer bi zasilno pokrili požgana poslopja. Nabrali bodo 50 q suhega sadja, 200 q krompirja, 150 q oglja in 200 m³ stavbnega lesa za pogorelce. Postavili so 4 cestarje za vzdrževanje cest v okrožju. Sklenili so celo, da bodo postavili poskusno postajo za sadjarstvo, vrtnarstvo in cvetličarstvo. Žene so si prek Slovenske partizanske ženske zveze (SPŽZ) zadale še posebne naloge. Določili so tudi obvezno oddajo 20 % celotnega pridelka žita.

Okrožje Kal—Kanal

Do razpada Italije je področje Kal—Kanal spadalo pod goriško okrožje. Po osamosvojitvi je zajemalo 3 rajone oziroma občine: Kal, Grgar in Čepovan. Treba je takoj omeniti, da je to okrožje mejilo z goriškim, briškim in vipavskim okrožjem, ki so izdatno oskrbovala pasivnejša okrožja in IX. korpus. Z druge strani je znano, da so se tu premikale skozi ves čas vojne močne partizanske enote, bila so tu središča najvišjih politično-upravnih forumov in štabov, skladišča, karavle itd. Ti kraji pa so bili vse do leta 1943 politično skorajda neobdelani. V začetku leta 1943 so prišli na to območje nekateri okrožni in pokrajinski partijski funkcionarji, kot npr. Franc Caserman — inštruktor pokrajinskega komiteja, Franc Jakopič, Adrijan Kumar idr. Toda organizacija tega okrožja je bila še sredi leta 1943 zelo šibka.²⁶¹

Iz arhivskih virov se vidi, da so imeli tu svojstvene upravno-politične ljudske organe »občinske narodnoosvo-

261 — T. Ferenc: Kratek pregled razvoja..., str. 153.

Pismo »Okrajnega komiteja KPS za Severno Primorsko« z dne 28. junija 1943.

bodilne svete»²⁶² Ti so že od začetka poleg osnovnih funkcij, ki veljajo za odbore OF oziroma NOO, skrbeli tudi za ljudsko imovino. Tako so npr. prepovedali sekanje drv brez dovoljenja občinskega sveta, zavarovali so šolsko poslopje itd.

Komanda mesta in Komanda vojnega področja sta bili najtesneje povezani z okrožno GK.²⁶³

Dne 20. oktobra 1943 je prvič zasedal občinski svet v Čepovanu,²⁶⁴ kjer so sprožili vprašanje, da ni primerna popolna prepoved nositi blago (meso, maslo, jajca) v Gorico, ker se s tem onemogoča preskrba s potrebnim blagom

262 — IZDG, Lj., f. 572. Zapisnik prve seje občinskega narodno-osvobodilnega sveta v Kalu z dne 17. oktobra 1943.

263 — Prvi komisar Komande mesta Čepovan Andrej Rupnik omenja v svojih spominih, da je bil sedež okrožne GK Kal-Kanal v Zgornjem Lokovcu, v hiši pri Medvedu. Načelnik GK je bil Franc Berginc-Soča in člana: Dorče Winkler ter Sivi iz Plav. Po zaslugi GK komandi mesta in brigadam ni bilo treba iskati živeža pri kmetih, ker je komisija dobavljala partizanskim enotam pravočasno najbolj potrebne količine živeža, da borci niso bili lačni. Poleg tega je GK pomagala shranjevati pri kmetih živež in razno blago, ki so ga enote zaplenile sovražniku. Rupnik tudi pravi, kako so zaplenili okupatorju dva tovornjaka živil (pribl. 150. vreč bele moke). Ekonom Komande mesta Čepovan je skupno s člani GK poskril vreče moke pri pribl. 80 kmetih v okolici Čepovana (Dol, Podčepovan, Vrata, Lokovec). Čeprav je v tem času divjala nemška ofenziva in je sovražnik ropal po kmetijah, mu ni prišla v roke niti ena vreča moke.

Ko je prihajalo pred novoletnimi prazniki decembra 1943 v to okrožje na tisoče paketov s cele Primorke, se je pri organiziranju prevoza posebno izkazala GK. Delali so nepretrgoma noč in dan. Kmetje so z velikimi napor in požrtvovalnostjo vozili pakete vsem partizanskim brigadam ter odredom in vse to po seznamih, ki jih je dostavil štab IX. korpusa. Vsak borec je za praznike dobil po en ali celo po dva paketa najrazličnejših dobrot. Večino paketov je bilo potrebno poskriti po oddaljenih hribovskih kmetijah. Tukaj je šlo za ogromne količine dragocenih dobrin. Zaupanje v partizansko vojsko je tudi tedaj prišlo do izraza. Niti enega paketa, ki so ga zaupali aktivistom, ti niso izgubili.

V začetku februarja 1944, je bil ustanovljen Idrijsko-tolminski odred, ki se je preselil iz Čepovana v Srednji Lokovec. Tudi ta je bil v tesnih, skoraj vsakodnevnih stikih z okrožno GK. Njeni člani so skupno z ostalimi oblastnimi in političnimi organizacijami v hudih vdorih sovražnika hajkali in se tudi borili za iste ideje in cilje.

264 — IZDG, Lj., f. 573.

kanalski C. S. S. R.
Komunistički Kanalski

Serijski 001/200 listu za št. 5. št.

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

Potrjuje se prejeto posojilo za št. 1700 lir za št. 5. št.

iz Serijskega lista št. 001/200 listu za št. 5. št.

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

0217-942850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

Potrnilo kanalske GK o prejemu 1700 lir posojila. V potrdilu so navedeni zanimivi podatki. Serija OOL 700 lista za lir 5. št. 0217-942 850 po lir 1 št. 428-346 275-168-951 407

za vojsko in civilno prebivalstvo (sukanec za krojače, dreta, žebli, sol, tobak, zdravila). »Pravi kontrabantarji si že znajo pomagati. Maslo se odvzema takim, katere ni mogoče na noben način dolžiti kontrabanta in se jim odvzame tako majhne količine, da je sploh nesmiselno govoriti o kontrabantu«, pravi poročilo. Na drugi seji, ki je bila v Kalu 24. oktobra 1943,²⁶⁵ so izbrali mesarje za klanje goveje živine, in sicer za oskrbo domačega prebivalstva. Določili so pobiranje masla in volne za NOV. Pozvali so prebivalstvo, naj prostovoljno odstopa vse razpoložljive količine volne. V primeru, da pa ne bo odziva, so sklenili da bodo pobirali od ene ovce po 0,25 kg volne, od vsake nadaljne pa po 5 dkg več, do največ 0,5 kg po ovci. Revnim družinam so določili na mesec po 0,45 kg masla, 3 kg moke ali 3,5 kg žita, 1 kg fižola in 10 kg krompirja. Denarne podpore so delili le skrajno siromašnim družinam. Sklenili so tudi, da mora vsak moški in ženska od 14. leta naprej obvezno pomagati revežem in od vojne prizadetim družinam. Družinam, ki so ime-

265 — IZDG, Lj., f. 573.

le svojce pri partizanih, so vsa dela opravljali brezplačno. Dovolili so mlinarjem jemati merco, in sicer 2 kg moke od 100 kg žita in še določeni znesek v gotovini. Mesarji so dobivali od zaklane majhne živali 30, od velike pa 50 lir. Kože je moral lastnik živali prevzeti, posušiti in shraniti za gospodarsko komisijo, oziroma za potrebe NOV. Imeli so nabavljalca za maslo in mu izplačevali za izvršeno delo po 2 liri za kg odkupljenega masla. Župnikom so sporočili, naj viške žita, ki jih dobijo od vaščanov, odstopijo za potrebe NOV.

Iz dopisa z dne 26. oktobra 1943 goriškemu okrožnemu OF izhaja, da je čepovansko-grgarski rajon imel 5 občinskih narodnoosvobodilnih svetov (NOS) z 17 vaškimi pododbori, in secer: Čepovan (Vrata, Puštale), Grgar (Zagorje, Fobica in Podgozd), Trnovo (Ravnica, Oglarje, Lokve in Lazna), Lokovec (Zgornji, Srednji in Spodnji Lokovec), Bate (Bate, Ravne, Zabrdó, Dragarica, Bitež, Sveto in Podlake). Predsednik rajona je bil Filip Šuligoj-Rombon.²⁶⁶

Gospodarski referent kanalskega NOO graja v svojem dopisu z dne 21. decembra 1943²⁶⁷ rajonski odbor Čepovan, da edini ne pošilja svojih ljudi na seje gospodarske komisije.

Na III. seji rajonskega odbora Kal, ki je bila 31. oktobra 1943,²⁶⁸ so spremenili politiko do mlinarjev. Zahtevali so 6 % od namlete moke za potrebe NOV in civilnega prebivalstva. Mali proizvajalci so bili oproščeni dajatev.

Dne 12. decembra 1943 so na I. seji GK za Kanalsko okrožje zaostriili že obstoječi odlok o klanju goveje živine. Dovoljenje za zakol sme izdajati le GK, vendar mora še to overoviti Komanda mesta Čepovan. Loj zaklane živali morajo izročiti gospodarski komisiji oziroma intendantu odbora. To, kar je veljalo za govejo živino, je veljalo tudi za prašiče. Od vsakega zaklanega prašiča so pobirali po 5 kg slanine. Vendar so izjemoma oprostili dajatev mnogoštevilne družine in tedaj ko je šlo za vprašanje manjše teže. Pri vsem tem pa so morali paziti, da naberejo na vsakih 10 zaklanih prašičev 50 kg slanine. Plačali so po maksimalnem ceniku. GK je vodila točno evidenco ne samo o stanju

266 — IZDG, Lj., f. 573.

267 — IZDG, Lj., f. 572.

268 — IZDG, Lj., f. 572.

živine, temveč tudi o tem, koliko in kdaj se bo slanino nabavilo. Tedaj so pobirali tudi po 1/4 kg masla na molzno kravo. Občinski NOS oziroma podobori so morali priskrbeti drva za kurjavo vsem, ki niso bili lastniki gozdov, vendar vedno s privolitvijo Komande mesta Čepovan. Revni in prizadeti so dobili drva zastonj, vsi drugi pa so morali plačati občinski blagajni v fond OF po 10 lir/m³ za še neposekana drva. Tista pa, ki so še ležala posekana po odhodu italijanskih delavcev, so morali plačati po 30 lir/m³. Dobili pa so jih lahko le tisti, ki niso imeli lastnih gozdov.

Davek so pobirali tedaj po celem okrožju, in sicer po enotnem kriteriju, in to po kategorijah: I. kategorija je morala plačati 100 lir, II. 75, III. 50, IV. 30, V. 15 in VI. 5 lir na mesec. Poleg teh kategorij so postavili še dve posebni kategoriji A in B, kamor so uvrstili veleposestnike. Ti so plačali v A kategoriji 150 in v B pa po 200 lir na mesec. GK so pobirale davek vsakega 20. v mesecu. Gostilničarji so plačevali trošarino na vsak liter vina po eno liro. Člani GK so bili odgovorni, da ni prišlo do malverzacij. Občinski sveti so bili zadolženi za varstvo vsega, kar je spadala pod ljudsko imovino.²⁶⁹

Občinski svet v Čepovanu je na svoji seji dne 21. decembra 1943 sklenil, (isti vir) da morajo kmetje oddajati 5 do 10 % pridelkov, ki so morali biti na razpolago GK pri samih obvezancih. Družina z dvema članoma bi morala dati od prašiča, ki je tehtal manj kot 100 kg, po 10 kg slanine, s štirimi člani 8 kg, z 8 4 kg in z 10 člani 3 kg slanine. Ker pa so bili, vsled pomanjkanja krme prašiči podhranjeni, niso uspeli pobirati več kot 5 kg slanine od zaklanega prašiča. Kdor je oddajal mleko, ni bil dolžan dajati masla. Poleg tega so pobirali v občinsko blagajno po 20 lir od zaklanega prašiča. Ponovno so spremenili politiko do mlinarjev. Ukinili so jim merico in za mletje so prejeli le določen znesek v denarju. Določili so tudi dnine. Tako je npr. prejel čevljar, če je delal na kakem domu, poleg hrane še 20, brez nje pa 50 lir. Ljudje pa so bili revni. Denarja ni bilo, kar je še bolj poslabšalo situacijo, saj vojska ni plačevala prevzete blaga. Odbor je sklenil, da ne bodo pobirali davkov, dokler ne bodo poravnani dolgovi.

Stanje v okrožju pa se je ob koncu leta zelo poslabšalo. Okrožni NOO se je pritožil NOS dne 24. decembra 1943,²⁷⁰ da primankuje moke in soli. Kritično je bilo tudi stanje v zdravstvu, saj okrožje ni imelo niti enega zdravnika. Pod to pritožbo se je za GK podpisal Dorče Winkler. GK se je z dopisom z dne 5. januarja 1944²⁷¹ obrnila tudi na Pokrajinski NOS za Slovensko Primorje s prošnjo, naj bi jim nakazali vsaj 100 000 lir, da bi lahko dvignili blago, ki so ga nabavili v Gorici in Furlaniji. Omenili so, da na območju okrožja ljudje že prejemajo bone, na Goriškem in v Furlaniji pa poznajo le lire. V dopisu z dne 21. januarja 1944 obvešča NOS okrožje, da so jim nakazali namesto denarja »kot čisto izredno pomoč« obveznice posojila narodne osvoboditve v skupni vrednosti 100 000 lir. GK se je z dopisom 4. februarja 1944 za to pomoč zahvalila in obvestila NOS, da ljudje sprejemajo s simpatijo obveznice namesto denarja. Dohodkov, v glavnem posojil, je imelo okrožje v januarju 1944 120 000 lir. Za NOV so v tem mesecu porabili 60 000 lir.²⁷²

Na IV. konferenci GK Kanalskega okrožja, ki je bila dne 20. februarja 1944,²⁷³ so sprejeli sklepe, da tam, kjer ni mogoče vojaško nadzorovati izvajanje odloka o bojkotu okupatorja, morajo to nalogo prevzeti člani GK sami. Vsakemu, ki bi ga prvič zalotili na tej poti, mu je treba odvzeti blago in ga izročiti GK v prid NOV. Pri drugem prekršku se kršitelja aretira in izroči vojaškim oblastem. Rečeno je tudi, da večina odborov ni prijavila, a tudi če je prijavila, ni pravilno izvedla popisa vsega blaga v okrožju. Popis morajo takoj izvršiti in sezname izročiti okrožni GK. Tistim, ki blago utajijo, se brezpogojno zapleni vse in krivce prijavijo oblastem. Sklenili so čimbolj omejiti klanje goveje živine za civilno prebivalstvo. Ugotovili so, da ni nadzorstva po gostilnah in da se pijančevanje nadaljuje: »Pijančevanje se mora v korenini zatreti! Kršitelje naj se po zakonu kaznuje,« pravi poročilo. Da bi čimbolj omejili porabo vina, so trošarino povečali od 1 na 2 liri po litru. Prodajno ceno za vino naj določijo občinski NOO sami za svojo občino, ven-

270 — IZDG, Lj., f. 542/VIII.

271 — IZDG, Lj., f. 549/VIII.

272 — IZDG, Lj., f. 548.

273 — IZDG, Lj., f. 549/III.

dar ta ne sme prekoračiti cene, ki je določena v ceniku. Sejo je vodil Anton Kragelj-Gorski.

Pri vseh težavah in pasivnosti je okrožje vendar zadostilo potrebam vojske in še celo oddalo enotam zunaj okrožja 350 kg maščob, 200 kg moke in 20 q krompirja. Okrožna GK Kal—Kanal je bila v najtesnejših stikih s soslednimi okrožnimi GK, posebno pa z goriško.²⁷⁴ Januarja 1944 je npr. goriška GK imela v Vitovljah pripravljeno za kanalsko območje večje količine živeža, ki pa ga niso mogli odpremiti zaradi zasedbe važnih cestnih križišč. Ista GK obvešča kanalsko, da imajo zanje pripravljeno in vskladščeno na dogovorjenem mestu že od decembra 1943 20 q krušne moke in 13 q soli. V skrbah so posebno, da se ne bi sol stopila. Ob drugi priliki so iz kraškega območja poslali kanalski GK prek goriške 20 q soli, 2 q krušne moke, 187 kg testenin in 337 kg usnja za podplate civilnemu prebivalstvu. Fornazarič opozarja Berginca, naj se tudi kanalska GK drži obveznosti napram kraški GK. Šlo je namreč za pošiljko gradbenega lesa in drv za kurjavo. »Če jim ne pošljete, kar jim dolgujete,« opozarja Fornazarič, »bo nezadovoljstvo.«

Podobno, kot je bila goriška GK posrednik med kraško in Kal—kanalsko, je enako vlogo odigrala Kal—kanalska med goriško GK in baško. Goriška GK opozarja npr. Berginca, da dokler jim baška GK ne pošlje lesa in sena, kar so jim obljubili na sestanku 2. januarja 1944, jim ne bodo poslali ne krompirja ne koruze.

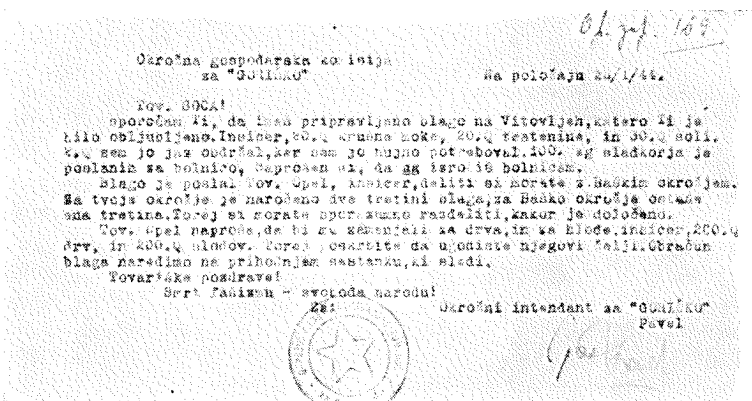
Istočasno se pritožuje goriška GK, da je cena 320 lir/q sena, ki jim ga zaračunava baška GK, pretirano visoka. »Ne vem zakaj ni večje kontrole nad vaškim ljudstvom,« kritizira načelnih goriške GK Fornazarič, »saj to je več nego črna borza!«

V začetku aprila 1944 sporoča goriška GK kanalski, da jim ni mogoče priti v Ravnice po semenski krompir, ker da se v bližini nahajajo Nemci. Istočasno pa je čakala koruza in jedilni krompir, namenjen kanalskemu območju v »štalonu kromberškega gradu (hlevu gradu Kromberg pri Gorici). S prevozom so imeli težave tudi zaradi tega, ker se jim je pokvaril kamion, s katerim so prevažali blago v hribe. Goriška GK je prosila kanalsko, naj jim semenski krompir čimprej pošljejo preko Lok v Zvirek.

274 — Dokumenti in zapisi, last Franceta Berginca-Soče.

Ker so se v tem času vsem pridelkom povišale cene, so odločili, da bodo tudi povišali davke. GK pa so dobile točna navodila o racioniranju hrane za vsakega posameznega vojaka. Pozvali so vse NOO, naj pričnejo zbirati večje količine živeža in drugega blaga za najbolj prizadete in revne ljudi v okrožju. Okrožnico je podpisal Arkadij Pirih-Mirko, tajnik okrožnega odbora, in gospodarski referent Anton Kralj-Gorski.

Zelo živahna je bila V. seja okrožne GK 14. maja 1944.²⁷⁵ Načelnik okrajne GK Soča je kar lepemu številu, in sicer 92 zastopnikom rajonskih in vaških GK, govoril o pomembnosti GK v tedanjem času. »Gospodarski referenti,« je poudaril govornik, »predstavljajo silo naroda, ker ako bi ti prestali z delom, bi trpela predvsem vojska... Vse pada na ramena zastopnikov gospodarstva in zato morajo oni te naloge vršiti požrtvovalno.« V razpravi je Soča očital Trnovcem, da so v času štirih tednov, ko so bili tam Nemci, oddali v Gorico veliko količino drv, da bi bili lahko z izkupičkom plačali vsaj tiste delavce, katerim je ostalo dolžno

Okrožna GK za Goriško obvešča z dopisom z dne 23. januarja 1944 kanalsko GK, da imajo zanje na Vitovljah pripravljeno 20 q krušne moke, 20 q testenin, 30 q soli in za bolnišnico 100 kg sladkorja. Kanalska GK je morala tretjino blaga poslati Baškemu okrožju. V zameno prosi Franc Sonc-Opel 400 q drv in hlodovine

bivše gozdo oskrbništvo. Zastopniki trnovske GK pa so se izgovarjali, da so za izkupiček drv nabavili v Gorici živež. Predsednik okrožnega OF jih je ostro kritiziral, ker niso pomagali revnim družinam v Lokvah, Lazni, Podgozdu ni Voglarjih. Vsi prisotni so to burno odobraval. Zastopnik iz Lokev je povedal, da je hotel peljati v Gorico »škaf«, da bi si za izkupček nabavil nekaj nujno potrebnih stvari, pa ga je zaustavil član trnovske GK in mu prepovedal oditi. Soča je oba oštel, in sicer Lokavca, ker je hotel nesti blago v mesto, in člana trnovske GK, ker ga je zaustavil, ni pa to storil, ko so Trnovci vozili les v Gorico. Predlagali so, naj gozdnim delavcem izplačajo dolg z določeno količino lesa.

Soča je nadalje kritiziral člane GK, da niso bili dovolj dosledni pri pobiranju masla. »V okrožju imamo,« je omenil, »1865 krav. Če bi od teh bilo le 50 % molznih, bi lahko GK nabrale 250 kg masla. Ne odkupijo pa ga niti 20 kg.« V opravičilo, zakaj GK ne pobirajo masla, je član GK z Vrha omenil, da v njegovi vasi ni hotel dati masla predsednik odbora in zato niso dali tudi drugi. Zastopniki GK so zahtevali, naj takega predsednika izročijo vojaškemu sodišču. Z druge strani so kritizirali tiste, ki dovolijo, da gre maslo v Gorico, češ, če niso v stanju prepovedati odnašanje maščob z okrožja, naj zmorejo vsaj pobrati določeno količino za potrebe NOV.

Zastopni Komande mesta Čepovan je zahteval, naj kože zaklanih živali oddajo vojaškim oblastem in še za vsako kožo po 2 kg loja. Prisotni se niso strinjali s to zahtevo, ker da pri njih ne koljejo živine za vojsko. Kože naj oddajo tista okrožja, kjer to opravljajo.²⁷⁶

Tako kot Čepovancem, ni šlo v prid izvajanje totalnega bojkota tudi terenskemu odboru OF v Kanalu. Čepovancem je šlo v glavnem za prodajo, medtem ko je Kanalce zanimal nakup določenega blaga v Gorici. »Imamo delavske in bajtarske družine, ki so nujno potrebne živeža. In potem je skoraj v vsakem človeku toliko egoizma, da bi šel marsikam, samo da bi dobil zase in za otroke moko in drugo ... Moje mnenje je, da je treba to preprečiti, dokler je le mogoče kaj izstisniti od okupatorja ali Italijana, saj to pride le nam v prid.«²⁷⁷

276 — IZDG, Lj., f. 572.

277 — M. Mikuž: Slovensko partiz. gospodarstvo ..., str. 242.

Na zahtevo POOF v dopisu 14. aprila 1944²⁷⁸ sta predstavnik kanalskega NOO, in sicer predsednik okrožnega NOO Franc Berginc-Soča in načelnik okrožne GK Filip Šuligoj-Rombon sporočila, da v okrožju obstajajo rajonske in vaške GK, vendar da je njihovo delo pomanjkljivo, ker se bojijo izdajstva, saj na to območje redno prihajajo sovražne enote. Živeža je malo in občine si medsebojno pomagajo. Zalog živil za vojsko ni in vse se porabi sproti, ker je na tem območju vedno veliko število vojakov. Za vojsko in aktiviste so porabili naslednje količine živil: krompirja 1021 q, krušne moke 64 q, koruzne 42 q, bele moke 20 q, fižola 26 q, raznega mesa 188 q, testenin 15 q, korenja 172 q, masla 393 kg, kuhanega masla 70 kg, soli 73 kg, vina 721 l, mleka 4150 l, čebule 236 kg, usnja 515 kg, repe 37 q, koruze 38 q, pšenice 35 q, sena in slame 276 q in še najrazličnejšega tehničnega ter sanitetnega blaga. GK je skrbela tudi za vse nameščence brez svojcev. Pogorelcem in revežem so porazdelili 100 kg semenskega ječmena, 100 kg semenske pšenice, 200 kg semenskega krompirja in 62 kg fižola. Najbolj so se bali košnje, ker je ta zahtevala močno in mlado delovno silo, katere pa v tistih časih ni bilo na razpolago. Zemljo italijanske ustanove »ERA« so razdelili v obdelavo interesentom. Poleg že omenjenega števila krav 1865, pa so imeli na območju okrožja tudi 431 volov, 995 juncev in junic, starih manj kot dve leti, 589 telet do pol leta, 1083 ovac in 470 prašičev.

Po oceni GK je bilo 11 000 ha narodnega gozda. S podatki o gozdnih površinah zasebnikov niso razpolagali. Tudi veleposestniških gozdov v okrožju ni bilo. V službi je bil le en gozdni oskrbnik ter 7 logarjev. Obstajali sta dve žagi v Čepovanu in na Trnovem. Posekanega okroglega in stavbenega lesa ter lesa za kurjavo je bilo okrog 30 000 m³. Pred vojno je tu stalo 8 gozdarskih hiš, ostali pa sta še dve, kajti 6 so jih Nemci požgali.²⁷⁹

Pozneje so postavili referat za zaščito gozdov in zadovolili za to Josipa Krivca iz Čepovana. Za gozdnega nadzornika v Trnovskem »narodnem gozdu« so postavili Nina Delfaria.

278 — IZDG, Lj., f. 549/III.

279 — IZDG, Lj., f. 549/III.

Nad okrožjem pa so se zgrinjale vse večje težave. Dovož živeža je postajal vse bolj otežkočen zaradi zaostrene kontrole Nemcev čez vse prelaze ob Soči. Istočasno pa so Nemci zaprli tudi dva dobra nabavljalca iz Kanala. Pri tem sta nekoliko olajšala situacijo dva vojaška kamiona, ki sta razbremenila prevoz s konjsko vprego. Nazadnje je potrebno ugotoviti, da je to okrožje postalo zelo revno, saj je lahko oskrbovalo vojsko edinole s pomočjo drugih okrožij. V taki situaciji so se ljudje bolj izmikali dajatvam in tudi kršili odlok o bojkotu sovražnika. Poleg tega pa so GK zabredle v še večje težave, ker niso mogle plačati nad pol miliona lir dolgov za živež, ki so ga nabavili pri domačinih.²⁸⁰

Okrožje Idrija

Avgusta 1942 je prišel na območju Idrijskega okrožja Franc Platiše-Jaka, ki je 22. novembra 1942 ustanovil odbor OF za mesto Idrija. Januarja 1943 so imeli dva rajonska odbora OF in kmalu pozneje okrožni odbor OF, ki ga je vodil Franc Caserman-Tesar.²⁸¹

V prvem poročilu okrožnemu NOO za Idrijsko z dne 27. oktobra 1943²⁸² so razpravljali o razmejitvi med občinami oziroma rajoni. Sklenili so, naj občinski NOO vsak zase izdajo cenike. Pri tem pa morajo paziti, da bo zaščiten skupna korist. Ker so razpolagali z večjim številom kož, so sklenili, da jih bodo poslali v strojilnico v Žiri. Na drugi seji je bil izvoljen za predsednika okrožnega NOO Franc Medved-Groga, za gospodarskega referenta pa Maks Štucin. Razpravljali so tudi o stanju goveje živine in sklenili, da se ne sme klati brez dovoljenja GK. Po zakolu je koža ostala GK ali vojaški intendanci in so jo potem morali poslati v strojenje. Na seji 11. januarja so izvolili novo okrožno GK in izbrali za načelnika Štefana Gnezdo z Vojskega, za namestnika načelnika Alojza Likarja s Črnega vrha, za tajnika pa Viktorja Kavčiča iz Idrije. Člani odbora so bili še: Salvator Gruden, Lojze Medved, Justin Hvala, Franc Medvedič in Valentin Jurjavčič.

280 — IZDG, Lj., f. 549.

281 — T. Ferenc: Kratek pregled razvoja ..., str. 151.

282 — IZDG, Lj., f. 542/VII.

Gospodarska komisija se je temeljito lotila dela. Predvsem so popisali vse razpoložljive količine najrazličnejših prehrabnenih artiklov in živino. Stanje pa ni bilo razveseljivo. V rajonu Vojsko je npr. prišlo na vsakega prebivalca komaj 45 kg živeža, kar bi zadostovalo za nekaj več kot mesec dni.

V dopisu NOS štabu IX. korpusa z dne 12. januarja 1944²⁸³ kjer predlagajo korpusu, naj racionirajo hrano vojski, je govora o Idrijskem okrožju. Omenjajo NOO v Dolenji Trebuši, ki je določil, naj bi dobivali vojaki na dan 30 dkg mesa ali 25 dkg mesa in 5 dkg maščob, 10 dkg fižola, 1 kg krompirja in 15 dkg moke. V istem dopisu je tudi govora o težkih razmerah na območju Dolenje Trebuše, kjer mnogo družin strada, in če bo šlo tako naprej, bo v nekaj dneh lačna vsa vas. Z dopisom 21. januarja 1944²⁸⁴ obvešča okrožni odbor OF za Bačo NOS, da so dobili s terena pritožbo o težkem ekonomskem položaju kmetov na območju Gorenje Trebuše- ker jim stalno odvzemajo živež premikajoče se enote. NOS poziva okrožni odbor, naj nudi tej vasi pomoč v živežu. V istem dopisu se pritožuje rajonski odbor OF Dolenja Trebuša, da je pri njih težko izvajati bojkot, ko istočasno cela vrsta vasic na območju Gorenje Trebuše prejema aprovizacijo. Stanje je bilo zares kritično, ker so se v teh krajih poleg stalno premikajočih se enot zadrževali še razni štabi, karavle, partijske šole, tečaji itd. Prosili so tudi, naj bi se jim omogočilo, da bi v večjem obsegu lahko zamenjavali stavbni les in drva za živež. S kraško okrožno GK so se pogovarjali o zamenjavi lesa za pšenico in koruzo, ki jo je ta komisija lažje kakor Idrijska nabavljala iz Furlanije. Ponujali so tudi suhe kože, ki so jih imeli vskladiščene, in sicer za usnje v strojilnici v Mirnu pri Gorici.

Okrožje je tedaj imelo že 6 rajonov: Vojsko, Črni vrh, Šebrelje, Dolenja Trebuša, Kanomlja in Ledine. Najobsežnejši je bil šebreljski rajon in zato je tudi GK štela 10 članov. Gospodarski referent je bil Ciril Rejec. V okrožni GK so bili zastopani rajon Šebrelje s 4 člani, Jagršče z 2, Stopnik z 1, Krnice z 1, Oblakov vrh z 1, in Šebreljski vrh z 1 odbornikom.²⁸⁵

283 — IZDG, Lj., f. 538/II.

284 — IZDG, Lj., f. 538/II.

285 — IZDG, Lj., f. 542/VII.

Na seji okrožne GK 26. januarja 1944²⁸⁶ so ugotovili, da pride v okrožnem merilu na osebo komaj 40 do 50 kg živeža. Denarja so imeli malo. Živež so plačevali z boni, ki so jih kmetje sprejemali z velikim zaupanjem, kot pravi denar. Na težave pa so naleteli pri odkupu z boni, ker so ti bili po 10 000 lir. Zato so prosili, naj jim pošljejo bone manjših vrednostnih enot. V Ledinah je vojska dolgovala kmetom čez 200 000 lir. Prosili so, naj jim ta znesek nakažejo v obveznicah. Omenili smo že, da so v Dolenji Trebuši priporočili vojaški komandi, naj uvede omenjeni obrok. Iz Ledin pa so zahtevali, naj vojaška oblast sporoči, koliko živeža je na dan določeno na vsakega vojaka. Zgodilo se je, so pripomnili, da so kuhali za 200 vojakov kar 180 kg mesa. Na prošnjo okrožnega NOO za Idrijsko je POOF nakazal šebreljski rajonski GK 5000 lir v gotovini in 5000 lir v bonih. Dovolili so napeljavo električnega toka v Dolenjo Trebušo iz zasedenega ozemlja. POOF je dodal k odobritvi prošnje, da nikjer ni bilo nikdar rečeno, »da ne smemo vzdrževati gospodarskih stikov z okupatorjevim ozemljem, le z okupatorjem ne smemo imeti nobenih opravkov.«

Na seji 18. februarja 1944 sta se spojila NOO in okrajni odbor OF v rajonu Dolenja Trebuša in ob tej priložnosti so izvolili Leopolda Grudna za rajonskega gospodarskega referenta. Sledile so ponovne pritožbe iz Dolenje in Gorenje Trebuše zaradi neopravičenih vojaških rekvizicij.

Do reorganizacije rajonske GK in razdelitve referatov v Črnem vrhu je prišlo 24. februarja 1944.²⁸⁷ Za predsednika je bil izbran Štefan Rupnik-Gašper, za blagajnika Anton Žgavec-Božič, za intendanta pa Viktor Mikuž-Boris; člani odbora so bili: Ludvik Pirc-Stojan, Anton Rupnik-Metod, Franc Tončič-Tomaž, Alojz Sedej-Janez in Jakob Čuk-Lovro. Sredi leta 1944 so imeli poleg okrožne GK še 7 rajonskih, in sicer v Ledinah, Črnem vrhu, Kanomlji, Vojskem, Dolenji in Gorenji Trebuši, Šebreljah in Komoljih.²⁸⁸

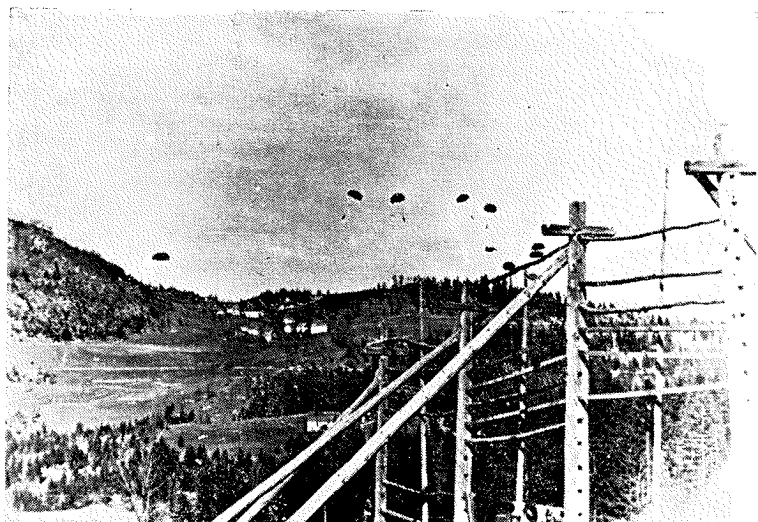
Na seji rajonske GK na Vojskem dne 6. marca 1944²⁸⁹ so se pritoževali, da ni na terenu prave vzajemne pomoči:

286 — IZDG, Lj., f. 542/VII.

287 — IZDG, Lj., f. 542/VII.

288 — IZDG, Lj., f. 542/VII.

289 — IZDG, Lj., f. 542/VII.

Vožalci (Vojsko). Zavezniška letala odmetavajo s padali blago partizanom

»Tisti, ki imajo konje, neradi orjejo tistim, ki jih nimajo«. V tem času je bil sestav rajonske GK na Vojskem naslednji: predsednik Franc Likar, intendant Janez Gnezda in člani: Anton Hvala, Tomaž Kobal, Felko Poljanec in Felko Jež.

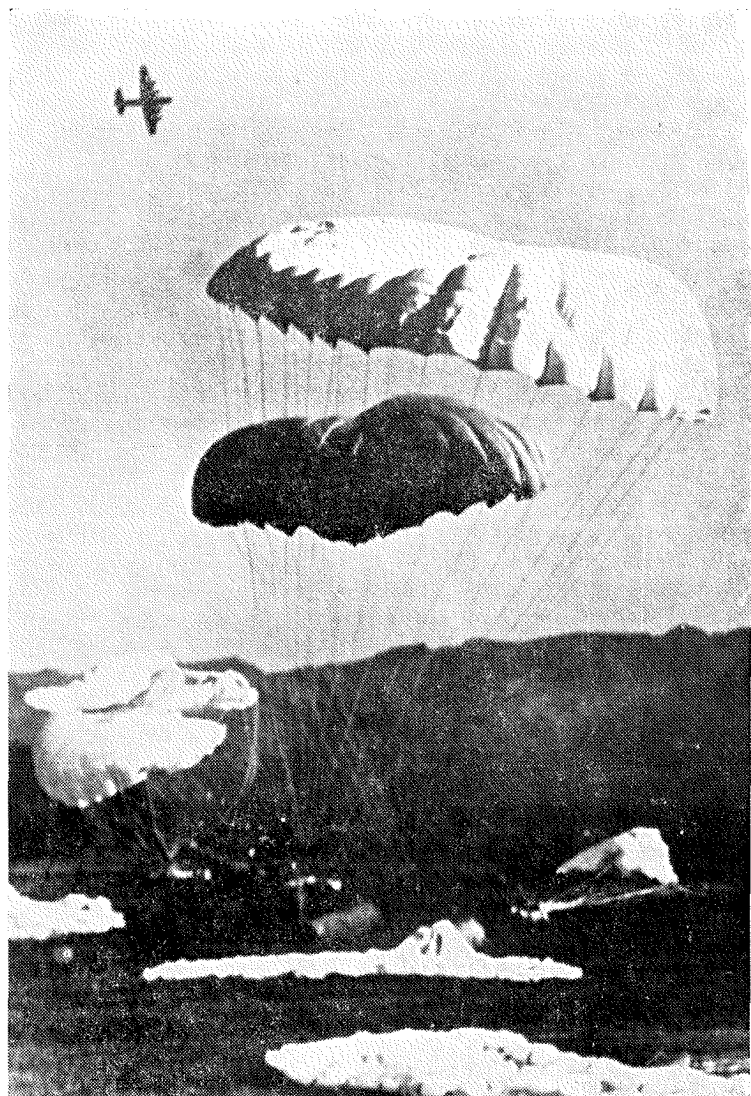
Precej razgibana je bila seja okrožne GK dne 2. marca 1944 na Vojskem.²⁹⁰ Prisostvovali so ji poleg predsednika okrožnega NOO Franca Medveda-Groge še tajnik Matjaž in člani GK Stojič in Viktor. Rajonsko GK so zastopali: za Šebrelje Alojz, Dolenjo Trebušo Hvala, Vojsko Mrak in Gorenjo Trebušo Vončina. Neopravičeno odsotne so bile rajonske GK Ledine, Kanomlje in Črni vrh. Na dan so ponovno prišle pritožbe GK iz Dolenje Trebuše, da ne prejemajo obljubljenih količin živeža. Tedaj pa so jim zagotovili, da je že prispela z Goriškega in Kanalskega okrožja pošiljka 30 q živil za Vojsko ter Dolenjo in Gorenjo Trebušo. Večji del tega bodo poslali na Vojsko. Gospodarski referent iz Dolenje Trebuše je tudi omenil, da je del koruze, ki je bil na-

290 — IZDG, Lj., f. 549.

menjen za prehrano civilnega prebivalstva, rekviriral pokrajinski komite. Po besedah referenta je bil to hud udarec za prebivalstvo, ki živi v skrajnem pomanjkanju. Prosili so, naj bi dobili iz Baškega okrožja vsaj 50 q semenskega krompirja. Baško okrožje je sicer obljubilo krompir, zahtevalo pa je v zameno mlade prašiče, a jih Idrijsko okrožje ni imelo niti za lastne potrebe. Aktivistu iz Šebrelj so poverili nalogo, naj bi stopil v stik z GK v Cerknem ali s kakšno GK na Gorenjskem, če bi lahko tam dobil semenski krompir v zameno za suhe kože. Šebrelje je prosilo za koruzno moko, za katero bi bili voljni odstopiti nekaj masla. Končno je prišel do besede referent iz Kanomlje in obrazložil svoje težave. Na njihovem območju so namreč enote NOV izčrpale vse vire živeža. Prosili so za raznovrsten živež, dobili pa le 25 q korenja, ki so ga takoj porazdelili. Obljubili so jim še naknadno 50 q korenja, ki ga pa mora plačati okrožna GK z boni.

Naslednje seje GK 3. aprila 1944 se je udeležil tudi inštruktor POOF za Slovensko Primorje Jaka. Na tej seji se je opravičil gospodarski referent iz Šebrelj Alojz, da ne more izvršiti sprejetih nalog glede nabave semenskega krompirja z Gorenjske. Na podlagi kritične ocene izredno slabega stanja na terenu po celem okrožju so odločili, da bodo vse količine živeža, ki ga bodo nabavili, razdelili na pet delov. Po eno petino bodo dobile vasi Vojsko, Šebrelje ter Dolenja in Gorenja Trebuša. Ostale petine pa bo deležna vojska in komanda mesta. Alojz je kritiziral VOS, da za tedanje razmere živi preveč »razkošno«.

V smislu sklepov II. pokrajinske gospodarske konference so pri okrožni GK porazdelili referate. Nov sestav GK je bil naslednji: načelnik Franc Medved-Groga (že sekretar in predsednik okrožnega odbora OF), namestnik načelnika Viktor (prej tajnik GK), referent za zunanje nabave Štefe (prej predsednik GK), namestnik referenta za zunanje nabave Aleksander Šinkovec, referent za aprovizacijo Justin (načelnik GK Dolenja Trebuša), referent za preskrbo vojske Jereb, referent za poljedelstvo in živinorejo Lojze (načelnik GK Šebrelje), referent za domačo proizvodnjo Polde in referent za finance Stane. S to preureditvijo okrožne GK pa so oslabil rajonske GK, kar pa ni bil primer samo v Idrijskem okrožju. Na isti seji so sprejeli nove cenike in določili

Zavezniška pomoč NOV. Letala odmetavajo blago pri Cerknem. Blago so zbirala tudi razna naša prekomorska društva in simpatizerji

dnine. Poljedelski delavec je prejemal 25 lir dnine skupaj s hrano, dninar s parom volov 100 lir, s parom konj pa 125 lir. Določili pa so celo skočnino za bike, ki je znašala 25 lir za 3 kratni skok ter drugo.

Okrožje je imelo v marcu mesecu skupno 180 000 lir dohodkov. Od tega so porabili 107.000 lir.

V začetku maja 1944²⁹¹ je imela okrožna GK na Idrijskem 7 rajonskih GK, od katerih je štela vsaka 6 do 12 članov. Vaških GK v pravem pomenu besede niso imeli. V vsakem bolj strnjenem naselju so imeli enega do tri intendante, ki so bili istočasno člani rajonske GK. Gornje, Srednje in Sponje Kanomlje so imele 3 članske GK. V tem času sta se vojska in civilno prebivalstvo v glavnem preživljala z mesom, korenjem in mlekom. Krompirja je bilo zelo malo. Bolj poredkoma pa so se na mizi pojavljali koruzna moka, testenine in fižol. Od drugod so pripeljali 120 q živil, od tega je bilo kar 70 q navadnega korenja in še od te količine je šlo 50 % za vojsko. Nekoliko lažje je izhajalo prebivalstvo v bližini Idrije, ki je dobivalo civilno aprovizacijo od okupatorja. Čeprav je bilo prepovedano, so poleg tega nosili nekaj masla v Vipavo in Idrijo, da so na ta način prišli do kakšnega kilograma moke, soli ali do petroleja in tobaka. Uvoz ni niti od daleč kril domačih potreb. Okrožje je rabilo na mesec samo za prehrano terenskih aktivistov ca. 28 q različnega živeža. Za preskrbo vojske, brez brigad, tj. za komando mesta, za šole, komando področja, vojaške bolnišnice, patrole in tiste enote, ki so se začasno zadrževale tod, so potrebovali na mesec kar 425 q živeža.

Seveda pa ni bilo mogoče večkrat niti od daleč kriti teh potreb.

Kritično stanje je bilo tudi v poljedelstvu. Posebno je primanjkovalo semenskega krompirja. Krompir pa je bil osnovna hrana za vojsko in civilno prebivalstvo in z ničemer drugim ga ni bilo mogoče nadomestiti. Okrožje je imelo v maju 1944 komaj 1500 glav goveje živine, klali pa so vsak teden 40 govedi. Zato so se bali, da bo treba pričeti s klanjem najboljše plemenske živine. Nekaj takih primerov je že bilo v Črnem vrhu in Gorenji Kanomlji, ko je vojska nasilno vzela kmetom plemensko živino, čeprav je bila GK do-

291 — IZDG, Lj., f, 549.

ločila v zameno za to drugo govedo. Zagrozili so, da bodo zbrali v tej zadevi natančne podatke in se pritožili pri IX. korpusu. Za nabave, ki so prihajale z Vipavske in Gorenjske, so se posluževali posrednika kanalske GK. V zamenjavo za gradbeni les in drva za kurjavo so iskali kakšnekoli vrste živil. Drugega niso imeli, še najmanj pa denarja. Najhuje pa je bilo vsekakor, da so morali prevažati blago mimo sovražnih postojank. Da to ni vedno uspelo, je razumljivo. Imeli so celo kamion, a kaj ko ni bilo bencina. Uspelo pa jim ga je preurediti, da je šel na »pogon na oglje«. Nekaj podobnega so namreč uporabljali Italijani v času etiopske vojne, in sicer avtobuse na pogon z drvi.

Odsek za gospodarstvo pri POOF je v svojem dopisu z dne 19. maja 1944²⁹² sporočil PGK, da naj za tistih 200 000 lir, ki jih je Goriško okrožje namenilo Brkinom, nakupijo živeža in naj ga pošljejo Idrijskemu okrožju. To okrožje je bilo namreč izredno prizadeto po nemški ofenzivi, ko je sovražnik požgal vse vasi in so prebivalci ostali dobesedno brez vsega. POOF omenja, da sta se vrnila z Brkinov člana pokrajinske GK Jošt in Vlado ter povedala, da so v Brkin-skem okrožju vsaj za silo oskrbeli z živežem tamkajšnje pogorelce. Po njunem mnenju ni treba uvažati živila v Brkine, ker da so tam še velike možnosti za nabavo.

Še prej je POOF v dopisu z dne 16. maja 1944²⁹³ grajal pokrajinsko GK, da so priskrbeli civilno aprovizacijo,²⁹⁴ ko so organizirali zamenjavo z Gorico le za Goriško in Vipavsko okrožje, ki bi to najlaže pogrešala. POOF je grajal PGK tudi zaradi njene lahkomiselnosti v zvezi z dovozom živeža z Gorenjske. Obstajale so namreč težave pri prevozu blaga iz tega področja, in sicer bilo je treba z gotovostjo računati, da bo preteklo najmanj šest tednov, preden bo mogoče ta dovoz realizirati. Teh šest tednov pa naj bi po mnenju POOF okrožji Baško in Idrijsko stradali.

Na drugi pokrajinski gospodarski konferenci so zadovoljili pokrajinsko GK, da mora poslati vsakemu od teh dveh okrožij pa 50 q živil, poslali so le četrtno te količine. POOF je opozoril pokrajinsko GK, da če že ne more organizirati tudi na Baškem in Idrijskem aprovizacijo, podobno kot na

292 — IZDG. Lj., f. 549.

293 — IZDG, Lj., f. 549.

294 — Mislili so na okupatorjevo aprovizacijo.

Goriškem in Vipavskem, naj pošilja živež tem okrožjem kar neposredno iz Furlanije. »Odgovorni boste vi,« opozarja POOF, »kakšen bo politični položaj in razvoj v prihodnjih tednih v Idrijskem in Baškem okrožju.«

Ovire in neprijetnosti pa so prihajale ne samo od sovražnih formacij. Poleg že omenjene samovoljnosti intendantov, ki so jemali blago, namenjeno pasivnim okrožjem, naj povemo še nekaj teh neljubih primerov, ki so povzročali hudo kri. Tako se je v dopisu z dne 2. junija 1944²⁹⁵ pritožil okrožni odbor OF za Idrijsko POOF, da se je njihova GK posluževala za prevoz blaga avta, ki pa ga je med tem zaplenil za lastne potrebe IX. korpus in to prav v času, ko je vozil s Pivke krompir. Z veliko težavo jim je uspelo organizirati prevoz s sedmimi vozovi, ki naj bi ta krompir pripeljali na določeno mesto. Korpus pa je še od teh voz zaplenil štiri in jih usmeril na svoje področje. POOF je obvestil o zadevi štab IX. korpusa. Od tam so jim odgovorili, da jim na žalost ne morejo vrniti kamiona, ker da je bil uničen pri prevozu streliva.²⁹⁶

Idrijska GK se je zmenila z IX. korpusom, da jim bodo pošiljali suhe kože, vendar le pod pogojem, če jim bodo vrnili 10 % ustrojenega usnja. Aprila so jim poslali 500 kož, vendar pa niso dobili obljubljenе količine usnja. V dopisu z dne 16. junija 1944,²⁹⁷ kjer so se pritožili zaradi kož, so istočasno omenili, da bodo še nadalje oskrbovali tehniko in releejne postaje z živežem in materialom, vendar pod pogojem, da jim PGK pomaga. Za živež je še nekam šlo, so omenili v dopisu, mnogo teže pa je bilo z obleko in obutvijo. »Naši ljudje še v mirni dobi niso imeli zadosti oblek in čevljev. Niti našim terenskim delavcem ne moremo pomagati,« pravi dopis.

V enem od poslednjih dopisov iz časa pred združitvijo okrožij 26. julija 1944²⁹⁸ omenjajo, da so Nemci vdrli v smeri Vojsko in povzročili hudo razdejanje, vendar, da se ljudje niso zbegali. Izvedli so intenzivno kampanjo ob žetvi in uspešno zaključili dvomesečno tekmovanje. Skupno so nabrali 574 000 lir, namesto predvidenega 1 000 000 lir.

295 — IZDG, Lj., f. 549.

296 — IZDG, Lj., f. 549. Dopis POOF z dne 6. junija 1944.

297 — IZDG, Lj., f. 594.

298 — IZDG, Lj., f. 542/VII.

Okrožje Trst

Začetki narodnoosvobodilnega gibanja v Trstu so tesno povezani z imeni bratov Kovačič, Darkom Marušičem, Brankom Babičem, Pepijem Udovičem, Albinom Čotarjem, Zoro Perello, Stanetom Bidovcem in še drugimi.²⁹⁹

Prvi okrožni odbor OF v Trstu so ustanovili novembra 1942, in sicer v sestavi: tajnik Stane Bidovec-Nande ter člana Darko Marušič in Pepi Udovič.³⁰⁰

Skozi Trst so šle ves čas narodnoosvobodilne vojne velike količine najrazličnejšega blaga. V samem mestu je bila organizirana gosta mreža za zbiranje živeža ter tehničnega in sanitetnega materiala. Sem so prihajale in odhajale pošiljke, ki so jih sprejemali in odpošiljali določeni ljudje na najrazličnejše konspirativne in večkrat drzne načine.

Ni pa potrebno omenjati, da je bil prav Trst tudi središče sovražne politične in ekonomske dejavnosti. O nemški gospodarski politiki bomo govorili v posebnem poglavju. Nemški in fašistični policaji so noč in dan bdeli nad vsako sumljivo osebo. To, že tako napeto in nevarno stanje, so še bolj zaostrovali politični procesi in represivne akcije. Ne smemo se torej čuditi, če se je vsa gospodarska partizanska dejavnost razvijala v najstrožji konspiraciji. Zato pa je v zvezi s to dejavnostjo žal šla v izgubo večina važnih dokumentov, ki bi nam koristili pri razčlenjevanju in seštevavanju ter ugotavljanju količine in materialne vrednosti blaga, ki ga je tržaško območje dalo za NOV. To, kar velja za druga okrožja, naj bi veljalo tudi za Trst. Vsekakor pa je to, kar je bilo mogoče ugotoviti, le osnova za iskanje novih virov za temeljitejšo obdelavo tržaške partizanske ekonomike.

299 — T. Ferenc: Kratek pregled razvoja ..., str. 166.

300 — Slovensko primorje in Istra ..., str. 457.

Poleg političnega delovanja so na iniciativo OF tudi na Tržaškem pričeli zbirati denarna sredstva in najrazličnejši material, ki so ga nujno potrebovale vse bolj številne partizanske enote. S tem v zvezi omenjajo viri skladišče čevljev, namenjeno za NOV, ki ga pa ni bilo mogoče sprazniti in čevlje spraviti iz Trsta zaradi slabih zvez v tistem času. V Škednju je obstajal 6 članski odbor OF, ki je zbiral in redno vsak mesec pošiljal partizanom blago ter denarne prispevke.³⁰¹ Že ob koncu leta 1942 je Zora Ivančič-Marjana organizirala veliko skladišče raznega blaga za NOV. Iz varnostnih razlogov je malo pozneje to blago porazdelila v več rajonskih skladiščih in poskrbela, da je redno odhajalo na določena mesta. To je bila dobro premišljena poteza, kar se je izkazalo pozneje, ko so Nemci aretirali in mučili neke člane gospodarske komisije. V takih primerih se je bilo vedno bati, da ne bi prišlo do priznanj z vsemi najhujšimi posledicami.

Eno od večjih rezultatov sodelovanja med italijansko komunistično partijo (PCI) in OF je bilo ustanavljanje odborov »Delavske enotnosti« (Unità Operaia), ki so združevali italijanski in slovenski proletarijat. Na podlagi tega sodelovanja je prišlo prav tako v Škednju do ustanovitve odbora »Delavske enotnosti«, ki je združil delavce iz ladjedelnice Lloydovega arzenala, železarne in strojne tovarne. Ustanovili so odbor »Delavskega udruženja — CUO« (Comitato Unità Operaia); člana tega odbora sta bila tudi tudi Franc Mezgec in Franc Lipovec-Tine.

Dne 14. januarja 1943 je padel pod streli karabinjerjev Pepi Udovič. Po njegovi smrti je nadaljeval delo in iskal nove načine ter kanale za prevoz blaga za NOV v zaledje Milan Trobec-Taras. Poleg čevljev, živeža in mila je pošiljal na osvobodeno ozemlje tudi večje količine orožja.³⁰²

Sredi leta 1943 je bil politični položaj v mestu kritičen. To je med drugim mogoče ugotoviti tudi iz poročila, ki ga je poslal junija 1943 dr. Alešu Beblerju Branko Babič-Vlado, sekretar Pokrajinskega komiteja KPS. Babič piše naslednje: »Pobrali so nam vse ljudi-aktiviste med Slovenci. O kakšni slovenski organizaciji OF ni mogoče več govoriti.«

301 — Trieste nella lotta per la democrazia, Trieste 1945, str. 64 (v nadaljevanju Trieste nella lotta...).

302 — Trieste nella lotta..., str. 46.

O.O.O.F. za Trst	Okrožni odbor OF za Trst
Vzeta	Potrđilo "POSJILO SVOBODE"
Bankovec serije	Potrđujemo prejem vate v znesku na lirski bankovec
...../.....	serije/.....
Prejemnik tov.	SANT FAČILLO — SVOBODA NARODU
.....	Tajnik O.O.O.F. za Trst: Ilagajnik
	Normin Rado

Potrđilo »posojila svobode«, ki ga je izdal Okrožni odbor OF za Trst in na katerem je navedena številka serije lirskega bankovca. Bankovec je hranil podpisnik posojila. Podpisana tajnik okrožnega odbora OF za Trst Normin (Henrik Ukmar) in Rado (Franc Kralj)

Politično delo in gospodarska aktivnost je v Trstu zaživela po kapitulaciji Italije, ko je prišel iz Brkinov v Trst Franc Segulin-Boro, eden od najbolj znanih in priljubljenih partizanskih funkcionarjev in aktivistov na Primorskem. Oktobra istega leta so ustanovili Okrožni komite KPS in 30. novembra 1943 Okrožni odbor za Trst.³⁰³ Na ustavni seji so se na podlagi prejšnjih pogajanj med člani bivšega Narodnoosvobodilnega sveta za Trst iz dveh mestnih odborov OF vse tri skupine zedinile, da ustanove »enotno in vrhovno inštanco« — Okrožni odbor OF za Trst. Na isti seji so imenovali odbor, ki so ga sestavljali: tajnik Henrik Ukmar-Normin, člani: Franc Segulin-Boro, Franc Mezgec-Jurij, Valerija Kocjančič-Špela, Zorko Lah-Kolja in Jože Klemenčič. Za gospodarstvo je bil zadolžen Lukov (Josip Mihelič).

Z ustanovitvijo okrožnega odbora OF za Trst so tržaški Slovenci dobili možnost doprinesiti svoj delež v boju za nacionalne in socialne pravice, saj jih je skozi desetletja tepal fašizem.

Odbor je poskušal pritegniti k delu v raznih odsekih čimveč strokovnjakov iz vseh panog političnega in gospodarskega življenja na Tržaškem. Zelo pomembno je bilo dejstvo, da je obstajala med tržaškimi Slovenci enotnost in soglasje s programom OF. Nastajale pa so težave v organizacijskem in propagandističnem delu zaradi etnične ne-

303 — IZDG, Lj., f. 543.

kompaktnosti prebivalstva. Fašistični teror je ustvaril v Trstu nevzdržno stanje pri vseh naših zavednih ljudeh: obrtnikih, trgovcih in izobražencih. To nasilje je povzročalo, da so se povečini morali iskati zatočišče v Jugoslaviji. Vsem tistim pa, ki so vztrajali na svoji zemlji, so grozili procesi, internacije in vsakršni pogromi.

Ugotovili so, da je finančno vprašanje velika ovira pri reševanju težkih nalog ekonomskega značaja. Ekonomska moč tržaških Slovencev je bila šibka. Fašizem je, kakor je že bilo omenjeno, uničil številne in močne gospodarske zadružne organizacije ter kreditne ustanove v Trstu. Malo je bilo tu slovenskih veletrgovcev. Splošni gospodarski krizi, ki je zajela to mesto, odkar je italijanski kapitalizem začel drobiti in zatirati njegov celoten gospodarski potencial, so bile podvržene tudi delovne množice.

Omenjajo pa tudi aktivnost mestnega odbora OF, kjer so že ob koncu leta 1943 ustanovili ekonomsko komisijo. Njen predsednik je bil Mirko Ščuka, člani pa Vlado Horvat, Danilo Schmit in Karlo Volk, vsi premožnejši Tržačani. V njihovih skladiščih so zbirali raznovrstno blago za NOV. Znana je bila Ščukova trgovino v Barkovljah, od koder so odhajale za NOV nemajhne količine živeža in najrazličnejšega materiala.³⁰⁴ Mestni odbor OF je tudi večkrat posredoval pri nabavi blaga od sosednih okrožij ali rajonskih odborov. Mestni odbor OF (MOOF) za Trst je tudi večkrat posredoval pri raznih nabavah iz Furlanije in iz notranjosti Italije. Iz dopisov³⁰⁵ se vidi, da je obstajal sporazum med MOOF Trst in Južnoprimorskim okrožjem za nabavo drv za tržaško bolnišnico, in sicer v zameno za sanitetni material ter zdravila. Okrožna GK pa je imela kontrolo nad izvajanjem tega sporazuma.

Povezanost in sodelovanje tržaške bolnišnice »Ospedale maggiore« z narodnoosvobodilnim gibanjem je med drugim tudi razvidna iz izjave Irene Furlan,³⁰⁶ strežnice v omenjeni bolnišnici. Furlanova omenja, da so imeli tu organizacijo OF, katere sejam so večkrat prisostvovali tudi člani okrož-

304 — Narodna študijska knjižnica Trst — odsek za zgodovino (v nadaljevanju Narodna študijska knjižnica Trst).

305 — Narodna študijska knjižnica Trst.

306 — Slovenka v narodnoosvobodilnem boju, Ljubljana 1970, str. 999 (v nadaljevanju Slovenka v NOB...).

nega odbora OF za Trst. Naloge tega odbora so bile raznovrstne. Poleg temeljne skrbi za ranjene in bolne borce ter aktiviste, ki so prihajali v bolnico na razne konspirativne načine in večinoma s ponarejenimi dokumenti, so v bolnišnici zbirali in nato odpošiljali po tajnih kanalih za NOV sanitetni material in zdravila. Zelo požrtvovalna in agilna v tem smislu je bila Ana Brajkovič. Ta je imela na občinskem uradu, ki je razdeljeval živilske nakaznice, znanko, katera ji je priskrbela večje število nakaznic, s čimer so nato prevzemali živež za NOV. Mestni odbor OF za Trst je celo posredoval pri višjih forumih, ko je princ Windischgraetz izrazil željo priti v stik z organi pokrajinskega odbora glede možnosti, da bi dokončali tovarno lesonitnih

Stampo della
Libreria
Serie...
Numero...
Data del versamento
Sintesi dell'incasso

COMITATO CITTADINO DI TRIESTE
S.I.C. 27. V. 9. 1
Ricevuto dal...
Lit...
quale prestito della Libreria
Lille... 1944
Il prestito della Libreria è stato emesso dal...
Ricevuto dall'OF Slovenia e verrà restituito dopo la totale liberazione
nelle valute che sarà allora in vigore in equivalenza al valore reale
della lire del momento del versamento del prestito.

Stampo della
Libreria
Serie...
Numero...
Data del versamento
Sintesi dell'incasso

Stampo della
Libreria
Serie...
Numero...
Data del versamento
Sintesi dell'incasso

Stampo della
Libreria
Serie...
Numero...
Data del versamento
Sintesi dell'incasso

Stampo della
Libreria
Serie...
Numero...
Data del versamento
Sintesi dell'incasso

Potrdila »posojila svobode« Mestnega odbora OF za Trst. Potrdila v slovenščini sta podpisovala Boro ali Miloš, italijanske obrazce pa Viktor. Potrdila je poleg drugega materiala tiskala tehnika »Morje« pri Domju (Trst). Od začetka do konca vojne je bilo tam natisnjeno 50 000 blokov za »posojilo svobode«. (Po spominih Vlada Trobevška-Jodija)

plošč v Ilirski Bistrici. Princ ugledna osebnost nemškega pokolenja, je bil celo pripravljen posredovati pri Nemcih za rešitev zaprtih tovarišev v zameno za nemške ujetnike. Windischgraetzova žena je celo zaprosila za dovoljenje partizansko oblast za prevoz živeža in drugega blaga v Planino, kjer je pred vojno živela njena družina. Živež je želela razdeliti med reveže.³⁰⁷

V drugem poročilu februarja 1944,³⁰⁸ torej dva meseca po ustanovitvi, omenjajo razdelitev Tržaškega okrožja na naslednje rajone:

1. Barkovlje — Trstenik, 2. Greta — Rojan—Škorkola, 3. Sv. Ivan — Kolonja, 4. Sv. Jakob, 5. Katinara — Lonjer, 6. Rocol, 7. Škedenj, 8. Mesto center (Mestni odbor OF). Pod Tržaško okrožje sta spadali v začetku tudi industrijski coni Milje in Tržič. Odbori OF so delovali pri ustanavljanju uličnih in kvartalnih odborov OF. V začetku januarja 1944³⁰⁹ sta obstajali rajonski gospodarski komisije pri Sv. Ivanu in na Katinari.

V začetku leta 1944 se je okrožje večkrat znašlo v denarni stiski, še posebno, ko so se mu ponudile priložnosti nakupa večjih količin raznega materiala. Tako se v dopisu z dne 24. februarja 1944³¹⁰ okrožni odbor OF za Trst obrača na pokrajinskega s prošnjo, naj mu nujno nakaže 200 000 lir za nabavo dveh vagonov ciklostilnega in časopisnega papirja, ki so jim ga ponujali v neki tovarni. V tem času je bila tržaška GK precej aktivna, saj se je 2. februarja 1944 udeležila medokrožnega posvetovanja gospodarskih komisij iz Ajdovščine, Krasa, Brkinov in Pivke. Tržaška GK je zaprosila v glavnem za meso. Dogovorili so se, da ji bo Vipavsko okrožje priskrbelo nekaj glav živine v zameno za živež. Živež in drugo blago je tržaška GK pošiljala na vipavsko območje prek kraške GK.

Aprila 1944 je prišlo do reorganizacije okrožnega odbora OF za Trst. Tajniške posle so poverili Francu Segulinu-Boru, načelnik GK je postal Zorko Verk-Branko. Sledili so meseci preganjanja in terorja. Nemci so aretirali mnoge tovariše in med temi zelo aktivnega člana gospodarskega sek-

307 — Narodna študijska knjižnica Trst.

308 — IZDG, Lj., f. 543.

309 — IZDG, Lj., f. 543.

310 — IZDG, Lj., f. 543.

torja Ivana Strgarja-Janka. Sredi leta 1944 so od devetih odborov OF delovali komaj trije. Julija istega leta pa je prišlo do ponovnih sprememb.³¹¹ Za tajnika odbora je bil izbran dr. Ivko Pustišek-Imro. Ob tej priložnosti so ome-

Zoro Verk-Branko iz Trsta. Načelnik gospodarske komisije za okrožje Trst. Nemci so ga ujeli in poslali v koncentracijsko taborišče, kjer je umrl 24. decembra 1944

nili tudi težko stanje po veliki sovražnikovi akciji. Mesto je bilo v tem času razdeljeno na 9 rajonov. Pri vsakem rajonu so zadolžili za gospodarstvo po enega ali več članov. Ob koncu avgusta je naraslo število rajonskih odborov na 24. Zaradi tako močnega razvoja narodnoosvobodilnega gibanja je prišlo na pobudo Antona Veluščka-Matevža ponovno do reorganizacije okrožnega odbora. Za predsednika so

311 — Trieste nella lotta ..., str. 62.

izvolili dr. Josipa Ferfoljo-Očka, za tajnika pa Franca Segulina-Bora. Načelnik okrožne GK je bil še vedno Zorko Verk-Branko, za finance je bil zadolžen Mario Kocjančič-Marko, za nabave pa Franc Primc-Kopač. Glavna skladiščnika in organizatorja za prevoz blaga na osvobodeno ozemlje sta bila Lojze Bizjak in Roza Cunder-Sonja. Nadaljevali pa so tudi z akcijo zbiranja posojila in prostovoljnih prispevkov. Za nabrani denar so nakupovali blago v mestu samem in v notranjosti Italije. Samo iz Milana v Trst je kratkem času prispelo prek prevozniškega podjetja »Gondrand« (Società Trasporti Gondrand) blaga v vrednosti čez 5 milijonov lir. Kakšna je bila organizacija nabave in odposiljanje blaga iz Milana, je razvidno iz pisma z dne 18. avgusta 1944.³¹² Tu piše dobavitelj v Trst nekemu Lojzku: »Plavam na celi črti in se bojim škandala, ker imam pripravljeno blago za odpremo (raznih tvrdk), sem pa ves denar založil (cca 1 500 000 lir) za tvoje pošiljke.« Nadalje pravi, koliko se je moral truditi pri spravljanju materiala v zaboje in pri odpremi kamionov.

Dobavitelj je nabavil 500 parov čevljev in 1000 metrov blaga, obvešča pa, da je dan poprej poslal 1000 metrov blaga. Prosil je, naj mu nujno pošljejo za že nabavljeno in odposlano blago 1 573 500 lir, za drugi material 580 000, za čevlje 200 000, za železni material 220 000, za baterije 120 000, za ovojni material 250 000 in za žarnice 150 000 lir. Poleg tega omenja, da ima rezervirane naslednje količine blaga:

2400 majic	240 000 lir
2000 svitrov	700 000 lir
1000 kombinezonov	465 000 lir

Vsega skupaj bi potreboval znesek 5 do 6 milijonov lir. Pismo se končuje z besedami:

»Dragi Lojzek! Metka je že z vozečega voza dejala, da se mogoče vrne šele po 10 dneh.³¹³ Prosim te, bodi tako prijazen in mi na nek način spravi potrebni denar sem, vsaj toliko, da lahko krijem sposojeni denar . . .

Prosim, uredi vse potrebno in pospeši SOS.« Podpis je žal nečitljiv.

312 — Narodna študijska knjižnica Trst.

313 — Zgleda, da je imel nabavljalec prek Metke zveze s Trstom.

V počastitev tretje obletnice ustanovitve OF je z okrožnico z dne 27. aprila 1944³¹⁴ poslal Pokrajinski odbor OF za Slovensko Primorje vsem okrožnim odborom navodila, kako izvajati akcijo za posojilo svobode. »Posojilo bomo izvedli v okviru dvomesečnega tekmovanja, ki ga je razpisal IOOF 7. aprila 1944, in sicer od 27. aprila do 27. junija 1944.« Kot je bilo že rečeno, so si zadali nalogo, da bo Primorska dala v ta namen 20 milijonov lir.

Na podlagi tega programa je izvedel okrožni odbor OF za Trst akcijo. V teku enega meseca so nabrali več kot milijon lir.³¹⁵ Zaradi pomanjkanja uradnih obveznic (potrdil) IOOF s podpisi predsednika Franceta Bevka, podpredsednika dr. Joža Vilfana in tajnika dr. Aleša Beblerja z žigom »Narodni osvobodilni svet OF za Primorsko Slovenijo« so tržaške obveznice (potrdila) nosile podpis Bora Kladivarja (France Segulina). Na žigu je bilo zapisano: »Osvobodilna fronta Slovenskega naroda — Mestni odbor OF — Trst«. Natisnili so jih v slovenskem in italijanskem jeziku.

Toda niti približno ni mogoče oceniti vsote, ki so jo na Tržaškem zbrali v tej posojilni akciji. Z denarnimi doprinosi Tržaškega okrožja pa kljub temu niso bili zadovoljni višji finančni forumi. Odsek za finance pri POOF celo graja v dopisu z dne 17. junija 1944³¹⁶ Trst, da so do tedaj poslali malo denarja. Temu okrožju primerjajo Baško in Idrijsko okrožje, ki da sta pri vsem, tem čeprav devet mesecev hranita brigade, v posojilni kampanji nabrala samo v Baškem okrožju v 14 dneh kar 1 650 000 lir. Dopis navaja, da kupujejo nekateri trgovci iz Vipavske doline posojilne bone in jih nato v Trstu prodajajo z dobičkom. To je, omenjajo, po eni strani dokaz priljubljenosti in zaupanja v solidnost partizanske valute, z druge strani pa mečejo slabo luč na tržaške aktiviste.

Denarni doprinosi Tržaškega okrožja pa so bili veliki, ali vsaj dosti večji kot je evidentirano. V arhivu tržaške narodne študijske knjižnice hranijo v ovitkih tržaških rajonov na tisoče potrdil, ki jih ni mogoče tako lahko oceniti ali sešteti. Tu hranijo tudi »matrice« potrdil »posojila svobode«, na katerih so napisane za tedanje čase res velike

314 — Narodna študijska knjižnica Trst.

315 — Trieste nella lotta ..., str. 52.

316 — Narodna študijska knjižnica Trst.

vsote, čeprav tu še ne zasledimo glavnih tržaških tvrdk in posameznikov, za katere vemo, da so med vojno posegale globoko v žep in podpirale narodnoosvobodilno gibanje. Tako je npr. neka neznana osebnost S. I. nakazala v enem obroku kar 500 000 lir, druga B. M. iz Opčin 220 000, P. U. 500 000 lir itd. Med vsemi nakazili pa izstopa nakazilo matere narodnega heroja Pinka Tomažiča, ki je v Trstu prodala veliko hišo, da bi prišla do denarja. Tomažičeva je večji znesek nakazala na ime sina Pinka ob obletnici njegove usmrtnitve.

O tem, da je dalo Tržaško okrožje večje denarne doprinose narodnoosvobodilnemu gibanju, sledi tudi iz zapiskov finančnega referenta pri Južnoprimorskem okrožju Karla Turka-Bogdana, ki izjavlja, da so često iz konspirativnih

POSOJILO SVOBODE

Serijska: 1

Številka: 00367

Vsota: 400000

Datum vplačila: 15. junij 1945

Podpis posejvalca

Pino

Podpis pooblaščenca

Gaspar

POSOJILO SVOBODE

Serijska: 1

Številka: 00363

Vsota: 900000

Datum vplačila: 18. dec. 1944

Podpis posejvalca

Pino

Podpis pooblaščenca

Gaspar

Fotokopije odrezkov »posojila svobode«, ki jih je podpisala mati narodnega heroja Pinka Tomažiča na sinovo ime

razlogov mnogi premožni Tržačani nakazovali večje denarne vsote v obliki »posojila svobode« in prostovoljnih prispevkov v sosednih okrožjih Pivki na Krasu, v Brkinih in Slovenski Istri. Mnogim so izdajali šifrirana potrdila, brez navedbe imena. Nemalo podpisnikov posojil ni, zaradi razumljivih razlogov hotelo niti sprejeti potrdil. Podčrtati je tudi treba, da medtem, ko so po drugih okrožjih, ki so bila priključena Jugoslaviji, po vojni posojila vsaj deloma izplačali, se to v Trstu ni zgodilo.

Iz nadaljnjih pričevanj in zapiskov³¹⁷ izhaja, da so že v zimskem času 1942 vozili iz Trsta živež in drugo blago za partizane. Podporniki v mestu so bili organizirani, tako rekoč, po »cehah« (gostilničarji, peki, oglarji, vrtnarji, trgovci itd.). Tržaški oglarji iz Čičarije (Vodice, Golac) so z lastnimi prevoznimi sredstvi dobavljali in odpremljali blago za partizane. Posebno pomembno vlogo je odigralo v tem pogledu podjetje Franca Rupene. Rupena je imel gozdne delavce težake, katerim je z lastnimi prevoznimi sredstvi prevažal živež, oblačila, obutev in drug material. Od okupatorskih forumov je dobival s pomočjo »podmazivanja« velike količine živeža za dozdevne delavce podjetja, seveda v dosti večjih količinah, kot bi mu dejansko pripadalo. Na ta način so lahko blago in živež odpošiljali v neposredno bližino partizanov, in sicer na Mašun, v snežniške gozdove, na Nanos, v Brkine in Čičarijo. Rupenovi šoferji in prevozniki drugih grosistov so bili istočasno povezani z omenjenimi skupinami »cehov« in tudi od njih prejemale ter odvažali živež, tekstil, sanitetni material in celo orožje za partizane.

Franc Primc-Kopač je imel v Trstu skladišče moke, sladkorja, otrobov, testenin in drugih prehrabnenih artiklov. V posesti je imel tudi mlin v Furlaniji (Cervignano), od koder so večkrat odvažali blago na področja partizanskih enot.

Velike količine prepotrebnih zdravil in sanitetnega materiala so, kot je že rečeno, priskrbeli tržaški zdravniki in

317 — Zapiski in pričevanja tržaških aktivistov glede materialne podpore narodnoosvobodilnem gibanju, in sicer: Slavka Kosiča-Slaveka iz Vodic v Čičariji, Lojzeta Krovatina-Coste iz Plavij in Josipa Ribariča (Baldina) iz Vodic.

Just Blažina iz Trsta. Odločen,
drzen in predan gospodarski ak-
tivist OF v Trstu. Dvajset dni po
ustrelitvi brata Rudolfa na Opči-
nah obešen 23. aprila 1944 v ul.
Ghega v Trstu

lekarnarji, pri čemer je treba še posebej omeniti lekarno na trgu Oberdan, last dr. Naglosa.

V samem mestu so se nahajala, poleg že omenjenih, še druga priložnostna skladišča, kot npr. v ul. Ponziana, od koder je blago odhajalo po raznih »kanalih« na Kras, v Brkine in hrvaško Istro.

V notranjosti cerkve Sv. Jakoba v Trstu so veliki podporni stebri, obloženi z debelimi marmornatimi ploščami in od znotraj votli. Da teh votlin je mogoče priti od zgoraj. V teh »skladiščih« nemajhne kapacitete so tržaški aktivisti shranjevali zdravila, obleke, čevlje itd. Celo v garaži mestne smetnišnice pri cerkvi je bilo maskirano skladišče, kjer

je bilo skrito celo orožje in strelivo. Mizarska delavnica bratov Justa in Rudolfa Blažine v ul. S. Maurizio je bila vedno polna tehničnega, predvsem pa tiskarskega materiala. Tudi v ul. S. Sergio sta imela brata skladišče, kamor je prihajalo in odhajalo najrazličnejše blago za partizane. Leseno ogrodje strojev je imelo dvojne stene, kjer sta brata večinoma

Rudolf Blažina iz Trsta. Tržaški aktivist. Sodeloval skupno z bratom Justom pri nabavljanju in odpošiljanju najrazličnejšega materiala za partizane. Skupno z 71 talci ustreljen 3. aprila 1944 na Opčinah pri Trstu

shranjevala municijo. Ob strahotnih nemških represaljah je bil skupno z 71 talci 3. aprila 1944 na Opčinah pri Trstu ustreljen Rudolf Blažina, njegovega brata Justa pa so skupaj z 52 talci Nemci obesili na stopnišču v Ul. Ghega v Trstu dvajset dni pozneje.

Tržaškim aktivistom je uspelo na najrazličnejše načine dokopati se do večjega števila izkaznic za živež in drugo blago. Vede ali nevede, prostovoljno ali s podkupnino so dala svoj delež za partizane tržaška podjetja in ustanove, kot npr. SEPRAL (Servizio Provinciale per l'Alimentazione-Pokrajinski prehranjevalni urad), SAPAC (Servizio Panificazione — Pekarna, UPSEA (Unione Provinciale Servizi Agricoltura — Pokrajinsko kmetijsko uslužnostno združenje) idr. Veliko tiskarskega materiala je oddala za partizane tiskarna (tipografija) Bernardi v ul. Mazzini. Od tu so nekoč odpeljali v hrvaško Istro ciklostilni stroj, 200 kg ciklostilnega papirja in ustrezno količino barvila. Skoraj vsak teden so tu prihajali aktivisti in nabavljali material za partizanske tehnike in tiskarne. Svoj delež je doprinesla tudi tvrdka Fonda Comisso. Prevoznik Ribarič je tu naložil samo enkrat 35 q moke, riža in testenin in nato odpeljal na Štjak. Iz Trsta je vozil v Čičarijo in na Kras moko ter koruzo iz Furlanije. Za nemške postojanke in izvidnice je imel dokumente v redu. Ko so ga zaustavili partizani, je moral poznati geslo. Zelo pogosto so ga ustavljale po Furlaniji grupe GAP. Za te je imel nekaj časa geslo »Terore«.

Večina tržaških prevoznikov ni imela za kamione tekočega goriva. Kot Italijani v času etiopske vojne, so morali zato uporabljati za motorje kot pogonsko energijo oglje ali drva. To je močno zmanjšalo kapaciteto motorja. Edinole v hudi sili so uporabljali neznatno zalogo bencina, ki so jo v ta namen hranili v posodah.

Skladišče živeža so imeli pri nekem gostilničarju v ulici Ginastica.³¹⁸ Drugo veliko skladišče živeža, oblek, usnja in papirja ter tehničnega in sanitetnega materiala se je nahajalo pri dveh starejših Siciljancih v ulici Valdirivo 20. Spredaj sta imela v zabojih lastno blago, zadaj pa so stala velika železna vrata, ki so vodila v veliko partizansko skladišče. To blago je v Brkine prevažal s kamionom Jože Gliselli. Pri organizaciji zbiranja blaga in odpreme mu je pomagal Just Fabris, mož Francke Fabris, roj. Kljun. Ta je imel zveze celo z Milanom. Nekoč je pripeljal istrskemu odredu velik zaboj operacijskih inštrumentov, ki jih je poslal štabu primarij iz Milj.

318 — Narodna študijska knjižnica Trst. Pričevanje Francke Fabris-Stane.

Zbirališče različnega blaga je bilo tudi v skladišču drogerije pri Ferlinu v ul. Industria. Nek vrtnar iz Kolonkovca, ki je vozil lastno povrtnino na tržaški trg, je nazaj grede vozil material za partizane.

Na podlagi seznama kmetovalcev iz tržaške okolice (isti vir) in z njihovo vednostjo je kmetijski urad v ul. Roma v Trstu izdajal bone za velike količine žita in krmil.

Podobno kot za denarne zneske je bilo uničenih tudi večino potrdil za izdano blago, ki so ga oddajali posamezniki neposredno ali posredno prek odborov in GK za partizansko vojsko. V ohranjenem poročilu tržaške okrožne GK z dne 23. avgusta 1944³¹⁹ je navedeno, da je bilo od 4. aprila do 23. avgusta 1944 poslano v skladišče pokrajinske GK 320 q soli, 868 q pšenice, 23 hl tekočega goriva, 10 q krušne moke, 5 q koruze, 8 q fižola, 2 hl olja, 3,25 q sira, 56 glav živine, 13 konjev, 13 vozov z gumijastimi kolesi, 4 kamione in 3 poltovornjake. Poleg tega so nabavili prek rekvizicije še 431 q pšenice in 11 glav živine.

Na Tržaško okrožje so se ob raznih priložnostih in potrebah obračala tudi sosedna okrožja in druge ustanove ter organizacije. Tako je Južnoprimorsko okrožje z dopisom z dne 4 oktobra 1944³²⁰ sporočilo Tržaškemu: »Nahajamo se v težkih finančnih razmerah. V Trstu imamo skupino nabavljalcev, ki nakupujejo blago za nas in za VII. korpus ter za glavni štab. Ta se je v pričakovanju denarnih nakazil zadolžila. Sedaj nujno potrebuje gotovino, ker uhajajo ugodne priložnosti za nakup blaga...« Tržaški odbor jim je 12. oktobra istega leta nakazal prek VII. okraja 50 000 lir.

Poslednji meseci leta 1944 so bili tudi na Tržaškem zelo kritični. Na podlagi ovadbe so padli v roke sovražnika Anton Velušček-Matevž, Franc Segulin-Boro in skoraj vsi člani okrožne GK, od katerih se nista več vrnila Zorko Verk-Branko in Lojze Bizjak. Živa sta ostala Ivan Panjek-Vojko in Roza Wagner-Sonja. Čeprav so ju mučili, nista izdala, kje se nahajajo skladišča. Aretirali in umorili so tudi Ivana Šublja-Jako, enega od najbolj sposobnih graditeljev bunkerjev in konspirativnih skladišč na Tržaškem.³²¹

319 — Narodna študijska knjižnica Trst.

320 — Narodna študijska knjižnica Trst.

321 — Narodna študijska knjižnica Trst.

IV. OD REORGANIZACIJE OKROŽIJ DO OSVOBODITVE

1. Aktivnost Pokrajinske gospodarske komisije in gospodarskih odsekov pri pokrajinskem narodnoosvobodilnemu odboru (PNOO)

V drugi polovici leta 1944 se je narodnoosvobodilno gibanje na Primorskem tako razgibalo in učvrstilo, da so razmere same zahtevale spremembe v strukturi organov ljudske oblasti. Nastala je potreba po ustanovitvi večjih administrativno-oblastnih in gospodarskih forumov. Ustanovitev večjih enot je bila nujna zaradi tesnejšega sodelovanja in povezave našega ozemlja z vrhovnim predstavništvom slovenskega naroda IOOF in Predsedstvom SNOS. Na podlagi takih ugotovitev SNOS je izdal Pokrajinski odbor OF že 15. julija 1944 odlok o združitvi. Iz raznih dokumentov pa je razvidno, da je potekal ta prehod zelo počasi, to pa iz razumljivih razlogov. Poročilo PNOO z dne 27. oktobra 1944 omenja ustanovitev naslednjih okrožij:³²²

1. Južnoprиморsko, ki je nastalo s spojitvijo bivših okrožij: Pivka, Brkini in Slovenska Istra.

2. Srednjeprimorsko iz bivšega Goriškega, Vipavskega in Kraškega okrožja.

3. Severnoprиморsko, ki je nastalo iz bivših okrožij: Baško, Idrijsko in Kal—kanalsko okrožje.

4. Zapadnoprиморsko, ki je nastalo iz Briškega, Beneškega in Tolminskega okrožja.

5. Okrožje Trst je ostalo v dotedanjem obsegu.

V tem obdobju nastopajo na našem ozemlju velike vojaške partizanske enote, korpus, divizije in brigade. Istovremeno ustanavljajo administrativno-oblastne in politične

322 — IZDG, Lj., f. 541.

enote. Celotna Primorska je bila preprežena z najrazličnejšimi ustanovami, organizacijami, bolnišnicami, karavliami, postajami itd. Po drugi strani pa se je v ekonomskem pogledu naše podeželje vse bolj izčrpavalo. Vse, kar je bilo sposobno prijeti za puško, je šlo v partizane ali pa je okupator naše ljudi nasilno odselil in interniral v raznih taboriščih. Okupatorjeva aprovizacija je marsikje že zdavnaj zamrla. Izginila je tudi, ker so jo naše oblasti zavrgle in ker se je širilo območje, koder glava okupatorjeva ni bila več varna. Kmetom je primanjkovalo predvsem delovne sile, nato gnojil, semen, zaščitnih sredstev, orodja in to, kar je treba še posebej poudariti: ni imel od kod dobiti denarja za nakup proizvodnih sredstev, pa tudi če jih je bilo kdaj pa kdaj mogoče nabaviti po izredno visokih cenah. Velike težave so nastajale tudi pri prehrani civilnega prebivalstva in NOV. Višji forumi so poskušali na vse načine ublažiti to stisko in pomanjkanje z različnimi drastičnimi ukrepi, pa tudi s priporočili, o katerih bo še govora. Tako je npr. pokrajinska GK zahtevala v dopisu z dne 10. avgusta 1944,³²³ naj pohitijo z mlatvijo žita in naj GK z vso odločnostjo in natančnostjo ugotovijo za vsakega posameznega pridelovalca, koliko žita bo oddal za NOV. Žito naj zmeljejo v enotno moko in hranijo pri kmetih ali v skladiščih. Istočasno so poklicali vse okrožne GK na mobilizacijo vseh sil za nabiranje maščob. Od vsake molzne krave (krave, ki so imele več kot 2 l mleka na dan) so morali kmetje odstopiti na teden po 1/4 praženega masla. Sveže mleko je prišlo v poštev le za bolnike, bolnišnice in za dojenčke. Maslo so vedno topili skupno z lojem. Kakor smo že omenili, so morali mesarji odstopiti GK celotno količino loja. Zanimiv je tudi recept, ki ga je izdala okrajna GK za Soško 10. avgusta 1944,³²⁴ ki ga tu navajamo: »Čist loj zrežemo v kocke in ga vložimo v mrzlo čisto vodo, kjer se namaka 12 ur. Vodo enkrat zamenjamo. Čisto opran loj nato denemo v kozico in zalijemo s svežim mlekom, dodamo nekaj soli in kuhamo tako dolgo da teče z žlice čist loj. Loj odlijemo in ocvirke dobro iztisnemo. Presno maslo pretopimo, dokler ne postane rumeno. Maslu pridamo za polovico njegove teže scvrtega loja in vse skupaj pretopimo in pustimo, da se shladi.«

323 — IZDG, Lj., f. 549.

324 — IZDG, Lj., f. 573.

PRIMORSKA OKROŽJA PO REORGANIZACIJI OD AVGUSTA 1944 DO OSVOBODITVE

Pri pobiranju loja so GK, kakor že omenjeno, pustile za vsako kožo zaklane živali po 2 kg loja za strojenje.

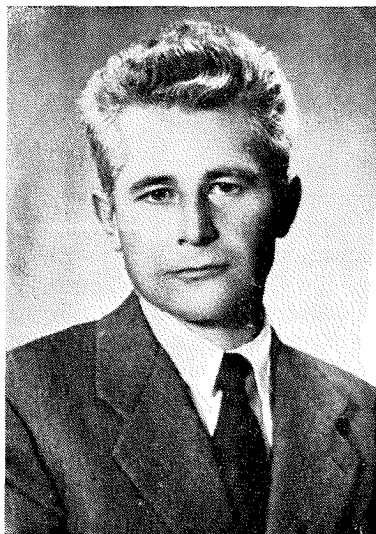
V tem času je vodil pokrajinsko GK Peter Fornazarič-Pavel, začasni tajnik pa je bil referent za obrt in industrijo inž. Lado Pečenko-Branko, za kmetijstvo (poljedelstvo in živinorejo) je bil zadolžen Lojze Tribušon-Žontar. Zelo pomenben referat je bil od vedno referat za zunanje nabave (Furlanija), za kar je bil odgovoren Oskar Terčelj-Blitz. Blitz je imel svoje pomočnike in zastopnike v Furlaniji in Tržiču (Monfalcone). Okrepili so tudi tranzitne oziroma nabavljalne postaje za živež, ki je v velikih količinah prihajal iz Furlanije. Postavili so sicer referate, vendar pa ni bilo vedno dovolj sposobnih in zanesljivih ljudi. Zaradi tega je bilo potrebno stvari spreminjati in redno reorganizirati. Ukinili so referat za »domačo proizvodnjo« in ga spremenili v referat »za obrt in industrijo«. To je bilo nujno, ker je tudi pri predsedstvu SNOS obstajal podoben referat in ker so imeli za potrebno, da nekatere panoge proizvodnje kot npr. mlekarnstvo, izdelavo marmelade in sušenje sadja dodelijo referentu za kmetijstvo. Pokrajinska GK je imela poleg potrebnega strokovnega kadra tudi administratorja, kuharico in štiri kurirje, ki so istočasno predstavljali oboroženo stražo.

Na naslednji seji dne 28. avgusta 1944³²⁵ je Blitz poročal, da je uredil tranzitno skladišče »333« in organiziral okrožno GK za Zapadno Primorsko. Poročal je, da na Tolminskem ne deluje mnogo mlekarn, ker jim je vojska odvzela kotle. V Brdih so bili prisiljeni znižati aprovizacijo, ker je naraslo število živilskih kart itd. Pritožili so se proti Bricem, češ da se ne držijo cen vinu. Zaradi teh prekrškov so sporazumno s političnimi forumi blokirali zaloge in prepovedali prodajo vina za nedoločen čas. V tem času je prišlo tudi do ponovnega sestanka z organizacijami italijanskih partizanov. Za organizatorja in vodjo mešanega slovensko-italijanskega odbora so imenovali Petra Lenardiča-Skalo.

Kar zadeva posestne razmere, so ugotovili, da je v Brdih še vedno 30 % kolonov in to na posestvih, ki so bila že razlaščena in oddana kmetom v obdelavo. Sklenili pa so, da

325 — Uprava skladišča »333« je bila v hiši pri Francu Žigonu v Žigonih (Renče).

bodo te odnose popolnoma razčistili šele po vojni. Tisti, ki uživajo posestvo, morajo odstopiti 1/4 pridelka zastonj, 1/4 pa se jim odkupi po maksimiranih cenah. Vsi koloni brez izjeme pa so morali seveda proti plačilu dati GK 15 % sadnega in 40 % vinskega pridelka.

Oskar Terčelj-Blitz iz Gornje Branice. Član pokrajinske gospodarske komisije. Izreden organizator in nabavljalec živeža za IX. korpus. Sodelavec in prijatelj Silvia Marcuzzija-Montesa. Umrli v
povojnem času

Seji so prisostvovali vojaški zastopniki, šef intendature IX. korpusa, šef ekonomskega odseka Vojne oblasti, šef sanitetnega ekonomata in drugi. V pogovoru o prehrani vojske so izjavili, da bi moral praviloma teren sam nuditi zadostne količine živeža za potrebe vojske. Pripeljano blago bo moralo predstavljati viške, ki bi jih morali vskladiščiti kot rezervno hrano za pasivna področja in kot aprovizacijo. Če bi pa bile uvožene količine večje, se lahko zmanjšuje črpa-

nje terena. Uvoz se mora brez nadaljnega odvijati prek referata za zunanjo nabavo pri pokrajinske GK in prek podobnih referatov pri okrožni GK. Slednje pa morajo biti pod kontrolo PGK. Določili so tudi, naj bi GK do 15. septembra pobrale viške žita.

Velike in nujne so bile potrebe po obutvi in obleki. Vojska je v tem času imela na razpolago 1500 govejih kož, katere je dajala v zameno za usnje in to tudi na polovico. GK pa naj bi pri tej zamenjavi dobile za uslugo 10 % usnja.

Govorili so tudi o prevoznih sredstvih in njihovi uporabi. Zmenili so se, da naj bi z vsemi razpoložljivimi motornimi vozili razpolagala v prvi vrsti vojska, medtem ko bi z vpregami razpolagale GK. Živež iz tranzitnega skladišča »333« naj bi nakazovali načelno samo Vojni oblasti, zato pa mora PGK redno obveščati Vojno oblast oz. Intendanturo IX. korpusa, kje in kakšne količine živeža so na razpolago vojski v določenih okrožjih. Ob tej priložnosti so obtožili Vipavsko vojno področje, ki je na svojem terenu blokiralo sladkor in tobak. Vojska namreč ni imela pravice posegati po drugih artiklih, razen po pogonskih gorivih, motornih vozilih in usnju. V primeru, da NOV nujno potrebuje te artikle, jih lahko zadrži, a vedno z vednostjo GK. Vse zaplenjeno blago, ki ni strogo vojaškega značaja, morajo oddati gospodarskim komisijam področja. Zmenili so se tudi, da naj bi veterinarska služba, ki je štela tri veterinarje, spadala pod civilno upravo.

Ker je bilo malo sposobnih finančnikov, je bilo pomanjkljivo tudi finančno poslovanje pokrajinske GK. Slaba evidenca je bila zlasti na terenu, kjer je vojska pustila veliko neporavnanih računov. Tako graja POOF v dopisu z dne 14. avgusta 1944³²⁶ pokrajinsko GK, da ta izdaja na lastno pest okrožnice, ne da bi o tem sploh obvestila POOF. Tu je tudi med drugim rečeno: »Pokrajinski GK ni nikak forum narodne oblasti, ampak le komisija pri POOF in kot taka nima kompetence samostojno izdajati ukrepe!« Omenjajo tudi, da je baje v arhivih PGK več poročil o gospodarskem stanju okrožij, ki so bila naslovljena na POOF, a niso prišla do cilja.

326 — IZDG, Lj., f. 549.

Z novo nastalimi razmerami so tedanje gospodarske komisije dejansko izgubljale svoj prvotni namen in pomen. Čim je prišlo do reorganizacije okrožij in ustanavljanja raznih odsekov pri PNOO, so GK izgubljale na pomenu. Iz dopisa z dne 3. septembra 1944³²⁷ je razvidno, da so bile te komisije celo ukinjene. V obrazložitvi tega ukrepa omenjajo, da je moralo priti do tega zaradi enotnosti upravnega aparata na ozemlju, kjer so bili izvoljeni NOO. Ti so morali namreč imeti svoje odseke po enotni shemi. Drugo, kar ni bilo več dopustno, je bila ločenost gospodarskih komisij od NOO. Dogajalo se je namreč, da so pokrajinske, okrožne in okrajne GK bile skoraj redno tudi teritorialno ločene od svojih organov OF oz. NOO. V omenjenem dopisu je celo rečeno, da je bila politična »zgrajenost«³²⁸ marsikaterega člana GK majhna, ker so bili ti člani prepuščeni samim sebi. Zaradi slabe povezanosti z lastnimi višjimi forumi so ti člani večkrat delali po svoji uvidevnosti — brez pravega načrta.

Toda kljub tem izjavam in odločitvam pozneje ni zaslediti, da bi prišlo do popolne ukinitve gospodarskih komisij. Krepili in širili so se odseki ter oddelki pri odborih OF in NOO, vendar so gospodarske komisije ohranile svoj sloves in aktivnost vse do osvoboditve. S to trditvijo soglašajo mnogi partizanski gospodarstveniki in politični delavci na terenu, kot npr. Franc Berginc-Soča, Peter Fornazarič-Pavel, Franc Hrib-Grča idr. Treba je namreč omeniti, da so nasprotovali in kritizirali pokrajinske in okrožne GK, češ da so se ukvarjale z malenkostmi in da so večkrat morale reševati drobne stvari, ki niso spadale v njihovo kompetenco. Toda teh drobnih stvari se niso mogli otresti niti višji forumi. Tako npr. piše POOF pokrajinski GK, naj izroči članu delovnega odbora za proslavo stoletnice rojstva Simona Gregorčiča blago za obleko.³²⁸ V drugem dopisu prosijo za žensko krilo, za dve bluzi in za žensko torbico. Na PGK so se obračali z najrazličnejšimi drobnimi zahtevami in prošnjami, kar pa ni čudno, saj je takrat primanjkovalo vsega. Narodna zaščita je npr. morala stopiti v stike tudi z osebami iz sovražnega tabora, ali pa so morali njeni

327 — IZDG, Lj., f. 540/II.

328 — IZDG, Lj., f. 549. Dopis z dne 13. septembra 1944.

člani po službeni dolžnosti v mesta, seveda ne oblečeni »po partizansko«. Pokrajinska narodna zaščita je tako npr. zaprosila PGK³²⁹ 10 oblek za svoje okrožne funkcionarje. V dopisu so omenili, da so obleke nujno potrebne in da morajo biti čedne, če ne iz drugega razloga, »že zaradi reprezentacije pred tujim svetom.«

Med izvajanjem reorganizacije okrožij pa je prišlo tudi do nesoglasij glede organizacije odsekov za gospodarstvo. Tako je PNOO pisal 15. oktobra 1944³³⁰ SNOS, da se ne strinja s tem, da bi SNOS premeščal in nameščal gospodarske kadre in strokovnjake. PNOO je sicer soglašal, da bi imel SNOS vpogled nad kadri, nikakor pa ne bi smela biti namestitvev oziroma premestitev teh odvisna od njega. Na podlagi odloka predsedstva SNOS, čl. 13, so morali namreč vsi okrožni NOO določiti za vsako panogo poročevalce in organizirati »odseke«, za katere so tudi odgovarjali poročevalci. Posamezni odseki so imeli tudi oddelke.

Dne 5. septembra 1944³³¹ je imel dr. Marjan Breclj na II. zboru aktivistov referat o »Izgradnji slovenske narodne oblasti«. Namen tega referata je bil konkretno pokazati, kakšen je tedanji sestav narodne oblasti in delo aktivistov pri njeni izgradnji, pomanjkljivosti in napake, ki so se pokazale pri delu in končno nakazali bodoče naloge. Referent je omenil, kako so bili v začetku zunanji izrazi in oblike nastopajoče oblasti skromni in enostavni. Temelji organizirane ljudske oblasti so bili dani v jugoslovanskem obsegu na II. zasedanju AVNOJ 29. novembra 1943, v slovenskem obsegu pa na Kočevskem zboru od 1. do 3. oktobra 1943, zlasti pa na I. zasedanju SNOS 19. in 20. februarja 1944. Obširno je govoril tudi o pomenu volitev v NOO: »Kakor hitro je v kraju izvoljen NOO, postane ta nosilec oblasti in izvrševalec javne uprave in nihče drug. Terenski odbor OF pa ostane kot politično vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja.« Ko je dr. Breclj govoril o delu NOO, je poudaril nujnost, da je treba vsakega člana odbora zadolžiti za določeno nalogo, kot npr. za zdravstvo, prosveto, gospodarstvo. V zvezi z gospodarstvom je poudaril nujnost zbiranja statističnih podatkov, usposabljanja kadrov itd. Navedel je vse

329 — IZDG, Lj., f. 549. Dopis z dne 21. septembra 1944.

330 — IZDG, Lj., f. 540/III.

331 — PAK, f. NOB.

S T A S
IX. Korpusa NOV in POJ
Intendatura
za blaginjo dne 20. 1944.

Rev. S o č a

Obleka katere si nam boste danes ja premajhna. Zato te prosimo ja nam pošljite večjo. V slučaju da take nimaš, nam napravi blago za točko polsko ali se pravi 3,20 m x 1,20 m podlogo.

Zaloga je silno nujna in jo vzemi v roke, da nebo preva-
litnega zastoj ali bi bila ustavljena.

Smrt fašizma - svoboda narodov!

Za štaba Intendanture:

Intendatura štaba IX. korpusa NOV in POJ obvešča kanalsko GK: »Obleka premajhna... pošljite večjo ali 3,20 m blaga z vso podlogo. Zadeva je silno nujna!«

odseke, komisije in ustanove, ki jih je nujno potrebno usposobiti za bližajoči se trenutek prevzema oblasti.

Kot je že znano, so obstojala določena trenja med našimi in italijanskimi organizacijami, kar zadeva nabavo in prevoz živeža iz Furlanske nizine. Da bi preprečili tako škodljiva trenja, je prišlo večkrat do sestankov in posvetovanj. Z namenom, da bi okrepili skupno antifašistično fronto in da bi združili vse napore obeh narodnostnih skupin v mešanih narodnostnih območjih, sta se POOF in CLNAI (Comitato Liberatore Nazionale Alta Italia — Narodnoosvobodilni komite Visoka Italija) dne 4. septembra 1944 sporazumela o skupnih organizacijskih in vojaških ukrepih.³³² Eni in drugi so se izjavili za protišovinistično kampanijo in so bili globoko prepričani, da so cilji, za katere se bori italijansko ljudstvo in slovenski narod, enaki. Sklepe za POOF je podpisal delegat prof. Urban, za CLNAI pa Pietro Longhi. Nekaj dni pozneje so se ponovno sestali.³³³ Iz poročila PGK izhaja, da so se sestanka udeležili po-

332 — IZDG, Lj., f. 541/III.

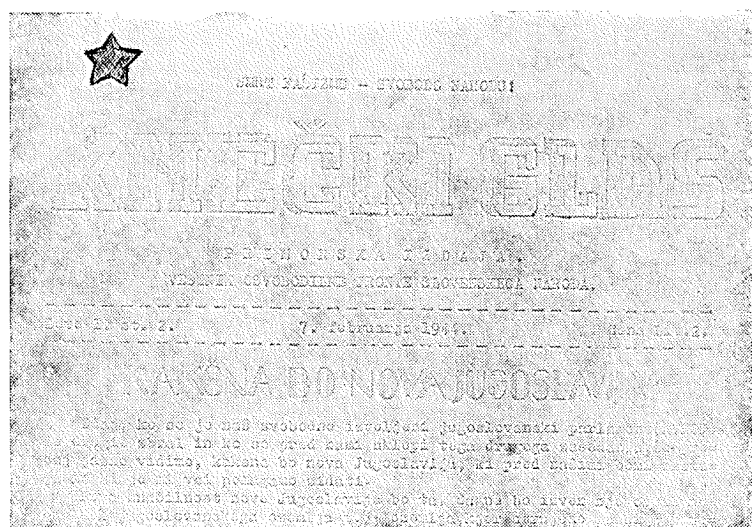
333 — IZDG, Lj., f. 644 in 549/II.

leg članov naše PGK in članov italijanskih gospodarskih komisij še šef ekonomskega odseka Vojne oblasti, šef intendature IX. korpusa, komandant Tržaške brigade (Brigata Triestina d'assalto), zastopnik italijanskega »Oskrbništva« (Provveditorato) in član tržiške GK. Vabilu pa se ni odzval italijanski politični forum.

Glavna točka pogovora je bila preskrba italijanske brigade. Komandant brigade Riccardo Giacuzzo je uvodoma omenil, da se je njegova enota po razpadu Italije nekaj časa oskrbovala prek »Provveditorata« z živežem, nabavljenim v Furlaniji. Pozneje so nastajale ovire in brigada je pač morala črpati živež po tistih krajih, koder je operirala. Pritožil se je tudi, da je živela slabše od slovenskih partizanskih enot. Vso krivdo za to je vrgel na »Intendaturo«, ki da ni bilo kos svoji nalogi. Šef intendature IX. korpusa pa je zanikal trditve italijanskega komandanta in je omenil, da italijanska brigada ni imela nikdar prilike videti, pod kakšnimi pogoji so se vojskovala slovenske brigade in divizija na Gorenjskem, okrog Čepovana, Lokev itd., ko so večkrat vztrajale na položajih po več dni brez hrane. To se je Tržaški brigadi prav redko pripetilo. Če pa ni dobila živeža, je bil vzrok v glavnem zaradi pomanjkanja prevoznih sredstev. V sklepih je zastopnik italijanskega »Oskrbništva« obljubil, da bo prisrbel za prevoz živil 20 mul. Ker je italijanska brigada spadala pod XXX. divizijo, so sklenili, da bo poslala svojega zastopnika v njen štab. Glede na to, da se je vojaštvo divizije hranilo enotno, na podlagi predpisanih tabel, ne bo težko zastopniku kontrolirati pravilnost razdeljevanja življenskih potrebščin za svojo enoto. Zastopniku so tudi priporočili, naj vsako nepravilnost takoj javi intendanturi IX. korpusa. V bodoče pa se bo morala tudi italijanska brigada oskrbovati prek pokrajinske GK, okrožnih GK ali oskrbovalnih skladišč. Sklenili so tudi, da je potrebno vse blago, ki ga nabavi italijansko oskrbništvo, spraviti v tranzitnem skladišču »333«. To velja tudi za blago, ki ga zapleni »GAP« ali pa njihove karavle »M«. Iz tranzitnega skladišča pa lahko črpajo živež in druge potrebščine tudi italijanske GAP in karavle »M«. Italijanski zastopnik je zaprosil štab IX. korpusa dovolilnici za dva kamiona, ki ju pa ne bi smeli zadržati na ozemlju, zasedenem po partizanskih enotah. Zmenili so se tudi, da bodo živino pošiljali do določenega

zbirnega središča oziroma »punkta«. Naše oblasti pa naj bi poskrbele za nadaljnje usmerjanje te živine. Na sestanku je član PGK Oskar Terčelj-Blitz poročal, da v Furlaniji obstajajo poleg italijanskih komitejev tudi naši odbori, ki delujejo samostojno, vendar pa vzklajeno.

Povsod tam, kjer obstajajo politični forumi, so formirane tudi gospodarske komisije. Zmenili so se, da se bodo v zvezi s preprečevanjem nesporazumov kakršnekoli narave vedno prej dogovorili, kdo, kdaj in na katero grofijo, veleposestvo ali ustanovo se bo šlo prevzemati blago. Načelno naj bi blago prevzemal tisti, ki ima večjo možnost organizirati in odpeljati to blago. Zastopnik italijanskega oskrbnitstva je tudi predlagal, naj bi bil ves material, ki odhaja iz Furlanije, registriran v njihovem uradu. Na ta način bi oni imeli kritje pred svojimi okrajnimi in okrožnimi odbori. Član PGK pa je omenil, da to ni potrebno, ker da PGK sama izdaja potrdila o prejemu blaga iz katerekoli strani in to z vso odgovornostjo za tedaj in za po vojni. Lahko pa na

»KMEČKI GLAS«, primorska izdaja, Vestnik osvobodilne fronte slovenskega naroda

željo italijanskih organizacij dostavljajo podatke prek svojega skladišča »333« in okrajne GK za Tržič.

V tem času je pričel delovati pri POOF »Inštruktažni oddelek,« ki je o svojih ugotovitvah vedno poročal svojemu forumu — odseku za gospodarstvo pri POOF. V poročilu z dne 9. septembra 1944³³⁴ govori inštruktor Vlado Mahorčič o prehrani na Primorskem. Omenja že znano dejstvo, da je Primorska pasivna in da se absolutno ne more preživljati iz lastnih virov. Prehrana vojske bi bila zelo otežkočena, če civilno prebivalstvo ne bi prejelo aprovizacije in če bi odpadel dovoz iz Furlanije. Omenil je tudi, da je bila v tem času urejena aprovizacija kakor v Ljubljanski pokrajini pod italijansko okupacijo. V Zahodnoprimorskem okrožju ni dobivalo aprovizacije bivše območje Tolminskega okrožja, medtem ko so jo delili na območju okrožja Slovenska Benečija in Brda. V začetku septembra 1944 so bojkotirali sovražnikovo aprovizacijo le še v najsevernejšem primorskem okrožju, a še to ne povsod. V bivšem Kanalskem okrožju je GK delila le najpotrebnejšim sol, karbid in podpore v denarju ter živežu. V bivšem Goriškem okrožju so prejeli aprovizacijo iz Gorice vsi okraji. Te je bilo deležno 15 000 ljudi od katerih pa je prejelo v Gorici direktno le 6000 ljudi. Aprovizacije so bili deležni le svojci padlih in vojni ujetnikov oz. delavcev v Nemčiji. Ostalih 9000 pa ni prejelo celega obroka, temveč je od celotne količine prejetega blaga nakazovala GK le del tega civilnemu prebivalstvu. Vse drugo je šlo za NOV. V bivšem Vipavskem okrožju je prejel aprovizacijo bivši okraj Štjak. Tu je bila razvita precej živahna medsebojna pomoč na prostovoljni osnovi. Na območju bivšega Kraškega okrožja so delili aprovizacijo okraju Nabrežina, v Pivškem okrožju pa povsod, razen občin Prem in dela Jablanice. Slovenska Istra je dobivala povsod živež na karte. Torej je bil posredno ali neposredno deležen aprovizacije precejšen del Primorske. Po oceni inštruktorja je približno 30 do 40 % celotne količine živeža, ki ga je potrebovala NOV, prihajalo iz Furlanije. Kljub pasivnosti pa je morala Primorska sama še vedno doprinesati svoj visoki delež, ki je bil od 20 do 40 % živeža za NOV. Mahorčič tudi omenja, da nima na razpo-

334 — IZDG, Lj., f. 474.

lago podatkov, koliko živeža je prispelo iz Furlanije v Slovensko primorje in na območje IX. korpusa. Navaja pa podatke, koliko živeža je goriška okrožna GK oddala za NOV v prvih treh mesecih leta 1944.

V omenjenem poročilu tudi govori o številčnem stanju živine, o nalogah okrožnih kmetijskih referentov, o nujnih ukrepih za izboljšanje kmetijstva, o kmetijskih ustanovah in organizacijah itd. Iz opisa o delovanju posameznih gospodarskih referentov je razvidno izredno obsežno in odgovorno delo gospodarskih komisij in odsekov. Komisija je imela poleg načelnika in tajnika še 9 referatov, o katerih pa bomo še govorili.

Kakšna je bila povezava med gospodarskimi komisijami in forumi OF ter NOO? V začetku ni bilo enotne povezave. Tako je bil referent za gospodarstvo pri okrožnem odboru OF član okrožne GK. Komisija je imela svojega načelnika, ki pa ni bil član okrožnega odbora OF. Enaka povezava je bila pri nekaterih okrajnih GK z okrajnimi odbori. Prav zato so predlagali, da bi povezavo vseh GK³³⁵ z oblastnimi forumi uredili tako, da bi bil član oblastnega foruma, ki je zadolžen za gospodarstvo, obenem tudi načelnik določene GK. Ta pa je že v začetku obstajala pri Južnoprimorskih okrožjih. Taka povezava je bila priporočljiva, saj so bile s tem GK informirane in vpeljane v nujnopotrebno politično delo.

Dr. Joža Vilfan je na seji PGK 26. septembra 1944³³⁶ v Dolu pri Čepovanu, na kmetiji »Pri Jožetu«,³³⁷ poročal, da je bil izvoljen novi PNOO za Slovensko Primorje. Za predsednika je bil imenovan France Bevk, za tajnika pa Vilfan sam.

V tem času je imela pokrajinska GK naslednjo zasedbo:³³⁸

1. načelnik Peter Fornazarič-Pavel
2. tajnik Franc Berginc-Soča
3. referent za obrt in industrijo inž. Lado Pečenko-Branko
4. referent za finance Vladimir Žvab-Niko

335 — IZDG, Lj., f. 549/II.

336 — IZDG, Lj., f. 549.

337 — Iz spisov Franca Berginca-Soče.

338 — IZDG, Lj., f. 549/II.

5. referent za zunanje nabave Oskar Terčelj-Blitz
7. referent za kmetijstvo (poljedelstvo in živinorejo) Lojze Tribušon-Žontar
8. referent za preskrbo vojske Joško Kirn-Žarko iz Čelj (Brkini)
9. referent za civilno prebivalstvo Boris Možina-Miloš iz Brji.

Nekoliko pozneje pa je prišlo do reorganizacije odseka za gospodarstvo pri pokrajinskemu NOO.³³⁹ V odseku so bili načelniki posameznih oddelkov istočasno pa tudi referenti, odgovorni za referate pri PGK. Odsek so sestavljali naslednji:

1. načelnik Andrej Janežič
2. oddelek za obrt in industrijo inž. Lado Pečenko-Branko
3. oddelek za kmetijstvo Lojze Tribušon-Žontar
4. kmetijski inštruktor Vlado Mahorčič
5. načelnik odseka za gozdarstvo inž. Jože Jošt
6. nadzorstvo nad gozdovi inž. Stanko Renko
7. načelnik oddelka za obnovo Peter Fornazarič-Pavel
8. zunanje nabave Oskar Terčelj-Blitz.
9. oddelek za civilno prehrano Franc Berginc-Soča

Decembra 1944 so ustanovili posebne odseke za prehrano (načelnik Andrej Janežič) in za trgovino (načelnik Franc Berginc).

Na omenjenem sestanku 26. septembra 1944 je poročal Berginc, da se je udeležil zborovanja aktivistov v Črnomlju in da je ob vrnitvi obiskal razne okraje. Ugotovil je npr., da je Pivka popolnoma izčrpana. V tem času ljudje niso prejeli pomoči od nobene strani. Edini pridelek tu je bil krompir. Pred vojno so se domačini ukvarjali z gozdarstvom, a zdaj je tudi ta dohodek odpadel. Poleg tega je tudi ljudska oblast zanemarila te kraje in ljudi. Po več mesecev ni bilo na tem območju nobenega aktivista.

Na Vipavskem so tožili, da jim je vojaška oblast rekvirirala ves živež tako, da ko pridejo na območje operativne enote, jim GK nima kaj dati. V Ajdovščini so povedali, da bodo ob vso živino, če bo vojska še nadalje zahtevala tako

339 — IZDG, Lj., f. 549/II.

veliko število govedi, saj so morali dajati na dan po 800 kg mesa. Zgodilo pa se je tudi, da je vojska zaplenila določene količine živeža, ki je bil namenjen za prehrano civilnega prebivalstva.

Na čepovansko-grgarskem področju politični funkcionarji redko prisostvujejo sejam GK. Sploh je opaziti, da se politični forumi premalo zanimajo za gospodarsko problematiko in za dela na terenu.

Še posebej pa so prišla na dan vsa pereča gospodarska vprašanja na zboru v Trnovem. Ljudje so sprožili vprašanje, naj se jim dovoli nabavljati drva in izkoriščati pašo v državnih gozdovih. Upravnik državnih gozdov inž. Stanko Renko, ki se je udeležil te seje, ni bil vnet, da bi se tem zahtevam ustreglo, češ da gre tu za principe racionalnega izkoriščanja gozdov, ki jih zahteve Trnovcev ignorirajo. Omenili smo tudi že da so se ukvarjale gospodarske komisije večkrat z drobnimi stvarmi. Oskar Terčelj-Blitz je namreč tudi na tem zboru omenil, da ni pravilno, če člani okrajnih GK osebno zbirajo statistične podatke po terenu, kot je bil primer s popisom živine, saj je to naloga krajevnih GK.

Referent za obrt in industrijo, inž. Lado Pečenko-Branko, je poročal, da ne dobiva redno poročil s terena. Omenil je, da je poslal 21. septembra 1944³⁴⁰ poročilo o stanju elektrarn na območju Slovenskega primorja. Opisal je tudi učinke in produkcijo hidrocentral v zgornjem, srednjem in spodnjem toku Soče (Log pri Bovcu, pri Sv. Luciji, Doblarjih in drugod), na Bači (Podmelec), Idrijci in Vipavi. Delo je bilo zelo težko, poleg drugega tudi zaradi pomanjkanja sposobnih kadrov. Poslal je okrožnico tudi v Tržič (Monfalcone) z navodili, kako izvesti popis industrije. Dobil pa je že popis mlekarn iz Ilirske Bistrice. Omenil je tudi, da fužina v Batujah pri Ajdovščini dobavlja vojaškim oblastem precejšnjo količino vojaškega materiala. Imajo pa 30 000 lir dolgov, ki jih je treba poravnati.

Referent za preskrbo civilnega prebivalstva je predlagal, da bi v okrajih ustanovili »poslovalnice«. Kriza je bila, ker ni bilo sladkorja. Vse, kar so imeli na zalogi, so razdelili tistim okrajem, ki niso bili deležni aprovizacije in kjer ljudje niso imeli sredstev, da bi prišli na drug način do te-

ga dragocenega blaga, posebno za otroke in bolnike. Kako ga je v resnici primanjkovalo, vidimo po tem, da so razdelili celotni Primorski komaj 16 q sladkorja, in sicer po naslednjem ključu:

Srednjeprimorskemu okrožju	za 1 okraj	200 kg
Južnoprimorskemu okrožju	za 2 okraja	400 kg
Severnoprimorskemu okrožju	za 4 okraje	800 kg

Zapadnoprimorskemu okrožju za 1 okraj 200 kg

V začetku oktobra 1944 se je prehrambeno stanje vojske ponovno poslabšalo, ker so Nemci sprožili veliko ofenzivo proti italijanskim partizanom. Bilo je sicer nekaj zalog, vendar so kmalu pošle. Intendanti so vpregli vse sile, da bi staknili hrano na Gorenjskem, v Beneški Sloveniji ter v Vipavski dolini. Primanjkovalo pa je denarja tudi za nabavo tistih količin živeža, do katerih bi lahko prišli. POOF je poslal predsedstvu SNOS poročilo o finančnem stanju v času od maja do oktobra 1944,³⁴¹ iz katerega je razvidno, da je SNOS pričakoval veliko več denarja, kot ga je v resnici bilo. POOF ni imel denarja, ker so potrebe iz dneva v dan rasle, z druge strani pa je dežela vse bolj pešala. Nekatera okrožja niso bila v stanju kriti niti lastnih potreb, kot npr. Severnoprimorsko okrožje, kaj šele, da bi pošiljala denar drugam.

Dohodki in izdatki v naslednjih mesecih so bili takile:

maj 1944

d o h o d k i		i z d a t k i	
ostanek od aprila	89 606 lir	štabu IX. korpusa	40 000 lir
posojila Gorica, Vipava		pokrajinski tehniki	1 023 497 lir
in Bača	2 801 000 lir	predsedstvu SNOS	1 750 000 lir
razno	1 000 lir	ostalo	60 000 lir
skupni dohodki	2 891 806 lir	skupni izdatki	2 873 497 lir

juni j 1944

d o h o d k i		i z d a t k i	
posoj. okrožij	7 349 010 lir	štab IX. korpusa	2 500 000 lir
predsedstvu SNOS	2 000 000 lir	tehniki	100 000 lir
razno	18 205 lir	razno	1 012 950 lir
skupni dohodki	9 367 215 lir	skupni izdatki	3 612 950 lir

341 — IZDG, Lj., f. 482.

julij 1944

d o h o d k i		i z d a t k i	
ostanek	5 412 145 lir	okr. Kanal	500 000 lir
posoj. Vipava	139 000 lir	pok. tehniki	250 000 lir
		tov. Gobec	600 000 lir
		razno	81 000 lir
skupni dohodki	5 551 145 lir	skupni izdatki	1 431 800 lir

avgust 1944

d o h o d k i		i z d a t k i	
ostanek	4 119 345 lir	štab IX. korpusa	735 887 lir
glavni odbor		POOF	140 000 lir
Rdeči križ	250 000 lir	pred. SNOS	2 000 000 lir
		pok tehnika	650 000 lir
		OZNA	150 000 lir
		za Sev. Prim.	100 000 lir
		razno	105 440 lir
skupni dohodki	4 369 345 lir	skupni izdatki	3 891 327 lir

september 1944

d o h o d k i		i z d a t k i	
ostalo	478 017 lir	pok. tehniki	250 000 lir
štab IX. korpusa	200 000 lir	centr. tehniki KPS	100 000 lir
		OZNA	200 000 lir
		razno	69 796 lir
skupni dohodki	678 017 lir	skupni izdatki	619 696 lir

V tretjem poročilu poroča kmetijski inštruktor o bivšem Goriškem okrožju³⁴² in toži, da gre delo na terenu, posebno kar se tiče statistike, zelo težko od rok. Primanjkuje mu sposobnih ljudi, pa tudi neprestani izpadi okupatorja ovirajo delo. »Po vseh vaseh prihajajo kupi okrožnic od vseh mogočih forumov,« pravi poročevalec. V teku je bil tudi popis vseh kmetijskih strokovnjakov, ki bi prišli v poštev v povojni organizaciji kmetijstva. V popis so zajeli celo strokovnjake, ki so se nahajali v nemški internaciji.

Po starem načelu »Blizje koncu — večji krik!« je nemškega okupatorja pograbil bes ranjene zveri in zato se je še bolj znašal nad našim nedolžnim ljudstvom. Tako so oktobra 1944³⁴³ kar na debelo požigali slovenske vasi. Go-

342 — IZDG, Lj., f. 549. Dopis z dne 7. oktobra 1944.

343 — IZDG, Lj., f. 549.

rele so Lokve, Lazne, Čepovan in Srednji Lokovec. Samo v tej brutalni akciji je bilo požganih 114 domačij. Razen cerkve in ene hiše je na Lokvah zgorelo vse. Ljudje so se razbežali in iskali zatočišča pri manj prizadetih bližnjih vaških domačijah. Kljub tem grozotam pa niso tarnali. Nasprotno, še bolj so dvignili glave in se besno zarotili proti zločinskim nemškim nacistom. V taki situaciji je prva, ki je priskočila na pomoč prizadetim, bila prav pokrajinska GK, ki je tedaj ravno imela na razpolago 1 400 000 lir. Od te vsote je bilo namreč že razporejeno okrožjem 700 000 lir. Ker pa je Severnoprиморско okrožje malo prej, 7. oktobra 1944, dobilo 400 000 lir, je PGK zaprosila POOF, naj bi večji del tega denarja dali pogorelcem.

Mimogrede smo že omenili »poslovalnice«, ki jih je postavljala pokrajinska GK. O pomenu in namenu teh ustanov pa govori okrožnica PGK z dne 17. oktobra 1944.³⁴⁴

Znano je, da je med narodnoosvobodilnim bojem praktično prenehala delovati vsa trgovina in izmenjava blaga, posebno pa kmetijskih pridelkov in vseh potrebščin, ki jih je nujno potrebovala kmetijska proizvodnja. Ni treba zato posebej omenjati, da je zaradi vseh teh okoliščin prihajalo na tržišče vedno manj takega blaga, ki ga je še v normalnih razmerah kmetu primanjkovalo (semena, škropilna sredstva, umetna gnojila, cement in drug gradbeni material). Z vsemi težavami so se torej morale že od samega začetka spoprijemati vaške gospodarske komisije in na splošno vsi odbori OF.

Že na II. pokrajinski gospodarski konferenci so se sprijeli s tem težkim dejstvom ter začeli iskati rešitve. Sprejeli so tudi sklep, naj bi organizirali po okrajih »skladišča« za izmenjavo blaga. Začetni uspehi na Goriškem, pri čemer gre pomisliti na trgovanje trgovcev iz Gorice, niso bili slabi. Drugod pa je zaradi pomanjkanja sposobnih ljudi, težav pri prevozu blaga, slabotne iniciative in sovražne dejavnosti vsa stvar zaspala. Oktobra 1944 so ponovno pretresli zadevo in zadolžili referat za preskrbo civilnega prebivalstva, naj organizira ta svojevrstna skladišča za zamenjavo blaga, tj. poslovalnice. Te so bile neke vrste zarodek poznejših

344 — IZDG, Lj., f. 549.

»Kmetijskih prodajno nabavljalnih zadrug — Kmetnaproz«. Imele so naslednji namen in pomen:

1. nuditi prebivalstvu v danih možnostih čimveč življenjskih potrebščin,
2. omejiti protizakonito trgovino (tihotapstvo) za hrbtno ljudske oblasti,
3. omejiti potovanja ljudi v mesta in kraje, kjer se nahaja sovražnik, ter zmanjšati s tem njegov vpliv na naše podeželje,
4. poslovalnice naj prodajo blago prebivalstvu in ga zamenjujejo za viške, s katerimi naš človek razpolaga,
5. sprejemajo naj naročila raznovrstnega materiala, ki so ga nato nabavljale GK,
6. poslovalnice naj kupujejo razne obrtne in industrijske izdelke.
7. kritično blago, kot je npr. sol, karbid, tobak idr. se je načelno oddajalo v zameno za maščobe in jajca. Kdor ni bil v stanju nuditi tega blaga, je dobil nekaj tega na podlagi potrtil NOO.

Poslovalnice so ustanovljale in vodile okrožne ter okrajne GK, in sicer referenti za preskrbo civilnega prebivalstva. Ustanovljali so jih skoraj v vsakem okraju in to po eno ter po možnosti po več podružnic. Če je bilo mogoče, so vodstvo poslovalnice zaupali trgovsko izšolani in zavedni osebi. Načelno so morale te trgovine poslovati z lastnimi denarnimi sredstvi, kreditirale pa so jih gospodarske komisije. Poslovalnice so za naročeno blago jemale predplačilo ali akontacije. Razumljivo je, da so kritično blago prodajali družinam le v odmerjenih količinah.

Okrožne poslovalnice so poskušale neposredno ali prek GK nabavljati in zamenjavati zunaj svojega okrožja. Če je šlo za nabavo oziroma za zamenjavo blaga z »inozemstvom« (Furlanija, Gorica, Trst), se je to odvijalo sporazumno z referentom za zunanje nabave pri GK. Živež, ki so ga dobile od prebivalstva v zameno ali za denar, je ostal na razpolago GK za kritje potreb NOV in drugih. Poslovalnicam je bila poverjena naloga, da del odvečnih pridelkov, kot npr. vino, sadje, kostanj, drva, oglje itd. zamenjuje »za hrbtno sovražnika« prek trgovcev in zasebnikov v mestih in Furlaniji za živež in druge potrebščine. Vodje poslovalnic so mo-

rali imeti potrebne knjige, iz katerih je bil videti ves dnevni ter celotni promet poslovalnice. Te knjige so bile: blagajniški dnevnik, blagovna in inventurna knjiga itd. O svojem poslovanju so morale pošiljati prek okrajnih referentov poročila na okrožje. Po en izvod poročila so morale pošiljati neposredno na pokrajinsko GK referentu za prehrano civilnega prebivalstva.

V istem času so se krepili odseki pri PNOO in okrožnem NOO. Osnovna naloga GK — prehrana NOV in civilnega prebivalstva, je počasi prehajala na odseke. Na seji predsednikov odsekov pri predsedstvu SNOS 16. oktobra 1944³⁴⁵ so ločili nabavljanje živeža od njegovega razdeljevanja. Živež naj bi nabavljal »Odsek za prehrano«, razdeljeval pa naj bi ga »Oddelek za trgovino«. Za nabavo živeža naj bi ustanovili »Centralni prehranjevalni urad«. Sklenili so tudi aktivizirati trgovce, obrtnike in zadruge. Nameravali so uvesti sistem nakaznic, katere bi zaupali NOO. Uvedli so »lirski bon« (bonska lira) in tudi določili njegovo vrednost v primerjavi z italijansko liro.

Sistem skladišč se je dobro obnesel. To se vidi tudi iz dejstva, da so vojaške oblasti izdale nalog, naj se enote oskrbujejo izključno le iz intendantskih skladišč in da morajo tem izročati tudi zaplenjeno blago. Poslovanje skladiščnega sistema je končno uredil »Odsek za prehrano« z okrožnico z dne 19. oktobra 1944. Omenjeni odsek je 20. oktobra 1944³⁴⁶ izdal okrožnico, v kateri nalaga primorskim aktivistom odgovorne naloge v zvezi s prehrano vojske in civilnega prebivalstva. Istočasno pa jih opozarja na še težje naloge, ki jih čakajo, ko bodo morali skrbeti za prehrano večjih mest Trsta in Gorice. V okrožnici so navedli tudi približne statistične podatke o normalni prehrani mest v času italijanske okupacije. V normalnih razmerah je Primorska s Trstom in Gorico porabila na leto približno 14 000 vagonov (140 000 ton) žita (pšenice in koruze). Domača proizvodnja pa ni presegala 3500 vagonov, kar znaša le 25 %. »Teh števil«, nadaljuje dopis, »se ne smemo ustrašiti, ker tudi Dolenjska npr. ne pridela žita v zadostni količini in vendar že tri leta prehranjuje sebe in NOV, čeprav ne do-

345 — M. Mikuz: Slovensko partiz. gospodarstvo ..., 140.

346 — IZDG, Lj., f. 545.

biva nobene aprovizacije. Zaupati je treba medsebojni pomoči in pripravi živeža za zamenjavo za hrbtom sovražnika in z uvozom iz Furlanije.«

»Odsek za prehrano« je tudi nujno zahteval vse podatke, ki se nanašajo na število prebivalcev in na količino pridelkov. Poleg tega je naročil, naj evidentirajo tudi sovražne zaloge in pripravijo oborožene skupine, ki naj bi v določenem kritičnem trenutku preprečile sovražniku, da ne bi zalog uničil in tudi, da jih ne bi ljudje sami pobrali.

O podobnih stvareh so razpravljali tudi na medokrožni gospodarski konferenci 23. oktobra 1944.³⁴⁷ Sprožili so vprašanje velikega pomanjkanja maščob v prehrani NOV. Nekateri so zahtevali, naj bi se odvzemala od vsakega zaklanega prašiča kar po 10 kg slanine. Vendar so ostali pri starem, se pravi 5 kg.

Prišlo pa je vnovič do predloga, naj bi dovolili odvažati v mesto drva, sadje in povrtnine v zameno za aprovizacijsko blago. Proti temu predlogu pa so nastopili člani POOF in namestnik komandanta IX. korpusa, češ »da če je trgovec v mestu naš, nam mora odstopiti blago brez zamenjave«. POOF pa je pri vsem tem priznal, da niso mogli nikdar izpeljati lastne aprovizacije, zaradi česar pa jim tudi ni uspelo izriniti okupatorjeve.

V zvezi z omenjeno okrožnico »Odseka za prehrano« je vredno omeniti tudi sklep PNOO z dne 2. novembra 1944,³⁴⁸ s katerim so določili, koliko živeža v kilogramih mora oddati vsako okrožje in ga tudi vskladiščiti.

Okrožje	žita	krompirja	fižola	mesa	maščob
Severno	6 000	30 000	1 000	12 000	3 000
Južno	36 000	100 000	5 000	45 000	4.000
Srednje	50 000	100 000	6 000	30 000	3 000
Zahodno	16 000	40 000	1 500	20 000	3 000

Toda kljub vsem številnim naporom vendarle ni bilo mogoče redno oskrbovati NOV. »Organizacija prehrane ne deluje. Stanje je obupno,« je poročal ekonomski odsek Vojne oblasti IX. korpusa v začetku decembra 1944.³⁴⁹ Primanj-

347 — IZDG, Lj., f. 549.

348 — M. Mikuž: Slovensko partiz. gospodarstvo..., str. 226.

349 — IZDG, Lj., f. 270.

kovalo je vsega. Da bi čimbolj disciplinirali in racionirali uporabo živeža, je PNOO s svojo okrožnico z dne 13. decembra 1944 zahteval, naj uvedejo strogo kontrolo nad vsemi zunanjimi nabavami. O tem, kam in koliko blaga naj odajo, je smel odločati le »Oddelek za zunanje nabave« pri PNOO. Tesno sta bila povezana in medsebojno sta delovala tudi »Odsek za prehrano« in »Odsek za preskrbo«. Tako npr. sporoča »Odsek za prehrano« pri PNOO »Odseku za preskrbo« 8. novembra 1944,³⁵⁰ da je začela italijanska intendatura IV. grupe, po nemški ofenzivi pri Faedisu, pridno pošiljati pšenico. Manjkajo pa jim sposobni ljudje in našim ne dovolijo, da bi sami zbirali živež. Peter Stante-Skala da je osebno posredoval pri političnem komisarju italijanske divizije Garibaldi-Natisone. Ta je sicer ukazal grupi, naj izvozi čim več blaga iz sedeža in vskladišči v znanih skladiščih, a grupa tega ni upoštevala.

Pri vsem tem je od 3. do 18. novembra 1944 prispelo iz Furlanije 49 glav goveje živine. Od tega so poslali 32 govedi na Idrijsko ter 17 intendanturi italijanske divizije Garibaldi-Natisone. Plačali so samo 1500 kg, ostalo je plačala v bonih intendatura IV. grupe. V istem dopisu ponovno omenjajo nemški izpad, ki je odnesel odseku za prehrano, baje po krivdi GK, 1482 kg pšenice. Vsega pa so nabavili 1000 q pšenice. Italijanska brigada je dobila 30 q, ni pa bilo znano, čeprav so to zahtevali, koliko te pšenice je porabila XVII. brigada. Odsek se je tudi pritožil, da prihajajo redno po živež italijanski intendanti brigad, ki pa istočasno iščejo živež pri okrožnih GK, medtem ko pa blago, ki ga oni neposredno dobijo, ne delijo z nobenim drugim. Da bi se izognili temu neredu, so predlagali, naj bi ustanovili skupno intendaturo, ker bi na ta način bile tudi naše enote deležne tistega deleža, ki ga oni sami dobijo. Odsek pri štabu IX. korpusa naj bi jim priskrbel pooblastilo za nabavo blaga. To pooblastilo pa naj bi podpisali tudi italijanski delegat pri IX. korpusu. V tem primeru bi lahko sami nabavljali živež in drug material v Furlaniji.

V tem poročilu se odsek tudi pritožuje, da so se odnosi poslabšali, odkar je namesto GAP prevzela nabavo »Inten-

denza«. Vse to priča, da ni bilo soglasja med samimi italijanskimi organizacijami.

O težavah pri oskrbi vojske in civilnega prebivalstva poroča med drugim tudi Odsek za prehrano pri PNOO Odseku za prehrano pri predsedstvu SNOS.³⁵¹ Načelnik odseka Andrej Janežič se namreč opravičuje, da niso krivi NOO in njegovi odseki za prehrano, če prihaja tako malo živeža iz Furlanije, posebno pa žita in testenin, temveč je treba iskati vzroke v pomanjkanju denarja, ki ga potrebujejo za nakup blaga, kakor tudi v težavah pri prevozu. Pomanjkuje pa tudi sposobnih ljudi, saj je mobilizacija zasegla po nekaterih okrajih skoraj celoten kader. Da je bilo res tako, se vidi tudi iz dopisa referenta za prehrano Vinklerja iz okraja Grgar — Čepovan. Ta namreč sporoča, da se na njegovem območju nahajajo najvišji forumi in vojaške enote, stanje prehrane pa je kritično, ker pa še bolj otežuje dejstvo, da nima kdo skrbeti za nabavo, ker je vojska vse kadre mobilizirala. Položaj je bil še zlasti kritičen, ker nekaj časa ni bilo mogoče voziti živeža tudi iz Vipavske doline.

Tako je vojska skoraj ves živež črpala v najbolj pasivnih in od vojne prizadetih krajih Severnoprimskega okrožja. Ko pa so se stvari malo izboljšale in je ponovno bilo možno nabavljati na območju Vipave in Ajdovščine, so vsi forumi tako pritiskali na te kraje, da ni bilo niti tukaj več mogoče ustreči vsem. Po Janežičevem mnenju je bilo boljše stanje v Mirenskem okraju, kjer je ležalo 2000 q krompirja na razpolago za vojsko. Prevoz od tam je bil sicer težaven, vendar ne nemogoč.

Kakor smo že omenili, so določeno nerazpoloženje med ljudmi ustvarjali neplačani dolgovi. Posamezni okraji so imeli prek 2 milijona lir dolgov, pokrajina sama pa nad 20 milijonov. Gotovine v lirah pa sploh ni bilo. Prav zaradi tega je marsikatera ugodna priložnost za nakup splavala po vodi. Toda pomanjkanje gotovine ni bila slučajnost. To nadlogo zasledimo povsod in bolj ali manj skozi ves čas vojne. Že maja 1944 je Stane Cunder poročal iz glavnega štaba odseku za finance pri predsedstvu SNOS,³⁵² da pri POOF nimajo denarja in da so v stiskah tudi za lastne na-

351 — IZDG, Lj., f. 545 — 234/44.

352 — IZDG, Lj., f. 479.

bave. Problem su skušali rešiti s tekmovanjem. V ta namen so tedaj imenovali celo referenta »za posojilno akcijo« in tako zbrali 600 000 lir posojila. Načelnik odseka za prehrano tudi zavrača trditev, češ da NOO prikrivajo živež, da ga ne bi odvzela vojska, saj da so ljudje preveč vdani naši borbi, da bi se v tem pogledu omadeževali. Po Janežičevem mnenju je treba iskati vzrok slabega poslovanja odsekov tudi v tem, da so prepogosto menjavali sposobne kadre in v dejstvu, da intendantni še vedno iščejo na lastno pest živež pri kmetih ter ob odvzemu ne izstavljajo predpisanih potrdil.

Odsek za prehrano je nabavljal v Furlaniji poleg živeža še najrazličnejše blago. Tako je npr. 23. novembra 1944³⁵³ zunanji nabavljalec poslal v vojaško skladišče št. 5 1500 parov čevljev. Razdelil jih je po ključu: 20 % za zaledno vojsko, od ostalega števila pa je dobila XXX. divizija 75, XXXI. pa 25 %. Nabavljalec je sporočil, da je na poti še 600 parov čevljev.

Zaradi potreb NOV, ki so bile vsak dan večje, je odsek za prehrano pri PNOO izdal 15. novembra 1944³⁵⁴ odlok o obvezni oddaji za NOV 25 % vrednosti od prodanega žganja in 2 % od vina do 10 hl, od 10 do 20 hl po 3 % in od vsakih nadaljnih 10 hl po 1 % več. Istega dne pa je sporočil nabavljalec Peter Fornazarič, da je nabavil v Furlaniji za 1 140 000 lir usnja, ki se nahaja v Gorici. Usnje bo poslal prek Deskel na Lokovec, prosi pa odsek, naj delegira eno osebo, ki bo poskrbela za nadaljnji prevoz do intendature IX. korpusa. Istočasno je dobil pri Scarlattiju 120 telečjih ter kravjih vrhnjih kož. Trgovec pa želi zamenjati še nekaj stotin podplatov po 70 lir za živež, ki ga delavci nujno potrebujejo.

Poroča tudi, da je v dogovoru glede nabave za 2 milijona lir tekstila za moške in ženske obleke, ki bi prišlo v poštev za prodajo v poslovalnicah. Da bi ta posel uresničil, pa nujno potrebujejo vsaj 500 000 lir. V tem času je bil namreč v dogovoru z goriškimi trgovci, ki so bili voljni priskrbeti 5000 kg čebule. Pripeljal bi jo skupno z usnjem.

O ugledu in moči naših oblastnih forumov nam pričajo med drugim tudi prošnje, s katerimi so se razne ustanove

353 — IZDG, Lj., f. 545.

354 — IZDG, Lj., f. 545.

in podjetja z območij pod okupatorjevim nadzorstvom obračali na njih in prosili za različna dovoljenja. Tako je npr. strojarna v Mirnu zaprosila POOF, da bi dovolil prevoz dveh strojev iz Gorice v Miren.

Ob koncu leta 1944 je ponovno vpadla nabava živeža v Furlaniji. Ta kriza z nabavami pa je še bolj mobilizirala vse razpoložljive sile za prehrano in preskrbo vojske. Primorska tudi tedaj ni zatajila, saj je dala vse od sebe, da bi tako omogočila svoji vojski izpolnitev težkih nalog.

V dopisu z dne 22. novembra 1944³⁵⁵ sporoča načelnik za prehrano pri PNOO, da se nahajo na območju Zapadne Primorske zaradi organizacije dotoka živeži in drugih potrebščin za IX. korpus. Pri tem omenja, da je že v Brdih vskladiščeno 750 q žita in da bodo to v najkrajšem času prepeljali prek Soče. Pri prevozu, ali bolje rečeno pri prenašanju, so pomagale vojaške in delovne enote, ker je bilo zelo naporno, posebno še za šibkejša in nevajena ramena. Marsikateri italijanski vojak, ki je moral opravljati to delo, si je poskušal olajšati breme tako, da je preluknjal vrečo, kakor poroča F. Berginc. Seveda so proti takim poskusom postopali po vojaško.

Oktober 1944 so izvršili na območju PNOO popis goveje živine. Imeli so skupno 65 776 glav govedi. Od tega je odpadlo na Zapadnoprimorsko okrožje 12 551 glav, na Severno 11 389, na Srednje 21 231 in na Južnoprimorsko okrožje 20 605 glav goveje živine. Izračunali so celo, koliko glav odpade na 100 prebivalcev. Tako je prišlo na Tolminskem na to število prebivalcev 56 glav, na Kobariškem 55, na Cerkljanskem 31, na Vipavskem 43 in na Komenskem 41.

Da bi se izognili čezmernemu in neenakomernemu črpanju živine v okrožjih in da bi istočasno omogočili nadaljnji razvoj živinoreje, oziroma da bi vsaj ohranili tedanje stanje, je Kmetijski odsek pri PNNO za Slovensko Primorje izdelal in poslal 14. decembra 1944 Odseku za prehrano pri PNOO zanimivo tabelo³⁵⁶ o stanju goveje živine, ki se je nanašala na 1. oktober 1944, in o maksimalni možnosti črpanja oziroma mesečnega izkoriščanja živinorejskega fonda na območjih posameznih okrožij. Tabelo so izračunali na

355 — IZDG, Lj., f. 545 št. 112/44.

356 — IZDG, Lj., f. 477.

podlagi 15 % letnega prirastka na živi teži ter povprečne žive teže živine 250 kg.

Tabela je bila takale:

Okrožje	Število glav goveje živine	Živa teža v q	Letni prirastek mesa	Mesečni prirastek mesa	Mesečno število glav à 250 kg
Na razpolago za črpanje					
			q	q	
Zapadno	12 551	31 357	2 366	196	150
Severno	11 389	28 472	2 135	176	142
Srednje	21 231	53 077	3 980	332	258
Južno	20 605	51 512	3 863	322	250
Skupno:	65 776	164 418	11 880	990	767

V istem dopisu opozarja kmetijski odsek za prehrano, da v kolikor ne bi količina mesa zadoščala potrebam, naj sporoči, da se jim naknadno odmeri dodatek iz drugih fondov. Popolnoma pa so prepovedali klati plemensko živino.

Istočasno je kmetijski odsek dal na razpolago odseku za prehrano naslednje količine masla, ki jih bodo lahko vsak mesec dvigali pri posameznih okrožjih, in sicer:

1. Zapadnoprimorsko okrožje 3283 kg masla na mesec,
2. Severno 2929 kg, Srednje 5099 kg in 4. Južnoprиморsko okrožje 5553 kg masla na mesec. Odseku za prehrano je bilo na razpolago na mesec na celotnem območju 16 864 kg masla.

Pri izračunavanju količin masla, ki so ga morali na mesec oddati v vsakem posameznem okrožju, so jemali za podlago le 2 litra mleka od vsake molzne krave.

Tudi kmetijski odseki pri okrožnih NOO so evidentirali stanje goveje živine. Tako poroča npr. načelnik gospodarskega odseka pri okrožnem NOO za Severno Primorsko,³⁵⁷ da so imeli ob koncu leta 1944 10 294 glav goveje živine. Torej za približno 1000 glav manj, kot jih navaja statistična služba PNOO 1. oktobra 1944.

Glede na pomembnost kmetijstva so pri vseh NOO ustanavljali samostojne kmetijske odseke. Kmetijski odsek pri

PNOO je v svoji okrožnici z dne 5. januarja 1945³⁵⁸ obvestil vse NOO, naj se v bodoče v vseh zadevah, ki se nanašajo strogo na kmetijska vprašanja, obračajo neposredno na nadrejene kmetijske odseke. Osnovna naloga te začetne »kmetijske pospeševalne službe« je bila v povečanju kmetijske proizvodnje pri vseh kmetijskih panogah in v izvrševanju priprav za čimprejšnjo in čimhitrejšo obnovo kmetijstva, ki je bilo zaradi vojne tako hudo prizadeto.

Poleg tega odseka pa so se vse bolj uveljavljali tudi drugi odseki, kot npr. odsek za trgovino pri PNOO. Ta je imel poseben oddelek za urejevanje nabav, in sicer Oddelek za zunanjo nabavo pri PNOO za Slovensko Primorje. Ta oddelek je bil povezan z odsekom za prehrano pri PNOO. Kako je bilo delovanje vseh teh odsekov in oddelkov povezano, je razvidno npr. iz poročila Odseka za trgovino decembra 1944,³⁵⁹ ko sporoča njegov oddelek za urejanje nabav komandi Goriškega vojnega področja ter pošilja v vednost Odseku za prehrano pri PNOO, da je dodelil omenjeni komandi mesta 8 zabojev mila, 433 kg slanine, 9 vreč rokavic, 8 kom. odej, 2 vreči božičnih paketov, 3 vreče prepečenca in 100 kom. novih odej. V poročilu o nabavljenem blagu odseka za trgovino — oddelka za zunanjo nabavo zasledimo, da je odsek nabavil v času od 11. avgusta do 31. decembra 1944 naslednje količine blaga:

gornjega usnja	4 674,75	stopal
podplatov	1 600	kg
moškega blaga	250	m
ženskega blaga	2 297	m
sukanca	10 409	zavitkov
sol	12 874	kg
čebule	3 256	kg
krušne moke	26 675	kg
koruzne moke	1 771	kg
zdroba	1 000	kg
riža	103	kg
rži	3 370	kg
tobaka	295	kg
čevljev	1 288	parov

358 — IZDG, Lj., f. 545.

359 — IZDG, Lj., f. 545.

platna	621	m
pšenice	11 474	kg
koruze	6 825	kg
mesa	2 825	kg
fižola	1 300	kg
graha	3 680	kg
česna	1 270	kg
ječmena	2 740	kg
krompirja	1 840	kg

Nabavili so tudi za 18 793 lir sanitetnega materiala.

Zanimivo je tudi poročilo inštruktorja odseka za prehrano PNOO odseku za prehrano pri predsedstvu SNOS z dne 9. januarja 1945.³⁶⁰ Inštruktor Ivan Deu ni bil preveč navdušen nad gospodarstvom pri PNOO, ker so potegnili s terena vse sposobne ljudi in jih zadolžili na političnem področju. »Vsi so odlični politični funkcionarji, imajo pa premalo smisla in znanja za gospodarstvo,« pravi inštruktor.

Dne 8. januarja 1945 je prišlo do reorganizacije prehranjevalne službe in do organizacije »NAVOD«. Predsedstvo SNOS je namreč za izvajanje poslov trgovskega značaja ustanovilo zavod »NAVOD« — Nabavljalni zavod, ki je imel v glavnem nalogo nabavljati živila in druge potrebščine na podlagi prostovoljnosti ali s prisilnim odkupom. Ljudje pri »NAVOD« so vskladiščevali in prevažali blago na tržišča itd. Sestav tega na novo ustanovljenega zavoda v pokrajinskem merilu je bil naslednji: Franc Brodar je bil zadolžen za blagajniške posle in statistično službo, zelo pomembno skladiščno službo je prevzel Pavel Olip, promet in organizacijo trgovcev detajlistov pa je vodil Marjan Cergolj-Vojko, ki pa je bil padel, še preden je prevzel službo. Inštruktor za »NAVOD« in za odsek za prehrano pa je bil Belič. V tem času niso še določili funkcij nabavljalcema Terčelju in Srebrniču, ker sta bila odsotna.

Po izjavi inštruktorja odseka za prehrano pri SNOS je okupatorjeva aprovizacija na Primorskem skoraj povsod odpovedala. Dobivale so jo le družine svojcev, ki so bili zaposleni pri okupatorjevi organizaciji TODT. Kot vemo, pa je sovražnik iz propagandnih razlogov delil včasih aprovi-

360 — IZDG, Lj., f. 477.

zacijo tudi vsemu prebivalstvu. Če pa je že prišlo do tega, je ljudstvo prostovoljno odstopalo skoraj v celoti vse za partizansko vojsko. Takih primerov je bilo več v Gorici in Ilirski Bistrici. V Ajdovščini so partizani zaplenili 150 q živeža, ki je bil namenjen za civilno aprovizacijo. Zaplembo pa so izvršili z vednostjo tamkajšnjih prebivalcev. Drv za kurjavo ni manjkalo, ker je bilo po gozdovih nasekanih in pripravljenih pod upravo »KUNI« ca. 13 000 m³.

»KUNI« (Komisija za upravo narodne imovine) je bila zadolžena za razlaščno imovino, ki je bila iz kakršnegakoli razloga ostala brez gospodarja. Komisija je imela istočasno na skrbi tudi vzdrževanje in smotrno uporabo te imovine.

Z namenom, da bi uredili pravočasno in pravilno prekrbo vojske in organov civilne uprave, so poverili odsekom za prehrano nalogo, da morajo od teh pravočasno zahtevati sezname potreb po živežu in drugih potrebščinah vsaj za en mesec vnaprej. Predsedstvo SNOS je določilo organizacijski sistem in delovna področja odsekov za prehrano. Tudi okrajni NOO so imeli odseke za prehrano. Ti so na podlagi prijav, ki so jih dobili od KNOO, sestavljali sezname potrošnikov ter sprejemali od lastnih okrajnih NOO živilske karte ter nakaznice za drva.

Stanje prehrane v Slovenskem primorju je najbolj razvidno iz poročila odseka za prehrano pri predsedstvu SNOS z dne 31. januarja 1945.³⁶¹ poročilo omenja, da sta se vojska in civilna uprava na Primorskem oskrbovali do septembra z živežem, ki je prihajal od zunaj. Pšenico so nabavljali v Furlaniji po ceni od 4 do 15 lir za kg. Riž, testenine, sir in drug živež so nabavljali pri raznih trgovcih in v tovarnah, ki so bile pod sovražnikom nadzorstvom. Od septembra dalje so dobivali fižol, krompir in meso v glavnem na terenu samem.

V zadnjih mesecih leta 1944, kot že omenjeno, pa so se stvari še poslabšale. Sovražnik je postavil postojanke v raznih od vojne še najmanj prizadetih krajih v Vipavski dolini, na Krasu in ob Soči. Partizanska vojska se je morala zadrževati na pasivnem območju Severnoprimskega okrožja. Problem je nastal tudi zaradi tega, ker so velike količine

živeža ostale vskladiščene prav tam, kjer se je naselil sovražnik. Kakor so menili višji forumi, niso bili dovolj previdni tako vojska, kakor tudi civilni oblastni forumi, ko so postavljali skladišča. V taki situaciji so začele civilne oblasti izvajati tim. »prehranjevalne akcije«, da bi prišli vsaj do najpotrebnejših količin živeža.

V spremstvu in pod zaščito vojaških enot so aktivisti namreč odhajali po živež na manj izčrpana območja Severnega in Zapadnega okrožja. Istočasno pa so prek poslovalnic poskušali okrepiti izmenjavo s Furlanijo. Uradna menjava je bila 100 litrov vina za 200 kg koruze ali 200 litrov vina za 180 kg pšenice. Z GK v Tržiču so se domenili, da bodo dali po 600 kg drv za 100 kg koruze. Najbolj kritična situacija je bila še vedno na Vojskem, kjer je ljudstvo dobesedno stradalo. Poročilo ob koncu omenja, da se prehranjevalni kader na odseku za prehrano pri PNOO izgublja v drobnem delu. Premalo da je tudi stika s terenom. »Narod pa je navdušen in spontan«, čeprav se mu pozna četrstoletna fašistična okupacija, ker je utrujen in izmučen ter težko pričakuje zaželeno svobodo.« Tako se končuje poročilo.

Zapadnoprimorsko okrožje je dalo v tem času iz lastnega, že tako in tako izčrpanega fonda živine, kar 200 govedi. Za nabavo živeža je načelstvo v tem času nakazalo članu PGK Srebrniču 800 000 lir, ki je nabavil 10 q usnja, 500 dolgih vojaških artilerijskih plaščev in 350 parov dolgih nogavic. Skupno je vse to stalo 600 000 lir. Preostali denar je nabavljalec porabil za nakup žita v Furlaniji.

Pri organizaciji prevoza živeža je sodeloval tudi ekonomski odsek Vojne oblasti. V akciji nabiranja živeža v predelih severne Primorske, posebno v dolini Soče, so nabrali ca. 400 q žita.

Kmetijski odsek je vodil knjigo »Kmetijska statistika«, iz katere je razvidno stanje kmetijskih površin, posevkov in pridelkov. Kmetijska statistika je evidentirala predvsem stanje živine, mlečnih izdelkov, kož itd. Civilnim oblastnim forumom pa niso poverili le naloge oskrbovati vojsko in civilno prebivalstvo v danem trenutku. Istočasno so namreč morali skrbeti, da ne bi prišlo do izčrpanja živine, kar bi imelo kvarne posledice tudi za bodoče povojne čase. Samo ob sebi je umevno, da je prav zaradi teh poslednjih skrbi prišlo redno do nasprotij med kmetijskimi odseki ter oddel-

ki za preskrbo. Eni so poskušali preprečiti čezmerno izkoriščanje, drugim pa je bila osnovna naloga zadostiti trenutnim potrebam.

Glede na to je Pokrajinski kmetijski odsek že tedaj izdal nekaj pomembnih okvirnih direktiv, katerih naj bi se držali in po katerih naj bi usmerjali svoje delo okrožni odseki. Pomemben je bil npr. odlok o obdelovanju zemlje, ki ga je izdalo predsedstvo SNOS na svojem II. zasedanju. Drugi tak odlok se je nanašal na omejitve uvoza živeža in preskrbe semen, pri čemer so dali prednost fižolu, krompirju in grahu, in preskrbi delovne sile. Nič manjšega pomena pa ni bil odlok o zaščiti plemenske živine, posebno na območju, kjer so že uvedli rodovniške knjige, kot npr. v krajih Komen, Sežana, Gorica, Ajdovščina. Ob tej priložnosti je treba omeniti, da se povsod na terenu niso strinjali z »rodovniško živinorejsko politiko«. Znano je namreč, da so Italijani z uspehom uvajali rodovniške knjige in strogo pazili na tako imenovane »zakotne bike«, se pravi nekontrolirane bikce, ki so jih skrivaj imeli posamezni živinorejci. Ta politika je bila v navzkrižju z nekaterimi težnjami kmetov, ki so le zato, da bi prihranili skočnino, poskušali sami in brez nadzorstva veterinarjev in živinorejskih strokovnjakov gojiti bike za svoje potrebe in za bližnjo okolico. Za primer navajamo, da je GK za Tolminsko z dopisom 5. decembra 1944³⁶² zahtevala od odseka za gospodarstvo pri okrožnem odboru, *naj se ukine prepoved uporabe domačih bikov* za oplemenjevanje krav:

»Kmetje preklinjajo bivšo italijansko vlado ravno zaradi plemenskih bikov, ker niso dovolili, da bi lahko *prosto in svobodno redili in puščali k bikom, kamor je kdo hotel*... Kmetje nočejo nič slišati o izbiri bikov ter hočejo prosto izbirati bike in v velikem številu... Kaj hočemo mi na to v sedanjem času, kot pustiti prosto voljo ljudstvu«. Tedaj so namreč imeli v Tolminskem okraju kar 145 bikov. Tako veliko število rasno nepriznanih bikov so opravičevali, da se s tem zniža odstotek kužnih bolezni in s tem poveča rodovitnost krav.

Zanimivo je, da so naši tedanji pospeševalci živinoreje omenili, da bo v bodoče ovčjereja pomemben vir surovin

za našo tekstilno industrijo. Podvzemali pa so tudi ukrepe za razvoj vinogradništva in sadjarstva, kot so bile npr. drevnice, trsnice, priprava cepičev itd. Kmetijski odseki so skrbeli, da ne bi poškodovali ali uničili objektov ljudske imovine, kot so bile npr. šole, mlekarne, kmetijske zgradbe itd. Naloge odsekov pa so se večale iz dneva v dan. »Država v državi« se je vse bolj zavedala svojih odgovornih nalog.

Pokrajinski NOO je izvajal vedno strožjo kontrolo nad nabavami in uporabo živeža. Imel je namreč točne podatke, koliko živeža je dobival celo okupatorjev »Prehranjevalni urad« (Ufficio Alimentazioni) v Gorici.³⁶³ Ta vpogled je bil nujno potreben, saj je vojska morala imeti na razpolago, in sicer brezpogojno, velike količine najrazličnejšega blaga. Tri primorska okrožja so v obdobju od 1. septembra do 31. decembra 1944³⁶⁴ priskrbeli IX. korpusu naslednje količine živeža:

Okrožje	meso q	žito q	fižol grah q	krompir q	maščobe q	sol q	kruh q	moka q
Severnoprim.	6775	1412	60	1834	1143	—	—	1447
Srednjeprim.	2243	572	50	5187	31	115	24	2004
Zapadnoprim.	138	1048	40	524	7	9	22	345

Toda pogledjmo, kako je bilo pri italijanski oskrbovalni službi na področju Furlanije.

Po veliki nemški ofenzivi se je italijanska divizija »Garibaldi-Natisone« priključila IX. korpusu. Tedaj je prišlo do sestanka³⁶⁵ med našimi ter italijanskimi zastopniki vojske in civilnih organov. Naši predstavniki, kot npr. Peter Stante-Skala, so predlagali, naj bi okrepili skladišče, od koder naj bi črpali živež za vse operativne formacije.

Predstavnik italijanske intendature Attilio pa je predlagal, naj bi postavili mešano gospodarsko komisijo, vendar predloga niso sprejeli, ker da morajo gospodarske komisije skrbeti tudi za civilno prebivalstvo, medtem ko gre tu le za oskrbo vojaških enot. Italijanske operativne enote

363 — IZDG, Lj., f. 477.

364 — IZDG, Lj., f. 477.

365 — IZDG, Lj., f. 477.

so tako sprejele način oskrbovanja, ki je bil v veljavi pri enotah IX. korpusa.

Po sektorjih, kjer so operirale italijanske enote, so postavili 5 vojaških gospodarskih komisij.³⁶⁶ Vsaka je na svojem sektorju poskušala vključiti v delo terenske aktiviste in njihovo strukturo, vse pa so spadale pod kobariško Vojno področje — Intendanturo.³⁶⁷ Vsaka taka GK pa je imela načelnika, komisarja, prometnika in administratorja. V vsaki vojaški GK je bil delegiran po en slovenski oficir.

Iz dopisa komande kobariškega Vojnega področja — Intendanture z dne 19. decembra 1944³⁶⁸ izhaja, da so intendanti brigad divizije »Garibaldi-Natisone« prevzeli sektorska skladišča kot oficirji intendanti, in sicer za:

1. sektor Brda; od Soče do Idrije — Meni,
2. sektor od Idrije do Nadiže — Belina,
3. sektor od Nadiže do Tilmenta — Guido.

Iz raznih dopisov se vidi, da so se vse italijanske brigade, ki so bile vključene v sestav IX. korpusa, posluževale terenskih GK. Tako so npr. na sestanku okrajne GK za Vzhodno Benečijo, kateremu je prisostvoval sam intendant divizije »Garibaldi-Natisone«, sklenili, da je edino GK kompetentna registrirati in porazdeliti živež, in to proporcionalno med italijanske in slovenske partizanske enote. Vojaške enote tudi ne smejo izvesti nobene rekvizicije brez vednosti GK. Izjemoma pa so bile pristojne, ko je šlo za razne nujne intervencije proti izdajalcem ali kolaboracionistom ter ko se je ponudila prilika ukrepati proti sovražnikovim zalogam in podobno.

Omenili smo že trenutke težke krize v prehrani vojske in civilnega prebivalstva. Bili so namreč časi, ko se je vojska hranila le z repo in peso. Kar cele tedne so borci uživali neslano hrano. Nikoli pa ni popolnoma zatajila že obstoječa »Intendenza«, ki jo je osnoval Montes. V začetku

366 — CEM »Commissioni economiche militari« — Ekonomske vojaške komisije. Bile so ustanovljene decembra 1944 na podlagi dogovora delegatov divizije »Garibaldi-Natisone« in IX. korpusa.

367 — Ufficio intendenza di Caporetto — Urad kobariške intendanture.

368 — Istituto regionale movimento liberazione — Regionalni inštitut osvobodilnega gibanja.

leta 1945 se je ponovno razširila, saj je razpolagala z nad 1000 mobiliziranci, 500 terenskimi aktivisti in »gapisti«. Vse te terenske organizacije in vojaške formacije pa nise imela težav samo zaradi nacifašističnih vojaških in policijskih formacij. Italijansko partizansko narodnoosvobodilno gibanje so, kakor že vemo, razjedala tudi močna notranja trenja. Nikoli ni moglo priti do enotnega vodstva vojaških enot in to zaradi sektašenja in drugih stranpoti, kar vse so v glavnem povzročali »osopovci«. Poleg naprednih antifašističnih ter antiimperialističnih vojaških enot so bile namreč še enote divizije »Osoppo«. Dejstvo, da je bil njihov vodilni kader izredno nehomogen, (klerikalci, plemenitaši, veleposestniki, monarhisti, fašisti, ki so v poslednjih urah poskušali rešiti sebe in svoje imetje in dr.) oportunističen in sebičen, je oviralo vsako možnost sodelovanja. Medtem ko so bili garibaldinci za takojšnji brezkompromisni boj, so »osopovci« akcije zavlačevali in ovirali sodelovanje med slovenskimi in italijanskimi enotami. Obtoževali so garibaldinske brigade, da so komunistične. Dejansko je tudi v Furlaniji KP dala narodnoosvobodilnemu gibanju vse svoje energije in zato tudi se ni nič čuditi, da so prva mesta v vodstvu, enako kot v boju, zasedli garibaldinci.³⁶⁹

Kakor je že znano, je nastopilo kritično stanje v prehrani vojske ob koncu leta 1944 ter v začetku 1945. So pa še vedno prihajale pošiljke »intendenze« II. cone — divizije »Garibaldi-Natisone«. Tudi iz dopisa z dne 3. marca 1945³⁷⁰ izhaja, da je omenjena intendatura, ki jo je vodil Montesov naslednik Gastone Bianchi-Paolo, poslala v treh mesecih, in sicer decembra 1944, januarja ter februarja 1945 IX. korpusu naslednje količine živeža:

150 q koruze, 215 q testenin, 66 q riža, 13 q masti, 51 q pšenice, 10 q krompirja, 6 q rži, 1 q fižola, 45 glav goveje živine, 5 konjev z vprego, 10 q marmelade, 75 kg kvasa, 240 kg tobaka ter 1260 parov čevljev. V istem času so nakazali partizanskim formacijam v Furlaniji 15 q marmelade, 22 q testenin, 12 q slanine, 30 q soli, 500 rjuh, 350 parov čevljev in 250 paketov za božične praznike.

369 — Colonello: Guerra di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia — Zona jugoslava, Udine 1960, str. 15 in 16.

370 — Istituto regionale movimento di liberazione, B I.

Marca 1945 je prešla v sestav divizije »Garibaldi-Natisone« tudi brigada »Triestina d'assalto«. Zanja so v pogledu oskrbovanja veljale enaka pravila kot za ostale.

V poslednjih poročilih kobariškega Vojnega področja je razvidna pestrost aktivnosti sektorskih vojaških GK. V poročilu z dne 4. maja 1945, ki ga je poslala »Intendenza« je navedeno, da so v času od 16. do 30. aprila 1945 poleg raznih nabav živeža, 400 odev in 100 vojaških oblek poslali še dve oklepni vozili ter dva tovornjaka s prikolico.

V Furlaniji pa so ostale registrirane še velike količine živeža. Tako npr. dobimo v seznamu z dne 30. aprila navedeno, da je vskladiščeno v Romansu ob Soči 3080 q pšenice in 1753 q koruze. IX. korpus je v zadnjem času proti potrdilom prevzel 649 q pšenice in 344 q koruze. Pri posameznih kmetovalcih pa je še ostalo 796 q pšenice.

Toda vrnimo se kronološko na osvobojeni teritorij. Da bi vsaj delno rešili pereč problem prehrane vojske in civilnega prebivalstva, so sklicali za 14. januar 1945³⁷¹ na Gorenjskem medpokrajinsko gospodarsko konferenco odsekov za prehrano in trgovino Primorskega in Gorenjskega okrožja. S primorskega področja sta se konference udeležila poleg zastopnikov Vojne oblasti IX. korpusa še načelnik za prehrano Andrej Janežič in načelnik pokrajinskega odseka za trgovino Franc Berginc. Na sestanku so analizirali težavno stanje v pogledu prehrane v zvezi z novo nastalimi težkimi razmerami glede nabav blaga v Furlaniji. Sklenili so vpeljati kontrolo nad potrebami posameznih enot. Dogovorili so se tudi, da mora imeti evidenco nad prehrano odsek za prehrano, kateremu morajo vse enote vsaj enkrat na mesec pošiljati seznam potreb za tiste enote, ki se nahajajo na določenem terenu in ne za tiste, ki so trenutno odsotne. To je razumljivo, ker so enote na pohodu morale pod vsakimi pogoji dobivati živež tam, kjer so se trenutno nahajale. Poudarjali so tudi nujnost zalog pri vseh bazah in ustanovah. Tako je npr. PNOO dne 8. januarja 1945³⁷² dal nalog odseku za prehrano, naj preskrbi Pokrajinski tehniki naslednje količine živeža za tri mesece: maščob 495 kg, pšenične in koruzne moke 9900 kg, krompirja 9787 kg, fižola

371 — IZDG, Lj., f. 545.

372 — IZDG, Lj., f. 545.

1350 kg, soli 315 kg, sladkorja 472 kg, ječmena za kavo 450 kg, mesa 5850 kg in čebule 540 kg.

Uveljavljeni skladiščni sistem je s krčenjem osvoboje-nega ozemlja in zaradi vpadov sovražnika pričel pešati. Mo-rali so ponovno usposobiti prejšnji terenski način oskrbo-vanja vojske. Živež od drugod je prihajal le v tri skladišča na Kraškem področju (skladišče št. 1 v Vitovljah, 3 v Goja-čah in 5 v Komnu) in v tranzitno skladišče »333« pri Ren-čah, ki je prišlo pod upravo odseka za prehrano pri PNOO. Uprava tega skladišča je bila pri Francu Žigonu v Žigonih pri Renčah.

Da bi pri tem novem načinu oskrbovanja omogočili čim večjo kontrolo nad uporabo živeža, so sklenili uvesti pri enotah in bazah nabavne knjige, v katere so vpisovali, koli-ko živeža in kje so ga dobili. Vsi so morali enake podatke dostavljati vsak mesec pokrajinskemu odseku za prehrano. Vojaške oblasti ter intendantura IX. korpusa pa so morali kontrolirati nabavne knjige in ugotavljati, če so bile nabave upravičene. Do tega je moralo priti, ker se je nekajkrat pri-petilo, da so imele enote po več intendantov in je vsak šel v kak kraj istočasno in takrat tudi dobil živež za enoto.

Omenili smo že, da so se vzporedno z razvojem in kre-pitvijo NOV širile in krepile tudi zaledne oskrbovalne orga-nizacije. Ob koncu leta 1944³⁷³ je pridobil tudi pokrajinski gospodarski sektor zelo obsežno organizirano strukturo. Shema in zasedba te organizacije je bila naslednja:

1. Odsek za prehrano:

načelnik Andrej Janežič

oddelek za preskrbo vojske Peter Fornazarič-Pavel

oddelek za civilno prehrano Anton Kragelj-Gorski

oddelek za statistiko Boris Možina-Miloš

obči oddelek Andrej Janežič

skladiščnik za prevzem blaga Pavel Olip

administrator Aca Stanovnik-Ilešič

2. Odsek za trgovino:

načelnik Franc Berginc-Soča

oddelek za zunanje nabave Oskar Terčelj-Blitz

oddelek za poslovalnice Emil Jug-December

3. Odsek za kmetijstvo:

načelnik Lojze Tribušon-Žontar
oddelek za živinorejo Franc Šušteršič
oddelek za veterino dr. Edo Križnič

4. Odsek za obrt in industrijo:

načelnik inž. Lado Pečenko-Branko

5. Odsek za gozdarstvo:

načelnik inž. Jože Jošt

Oddelek za nadzorstvo nad gozdovi: inž. Stanko Renko

6. Odsek za promet:

načelnik Janez Pretner

7. Odsek za finance:

načelnik Leopold Krese-Još

Iz dopisa z dne 19. novembra 1944³⁷⁴ se vidi, da je bila organizacijska struktura predsedstva SNOS enaka tisti pri PNOO.

Sestav »NAVOD« je bil naslednji:

predsednik in inštruktor Maks Černič
blagajna in blagovna knjiga Aca Stanovnik-Ilešič
zunanja nabava Oskar Terčelj
skladiščnik Pavel Olip

Končno kaže podati tudi organizacijsko strukturo odsekov za prehrano pri NOO. Iz poročila odseka za prehrano pri PNOO za predsedstvo SNOS — odseku za prehrano z dne 9. februarja 1945³⁷⁵ so obstajale organizacijske strukture odsekov za prehrano pri okrožnih NOO.

374 — IZDG, Lj., f. 479.

375 — IZDG, Lj., f. 479.

V Severnoprимorskem okrožju je bila organizacija takale:

Odsek za prehrano:

načelnik Ciril Bevk
obči oddelek Ciril Bevk
preskrba vojske in civilnega prebivalstva Avgust Hvala
statistika Filip Šuligoj-Rombon

NAVOD:

predsednik Vide Štravs
blagajni in blagovna knjiga Vide Štravs
zunanja nabava in promet Matija Pušnar
distribucija Maks Štucin

V Srednjeprimorskem okrožju je bila organizacija naslednja:

Odsek za prehrano:

načelnik Jože Vičič
obči oddelek Jože Vičič
preskrba vojske in civ. prebivalstva Drago Kocjan
personal in statistika Vida Marc
administracija Janko Erjavec

NAVOD:

predsednika ni bilo
blagajna in blagovna knjiga Janko Erjavec
skladišča in distribucija Ljubo Černe-Dino

Zapadnoprимorsko okrožje:

Odsek za prehrano:

načelnik Ivan Kurinčič-Hajduk
preskrba civilnega prebivalstva Pavla Berginc-Vera

Južnoprимorsko okrožje:

Odsek za prehrano:

načelnik Tone Hreščak-Urban
administracija Marija Valenčič-Svoboda

Vozalci (Vojsko). Preskrba iz zraka je srečno pristala. Material,
 ki so ga prenašala in odmetavala letala iz zbirnih skladišč v Ita-
 liji (Bari, Brindisi) so v glavnem skrbno pripravljale enote poseb-
 nega oddelka Primorcev in Istranov borcev 4. prekomorske
 brigade

Na finančni konferenci januarja 1945 so ugotovili, da še vedno neprestano primanjkuje denarja. Da bi prišli do denarnih sredstev, ni bilo druge poti, kot da povečajo davčne obveznosti in da izpeljejo močno akcijo za posojilo in prostovoljne ter »prisilne« dajatve. Sklenili so, da morajo na vaških zborih ugotoviti predvojno davčno osnovo za vsakega davčnega zavezanca posebej. Po strogi kontroli teh osnov, ki naj bi se zvišale ali znižale, bi morali vse osnove povečati za 100 %. Kdor bi se izmikal dajatvam, naj ga razkrinkajo na vaških zborih. Nobeden ne sme razpolagati z denarjem brez odobritve proračuna PNOO.

Mesečni proračun PNOO je znašal 1 700 000 lir. Za kritje proračuna so določili, da mora prispevati Srednjeprimorsko okrožje 700 000 lir, Severno 200 000, Južno 400 000 in Zapadnoprimorsko okrožje 400 000 lir.

Istočasno je intendantura IX. korpusa izračunala, da bi potrebovala za mesec februar 1945 za prehrano operativnih enot XXX., XXXI., in divizije »Garibaldi« ter za Jeseniško-bohinjski in Škofjeloški odred, za operativni štab Zapadne Primorske in Sanitetni ekonomat naslednje količine živeža: 2200 q krompirja, 715 q fižola in ječmena, 824 q moke, 990 q mesa, 66 q maščob ter 50 q soli.³⁷⁶

Enote vojne oblasti IX. korpusa (3 vojna področja z 18 komandami mest) so potrebovale za mesec februar 1945 naslednje količine živeža: 337 q moke, 290 q fižola, 405 q mesa, 900 q krompirja, 27 q maščob ter 20 q soli, kar navaja isti vir.

Na vsakega človeka bi porabili na mesec: 20 kg krompirja, 6,5 kg fižola, 7,5 kg moke, 9 kg mesa, 0,6 kg maščob in 0,45 kg soli. Marca 1945 so pričeli v malo večji meri pošiljati živež tudi zavezniki. Do konca vojne pa je pri vsem tem ostala velika stiska, saj so celo v štabu in pri odsekih morali znižati obroke in so jedli skoraj neslano hrano. Največje težave so imeli z mesom, vendar je tu precej pomagala Gorenjska.

Na medpokrajinskem posvetovanju širšega značaja, ki je bilo v začetku februarja 1945,³⁷⁷ je prišla na dan cela

376 — IZDG, Lj., f. 477.

377 — M. Mikuž: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, V. knjiga, Ljubljana 1974, str. 96.

vrsta težkih problemov. Sestanka so se udeležili poleg članov pokrajinskih gospodarskih odsekov in oddelkov še Jože Glinšek, kmetijski referent pri POOF za Gorenjsko, Franc Hrast-Grča, načelnik kmetijskega odseka pri Srednjeprimorskem okrožju, Evgen Arčon-Branko, vodja kmetijskega oddelka za Srednjeprimorsko okrožje, Filip Šuligoj-Rombon, načelnik kmetijskega odseka za Severnoprimorsko okrožje, Anton Lovrenčič, vodja kmetijskega odseka za Baški okraj, Jakob Čemažar, veterinar za Cerkljanski okraj, in Vinko Jerneč, gozdarski referent za Cerkljanski okraj.

Po političnem poročilu, ki ga je podal Julij Beltram-Janko, je prikazal trenutno gospodarsko sliko v Slovenskem primorju inštruktor pri PNOO, Vlado Mahorčič. Spomnil se je v zadnjem času padlih gospodarstvenikov: Bolka, načelnika kmetijskega odseka za Južnoprimorsko okrožje, in Vladimira Sosiča, ki je bil predviden za okrožnega kmetijskega inštruktorja. Nato je govoril o kmetijski pospeševalni službi. Primanjkovalo je sposobnih strokovnih kadrov, ki jih za razliko od voljenih poročevalcev voli in postavlja kmetijski odsek pri SNOS. Nato je bilo govora o obdelavi zemlje, o zaščitnih sredstvih, semenski službi, živinoreji itd. V Srednjeprimorskem okrožju je bilo posejano komaj 15 % ozimin. Resna je bila zadeva s škropljenjem vinske trte zaradi pomanjkanja modre galice. Izredno so potrebovali to škropivo, saj je Vipavski in Goriški okraj nujno potreboval približno 100 000 kg modre galice. Modro galico pa so si kmetje marsikje izdelovali tudi sami, če so le dobili kislino, saj so baker našli pod domačim krovom.

V Severnoprimorskem okrožju je šlo bolje z jesensko setvijo. Gospodarskim komisijam pa so povzročali nemalo skrbi pogorelci, katerim je primanjkovalo vsega. Tu so skrajno izčrpavali živinorejski fond, saj so morali v treh mesecih oddati 1415 glav živine. Poleg tega števila jim je okupator odgnal 300 govedi. Na podlagi stanja živine z dne 1. januarja 1945 je bilo to kar za 14 % živega fonda v enem mesecu. Primanjkovalo je tudi 200 mladih prašičkov. Dr. Križnič je poročal o stanju veterinarstva. Nekatera okrožja še niso imela veterinarja, zaradi česar so postavljali veterinarske pomočnike pri okrajnih in krajevnih NOO. V pomoč tem ljudem so izdali posebna navodila. Zanimivo je, da je v tem času pričel izhajati pri gospodarskem odseku SNOS

»Gospodarski list«. Na tem sestanku pa so sprejeli tudi sklep, da bo treba po vojni ustanoviti na Primorskem vsaj eno dveletno kmetijsko šolo, da bi tako obnovili mlekarske tečaje v tolminski šoli in da bi obnovili kmetijske nadaljevalne šole.

O svoji dejavnosti je poročal dne 22. februarja 1945³⁷⁸ tudi odsek za obrt in industrijo pri PNOO. Iz poročila izhaja, da so imeli v vsakem okraju Zapadnoprimskega okrožja več krojaških in čevljarskih delavnic, kovačij itd. Nadzorstvo nad obrtno dejavnostjo so imele komande mest. V Brdih so celo potegnili 12 km električne napeljave. V Seavernoprinskem okrožju je obratovalo 20 žag, 15 kovačij, 4 mehanične in nekaj mizarских delavnic. V Srednjeprimorskem okrožju so imeli nekaj fužin in navadnih obrtnih delavnic. V Južnoprinskem okrožju je deloma zaradi močne kontrole in izpadov sovražnika tovrstno delo zastalo.

V zvezi z gospodarsko aktivnostjo v PGK je večkrat omenjeno ime Petra Fornazariča-Pavla. Fornazarič je bil povezan z narodnoosvobodilnim gibanjem na Goriškem že od leta 1941 dalje. Pozimi 1942—1943 je bil v njegovi hiši bunker večjega obsega, kjer je našel varno zavetišče in možnost za delo član IOOF dr. Aleš Bebler in mnogokrat tudi drugi višji funkcionarji Pokrajinskega komiteja KPS in OF. Njegova družina je priskrbela tem ljudem vse potrebno za preživetje ter za varnost tistih, ki so prihajali in odhajali. Še preden je bil vključen v odgovorno delo preskrbe vojske in civilnega prebivalstva, je zahajal z vozom, naloženim s koruznico ali senom slabe kvalitete v Gorico in Furlanijo ter vozil nazaj moko in maščobe za civilno prebivalstvo in za tedanje Vipavsko četo. Pozneje, v začetku leta 1943, so Fornazariča in ženo aretirali ter z drugimi osumljenimi osebami odpeljali v goriške ter nato v tržaške zapore. Tu so njega in ženo Olgo strahotno mučili. Hoteli so namreč zvedeti, kje se nahaja bunker ter skrivališče partizanov. Fornazarič pravi v svojih spominih naslednje: »Ne morem in ne znam opisati grozot, ki sva jih z ženo prestala, ponižanja, ki so še danes boleča. To so rane, ki se ne bodo nikoli popolnoma zacelile.« Najhujša priča proti njemu je bil izdajalec, imenovan »Črni Martin«. Ta je namreč kot bivši par-

tizan dobro poznal ljudi in kraje, kjer so se mudile partizanske enote. Iz oportunističnih razlogov je nato ta izdajalec prestopil na stran sovražne policijske tolpe in povzročil ljudem ogromno gorja.

Peter Fornazarič se je skupno z ženo rešil zaporov po razpadu Italije in se takoj vključil v NOV. Že takoj od začetka je organiziral akcije odnašanja živeža in drugega materiala iz sovražnih skladišč in tudi od tistih domačinov, ki so se v večji meri polastili vojnega plena.

Načelnik tedanjega gospodarskega sektorja na Goriškem je bil Savo. Po njegovi aretaciji je postal načelnik okrožne GK Fornazarič.

Ob koncu leta 1943 je bil imenovan za načelnika PGK. Na Goriškem ga je zamenjal Lojze Tribušon-Žontar. Po Fornazaričevem pripovedovanju so imeli prvi sestanek v Vrtovcih pri Lojzetu Pahorju. Tu so bili posamezni člani, zadolženi vsak za svoj sektor dela. Administracijo je vodila Erika Pavlin iz Gorice. Člani so bili skozi ves čas na terenu. Prvi sedež komisije je bil v Renčah pri Martini Mozetiču (Lukežiči). Pozneje so se sestajali pri Sveigeru pri Borštu na Vogrskem, nato na Jazbini pri Jožetu Fornazariču in drugod »kod ptice selivke«, kakor navaja sam Fornazarič.

Posebne nevšečnosti je imela PGK s tako imenovanimi »administratorji« (upravniki) veleposestev v Furlaniji. Mnogi namreč niso hoteli pod nobenimi pogoji dajati živeža za partizane, pa čeprav so jim skušali dopovedati, da se tudi furlanski partizani borijo v vrstah slovenskih partizanskih enot. Ker ni bilo izhoda, so na drug način poskušali obračunati s takimi ljudmi. V dogovoru z Vojsko državne varnosti (VDV) so organizirali posebne »sabotažne skupine«, sestavljene iz samih neustrašnih fantov, ki so zasloveli po svojih drznih akcijah na sovražna skladišča, preusmerjenju tovornjakov, natovorjenih z živežem, tekstilnim blagom, usnjem itd. Na ta način so tudi priskrbeli gume in zračnice za kamione in avtomobile VII. in IX. korpusu.

Vsaka skupina je imela svojega poveljnika. Naloge jim je večinoma dajala PGK in tudi zaplenjeno blago je šlo v skladišča GK. Fornazarič omenja dvojico drznih voditeljev teh skupin, in sicer Kovača in Tavčarja. Z grupo v Furlaniji je operiral Oskar Terčelj-Blitz. Pozneje se je aktivnost teh sabotažnih skupin razširila na tržaško območje, Kras in

Brda. Sam načelnik PGK je potoval po krajih, kjer so delovale te skupine. Tudi pozneje v svojstvu referenta za obnovo pri Pokrajinskem odboru OF se je Fornazarič več časa zadrževal na Vipavskem ter na Krasu. Njegova najboljša prijatelja in sodelavca sta bila Peter Srebrnič in Oskar Terčelj-Blitz. Na Fornazaričevem domu na Vogrskem se je mudil kar dvakrat že večkrat omenjeni Silvio Marcuzzi-Montes. Po njegovi mučeniški smrti pa je prihajal na sestanke njegov naslednik Learco.

Ob koncu leta se je gospodarski upravni aparat tako povečal, da je postalo delo vse bolj zapleteno in otežkočeno. Novo nastale razmere so zahtevale, da poiščejo nove oblike in organizacijske strukture dela na gospodarskem sektorju. Takoj po reorganizaciji okrožij so po Fornazaričevem priporočevanju nabavili na Goriškem za NOV oblačil in obutve v vrednosti za ca. 2 milijona lir. Sedež PGK so premestili z Goriškega v Dol pri Čepovanu in od tam na območje Cerkna.

Tik pred osvoboditvijo je postalo delo GK še bolj tvegano, ker je povsod mrgolelo četnikov. Ti so bili dobro seznanjeni s partizansko taktiko in tehniko. Marsikje so po krivdi intendantov in neprevidnih terenskih aktivistov odkrili skladišče živeža. Tako so npr. aprila 1945 odkrili bunker živeža pri Rudolfu Žižmondu na Vogrskem. Živež so odpeljali, gospodarja pa zverinsko mučili in umorili. Vse to dokazuje, končuje svoje pripovedovanje nekdanji načelnik PGK, da je zahtevalo zbiranje in prevažanje blaga za partizane veliko tveganja in težkih človeških žrtev, vendar nemalokrat brez pravega priznanja. Bilo je tudi nekaj primerov, da so tem ljudem rekli celo, da so »skrivači«.

GOSPODARSKA AKTIVNOST OKROŽIJ OD REORGANIZACIJE AVGUSTA 1944 DO OSVOBODITVE

Južnoprimorsko okrožje

Pokrajinski odbor OF za Slovensko Primorje je 15. julija 1944 izdal navodila za reorganizacijo in združitev tedanjih 12 manjših okrožij v 4 večja. Sklep za združitev bivših okrožij Pivškega, Brkinskega Istrskega v Južnoprimorsko okrožje so dejansko sprejeli že 5. julija 1944.³⁷⁹ To okrožje je orisal kmetijski inšpektor pri PNOO Lado Mahorčič. Okrožje bi lahko, po Mahorčičevem mnenju, tudi po gospodarski plati razdelili na tri okoliše: Pivka, Brkini in Istra. Tu se razlikujejo predvsem podnebne in talne razmere. V Istri je delno kontinentalna, večinoma pa mediteranska klima. Pivka je z leve strani železniške proge Trst—Ljubljana precej rodovitna, saj so pridelovali krompir in krmo za živino. Eden od osnovnih virov dohodkov prebivalstva tega območja pa je bil gozd. Delovalo je tudi nekaj mlekarn. Osnovni panogi v Brkinah sta bili sadjarstvo in živinoreja. Najdonosnejša poljedelska kultura pa je bil krompir. V Ilirski Bistrici je bila velika mlekarna, ki je zajemala območje 90 vasi. Glavne nabiralnice so bile v Hrušici in Brezovici. V Brkinah so ob dobri letini pridelali tudi 300 do 400 vagonov sliv. Na obalnem območju je bilo razvito vrtnarstvo, vinogradništvo in sadjarstvo, v višjih predelih in ponekod v nižini, kot npr. v Dekanih, pa živinoreja. Izvažali so vino, sadje in razne povrtnine. Bilo je tudi nekaj veleposestev s koloni. Mnogo ljudi je odhajalo na delo v Trst.

Južnoprimorsko okrožje je zajemalo 9 okrajev, in si cer: Socerbski, Obalni, Istrski, Loparski, Bazoviški, Pivški, Snežniški, Brkinski in Podnanoški.³⁸⁰

379 — IZDG, Lj., f. 549.

380 — Ta okraj je bil 23. januarja 1945 priključen Srednjeprimorskemu okrožju.

Dne 15. avgusta 1944³⁸¹ je bila izredna seja okrožnega odbora OF za Južno Primorsko, na kateri so potrdili odbor v naslednjem sestavu:

predsednik: Josip Prosen-Radivoj iz Vrbice,
tajnik: Albin Čotar-Jaduk iz Škrbine,
referent za gospodarstvo: Alojz Kirn-Ciril iz Čelj,
referent za finance: Alfonz Grmek-Izidor iz Avberja.

Sestav okrožne GK je bil takle:

načelnik: Alojz Kirn-Ciril, ki je bil istočasno referent za go-
gospodarstvo pri okrožnem odboru OF,
blagajnik: Marija Valenčič-Svoboda iz Ratečevega brda,
za domačo produkcijo: Kristina Maslo-Kristina iz Ostrožne-
ga brda,
za preskrbo vojske: Marija Kirn-Lilijana iz Čelj,
za preskrbo civilnega prebivalstva: Jože Bolčič-Bolko iz
Boljunca,
za poljedelstvo: Ivan Potočnik-Kovač iz Trepčan,
za živinorejo: Franc Vidmar-Roman iz Dolenje vasi,
za zunanje nabave: Josip Mahne-Saša iz Tater,
pomožni član: Franc Ivančič-Luka iz Gabrovice.

Naslov okrožnega odbora je bil »P. B. I. — 500 preko p 2 a«. V jeseni po volitvah je prišlo do ponovnih sprememb v odboru. Tajniške posle je prevzel Alfonz Grmek, odsek za gospodarstvo pa Anton Sotler-Triglav in finance Karlo Turk-Bogdan.

Istega meseca so na izredni seji odbora sklenili, da mora vsaka vas nujno dati 200 q krompirja in po 1 kg masla na molzno kravo. Poročila iz bivših okrožij so podali člani odbora, in sicer: za Istro dr. Ivan Matko-Imko, za Brkine Marija Kirn-Orana iz Čelj, za Pivko Katarina Bole-Jura.

Slovenska Istra je zajemala 4 rajone s skupno 172 vasmí. Zunaj Šmarij so bili vsi rajoni bolj ali manj revni. V bližini Trsta je živelo večinoma polproletarsko in proletarsko prebivalstvo. Veleposestev so imeli nekaj le v Plavjah in Kopru. Ljudska oblast je na teh zaplenila celoten pridelek žita. Delo gospodarskih komisij je bilo težavno prav zaradi

381 — IZDG, Lj., f. 543.

tega, ker so se nahajale skoraj povsod sovražne postojanke in na cestah zasede. Največjo aktivnost sta izkazala loparski in socerbski rajon.

V pogledu dela in organizacije so bili Brkini razdeljeni na dva tabora: Podgora, Brdo in Ilirska Bistrica. Tu so bili odbori skraja pasivni; veliko bolje so delovale organizacije v Brkinih. Izredno dobro pa so se izkazali pogorelci. V okrožju so imeli še 4 župane in delovale so še tri občine, druge so odpravili.

Bivše okrožje je imelo 86 vasi. Velika ovira, ne samo pri premiku enot, temveč tudi pri celotnem delu gospodarskih komisij, je bila močno zastražena železniška proga Postojna—Reka in Trst—Postojna. V Razdrtem in Senožehah so bile močne sovražne postojanke in po cestah ter poteh zasede. Na območju rajona Postojna so sekali gozdove brez dovoljenja GK in vozili drva v mesta. Zelo prizadete so bile vasi rajona Gaberk. V Dolenji vasi so ostali doma še trije gospodarji. Gospodarske komisije v rajonu Dolane niso upoštevali, ker ni izpolnila obljube, da bo nabavila ljudem 300 hl vina. Važen je bil sklep, da bodo združili NOO in odbor OF.

Okrožni odbor so kritizirali zaradi lokalpatriotizma. Člani odborov, posebno GK, so bili večinoma domačini in so živeli doma legalno. Med njimi so si bili nekateri celo v sorodstvu. Slaba je bila tudi strokovna usposobljenost. O tem je vodila evidenco inštruktažna služba pri PNOO in je v okviru možnosti poskušala pomagati. Odsekom so povzročali nemalo skrbi problemi, kot npr. obdelava zemlje, nabava semen, zaščitnih sredstev, posebno pa še umetnih gnojil, brez katerih na obalnem območju ni bilo pričakovati večjih pridelkov. Zanimivi so ukrepi GK za zatiranje nalezljivih bolezni pri živini, kot npr. cepljenje proti prašičji rdečici. Organizirali so delavske čete in so poskušali racionalno izkoriščati kmetijske stroje.

Reorganizacija okrožij je zahtevala okrepitev okrajnih odborov in okrajnih gospodarskih komisij, saj so morali ti forumi in organizacije zajeti približno celotna območja bivših okrožij. Tako so 16. septembra 1944³⁸² organizirali okrajno GK za Pivko, ki je imela naslednji sestav:

382 — PAK, f. NOB.

načelnik: Jože Čuk-Blaž iz Hrašč,
tajnik: Vojko,
preskrba vojske: Franc Bajc-Saša z Razdrtega,
preskrba civilnega prebivalstva: Marija Hreščak-Pleče iz
Nove Sušice,
obrt in domača proizvodnja: Venčeslav Povh-Javornik iz
Slovenske vasi,
referent za poljedelstvo: Alojz Smrdelj-Anton iz Trnja,
živinorejo: Jakob,
gozdarstvo: Leopold Lukežič,
promet: Primož.

Na sestanku so razpravljali o gospodarskem položaju na terenu, ki ni bil rožnat. Pri vsem tem so meseca avgusta 1944 nabrali za NOV naslednje količine živeža: 8 q moke, 4 q krompirja, 136 kg fižola, 27 kg maščob, 34 kg sira, 20 kg riža, 180 kg soli, 16 kg prepečenca, 127 kg mesa, (v to količino je zajeto prašičje meso, ker so poleg obveznih dajatev slanine oddajali tudi meso na prostovoljni podlagi) in 64 q žive teže goveje živine.

V naslednjem mesecu so nabrali za NOV 227 q krompirja, 7 q fižola, 4 q graha, 100 kg testenin, 16 kg sira, 7 q soli ter 121 q živine žive teže.

Iz dopisa z dne 25. avgusta 1944³⁸³ izhaja, da GK niso zbrale predpisane količine masla. Morali bi namreč zbrati na dan od 3000 krav vsaj 50 kg masla, a jim ni uspelo nabrati več kot 10 kg. GK je povzročalo skrb tudi popravilo poti, ker si niso bili v tem pogledu enotni, saj se je poti in cest posluževal bolj okupator kot naša vojska in oblast. Z okrožnico z dne 27. avgusta 1944³⁸⁴ je okrožni NOO zahteval od okrajnih GK, naj popišejo vsa lesnoindustrijska podjetja. V okrožnici opozarjajo GK, naj vodijo kontrolo, da ne bi poškodovali strojev in naprav v podjetjih, ker so prav te velikega pomena za bodoči razvoj industrije.

Vse bolj samostojno nastopajo tudi okrajne skupščine. Tako je npr. skupščina okraja Lopar sprejela dne 6. oktobra 1944³⁸⁵ odlok št. 2, na osnovi katerega se lahko zapleni črno-

383 — IZDG, Lj., f. 549.

384 — PAK, f. NOB.

385 — PAK, f. NOB.

borzijancem in kontrabantarjem blago in določi še denarno kazen v višini vrednosti blaga.

»Da se omogoči hrano NOV, ki je odvisna samo od naroda,« so z odločbo št. 3 sprejeli sklep o obvezni dajatvi, in sicer:

- a) od pridelka žita do 500 kg in do 5 članov družine 10 %,
od pridelka žita do 500 kg in od 5 do 8 članov družine 8 %,
od pridelka žita čez 500 kg do 5 članov družine 20 %,
od pridelka žita čez 500 kg več kot 5 članov družine 16 %,
 - b) mesa do 20 q žive teže se mora oddati letno 20 %,
 - mesa nad 20 q žive teže se mora oddati letno 30 %.

Ob dodeljevanju davkov in drugih obveznosti so vedno poskušali upoštevati še druge okoliščine posameznih gospodarstev.

Z omenjenim odlokom so tudi predvideli kazen za tiste, ki so plačevali davek okupatorju, in sicer globo 20 % vrednosti plačanega davka. Če bi razpolagali s podatki za vse, bi navedli tudi sestav okrajnih GK, a to ni mogoče. Navedli bomo le tiste, za katere imamo dokumentirano gradivo. Tako je bila npr. sklicana za 19. avgust 1944³⁸⁶ na Krniškem rebbru skupščina za Socerbski okraj, na kateri so imenovali okrajno GK v naslednjem sestavu:

načelnik: Stanislav Čok-Sokol iz Plavij,
blagajnik: Gabrijel Barut-Ožbald,
zunanje nabave: Zorko,
oskrba vojske: Evgen Barut-Triglav,
oskrba civilnega prebivalstva: Jože Petrinc-Klemen,
domača produkcija: Anton Brajnik-Matiš,
živinoreja: Jože Kocjančič-Savel,
poljedelstvo: Karmelo Maver-Zvon,
upravni posli: Ivan Cah-Iskra.

V primerjavi s prejšnjimi so se okrajni NOO močno razširili in okrepili. Tako nam v poročilu z dne 6. avgusta

386 — Istrski zgodovinski zbornik, Umag 1953, str. 285. (v nadaljevanju Istrski zgod. zbornik...).

1944³⁸⁷ navaja Alfonz Grmek sestav okrajnega odbora OF ali NOO za Lopar. Ta okraj je imel 14 referatov. Za gospodarstvo je bil zadolžen Štefan Kavrečič-Slavko, finance je upravljal Viktor Lovrečič-Vojko iz Bočajev. Območje tega okraja je v tem času zajemalo 55 vasic in zaselkov tedanje občine Koper.

Predsednik okrajnega NOO za Istro je bil Gabrijel Rožič-Tomaž iz Pregare, tajnik pa Darko Kosmina-Muki iz Trsta. Za gospodarstvo je bil zadolžen Peter Kozlovič-Dušan iz Trseka, za finance pa Karel Šavle-Marcel iz Gradina. Okraj je zajemal 58 vasi.

Predsednik okrajnega NOO Obala je bil Marjan Furlanič-Izidor, tajnik pa Danilo Petaros-Tješin, za gospodarstvo je odgovarjal Bogdan. Gospodarski odsek je štel 4 člane. Pod ta rajon (okraj) je spadalo 68 vasi. Pomemben referat v gospodarski komisiji ali odseku NOO je bil »promet«. Na seji okrožnega NOO so ugotovili,³⁸⁸ da je organizacija prevoza živeža in drugega blaga zelo pomanjkljiva. Promet za civilno prebivalstvo sploh ni bil organiziran in zato so prometnim referentom postavljali vse večje in težje naloge. Morali so popisati in voditi evidenco nad vsemi prometnimi sredstvi in ugotoviti tudi njihovo uporabno vrednost. Imeli so večkrat nehvaležno nalogo iskati in popisati tudi »kamufilirana« vozila.

Kakor je bilo že omenjeno, je bila GK v pogledu strokovnosti šibka. Marsikdo, ki je zbiral blago, tudi ni bil neoporočen. Da bi opravičil svoje terenske funkcije, namesto da bi šel v gozd s puško v roki, je kdo poskušal jemati blago in živež tudi tam, kjer ne bi smel. Take elemente ni bilo lahko odkriti.

V jeseni 1944 je bila okrožna GK takole sestavljena:

načelnik: Alojz Kirn-Ciril,
tajnik: Marija Valenčič-Svoboda,
preskrba civ. prebivalstva: Kristina Primc-Kristina,
preskrba vojske: Marija Kirn-Liljana,
referent za kmetijstvo: Franc Vidmar-Roman,
gozdarstvo: Anton Sotler-Triglav,

387 — PAK, f. NOB.

388 — Istrski zgod. zbornik, str. 287.

zunanje nabave: Josip Mahne-Saša,
promet: Josip Bolčič-Bolko,
obrt in industrijo: Evgen Mahorčič-Slavko,
veterinarstvo: Vincenc Kocjančič-Marko.

Težak je bil krvni davek, ki ga je plačala okrožna GK narodnoosvobodilnem gibanju. Iz obalnega področja sta v jeseni 1944 padla Vincenc Kocjančič-Marko in Franc Ivančič-Luka. Franc Vidmar-Roman iz Dolenje vasi (Senožeče) je padel februarja 1945.

V tem času je poročala Francka Kljun-Fabris, načelnica okrajne GK za Brkine, da so tam nabrali za NOV v prvi polovici avgusta 1944³⁸⁹ 44 q krompirja, 4 q fižola, 2 q graha,

Vincenc Kocjančič-Marko iz Bertokov pri Kopru. Član okrožne gospodarske komisije za Slovensko Istro in pozneje član GK Južnoprimskega okrožja. Padel v jeseni leta 1944

389 — PAK, f. NOB.

7 q pšenice, 7 q ajde, 65 kg testenin in 6,5 q mesa. Skupna vrednost nabranega blaga je bila 78 400 lir.

Kakor drugod, so šli tudi tu glavni izdatki za vojsko. Nemajhne vsote so uporabili za razne podpore, za civilno aprovizacijo, tehnike, učiteljstvo in druge nameščence. Omenili smo že, da so morali Brkini pošiljati neposredno na Dolenjsko za VII. korpus tudi določene količine živeža. Dolžni so bili oddati na mesec za približno 150 q moke, 90 q mesa, 30 q soli, 6 q maščob in 30 q riža in testenin.

Iz poznejšega poročila okrajne GK Brkini z dne 25. oktobra 1944³⁹⁰ pokrajinski GK je razvidno gospodarsko stanje območja v poslednjih mesecih. Tu omenjajo izčrpanost živinorejskega fonda in občutno pomanjkanje rokodelcev. Etapne kuhinje so dobro delovale, a jih je bilo celo preveč. Tako so poleg že obstoječe etapne kuhinje postavile politične organizacije svojo lastno. Omenjajo tudi, da relej »P-2« »postavlja nekam visoke zahteve... Ljudje so tega kar naveličani«.

Kakor navaja isti vir, je prišlo v novembru 1944 do reorganizacije okrajnega gospodarskega odseka za Brkine. Sestav je bil tale:

načelnik: Miha Kljun-Rudi iz Varej,
oddelek za prehrano: Zdenko Maslo-Zdenko,
kmetijstvo: Peter Filipčič-Boris iz Tater,
živinorejo in veterino: Ludvik Prelc-Ludvik,
obrt in industrijo: Franc Blokar-Brinj iz Brezovice,
odsek za trgovino: Marija Valenčič-Asta iz Obrova,
na razpolago: Josip Benulič-Aleksander iz Velikih Loč,
tajnica: Marija Mahne-Nadja iz Slivja.

Na drugi redni seji okrožnega odbora 8. septembra 1944³⁹¹ so določili sedeže okrajnih oz. rajonskih odborov OF, in sicer: za rajon Brkini—Podgrad, za Snežniški rajon — Ilirsko Bistrico, za Bazoviški — Divačo, za Podnanoški — Postojno, za Pivški — Sv. Peter (Pivko), za Socerbski — Plavje, (Škofije), za Loparski — Marezige, za Istrski rajon — Gradin in za Obalni — Križišče Ankaran.

390 — PAK, f. NOB.

391 — IZDG, Lj., f. 638.

V istem času so sklicali sejo OGGK³⁹² ki so ji prisostvovali poleg članov GK še člani PGK Janežič in Mahorčič. Iz poročila izhaja, da so obstajale okrožne GK, in sicer na Pivki, kjer je bila kar številna, saj je štela 9 članov. Krajevne GK so še slabo delovale. V rajonu Podnanos so imeli 9 člansko GK, enako pa tudi v bazoviškem rajonu. Tu pa je delo zaostalo zaradi stalne okupatorjeve kontrole. Tudi v Brkinih je bila številčna GK. Vsak član je imel namestnika ali pomočnika. Delovale so tudi KGGK. Povedali so, da imajo težave pri pobiranju masla in žita. GK so imele precej dela s pripravami drv za zimo in to za nepreskrbljeno in po okupatorju prizadeto prebivalstvo ter za zamenjavo z mesti. Vodili so evidenco v obstoječih občinah, in sicer koliko živilskih nakaznic so delili civilnemu prebivalstvu in koliko živeža je šlo od tega za NOV. Siromašne družine so dobivale blago na podlagi potrdil, ki jih je izdajalo socialno skrbstvo. Na sestanku so člane GK zadolžili za naslednje tekoče zadeve: Ciril je imel nalogo pregledati delovanja rajonske GK Pivka, Kristina in Triglav Podnanos, Roman Bazovico, Liljana je morala povezati se z vojaškimi referenti, Saša pa je prevzel kontrolo okraja Brkini, Svoboda Snežnika in Komande istrskega vojnega področja, Slavka so zadolžili za nabave iz Trsta ter Marka za popis živine.

Od sedem mlekarn na območju okraja je delovala le ena, in sicer v Ilirski Bistrici. Iz Podnаноškega rajona so vozili še vedno seno v mesto. GK je odkupovala seno in ga pošiljala pogorelcem vasi Kozjane in Tatre. Od 1. septembra 1944 do 1. oktobra 1944³⁹³ so vskladiščili in od te količine oddali NOV tole blago:

vrsta blaga	količina v kg	od te količine za NOV
krompir	125 078 kg	vso količino
fižol	3 035 kg	2 852 kg
grah	1 887 kg	vso količino
riž	750 kg	vso količino
testenine	256 kg	vso količino
krušna in koruzna moka	8 700 kg	3 410 kg
meso	7 780 kg	vso količino

392 — IZDG, Lj., f. 549.

393 — IZDG, Lj., f. 549.

vrsta blaga	količina v kg	od te količine za NOV
mast	285 kg	vso količino
sir	75 kg	vso količino
sol	2 650 kg	1 815 kg
med	180 kg	160 kg
usnje	6 kg	1.35 kg
tobak	151 kg	vso količino
rž, ječmen, oves	5 632 kg	vso količino
živina (živa teža)	58 845 kg	52 045 kg
žganje	135 l	vso količino
seno in slama	9 040 kg	vso količino
sadje	2 021 kg	vso količino
vino	770 l	vso količino

V dopisu z dne 2. oktobra 1944³⁹⁴ se je okrožna GK pritožila, da prepogosto odstranjujejo in zamenjujejo kadre in da zaradi tega trpi kontinuiteta dela. Politični forumi ne pomagajo v zadostni meri gospodarskemu sektorju. Vse leži edinole na »gospodarski liniji«. Z druge strani pa zasledimo tudi pikre pripombe na račun dela gospodarskih komisij. Očitajo jim, da ne iščejo pomoči, ampak da delajo na lastno pest. Te poslednje očitke pa izpodbijajo člani okrožnih in rajonskih GK, in sicer dr. Fran Juriševič ter Marija Valenčič. Ni bilo namreč vedno mogoče delati po določenih pravilih in nalogah, še posebno, ko je šlo za takojšnje posege. Brez samostojnega odločanja GK bi se bile stvari večkrat slabo iztekle.

Na zasedanju okrožnega izvršnega odbora so očiteli okrožni GK nekaj podobnega, kar smo omenili za PGK, in sicer da deluje, kakor da sploh ne bi spadala pod OF, ampak kot samostojna organizacija in da se v nekaterih primerih uveljavlja celo kot oblastni forum. GK so tudi obtožili, da npr. kljub trikratni zahtevi, naj pošlje za Center strešno lepenko, ki so jo imeli v skladišču, se ni odzvala. Brkini so se pritožili, da jim okrožna GK preveč črpa živinorejski fond. Dejansko pa je bilo delo GK zelo težavno, ker je imel okupator v rokah glavna nabavna središča v okrožju. Ljudje so se pritoževali, da jim primanjkuje drobnih živ-

394 — IZDG, Lj., f. 549.

ljenjskih potrebščin brez katerih je bilo težko izhajati. Niso imeli npr. sirišča in mleka niso smeli nositi v mesta, morali so skrbeti, da se ne pokvarijo suhe goveje kože, ni pa bilo soli in naftalina, da bi jih ohranili.

V tem času so poslali voz živeža močno prizadeti vasi Juršče. Voz pa je padel v domobransko zasedo. Domobranci so imeli na glavah partizanske kape z rdečo zvezdo. Voz in konja so zaplenili, pri čemer je padlo sovražniku v roke 500 kg moke in še razno drugo blago. Vozniku pa je vendarle uspelo zbežati.

Zaradi velikega pomanjkanja maščob so sklenili poklati jalove ovce in ves loj pretopiti za NOV. Vojska se je nenehno pritoževala, da ji primanjkuje vojaškega blaga in tobaka. Z druge strani pa ni imela denarja, da bi na lastno pest kaj ukrenila. V enakem položaju se je glede denarnih sredstev nahajala tudi GK. Referent za poljedelstvo je povedal, kakšno je stanje v njegovem sektorju. Travo niso mogli pokositi v celoti, ker jim je nagajalo vreme in ker ni bilo koscev. Izvedli so nabiralno akcijo, da bi priskrbeli semena pogorelcem. Bolnišnicam je primanjkovalo alkohola za razkuževanje in zato so pozvali pridelovalce žganja, naj jim v ta namen priskrbijo nekaj žganja s čim večjo gradacijo. Veterinarji so na Vipavskem zaznamovali nekaj primerov vraničnega prisada, hude in nevarne bolezni goveje živine, in poskušali v okviru možnosti preprečiti, da bi se ta bolezen razširila na druge okraje. Poskušali so razširiti in izboljšati zamenjavo s Trstom. Denar je bil vendar tudi tedaj gospodar položaja. Dolgove so lahko poravnali edinole z denarjem ali z enakovrednimi boni, za katere je bilo mogoče nabavljati najrazličnejšo robo, ki jo je potrebovala vojska in civilno prebivalstvo. Starega in novega dolga je imel tedaj okraj Snežnik ca. 600 000, Podnanos pa ca. 800 000 lir. GK okraja Snežnik je nabavila in ni plačala v »inozemstvu« (Furlanija) za 300 000 lir blaga. Torej je imela okrožna GK za Južno Primorsko v jeseni 1944 za nad 1 700 000 lir dolgov. Rabili pa bi na mesec vsaj milijon lir, če bi hoteli nabaviti od zunaj tisto, kar je bilo mogoče doseči z denarjem. GK pa je bila tudi večkrat sita tarnanja, pritoževanja ter kritiziranja prebivalstva za razne malenkosti. Na gospodarski konferenci so npr. »padale

opazke, da so slabši kot Italijani, ker ti vendar niso popisovali celo kokoši.«

»Komisija za pregled poslovanja« pri gospodarskem odseku Južnoprimorskega okrožja je 19. oktobra 1944³⁹⁵ pregledala poslovanje okrožne GK in ugotovila, da vodenje knjig ustreza vsem obstoječim predpisom. Kontrolor je ugotovil, da je delo pri komisiji razdeljeno po odsekih, vendar pa, da nimajo pregleda nad poslovanjem oddelkov. Vso kontrolo GK kot celote nad oddelki so opravili le na sejah, niso pa dovolj preiskali in ugotavljali verodostojnost vseh najrazličnejših izjav, ki so jih dajali referenti oddelkov. Okrožni gospodarski odsek je ostal npr. brez vsakih poročil o okrožni GK od julija meseca. Slabo je posloval posebno oddelek za preskrbo vojske. Na dan je prišel tudi pereč problem klavnice in to vprašanje se je vleklo že dalj časa. Iz poročila, kjer kritizirajo načelnika okrožnega gospodarskega odseka, da nima vpogleda nad delovanjem oddelkov in odsekov pri okrajih, niso razvidne naloge in odnosi med GK in odseki. Načelnik okrožne GK je bil namreč istočasno tudi načelnik odseka za gospodarstvo pri okrožnem NOO. Teh odnosov ni bilo mogoče niti kasneje popolnoma ločiti in razčistiti. Drži pa dejstvo, da se je poleg drugih sektorjev dela pri raznih forumih krepila in širila tudi gospodarska dejavnost. Načelnik je iskal vse mogoče načine dela in povezave s podobnimi organizacijami ter ustanovami, ki so imele kakršnekoli zveze in odnose z gospodarskim sektorjem. Ne smemo namreč pozabiti to, kar je bilo že povedano, da je obstajala pri vsem okupatorjevem terorju in kontroli ter ob vseh njegovih najrazličnejših organizacijah in ustanovah prva »partizanska država« v strukturi tuje nasilne državne tvorbe.

Omenili smo nejasne odnose med gospodarskimi organi pri odborih OF in NOO ter gospodarskimi komisijami. Do razjasnitve teh odnosov je prišlo z okrožnico, ki nosi naslov »Povezave gospodarskih komisij s forumi OF odnosno NOO.«³⁹⁶

Pri pokrajinskem NOO se namreč niso strinjali, da je v Srednjeprimorskem okrožju okrožna GK povezana z okrož-

395 — IZDG, Lj., f. 549/III.

396 — IZDG, Lj., f. 549.

nim odborom OF preko člana istega odbora, ki ima referat za gospodarstvo,³⁹⁷ in zato je GK imela kljub temu še svojega načelnika, ki ni bil član okrožnega odbora. Taka povezava ni bila posrečena, ker je bil okrožni referent za gospodarstvo preveč zaposlen pri okrožju samem in zato ni uspel v zadostni meri kontrolirati delo okrožne GK. Podobno napačno povezavo so imele nekatere okrajne GK z okrajnimi forumi OF ali NOO. Zato so predlagali, naj bi se povezava med gospodarskimi komisijami in oblastnimi forumi izvedla tako, da bi član oblastnega organa OF ali NOO, ki je zadolžen za gospodarstvo, bil istočasno načelnik GK. Tako ureditev so imeli že pri Južnoprimorskem okrožju. Vse to je bilo nujno potrebno, ker so bile na ta način GK po svojem načelniku, ki je bil obenem član oblasti, informirane o tekočem delu političnega značaja.

Na seji okrajne GK za Socerb³⁹⁸ so sprejeli sklep, da morajo vse mleko, ki ni bilo nujno potrebno za družinsko prehrano, predelati v maslo. Kmetje so bili dolžni od vsake molznice oddati na mesec po 1 kg presnega masla. Videti pa je, da se niso popolnoma odzvali temu pozivu in odločbi. To je razvidno med drugim tudi iz besed gospodarskega referenta, ki je kmete grajal z besedami, »da so vse sramote vredni«. Odsek za finance tega okraja je pozval svoje prebivalstvo, naj tekmuje za »posojilo svobode«, ki so ga planirali na 500 000 lir. Poziv se konča z besedami: »Tovariši, vsi na delo — domovina kliče! Svoboda že za kljuko drži!«

Na zasedanju skupščine Pivškega okraja 4. oktobra 1944³⁹⁹ so blokirali za NOV vso volno. Civilno prebivalstvo je lahko dobilo kakšne količine volne po 100 lir za kg edino le na podlagi potrdila okrajne GK.

Sčasoma so prihajale na dan vse večje težave pri oskrbi prebivalstva in vojske. Primanjkovalo je vsega. Na GK so se obračali vsi, in to z najrazličnejšimi zahtevami in željami. V okrožnici z dne 24. maja 1944⁴⁰⁰ npr. okrožna GK poziva vse podrejene GK, naj pristopijo k akciji zbiranja lubja posekanih smrekovih in hrastovih dreves. Posušeno skorjo

397 — Referat za gospodarstvo je bil pri Okrožnem odboru OF.

398 — PAK, f. NOB.

399 — IZDG, Lj., f. 639.

400 — PAK, f. NOB.

so morale GK pošiljati v določena zbirna središča. Iz skorje so izdelovali čreslovino za strojenje kože.

V isti okrožnici opozarjajo GK, da nameravajo Nemci popisati živino z namenom, da bi imeli pregled nad stanjem in s tem preprečiti kmetom, da bi živino oddajali partizanom. Kmetje naj bi v primeru nevarnosti tega popisa čimveč živine odgnali v gozd in jo na kakršenkoli način poskrili.

Pri okrožni GK so imeli referenta za veterinarstvo. Ta je na seji GK 9. oktobra 1944⁴⁰¹ poročal o stanju živine in veterinarstva. Pri vsakem okrajnem odboru zunaj Slovenske Istre so postavili veterinarske referente. Za usposabljanje mladih kadrov so organizirali dva tečaja. Pri nabavi veterinarskega materiala in zdravil jim je dosti pomagal živinozdravnik Veselič iz Ilirske Bistrice. V Brkinskem okraju so imeli centralno klavnico, ki je redno izdajala meso enotam in etapnim kuhinjam. V času od 15. do 30. septembra 1944 so zaklali 19 govedi, kar znaša 30 q mesa. Istočasno pa so nakazali Istrski brigadi oz. 43. diviziji 41 glav živine v skupni teži 17 480 kg. Drugim enotam, ki so se stalno ali prehodno zadrževale na območju, so oddali 6200 q živine ali približno 1200 govedi. (Kljub izčrpavanju živinskega fonda je bilo stanje, po istem viru, skoraj enako tistemu iz leta 1939). Poročal je referent za veterinarstvo Vincenc Kocjančič-Marko.

Drugo poročilo veterinarske službe z dne 10. novembra 1944 omenja, da so od 14. do 31. oktobra 1944 zaklali v klavnici 32 govedi in 25 ovac.

Ne preveč pohvalno pa ocenjuje aktivnost klavnice poročilo komisije za pregled poslovanja okrožne GK. Ta poroča, da so se v kratkem času zamenjali v klavnici trije upravniki. Nato so v njih zaposlili mesarja, ki je neupravičeno zmanjševal količine mesa enotam, brez ozira na to, če so prejeli ali ne v zameno maščobe. Komisija omenja, da je klavnica zahtevala pri oddaji mesa, naj izkažejo v naročilnici poleg zahtevane količine mesa še število vojakov. To, po izjavi komisije, ni bilo dovoljeno zaradi konspirativnih razlogov. V klavnici ni bilo po več dni mesa in ni izvrševala ukazov gospodarskega odseka.

401 — PAK, f. NOB.

Dopisja
Intendantura POOP za Slovensko Primorje.

Na poloblaju, dne 8.X.44

Okrožni gospodarski komisiji.

Dne 11. t. m. se bo vršilo razsedanje okrožne skupščine.
Vaša delitev je, da priskrbite hrano in sicer:

100 kg.	mesa govejega,
60 "	" ovčjega
5 "	" jeter
100 "	metla (po možnosti bele)
100 "	Krompirja
100 "	Slovenskega polja
20 "	rižot
5 "	mak
1.1/2 "	slanine ali olja
3 "	sol
150 l.	vina
1.1/2 "	kvasa

Vse navedeni material mora biti brezpogojno pripravljen, izgovora ni nobenega material morate dostaviti v Padež 10. t. m. ob 8 uri zjutraj.

Če ne bo kaj v redu boste odgovarjali.

partizanima - Svoboda narodu!

Tovariške pozdrave

Duje Albin

Okr.G.K. je pismo prejela dne 9.X.44 ob 13h.

Vaša izpolnjena in predana hrana je naslednja:

mesa	ca	600	stoslov
jeter	"	25	"
metla	"	480	"
Krompir	"	140	"
polje	"	200	"

Dopis »Intendanture Pokrajinskega odbora OF za Slovensko Primorje« okrožni GK z dne 8. oktobra 1944. Dopis navaja potrebe po živežu za prehrano delegatov, ki so se udeležili prvega zasedanja okrožnega NOO za Južnoprimerje v Padežu dne 11. oktobra 1944. Tu stoji: »Vse navedeni material mora biti brezpogojno pripravljen, izgovora ni nobenega. Material morate dostaviti v Padež 10. t. m. od 8. uri. Če ne bo kaj v redu, boste odgovarjali!« ... Okrožna GK je dopis prejela 9. oktobra 1944 ob 13 uri ...

Dne 11. oktobra 1944⁴⁰² je zasedala v Brkinih skupščina za Južnoprимorsko okrožje. Od 180 izvoljenih delegatov jih je prišlo 78. Seje se niso udeležili delegati iz Slovenske Istre, ki so jo tedaj popolnoma zasedli Nemci. Ko so v posebni točki dnevnega reda obravnavali gospodarska vprašanja, so potrdili že znano dejstvo, da je imela okrožna GK ogromno dolgov. Finančni referent je povedal, da so dohodki iz leta 1943 do 1944 padli za 70 %, izdatki pa da se neprestano večajo. Na območju Il. Bistrice in Podgore se je nahajala 43. divizija, s katere prehrano so nastale velike težave, ker je bilo to območje že prej zaradi stalnega terorističnega vpada Nemcev gospodarsko zelo izčrpano. Nakopičilo se je nad milijon lir dolgov in še bi potrebovali denarja za najrazličnejše nabave. »Brkine so,« omenja poročilo, »pogosti sovražnikovi vpadi demoralizirali.«

Bilo je govora o nezdravih pojavih v štabu Istrskega odreda in kako so to svojo samovoljnost vsaj nekateri izmed krivcev plačali z glavo. Tudi pozneje zasledimo primere grobih izpadov posameznikov, ki niso šli v korist narodnoosvobodilnemu gibanju. Zaznamovati je primer, ko je načelnik okrajne Narodne zaščite (NZ) v sodelovanju s terenci 13. oktobra 1944⁴⁰³ zaplenil vso skromno zalogo živeža in celo dve vojaški odeji družini pogorelcev in članov okrožne GK, ki so jih bili Nemci odgnali v znani čistki Brkinov 9. februarja istega leta.

Na območju Pivke in Il. Bistrice so povzročali nezadovoljstvo med ljudmi posamezniki iz I. Istrske brigade s svojimi čezmernimi zahtevami. Zaradi slabega vedenja in izrabljanja svojega položaja v osebne koristi je bil npr. obsojen na smrt načelnik okrajne GK Podnanos.⁴⁰⁴ Prav v tem okraju so namreč prihajale iz terena upravičene pritožbe in tarnanja ni bilo malo. Vredno je v celoti navesti, brez jezikovnih popravkov, poročilo, ki ga je poslal KNOO Veliko Ubelsko okrožnemu javnemu tožilcu dne 30. oktobra 1944:⁴⁰⁵ »Okraj je izčrpan v vseh delih. Ljudje so brez nobenih dohodkov in ne morejo izhajati. Čeprav delamo propagando, ljudem pada morala, ker nimajo nobenega prevo-

402 — IZGD, Lj., f. 638.

403 — PAK, f. NOB.

404 — IZDG, Lj., f. 585/III.

405 — IZDG, Lj., f. 639.

za. Vsaj s sadjem bi si kaj pomagali, če bi se dalo kaj ukreniti. Razsodite te stvari za naš okraj. Prešiče bojo klali in nimajo soli. Kam se bojo obrnili? Vse je skoraj brez čevljev! Zima je tu in vsi se pritožujejo. Le v mestu bi dobili kaj. Prosimo, da bi dovolili mali prevoz z drvmi. Lahko bi sami vaški odbori z našim dovoljenjem odločili te male stvari, ker oni sami najbolje vedo, kedo je potreben seveda v sporazumu z NZ.

Najbolj velika napaka je, ker gospodarji, ki dajo živež, ne dobijo nobenega potrdila, še manj pa denar. V naši vasi je od junija za plačati mleko in puter. Na splošno so vsi dolgovni zaostali. Kedo je tega kriv, mi ne vemo. Ljudstvo je pridno in z navdušenjem dela za našo vojsko in še več bi, če bi imelo dohodke.«

V naslednjem poročilu javnemu tožilstvu okrožja isti KNOO sporoča: »Naša dva člana, ki sta bila na sestanku gospodarske komisije, sta nam prinesla novice, da nič dati okupatorju — in to je prav. Ampak so stvari, ki ravno on nam jih da.« Tu je šlo za živilske nakaznice, posebno še za sladkor in milo.

Občina Hrenovice pri Postojni je zahtevala v zameno za živilske nakaznice od vasi tri vozove drv. Morali bi se odločiti do konca meseca. Slabo je bilo to, da so nekatere dobile dovoljenje za oddajo drv občini, druge pa so to storile na lastno pest. Odbor se pritožuje, ker jim Komanda mesta Senožече ni dovolila, da bi vozili drva občini, zato so ljudje nanje jezni. V naslednjem dopisu je KNOO ponovno zaprosil: »Vsaj palud,⁴⁰⁶ da bi mogli prodati. Kmet celo leto dela za žive in mrtve, da bi v jeseni kaj prodal in si pomagal... ni soli, ni moke, ni otrobov. Ljudje živijo največ z mlekom...«

Z druge strani pa se vidi, da je prebivalstvo še vedno oddajalo nemajhne količine živeža za vojsko. Tako poroča okrajna GK Podnanos,⁴⁰⁷ pod katero je spadala vas Vel. Ubeljsko, da so v času od 15. avgusta do 30. septembra 1944⁴⁰⁸ nabrali 500 q krompirja, 12 q fižola, 15 q graha, 7,5 q riža, 86 q koruzne in krušne moke, 16 q soli, 20 q pšenice,

406 — Kislo seno iz mlak.

407 — PAK, f. NOB.

408 — PAK, f. NOB.

30 q ovsa in 400 q živine žive teže, (ca. 90 glav). V drugi polovici avgusta 1944 so samo IX. korpusu poslali nad 60 glav živine, 118 q sena, 35 hl mleka, 114 kg medu, 219 kg testenin, 118 kg sira in za 8303 lir prostovoljnih prispevkov.

Dne 30. septembra 1944 je poslala okrajna GK Podnanos račun za nabavljeno blago v roku od 25. julija do 30. septembra 1944 za enote IX. korpusa. Skupna vrednost nabavljenega blaga je znašala 658 060 lir. Med ostalim najrazličnejšim materialom omenjajo 81 glav živine, 7 q fižola, 270 q krompirja itd. Vojska pa je bila slab plačnik, saj je dolgovala okraju do konca oktobra veliko vsoto, kar 900 000 lir.

Poročilo okrajne GK Snežnik⁴⁰⁹ navaja, da so v okraju nabrali od 15. avgusta do 1. oktobra 1944 za NOV naslednje količine blaga:

Živine žive teže 174 q (približno 40 govedi) in 40 q mesa (tu gre v glavnem za svinjsko meso), 112 q krompirja, 21 q fižola, 5 q graha, 14 q moke, 63 kg riža, 100 kg testenin, 63 kg masti, 10 l olja, 200 kg sira, 2 q soli, 29 kg medu in 100 kom. mila.

V naslednjem mesecu so oddali vojski 20 q mesa, 26 q krompirja, 2 q fižola, 27 kg masla in 10 000 lir prostovoljnih prispevkov.

Na sestanku okrajnega NOO 7. oktobra 1944⁴¹⁰ so določili obvezne dajatve kot v drugih okrajih. Imenovali so dva gozdna čuvaja, ker je bilo precej tatvin in neracionalnega izkoriščanja gozdov. Mobilizirali so kmečki voz za potrebe štirih družin pogorelcev na Ratečevem brdu...

Meseca oktobra 1944 je delovalo v okraju Snežnik 12 krajevnih GK. Obstajale so ljudske kuhinje in v začetku oktobra 1944 so poslali vojski 5 govedi.

Temu območju pa so se približevali še hujši časi.

Na četrtem rednem zasedanju okrožnega odbora OF 17. oktobra 1944⁴¹¹ so razpravljali o poteku volitev v NOO in v okrajne skupščine. Volitve so povsod potekale v navdušenem ozračju in ljudje so volili celo tam, kjer je okupator imel postojanke. Na zasedanju so bili ponovno govor o gospodarski komisiji okrožja. Imenovali so celo tričlansko

409 — PAK, f. NOB.

410 — IZDG, Lj., f. 639.

411 — IZDG, Lj., f. 543.

komisijo za pregled njenega delovanja. Poročevalci so opisali položaj v posameznih okrajih. Anica Božič-Urška je poročala, da je stanje v Podnanoškem okraju resno. Premalo je povezave med odbori in terenom. Nič boljše ni na pivškem območju. Bela garda je ponekod iskala in ubijala aktiviste. Albin Čotar-Jaduk je poročal, da se na snežniškem in ilirskobistriškem območju še niso opomogli po okupatorjevi majski ofenzivi. Stanje se je še poslabšalo s prihodom četnikov.

Nekoliko boljši je bil položaj v Brkinih, ker tam ni bilo sovražnikovih postojank. Zelo skromne podatke so imeli o Bazoviškem okraju. Na območju Slovenske Istre so v tem času bili zadolženi za volitve, ki so dobro potekale. Aktivist Tone je poročal, da so istrske žene kar v prisotnosti Nemcev pletle nogavice za partizane.

V oktobru so poskušali reševati kadrovsko vprašanje. Iz raznih dopisov je razvidno, da so izpopolnjevali okrajne in krajevne NOO. Nekaj primerov:

Okraj Bazovica

predsednik: Franc Ambrožič iz Škofij
tajnik: Svetozar Sosič s Kozine
finančni referent: Andrej iz Bazovice
gospodarski referent: Ivan Marc iz Bazovice
Obstajal je tudi okrajni odbor OF

Okraj Brkini

predsednik: Anton Mahne-Beograd
tajnik: Franc Medved-Jovo iz Ostrožnega brda
referent za finance: Justina Mahne-Živa iz Tater
referent za gospodarstvo: Miha Kljun-Rudi

Okraj Pivka

predsednik: Miroslav Kapelj-Dolanski
tajnik: Ivan Smrdelj
referent za gospodarstvo: Franc Medved iz Ostrožnega brda
referent za finance: Antonija Tomšič
referent za poljedelstvo: Anton Sušelj
referent za živinorejo: Ludvik Prelc

Okraj Snežnik

predsednik: Ivan Grahor-Borutin

tajnik: Vladimir Petrič-Vaclav

referent za gospodarstvo: Kristina Primc

referent za finance: Darinka Šajn-Alenka

Okraj Lopar

predsednik: Vincenc Kocjančič-Marko iz Bertokov

tajnik: Mirko Lovrečič-Benjamin

referent za gospodarstvo: Viljem Turk-Trava iz Pridvora

referent za finance: Viktor Lovrečič-Vojko

Okraj Istra

predsednik: Gabrijel Rožič

tajnik: Just Tuljak

referent za gospodarstvo: Ivan Gregorič

referent za finance: Mirko Pavlič

Okraj Podnanos

predsednik: Anton Premrl

tajnik: Jože Čuk-Blaž

referent za gospodarstvo: Franc Sluga-Bor

referent za finance: Pavla Bolè-Lena

načelnik GK: Franc Kralj

Okraj Socerb

predsednik: Ivan Cah-Iskra

tajnik: Danilo Pregarc-Zmaj

Z gospodarskimi komisijami so bile tesno povezane razne intendature in ekonomije. Eni so zahtevali, drugi pa so vlagali nemalo naporov in skrbi, da bi vse vsaj deloma zadovoljili. Tako so na sestanku komande Istrskega vojnega področja 23. oktobra 1944⁴¹² razpravljali o prehrani in preskrbi enot. Intendant Jože Ilc se je pritoževal, da je preskrba z mesom neredna. Krivda je pri GK, ker redno ne dobivajo živine, ker GK ne razpolaga s potrebnimi statistič-

412 — PAK, f. NOB.

OKROŽNI VESTNIK

GLASILA OKROŽNEGA ODBORA OF ZA JUŽNO PRIMORSKO

1945. leto 12. št.

30. 12. 45.

NOVO SODNIŠTVO

POŠTANSKI UDELEŽI

Na postopnem razvijanju naše države, ki jo vodijo naši odlični vodilniki, se vse bolj kaže potreba po večji organiziranosti in po večji odgovornosti. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

NOVO SODNIŠTVO

1945.

12.

30.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

EXHOMA IMAGE

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

Naša država je v današnji dobi največje razvoja, ki jo je kdaj poznala. Vse, kar se dogaja v naši državi, je v skladu s našimi načeli in s našimi cilji. V ta namen smo se odločili, da bomo v naši državi uvedli novo sodniško službo, ki bo odgovorna za vse, kar se dogaja v naši državi.

nimi podatki, oz. s popisom živine. Predlagal je, naj bi okrožna klavnicna prišla v roke komande vojnega področja. Predstavniki z Brkinov so povedali svoje težave glede izčrpanosti živinorejskega fonda. Okraj Snežnik je bil močno prizadet zaradi IX. korpusa. Nekaj boljša je bila situacija v Bazoviškem okraju. Na Pivki so nabavljali živež zaradi močnega sovražnikovega pritiska pod najtežjimi pogoji. Istrski okraji so bili zaradi prekinitve zvez nedostopni in enotam je primanjkovalo tudi zelenjave. Predlagali so GK naj bi stopila v stike z Belo krajino, kjer bi se dalo dobiti v zamejno za sol predvsem čebulo.

Kakor je znano, so Nemci zasedli Slovensko Istro in zato so nastale velike težave pri preskrbi vojske. Gospodarski odsek okrožnega NOO za Južno Primorsko je dne 10. novembra 1944⁴¹³ sporočal GK pri PNOO, da je v Socerbskem okraju od 55 vasi, kolikor je vseh, kar 20 zasedenih po okupatorju. Nič boljši ni bil položaj v Loparskem okraju. Nastal pa je tudi problem zaradi vina. Ker v okupatorjevih postojankah niso točili vina in so zato dobro vedeli, da so kleti polne, so Nemci zahtevali, da morajo odpreti gostilne. Da bi se pa na teh območjih vino ne prodajalo po maksimalnih cenah, ki so veljale za naše območje, so okraji sami v naglici določili prodajno ceno 44 lir za liter. Zaradi te dvojne cene pa je prišlo do velikega negodovanja na terenu, ki ga ni nadzoroval sovražnik. Te vasi so se čutile ekonomsko močno prizadete in zapostavljene. Prav zaradi razlik v cenah se je razvilo tihotapstvo, ki ga ni bilo mogoče nikdar popolnoma preprečiti. Zadostovalo je, da je kdo le 4 litre vina pretihotapil v Trst, kjer ga je lahko takoj prodal po 60 lir za liter in že je imel profit. Zato je razumljivo, da se je mnogim izplačal ta posel tudi zaradi tega, ker je za denar lahko nabavil drobnarije, ki jih doma ni bilo mogoče dobiti.

S tem v zvezi je oddelek za prehrano pri PNOO predlagal, naj bi izredni dohodek, ki se ga doseže s prodajo vina v okupatorjevih postojankah, pobrali kot izredni dohodek za NOV. V nadaljnjem bomo videli, da so tudi v Srednjeprimorskem okrožju imeli velike težave z vinom.

Ob koncu decembra je bil teren še vedno pod stalno kontrolo Nemcev. Vojska je zahtevala marsikaj, ni pa bilo

denarja nikjer. V Snežniškem okraju se je raznesla novica, da so pri zadnji akciji Nemci dobili sezname davkoplačevalcev in socialnih oskrbovancev. Grozili so, da zaradi tega ne bodo plačevali davkov.

Iz dopisa z dne 8. oktobra 1944⁴¹⁴ okrajnemu odboru OF izhaja, da so četniki ob svojem pohodu na Čelje odnesli v resnici davčne, blagajniške in podporne spise in posojilne knjige. Člani finančnega odseka so zaradi hajke popustili in niso bili v stanju, tudi zaradi pomanjkanja omenjenih listin in seznamov, izterjovati terenskih dajatev. Imeli so za 30 % več dajatev kot dohodkov.

Do konca oktobra 1944⁴¹⁵ so dolgovali terenu za nabavljeni živež vojski 800 000 lir. Ljudje so se pritoževali in se upirali plačevanju davkov tudi zaradi že omenjenega dejstva, ker niso dobili od vojaških in večkrat tudi od oblastnih forumov predpisanih potrdil. V takih primerih ljudje niso bili prepričani, da odhajajo njihovi prispevki, povezani s tolikimi žrtvami, na pravo mesto.

Dolgovi okrožja so narasli do konca leta 1944 na 2 770 000 lir.

Denarja pa je bilo vse manj, ker so tudi cene stalno naraščale, in ker je blaga vse bolj primanjkovalo. Ni bilo redko, da so se morali prav tisti, ki so izdali odloke proti črni borzi, te posluževati, ko je šlo za nabavo nujno potrebne blaga. To izhaja tudi iz dopisa PNOO okrožnemu NOO za Južno Primorsko z dne 14. novembra 1944,⁴¹⁶ kjer obveščajo odbor, da je okrožni javni tožilec vložil tožbo, da gospodarski odsek plačuje različne nabave po črnoborzijskih cenah, kot npr. kg krušne moke po 25 lir, kg riža 18 lir, kg testenin 26 lir in kg svinjskega mesa 25 lir (!) itd. S plačevanjem tako prekomerno visokih zneskov so bili ogroženi vsi do tedaj sprejeti in uvedeni maksimirani ceniki. Dovoljeno je bilo plačevati po takih cenah le nujno potreben tehnični in sanitetni material. Tudi v tem okrožju pa so izdelali okvirni načrt za 3 % kratkoročno posojilo v obliki blagajniških zapiskov, in sicer:⁴¹⁷ Podnanoški okraj 1 000 000 lir,

415 — PAK, f. NOB.

416 — IZDG, Lj., f. 543.

417 — V Furlaniji so v tem času plačevali pšenico po 3,5 do 4 lir za kg.

Snežniški 1 300 000, Pivški 200 000, Brkinski 300 000 in Bazoviški okraj 200 000 lir.

Odsek za prehrano pri Južnoprimorskem okrožju je predlagal 9. novembra 1944⁴¹⁸ proračun za december 1944. Tu so predvidevali:

Izdatkov za zunanje nabave	600 000 lir
Izdatkov za nabave v notranjosti	1 800 000 lir
za oskrbo oddelkov gospodarskega odseka	30 000 lir
Skupno vseh izdatkov	2 430 000 lir

Istega dne je poslal gospodarski odsek okrožja odseku za finance seznam dolgov do 30. oktobra 1944, in sicer na terenu in za zunanje nabave.

Skupno so dolgovali za neplačane nabave 2 870 000 lir

Za zunanje nabave so dolgovali:

Okrožni gospodarski komisiji v Trstu	50 000 lir
Okrajni gospodarski komisiji v Barkovljah	10 000 lir
Osebnostno posojilo z garancijo Cirila	250 000 lir
Osebnostno posojilo z garancijo Poropata	100 000 lir
	410 000 lir

Stvari pa niso povsod potekale normalno tudi v samih oblastnih organih. Tako se je Komanda mesta Sežana v dopisu z dne 2. decembra 1944⁴¹⁹ pritožila ekonomskemu odseku Vojne oblasti IX. korpusa, da so pričele nekatere vasi izvažati seno, drva in celo krompir v sovražne postojanke. Poklicali so na odgovornost okrajne in krajeve GK, toda brez uspeha. Kmetje so vozili krompir v Postojno. Menili so, da je vsega kriva okrajna GK. V istem dopisu je tudi omenjeno, da se na Sežanskem območju nahaja ca. 3000 q sena, za katerega pa so zvedeli Nemci in ga tudi začeli odvažati. Odpeljali da so že okoli 250 q slame. Prosili so, naj se izda nalogo, da bi prevzela seno okrajna GK za Podnanos, ki ima seno v oskrbi.

418 — PAK, f. NOB.

419 — IZDG, Lj., f. 543.

Ob koncu leta je okupator postavil več novih postojank in ojačal stare na območju okrožja. V razdobju enega meseca je sprožil tri ofenzive skozi Brkine, ki so bili do tedaj relativno še precej svobodni. Sovražne patrulje so vsak dan obiskovale skoraj vse vasi v Brkinih, na Pivki, v Podnanosu in po Snežniškem okraju. Nemci so napadli tudi Komando mesta Postojna, ki je tedaj taborila na vrhu Nanosa. Poskušali so zatreti in uničiti ne samo vojaške enote, temveč tudi celotno organizirano narodnoosvobodilno gibanje na terenu. Četniki so ponekod, kot npr. v Ilirski Bistrici, poskušali obnavljati občine in postavljati slovenske župane. Vsi ti njihovi ukrepi in zamisli niso bile toliko nevarne kot delitev aprovizacije, ker se je ljudstva polasčala, kot smo že drugod omenjali, izčrpanost in utrujenost. Sovražnik je poskušal tudi uvajati vohunsko mrežo, ki jo je vodila kvestura v Trstu. Delo aktivistov je postajalo vse bolj komplicirano in nevarno. Več kot mesec dni so bile hajke po vseh koncih in krajih. V Podnanaškem okraju je padel član okrajnega NOO Franc Ivančič-Luka. V zasedo so padli, a se po srečnem naključju rešili okrožni aktivisti Ivan Bukovec-Vojmir, Janez Dekleva-Igor, dr. Ivan Matko-Imko in Ivan Kurinčič-Hajduk. V takem vzdušju je postala aktivnost GK skrajno omejena. Da bi se dragoceni kader ne izpostavljal preveliki nevarnosti uničevanja, so bolj kot se je dalo poskušali omejevati okrajne in okrožne sestanke gospodarskega značaja.

Tudi v poznejšem poročilu odseka za prehrano pri PNOO z dne 9. februarja 1945⁴²⁰ je omenjeno kritično stanje na območju Južnoprimskega okrožja. Tu so morali delovati v zelo težkih ekonomskih razmerah, saj jim je ostalo le 35 do 40 % normalnega fonda živine. Zaradi številnih sovražnikovih izpadov je bilo legalno delo skoraj nemogoče. Aktiv je bil razkropljen po terenu in se je težko sestajal. Višji forumi so dobivali od tod malo poročil in še ta so bila nepopolna.

Okrožni finančni odsek je imel 19. marca 1945 461 098 lir dohodkov in 36 217 lir stroškov.

SREDNJEPRIMORSKO OKROŽJE

Srednjeprimorsko okrožje je nastalo po sklepu POOF,⁴²¹ in sicer z združitvijo bivših okrožij: Vipavskega, Goriškega in Kraškega. Ta nova politično-upravna enota je zajemala 7 okrajev, in sicer: Ajdovski, Vipavski, Komenski, Mirenski, Sežanski, Goriški in Tržiški (Monfalcone).

Prva seja okrožnega odbora je bila 9. avgusta 1944.⁴²² Tedaj so izvolili odbor, predsednika pa so izbrali malo pozneje. Tajniške posle je prevzel Srečko Colja-Javornik. Okrožni referent za gospodarstvo je bil Mirko Pirc-Slavko, ki so ga leta 1945 četniki zverinsko umorili. Za načelnika okrožne GK so izbrali Franca Hriba-Grčo, ki je bil prej načelnik GK bivšega okrožja Vipava—Ajdovščina. Za finance je bila zadolžena Cvetka Beltram.

Že od samega začetka so obstajale tudi okrajne in vaške GK. Posebno aktivnost je izkazala ajdovska GK. Pokrajinski inštruktor izjavlja, da so bili člani GK povečini starejši ljudje, dobri gospodarji, ki so bili tudi politično aktivni, nacionalno zavedni in pripravljeni na vse žrtve. Bilo pa je med njimi, kakor marsikje drugod, precej lokalpatriotizma in premalo poznavanja političnega značaja dela. Eden od glavnih vzrokov za to pomanjkljivost je bil, da niso redno dobivali okrožnic in navodil gospodarskega odseka, ker so vsi spisi ob reorganizaciji končali v težko dosegljivih arhivih. Poročilo nadalje omenja, da so zaradi nepoznavanja

421 — IZDG, Lj., f. 549.

422 — IZDG, Lj., f. 543.

kompetenc večkrat popuščali ali pa zašli v svojem delu izven pristojnosti in področja svojih dejavnosti. Šibka je bila povezava med njimi in forumi OF oz. NOO.

Mirko Pirc-Slavko iz Koprive na Krasu. Načelnik odseka za gospodarstvo in pozneje (oktobra 1944) predsednik okrožnega NOO za Srednjeprimorsko območje. Četniki so ga ujeli in po mučenju v Dornberku maja 1945 umorili

Sestav prve okrožne GK je bil naslednji:
načelnik: Franc Hrib-Grča iz Podrage
tajnik Franc Čepar-Boris iz Ajdovščine
referent za preskrbo vojske: Drago Kocjan-Vojko iz Žirij
referent za civ. prebivalstvo: Jože Vičič iz Renč
referent za promet: Ljubo
referent za poljedelstvo: Evgen Arčon-Branko iz Volčje
drage
referent za idustrijo: Jože Žižmond-Maj iz Vogrskega
referent za zunanje nabave: Ljubo Černe-Dino
referent za skladišča: Vida Mrevlje-Vida iz Gojačev.

Po oceni inštruktorja PNOO je bila ta GK ena od najboljših na Primorskem. Imeli so tudi dobro vpeljano notranje poslovanje, kot npr. odpremno knjigo, blagajniško ter blagovno knjigo. Že od samega začetka so imeli tudi dobro organizirano zunanje nabavno poslovanje. Po finančnih poročilih PNOO⁴²³ je imelo Srednjeprimorsko okrožje v avgustu 1944 kar lep znesek 2 688 823 lir dohodkov (od prejšnjega meseca je ostalo 536 882 lir) in 1 939 935 lir izdatkov. Od te vsote je znašal davčni prispevek 181 323 lir, ki ga je vplačalo 5267 davkoplačevalcev. Videti je pa, da so vendar bili davki prenizko nakazani. Na to opozarja tudi eno od poročil inštruktorjev. V tistem mesecu so tudi nabrali 690 505 lir »posojila svobode«. Razdelili so 122 000 lir mesečnih podpor 489 družinam, kjer je bilo skupno 1273 članov.

Največji dohodek v tistem mesecu je izkazal Goriški okraj z 1 182 806 lirami in nato Miren z 821 212 lirami dohodkov. Septembra je imelo okrožje 3 030 613 lir dohodkov, od tega pa je odpadlo na posojila 1 653 793 lir. Izdatkov so imeli 2 431 782 lir.

Z odlokom PNOO je bila sklicana za 4. oktober 1944⁴²⁴ narodnoosvobodilna skupščina za Srednjeprimorsko okrožje. Od 264 vabljenih se je udeležilo 163 delegatov. Izvolili so nov izvršni odbor NOO. Za predsednika so izbrali Mirka Pirca iz Koprive na Krasu, za podpredsednika Stanka Marca iz Skopega, za tajnika pa Bogomila Vižintina iz Renč. Ob tej priložnosti so v razpravi o gospodarskem položaju ugotovili, da ni bilo enotnega kriterija pri zbiranju živeža za NOV. Kljub načelnemu stališču o izvajanju bojkota sovražniku, so izjemno dovolili prebivalstvu Cola in Podkraja, naj bi še vnaprej prejemale aprovizacijo, ker je živelo skoraj edino od tega. Nadalje so sklenili, da bodo iz Trnovskega gozda, kjer so ležale velike količine posekanega lesa, vozili ta les v Gorico v zameno za živež. Imeli pa so težak problem tudi s prebivalstvom, ki ni imelo drugih virov dohodkov razen denarnih podpor v raznih oblikah; te podpore so prejemale iz Gorice. Zneski pa niso bili tako majhni, saj so samo v rajonu Col dobivali na mesec približno 30 000 lir. Franc Kimovec-Žiga, ki je prisostvoval seji omenjene skupščine,

423 — IZDG, Lj., f. 482.

424 — IZDG, Lj., f. 553/a.

je predlagal rešitev tega težkega problema tako, da bi se »pritisnilo na ljudi, ki še hranijo denar doma in z njim špekulirajo, da bi oddali kot posojilo«.

Na naslednji seji so sklenili, da morajo na zborih volilcev ugotoviti presežke živeža, ki se nahajajo pri vsaki posamezni domačiji, in da te presežke blokirajo za NOV. Tistim, ki se bodo uprli sklepom, se blago prisilno odkupi, pri hujših primerih pa je treba izročiti krivce sodišču.

Na podlagi omenjenega odloka predsednika SNOS so postavili odseke in oddelke za posamezne stroke ter istočasno zadolžili za vsako panogo poročevalce oziroma referente. V skladu s tem odlokom so določili za Srednjeprimorsko okrožje za gospodarski sektor naslednje poročevalce:

Referent za:

gospodarstvo (kmetijstvo in veterinarstvo) Franc Hrib-Grča
sodelovanje z vojsko France Pregelj
obnovo (gradnje) Jože Rusjan
prehrano Jože Vičič
gozdarstvo Franc Poljšak
promet Mirko Pahor
trgovino Franc Poljšak
obrt in industrijo Rudi Lenardič
finance Tone Grmek

Sprejeli so kot nujne naslednje sklepe:

Referent za obrt in industrijo je moral popisati, koliko podkev in žeblice potrebujejo posamezni KNOO ter postaviti skrajno potrebne obrtne delavnice.

Referent za živinorejo je moral takoj kontrolirati, kako se izvajajo odloki o zaščiti plemenske živine in o prepovedi klanja mlade govedi do 20 mesecev starosti.

Referent za finance je sprejel nalogo, da bo v zvezi z akcijo za »posojilo zmage« okrožje nabralo do 30. novembra 1944 10 milijonov lir. Da bi zagotovili zaslužek tistim, ki so se morali preživljati edinole z lastnim delom, so sprejeli sklep, da bodo za Col in Otlico ustanovili »borzo dela«, ki bo posredovala pri zaposlitvi predvsem gozdnih delavcev. Uprava, ki so jo do tedaj imeli odbori OF, je prešla na NOO, oziroma na izvršne odbore. Tajništvo OF je ostalo kot komisija »Agitprop« — agitacija in propaganda.

Iz strahu pred nemško rekvizicijo so pričeli kmetje po nalogu odborov klati mlade prašiče, ni pa bilo nikakršne soli za soljenje svinine.

Tudi ni šlo vse po načrtih. Referent za finance se je namreč pritožil, da mora podaljšati rok za posojilo, ker da v tem času niso še vsi odbori niti prejeli okrožnic in navodil. Imenovali so 5 člansko komisijo za urejanje davčnih obveznosti. V komisiji so bili zastopani vsi poklici, kot npr. kmetje, trgovci, obrtniki, delavci. Vpeljali so davčne knjige, v katere so vnašali vse podatke o premoženjskem stanju interesentov. V davčno obveznost so vključili poleg kmetov tudi vse obrtnike in svobodne poklice v mestih.

V poročilu z dne 2. novembra 1944⁴²⁵ dobimo opis okrožja glede na gospodarsko stanje. Tedaj so razlikovali tri različne okoliše, in sicer: Goriški, Vipavski in Kraški. V Goriškem rodovitnem okolišu so se ukvarjali v glavnem z vrtarstvom in sadjarstvom, medtem ko je Vipavski okoliš bil manj rodovit. Tu so bile namreč zastopane vse kmetijske panoge. Na Krasu je bila osnovana panoga živinoreja in deloma sadjarstvo, pri čemer pa je poglobljena nevšečnost kraškega kmetijstva suša. Poročilo omenja tudi stanje kultur in posevkov v tej dobi. Pridelek žitaric in krompirja je bil za 10 do 20 % manjši, koruze je bilo za polovico pridelka povprečne letine. V poročilih inštruktorjev in raznih referentov dobimo za tiste čase manj pomembne podatke. Čutiti je, da so organi ljudske oblasti že tedaj, v tej »provizorični državi«, mislili na bodoče normalno poslovanje v miru in svobodi. Kot protiukrep omenjenemu določilu IO NOO o obvezni oddaji presežkov so Nemci v Sežani izdali nalog, da morajo v roku enega tedna kmetje oddati vse presežke pridelkov in živine v skladišče prehranjevalnega urada, in sicer pod grožnjo, da kdor se temu ne bo odzval, bodo njega in družino aretirali ter blago zaplenili.⁴²⁶ Toda kot odgovor na ta okupatorjev izziv je sledil apel GK, naj ljudje oddajo presežke NOV. Z namenom, da bi preprečili sovražnikovim tolпам ropanje, je IO NOO pozval vse okrajne in krajevne NOO, da morajo tam, kjer preti nevarnost, da bo sovražnik pričel z izvajanjem svojih načrtov, umakniti živino in živež v zaledje.

425 — IZDG, Lj., f. 474.

426 — IZDG, Lj., f. 553/a. Poročilo GK z dne 3. decembra 1944.

Tudi to okrožje je zajela denarna stiska. V obtoku je bilo premalo denarja, ker so gospodarski odseki in vojaški referenti oziroma intendanti plačevali vse s »surogati denarja«, tj. z obveznicami, »posojili svobode« in raznimi začasnimi potrdili. Povrh tega pa so še cene vsem prehrabnim in drugim artiklom iz dneva v dan naraščale. Nekateri kmetje so ponujali GK razno blago, ki so si ga največkrat odtrgali od ust, samo da bi prišli do denarja. Zahtevali so, naj jim GK plačajo blago vsaj deloma v denarju. Tedaj se je v Trstu ponudila lepa priložnost, da bi nabavili za več kot milijon lir blaga, vendar pa je šla kupčija po zlu, ker niso imeli pri rokah gotovine.

Večkrat pa so bile težave tudi z brigadami in terenom, ker občasno ni bilo dovolj živeža za vse. Tako so npr. nakazali nekaj živeža za revne kraje Col, Otlico in Podkraj, a so jim brigade pošiljke zaplenile. Omenili smo tudi že posekan les v Trnovskem gozdu. Tega lesa je bilo po oceni GK nad 13 000 m³. IO NOO je prepustil zamenjavo lesa za živež odseku za prehrano, in sicer pod pogojem, da to uredijo tako, da bi prevzeli vso odgovornost za odvoz lesa in dovoz blaga le trgovci.

Delo GK je pozneje naletelo na nešteto ovir, ki jih je nastavljal okupator, saj je povsod postavljajl posadke in stalno vdirali na osvobojeno ozemlje. Iz nadaljnjih poročil⁴²⁷ je moč ugotoviti, da so po volitvah marsikje prišle v sestav GK osebe, ki niso bile več tako sposobne in vnete za narodno stvar kot prejšnje. Po vsej verjetnosti se je tudi marsikateri možak poskušal otresti težke ter odgovorne dolžnosti.

Tudi v tem okrožju je GK dajala precejšen pomen raznim statističnim podatkom. Izvedli so popis goveje živine in to celo primerjali v odnosih s številčnim stanjem prebivalstva.

Mirenski okraj je imel	2 285	glav gov. živ. in	7 115	preb.
Komenski okraj je imel	3 137	glav gov. živ. in	3 639	preb.
Ajdovski okraj je imel	4 361	glav gov. živ. in	9 921	preb.
Vipavski okraj je imel	3 663	glav gov. živ. in	4 795	preb.
Sežanski okraj je imel	3 500	glav gov. živ. in	10 000	preb.

V celem okrožju je bilo približno 17 000 glav živine in nad 42 000 prebivalcev, pri čemer sta všteti Gorica in Tržič. Ugotovili so tudi, da je na Vipavskem upadlo število govedi v primerjavi s predvojnimi stanjem za 25 % po številu in za 40 % po teži. Slab je bil tudi vinski pridelek, medtem ko je koruzi škodovala suša. V tem času tudi niso obratovale ne žage ne mlini, prebivalstvo pa je vse bolj občutilo pomanjkanje aprovizacije iz mest. Beguncem iz Štanjela, ki jih je bilo kar 221, so nudili le skromno pomoč v živežu. Dostavljali so jim vsak dan 60 kg mesa. Iz Nemčije se je vrnilo v Rihemberk (današnji Branik) 120 ljudi, ki so ostali popolnoma brez vsakih sredstev za preživljanje. Tudi v teh primerih so morale poskrbeti GK vsaj nekaj osnovnih stvari za preživljanje.

Večkrat se je GK morala znajti z že omenjenim sistemom nabave blaga s pomočjo sabotažnih akcij. Toda tudi v teh primerih je včasih prišlo do sporov o pravici razpolaganja z zaplenjenim blagom. Tako se je npr. okrajna GK za Miren pritožila SNOS⁴²⁸ nad neupravičeno zaplembo enega kamiona maščob in mesa, ki ga je zaplenila VDV, saj so ga člani GK v sabotažni akciji odpeljali iz hladilnice goriške mestne klavnice v Štandrežu. GK je menila, da je zaplemba v nasprotju z odločbo PNOO, na osnovi katere je treba tudi zaplenjeno blago izročiti GK. In v resnici so na posvetovanju PGK, po reorganizaciji okrožij, v prisotnosti šefa intendature IX. korpusa in šefa ekonomskega odseka Vojne oblasti sprejeli odlok, ki pravi, da v primeru, če vojaške enote, grupe ali ustanove kjerkoli zaplenijo blago, ki ni vojaškega značaja, ga morajo načeloma oddati gospodarskim komisijam. Ni pa zaslediti spisov, kako so to zadevo rešili višji forumi.

V poročilu o poteku zasedanja prvih okrajnih NOO skupščin Srednjeprimorskega okrožja z dne 30. septembra 1944⁴²⁹ je govora o značilnih problemih posameznih področij. Okrajni NOO so bili sestavljeni večinoma iz sposobnih in zanesljivih ljudi. »Brez pretiravanja lahko trdimo,« omenja poročilo, »da se je pri izbiri ljudi v okrajne odbore pokazala neomajna zavednost primorskih ljudi in njihova privženost Titovi Jugoslaviji.«

428 — IZDG, Lj., f. 549. Dopis z dne 9. septembra 1944.

429 — IZDG, Lj., f. 543.

Na vseh okrajnih skupščinah so v prvi vrsti obdelovali problematiko, kako mobilizirati vse žive in gmotne sile za uspešno in čimprejšnje dokončanje vojne. Rešitev tega vprašanja so tesno povezali na »pravično sorazmerno porazdelitev bremen v zvezi z oddajanjem živeža za vojsko in opravljanje prevoza na določena mesta.«

Omenili smo že, s kakšnimi težavami so ljudje prevajali blago za NOV na Cerkljanskem. Nekaj podobnega je bilo tudi na Goriškem in Ajdovskem področju. Pravo požrtvovalnost so v tem pogledu izkazale vasice Mirenskega okraja. To je razumljivo, saj se je tam nahajalo največje tranzitno skladišče PNOO »333«. Živino so take naporne vožnje tako izčrpale, da je bilo treba karkoli ukreniti. Da bi vsaj nekoliko omilili ta pereči problem, so predlagali uvedbo etapnih voženj, in sicer tako, da ko pridejo posamezni prevozniki po določenem razporedu na vrsto, opravijo celoten prevoz, vendar v etapah. To je pomenilo, da bi se morala živina odpočiti v tisti vasi, do katere so privozili podnevi. Vsi pa si niso bili edini tudi v tem pogledu. Vsak je namreč poskušal po svojih močeh olajšati napore sebi in živini in v prvi vrsti skrbeti, da je blago prišlo v čimkrajšem času tja, kamor je bilo namenjeno.

Prišle pa so hude nadloge tudi nad prebivalstvo, ki je do tedaj še kar izhajalo. Tako je npr. sovražni izpad izredno močno prizadel Mirensko področje. Vasi, ki so dale vse od sebe, so potrebovale v določenem trenutku pomoč drugih. Tako so okrajni NOO v tem primeru med ostalimi nalogami sprejeli sklep, da bodo izvedli nabiralno akcijo za živež, in sicer za mirenske pogorelce. V Ajdovskem okraju je še vedno apelirala na pomoč Otlica in Rihemberk (Branik). Nič boljše ni bilo stanje v požganih vaseh Komenskega okraja.

Zaradi take stiske so ljudje kljub prepovedim še vedno zahajali v Trst in Gorico. Gnale so jih drobne potrebe in iskanje stvari, ki jih nikakor niso mogli doma dobiti. Ljudski odbori so sicer skušali preprečevati ta potovanja v sovražne postojanke z vzpostavljanjem civilne aprovizacije. Realizacija tega pa je bila, kot je znano, vedno povezana z denarnimi sredstvi in možnostmi nabave ter zamenjave blaga za blago.

Še vedno pa niso uspeli pri uvajanju enotnega in pravičnega sistema obdavčevanja prebivalstva, čeprav so v tem smislu delovale že omenjene komisije. Da nekaj ni bilo v redu, sta ugotovila v začetku decembra 1944 člana finančnega oddelka pri predsedstvu SNOS in Denarnega zavoda Slovenije, aktivista Kersnič in Perko, ki sta se mudila v tem času na območju Srednjeprimorskega okrožja. V svojem poročilu namreč omenjata, da je davek v tem okrožju zelo nizek, saj so srednji posestniki plačevali samo kakih 40 lir davka na mesec, kar je moč ugotoviti tudi iz navedenih podatkov v dohodkih okrožja in številu prebivalstva. Tudi trošarine v tem času niso redno pobirali.

Sporazumno z okrajnimi finančnimi referenti je okrožni NOO izdelal okvirni načrt za podpisovanje »blagajniških zapisov« po okrajih v naslednjem obsegu:

Mirenski okraj	lir 1 300 000
Ajdovski okraj	lir 2 500 000
Vipavski okraj	lir 1 500 000
Komenski okraj	lir 1 500 000
Sežanski okraj	lir 3 000 000
Goriški okraj	lir 3 700 000
Tržiški okraj	lir 1 500 000
Posojilnica v Št. Petru	lir 150 000
Posojilnica v Sovodnjah	lir 80 000
Posojilnica v Biljah	lir 50 000
Posojilnica v Mirnu	lir 20 000
Kmečka banka v Gorici	lir 180 000

Odposlanca sta ugotovila, da je na Krasu več posojilnic, ki so pravno združnega značaja z neomejeno zavezo. Sedem posojilnic iz tega območja se je zavezalo, da bo dalo 7 milijonov lir gotovinskega denarja, katerega so upravni odbori bili voljni, po predhodnem odobrenju, konvertirati v blagajniške zapise. Ohranjen je zapisnik sej Komenskega okraja od 17. septembra 1944 do 16. maja 1945,⁴³⁰ kjer je navedeno, daje bil Karlo Jelen okrajni referent za gospodarstvo in trgovino, finančne posle pa je opravljal Alojz Colja. Izvedli so tudi popis živine. Na vsakih 10 oseb je prišla ena molzna krava. Na enem od teh sestankov so kriti-

430 — IZDG, Lj., f. 627.

zirali gospodarske referente, da spijo, ko pa po vaseh delajo ekonomski in intendanti vse, kar hočejo.

Pri okrajnih NOO prihajajo vse bolj do veljave gospodarski odseki namesto GK. Ti pa so bili bolj povezani in vse bolj odgovorni za delo okrajnim NOO.

V vasi Gabrovica se je prebivalstvo s 70 glasovi proti 2 odločilo za priključitev k sežanskemu namesto h kopenskemu okrožju in to zgolj iz oportunizma, češ da tam dajejo »nakaznice za živila«.

V poročilu z dne 15. januarja 1945 omenjajo reorganizacijo gospodarskega sektorja. Okrajni odseki so imeli v sestavi precejšnje število personala. Tako so npr. v odseku za prehrano bili tovariši Brest, Tuli, Budislav in Gnilc. Referent za trgovino je bil Albert Kodrič, za gospodarstvo pa je bil zadolžen Franc Lavrenčič-Smreka, za kmetijstvo in veterinarstvo Anton Perčič in Franc Furlan.

Znano je tudi, da je bil Komenski okraj zelo hudo prizadet zaradi sovražnikovih izpadov. Začelo se je po uničenju sovražnikovih vojaških vozil 2. februarja 1944, ko so Nemci požgali skoraj vse vasi na tem območju. Iz poznejšega poročila odseka za gradnje in obnovo so Nemci v 28 vaseh okraja požgali 526 stanovanj, 424 hlevov in skednjeve ter 36 drugih poslopij.

Iz poročila okrajnega tajnika OF Sežana z dne 14. januarja 1945⁴³¹ izhaja, da so imeli močno zasedene gospodarske odseke, kot npr.

Odsek za prehrano:

načelnik Andrej

člani odseka Jež, Teran, Breg, Tavčar in Hrast

Odsek za finance:

načelnik Slavko

člana odseka Jasnik in Saša

Odsek za kmetijstvo:

načelnik Teodor

člani Viktor in Hrbec

431 — IZDG, Lj., f. 554/a.

Na seji IO NOO dne 29. decembra 1944⁴³² je prišlo na dan zelo pereče vprašanje prodaje vina. Vladalo je namreč veliko nezadovoljstvo med pridelovalci, ker niso mogli vnovčiti vina. Ni bilo denarja in vse je bilo zadolženo. Za kritje vseh obvez in za izplačilo dolgov bi morali imeti na razpolago vsaj 4 milijone lir. Okrožni odbor je v zvezi s tem sprejel važne sklepe. Predvsem so zvišali ceno vinu pri proizvajalcu na 30 lir pri litru, prodaja pa se ga lahko tudi v kraje, kjer so sovražne postojanke. V teh primerih pa se cena vinu zviša na 40 lir, od katerih pa gre 10 lir v fond finančnega odseka pri okrajnem NOO. Kupec iz področja, ki je pod kontrolo okupatorja, mora vsaj delno priskrbeti v zamenjavo za vino nekaj živeža. Vse blago pa, ki je prišlo na področje okrožja v zameno za vino, so morali izročiti odseku za prehrano oz. odseku za trgovino, ki sta bila pooblaščenata zamenjavati. Od nabavljenega blaga je vinogradnik dobil edinole neobhodno potrebne količine blaga. Nad uvozom in izvozom je imel kontrolo okrajni NOO. V gostilnah je bila cena vinu 35 lir. Za prodajo na drobno na domu (osmica) so določili ceno 32 lir/l.

V tem času pa je prišlo tudi do teritorialnih sprememb na področju okrožja, in sicer:

1. Mirenskemu okraju so priključili še vasi Štandrež, Št. Peter, Staro goro, Ajševico, Kromberg, Loke in Solkan.
2. Goriški okraj so omejili le na mesto Gorico.
3. Ajdovski in Vipavski okraj sta se spojila v eno samoupravno-politično enoto, z imenom »Vipavski okraj«.
4. K Srednjeprimorskemu okraju se je priključil Podnaški okraj, ki je do tedaj spadal pod Južnoprimerjsko okrožje.

Ni prišlo vedno do soglasja med višjimi in nižjimi forumi v pogledu zamenjave blaga med sosednimi okrožji oz. okraji.

PNOO npr. se v celoti ni strinjal s sklepi okrožnega NOO,⁴³³ saj omenja, da so za zamenjavo s področji, ki so pod okupatorjevo kontrolo, zadolžene »blagovnice« oz. poslovalnice, ki so podrejene odseku za trgovino. Nujno pa da

432 — IZDG, Lj., f. 553/a.

433 — IZDG, Lj., f. 477. Dopis z dne 6. januarja 1945.

morajo tudi v Gorici postaviti primerno komisijo, ki bo zbirala naročila za vino in bo tudi po svoji strani razdeljevala dobave. Le na tak način bo po mnenju PNOO mogoče maksimalno izkoristiti sredstva iz prodaje vina za nakup živeža in drugih življenjskih potrebščin. Nabavljeno blago pa naj bi poslovalnice razdeljevale oziroma prodajale po obstoječih navodilih.

Iz poročila oddelka za zunanje nabave pri PNOO za Slovensko Primorje izhaja, da je Srednjeprimorsko okrožje nabavilo v času od 11. avgusta 1944 do 31. decembra 1944 poleg v splošnem delu usmerjenih količin živeža:⁴³⁴

usnje gornje	426	stopal
podplatov	106,5	kg
karbid	1109	kg
žebljev	843	kg
tobaka	46	kg
masti za čevlje	146	šk.
odej	210	kom.
sukanca	1170	kom.
čevljev	79	parov
kvasa	67	kg

Na seji okrožnega NOO, ki je bila 20. januarja 1945,⁴³⁵ je Hrib poročal o slabi letini preteklega leta. Vina so pridelali komaj 40 % od normalne letine. Število goveje živine je upadlo za 30 % in 50 % po teži v primerjavi s predvojnimi stanjem. Zaradi zelo nepovoljnega vremena in pomanjkanja delovne sile ter gnojil je bilo posejano komaj 10 do 15 % ozimin. Povrh tega so Nemci ob invaziji v Vipavsko dolino odgnali kar 300 glav živine.

Precej aktivnosti so izkazali nekateri KNOO. Iz njihovih poročil pa je moč razbrati marsikatero pikro pripombo na račun nadrejenih forumov in vojaških enot. Tako so na seji KNOO Ponikve pri Sežani 14. decembra 1944⁴³⁶ razpravljali o sladkorju, ki jim je bil namenjen, a jim ga je zaplenila vojska. Sklenili so, da »dokler ta ne pride nazaj, ne pridejo v poštev dajatve. Zlasti še, ker je ta nastop ne-

434 — IZDG, Lj., f. 549.

435 — IZDG, Lj., f. 553/a.

436 — IZDG, Lj., f. 554/a.

prijetno vplival na prebivalce in bi poravnava vrnila moralo spet na svoje mesto.« Sklenili so tudi, da ne bodo oddali določene količine moke, ker vas ni bila deležna septembra meseca tistih količin blaga, ki so ga dobile druge vasi. »S poravnavo,« končuje poročilo. »bi vaško razpoloženje dobilo vse drugo lice.«

Iz malega Repna so v januarju 1945 poročali, da so Nemci vsak dan v vasi in da prihajajo tudi ponoči. Davke redno plačujejo. »Ne moremo pa vam poslati zapisnikov prejšnjih sej, ker so nam jih ukradli!« Odbor je sklenil, da bo na dražbi prodal pašo občinskih pašnikov in da bo ta denar uporabil za popravilo vaškega napajališča. KNOO Povir je poleg poročil o finančnem stanju (v 4 mesecih so nabrali 11 200 lir!) omenil, da je nek mesar prodajal telečje meso po 40 lir/kg. Ni pa bil odbor v stanju »intenzivno poseči radi tega, ker so omenjeni in okoliščine zahtevali molčati.«

Posebno pomembno gospodarsko vlogo je odigral skozi ves čas vojne Tržiški okraj, o katerem je vredno poleg že omenjenega nekaj več povedati. Že na prvi seji okrožnega NOO, ko so razpravljali o zunanjih nabavah, so sklenili v Trziču delegirati posebnega zastopnika okrožja, da bi uredili odnose pri zamenjavi blaga. V svojem prvem poročilu obvešča koordinator, da je okraj Tržič v gospodarskem pogledu »avtonomna republika«.

To »avtonomnost« je mogoče razumeti zato, ker je bil okraj povezan z več okrožji in tudi neposredno s PNOO ter višjimi vojaškimi forumi. V arhivskih dokumentih namreč zasledimo, da je Tržič vse do januarja 1945 spadal pod Tržaško okrožje, čeprav se že od avgusta 1944 dalje omenja kot okraj, ki je spadal pod Srednjeprimorsko okrožje. Da pa je bil politično vedno navezan na Trst, potrjuje tudi dejstvo, da so najbolj ugledni partijski funkcionarji iz Trsta sodelovali in vodili komunistično gibanje na tem tako močnem delavskem območju.

Že 9. marca 1944 je bila ustanovljena okrajna GK, ki ji je načeloval Jezero. Omenjajo še člana z imeni Jadran in Ostrovrhar. Zanimivo pa je tudi poročilo okrajnega komiteja KPS na Tržič z dne 20. avgusta 1944⁴³⁷ o gospodar-

437 — IZDG, Lj., f. 644.

ski problematiki v okraju. Na dan so prihajale pritožbe, da je tam zelo močno razvita črna borza. Omenili so, da je vsak dan po tej »liniji« odhajalo v Trst več kot 1000 kg mesa in drugega živeža. Za to so obtožili in tudi izvedli postopek proti mesarjem. Kritizirali so italijansko organizacijo, ki je delila civilnemu prebivalstvu po 25 kg pšenice na osebo, kar ni bilo pravilno, saj so tam prejeli redno aprovizacijo. Sprejeli so sklep, da morajo kmetje oddajati GK na mesec po 0,5 kg topljenega masla od vsake krave molznice in viške pridelkov po maksimiranih cenah. Uvedli so obvezno plačevanje davkov in vsak vinogradnik je bil dolžan oddati v odkup GK 30 % celotnega pridelka vina.

O materialnem doprinosu tržiškega okraja narodno-osvobodilnemu gibanju piše v 1. št. »Enotnosti«, glasilu Delavske enotnosti, marca 1946 Ferdinand Marega. Marega navaja razne organizacije, ki so nastale na tem območju po kapitulaciji Italije septembra 1943, kot so bili npr. GAP (Gruppi d'Azione Patriotici — Akcijske patriotske skupine), Intendenza, Partizanska pomoč, Rdeči križ in podobno. Partizanska pomoč je razdelila družinam borcev in revežem v času od septembra 1943 do konca vojne naslednje količine živeža, pri čemer navajamo le osnovne artikle:

koruze	kg	9 818
žita	kg	935
kruha	kg	2 736
bele moke	kg	8 934
mesa	kg	3 451
maščob	kg	227
sladkorja	kg	526
krompirja	kg	3 083
sočivja	kg	583
testenin in riža	kg	546
svežih rib	kg	2 012
premoga in drv	kg	11 836

Poleg tega so razdelili revežem obleke, perilo, obutev in druge življenjske potrebščine.

Rdeči križ je nudil pomoč bolnim in ranjenim partizanom in od vojne prizadetim družinam. Nabavil je za NOV zdravil in sanitetnega materiala v vrednosti 92 748 lir.

Delavci, organizirani v »Delavski enotnosti« po vseh tržiških tovarnah, so zbirali blago za garibaldinske brigade, in sicer prevozna sredstva, orožje in strelivo, stroje, obleke, obutev idr.

Intendanca je poslala v dobi od septembra 1943 do konca vojne partizanskim enotam naslednje količine blaga, od česar je bilo nad 60 % poslanega prek »Delavske enotnosti«:

žita	50 000 q
moke (krušne in koruzne)	20 000 q
riža	125 q
masla	278 q
konj in mul	425
kamionov	16
avtomobilov	12
vozov	18
radijskih sprejemnikov in odd.	14
stružnic	4
pisarniških strojev	56
raznega orožja	2 350 kom.
tekočega goriva	12 630 q
steklenic likerjev	5 850
oblek	450
vojaških čevljev	6 470 parov
koruze	10 350 q
testenin	580 q
sladkorja	300 q
glav živine	2 158
svinj	372
remorkerjev	6
motorjev	8
elektromotorjev	25
mehaničnega orodja	2 500 kom.
računskih strojev	8
razne municije	550 q
zdravil	120 q
piva	160 l
odej in rjuh	2 600 kom.
tobaka	47 q

V istem času so nabrali za skoraj 52 000 000 lir v gotovini. 1149 delavcev iz tržiške ladjedelnice je podpisalo za 162 000 lir »posojila zmage«.

Čeprav kronološko ne spada v celoti k sporočilu za Srednjeprimorsko okrožje, pa je vendarle vredno omeniti zbirnik blaga, ki ga je tržiška GK poslala pokrajinski GK in drugim poveljstvom od začetka aprila do oktobra 1944 — 6 mesecev.⁴³⁸ V tem poročilu so omenjene naslednje količine materiala in živil:

108 glav goveje živine, 41 konj, 2 muli, 12 vozov, 14 komatov za vprego, 5 avtocerad, 204 mladih prašičkov, 27 hl bencina, 58 hl nafte, 8 hl petroline, 10,6 hl motornega olja, 8 hl petroleja, 163 q sladkorja, 346,7 q soli, 1879 q žita, 57 kg masla, 780 škatel sardin, 82 q koruzne moke, 14,5 q bele moke, 17 q fižola, 62 q slanine, 113 kg testenin, 570 l olja, 379 kg sira, 25 q riža, 1400 kg karbida, in še druge manjše količine raznega tehničnega in sanitetnega materiala.

Dne 5. oktobra 1944⁴³⁹ sta se združili okrajna GK in C. E. (Commissione Economica — Ekonomska komisija) iz Fošalona. Sestav te conske mešane GK (Commissione Economica per il Monfalconese — Ekonomska komisija za Tržič) je bil naslednji:

načelnik GK Viktor Volk-Franc

tajnik Edo

namestnik tajnika Slavka Malik-Criman

referent za kmetijstvo Karlo

referent za zunanje nabave Angel Černič-Vinko

referent za obrat in industrijo Abele

referent za prevoz Marjan

Aktivnost in delokrog ter vsestranska zadolžitev te in naslednjih reorganiziranih gospodarskih komisij tega območja je tako obsežna, da se je pri podatkih težko znajti, razporediti jih in določiti, koliko blaga je šlo skozi to organizacijsko mrežo. Dovolj bi bilo omeniti, da je na tem področju operirala že znana »skupina Montes«, ki je razširila svojo aktivnost globoko na območje celotne Furlanije in še dlje.

438 — IZDG, Lj., f. 645.

439 — IZDG, Lj., f. 644.

Iste dne ob združitvi omenjenih gospodarskih komisij v okrajno (consko) GK — (Commissione Economica per il Monfalconese) so se dogovorili z upravo posestva »Vittoria« v Fošalonu (Fossalone), da bodo odkupili 500 q pšenice za 175 000 lir. Istočasno pa se je obvezal upravnik posestva, da jim bo dal kot prostovoljen prispevek za GK 350 q koruze in 10 govedi. Iste dne so poslali v tranzitno skladišče »333« 8 sodov nafte, 1 sod bencina, 10 q žita, 20 q moke, 200 kg prepečenca, 573 zavojčkov cigaret in še nekaj drobnega, vendar dragocenega materiala.

Na tem območju pa so še obstajale italijanske partizanske komande II., III. in IV. cone z lastnimi intendanturami. Te so večkrat šle mimo okrajne GK in ji celo nagajale. Obstaja namreč dopis, naslovljen na okrajni odbor OF za Tržič, v katerem komanda II. cone odreja, da ne smejo člani okrajne GK, ki so bili odvisni edinole od okrajnega odbora OF, zbirati živeža na območju II. cone, brez dovoljenja italijanske partizanske komande. Zagrozili so celo, da če pridejo, jih bodo razorožili in pognali nazaj. Če pa se bodo upirali, bodo uporabili orožje. IX. korpus pa naj se pri zbiranju živeža posluži intendanture II. cone. Istočasno pa so pozvali tudi tržiški partijski komite, naj pošlje v štab II. cone delegata, ki naj bi jih stalno obveščal o potrebah IX. korpusa.

Tudi III. cona je imela svoje oskrbništvo (Commando Provveditorato III. zona). Komandant oskrbništva je bil Learco, intendant pa Pedro. Imeli so tudi referente, ki so bili zadolženi za posamezne odseke.

Za prevzem in oddajo blaga in denarnih sredstev je bil zadolžen Edo. Za zbiranje in odpremo živine so skrbeli Deo, Žef in Danny. Obveščevalca »Indendence« sta bila Carlo in Franc. Za priložnostne odvzeme blaga iz sabotažnih akcij (»Colpi d'occasione«) sta bila imenovana Regno in Trevi. Zvezo med posameznimi »grupami« in »cono« je vzdrževal Carlo. Skupino pooblaščenih za pregledovanje in eventualne zaplembe blaga, ki je šlo skozi cono, so sestavljali poleg intendanta oskrbništva še Abele in Iergia. Njihov žig je imel tole besedilo: »Corpo Volontari della Libertà — Provveditorato — Intendenza brigata Garibaldi — Comando di Trieste III. zona« (Korpus prostovoljcev svobode — Oskrb-

ništvo — Intendantura brigade Garibaldi — Komanda Trsta, III. cona).

Videti pa je, da ni bilo enotnega centralnega foruma na področju, skozi katerega bi šle vse nabave in bi se tudi o njih vodila evidenca. Samo nekaj primerov:

Nabavni oddelek Centralne tehnike KPS se je z dopisom 15. septembra 1944⁴⁴⁰ obrnil neposredno na »Comando Italiano di Liberazione — Commissione Interna C.R.D.A. — Monfalcone« (Italijansko osvobodilno poveljstvo — Notranja komisija) s prošnjo, naj jim nabavi 2000 l bencina in 1000 l polgostega motornega olja. Dejansko je ta delavska notranja organizacija v tržiški ladjedelnici »CRDA« (Cantieri Riuniti dell'«Adriatico — Združene jadranske ladjedelnice) nabavljala in odpravljala skozi tržiško GK ali neposredno na vse mogoče naslove za NOV velike količine izredno važnega blaga in materiala, ki ga ne bi bilo mogoče tako lahko dobiti drugod. Že z dopisom 18. septembra 1944⁴⁴¹ potrjuje okrajna GK (Commissione economica della Zona per il circondario di Monfalcone), da je prejela od CRDA tele količine blaga:

tekočega goriva 3 860 l, karbida 1 200 kg in motornega olja 355 l. Nato sledi seznam količin nabavljenega usnja, električnega, sanitetnega in tehničnega materiala, sadre, cementa itd. Dne 30. septembra 1944 je CRDA na prošnjo omenjene tehnike nabavila 80 kg pocinkane pločevine, ki je bila dragocen material za pokrivanje barak in bunkerjev.

V dopisu z dne 12. decembra 1944⁴⁴² se obrača odsek za trgovino — zunanje nabave pri PNOO na »Intendenza« IV. cone, naj pošljejo preko okrožne GK za Tržič III. cone 15 konj. Istega dne piše isti naslov okrajni GK za Tržič, naj jim priskrbijo po redni nabavni poti ali prek rekvizicije 20 parov konj, po možnosti z vprego in prevozniki, ter 30 glav živine kot prostovoljni brezplačni prispevek, a če ni drugače, pa proti plačilu. Konje naj mobilizirajo predvsem pri tistih, ki delajo za okupatorja. Vse naj se odpremi do tranzitnega skladišča »333«. Istega dne je prejel odsek od

440 — IZDG, Lj., f. 644.

441 — IZDG, Lj., f. 645.

442 — IZDG, Lj., f. 644.

te GK 2 882 kg pšenice, 5 800 kg koruze, 1 192 parov čevljev, 8 zabojev mila, 692 zabojev mleka, 4 vole in večje število odej, nogavic, papirja idr.

S prehrano italijanskih brigad pa nekaj ni moglo biti v redu. To se vidi tudi iz dopisa z dne 13. decembra 1944⁴⁴³ političnega odbora III. cone (Comitato politico della III. zona di Monfalcone). V tem dopisu se je namreč odbor po-tožil IX. korpusu, da je italijanska XX. brigada »Garibaldi« dobila blago neposredno od korpusa in ne, kakor bi ji pri-padalo, iz tranzitnega skladišča »333«. Poleg tega pa briga-da porabi na mesec za nabavke 150 000 lir. V istem dopisu se odbor pritožuje, da ni dobil nobenega priznanja, za kar so storili člani odbora, prej Montes in nato Learco ter končno CE (GK). Blitz jim je najbrž zagotovil, da bo vse blago, ki ga oni pošiljajo za NOV, registrirano in da se bo vedelo, od kod prihaja. Zgleda pa, da se ni postopalo tako, kot si je »Comitato« želel.

Na IV. seji okrajne GK za tržiško področje dne 13. de-cembra 1944 so sporočili, da so po veleposestvih tega območ-ja nabavili 600 q koruze, 25 kg kvasa, 6,40 q rži, 80 q pšenice, 180 kg soli, 100 kg fižola in 110 kg slanine.

V Fošalonu so nabavili 10 glav živine. Za NOV so blo-kirali 30 % vinskega pridelka in nabavili 2 000 kg mila. Od te količine so zadržali za lastne potrebe 10 in za IX. cono 50 kg. Obdavčili so veleposestnike in industrijce z meseč-nimi obveznostmi od 10 000 do 300 000 lir davka. Predvideli so, da bodo na območju okraja Trzič lahko izterjali na me-sec 600 000 lir davkov. Nakazali so delavski menzi v Trziču 4 000 kg pšenice, v zameno so dobili 180 kg soli in 3 500 lir v gotovini.

Od 1. oktobra do 31. decembra 1944⁴⁴⁴ je imela tržiška okrajna GK 3 892 250 lir dohodkov. Omenjajo, da jim je ve-čino dohodkov prinesla neka »bančna manipulacija« (»col-po alla banca«). Gre za akcijo v tržiški banki 3. oktobra 1944.⁴⁴⁵ Načrt za podvig je izdelal Angel Černič-Vinko, član

443 — IZDG, Lj., f. 645.

444 — IZDG, Lj., f. 645.

445 — Slovenka v NOB, str. 1012. Izjava Slavke Semolič, r. Jelen iz Doberdoba, ki je bila v tem času vojaška referentka pri NOO.

okrajne GK za Tržič, domačin iz Doberdoba, zaposlen v tržiški ladjedelnici. Sodelovali so Dorče iz Bilj, Ivan Sulič-Car in Slavka Semolič. Za napad so določili prve dni v mesecu, ker so vedeli, da je takrat največ denarja v banki zaradi izplačil delavcev in uradništva. Akcijo so izvedli opoldan. Do sedeža banke so se pripeljali s kolesi. V banko sta stopila s pištolami v rokah Černič in Slavka. Pri vratih sta ostala Dorče in Car. Prvi je potegnil pištolo Černič in ukazal uradnikom »roke kvišku!«. Direktorju, ki je bil tudi prisoten, je Černič dejal, da zahteva ves denar za slovensko partizansko vojsko. Šlo je naglo in vse v redu. Kar je bilo denarja po mizah in pultih, so takoj zmetali v vrečo. Nato je direktor na Černičevo zahtevo odprl veliko blagajno. Denarja se je nabralo za dve polni vreči. Preden so odšli, je Černič izročil direktorju priznanico za dvignjeni denar z neizpolnjenim zneskom s podpisom in žigom. Vse so odpravili v nekaj minutah. Angel in Slavka sta privezala vsak svojo vrečo na kolesi in se jadorno odpeljala. Druga dva sta ostala v banki še 4 minute. Pred odhodom sta zagrozila direktorju, da če obvesti takoj policijo, bosta drugič še njega odpeljala. Potem sta še onadva izginila za prvo dvojico.

Prva etapa bega je bila neka koruzna njiva v Štaran-canu v bližini Černičeve domačije. Poskušali so prešteti denar, a jim to ni uspelo. Nadaljevali so pot vse do določenega kraja v bližini Renč, kjer so denar izročili na podlagi prejšnjega dogovora kurirjem, ki sta ga odnesla na pokrajinski odbor v Trnovski gozd. Vsi viri pa niso enotni v pogledu vsote denarja. Poročilo tržiške okrajne GK omenja znesek 2 850 750 lir.⁴⁴⁶ Franc Berginc-Soča pa pravi, da je prevzel vsoto 3 000 000 lir, medtem ko Slavka trdi, da so odnesli iz banke 4 000 000 lir. Na vsak način je bila za tiste čase to ogromna vsota in velik doprinos tedanjemu tako kritičnemu stanju partizanskih finančnih organov. V tem času je okrajna GK za Tržič nakazala pokrajinski GK 3 261 000 lir od skupnih izdatkov 3 880 940 lir.

Posebno vlogo je odigral po ekonomski liniji na tržiškem finančni odsek okrajnega odbora OF. Vodil ga je do osvo-

boditve Franc Žetko-Zoran iz Senožeč.^{446/1} O poslovanju tega odseka se je ohranilo v arhivih relativno dosti dokumentarnega gradiva. Ni pa mogoče vedno ugotoviti z gotovostjo, od kod so črpali denarna sredstva finančni odsek pri okrajnem OF in od kje okrajna GK. Izgleda, da se je GK večkrat posluževala sredstev, ki jim jih je nakazal finančni odsek, z druge strani pa je GK sama iskala in tudi našla denar za nakup živeža in drugega materiala. Tako zasledimo npr. v zapisu, da je bilo stanje blagajne okrajnega finančnega odseka OF pred združitvijo okrožij 30. junija 1944 97 790 lir.^{446/2} Avgusta 1944 so imeli 214 380 lir dohodkov (od te vsote je bilo 144 000 lir posojila).

^{446/1} Žetko je bil od leta 1937 dalje upravnik davčne izterjevalnice (*Esattoria consorziale per il Monfalconese*) v Trziču. Skozi njegov urad so šle velike vsote denarja in zato mu ni bilo težko manipulirati tudi s tistim denarjem, ki so ga organizacije, podjetja in zasebniki prispevali za NOV. Sam omenja v svojih spisih, da je imel v Tržiški hranilnici poleg davčne varnostne skrinjice še posebno skrinjico, v kateri je hranil denarne prispevke za NOV. V tržiški ladjedelnici so mu napravili lepo okovano železno blagajno, katero je odnesel in skrnil pod ogrođjem žage v žagovino pri Pahorju v Sampolu, predmestju Tržiča. Tja je šel denar, ki so ga nabrali kot posojilo in prostovoljne prispevke. V največji konspiraciji so nato prihajali tja pooblašчени kurirji in odnašali denar na finančni odsek za Srednjeprimorsko okrožje, kjer je bila referentka Cvetka Beltram, ali pa drugam za odplačilo dolgov za nabave živeža in drugega materiala, kar je bilo že večkrat omenjeno.

Podobno kot je izdajal SNOS partizanske bone, tako je delal italijanski denarni zavod. Ker je primanjkovalo gotovine, je izdajal posebne bone. Boni niso bili priljubljeni pri ljudeh, ker jih niso imeli za pravo valuto in zato ni bilo mogoče za te »vrednostne papirje« vsega kupiti. Vsak je raje vzel lire. Žetko je imel možnost, da je lahko te bone zamenjaval za lire. Spominja se tudi, kako se mu je direktor banke (*Banca d'Italia*) potožil, da so mu partizani odnesli že omenjeno vsoto denarja. Sam si je na potrdilo zapisal znesek 2 850 000 lir. Zanimivo je, da so nekega dne partizani prinesli v davkarijo Žetku več denarja, ki so ga prešteli in ga je odsek nato odpošiljal dalje. Drugi primer pa je bil, da so gapovci vdrli v Žetkov urad in ga z orožjem v roki »prisilili«, da jim je izročil ves denar. Tedaj je bilo v blagajni 80 000 lir. Prišli so namreč prezgodaj. Domenili so se bili, da bodo napadli »davkarijo nekaj ur pozneje, ko bi bilo v blagajni več milijonov lir.«

^{446/2} — IZDG, Lj., f. 644.

Iz spremnega pisma (isti vir) izhaja, da je odsek za finance poslal odseku za finance Srednjeprimorskega okrožja od 5. julija 1944 do 15. februarja 1945 skupno 438 260 lir.

V potrditev Žetkove navedbe, kako je zamenjaval italijanske bone v lire nam služi primer, ko je okrožni odsek za finance nujno zaprosil okrajnega v Trziču dne 10. aprila 1945 naj mu zamenja za 282 900 lir bonov (čekov) v lire. V drugem dopisu že z dne 18. aprila Zoran vrača isti znesek v lirah.

Ob koncu leta 1944 je GK imela v skladiščih cone naslednje količine blaga: 200 zabojev (po 12 steklenic) likerjev, 91 vreč žita, 50 q ovsa, 300 zavojčkov cigaret, 200 vojaških odej, 490 parov rokavic, 80 bal blaga za šotore, 16 bal blaga za rjuhe, 500 kg krompirja, 2 konja, 3 pisalne stroje idr.

V I. skladišču sektorja je bilo v tem času: 181 kg sladkorja, 51 l žganja, 12 q fižola, 570 kg koruze in 200 kg krompirja. Nadalje še volnene maje, čevlji idr. Sledijo zapiski količin in vrst blaga, ki ga je MGK poslala raznim menzam, karavlam, komandam mest, GAP. Tako so npr. poslali komandi IX. cone 10 vreč cementa, 30 desk, 200 kg soli itd.

Od 14. do 31. decembra 1944 je prejel dr. Ivan Matko-Imko za PGK 12 odej, 13 šotorov, 11 volnenih odej, 400 kg riža, 9 zabojev mleka, 8 konj, 4 vole, 103 steklenice likerja in razno orodje, električne baterije itd.

V dokumentih dobimo tudi seznam blaga, ki ga je MGK poslala v skladišče »333« do 31. decembra 1944 (ni pa navedeno od kdaj!) V seznamu je označeno npr. 15 konj z vprego in 10 glav živine. Gre menda za tisto živino, ki je označena v dopisu z dne 12. decembra. V istem seznamu je navedeno poleg 38 q žita, 62 q koruze še 1 220 parov čevljev.

Že 18. januarja 1945 sporoča odsek za trgovino pri PNOO, da je prejel od MGK iz Trziča 140 q testenin (!), 40 bal povoščenega platna in 69 kg mila. Iz dopisa z dne 20. januarja je razvidno, da je nabavljal na račun odseka za trgovino pri PNOO v Milanu nabavljalec Vinko dušično in žvepleno kislino.

Odsek za nabave pri OF Tržič je v času od 1. januarja do 1. marca 1945⁴⁴⁷ poslal v Brda 35 q koruze, 268 kg slanine, 240 kg tobaka in še 246 vreč koruze, 50 kg karbida, 68 q riža, 22 q testenin in poleg tega še razne druge drobne potrebščine, kot npr. kvas, sukanec, igre, baterije itd.

V istem času so odpremili na račun komande VP Gorica-Intendenzi GAP. 46 q žita, 30 q moke, 30 q soli, 500 zabojev cigaret, 39 q ovsa, 18 glav živine, 9 q fižola, 400 električnih žarnic, 10 q cementa, 8 zabojev mila, 100 škotel mesnih konzerv in še razne druge drobne artikle.

Na isti naslov so poslali v marcu 1945 še 259 vreč testenin, 800 steklenic likerjev, 26 q moke, 4 glave živine in 6 zabojev mila.

Ni znano, kam so pozneje prejemniki blago porazdelili, saj so bile večkrat količine blaga precej velike.

V Renče, in sicer v skladišče »333«, so poslali od 1. januarja do 1. marca 1945 67 q žita, 20 glav živine, 2 konja, 7 zabojev likerjev, 9 vreč rokavic, 4 električnih pečic, 3 zaboje marmelade in 110 odej.

Sledijo skoraj vsakodnevni zapiski oddanega blaga za PGK: žito, koruza, konji z vprego, goveja živina, perilo, čevlji, usnje itd. Oddelek za aprovizacijo pri odboru OF za Tržič je pošiljal v prvih mesecih leta 1945 najrazličnejše blago poleg že omenjenim višjim civilnim in vojaškim forumom še minerjem, GAP, I., II. in III. coni, karavlam, bolnišnicam, menzam itd.

Podatki pričajo tudi o dogodkih neposredno pred koncem vojne. Tako je na pr. 27. aprila 1945 poročal »Začasni upravni odbor finančnega odseka za Tržič« (Comitato temporaneo - Amministrativo - Sez. finanze di Monfalcone), (načelnik finančnega odseka Franc Žetko-Zoran) da so imeli od 15. marca do 12. aprila 1945 skupno 2 834 145 lir dohodkov in 2 233 215 lir izdatkov. V dopisu z dne 28. marca 1945 poroča okrajni odbor OF za Tržič, da so poslali denarne zneske na naslednje naslove:

V Trst	1 milijon lir
PNOO	1 milijon lir
Tehniki KPS	1 milijon lir

Preostali znesek 500 000 lir so uporabili za socialne podpore.

447 — IZDG, Lj., f. 645.

V začetku leta 1945 so imeli po vaseh Tržiškega okraja že precej dobro organizirane krajevne GK. Tako je bila npr. Vas št. 1 (V. I. — Villaggio 1) GK v naslednjem sestavu:

vaški gospodarski referent Loris
tajnik GK Brani
referent za civilno aprovizacijo Elio
referent za obrt in industrijo Leandro
referent za kmetijstvo in živinorejo Martin

V vasi šte. 4 je bil gospodarski referent Janko, v vasi št. 5 pa Giulio.

Na sestanku GK II. sektorja 30. januarja 1945, ki so se ga udeležili zastopniki vseh vasi področja, so ugotovili, da je vas št. 1. zbrala v 15 dneh (od 10. 1. do 27. 1.) kot prostovoljni prispevek 491 q (!) masti in 72,5 q proti plačilu ter 700 kg žita po ceni 4 lir/kg. V isti vasi so razdelili 124 siromašnim družinam in tistim, ki so imele svojce pri partizanih, po 1 kg mesa in 35 kg koruze. Kar 80 000 lir globe je moral plačati mesar, ki je prodajal meso na črni borzi. Ker je bil znesek precej visok, so mu dovolili, da je plačal globo v 4 obrokih.

V 4. vasi (KNOO vasi št. 4) je odposlal političnemu uradu I. sektorja OF 4. februarja 1945⁴⁴⁸ zelo obširno poročilo, ki ga je vredno omeniti:

Krajevne GK so bile v naslednjem sestavu:

predsednik (načelnik) KGK Giovanni
tajnik Rettangolo
referent za kmetijstvo Largo
referent za živinorejo Grasso
referent za gospodarstvo Ambo
referent za industrijo Lungo

Določili so mesečne dajatve za veleposestnike in dobro situirane. Posebno močno so obdavčili črnoborzijance.

Mesar npr., ki je bil obdolžen, da je prodal samo v mesecu januarju tržaškim mesarjem 70 govedi, je moral plačati takoj 50 000 lir globe in oddati za NOV 400 kg težkega vola. Dediče nekega grofa so obdavčili s 50 000 lir plačljivih v dveh mesecih. Neka posestnica je morala nakazati KGK 20 000 lir, nek trgovec 15 000 lir na mesec. Pošteni trgovci,

ki je že sodeloval z narodnoosvobodilnim gibanjem, je plačeval 5000 lir na mesec. V isti vasi so porazdelili družinam 120 q koruze.

Gospodarska komisija v vasi 5 je sporočila, da je od ustanovitve do 15. marca 1945 oddala za NOV in raznim forumom naslednje količine blaga:

114 q koruze, 26 q tobaka, 37 q mesa, 10 q soli in 51 kg maščob. Poleg tega so še nabrali za OF 4050 lir prispevkov.

Vas 7 je 11. marca 1945 sporočila, da so nabrali pri 49 družinah kmetov in delavcev 688 q raznega živeža. Skrbeli so za revne družine in tiste, ki so imeli svojce pri partizanih.

Tako močne aktivnosti, kot jo zasledimo na Trziškem, ni bilo povsod na Primorskem. To je mogoče razumeti iz več razlogov. Predvsem gre za okraj, kjer je delovalo več tovarn, posebno pa ladjedelnica z močnim številnim in zavednim delavskim proletariatom. Z druge strani so imeli tu večje možnosti nabavljati živež na samem območju in zunaj njega. Od samega začetka je vodilno vlogo odigrala KPS, ki je v Tržič pošiljala svoje člane, kot so bili npr. Franc Štoka-Rado, ki je bil eden od vodilnih članov »Delavske enotnosti« (Unità Operaia), Uršič idr.

O Goriškem in Mirenskem okraju je bilo že govora. Ta dva okraja sta tudi v sklopu Srednjeprimorskega okrožja odigrala izredno pomembno gospodarsko vlogo. Na Goriškem so še dalje vzdrževali stike s trgovci iz mesta in nabavljali velike količine materiala iz Furlanije.

Kakor je bilo že omenjeno, je poročilo inštruktorja odseka za prehrano pri SNOS prikazalo kritično stanje Vipavsko-Ajdovskega področja, ki je bilo dosti bolj izčrpano kot Kras. Od tod so porabili za partizane v zadnjih mesecih nad 1000 q živeža, in sicer ne da bi šteli krompir. Tu ne gre seveda za glavna naselja, Vipavo in Ajdovščino, kjer je imel sovražnik svoja oporošča, temveč za hribovske vasi, ki so jih od začetka vojne stalno obiskovale večje ali manjše vojaške enote. Intendanti vojaških enot so pač najraje zahajali po živež tja, kjer je bil kraj lažje dostopen. Poročilo tudi omenja, da so kljub močni sovražnikovi kontroli izvajali »akcije zbiranja hrane« na področju Mirenskega okraja. Ljudstvo se je večinoma zavedalo resnosti položaja in se odzivalo pozivu svoje oblasti. Uspeh je bil nepričakovan,

saj so v okrajnem merilu nabrali na dan po 2000 do 3000 kg živeža, večinoma žita in krompirja. Meso in maščobe so nabirali posebej. Prevoz blaga je bil, kakor smo že prej omenili, zelo naporen. Franc Berginc-Soča omenja, da so celo v poletnem času prevažali blago s sanmi, in to zaradi velike strmine. Par volov je komaj zadoščal za prevoz 100 kg blaga. Težave pri prevozu so bile še hujše, ker so morali voziti le ponoči.

Velike težave so bile seveda s financami. Zaradi stalnih izpadov sovražnika ni bilo mogoče voditi programirane in predpisanega finančnega knjigovodstva. Na podlagi nepopolnih podatkov so imeli v tromesečju december 1944, januar in februar 1945 6 569 166 lir dohodkov in 2 642 570 lir izdatkov. Stanje okrožne blagajne v mesecu marcu je bilo naslednje: prejeto 3 575 146 lir, od te vsote pa je odpadlo na blagajniške zapise 1 588 288 lir.

Čim bolj se je bližal konec vojne, te strahovito težke preizkušnje slovenskega naroda, tem večje ekonomske težave so nastopale. To je najbolj razvidno iz drobnih zapisov in poročil tudi najmanjših skromnih celic partizanske gospodarske organizacije na Primorskem. Teren je bil izčrpan. Na X. redni seji KNOO Podbreže (Sežana), ki je bila 15. aprila 1945,⁴⁴⁹ so rekli: »Maščobe več ne moremo pobirati, ker je ni.« Okrajni odsek za prehrano Sežana je zahteval 2 govedi. Eno so dobili, drugi gospodar, ki bi moral izročiti eno, je zaprosil, »da bi počakali nekoliko časa, ker se za sedaj še ne more odločiti«.

V poročilu javnemu tožilstvu pri okrožnem NOO je omenjeno, da so na seji KNOO Kontovel (Trst) 23. marca 1945⁴⁵⁰ razpravljali o težavah pri nabiranju davkov in posojila. »Ni se dosti nabralo, ker je vas uboga in tudi zaradi razmer, ki se godijo v sosednji vasi. Ljudje se bojijo vohunov in okupatorja«. Zaradi strahu so plačevali davke tržaški občini, čeprav se odbor s tem ni strinjal

Zanimivo je tudi poročilo KNOO Hruševica z dne 15. aprila 1945, iz katerega se vidi, koliko potreb so morali zadovoljiti, ker so bile velike in mnogostranske. Vasica je dala od sebe vse, kar je premogla. Več ni mogla dati.

449 — IZDG, Lj., f. 554/a.

450 — IZDG, Lj., f. 554/a.

Referent za gospodarstvo je poročal, da so imeli v skladišču le 92 kg krompirja in 43 kg fižola. Oddali pa so:

II. brigadi Narodne obrambe 162 l vina. Slovenski diviziji, I. bataljonu: 28 l vina, 16 hlebov kruha, (40 kg), 30 fižola in 12 kg krompirja. Udarnemu bataljonu: 15 l mleka in 1 jerbas radiča. Okupator je zahteval kot kazen za partizanski napad pri Koprivi na Krasu 6 glav živine in 5 prašičev. »Na prvi ukaz«, omenja poročilo, »nismo dali. Nato so nam zagrozili, da če ne bo v eni uri njihova zahteva izpolnjena, nam pridejo zažgat vas. Dali smo govejo živino. Čez par dni so zahtevali še en voz krompirja. Dali smo jim ga 230 kg.«

V istem času je dala vasica Vipavskega okraja, ki se je znašla v enako kritičnem stanju, 6 q težkega vola. Vse to so bile velike akcije, materialne in humane, ko se je iz velike revščine našlo še vedno kaj živeža, da bi pomagali še večjim revežem. Te podobe iz naše krvave preteklosti ne bi smele nikoli zgubiti svojega pomena in sijaja.

Šolo blagajniški zapis

SERIJA B

Verifik:

LIB

Na hr

Dne

Podpis:

Šolo

SERIJA B **Blagajniški zapis**

Denarni Zavod Slovenije — Podružnica za Primorsko izdaja za temeljni račun
Predsedstva SNOS-a z dne 28. oktobra 1944
v zvezi s št. **Šol. blagajniški zapis**

Z denarnim hr

katerega se obvezuje izplačati donositelju v roku treh mesecev od dneva podpis
v slovenskih lišajih bonih. Tirodatorne obresti se plačajo vnaprej.

Položaj dne 194

Blagajnik: Predsednik:

»Blagajniški zapis« — oblika narodnega posojila, ki ga je razpisal »Denarni zavod Slovenije — Podružnica za Primorsko« na podlagi odloka SNOS z dne 20. februarja 1944

ZAHODNOPRIMORSKO OKROŽJE

To okrožje je nastalo z združitvijo bivšega Briškega, Beneškega in Tolminskega okrožja. Že poročilo z dne 10. avgusta 1944⁴⁵¹ omenja razdelitev okrožja na naslednje okraje:

Bovec: od Trnovskega gozda do Rajbelna in Trente z Rezijo

Tolmin: onstran Soče do Drežnice in Bače

Kobarid: od Kobarida do Begunj

Idrija: bivši III. in IV. okraj z Volčami, Čiginjem in Modrejo

Brda: bivši I. in II. okraj s Podgoro, Oslavjem, Pevmo in Št.

Maverjem

Vzhodna Benečija: Benečija do Nadiže in Sv. Petra

Zahodna Benečija: Podbonesec, Črneja

Za predsednika okrožnega odbora OF je bil izvoljen Ivo Sirk-Nanos in za tajnika Drago Jakin-Bojan.

Iz organizacijskega poročila inštruktorja pokrajinskega odbora OF z dne 3. oktobra 1944 izhaja, da je okrožje že od začetka imelo okrožno GK v naslednjem sestavu:

načelnik Ivan Gravnar-Zapad,

referent za preskrbo civilnega prebivalstva Peter Lenardič-

Skala

referent za kmetijstvo Benedikt Simčič-Kavkaz

referent za promet in mlekarstvo Albert Miklus-Janez

referent za industrijo Anton Gerbec-Hrast

referent za zunanje nabave Skodič-Sulc (?)

referent za skladišča Pepi Skodič (?) Sulčev brat. Njemu je bila poverjena naloga organizirati gradnjo skladišč in bunkerjev.

451 — IZDG, Lj., f. 582.

Referent za nabavo tehničnega in sanitetnega materiala je bila Sneženka. Imela je nalogo nabavljati omenjeni material in je istočasno morala imeti tesne stike z okrožnim referentom za zdravstvo, in sicer z Danico-Svinčenko iz Hlevnika.

Blagajniške posle je vodila Pavla Berginc-Vera iz Tolmina. V tem času ni bilo še zasedeno mesto referenta za preskrbo vojske, živinorejo in za tajniške posle.

Omenjeno je že bilo, da je bila gospodarska problematika Beneške Slovenije poverjena Petru Lenardiču-Skali. Po reorganizaciji okrožja je prevzel najbolj odgovorno nalogo oskrbovati civilno prebivalstvo vsaj z najbolj elementarnimi prehrabnenimi artikli. Vodil pa je poleg te težke naloge še izredno pomemben »Oddelek za zunanje nabave«, ki ga je postavila maja 1944 v Goriških Brdih Pokrajinska gospodarska komisija⁴⁵². Njegovi ožji sodelavci so bili: Ivan Mavrič, Riko Mišigoj in Viktor Mavrič, vsi z Neblega, Josip Primožič iz Oslavja, Ivan Mozetič iz Mirna, Josip Nemec z Vrtojbe in Bernard Bratuž iz Vipave. Lenardičev sodelavec je bil Pavle Srebrnič. Oddelek za zunanje nabave je delal izključno na ozemlju od Idrijce do Tržiča in še dalje globoko v notranjost Furlanije. To ozemlje pa je bilo v celoti pod stalno okupatorjevo kontrolo.

Blago, kot npr. pšenica in koruza, je prihajalo do Idrijce s pomočjo GAP in drugih terenskih italijanskih oz. furlanskih delavcev. Kakor omenja isti vir, je na teren odhajalo navadno po 5 mož, ki so vsi dobro poznali okoliščine. Imeli so tudi ponarejene osebne izkaznice in druge listine. Blago so plačevali z lirami, delno pa tudi s partizanskimi boni. Postopali so zelo korektno in izdajstva niso zaznamovali z nobene strani. V sodelovanju z enotami GAP so postavljali po cestah iz Čedadu proti Kobaridu in Krminu zasede. Na ta način jim je uspelo večkrat preusmeriti kamione, ki so vozili živež za civilno prebivalstvo. Po zaslugi dobrega sodelavca, aktivista Sergia, je prišlo vse do Brd več tovarnjakov, polnih blaga, ki je bilo zbrano v tržiški ladjedelnici CRDA.

V Brdih in na Idrijskem so uredili 30 skladišč oz. bunkerjev. Osrednje skladišče, kjer so vodili točno evidenco

452 — M. Štolfa: Med briškimi griči ..., str. 93.

o nabavljenem in oddanem blagu, je bilo na Humu pri Koj-skem. Važnejša skladišča pa so bila razmeščena še v vaseh: Brestje, Kojsko, Šlovrenc, Neblo, Brdice, Budigoji, Britof, Markiči in Vrtače. Vse blago je bilo oddano večinoma inten-danturi IX. korpusa. Glavna prometna pot, po kateri je šlo to blago in živina, je šla od Vrtač nad Vrhovljem do Deskel. Po visečem mostu preko Soče in čez Banjško planoto je šlo blago do področja Čepovana. Aktivisti in obveščevalci v Desklah so pravočasno obveščali Vrtačo, kadar je pretila nevarnost sovražnih zased ob Soči in na cestah.

V istem viru omenja Lenardič, da je po nalogu SNOS šel osebno v Videm, da bi nabavil fotografski material. Fur-lanski terenci so namreč oskrbeli v dveh mesecih ta mate-rial v Milanu.

Že takoj v začetku so si v Zahodnoprimumskem okrožju zadali nalogo aktivizirati v gospodarske komisije predvsem ženske, ki so bile politično organizirane in zanesljive. Na-loge okrajnih GK so bile enake kakor v okrožnih, ki pa so morale čimprej organizirati vaške krajevne gospodarske ko-misije (KGK). Vsa korespondenca okrajnih GK je morala biti naslovljena na okrožni odbor OF (NOO).

Dne 20. avgusta 1944⁴⁵³ je bila v Močilah okrožna gospo-darska konferenca, ki sta ji prisostvovala člana PGK Peter Fornazarič-Pavel in referent za prevoz Franc Hvala-Peter.

Alojz Rukli-Kmetič, zadolžen za poslovalnice, je poročal, da ima nek trgovec nakupljenih na Kobariškem okrog 15 000 q drv in bi rad imel »teleferiko« (žičnico), last GK v Breginju. Bili so sicer voljni odstopiti žičnico, a le v zame-no za živež in ne za denar. Do sporazuma s trgovcem ni prišlo in GK je rekvirirala drva za civilno prebivalstvo.

Breginjska GK je imela stike z »garibaldinci«. Zamenja-vala je drva za žito. Od štirih mlinov za žito namreč ni bil noben uporaben. Referent za aprovizacijo pa je poročal, da so zaplenili kar 85 q blaga, ki je bilo namenjeno za Kobarid.

Po krivdi goriških trgovcev jim je ostalo čez 100 q hrušk, ki so bile namenjene v zameno za drugo blago. GK so iz-vedle točen popis živeža. Vsi tisti, ki so imeli živeža več kot za lastno potrebo, so morali oddajati 5 do 10 % in tudi več za NOV. Ceno vinu pri kmetu so določili po 16 lir/l, v go-

stilnah pa 20 lir/l. Gostilničar je moral odvajati po dve liri trošarine za liter vina. Tudi odkupno ceno grozdju so določili po kategoriji oz. kvaliteti. Zmenili so se, da bodo vabili na seje okrožne GK vojna področja (VP) in komande mesta (KM). S cementarno v Anhovem so se zmenili za nabavo 160 q portland cementa za 12 hl vina.

Alojz Rukli-Kmetič iz Starega sela pri Kobaridu. Eden od najboljših aktivistov v Beneški Sloveniji. Ob ustanovitvi Zapadnoprimorskega okrožja član okrožnega komiteja KPS in zadolžen za gospodarski sektor. Organizator »poslovalnic« in zamenjave ter nabave živeža iz Furlanije. Novembra 1944 je bil ranjen. Nemci so ga ujeli in mučili ter izčrpanega poslali tik pred koncem vojne v koncentracijsko taborišče Dachau, kjer je umrl

Na istem sestanku so imenovali okrajno GK za Idrijsko v naslednji zasedbi:

načelnik Sokol

referent za industrijo Josip Stanič-Boris iz Kanala

referent za aprovizacijo Zvezda

referent za kmetijstvo in živinorejo Albert Miklus-Janez

referent za promet Alojzij

blagajničarka Marija Velišček-Slavica

V drugem dokumentu,⁴⁵⁴ kjer ni naveden datum, dobimo naslednji seznam članov okrajne GK za Idrijski okraj:

načelnik Josip Stanič-Boris iz Kanala

tajnik Franc Pahor-Hrast iz Kojskega

dom. produkcija Kristina Dugar-Vojka iz Avč

finance Marija Velišček-Slavica iz Melink

zunanje nabave Danilo Šuligoj iz Ročinja

prevoz Ivan Žnidaršič iz Ravna

poljed. in živinoreja Janez Kutin iz Zatoľmina

trgovina Anton Lovišček-Mohor iz Srodnje

intendant Anton Kumar-Tone iz Kojskega

notranja goveja zam. Andrej Kos

zunanja goveja zam. Mirko Velišček iz Zapotoka

notranji živež Vlado Rutar iz Kozaršč

mesar Ivan Simčič-Mirko iz Kojskega

kovač Evgen Ščurk iz Podgore

voznik Silvano Romere iz Villa Vicentina

referent za mline Štefan Berdon iz Močil

Poleg teh oseb so v dokumentu navedeni še trije čevljarji, kuharji, dva delavca in en stražar.

Na seji PGK 26. in 27. avgusta 1944⁴⁵⁵ sta člana PGK poročala o stanju na območju Zapadnoprimskega okrožja. Ugotovila sta, da je bila v tem času politična in gospodarska aktivnost v bivšem Tolminskem okraju zelo pomanjkljiva. V Benečiji niso še obstajale gospodarske komisije, v Brdih so znižali aprovizacijo, ker je število živilskih nakaznic naraslo. Prosili so PGK, naj jim dovoli prevoz 10 m³

454 — IZDG, Lj., f. 584/III.

455 — IZDG, Lj., f. 549.

lesa, da bi naredili bunkerje za žito. Imeli so še vedno težave z vojaškimi enotami, ki niso bile poučene o poslovanju GK. Kritizirali pa so tudi oblastne forume v Brdih, ker niso predpisali cen. Zasebniki so namreč prodajali vino po 27 do 29 lir/1 in v gostilnah celo po 32 lir. Sporazumno s političnimi forumi so za nekaj časa ustavili prodajo vina in popisali zaloge. V času reorganizacije v Brdih je bilo tamkaj 30 % kolonatstva. Večinoma je šlo za posestva že razlaščenih posestnikov, ki so bila oddana kmetom v obdelavo. Nekatera so takoj po kapitulaciji Italije prevzeli stari lastniki. Določili so, da morajo tisti, ki uživajo ta posestva, oddati 1/4 pridelka za NOV, 1/4 pridelka pa se odkupi. Koloni so bili dolžni oddati GK še 15 % sadja in 40 % vina.

Do pomembnih sprememb v organizacijski strukturi gospodarskih komisij je prišlo na seji okrajne GK dne 16. septembra 1944.⁴⁵⁶ Gospodarske komisije naj bi postale le odseki NOO, ker so bile namreč do tedaj ločene. Kot take bodo GK še vnaprej financirali oblastni forumi.

Vsaka okrajna GK je morala imeti v zalogi 100 q blaga, in to predvsem krompirja in živine. Vskladiščenje krompirja so priporočali predvsem na Kobariškem in Tolminskem. Za te kraje naj bi bilo to blago za civilno aprovizacijo, da ne bi bili prisiljeni iskati zamenjave njihovega blaga npr. masla in sira na območjih pod okupatorjevo oblastjo. V Benečiji naj bi nabirali kostanj in ga zamenjavali za živež. Od 17 mlekarn jih je obratovalo le 8 na Kobariškem in od 16 na Tolminskem ni delovala nobena. V Benečiji je pred vojno delovalo 11 mlekarn, v tem času pa je delala le ena. Zelo slab je bil pridelek grozdja, ker je primankovalo delovne sile in modre galice za škropljenje peronospor. Brda in Idrijski okraj sta ga pridelala komaj za lastno uporabo. Žage in opekarne so delale s skrajno reducirano kapaciteto.

Poslovalnica pri okrajni GK za Brda je imela štiri skladišča, in sicer 3 v zahodnih in 1 v zahodnih Brdih.

Ponovno je prišlo da zastoja nabav blaga v Furlaniji, ker so enote GAP celo nekaj časa prepovedale nakup živeža. Gotovo so prišle na krmilo pri GAP nove osebnosti, ki niso bile preveč naklonjene našemu narodnoosvobodilnemu gi-

456 — IZDG, Lj., f. 582.

banju.⁴⁵⁷ V tem času so se namreč pojavljala močna trenja v vrstah italijanske partizanske vojske. Njihove odporiške sile, kot že vemo, niso mogle dobiti skupne linije. Ni bilo enotnosti med komandanti, ki so bili komunistično usmerjeni in onimi iz akcionistične stranke. Vsaka antifašistična organizacija je imela svoje partizane. Marsikje pa je bilo treba iskati krivdo za to neusklajenost tudi med našimi partizani.

Z namenom, da bi odstranili razne skrajno škodljive tendence v času, ko je bilo treba strniti vse komponente sil v eno samo smer, so sklicali za 27. september 1944⁴⁵⁸ posvetovanje širšega značaja. Sestanka so se udeležili zastopniki XVII. brigade, poveljnik VP, intendat XI. cone — IV. grupe GAP ter člani PGK in okrožne GK za Zapadno Primorsko. Pogovori so se vrteli v glavnem okrog nabav živeža in problemih prevoza ter sodelovanja med GAP in našimi vojaškimi civilnimi forumi. Zastopnik GAP je omenil, da je njihovo višje poveljstvo dovolilo ljudem, da del žita izročijo okupatorju. To zato, ker je italijansko osvobodilno gibanje še vedno pod nadzorstvom CLN (Comitato di Liberazione Nazionale — Narodnoosvobodilni odbor). Aktivist Skala je omenil, da se je še pred mlačvo zmenil z italijanskimi zastopniki in celo s kontrolnimi organi pri mlačvi, da bo samo iz te cone lahko šlo na osvobojeno zemlje oz. po partizanih kontrolirano ozemlje približno 4000 q žita. Srebrnič je dodal, naj bi žito izvozili in vskladiščili v gorskih skladiščih v Brdih, katerih bi se lahko posluževale slovenske in italijanske enote. Za prevoz naj bi uporabljali kamion, ki je vozil živež za nemško delavsko organizacijo TODT. Šofer naj bi imel poleg nemške še partizansko propustnico. Na ta način bi se izognili nevšečnosti na poti, in sicer od partizanskih patrulj in zased. Dovolilnica naj bi bila dvojezična in podpisana od VP in italijanskega bataljona »Mazzini«. Toda Italijani so izjavili, da ne morejo izdajati propustnic brez vednosti in dovoljenja višjega poveljstva. Član PGK Skala pa je poudaril, da vendar ne morejo čakati na nemško blokado ceste in zaplembo vskladiščenega žita. Končno so se zmenili, naj bi propustnice za civilne prevoze izda-

457 — IZDG, Lj., f. 582.

458 — IZDG, Lj., f. 582.

jala okrožna NZ, z italijanske strani pa komanda IV. grupe GAP. Italijani so tudi pristali, da bodo od 28. septembra dalje pričeli z odpošiljanjem žita, vendar pa niso hoteli obljubiti, da bi zagotovili tudi količine.

Okrožna GK je v tem času imela na razpolago za izmenjavo blago z Intendenzo italijanske XI. cone in III. ter IV. grupe naslednje količine blaga: 100 000 m³ obdelanega lesa, 1000 q sena, 8000 q krompirja, 7000 q kostanja, 4000 q raznega sadja. Z italijanske strani je prišla v poštev poleg žita in koruze še klavna in vprežna živina. Blago je bilo mogoče odpremiti v kraje, ki jih je določila GAP. Ker so naši večkrat zaplenili blago italijanskim zasebnikom, so se zmenili, da se v bodoče ne bo smelo tega delati brez vednosti GAP. Bile pa so tudi večje neprijetnosti z italijanske strani v škodo naših. Tako je npr. GAP iz Vidma zaplenil 20 q usnja, ki ga je intendatura IX. korpusa nabavila v mestu. Pokrajinska GK je sprožila pri italijanskih oblasteh postopek za vrnitev tega blaga.

V začetku septembra 1944 je zasedala v Višnjeviku okrajna NO skupščina za Brda.⁴⁵⁹ Pri delu te skupščine je je bilo opaziti težnjo po osamosvojitvi ob nekaterih ukrepih gospodarskega značaja, in sicer za stvari, ki so jih do tedaj lahko delale le okrožne in pokrajinske GK. Tako je npr. skupščina poblastila okrajno GK, da stopi neposredno v dogovore s sosednimi GK in »inozemstvom«⁴⁶⁰ za zamenjavo sadja in vina za živež in drugo potrebno blago. Odgovoren za gospodarstvo je bil Ludvik Brešan.

Poskušali so tudi urejati odnose med koloni in okrožnim NOO. Določili so, da morajo koloni plačevati le 25 % od prejšnjih dajatev svojim gospodarjem, če ti živijo v Brdih. Če pa so gospodarji odsotni, mora teh 25 % iti v korist okrožne GK. V obeh primerih pa morajo koloni plačati 75 % stroškov. Paritetno komisijo, ki je urejala kolonatska vprašanja, so sestavljali trije koloni, trije gospodarji in trije zastopniki okrajev.

Na eni od naslednjih sej pa so določili tudi trošarino na žganjekuho.⁴⁶⁰ Predvsem so morali pridelovalci odstopiti GK proti plačilu 10 % žganja. Cena žganju (50⁰) je bila

459 — IZDG, Lj., f. 609.

460 — IZDG, Lj., f. 609.

maksimirana na 150 lir. Dnevna najemnina za kotel, kapacitete 140 l je znašala 1,5 l žganja. Od kotla, kapaciteta 230 l, so odstopali lastniku 2 l žganja na dan. Dnina in prehrana delavcev je šla na račun lastnika tropin. Na isti seji so izdali odlok o prepovedi klanja telet. Lastnik teleta je moral rediti telička od 3 do 4 mesece starosti, nato je GK odločala o nadaljni reji.

Skala je poročal, da so se razmere in odnosi z GAP nekoliko izboljšali. Po poti čez Grojnico pri Gorici je prihajalo več živeži kot dotedaj, vendar so Nemci tudi ta kanal kmalu blokirali.

Na I. redni seji okrožnega NOO dne 20. septembra 1944⁴⁶¹ je prišlo do reorganizacije gospodarske službe. Imenovali so referente za odseke in oddelke.

Odsek za gospodarstvo:

referent: Ivan Kurinčič-Hajduk

vodja oddelka za kmetijstvo: Benedikt Simčič-Kavkaz

vodja oddelka za veterino: neki kapetan kobariškega VP.

Odsek za obrt in industrijo: (mesto ni bilo zasedeno)

oddelek za trgovino: Edo Šturm, član okrajne GK za Kobariško

Odsek za gozdarstvo: načelnik Franc Kenda iz Bovškega

Odsek za prehrano: načelnik Marija Štih-Majda

oddelek za prehrano vojske: Anton Starc, član okrajne GK za Brda

oddelek za prehrano civ. preb.: Pavla Berginc-Vera

oddelek za zunanje nabave: Ivan Gravnar-Zapad

Odsek za finance: načelnik Cvetka Simčič-Sava

Iz dopisa okrožne GK z dne 11. oktobra 1944⁴⁶² izhaja, da je bila v Zapadni Benečiji ustanovljena podružnica GK v Reziji. Načelnik je bil Joško Repič iz Bovca, člani: Izidor Miceli iz Bele, Pavel Mattineo iz Ravnice, Ivan Di Battista iz Njive, Alojz Madotto iz Osojan in Ivan Madotto iz Stolbice.

461 — IZDG, Lj., f. 585.

462 — IZDG, Lj., f. 582.

V Vzhodni Benečiji je bil zadolžen za gospodarstvo pri okraj. OOF Anton Obišček-Jakob. V istem času je bil sestav okraj. GK za Vzhodno Benečijo naslednji:

načelnik gospodarske komisije: Mirko
referent za aprovizacijo: Angelo (Mirsa)
referent za oskrbo vojske: Luciano (Puštak)
referent za prevoz: Bledi
referent za zunanje nabave: Cezar (Cela)
referent za živinorejo: Balut (Mirsa)
referent za domačo proizvodnjo: Zveder

Na konferenci aktivistov istega okraja, ki je bila 24. oktobra 1944 so povedali, da so nabrali 43 000 lir posojila svobode in zbrali za NOV 10 q krompirja, 58 q koruze, 100 kilogramov žita, 50 kg medu, 80 kg fižola in 30 glav živine. Od septembra do konca leta 1944 je GK v Vzhodni Benečiji nabavila za bataljon Val Natisone in za bat. S. Gregorčič 124 q živine (žive teže). V januarju 1945 1100 kg in v februarju 1945 5464 kg mesa v skupni vrednosti 70 000 lir.

V času od 17. novembra do 7. decembra 1944 sta obiskala Zapadnoprimorsko okrožje inštruktorja PNOO ing. Jože Jošt in Lado Mahorčič. O svojih ugotovitvah sta podala precej obširno poročilo.⁴⁶³ Po izjavi inštruktorjev so GK s preureditvijo na odseke in oddelke pri okrožnih NOO (OOF) izgubljale na vrednosti. (Tega v nadaljnjem ne zasledimo! op. avt.) Izvolili so poročevalce za posamezne odseke in imenovali vodje oddelkov.

V jeseni 1944 niso mogli izvršiti volitve v NOO v Beneški Sloveniji in so zato odbori OF imeli upravno politično funkcijo, ki bi jo sicer imeli NOO. Iz istega vira izhaja, da je bil načelnik gosp. komisije za Benečijo in Kobariško Ivan Podreka-Giovannin, rojak iz Beneške Slovenije. Ta se je izkazal tudi na političnem polju pri vključevanju rojakov v delo pri OF in ob pomoči vojske. V Brdih so se domačini »v obilni meri posluževali dovoljenj, ki jih je izdajal gospodarski odsek za izvoz vina.« Vsakemu vinogradniku so namreč dovolili, da lahko izvozi do 5 hl vina. Do 23. novembra 1944 je bilo izdanih 280 dovoljenj. Instruk-

463 — IZDG, Lj., f. 474.

torja sta v tem primeru grajala GK, da same niso v zadostni meri organizirale zamenjave. Z dovoljenjem GK so kmetje dosti časa prodajali kostanj v Furlaniji in tam nabavljali živež. No, dne 22. novembra 1944 so Nemci postavili stražo na mostu v S. Quirino in zaplenili ves kostanj ter ga odpeljali v lastna skladišča. Zaradi tega je GK za Brda prepovedala izvoz kostanja in drv ter iskala druge kanale za zamenjavo. To pa Nemcem ni ostalo nezapaženo. Poklicali so v S. Quirino vse tajnike občin in sporočili, da bodo dali aprovizacijo ljudem, če bodo partizani dovolili izvoz drv. Nemci so namreč ustavili aprovizacijo 1. novembra, češ da je tam »zona pericolosa« (nevarna cona), ker da partizani plenijo po trgovinah živež.

Vsa Benečija je dobivala od države okoli 2 milijona lir na mesec za razne podpore (begunci, interniranci, plače družinam vojnih ujetnikov, delavcem v službi itd.) Pri okrajni GK za Vzhodno Benečijo, po ugotovitvah inštruktorjev, ni bilo popolne zasedbe referatov. V Zapadni Benečiji so ustanovili dne 7. oktobra 1944 9 člansko GK. Od teh je bilo 5 domačinov. (V svojih spominih omenja Ivan Kurinčič-Hajduk, da je bil načelnik okrajne GK za Zapadno Benečijo od jeseni 1944 do konca vojne Ignac Matevc-Samson.)

Na Kobariškem so imeli 6 člansko GK. Od teh sta bila dva člana stalno na Breginjskem. Več članov je bilo dodeljeno raznim krajevnim GK po Benečiji. Idrijska GK je štela 13 članov. Poslovala je dobro in pošiljala redno poročila o prometu z blagom in denarjem. Imeli so tudi domačo strojarno in čevljarsko delavnico.

Ceprav sta imela inštruktorja prav malo časa na razpolago in še manj ugodnosti na potovanju, sta vendar dala nekaj osnovnih podatkov o stanju okrajev.

Okraj Brda je meril okoli 17 000 ha in je v tem času štel 10 do 11 000 prebivalcev. Imeli so skupno 3300 ha vinogradov. V socialno političnem pogledu je bila posebnost Brd kolonat, saj je bilo kakih 40 % prebivalcev v kolonatskih odnosih. Kolonatska vprašanja je reševala že omenjena »paritetna komisija«.

Idrijski okraj je zajemal 68 vasi in zaselkov, zajetih v 25 krajevnih odborih. Najvažnejša pridelka sta bila krompir in kostanj. Ob Soči je bila razvita industrija kot npr.

cementarna v Anhovem, električni centrali v Doblarjih in Plaveh, dve manjši žagi ter 15 vodnih mlinov.

Kobariški okraj je štel 1783 prebivalcev in zajemal 18 vasi. Od teh je bilo 7 pod stalno okupatorjevo kontrolo. Osnovna panoga okraja je bila živinoreja in nato gozdarstvo. Imeli so 19 mlekarn, od katerih je poslovalo le 7. Živeža, v glavnem krompirja in fižola, so pridelali za preživljanje lastnega prebivalstva le za 4 mesece v letu.

Vzhodna in Zahodna Slovenska Benečija je obsegala hribovite predela ozemlja, zapadno od stare avstrijsko-italijanske meje iz leta 1866 in je segala do Furlanske nižine. Merila je približno 70 000 ha in štela 50 000 prebivalcev.

Vzhodna Benečija je mejila na vzhodu na reko Idrijco, na severu z Matajurjem, na zapadu z reko Nadižo in na jugu je segala v Furlansko nižino. Večje gospodarsko središče je Čedad. Zemlja je revna in ni nikdar nudila domačemu prebivalstvu dovolj kruha za preživljanje. V notranjosti Furlanije so prodajali seno, kostanj in les v zameno za koruzo. Okraj je bil zelo pasiven. Živeža so pridelali komaj za tri mesece v letu. Glavni pridelki so bili koruza, krompir in fižol. Povsod po teh krajih so inštruktorji opazili veliko materialno in moralno zanemarjenost ter depresijo.

Zahodna Benečija je precej gorata. Severni del je redko naseljen, medtem ko je v južnem delu kakih 80 vasic. Osnovna panoga kmetijstva je bila živinoreja, zato je bilo precej dobro razvito mlekarstvo, saj je bilo 22 mlekarn, od teh pa so bile požgane 4. Okraj je bil na splošno pasiven. Živeža so pridelali približno za 3 mesece v letu in sicer koruzo, žito in krompir. Tudi iz teh krajev je prebivalstvo redno odhajalo na sezonska dela v notranjost dežele in v inozemstvo. Gorje je še toliko bolj povečala okupatorjeva nasilnost. Požganih je bilo okrog 2000 hiš in poslopij. Zapadna Benečija pa tudi ni imela osrednjega gospodarskega središča. Inštruktorja sta že v tistem, tako kritičnem vojnem času, poudarila, da je nujno potrebno raziskovati in preučevati te kraje tudi iz nacionalnega in etnološkega vidika. Omenjajo pa tudi, katere knjige je vredno upoštevati, ker govorijo o teh krajih in ljudeh, kot so npr. Trinkove publikacije, dela K. Podreke, Rutarja idr.

Za upravo narodne imovine — KUNI so imenovali Jožka Kirna. V Brdih je bilo ob zlomu Italije razlaščenih 7 tujerodnih veleposestnikov, njih posestva pa so merila skupno 700 ha. Razen teh večjih posestev je bilo v Brdih še ca. 25 posestev, last zavoda »ERA« (Ente Rinascita Agraria). Ti posestniki so imeli kolone, ki so dajali gospodarjem 50 do 70 % v glavnem mošta in sadja. Po razlastitvi veleposestnikov so koloni oddajali le četrtno. Od drugih kmetijskih pridelkov niso dajali ničesar, ker so plačevali najemnino v denarju. Vse dajatve v letu 1943 je pobirala okrožna GK, po združitvi okrožij pa komisija za upravo narodne imovine (KUNI). V tem času so predvideli, da bodo na račun najemnin izterjali v letu 1944 od 7 posestnikov približno 200 000 lir in 500 hl vina. Istočasno so sklenili, da bo »KUNI« oddala vino odseku za prehrano pri okrožnem NOO, ki pa naj bi ga zamenjal za žito v Furlaniji in v nevinorodnih krajih.

Inštruktorja sta istočasno poročala tudi o drugih nevšečnostih, na katere sta naletela. Omenjata npr., da je bil v Vipolzah izropan grad barona Teufenbacha in v Dobrovem grad grofa Baguerja. Izginil je velik del dragoce-nega inventarja, umetniške slike, zbirke orožja, pohištvo, knjige itd. Pooblaščenec za KUNI je bil zadolžen, da čimprej ugotovi, kam je vse to blago šlo. Šele naknadno so ugotovili, da je bil del bogate knjižnice spravljen v enem bunkerju oz. kaverni iz prve svetovne vojne in del v neki privatni hiši. Pri ogledu bunkerja so ugotovili, da se je v njem pokvarilo več dragocenih slik in knjig.⁴⁶⁴

Primanjkovalo pa je veliko strokovno usposobljenega kadra. Obstoječi kader je bil sicer zelo zaveden, vendar aktivisti niso imeli strokovne izobrazbe niti ne prakse.

Kolonatsko vprašanje je prišlo tudi pozneje večkrat v pretres. Predvsem so poskušali definirati, koga se lahko šteje za kolona. Za kolone so imeli tiste, ki jim je gospodar dal vse: stanovanje in zemljo in so le od tega živeli. Za te so določili, da dajo gospodarju 25 % pridelkov in zadržijo ostalih 75 %. V istem razmerju so delili tudi stroške. Tiste kmete, ki so poleg lastnega posestva obdelovali tudi nekaj kolonatske zemlje, so šteli za najemnike. Ti so morali dajati

za najeti del zemlje lastniku tisto, kar mu pripada na osnovi dogovora. Če je najeti del zemljišča prinašal najemniku več kot 75 % dohodkov, je moral ta dati gospodarju delež kolonov, tj. 25 %. To razmerje dajatev 25 : 75 je veljalo le za pridelke, v pogodbi izrecno navedene, ki so jih koloni ali najemniki dajali doslej in torej ni veljalo za vse pridelke, kot npr. za vino ali sadje. Če je bila pogodba sklenjena na osnovi vrednosti v denarju, je okrožni NOO ni spreminjal.

Na seji okrajnega NOO za Brda 24. novembra 1944⁴⁶⁵ je prišlo do reorganizacije gospodarske službe in delitve referatov po naslednji shemi:

Odsek za gospodarstvo:

načelnik: Ludvik Brešan,

referent za promet in gozdarstvo: Ivo Prinčič.

Odsek za kmetijstvo z oddelkom za veterino in odsekom za gozdarstvo je vodil Alojz Simčič.

Odsek za prehrano je vodil Emil Komjanc. Gospodarske odseke pri drugih okrajih so vodili v tem času:

V Tolminskem okraju — Janez Kirn, v Kobariškem Ivan Kranjec Rožnik, za Idrijski okraj — Franc Gerbec-Bogdan, za Bovški okraj — Malinar, v Zahodni Benečiji — Lojze Rukli-Kmetič in v Vzhodni Benečiji Ivan Podreka-Giovannin.

Komisija za tekmovanje pri okrožnem odboru OF je izdalala glasilo »Za zmago na zapadni meji«. To glasilo je v 3. št. 15. novembra 1944 poročalo o rezultatih tekmovanja v mesecih september in oktober 1944.⁴⁶⁶ Briški in kobariški okraj sta zbrala v tem času:

sira	kg	1272
prepečenca	kg	1761
jajc	kom	6048
žganja	l	2887
medu	kg	38
volne	kg	59
žebļev	kg	81,5
spodnjih hlač	kom	413
nogavic	parov	553

465 — IZDG, Lj., f. 553/3.

466 — C. Zupanc: Zapadnoprifnorsko okrožje ..., str. 105.

čevljev	parov	165
srajc	kom	459
titovk	kom	903
pisalnih strojev	kom	6
organizirali etapnih kuhinj	št.	4
postavili krojačnic	št.	12
postavili čevljarnic	št.	9
nabavili tehničnega materiala v vrednosti		173 593 lir
nabrali sanitetnega materiala v vrednosti		74 463 lir
sukanca v vrednosti		23 812 lir

V tem tekmovanju si je celotno okrožje zadalo nalogo, da bo zbralo za NOV 1255 q živeža. Od te količine je zbral samo kobariški okraj preko 610 q živeža. Med tekmovanjem so poleg drugega nabrali: 1236 kg sira, 305 kg prečenca, 1902 jajc, 210 parov nogavic in 227 kosov spodnjega perila. Pri obdelovanju zemlje na skupnih posestvih je bilo izvršenih 26 000 delovnih ur.⁴⁶⁷

Zanimivi so izvlečki sklepov sejnih zapisnikov, ki jih je pošiljalo Zahodnoprimorsko okrožje javnemu tožilstvu pri PNOO.⁴⁶⁸ Dne 10. decembra 1944 so npr. sklenili, da bodo zaplenili več govedi in odnesli dele žag tistim, ki so sodelovali z okupatorjem. Prepovedali so izvoz drv v kraje, ki so bili pod kontrolo Nemcev. Zvišali so narodni davek za 100 do 300 %. (Ta poslednji sklep ni bilo mogoče povsod realizirati!) Poskušali so namreč nadomestiti prostovoljne prispevke z uvedbo narodnega davka. Na Idrijskem so to uvedli 8. oktobra 1944.

V tem okraju so izdajali v tem času dovoljenja za izmenjavo masla in maščob za sol, sladkor, tobak, petrolej v okupiranih krajih.

Znani medvojni in povojni publicist Andrej Pagon-Ogarev piše o veliki požrtvovalnosti ljudstva tega okraja v pogledu materialnih doprinosov za NOV. To je treba še bolj poudariti, če vzamemo v poštev dejstvo, da so ti kraji bili še v normalnih časih revni in so se s težavo preživljali. Ogarev omenja partizansko vas Šebrelje na Cerkljanskem, kjer je okupator 10. junija 1944 požgal 132 hiš in drugih

⁴⁶⁷ — »Partizanski dnevnik«, št. 311 z dne 23. novembra 1944 in št. 333 z dne 15. decembra 1944.

⁴⁶⁸ — IZDG, Lj., f. 553/c.

poslopij. Šebreljci so imeli pri tem požigu nad 15 milijonov lir škode. V tej vasi in na njenem območju so bili sedeži pokrajinskega odbora OF, VOS (vojaške obveščevalne službe) za Primorsko in Gorenjsko, od septembra 1944 do osvoboditve je bila na tem območju partijska šola, štab III. operativne cone, partizanska tehnika »Doberdob«, baza »600« za tiskarno »Slovenija« itd.

Na II. seji KNOO Potravne v Idrijskem okraju dne 8. decembra 1944⁴⁶⁹ so sprejeli sklep, da bodo morali imeti mlinarji v zalogi toliko moke, da bi lahko ob vsaki priložnosti pomagali revnim družinam: »Mlinarji naj meljejo premožnim za moko, revnim pa za denar.« Na seji KNOO Rute so sklenili priskrbeti neki revni družini eno kravo mlekarico za preživljanje. Pomagali so spravljati seno družinam, ki so imele svojce pri partizanih in niso imele doma delovne sile. Žgali so apno za obnovo požganih hiš in pobirali za NOV % žganja. Pred združitvijo Briško—Idrijskega okraja je bil izvoljen za predsednika okrajnega NOO za Idrijsko Anton Gerbec-Hrast, to je oseba, ki jo pogosto srečujemo v spisih, tajnik pa je bil Štefan Krajnik-Stjenka. Načelnik gospodarskega odseka je bil Jože Stanič-Boris in člani: blagajničarka Marija Velušček-Slavica, referent za domačo produkcijo Kristina Dugar-Vojka.

Na Bovškem so sklenili izvesti kampanjo za ukinitvev okupatorjevih podpor.⁴⁷⁰ Tolminskemu okraju so dovolili za menjavo lesa za živino. Na sejah KNOO Čezsoča, Soča in Žaga so določili, da bodo odvzemali kmetom za NOV od pitanega prašiča, ki ga redi dvočlanska družina, 10 kg slanine, od 3 do 8 članske družine 4 do 7 kg. Od manjših prašičev je morala oddati dvočlanska družina 4 kg slanine, 3 članska 3 in 6 članska 1,5 kg slanine. Sporazumno z bovško občino so sklenili, da bodo s pomočjo delovne čete spravili posekana drva iz občinskih gozdov do glavne ceste ter jih prodali »Prevodu« v Gorico. Izkupiček od drv bodo uporabili za nabavo aprovizacijskega blaga in za NOV.

469 — IZDG, Lj., f. 553/c.

470 — IZDG, Lj., f. 553/c.

Na podlagi odloka predsedstva SNOS je bil 12. marca 1944 ustanovljen Denarni zavod Slovenije. Ta je izdal **plačilne bone** (partizanski denar), vrednosti ene, pet, deset in sto lir

Na IV. seji bovškega NOO dne 18. decembra 1944⁴⁷¹ so sklenili ukiniti podpore vsem tistim, ki so jo prejeli v katerikoli obliki od okupatorja. KNOO Log je kritiziral nekromno življenje nekaterih posameznikov in skupin. Zahtevali so tudi, da morajo »živeti fizično in gmotno po partizansko!« V glavnem so jih trla pereča vprašanja tedanje dobe: oskrba NOV in civilnega prebivalstva, borba za in proti aprovizaciji in za in proti izvozu in uvozu ter izterjevanjem davkov.

V začetku novembra se je povečal okupatorjev pritisk in teror v Zahodni Benečiji⁴⁷² in v Breginjskem kotu. Delo KNOO je postajalo iz dneva v dan težje. Ljudi se je polastil nemir. Ker so bili v strahu, niso več hoteli prodajati nobenega živeža. V kolikor so obstojali KNOO, so se zakonspirirali, boječ se nemških represalij. Davkov tudi iz teh razlogov niso hoteli plačevati. Z druge strani ni bilo prav ljudem, da so italijanski garibaldinci na lastno pest začeli novačiti ljudi v partizane, govoreč, da je bolje iti v italijanske enote kot v enote slovenskih partizanov. Nič manj strahu ni bilo v Reziji, kamor je prispela skupina »ozopovcev« pod pretezo, da bi izvedli akcije v dolini Bele, v resnici pa so le propagirali v svoj prid. Poročila iz teh krajev so večkrat polna malenkostnih, nepomembnih drobnarij, s katerimi so imeli opravka ljudje, ki jim je bilo usojeno živeti v tako pasivnih in zapuščenih krajih. Na primer: »Volga je imela iti s Pepitom na teren in ker njega ni bilo, je šla sama«. KNOO v Oscijancih je rešil spor med sosedoma zaradi škode, ki so jo povzročile ovce. Vsi člani odbora (!) so šli na lice mesta, ugotovili škodo in »razčistili« zadevo. Marija je bila odsotna zaradi finančnih razmer glede prehrane svojega otroka. Ker je do tedaj prejela samo 500 lir podpore, se je izrazila, da bo morala iti v službo v mesto... Sklep KNOO: »Dobiti čimpreje kuharico, po možnosti Benečanko. Vsak aktivist, ki bo šel po terenu, naj ima to v evidenci in bo ob povratku poročal, če ima kaj na vidiku in se bo izbralo najboljšo... Slavko kritizira Samsona, da je bil na povratku iz konference malo pripit...«

471 — IZDG, Lj., f. 553/c.

472 — IZDG, Lj., f. 585/III.

V Vzhodni Benečiji je okrajna GK sklenila 26. novembra 1944⁴⁷³ sporazum z intendanturo italijanske divizije »Garibaldi-Natisone«, da ta lahko nabavlja živež na območju med Nadižo in Idrijco, a pod pogojem, da bo GK oskrbovala slovenske in italijanske enote. Italijanske enote so se pa morale obvezati, da ne bodo nabavljale ali rekvirirale živeža brez vednosti okrajne GK.

Na seji KNOO Krasno v Brdih dne 3. decembra 1944⁴⁷⁴ je poročal referent za gospodarstvo o poteku zbiranja slanine za NOV: »Kdor zakolje prašiča, mora javiti dan prej gospodarskem referentu, da potem on pride po maščobo. Pravilno je, da bi se kupilo eno škatlo, ker maščoba se mora scedit.« Referent za živinorejo je poročal, da je v vasi veliko nesnage zaradi gnojišč: »Da je to nezdravo, da gnojnica steka po vasi,« navaja poročilo.

Zanimiv je svojevrsten pregled gospodarske dejavnosti v Brdih, in sicer od kapitulacije Italije naprej, pa do poročila, ki so ga poslali odseku za prehrano pri PNOO 10. januarja 1945.⁴⁷⁵ Po razpadu Italije je vojska živela od blaga, ki ga je zaplenila okupatorju, od zaplembe aprovizacije, ki je bila namenjena civilnemu prebivalstvu in okupatorjevemu vojaštvu, ki se je nahajalo tedaj na tem območju, ter od prostovoljnih prispevkov ljudstva. Zaplembo blaga so izvajale vojaške enote v sodelovanju in ob podpori aktivistov. Civilno prebivalstvo se je preživljalo deloma z lastnimi pridelki, deloma pa od živilskih nakaznic, ki so jih lahko pridržali in obnavljali z raznimi zvijačami. Večinoma pa so si ljudje nabavljali živež z zamenjavo sadja, vina in žganja z obmejno Furlanijo. V začetku tudi ni bilo skladišč in živež so oddajali neposredno konsumentom. Pozneje so zamenjevalno akcijo prevzele gospodarske komisije. Blago so začeli zbirati v skladiščih in bunkerjih.

Ko je zamenjava zajela večje obsege, je organizacija nabave in prevoza šla skozi okrožno gospodarsko komisijo. OGK je pri prevzemih blaga določala, koliko gre za civilni sektor in koliko za vojaški.

473 — IZDG, Lj., f. 596.

474 — IZDG, Lj., f. 554/a.

475 — IZDG, Lj., f. 571.

Pozneje pa so začeli ljudje postajati bolj skopi in manj darežljivi. To je razumljivo iz naslednjih razlogov: predvsem so se domače zaloge v teh pasivnih krajih vse bolj krčile. Pridelki so se iz znanih razlogov vse bolj zmanjševali, saj je primanjkovalo delovne sile, semen, gnojil in zaščitnih sredstev proti rastlinskim boleznim in škodljivcem. Z druge strani pa je sovražnik vse bolj pogosto vdiral na to območje in požigal ter plenil vse, kar mu je prišlo pod roke. Končno se je zaradi podaljšanja vojne ljudi pollaščal strah in začetno navdušenje je upadlo.

Od kapitulacije Italije do konca leta 1944 je dobila partizanska vojska v tem okraju brezplačno 250 glav goveje živine, 200 glav pa proti plačilu. Za II., III. in IV. okraj Zahodne Primorske ter za IX. korpus, ki se je nahajal prek Soče, je bilo nabavljeno in plačano 200 glav živine. Bolj skromno se je preživljalo civilno prebivalstvo, saj so za civilne potrebe zaklali v tem času komaj 20 glav živine v skupni teži 8 000 kg.

Izredno zanimive so tudi pripombe o obveščevalni službi v zvezi z nabavami in prevozi blaga iz okupiranega območja na osvobojeno ali po partizanih nadzorovana področja. Blago se je moralo prevažati skozi okupirano ozemlje in sovražne postojanke ter zasede. To so uspešno delali tudi drugod na ozemlju Slovenskega primorja. Uspeh je bil odvisen v največji meri od vdanosti in požrtvovalnosti ter iznajdljivosti in zvitosti posameznikov ter njihovih organizacij. Da bi premostili hude ovire, ki so jih predstavljali okupatorjev bloki po cestnih križiščih ob kontroli prevoznih sredstev, so morali imeti partizanski nabavljalci »neoporečne« dokumente. Zaupniki in prekupčevalci so morali imeti originalne nabavne in odpremne listine, ki so jih predpisovali okupatorjevi uradi in poveljstva za svoje ljudi. Zaupniki so nabavljali našim forumom originalne tiskovine in ponarejene ter večkrat celo originalne žige sovražnih uradov. Eni so ta material nabavljali iz predanosti stvari, drugi iz pohlepa po denarju in zaslužku ter končno nekateri iz strahu za lastno kožo ali pred bodočnostjo.

Posluževali so se tudi zvijačne tako imenovane »sabotaže aprovizacije«, ki pa ni bila v skladu s totalnim bojkotom, kot ga je zahteval POOF. »Sabotažna aprovizacija« je obstajala v tem, da so se javljali posamezniki okupatorjevim

oblastem, češ da imajo svoje v italijanski fašistični vojski (v resnici pa so bili v partizanih!) in na njihov račun dobivali denarne podpore ter živilske nakaznice. Pri vidi-ranju dokumentov, da so postali polnomočni, so nudili pomoč tudi mnogi župni uradi. Torej za dosego zaželenega cilja so se naši vojaški in civilni oblastni forumi posluževali vseh sredstev, od ponarejanja dokumentov, spreminjanja imen do grozljivih pisem, ki so imela še največ uspeha.

Navedli so primer, kako so postopali pri nabavi in odpremi blaga iz Furlanije. Pri določenem trgovcu ali industrijalcu v Vidmu se je pojavil zastopnik ali zaupnik okrožnega ali okrajnega odbora OF ter zahteval od njega določene količine blaga. Trгоvec se je, naravno, malo obotavljal. Bal se je predvsem, da ne bi Nemci ob morebitni zaplembi blaga zvedeli za njegovo ime, kar bi imelo znane posledice. Zaupnik mu je nato pojasnil, kako bo spravil blago v hribe. Pokazal mu je predvsem vse nemške dokumente. Če je trgovec bil še v dvomu, mu je zaupnik dal še druga pojasnila in zagotovila. Ako ga bodo ustavili Nemci, jim bo pokazal »izpravne« dokumente in stvar bo v redu. Če pa ga zaustavijo Italijani, ki so v okupatorjevi službi, se voznik ne bo ustavil, ampak bo pognal dalje, tudi če bo koga povozil. Ta način je bil nujno potreben, ker se Italijani navadno niso zadovoljili z navadno kontrolo dokumentov. Pregledovali so tudi tovor, medtem ko Nemci tega navadno niso delali. Trгоvec je bil običajno zadovoljen s tako navedbo in je izročil blago nabavljalcu po proizvodni ceni ter proti potrdilu, da je postal dobavitelj za OF in partizansko stvar. Kakor že rečeno, je bilo v Gorici mnogo trgovcev, ki so pripravljali blago po primernih cenah in tudi brezplačno za partizane. Za protiuslugo je šlo v zameno vino ali drva. Posameznikom so celo dovolili, da so lahko izvozili v Furlanijo ali Gorico 1 do 5 hl vina za nabavo družinskih potrebščin. Dovoljenja je izdajala okrajna GK na predlog KNOO. Zavrnili so prošnjo barona Tacca, da bi izvozil 25 % vinskega pridelka, ki mu je pripadal od kolonov, ker baron ni živel v Brdih.

Ponovno so proučili cene vinu in žganju. Pri žganjekuhi je moral delovodja voditi dnevnik o pridelani količini žganja.

Problem prehrane civilnega prebivalstva je postal vse bolj resen. Od obljub italijanske intendature ni bilo dosti koristi, zato so poskušali vsaj omiliti krizo s tem, da so tudi ob združitvi Briško-Idrijskega okraja 16. januarja 1945 sklenili, da lahko posamezni kmetovalci v Kobariškem, Bovškem in Tolminskem okraju izvozijo 1 do 3 hl vina in 20 do 40 m³ drv s posredovanjem poslovalnic v zameno za sol in maščobe.

Predlagali so odpreti vse gostinske obrate. Če so bili gostilničarji sami pridelovalci vina, so morali prej oddati predpisane odstotke pridelka GK. Gostilničarjem, ki niso hoteli odpreti gostiln brez opravičenih razlogov, so zagrozili, da jim bodo vzeli dovoljenje.⁴⁷⁶

Na II. zasedanju narodnoosvobodilne skupščine za Kobariški okraj 15. februarja 1945⁴⁷⁷ so poročali, da so v treh mesecih, in sicer v decembru, januarju in februarju, nabavili od zunaj naslednje količine in vrste blaga: 11 700 kg krušne in koruzne moke, 400 kg testenin, 45 kg sladkorja, 30 kg tobaka, 230 kg soli, 95 parov čevljev, 25 vojaških sukenj, 55 hlač, 125 spodnjih hlač, 140 srajc, 170 kg karbida ter za 45 000 lir sanitetnega in tehničnega materiala. Na terenu so nabrali 87 glav živine, 800 kg krompirja, 220 kg fižola, 150 kg koruze, 800 jajc, 639 kg masla, 539 kg sira, 1500 l mleka. Poleg tega so mladi in ženske zbirali prostovoljne prispevke za bolnišnico. Mlinarjem so dovolili pobirati 8 % merico žita, od te pa so morali odstopiti 4 % okrožnemu odseku za prehrano. Pohvalili so se, da je njihov okraj v primerjavi z drugimi še dokaj na dobrem stališču: »Poskrbeli bomo, da v teh poslednjih dneh borbe damo vse na razpolago za našo vojsko, da bomo s ponosom gledali, ko bodo naše brigade vkorakale v Kobarid in Gorico.« Finančno stanje v tem okraju v obdobju od 9. oktobra 1944 do 15. februarja 1945 je bilo naslednje: za posojilo svobode so nabrali 45 744 lir prostovoljnih prispevkov. V tem času so izplačali raznih podpor 36 350 lir. Sprejeli so sklep, da bodo pobirali od vsake kokoši na mesec po eno jajce za bolnišnico. V dolini so pobirali 30 % in v gorskih krajih (Livške vasi in Robedišče) pa po 20 % mlečnih izdelkov za NOV.

476 — IZDG, Lj., f. 553/c.

477 — IZDG, Lj., f. 585.

Sestav okrajne kobariške GK v tem času je bil: referat za kmetijstvo je vodil Ivan Krajnc-Rožnik, trgovino in prehrano Mirko Koritnik-Martin, referent za gozdarstvo je bil Ivan Medvež in za finance Marija Šturm-Soča.

Sestav bovške okrajne GK oz. službe je bil ob koncu leta tale:

Odsek za gospodarstvo:

načelnik: Matija Mlekuž-Malinar iz Kala

oddelek za mlekarstvo: Anton Kenda-Iztok

oddelek za živinorejo: Adolf Komac-Smrekar

Odsek za prehrano:

načelnik: Peter Fon

oddelek za zunanje nabave: Jože Klavora-Javoršček

skladiščnik: Stanko Komac-Janko

Odsek za gospodarstvo:

načelnik: Štefan Kavs-Kolarič

Na seji Briško-Idrijskega okraja 18. februarja 1945,⁴⁷⁸ katerega predsednik je bil Jože Simčič iz Gonjač, tajnik pa Jože Marinič, so sklenili poostriti kontrolo nad prehrano civilnega prebivalstva. Žito so smeli mleti le z dovoljenjem in pod nadzorstvom KNOO. Količina mletega žita je morala biti v skladu s številom družinskih članov ter ekonomskimi razmerami v družini. Na člana družine so namreč določili 70 kg koruze in 50 kg žita na leto, skupno 120 kg. Mlevnino so zvišali na 50 lir po q za pšenico in 40 lir za koruzo. Vsaka druga dajatev v mlinu pa je odpadla. Za urejevanje kolonatskih odnosov so tudi tu postavili 5 člansko paritetno komisijo. Poročali so o okrajnih dajatvah za NOV. Od septembra 1944 do februarja 1945 so oddali 430 glav živine in približno 600 q krompirja, žita in koruze. Odvzemali so 20 % od pridelanega žganja in 0,75 kg masla od 100 l mleka. Od vina so pobirali trošarino po 3 lire od litra. Ustanovili so 7 ambulant in več razkuževalnih postaj. Nabrali so več kot milijon lir »posojila svobode«.

Tudi Idrijski okraj je močno okrepil okrajno GK, saj je štela 25 članov. Navedli bomo le osnovne zadolžitve ljudi pri komisiji:

načelnik GK je bil še vedno Josip Stanič-Boris

tajnik: Franc Pahor-Hrast iz Kojskega

referent za finance: Marija Velišček-Slavica

referent za zunanje nabave: Danilo Šuligoj iz Ročinja

referent za prevoz: Ivan Žnidaršič iz Raven

skladiščnik: Stanislav Berlot-Urz iz Ajbe

referent za poljedelstvo in živinorejo: Janez Kutin iz Zaltolmina

referent za trgovino: Anton Lovišček-Mohor

referent za mline: Štefan Bordon iz Srodnje

Na I. seji združenih okrajev Brda-Idrijsko je prišlo do reorganizacije odseka za gospodarstvo. Imenovali so naslednje referente za posamezne oddelke, in sicer:

oddelek za kmetijstvo: Marko Srebrnič

— obrat in industrijo: Franc Sirk

— trgovino: Zvonko Jerančič

— veterino: Anton Gerbec

— prehrano: Alojz Simčič

— finance: Andrej Leban

— promet: Ema Tomažič

Pri vseh omenjenih težavah in tudi nemajhni kritiki na račun GK in odsekov je vendar gospodarska služba izkazovala veliko aktivnosti in požrtvovalnosti, dasiravno prav ta ni bila nikoli deležna tistih priznanj in odlikovanj s katerimi so se ponašali razni komandanti in komisarji. Od GK so namreč zahtevali vse večje količine blaga, niso pa razpolagale z denarnimi sredstvi, še manj pa s sposobnimi in izkušenimi ljudmi.

Omenili smo že, da so na terenu poleg političnih in gospodarskih organov obstojale tudi zaledne vojaške oblasti. Že v jeseni 1943 je operativni štab za Zahodno Slovenijo ustanovil dve zaledni vojaški oblasti: Komando idrijskega področja in Komando tolminskega področja.⁴⁷⁹

479 — Stane Petelin: Med Triglavom in Trstom, Ljubljana 1963. str. 114.

Figure 1. The effect of the concentration of the *Agrobacterium* suspension on the transformation efficiency of *Agrobacterium* strains. The number of transformed cells was determined by the number of colonies on the selective medium. The results are the mean of three independent experiments. Error bars represent standard deviation.

[illegible]

- [illegible]

© 2000 Blackwell Science Ltd

$$S^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n x_i^2 - \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n x_i \bar{x} = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n x_i^2 - \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n x_i \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n x_j = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n x_i^2 - \frac{1}{n(n-1)} \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2$$

Figure 1. The proposed model of the relationship between the variables.

Loc 9
Cottontail
population

Thimmonent
Dessins, botanologiques

Komande vojaških področij (VP) so skrbele za prehrano vojske, vedno pa v povezavi z GK in organi ljudske oblasti, organizirale vojaške delavnice, se borile proti sabotaži, vohunstvu itd. S svojim delom so poskušale čimbolj razbremeniti operativne enote.

Pod komando idrijskega področja so spadali rajoni: Idrija, Vojsko, Čepovan, Banjška planota, Šentviška planota, Bukovo in Cerkno.

Na tem območju so postavili naslednje komande mest: Cerkno, Vojsko, Čepovan in Črni vrh nad Idrijo. Toda nemška novembrska ofenziva je močno prizadela te zaledne vojaške organizacije. Spomladi leta 1944 je idrijsko vojaško področje imelo komande mest v Cerknem, Čepovanu, Črnem vrhu in na Vojskem. Obstajalo je sicer še Vipavsko in Tolminsko vojaško področje, a so ju kmalu zaradi težavnih razmer ukinili. Vipavsko vojno področje pa je imelo nasled-

nje komande mest: Ajdovščina, Sežana, Dornberk in Senožeče. Razen delavnic, ki so spadale pod komande vojnih področij in komande mest, so imele tudi nekatere operativne enote lastne delavnice.

Poleti 1944 so obnovili Tolminsko vojaško področje in ustanovili komande mest za Tolmin, Kojsko in Kobarid. Vsaka komanda vojnega področja je imela poleg ostalih zelo pomemben ekonomski odsek, ki je v tesni povezavi z višjimi gospodarskimi komisijami skrbel poleg drugega tudi za prehrano vojske in civilnega prebivalstva. O sodelovanju gospodarskih odsekov pri oblastnih forumih s komandami področja nam priča marsikateri arhivski dokument.

Gospodarski odsek za okraj Brda je nabavljal blago na območju in zunaj okraja in okrožja. Primanjkovalo pa je, kot smo že večkrat omenili, denarja. Komanda VP za Kobarid — skladišče štev. 1, npr. prosi z dopisom 23. januarja 1945 okrožni NOO za Zahodno Primorsko, naj nujno nakaže odseku 500 000 lir, ker za ta znesek lahko nabavi živež in raznovrstni material. Če denarja ne bo, bo blago izgubljeno. Isti odsek piše naslednje: »Imamo priložnost nabaviti v Vidmu 100 parov čevljev in nekaj vrhnjega usnja. Ljudje zahtevajo denar...« Samo pri poslovalnici št. 2 so imeli nad 135 000 lir dolgov. Zato so zahtevali, naj se jim denar vrne, ker da imajo »pri roki neko kupčijo« in da če ne dobijo denarja, bo šlo vse po vodi.⁴⁸⁰

Dne 26. februarja 1945⁴⁸¹ je bila 4 redna seja okrožnega NOO za Zahodno Primorsko. Tu so ugotovili, da iz Bovškega okraja odhaja večje število vojnih obveznikov delat v rudnik Rajbelj, ker Nemci nudijo pomoč v prehrani samo tistim, ki delajo v tem rudniku. Ta problem pa je bilo težko rešiti in nuditi civilnemu prebivalstvu izdatnejšo pomoč v živežu, ker so obstajale velike ovire pri prevozu na pasivna območja. Tam so imeli pozno v jeseni 1944 troje velikih skladišč, in sicer v vasi Krn skladišče št. 1, v Čadrgu skladišče št. 2 in v Ljubinju skladišče št. 3.

Iz poročila PNOO o nabavljenem blagu sledi, da je odsek za trgovino pri Zapadnoprimorskem okrožju nabavil v času od 11. aprila 1944 do 31. decembra 1944 poleg v

480 — IZDG, Lj., f. 585/III in IV.

481 — IZDG, Lj., f. 543.

splošnem delu navedenih količin živeža naslednje količine blaga: 890 stopal gornjega usnja, 425 kg podplatov, 54 parov čevljev, 767 nogavic, 186 srajc, 160 kg masti za čevlje, 200 l petroleja, 7200 kg testenin, 3256 kg čebule, 1270 kg česna, 10714 kg pšenice in 810 kg koruzne moke.

Finančno stanje dohodkov in stroškov od ustanovitve okrožja do aprila 1945 je bilo takole:⁴⁸²

avgust 1944	— dohodkov	367 436 lir,	izdatkov	290 954 lir
september	— dohodkov	2 652 590 lir,	izdatkov	1 477 409 lir
oktober	— dohodkov	2 421 479 lir,	izdatkov	1 228 147 lir

V oktobru so nabrali 1 017 952 lir posojila in komaj 103 444 lir od davkov.

november 1944	— dohodkov	2 907 610 lir,	izd.	1 217 473 lir
za december in januar 1945 ni podatkov				
februar 1945	— dohodkov	1 582 722 lir,	izd.	974 709 lir
marec 1945	— dohodkov	1 853 383 lir,	izd.	631 309 lir

Za NOV so bili zadolženi priskrbeti 150 glav živine. Določili so, da mora dati Tolminski okraj 50 glav, Kobariški 25, Briški 25 in Benečija 50 govedi. Blagovnice so postavili v vseh okrajih, vendar pa je taka trgovina delovala nekoliko le na Kobariškem. Vzroki: malo blaga in malo denarja.

V zahodnih in južnih Brdih so sklenili odkupiti vse viške koruze na račun odseka za prehrano. GK je odkupila 10 000 hl vina, deloma v gotovini, deloma s priznanicami. V delo so vpeljali okrajne referente za prehrano in določili osebe za pobiranje maščob. Semenski krompir, ki je bil vskladiščen na Kobariškem, so odstopili Bovškemu okraju. Civilnemu prebivalstvu v Brdih so razdelili 10 q žita, na Idrijskem pa 10 q žita in 20 q koruze.

Zaradi pomanjkanja kadra so po okrajnih odborih zamenjali delo KUNI. Izvršili so le popis 50 posestev, last narodne imovine, in izterjali najemnino. Podobno kot pri KUNI je zaradi mobilizacije kadrov zastalo delo tudi v finančnih odsekih. Po nekaterih okrajih so celo ukinili računovodstvo in knjigovodstvo, »ker se ljudstvo sklicuje na to, da če bi v slučaju okupatorjeve kontrole spisi prišli v roke sovražniku, bi to imelo težke posledice za ljudi.«

Omenili so tudi sklepe PNOO za povišanje davkov na podlagi zemljiške rente. Tega sklepa pa niso bili v stanju izvajati, ker bi bili prišli po tem sistemu na zelo velike vso-te, ki jih ljudje ne bi bili zmogli plačati.

V Briškem okraju so pobirali celo manj davkov kot v prejšnjih mesecih. Tudi trošarino od zakola prašičev so uki-nili, ker so itak pobirali določeno količino maščob. O vpi-sovanju »blagajniških vpisov« niso imeli poročil.

V mesečnem poročilu odseka za kmetijstvo okrožnega NOO odseku za kmetijstvo pri PNOO za februar 1945⁴⁸³ so poročali, da so okopali le 5 % trt, in sicer zaradi pomanj-kanja modre galice in da niso poškopili niti polovico bres-kovih nasadov itd. Nemci so aretirali načelnika za kmetij-stvo za Tolminski okraj. Iz Kobariškega območja so dobili za Brda plemenskega bika, pojavila pa se je kokošja kuga in so prosili za cepivo itd. Zanimivi so tudi podatki o oddaji živine za NOV pri veliki krizi, ki jo vseskozi zasledimo.

V Kobariškem okraju so oddali v mesecu februarju za IX. korpus 19 glav živine in raznim sektorskim enotam 8 glav. Vzhodnobeneški okraj je dal za NOV 17 govedi, Briški pa 43 glav v skupni teži čistega mesa 6 468 kg.

Za NOV so oddali:

Kobariški okraj: 250 kg masla, 346 kg sira, 562 kg fižo-la, 1 936 kg krompirja in 664 kg koruzne in pšenične moke.

Vzhodna Benečija: 1 339 kg koruzne moke, 2 279 kg krompirja, 94 kg fižola, 20 kg kostanja, 38 kg zabele, 20 l vi-na.

Tolminski okraj: 28 glav živine, 500 kg koruze, 3 000 kg fižola, 280 kg masti. Nabrali so tudi 48 500 lir posojil.

Za civilno prebivalstvo so nabrali:

Vzhodna Benečija: 5 glav goveje živine v skupni živi teži 1 336 kg.

Oropal okupator: V Kobariškem okraju 12 glav goveje živine iz vasi Sedlo pri Breginju ter večje število perutnine, sira itd. V Briškem okraju je okupator odnesel 200 hl vina, 8 glav živine, 15 prašičev in drugo blago. V Idrijskem okra-ju: 7 glav živine, 3 prašiče, kokoši, kunce itd. V Zapadni Benečiji je okupator ropal in požigal, o tem pa niso vodili evidence, ker v tem času ni bilo tam referentov. Povsod so

ljudje iz strahu, da jim sovražnik ne odpelje živino, klali še mlade prašičke.

Vredno je tudi omeniti gospodarsko posvetovanje za Kobariški okraj, ki je bilo 5. marca 1945,⁴⁸⁴ ker je v zapisniku omenjeno 25 udeležencev tega zbora.

Med drugim so navedeni:

vodja kmetijskega oddelka pri PNOO — Šušteršič,
vodja oddelka za gradnjo in obnovo pri PNOO — Jelenc,
načelnik okrožnega kmetijskega odseka pri Zapadnoprimorskem okrožju NOO Ivan Kurinčič-Hajduk,
načelnik okrožnega odseka za prehrano Zapadnoprimorskega okrožja Marija Štih, Kenda-Majda
okrožni pooblaščenec za KUNI — Jožko Kirn-Žarko,
načelnik kmetijskega odseka za Kobariško — Ivan Kranjc-Rožnik iz Svin,
načelnik odseka za prehrano in trgovino za Kobariško Mirko Koritnik-Martin,
načelnik odseka za obrt in industrijo za Kobariško — Rado
načelnik okrajne GK za Vzhodno Benečijo — Ivan Podreka-Giovannin.

Konference se niso udeležili delegati iz podolinskih vasi in Breginjskega kota in to zaradi hajke.

Kritizirali so tudi načelnika odseka za prehrano vojske v Kobariškem okraju, češ da nakazuje vojski preveč mleka, kar je v nasprotju z navodili, ki jih je izdal PNOO. Komandant mesta za Kobariško VP se je uprl tej trditvi, saj da vojska prejema dejansko le 1/4 l mleka na dan na vojaka, ne dobiva pa v teh primerih maščob in tudi borci so bolj zadovoljni. Pripombo komandanta VP so vzeli v poštev. Referenti iz bovških vasi so prosili, naj jim priskrbijo mlade prašičke za rejo. V zameno so bili voljni oddati sir in maslo. Izvedli so popis poljščin in živeža. Ugotovili so npr., da so imeli na Kobariškem v začetku spomladi 1945: 2517 q koruze, 3503 q krompirja, 345 q fižola in 8879 q pšenice.

Problem zase je predstavljalo stanje v Benečiji. Ljudska oblast je bila šibka. V mnogih KNOO ni bilo reda, niti

484 — IZDG, Lj., f. 545.

ne discipline. Iz poročila 17. aprila 1945⁴⁸⁵ je razvidno, da je bil npr. predsednik KNOO za Livek (bivši župan) častihlepen, tajnik pa oportunist, med obema pa ni bilo soglasja. Tajnik je »zabunkal vse okrožnice, ki so prihajale ali pa jih je vrgel v ogenj. Pri KNOO Ravne in Dreke je bilo precej oportunizma, iznašali pa so na dan vse napake partizanov in se izogibali mobilizaciji.«

Iz poročila o delu okrožnega NOO v času od 20. marca do 20. aprila 1945 izhaja predvsem, da je bilo pred osvoboditvijo Zahodnoprimerjsko okrožje razdeljeno na 4 naslednje okraje:

1. briško-idrijski
2. kobariški z Vzhodno Benečijo
3. tolminski
4. bovški okraj

Po vseh okrajih so obstajale okrajne narodnoosvobodilne skupščine in okrajni NOO. S sklepom okrožnega NOO sta se bila že pred časom združila Tolminski in Bovški okraj v enega z imenom Tolminski okraj. Vendar se ta združitev v praksi ni nikoli izvajala. Zveza med okrajnimi NOO je bila zelo negotova zaradi reke Soče, ki je delila okrožja na dva dela. Normalno poslovanje in povezanost so kalile povrhu tega še sovražne postojanke in zasede ob Soči.

Bližal se je konec vojne in še vedno je bila prehrana civilnega prebivalstva in vojske pomembna prva točka dnevnega reda na vseh sejah in posvetovanjih višjih civilnih in vojaških forumov. Iskali in črpali so poslednje vire, da bi zadostili minimalnim potrebam prehrane NOV in prebivalstva v teh poslednjih dnevih težke preizkušnje na poti k svobodi.

Stanje je bilo ponekod naravnost kritično. Na Kobariškem je že tako primanjkovalo živeža civilnemu prebivalstvu, da je komanda Vojnega področja 11. marca 1945 določila za svoje enote brezmesni dan v tednu in dala tako prihranjeno meso prebivalstvu območja po nizki ceni 22 lir za kg⁴⁸⁶.

485 — IZDG, Lj., f. 585.

486 — IZDG, Lj., f. 599 in M. Mikuž: Slovensko partiz. gospodarstvo, str. 241.

Okrožni NOO na seji 14. marca 1945 naročil naj samo na vaških zborih volilcev določajo, kdo lahko še odda živino za prehrano. Pri družinah, ki niso bile popolnoma predane narodnoosvobodilnemu gibanju, so zaostрили ukrepe tako, da so določili 50 % prisilni odkup živeža in živine. Z druge strani so poskušali z vsemi silami preprečiti vsak izvoz hrane na območja, ki so bila pod okupatorjevo kontrolo.⁴⁸⁷

Okrožje je bilo namreč še vedno v glavnem navezano na zunanje nabave. Okrožna blagovnica je v prvih treh mesecih 1945 izvozila 2521 hl vina in zanj iztržila blizu 7 milijonov lir ter 169 q krušne moke, 446 q koruze, 126 q pšenice, 15 q krompirja, 13 q soli, 132 kg testenin, 40 kg kvasa, 100 kg usnja, 83 prašičev in pa še drugih drobnih artiklov.⁴⁸⁸

Na podlagi sklepa okrožnega NOO so na seji okrajnega NOO Kobarid 6. aprila 1945⁴⁸⁹ sklenili zapleniti družinam skrivačev 50 % živeža in živine.

Čeprav je prebivalstvu primanjkovalo vsega, so vendar še iz mlekarn iztisnili za NOV 282 kg sira in 236 kg masla. Po vaseh so nabrali 615 kg fižola, 615 kg krompirja, 1200 kg moke in 14 glav živine. Za potrebe NOV pa so še evidentirali 50 glav živine. Obveza celega okrožja v tem času je bila 150 glav živine. Ljudje pa so pričeli tarnati. Na seji odbora 2. marca 1945⁴⁹⁰ so poročali, da kmetje naravnost izjavljajo: »Ne bomo pustili teličke za rejo. Čemu se bomo trudili, ko mi drugi poberejo.« Vendarle pa so nabrali 53 000 lir posojila na blagajniške zapise in 7500 lir prostovoljnih prispevkov. Od trošarin so izterjali komaj 500 lir.

Kakor navaja isti vir, je na zadnji seji odbora 25. aprila 1945, ki je bila tik pred osvoboditvijo, odsek za prehrano poročal, da so oddali za NOV 9 glav živine, 205 kg masti, 385 kg sira, 420 kg krompirja, 269 kg fižola, 788 kg moke, itd. Referentka za socialno skrbstvo je nakazala v tem mesecu za 8800 lir podpor revnim družinam. Neki družini je poslala 1 kg masla in 10 kg koruzne moke.

487 — IZDG, Lj., f. 553/c.

488 — IZDG, Lj., f. 585 in M. Mikuž: Slovensko partiz. gospodarstvo, str. 241.

489 — IZDG, Lj., f. 571.

490 — IZDG, Lj., f. 553/c.

SEVERNOPRIMORSKO OKROŽJE

Dne 24. aprila 1944⁴⁹¹ so se tri dotedanja okrožja Idrijsko, Baško in Kanalsko združila v *Severnoprimorsko okrožje*. Ta nova upravno-politična enota je bila razdeljena na 7 okrajev, in sicer:

1. Kal—kanalski okraj
2. grgarsko—čepovanski
3. baški
4. cerkljanski
5. Vojsko
6. Črni vrh in
7. idrijski okraj.

Prvi predsednik združenih okrožij je bil Franc Pervanje, tajnik pa Gabrijel Peternel-Lipe. Za gospodarstvo je bil postavljen Jože Primožič-Miklavž iz Cerkna.

Sestav okrožne GK je bil naslednji:

načelnik okrožne GK: Anton Kragelj-Gorski iz Kanalskega Loma,

tajnik: Vide Štravs-Bolči iz Cerkna,

referent za zunanje nabave: Anton Pušner-Matija iz Kanala,

referent za kmetijstvo in živinorejo: Filip Šuligoj-Rombon iz Lazne,

referent za promet: Maks Štucin in Jože Jereb,

referent za obrt in industrijo: Gabrijel Peternel-Lipe iz Cerkna,

delovne skupine: Zofka.

491 — IZDG, Lj., f. 549/II.

Drugi referenti so ostali zaenkrat nezasedeni. Ustanovnemu sestanku novega okrožja sta prisostvovala pokrajinska inštruktorja Mahorčič in Janežič. Janežič se je v svojem poročilu PNOO pohvalno izrazil o načelniku GK, in sicer da je možak »zgrajen« in energičen gospodarstvenik. Ostali člani, da sicer niso vsi »zgrajeni«, a so predani stvari.

Zastopnik PNOO je tudi ob tej priliki poudaril, da mora biti gospodarska komisija podrejena okrožnemu odboru OF, čeprav je strokovno neodvisen organ. Načelnik okrožne GK mora biti član okrožnega odbora ter skrbeti, da je v stalnih stikih s tem telesom. Vsak referent v GK odgovarja predvsem za delo v referatu, vendar mora tesno sodelovati tudi z drugimi.

Severnoprimorsko okrožje je bilo od samega začetka najbolj pasivno okrožje na Primorskem. Skozi ves čas vojne se je tu mudila glavnina IX. korpusa, višji oblastni in politični forumi, baze, bolnišnice itd. Že v normalnih časih revno, v vojnem času pa skrajno izčrpano območje ni moglo samo oskrbovati tako številne partizanske vojske. Kritični trenutki so nastali, ko živež ni mogel prihajati iz drugih okrožij in Furlanije. Aprovizacije na karte ni bilo povsod. Obrt je bila na splošno zamrla zaradi pomanjkanja surovin in delovne sile. Omenili smo že, da mnoge mlekarne niso mogle obratovati, ker so jim vojaške enote pobrale kotle. Zaradi čezmernega izčrpanja je bila posebno hudo prizadeta živinoreja. V sili so klali že mlado živino. Zaradi razumljivih razlogov je vojska šla večkrat mimo gospodarskih komisij pri nabavi ali rekviziciji živeža. Tako se omenja npr., da je intendant artilerijskega štaba IX. korpusa odvzel kmetu v Črnem vrhu brejo kravo, kmet pa je dobil za to le brezvredno, s svinčnikom napisano potrdilo, brez podpisa intendanta in komandanta.⁴⁹²

Finančni referent Ciril Baški je na prvi seji odseka 2. septembra 1944⁴⁹³ poročal o finančnem stanju okrožja. Stanje okrožne in okrajne blagajne v začetku septembra 1944 je bilo takole:

492 — IZDG, Lj., f. 543.

493 — IZDG, Lj., f. 479.

Aktiva:

Baški okraj	lir 387 175
Kanalski okraj	lir 86 300
Idrijski okraj	lir 233 463
Skupno dohodkov	lir 706 938

Dolgovi na terenu za prehrano NOV in civilnega prebivalstva:

Baško	lir 2 500 000
Kanalsko	lir 800 000
Idrijsko	lir 700 000
Skupno dolgov	lir 4 000 000

Pri vsem tem, čeprav so bile možnosti finančnih virov majhne, so pozneje izdelali načrt za 3 % kratkoročno posojilo v obliki »blagajniških zapisov« po tejle razpredelnici:

Vojsko in Črni vrh	lir 200 000
Kal—Kanal	lir 300 000
Čepovan	lir 500 000
Idrija	lir 1 000 000
Cerkno	lir 200 000
Baško	lir 200 000

Dne 23. septembra 1944 so se zbrali na I. zasedanju okrajne skupščine za Cerkljansko poslanci okraja.⁴⁹⁴ Tu so povedali, da je po nepopolnih podatkih zbralo ljudstvo na območju Idrijsko—Cerkljanskega okraja do tedaj »posojila svobode«, živeža in drugega blaga v vrednosti okoli 20 milijonov lir. Govorili pa so tudi o pomoči bolnišnicam na tem območju.

Tu sta se v resnici nahajali dve centralni partizanski bolnišnici »Pavla« in »Franja«. Prva je bila v Trnovskem gozdu, druga pa pri Novakih v bližini Cerkna. Bolnica »Franja« je bila postavljena v soteski, med navpičnimi stenami in je bilo do nje težko priti, po drugi strani pa je stala prav v bližini hiš in naselij. To pa pomeni, da je okoliško prebivalstvo vedelo za bolnišnico. Nemogoče je namreč bilo

494 — »Slovenski Jadran«, Koper 1952, št. 52.

pri vsej previdnosti prekriti sledove za več kot 100 ljudi, ki jih je bilo treba stalno oskrbovati z živežem, sanitetnim materialom in drugim najrazličnejšim blagom. Najhujše je bilo v mesecu marcu in aprilu 1945, in sicer v zadnji nemški ofenzivi, ko so poleg večjega števila bolnikov in ranjencev prihajale v bolnišnico najrazličnejše potrebščine.

Poleg tega je imela bolnišnica v svoji neposredni bližini obrambne bunkerje z večjim številom borcev, ki so bili oboroženi z lahкими in težkimi mitraljezi in so stalno bdeli nad njeno varnostjo. Težko je reči, če bo mogoče sploh kdaj oceniti v celoti vrednost in količine blaga, ki so po zaslugi terencev in GK stalno prihajale v to in druge bolnišnice na Primorskem.

Na upravo rudnika v Idriji so pritisnili, da se je obvezala plačevati vsak mesec 100 000 lir za podpore družinam, ki so imele svojce pri partizanih. Znesek naj bi izročali red-

Prenos ranjencev do partizanskih bolnišnic je potekal z nadčloveškimi napori in večkrat v neznosnih vremenskih razmerah za ranjene in nosače

no okrožnemu NOO in bi ga ta razdelil prizadetim.⁴⁹⁵ Davek so povišali enotno v celem okrožju za 100 % in ne, kakor so prvotno sklenili na Cerkljanskem, le za 50 %. Ukinili so prostovoljne prispevke. Le v Baški dolini in na Idrijskem so tudi te prispevke zvišali za 100 %

Na seji okrožnega odbora za Severno Primorsko 25. oktobra 1944⁴⁹⁶ je gospodarski referent poročal, da razpolagajo GK z živežem za zaledne enote le za dva meseca. Prosil so, naj se oblast obrne za pomoč na manj izčrpana območja. Referent za kmetijstvo je povedal, da zelo potrebujejo umetna gnojila in zaščitna sredstva. Pomanjkanje umetnih gnojil je bilo dosti večje kot v normalnih časih tudi zaradi tega, ker ljudje niso imeli stelje za pod živino in tako ni bilo hlevskega gnoja. Na naslednji seji so določili cene prašičem za rejo, in sicer na 150 lir ali 100 bonov za kilogram žive teže.

Čeprav je bilo okrožje razdeljeno na 7 okrajev, so imeli decembra 1944 le 5 okrajnih NOO, 87 KNOO in 120 odborov OF, ni pa še bilo organiziranih 17 krajev.⁴⁹⁷ Ker je bila majhna možnost nabave večjih količin živeža na domačem območju, je okrožna GK stopila v stike s škofjeloško GK. Pri obnovi porušenih in požganih domov so imeli zveze s cementarno v Anhovem za nabavo cementa in »eternit« plošč. Od cementarne so iskali 2 milijona lir posojila za OF, in ta je pristala, da bo plačevala na mesec 50 000 lir narodnega davka in dala 300 000 posojila.

Nabralo pa se je še drugih večjih težav na terenu. Nekatere vasi so bile močno prizadete zaradi prevozov z vprežno živino. Blago so namreč prevažali iz Vitovelj naprej dneve in dneve. Vožnja je bila naporna in ker živina ni imela počitka in niti dobre krme, je popolnoma opešala. Ohranjeni podatki pričajo, da so npr. iz 8 vasi Baško-Cerkljanskega okraja vozniki pripeljali nad 66 000 q blaga in živeža, pri tem pa prevozili 1300 km poti⁴⁹⁸ Poleg osnovne škode na živnorejskem fondu se je to občutilo tudi pri pravočasni obdelavi zemlje. Vsi niso redno plačevali davkov. Iz poročil gospodarske komisije izhaja, da so precej redno

495 — IZDG, Lj., f. 543.

496 — IZDG, Lj., f. 543.

497 — IZDG, Lj., f. 553/b.

498 — Zapisi Andreja Pagona-Ogareva.

pobirali maslo v Kal—Kanalskem in Čepovanskem okraju. Težave pa so imeli tudi s prehrano zaledne vojske, ki je štela ca. 2000 mož, in z višjimi oblastnimi forumi. Zaledno vojsko bi lahko oskrbovali z žitom in krompirjem le za tri mesece, fižola pa so imeli le za 40 dni. Ni bilo tudi redne civilne aprovizacije. Revne družine so oskrbovali na podlagi samopomoči. Organizirali so izdelavo oz. kuhanje lesnega oglja, ki so ga zamenjavali za živež. V ta namen so tudi žgali apno. Ni jim pa uspelo organizirati obrtnih zadrug. Poročilo še posebej omenja kritično prehrambeno stanje v vasi Lokve.

Nekaj podatkov o oddaji blaga in živine:

Grgarsko—Čepovanski okraj je oddal v času od 17. oktobra do 13. novembra 1944, torej v manj kot mesecu dni, 133 glav živine. Na Cerkljanskem so v oktobru in novembru 1944 oddali operativnim enotam 120 govedi, 56 q mesa, 3 q masla, 11 q loja, 890 kg soli, 75 q pšenice, 61 q moke, 12 q fižola in 528 q krompirja.

Po 15. septembru 1944 je okupator odgnal iz Črnega vrha 32 glav živine, iz Cerknega 369, iz Vojskega 27 in iz Baškega 100 glav goveje živine.

Od 8. septembra 1943 do oktobra 1944, se pravi v enem letu, se je stanje živine poslabšalo na območju Črnega vrha za 36 %, Cerkna za 24 %, Vojskega za 12 % in Baškega za 4 %. Povprečno se je živina izčrpala na teži v enem letu vojne za 42 %.

Kakšno pa je bilo finančno poslovanje? V novembru 1944 so imeli v blagajni 194 278 lir in boni po 100 lir, ki so bili izdani kot potrdilo za posojilo, so postali plačilno sredstvo. Posojila pa se ni smelo uporabljati za plačevanje dolgov, marveč le za potrebe vojske.

Na tretji seji okrožne GK 22. septembra 1944⁴⁹⁹ je poročal Rombon o organizaciji obrti za izdelavo kmečkega orodja na Laznih, kjer so izdelovali grablje in kosišča, in v Lokovcu, kjer je bila kovaška obrt. Večina žag je delala za potrebe vojske. Ni jim uspelo ustanoviti »poslovalnic« iz enostavnega razloga, ker jim je primanjkovalo osnovnih artiklov, kot sol, karbid, tobak, sladkor itd., ki bi prišli v poštev za zamenjavo ali prodajo. V novembru so nabavili prek

499 — IZDG, Lj., f. 553/b in 549.

Soče za NOV 79 glav živine. Prispeti pa bi jim moralo še nadaljnjih 150 govedi, za katere so sklenili zamenjalno pogodbo. Iz okupiranega območja jim je uspelo nabaviti tudi 24 q soli. Od PGK so dobili 50 q žita in 30 kg tobaka. Blago so nakazali okrožni GK, in sicer žito za civilno aprovizacijo in tobak za pospešeno nabiranje maščob. Tobak so razdelili na okraje sorazmerno s količino masla, ki so ga tedensko oddajali. Vredno je tudi omeniti zadolžitve posameznih članov GK. Tako so npr. zadolžili referenta za zunanje nabave, da mora v okraju Čepovan in Kal organizirati po eno tranzitno skladišče za blago, ki ga okrožna GK nabavlja od zunaj. Vsako skladišče je moralo biti pod nadzorstvom zanesljive osebe, ki je bila za to zadolžena. Istočasno je bil zadolžen, da izposluje pri PGK 100 karbidnih svetilk, 51 ducat ženskih nogavic, 100 komadov spodnjega perila in 120 m oblačilnega blaga.

Odsek za promet je postavil 9 cestarjev in 15 cestnih delavcev, ki so bili zaposleni po 8 ur na dan. Njih delo so nadzorovali KNOO. Določili so jim živež in plačo, ker so bili revni in niso doma pridelali ničesar. Začasno so jim nakazali po 15 kg (!) pšenice. Pri okrajni GK Grgar—Čepovan in Kal—Kanal so imenovali prometne referente, s pomočjo katerih so nadzorovali dela na cestah. Vzpostavili so etapno vožnjo Cerkno—Banjščica. Na dveh sejah NOO Vojsko so razpravljali, kaj ukreniti, da bi omilili kritično stanje v prehrani prebivalstva tega najbolj pasivnega kraja na Primorskem.⁵⁰⁰ Do oktobra 1944 so prebivalci te vasi dobivali najnujnejše podpore od italijanskih oblasti, ki so jih prejemale ujetniki, pogorelci, upokojenci in s katerimi so lahko nabavljali vsaj neobhodno potreben živež, obleko in obutev. Od časa pa, ko so prepovedali prebivalcem hoditi v Gorico, Idrijo in Vipavsko dolino po podpore in živež, so začeli ljudje zahtevati, naj jim pomaga OF, ali pa naj se jim dá možnost nabave živeža prek oskrbe, saj denarja niso imeli. V kolikor pa oblast ne zaupa posameznikom, naj pošlje zanesljive osebe, da bi dvignile podpore. Na sestanku so odborniki poudarili, da sami ne vedo, kako bi ljudem pomagali. Pred vojno so se te pasivne vasi preživljale z živinorejo in delom v gozdovih. Vse to pa so vojne razmere preprečile. Po-

ložaj je še poslabšalo dejstvo, ker je 50 % ljudi izgubilo domove in vse imetje. Ti ljudje so živeli brez slehernih sredstev ter obleke in obutve, stisnjeni pri sosedih, ki pa so bili le v toliko na boljšem, da so imeli streho nad glavo. Nekateri so bili prisiljeni prodati poslednje kose obleke in perila, ki jim je ostalo, za skromne količine živeža. Pri vsem tem pa jih tudi najskromnejše prehranjevalne možnosti niso odvrnile od tega, da ne bi delili vsake malenkosti z borci NOV. Vse sovražnikove ofenzive so privlekle v te kraje nove partizanske enote, ki pa so kljub izčrpanosti terena našle v vaseh še vedno, sicer skromne, ali vedno iz srca dane obroke hrane. Poročilo se končuje z besedami: »Ljudstvu smo zagotovili, da se bo storilo vse, da se stanje popravi. Prepričani smo, da bodo odgovorne oblasti to storile.«

Kot je že znano, je bilo izredno težko, ko so Nemci v jenski ofenzivi zasedli važna središča in vdiral na območja, kjer se je navadno zadrževala glavnina vojske in višji formi. Po spominih Franca Berginca-Soče se je tudi v izjemno hudih časih izkazalo območje Kanalskega okraja. Soča je dobil nalog od štaba, naj priskrbi v najkrajšem času nujno potrebne količine živeža za tisoče vojakov; živež namreč ni mogel več od nikoder drugod prispeti. Ljudje so se odzvali temu skrajnemu apelu. Vojska ni smela gladovati! V nekaj dneh so nabrali čez 60 q različnega blaga. Prevladovalo je seveda korenje. Borci niso zastonj »krstili« aktivista Sočo še z drugim imenom — »Kralj korenja«. Ni bilo pa tedaj toliko pomembno, *kaj* se je nabavilo, temveč le *koliko*. Glavno je bilo, da so se želodci napolnili, čeprav večkrat z zelo skromno kalorično hrano.

V Berginčevem spominu je ostal še en žgoč dogodek iz poslednjih dni oktobra leta 1944. Iz Tržiča je prispela na PNOO težka vreča, polna lir. Šlo je mogoče za pošiljko, ki jo omenjamo v opisu delovanja tržiške GK, in sicer za 3 milijone lir, do katerih je GK prišla z bančno »manipulacijo«. Nemški vdor je presenetil Berginca s kurirjem, da so v sili morali denar zakopati na nekem gnojišču v Trnovem. Ko se je čez nekaj ur znašel pokrajinski forum skupno z njim na Kozjih stenah, ga je nek višji funkcionar kritiziral, češ zakaj ni denarja odnesel. Užaljeni Berginc, ki je menil, da je bolj varno denar skriti, kot vlačiti s seboj, se je kljub temu, da so bili vodilni člani foruma proti, podal

s kurirji nazaj v kraj, ki ga je še vedno nadziral okupator in rešil denar ter ga prinesel na Kozje stene.

Po istem viru navajamo še en prispevek Jožeta Primožiča-Miklavža, ki nam zgovorno priča, kako ukoreninjen je bil ugled in vrednost gospodarskih komisij. Ko so Nemci vdrli na Cerkljansko, so prišli v vas Srednji Lokovec. Od tod je zbežalo vse, kar je moglo. Ostali so starčki in bolniki ter župnik in mežnar. Nemci so ob prisotnosti mežnarja zahtevali od župnika, naj vas priskrbi določene količine živeža za nemške čete tako, kot oskrbuje partizane. Medtem ko je župnik ostal brez besed, je mežnar brez pomisleka predlagal prestrašenemu župniku, da bi se bilo najbolje »obrniti na krajevno GK«. Nemci za srečo niso razumeli mežnarjevih besed. Župnik je slepo ošinil z očmi ubogega mežnarja, ki se je takoj streznil. Po pripovedovanju Jožeta Primožiča-Miklavža so se na Cerkljanskem že od leta 1942 uveljavili tudi po gospodarski plati krajevni odbori OF in GK. O tem nam je priča primer, ko je četa gorenjskih partizanov prešla pod pritiskom Nemcev z Gorenjske na Cerkljansko. Njihov intendant je v Ravnah nad Cerknem začel iskati živež, pač menda tako, kot je bil navajen tam, kjer še niso bili učvrščeni odbori OF in GK. Temu načinu izsiljevanja živeža neposredno pri ljudeh se je uprl predsednik odbora OF Andrej Prezelj. Intendant je vzrožil in mu zagrozil, da če se ne oddalji, ga bo takoj »postavil k zidu«. »Lahko me ustreliš,« mu je odgovoril Prezelj, »ali vedi, da boš zato kaznovan. Pri nas se morajo pri iskanju hrane intendant partizanskih enot posluževati edinele odborov OF ali GK!«

Dne 10. decembra 1944 je bila okrožna gospodarska konferenca vseh okrajnih GK za Severno Primorsko,⁵⁰¹ kjer so obravnavali finančno stanje okrožja in postavili naslednji okvirni načrt obveznosti okrajev za kratkoročna posojila v obliki blagajniških zapiskov:

Okraj Vojsko—Črni vrh	100 000 lir
Okraj Baško	400 000 lir
Okraj Cerkno	100 000 lir
Okraj Kal—Kanal	400 000 lir
Okraj Grgar—Čepovan	200 000 lir

501 — IZDG, Lj., f. 553/b.

KNKO Vojsko
Na terenu 5.1.1945.

1945 - 2 - 12.1.45

Prilati: Resitev težkega
gospodarskega položaja
kraja Vojsko.

POKRAJINSKEMU K.V.O.O.
PODROČNI OKRŠ.

Zaradi splošne pasivnosti, zaradi okupatorjevega dirjanja, zaradi vsehobnega zadrževanja nja max številnih edicij NOV v našem kraju in ker prebivalstvo nima nikake možnosti, za aslužek, se je velik del prebivalstva kraj Vojsko znešel v tako težkem gospodarskem položaju, da je hitro potreboval njuno potrebo.

Ze pred meseci je bilo stanje težavno in vam v ilustraciji posiljamo prenis poročila, ki smo ga 28.11.44 poslali na naše Okrožje. V zadnjem času se je položaj la se močno poslabšal, ker prebivalstvo upošteva navodila max in odločbe naših oblasti ter se po njih ravna (po sekno se se povečale dajatve NOV, samo v zadnji 14 dneh 30 glav živine) ni pa prejelo od istih obljubljenе pomoči, ter resitve iz težke situacije.

Močemo kritizirati delovanje Okrožja, vendar verjetno one ni moglo napraviti več kot nuditi pomoč v znesku 21.000 lir. Znamo ceniti to podporo, vendar ni s tem rešeno vprašanje prehrane, ker ni mogoče nikjer ničesar kupiti.

Nimamo možnosti, da bi med prebivalstvom vzdrževali dobro razpoloženje in praz naši oblasti, ker se iz navedenih razlogov vse pogosto kažejo znaki nezadovoljstva in nezaupanja.

Nujno je torej, da se to vprašanje na Vojsko reši. Oprostite nam se se obrečemo tozadevno naravnost na Vas. Želimo, da pride Vas zastopnik k nam na sestanek K.V.O.O., kjer bi skupno z zastopnikom našega okraja in okrožja proučili na podlagi številk vse položaj v področjih in hitro potrebno uresnili.

Prilaskujemo hitrega odgovora.

Part fasizmu - svobodo naroda !

Tajnik KNKO:

Predsednik KNKO:

Dopis KNKO Vojsko Pokrajinskemu gospodarskemu odseku z dne 5. januarja 1945 o težkem gospodarskem stanju področja z začetku leta 1945, ki pravi: »V zadnjem času se je položaj močno poslabšal, ker prebivalstvo upošteva navodila in odločbe naših oblasti ter se po njih ravna. Povečale so se dajatve za NOV, samo v zadnjih 14 dneh smo dali 30 glav živine... Okrožje ni moglo napraviti več, kot dati pomoč v znesku 21.000 lir. Znamo ceniti to podporo, vendar ni s tem rešeno vprašanje prehrane, ker ni mogoče nikjer ničesar kupiti...«

Ostanek v blagajni je znašal novembra 1944 49 278 lir. V tem času so nabrali tudi 409 120 lir posojila. Izdatkov je bilo 234 944 lir.

Sklenili so uvesti obvezno dajatev masla, in sicer okrožje na mesec 245 kg: »Kdor se mu ne bo odzval, se mu odvzame kravo in dá drugemu v rejo!« pravi poročilo.

V tem času je bil predsednik okrožnega NOO Franc Pervanje, tajnik pa Jože Primožič in referent za gospodarstvo Filip Šuligoj.

Za okraj *Baško* je bil gospodarski referent Štefan Kozorog, referent za prehrano Anton Štendler-Puč, referent za promet pa Gabrijel Lapanja.

Za okraj *Vojsko—Črni vrh* je bil referent za gospodarstvo Julij Lampe.

Zanimivi so podatki o doprinosu Baško—Cerkljanskega okraja za NOV v štirih poslednjih mesecih leta 1944: Davka so zbrali skupno 91 665, posojila pa 318 625 lir. V istem času so zbrali za NOV naslednje količine blaga: krompirja kg 94 763, koruze kg 4849, fižola kg 4484, pšenice kg 70 750, mešanih žit kg 14 222, kislega zelja kg 4700, suhega sadja kg 2036, 220 glav živine (!), drv 505 m³ in sena 71 320 kg. Organizirali so samopomoč tako, da so pobirali v mlinih 10 % moke v korist socialnega skrbstva.

Na prvi seji Cerkljansko—Baškega okraja je prišlo do reorganizacije okrajne GK. Ta je imela naslednji sestav:

referent za kmetijstvo in veterino: Štefan Kozorog-Marjan,
referent za obrt: Stanko Škvarca
referent za prehrano: Ivan Pervanje
referent za promet: Blaž Tušar

Da se ni vsaj do konca leta 1944 stanje izboljšalo, je razvidno iz dopisa KNOO Vojsko, in sicer pokrajinskemu NOO, odseku za gospodarstvo z dne 5. januarja 1945.⁵⁰² »V zadnjem času,« omenja poročilo, »se je položaj močno poslabšal, *ker prebivalstvo upošteva navodila naših oblasti ter se po njih ravna*. Povečale so se dajatve za NOV, saj smo v zadnjih 14 dneh dali 30 glav živine. Nismo pa prejeli obljubljenе pomoči.« Na ta apel jim je okrajni NOO nakazal znesek 21 000 lir. To je bil sicer skromen znesek, a kar je

bilo še slabše, s tem denarjem tudi ni bilo mogoče ničesar kupiti. Nato so ponovno opozorili PNOO, naj si pridejo sami na lice mesta ogledat stanje, ker da opažajo na terenu vse večje znake »nezadovoljstva in nezaupanja«.

Tudi v poročilih iz drugih KNOO ni zaslediti dobrih novic. Tako je npr. poročal KNOO Breg 13. novembra 1944⁵⁰³ okrajnemu odboru OF Kal—Kanal, da nimajo soli, karbida za razsvetljavo in da je »odbor bos«. KNOO Bela pri Črnem vrhu je vztrajal na tem, »da ni obvezno, da plača davek hiša, ki ima gospodarja ali tri sinove pri partizanih.«

Na seji KNOO Marcinje pri Kalu—Kanal, ki je bila 29. oktobra 1944,⁵⁰⁴ so zahtevali odborniki, naj vojska plača vse dolgove za živež, ker da drugače ne bodo mogli prepo-vedati ljudem pot v mesto. »Mi sami pripoznamo, da od naše vojske ne moremo dobiti luči, soli, obutve, obleke in raznih stvari.« To so poudarili tudi na seji KNOO v Kalu. Na seji KNOO v Novakih 3. decembra 1944 so razdelili med 104 osebe 311 kg žita, ker so se pritožili, da so prej dobili le ovseno moko.⁵⁰⁵

Pri vseh teh križih in težavah s prehrambeno politiko pa ni manjkalo v partizanih zdravega humorja tudi po »liniji želodca«. Padale so pikre pripombe in marsikatera od teh je dobila mesto tudi na »stenčasu«, oglasni deski Sever-noprimorskega okrožja. Nekaj primerov z dne 27. januarja 1944:⁵⁰⁶

*»Okus je pokvarjen — želodec boli,
pa druga naj kuha, ko manjka soli!«*

*»Intendant hodi z vrečo čez rame,
od hiše do hiše po kilah odvzame!«*

*»Krave so suhe — nič ni loja,
dnevne maščobe po deka je dva!«*

*»Prišla bo doba — prišel bo čas,
k' dosti bo kruha in kranjskih klobas!«*

503 — IZDG, Lj., f. 553/c.

504 — IZDG, Lj., f. 553/c.

505 — M. Mikuž: Slovensko partiz. gospodarstvo ..., str. 246.

506 — IZDG, Lj., f. 573.

»Tov. Stane od finance
račune vodi in bilance,
bone z lirami premirja,
s tem pa le ljudi vznemirja!«

»Orjejo tanki — počiva pa plug,
ne želi si hrane predobre!«

»Kritika za kuharice ni na mestu,
če mineštra ni dobra iz korenja!
Pečenka ali golaž bolje diši —
Biti brez dela in vsake skrbi!«

Pesniško navdahnjenost, polno zdravega humorja v časih, ko je primanjkovalo vsega, nam prikazuje tudi naslednja pesem, ki jo je odsek za gospodarstvo⁵⁰⁷ poslal odseku za prehrano v Spodnji Trebuši. »Napisali so jo v slovo ostali odseki pri okrožni GK, stanujoč na pol poti proti nebesom.« Pesem je narečno idrijsko obarvana:

»Seli se odsek za prehrano,
skrb veliko jim je podano.
Z veseljem gredo v Trbuša na rob
organizirat za želodce in za pod zob!

Načelnik Simon je odseka,
krompir, pšenica vsak odreka.
Saj je ni, saj smo dali,
ogromna skupaj sma že zbrali!!

Vide piše in naroča;
pojdite iskat čez Soča!
Tam še dosti je blaga,
vsak ga rade volje da.

Peter gleda, povprašuje,
zakaj se vojna zavlačuje?
Hodi v Bačo na planota,
v Vasi, v samota!

507 — Podpisan načelnik GK Rombon; datum 11. XI. 1944.

*Nato pa pride še Štucin
praksa ima še s trgovin.
Hoče on za vse skrbeti,
le od kje blago vzeti?*

*Rešitve ni — pa glej ga šmenta,
saj je zraven tud' Klementa.
Z bogatih Banjščic je doma,
kjer dosti — dosti je blaga.*

*Za nabavo pa je Marko mlad,
Prestal je borbe, bolečine, glad.
Organizator bil je pri »mladini«
še večji uspeh bo pri »živini«!*

*Največji so upi v zunanji nabavi.
Da bili bi pridni, pošteni in zdravi!
Matija, Boris in Veber,
kjer vozit bo treba navkreber!»⁵⁰⁸*

Na seji 7. januarja so znižali obveznosti dajatev živine za NOV. Po stari odmeri bi morali dati na mesec po 260 do 300 glav, sedaj pa so sklenili, naj bi oddali le 140 glav živine. Ker ni bilo mogoče dobiti nobenega živeža od zunaj, so tudi zahtevali oddajo večjih količin drugega blaga. Na naslednji seji je predlagal izvršni odbor NOO, naj bi ves živež, ki so ga nabavili od zunaj, uporabili za prehrano civilnega prebivalstva. Za vojsko pa naj bi prihajal živež z gorenjskih relativno bogatih okrožij.⁵⁰⁹

Na prvem okrožnem kmetijskem posvetovanju za Severno Primorsko 25. februarja 1945⁵¹⁰ je bilo govora o kmetijski pospeševalni službi. Sklenili so, da se mora pri vsakem KNOO postaviti referenta za kmetijstvo in veteri-

508 — V pesmi omenjeni tovariši so naslednji: Vide - Vide Štraus; Bolči, član GK, Štucin — Maks Štucin, gostilničar iz Cerkna; Klementa, intendant Marko iz Banjščic; Simon — Jože Lapanja; Matija — Anton Pušnar iz Kanala, referent za zunanje nabave; Boris — Boris Pušnar; Veber, prevoznik iz Kanalskega vrha.

509 — M. Mikuž: Slovensko partiz. gospodarstvo ..., str. 247.

510 — IZDG, Lj., f. 545.

narstvo, ki bi moral pošiljati redna mesečna poročila odseku za kmetijstvo. pri okrajnem NOO. Naloga kmetijskih referentov je bila voditi vaške zборе in reševati težka gospodarska vprašanja. Določili so cene mladim prašičem in skočnino bikom in merjascem. Razdelili so cepivo proti prašičji rdečici itd. Sprejeli so sklep, da bodo prek pionirjev organizirali zbiranje kosti, ki so jih sušili v toplih pečeh in suhe pošiljali v Stopnik pri Cerknem, kjer so jih v posebnem mlinu mleli. Kostno moko so uporabljali namesto klajnega apna proti kostolomnici pri goveji živini. Zbirali so tudi peške lesnike za sadne drevesnice.

Kmetijskega posvetovanja so se udeležili poleg članov okrožne GK in zastopnikov PGK še člani okrajne GK za Čepovan Izidor Vinkler, za Bačo—Cerkno Rudolf Peternel in za Vojsko—Črni vrh Štefan Rupnik in Jože Lampe.

Na območju bivšega Idrijskega okrožja so obstajale GK v Ledinah, Črnem vrhu, Kanomlji, Vojskem, Trebušak in v Šebreljah. Pri vsej revščini so si ljudje vedno le »odtrgali od ust« nekaj živeža za svojo vojsko. Tako dobimo npr. v 23. št. »Partizanskega dnevnika« z dne 7. februarja 1945 dopis iz Šebrelj, v katerem navajajo količine živeža, ki ga je vas dala za partizane v času tekmovanja:

7334 kg krompirja	430 kg mesa
5540 kg sadja	250 kg slanine
1136 kg korenja	145 kg fižola
957 kg žita	62 kg salame
280 kg zelja	35 kg masla

Skupno: 16169 kg živeža

Poleg tega so oddali 23 glav goveje živine in 7 telet. »Vsi in vse za našo vojsko! Zavedajmo se, kar damo naši vojski, damo sami sebi!« Táka so bila gesla.

Odsek za prehrano pri okrajnem NOO za Tolmin je v svojem poročilu navedel, koliko živeža je nabavil za NOV in civilno prebivalstvo v februarju in marcu 1945.⁵¹¹ Količine in vrste živeža so bile naslednje:

511 — IZDG, Lj., f. 553/c.

koruze	kg 2570	mleka	l 2636
krompirja	kg 4377	sira	kg 326
fižola	kg 2000	masla	kg 226
moke	kg 1340	slanine	kg 590
gov. živine	glav 72	sena	kg 3000
mesa	kg 1340		

Okupator je v teh mesecih odnesel naslednje količine blaga:

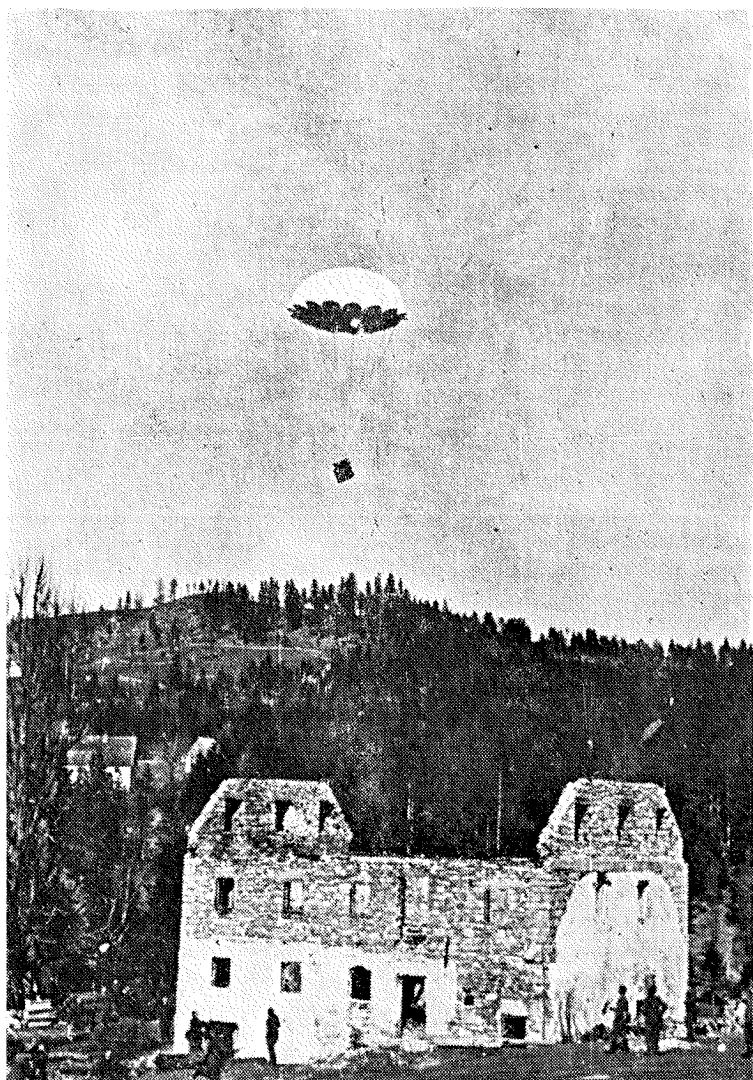
krompirja	kg 5000	goveje živine	glav 10
moke in koruze	kg 2600	mesa	kg 1800
fižola	kg 2265	masla	kg 260
sira	kg 320	mleka	l 14 500
slanine	kg 610		

Izredno kratko in lakonsko je poročilo 11. seje KNOO Pečine (Baško) z dne 4. marca 1945, poslano okrožnemu NOO.⁵¹² V točki dnevnega reda »politični položaj« poročajo: »Ljudstvo stalno kritizira dajatve živine in blaga. Dosti ljudi je, ki so že oddali celo seme in ni upanja, da bi se ga do časa kje dobilo. Mi odločno zahtevamo, da k nam ne pošiljate več intendantov, ker dokler ne bomo videli vse vasi enako izčrpane, ne oddamo niti komada živine več!« V treh tednih, tj. od 11. februarja do 4. marca 1945, je oddal ta KNOO za NOV 5 glav živine, 160 kg fižola, 500 kg repe, 300 kg krompirja, 160 kg žita in 18 q sena.

V istem poročilu omenjajo, da niso mogli razdeliti »padala«, ker niso mogli na seji odbora priti do zaključka, katere družine so bolj revne. »Imamo več siromakov kakor blaga,« se končuje poročilo. V zvezi s padali je vredno omeniti, da so pričeli ob koncu leta 1944 pošiljati zavezniki tudi na Primorsko po zraku IX. korpusu poleg orožja in streliha nekaj živeža in drugega skrajno potrebnega blaga. Dragoceno je bilo poleg ostalega tudi blago iz padal.⁵¹³ Bolj znana spuščališča, kjer so zavezniki s padali in brez njih odmetavali blago, so bila v Trnovskem gozdu, na Banjski planoti in pozneje v Cerknem. Glavno spuščališče je bilo

512 — IZDG, Lj., f. 554.

513 — E. Pervanje — J. A. Hočevlar: Četrta prekomorska brigada, Ljubljana 1968, str. 143 (v nadaljevanju Pervanje — Hočevlar: 4. prekom. brig.

Letala odmetavajo blago s padali na Vojskem. Iz kvalitetnega blaga iz padal so partizanski krojači in domače žene krojile obleke, perilo in pokrivala za postelje v partizanskih bolnišnicah

v Čepovanu. Da bi zavezniki imeli natančne podatke, kje in kdaj odvreči material, so jim partizani pošiljali dogovorjene znake, koordinate in ob prihodu letal dajali dimne ali ognjene signale.

Poslane količine blaga niso bile velike, a so imele velik moralno-politični pomen za vojsko in civilno prebivalstvo.

Vredno je tudi omeniti,⁵¹⁴ da so ves material, ki so ga prenašala in odmetavala letala iz zbirnih skladišč v Italiji (Bari, Brindisi), v glavnem skrbno pripravljale enote posebnega oddelka primorskih Slovencev in Istranov, 4. prekomorske brigade.⁵¹⁵

Poleg materiala, ki je prihajal iz zavezniških skladišč, so organizirale zbiranje blaga za domovino tudi razna naša prekomorska društva in partizanom naklonjene osebe. Omenili smo kvalitetno blago iz padal. Iz teh so partizanske in domače šivilje krojile prvovrstne oblekce in pokrivala za postelje za partizanske bolnice itd.

Kakor je znano, je bil KNOO Pečine neodločen, ko je slučajno prišel do dragocenega padala. No, razdeljevanje tega blaga iz padala se je toliko zavleklo, da je padalo iz neugotovljenih razlogov nekega dne zgorelo... To izhaja iz poročila socialnega skrbstva, v katerem se obrača na nadrejeni forum s prošnjo, »da bi jim priskrbeli za pogorelce kaj padalc, da bi jih vsaj nekaj potolažili.«

O delitvi blaga iz padal je govora tudi v drugih dopisih KNOO Čepovan, Dol, Vrata idr. Na zboru volivcev v KNOO Lazec 18. februarja 1945 so sklenili padalo rezati na 11 kosov in ga razdeliti revežem. Kdor pa ni bil deležen koščka dragocenega blaga, omenja poročilo, »se je zelo jezil.«⁵¹⁶ V enem od poslednjih poročil pred koncem vojne se KNOO Pečine pritožuje, da je živina zelo izčrpana in da »imajo manj krav kakor družin«.

Na tretji redni seji okrajnega NOO Čepovan—Kanal so razpravljali o pogorelcih na Banjščicah, kjer je zgorelo 29 hiš, 31 hlevov in 18 gospodarskih poslopij. V Lokovcu so sovražniki v onemoglem besu požgali precej hiš in pobili več oseb. Tudi pogorelcem so poslali nekaj blaga iz pa-

514 — Pervanje — Hočevar: 4. prekom. brig., str. 223.

515 — Pervanje — Hočevar: 4. prekom. brig., str. 224.

516 — M. Mikuš: Slovensko partiz. gospodarstvo..., str. 247.

dal. Na isti seji so dejali, da so neznanci vlomili v bunker okrajnega odseka za prehrano in odnesli 5 do 6 kg podplavov, 2 gnjati, 10 kg soli in 30 kg krušne moke.

Omenili smo že poročilo KNOO Vojsko z dne 5. januarja 1945. Tu je razvidno, da je odlok SNOS o prepovedi iskanja življenjskih potrebščin v krajih, kjer je imel sovražnik svoje postojanke, močno prizadel nekatere pasivne kraje severne Primorske. Da bi vsaj nekoliko zadostili osnovnim potrebam civilnega prebivalstva, so poskušali to urediti prek znanih poslovalnic, ki so za hrbtom sovražnika zamenjavale in nabavljale blago. V poslovalnicah so v glavnem zamenjavali blago s pridelki, predvsem za maščobe. Za denar so prodajali le tistim, ki niso imeli pridelkov za zamenjavo. Poročilo odseka za trgovino pri okrajnem NOO z dne 3. marca 1945⁵¹⁷ omenja 4 poslovalnice, in sicer 1 na Lokovcu, okraj Kanal—Čepovan, 1 v Cerknem in 1 v Polju, Baško—Cerkljanski okraj, in 1 na Vojskem, Vojsko—Črnovrški okraj. Kako skromno je bilo poslovanje teh poslovalnic, je razvidno iz podatkov o realizaciji prometa. Tako je npr. poslovalnica v Lokovcu od začetka poslovanja do 1. marca 1945 (3 mesece) imela 42 500 lir prometa. V tem času je prejela v zameno 10 kg masla in 50 kg krompirja. Poslovalnica na Vojskem pa je realizirala 14 000 lir prometa. Prejela je v zamenjavo blaga v vrednosti le 52 lir.

Malo večjo aktivnost je pokazala poslovalnica v Cerknem. V tem času je izkazala za 192 000 lir prometa. V zameno je prejela naslednje količine blaga: 457 kg masla, 1330 jajc, 95 l žganja, 91 kg fižola, 197 kg suhega sadja, 268 kg jabolk, 500 kg krompirja. To so bili namreč skromni začetki naših poznejših »NAPROZ«, nabavno prodajnih zadrug.

Odsek za prehrano pri okrožnem NOO za Severno Primorsko je 3. marca 1945 poročal,⁵¹⁸ da je dalo okrožje v času od 1. septembra 1944 do 1. marca 1945 (v 6 mesecih) naslednje količine blaga za NOV:

živine (žive teže)	302 754 kg
mesa	30 415 kg
žita	77 941 kg

517 — IZDG, Lj., f. 571.

518 — IZDG, Lj., f. 517.

moke	21 515 kg
fižola	18 861 kg
krompirja	292 616 kg
maščob	6 347 kg
svežega sadja	20 380 kg
suhega sadja	2 672 kg
zelja, repe, korenja	58 000 kg
sena in slame	210 000 kg

Navedene količine blaga pa niso še predstavljale vsega, ker so manjkali podatki bivšega Grgarsko—Čepovanskega okraja za mesec oktober in niso bili popolni od Kal—Kanal-skega okraja ter Čepovanskega za februar. Vsekakor pa če pomislimo, da je moralo prebivalstvo teh krajev še v normalnih časih uvažati živež, lahko pridemo do zaključka, da so morali ti ljudje prenašati velike žrtve, ko so si, lahko rečemo, od ust trgali tako velike količine hrane, da so s tem olajšali težko življenje svojih borcev.

V nadaljnjih poročilih KNOO iz tega območja redno naletimo na zahteve odbornikov, naj vojska plača dolgove, naj se dovoli izvoz blaga v zameno za osnovne potrebščine, in tarnanje, da ni živeža. Z druge strani pa na vztrajne zahteve istih odbornikov in intendantov, naj ljudje oddajajo pridelke, naj plačujejo davke, posojila itd. Na seji KNOO Srednje, okraj Kanal, z dne 6. februarja 1945⁵¹⁹ so zagrozili, da ne bodo dali maščob, dokler ne bodo dobili obljubljenе soli. Drugod so zahtevali orodje, gnojila, semena, mlade prašiče za rejo, posebno pa obutev in oblačila. Vsega je primanjkovalo. Istočasno pa najdemo celo pri KNOO, ki so malo prej tarnali in grozili, na izredne primere solidarnosti do sočloveka, sotrpina vse za to, da bi dosegli velik skupni cilj. Tako so npr. na zboru volivcev KNOO Lazec 18. februarja 1945 sklenili, da ne bodo v nobeni družini večerjali in da bodo ta prihranek od ust pobrali za siromašne družine.

Na zboru volivcev v Srednji Trebuši 25. februarja 1945 so soglasno sklenili, da se bodo odpovedali enodnevnemu obroku hrane v korist pogorelcem. Tudi KNOO Čekovnik

519 — IZDG, Lj., f. 553/c.

Požgano in porušeno Cerklje

je 26. februarja 1945 sklenil, da se morajo ljudje en dan odreči obroku hrane in jo razdeliti revežem.⁵²⁰

Še bolj tipičen je primer zbora volivcev KNOO Cerkljanski vrh, ko so imeli nalogo priskrbeti hrano za eno od brigad italijanske divizije »Garibaldi-Natisone«. Spočetka so se upirali, češ kje bomo dobili živež, ko ga niti sami nimamo. Ko pa so jih pričeli člani odbora nagovarjati, češ saj se bliža konec vojne, je prišlo kmalu do predlogov kot, »kaj bomo pustili borce lačne« in led je bil prebit. Ljudje so se začeli oglašati in prišel je na dan živež, ne za en dan, temveč za 15 dni . . .⁵²¹

Na zasedanju okrožne skupščine v Cerknem 4. marca 1945⁵²² so sprejeli veliko sklepov: zbrati podatke o stanju družin in koliko njihovih članov je pobegnilo na območje pod okupatorjevo kontrolo. Proti nekaterim so sklenili izvesti hiter sodni postopek. Odredili so prisilen odkup v ko-

520 — M. Mikuž: Slovensko partiz. gospodarstvo . . ., str. 247.

521 — IZDG, Lj., f. 554.

522 — M. Mikuž: Pregled. zgod. NOB v Sloveniji, V. knj., str. 111.

rist NOV vsega blaga in živine pri tistih, ki so to prikri-vali. Prisilni odkup so odločali KNOO. Sklenili so obdelati vso zemljo. Kdor ima zemlje preveč in je ne more obdelati, naj jo odda v najem tistim, ki jo bodo obdelali. Hribovsko prebivalstvo naj pomaga pri delu dolinskim kmetovalcem in nato naj dolinci priskočijo po potrebi na pomoč hribov-cem. Semenski krompir naj nabavijo predvsem v domačem okrožju, zlasti iz krajev onstran baške proge. Druga seme-na pa naj nabavijo v Gorici in na Gorenjskem.

Odsek za prehrano je poročal, da so pri treh okrajih ustanovili odseke za prehrano in odpravili gospodarske ko-misije. Odseku so poverili nalogo kontrolirati stanje zalog živeža ter zbirati živež in živino za NOV. Odsek za finan-ce je imel v poslednjih šestih mesecih 2 417 817 lir dohod-kov in 2 178 023 lir izdatkov.

Dne 14. marca 1945 je prišlo do reorganizacije okrožnih NOO za Severnoprimorsko okrožje. Sestav gospodarske služ-be v tem času je bil naslednji:

Odsek za kmetijstvo:

načelnik odseka: Filip Šuligoj-Rombon iz Lazne

član odseka: Dušica z Banjške planote

Odsek za finance:

načelnik odseka: Jože Lapanja-Simon iz Ponikev

Odsek za obrt in industrijo:

načelnik odseka: Varuškin

Odsek za promet in gozdarstvo:

načelnik odseka: Franc Medved-Groga

Odsek za trgovino:

načelnik odseka: Vide Štravs-Vide

Istega dne so sprejeli pomembne sklepe različnega zna-čaja, in sicer:

1. Na vseh kmetijskih posvetovanjih zbirati podatke o semenski službi. Nabavljati potrebne količine krompirja za območje okraja Vojsko.

2. Izvajati nadzorstvo pri nabavi plemenske živine in posebno, da je ne bi oddajali v zakol.

3. Odsek za kmetijstvo mora vztrajati na tem, da čim-večje površine njiv posejejo z oljnatimi rastlinami (buče in sončnice). Setev izvršiti po šolskih vrtovih.

4. Stalno zaposliti dva delavca za zbiranje kosti po terenu in organizirati njih sušenje in odpremo v mline. Mleto kostno moko naj prevzemajo poslovalnice in naj jo oddajajo živinorejcem, namesto klajnega apna.

5. Organizirati je treba zbiranje črevesja zaklane živine za izdelavo mila. Zaradi pomanjkanja milnega kamna (lužni kamen), naj izdelujejo milo z uporabo pepela.

6. Žgati je treba apno in pripravljati oglje.

7. Organizirati je potrebno obrtne delavnice, kovačije, mizarske in čevljske delavnice itd.

Problem prehrane območja tega okrožja je postajal iz dneva v dan bolj pereč. Stanje se je še bolj zaostriло z nemško ofenzivo v marcu in aprilu. Na seji okrajnega NOO Cerčno—Baška 20. aprila 1945⁵²³ so povedali, da so Nemci uničili delavnice NOVGRADA.⁵²³ Les je bil deloma uničen, deloma ga je odpeljal sovražnik. Nekaj desk, ki so še ostale, so raznesli domačini. Sovražnik je pri tej akciji odpeljal tudi večje število živine in celo vozove. Ljudje so se tudi ob tej priložnosti pritoževali, da ne morejo več plačevati davkov, ker da nimajo od kod vzeti denarja. Dobesedno so povedali, da je »veliko pomanjkanje hrane povsod«.

V takem vsesplošnem pomanjkanju je to območje pričakalo konec vojne in še povojne težave. Tudi po vojni je namreč ostal pereč problem prehrane prebivalstva in vprašanje nabave najrazličnejšega materiala ter orodja. Posestniki so se pritoževali, da niso dobili obljubljenih konj za obdelavo zemlje itd. Gospodarski referent KNOO Pečine je še 24. junija 1945⁵²⁵ tožil, »da živine ni, mleka ni, sploh ni kaj za prodati«. Ponujali so jim vojne ujetnike, a kmetje jih niso mogli sprejeti, ker jih niso mogli hraniti.

523 — IZDG, Lj., f. 553/b.

524 — NOVGRAD — kratika pomeni »narodnosvobodilna vojna gradnja«. Sestavljali so jo novinci, ki niso bili sposobni za operativne enote. Uporabljali so jih za prenos hrane in ostalega blaga, popraviljanje in obnavljanje porušениh objektov itd. Na goriškem območju je NOVGRAD štel tri bataljone, na Goriškem en bataljon. Pri komandah mest je imel po eno četo. (Stanko Petelin: Osvoboditev Slovenskega primorja, Nova Gorica 1965, str. 55).

525 — IZDG, Lj., f. 554.

DELEŽ PRIMORSKIH ŽENA V PARTIZANSKEM GOSPODARSTVU

Takoj je treba omeniti, da ni umestno ločevati kakršnokoli dejavnost žena v narodnoosvobodilnem gibanju od dejavnosti moških. Žena je stala ob strani možu ramo ob rami pri vseh njegovih naporih v boju za dosego skupnih ciljev. Vse so tako, kot je povedala Mara Rupena že na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju 1. oktobra 1943,⁵²⁶ »pretkale osvobodilno borbo tako kot zlate niti vezenino.« Nobene grožnje in noben vihar ni mogel zadušiti v dušah zavednih Slovenk tistega, kar je ostalo za odločno pripravljenost za borbo proti vsem krvnikom našega naroda.

Znana je organizacija AFŽ (Antifašistična fronta žena) in SPŽZ (Slovenska protifašistična ženska zveza). Ni naš namen poročati o široki aktivnosti teh organizacij. Vredno pa je navesti vsaj nekaj posameznih primerov, kakšen ekonomski delež so doprinesle ženske zmagi partizanskega orožja. To, kar velja za vsa prejšnja izvajanja, da ne bo nikdar mogoče ovrednotiti vseh teh doprinosov, velja tudi za ženske akcije po gospodarski plati.⁵²⁷

Potrebno je torej vsaj v grobih obrisih navesti nekaj primerov sodelovanja ženske organizacije v zvezi z gospodarsko pomočjo v najrazličnejših oblikah in načinih. Oglejmo si nekatere značilne primere. Tako navaja poročilo SPŽZ Baškega okrožja z dne 6. januarja 1944, da so tu ženske pripravile za novoletne praznike 1943 za NOV 400 paketov, polnih različnih dobrot, ki si jih same ne bi mogle v tedanjih časih nikdar privoščiti. Poleg paketov so zbrale še 144

526 — Slovenka v NOB ..., str. 9.

527 — Slovenka v NOB ..., str. 10.

»SLOVENKA« — glasilo Slovenske protifašistične ženske zveze
za Primorsko

kosov raziih pletenin, 80 srajc, 40 copat za bolnišnice, 30 kilogramov volne, 1000 cigaret, ki so jih gotovo odtegnile svojim možem, in še so nabrale 5794 lir prostovoljnih prispevkov. Pri tem je treba poudariti, da je bilo Baško okrožje med najrevnejšimi.⁵²⁸

Tudi Idričanke niso hotele ostati zadaj. Za borce so pripravile darilne pakete, ki so vsebovali dragocen tobak, vžigalice, milo, bloke, svinčnike, glavnike, žepne robce, orehe, bonbone itd.

V revnem, že omenjenem rajonu Ledine, ki je bil ogrožen od Nemcev in domobrancev, so ženske pripravile za božične in novoletne praznike 109, v Črnem vrhu pa 136 paketov.

Kraško okrožje je po ženski liniji nabralo v januarju 1944 za 50 000 lir prostovoljnih prispevkov, 56 kg masti in 23 l olja. Ajdovke pa so v istem času nabrale 51 800 lir prispevkov.

528 — Slovenka v NOB..., str. 183.

Primorske ženske so pripravile in poslale za božične in novoletne praznike 1943 borcem in ranjenim ter bolnim partizanom na tisoče darilnih paketov.⁵²⁹ Za te dragocene pošiljke se je v imenu IOOF slovenskega naroda zahvalil v dopisu z dne 5. januarja 1944 vojni referent pri IOOF Franc Leskošek-Luka. Leskošek omenja, da je število paketov preseglo 10 000 enot. Nadalje pravi »Paketi so bili zelo bogati. Vsebovali so vse, kar partizani najbolj potrebujejo: toplo perilo, nogavice, cigarete. V vsakem paketu so bila tudi ljubka pisemca, v katerih so naše žene in dekleta pozdravljale hrabre borce in jih vzpodbujale k še odločnejši borbi proti nemškemu fašizmu in domačim izdajalcem. Vojske, ki ima ob strani tako požrtvovalne žene in dekleta, ne more premagati nobena sila.

V imenu IOOF slovenskega naroda in naše vojske izrekam organizaciji SPŽZ in primorskim ženam in dekletom za njihovo požrtvovalno delo pristrčno pohvalo.«

V knjigi »Slovenke v NOB« je objavljeno tudi eno od pisem naših žena, ki je bilo priloženo božičnemu paketu: »Tovariši! Naj te ta mili dar spominja tvojega doma. Naj ti bo zagotovilo, da smo vsi s teboj vedno. V tvojem veselju in v tvojem trpljenju, posebno pa na nocojšnji sveti večer. Da bi se skoro vrnil v svojo domačo vas zmagoslavni junak!«

V času od 8. februarja do praznika žena 8. marca 1944 so nabrale naslednje količine živeža: 2230 kg prepečenca, 276 kg bele moke, 203 kg marmelade, 308 kg sladkorja, 91 kg masti, 257 kg masla, 292 kg slanine, 127 l olja, 52 kg medu, 474 kg keksov, 839 kg suhega sadja, 481 l žganja, 61 kg sira, 11 132 jajc, 30 l likerjev, 489 škatlic cigaret in še 120 524 lir prostovoljnih prispevkov. Za ta znesek so nabavile še posebno iskan sanitetni material in zdravila. Del tega blaga so poslale bolnim tovarišem čez staro mejo, ki je nekoč ločila primorske ženske in mladino od drugih jugoslovanskih žena. Ostalo blago so oddale bolnicam območja.

Pomembna je bila tudi aktivnost brkinskih žena. Glavni sanitetni ekonomat je poslal 20. julija 1944⁵³⁰ okrožni OSPŽZ za Brkine dopis, s katerim potrjuje prejem naslednjega blaga; prepečenca 380 kg, riža 120 kg, sladkorja 40 kg, testenin

529 — Slovenka — letnik I. št. 2.

530 — Slovenka — letnik II. št. 5.

80 kg in piškotov 310 kg, mila ter drugih vrednih stvari in se je v imenu ranjencev zahvalil.

V Šebreljah, kjer so bile ženske izredno požrtvovalne, so za praznike poslale borcem ca. 4500 kg raznega živeža in večje število nogavic, rokavic, srajc, brisač itd. Ajdovska SPŽŽ je pripravila 1000 kg živeža ter precej sanitetnega materiala, kot so obveze, aspirini, vata, razne maže itd.

Vipavski rajon SPŽŽ je zbral 600 kg živeža ter perilo in sanitetni material ter drugo.⁵³¹ V tej akciji so se izkazali tudi ostali rajoni, kot npr. SPŽŽ v Št. Vidu, Štjaku, Rihembergu, ki so nabrali 35 400 lir v gotovini in večje število oz. količino sanitetnega materiala, ki so ga ženske pomalem prinašale iz Gorice, kot npr. mentol, inotiol, mazila za rane, razkužila, vate, obveze itd. Svetokriški rajon je zbral 500 kg živeža in druge drobne partizanom zelo potrebne artikle.

Iz poročil okrožnega odbora SPŽŽ za Pivko izhaja, da so žene nabrale za NOV v mesecu januarju 1945 velike količine živeža in drugega materiala. Navajamo le osnovne artikle: koruzne in krušne moke 2030 kg, soli 70 kg, sladkorja 23 kg mesa in maščob 290 kg, vina 674 l, skupnih kosil in večerij so pripravile 2407 kg, raznega perila 310 kosov in še poleg tega raznega drobnega sanitetnega, pa tudi tehničnega materiala. »Tovarišice so,« omenja poročilo, »znosile v brigado v košarah čez 2000 paketov.«⁵³²

Okrožni odbor SPŽŽ za Brkine je v novembru in decembru 1944 oddal za NOV 4735 kg krompirja, 440 kg moke, 540 kg testenin, 550 kg fižola, 1110 kg maščob, 2500 cigaret, 130 kosov raznega perila, 32 305 lir v gotovini itd. V celem okrožju so ženske obdarovale borce in bolne ter ranjene partizane z 2143 novoletnimi paketi.

V rajonu Križišče so žene nabrale za pogorelce 12 000 lir in 2200 lir so razdelile materam, ki sta jim padla po dva sinova.

Poročilo okrožnega odbora SPŽŽ za Slovensko Istro 28. januarja 1944⁵³³ omenja, da so ženske nabrale prek svoje organizacije 4551 lir prostovoljnih prispevkov, 1100 kg živeža, 220 l vina in 60 kosov perila.

531 — Slovenka v NOB ..., str. 189.

532 — Slovenka v NOB ..., str. 194.

533 — Slovenka v NOB ..., str. 199.

V Trstu se je formiral okrožni odbor SPŽZ decembra 1943.⁵³⁴ Januarja 1944 so žene zbrale približno 350 kg živeža, 70 raznih kosov perila, zdravila, sanitetni material in 7000 lir prostovoljnih prispevkov. Poročilo omenja, da ženske same ali prek sorodnikov najraje pošiljajo živež in blago za NOV.

Marija Valenčič-Svoboda, tajnica okrožnega SPŽZ za Brkine, govori v svojem poročilu z dne 13. aprila 1944, da so brkinske žene praznovale prvič v zgodovini velikonočne praznike skupno s svojo narodno vojsko. Pripravile so obsežne pakete, okrašene z zastavicami in napisnimi voščili. Paketov je bilo skupno za 2000 kg. Posebno so se izkazale ženske iz rajona Podgora, ki so voz, s katerim so peljale pakete, okrasile s slovenskimi zastavami. Pred odhodom je velikonočna darila blagoslovil duhovnik. Celo pogorelci iz rajona Prem so pripravili vsak svoj skromen zavitek za svoje borce.⁵³⁵

Na isti strani knjige se omenja tudi zahvalno pismo kotarskega NOO Sušak, s katerim se hrvaški tovariši zahvaljujejo Mariji Kirn-Orani iz Brkinov za zdravila, ki so jih poslale slovenske žene hrvaškim enotam NOV.

Za velikonočne praznike so Vipavke obdarile »Gradnikovo brigado« z jestvinami in »Gregorčičevo« s perilom. Nabrale so približno 2000 l mleka, 700 l vina in pripravile za NOV 1430 kosil in večerij. V treh mesecih so prek svoje organizacije nabrale 32 000 lir.⁵³⁶

Brkinske žene so proslavile 1. maj 1944 skupno z borci, žene iz okraja Katarina pa so nosile živež hrvatski brigadi dvakrat na dan 14 km daleč. Pošiljko žita za hrvatske enote je nosilo 80 žena kar 28 ur daleč! Nazaj grede pa so nosile municijo.

Kraševke so za praznike pripravile 1000 kg prepečenca, 3000 jajc (pirhov), 100 kg sladkorja in še nekaj sanitetnega materiala, kosov perila itd. Istočasno so nabrale večje količine živeža, obutev in obleke za pogorelce. V enem mesecu so nabrale tudi 40 000 lir prostovoljnih prispevkov.

534 — Slovenka v NOB ..., str. 200.

535 — Slovenka v NOB ..., str. 981.

536 — »Naša žena«, Ljubljana, št. 4—5.

V revni, že omenjeni vasi Spodnja Trebuša, so zbrale žene novembra in decembra 1944 leta kar 1423 kg krompirja, 300 kg fižola, 700 kg koruzne moke in še za 9453 lir prostovoljnih prispevkov.

Tudi v Slovenski Istri so ob tej priliki žene in dekleta pripravile pakete za borce in za pogorelce. Organizacijo prevoza je prevzela Komanda mesta Koper.

Zaradi sovražnikov izpadov pa niso mogle odposlati celotno število paketov na določeno mesto. Porazdelile so jih od vojne prizadetim in revnim družinam.

Poročilo okrožnega odbora SPŽŽ za Brda specificira vse, kar so žene nabrale za NOV ob božičnih praznikih. Nabrale so 720 kosov perila, odej, brisač, rokavic itd., 440 litrov vina, 44 l žganja, 200 l mleka, za 3640 lir tobaka in zdravil, nabrale so še 4134 lir prostovoljnih prispevkov in pripravile 1474 obrokov hrane. Njihova organizacija je nabrala za novo bolnico 3850 lir ter krožnike, posodo, nože, vilice in žlice.

Zofija Kovač iz vasi Predjama omenja dobesedno: »Skozi našo vas so zlasti v letu 1944 prihajale pogosto enote NOV ter kurirji, obveščevalci in razni funkcionarji. Vsi ti so se ustavili v vasi. Ko so se okrepčali in odpočili, so šli naprej, kamor jih je klicala dolžnost.« Vsak dan so v vasi določili štiri žene, ki so skrbele za partizane. Nekoč so vse mladinke v vasi prale perilo za bataljon VDV. Po vseh plovih in vrveh je viselo perilo. Tedaj je straža nenadoma javila, da prihajajo Nemci. Prišli so tako hitro, da so mladinke komaj uspele pobrati perilo in ga zakopati na neko njivo. Po odhodu Nemcev, ki za srečo niso ničesar opazili, so morale perilo ponovno oprati in posušiti. V vasi so imeli dve partizanski kuhinji. Če pa je prišla tja večja enota, so bila mobilizirana vsa ognjišča. Tu so imeli tudi skrivališče za ranjene partizane. Obstojala sta še dva bunkerja, in sicer eden v Predjamskem gradu, drugi pa pod njim. V poslednjem je bila partizanska tehnika »Nanos«.

V vasi Stara Sušica se je stalno zadrževal minerski vod in četa VDV. Za te enote in za prehodne goste je skrbela etapna kuhinja.

V vasi Ponikve pri Sežani je bila leta 1944 tri mesece bolnišnica Južnoprimorskega odreda. Za bolnišnico je vedela vsa vas in skrbela za bolne in ranjene partizane.

Iz izjav Marije Udovič in Julke Hrabar iz Jelšan⁵³⁷ je razvidna aktivnost SPŽZ te vasi. Zbirale so, kakor drugod, živež, obleko, sanitetni material in denar za NOV. Za borce so ženske pletle in šivale copate, da so lahko neslišno hodili po nevarnih krajih. Ko so aprila 1944 partizani iztirili pri Permanih vlak, poln živeža, je vso to dobroto znosilo 85 žena iz Jelšan, Novokračin, Dolenjega, Studene gore in Velikega brda kar 40 km daleč do Mrzlih vodíc. Nazaj grede so posamezne žene nosile bremena municije, težka tudi do 50 kg.⁵³⁸

Pepca Medved, roj. Bernetič, iz Rodika opisuje, kako so spomladi 1944 partizani iztirili vlak blizu Rodika. Vagoni so bili polni živeža in tobačnih izdelkov. Vsa vas je pomagala prenašati in skrivati blago, ki je potem po raznih poteh in načinih odhajalo do partizanskih enot.

V takih primerih pa se je kdaj zgodilo, da tudi ni prišel do izraza čút za skupno stvar. Vaški gospodarski referenti so tu in tam ugotovili celo, da si je kakšen možakar skril zalogo tobaka tudi za več let in to celo v gozdu. Marsikatero tako skrivališče je tudi tam ostalo in tako je segnil ta, poleg soli, najbolj dragoceni artikel v času narodnoosvobodilne vojne. Poleg skrajne nesebičnosti je bilo tudi več primerov grobe sebičnosti.

Iz raznih nadaljnih izjav tovarišíc v narodnoosvobodilni vojni je povsod opaziti veliko aktivnost žena na samem gospodarskem sektorju dela. Tako so ob obletnici ustanovitve OF žene v kalsko—čepovanskem okraju Severne Primorske nabrale samo v enem mesecu kar 60 000 lir posojila svobode. Neka predica je v zimskem času spredla sama 42 kg volne. V eni nabiralni akciji v okraju Čepovan—Kanal so nabrale žene 52 q krompirja, 220 kg masla, 5222 jajc in pripravile 1330 paketov za bolnišnice.

V Idriji so ženske v času tekmovanja stalno zalagale s priboljški dve bolnišnici. Ker je bilo živíl na nakaznice le malo, so pobirale sladkor po hišah kar po žlicah... Dokument navaja primer dekleta, ki je dalo vso balo: platneno blago, ki ga je imelo pripravljenega za možitev, partizanom. Neka žena je dala za NOV edino obleko in čevlje moža, ki

537 — Slovenka v NOB ..., str. 995.

538 — Slovenka v NOB ..., str. 995.

Vel. Ljublj 20. 10. 44.

Šiš duagi mat tovariš Joto
Maršal Jugoslaviji!

Primorska mali doeh padlih sinov
partizancev, vam pošilja najtoplejšje pozdrave.
Prečitala vas sem šas govor ob drugi
obletnici I dalmatinske brigade. V Vašem
govoru ste se s jasnimi odločnimi besedami
prijeli vsem svetom zavneli za svobodo
Slovenske, Koroške, Solne, Slovenskega
Primorja, in slovenske Dolenjske, ter na nji-
hovo priključitev k skupni Sloveniji
v federativno demokratično Jugoslavijo.
izbrano se vam zahvalim zato!

To mi je v bližini in tolažbo da moja
sinova nista padla zaman. Vem, da sta nji-
hova mlada življenja dala zato, da bo naša
bričica domovina osvobodjena in pod pravi-
čnega jarmu, in nato da bodo njihovi
mlajši bratři in sestre uživali to, za kar
sta onava dala življenja.

Kotri sinov niso niti na las zmanjšale mo-
jega trdnega zaupanja v naša zmaga ker
vsega v moji srčni vati med mano tako kot
isti ko sta odšla v stvar bo: vsela korajžna
pripravljenost dati vse, za svobodo svojega naroda.
V tem palnem zaupanju bom še naprej svoje
četvervalnostno delala kar bo v moji moči,
dokler ne bo naša Primorska s Trstom in
Gorico dokončna osvobodjena.

Šaj živi naš voditelj Josip T. K.
Maršal Joto članica J.P. K.K.

se je nahajal v italijanski vojski še pred kapitulacijo Italije. Ko je pa mož dezertiral in prišel domov, ni imel kaj obleči.

Vsi ti podatki pa le približno ocenjujejo količino živil, pijače, cigaret, oblačil, perila in drugih »dragocenosti«, ki so jih žene in dekleta revnih vasic Golca in Poljan v Čičariji znesle enoti na Žabniku ter karavli pod Slavnikom. To pa velja v enaki meri za Brkine, ki so imele v gosteh Istrski odred. V vsakem primeru pa so zaslužne žene iz vasi Skadanščina, kakor tudi dekleta in žene iz drugih vasic.

Primorske žene pa so poleg raznovrstnih nalog vedno posegale za novimi. Akciji pod geslom: »Vse za našo zmagο!« je sledila: »Čimveč hrane in obutve za vojsko!«, nato akcija za bolnice, za sklad »Ljudske pravice« itd. V Zapadnoprimeorskem okrožju so žene zbrale 74 254 lir za tiskarno »Slovenka«. Sama vasica Svino, ki je štela 27 hiš in je bila poleg tega še po okupatorju močno prizadeta, je dala preko SPŽZ 3000 lir za tiskarno.⁵³⁹ V Brdih so v ta namen zbrale žene 27 985 lir.⁵⁴⁰ Samo ob sebi je umevno, da niso ostale tudi pri teh akcijah ob strani druge primorske žene in dekleta.

Veliki primorski pisatelj in borec France Bevk je zapisal:⁵⁴¹

»V preteklosti smo vas gledali,« piše Bevk, »kot požrtvovalne matere, kot čuvarice naših družin in naših domov, ki ste svojo živo narodno zavest prenašale na svoje otroke in jih učile ljubezni do slovenskega jezika. Nismo poznali vseh vaših sil in zmožnosti, ki nam jih je odkrila šele današnja narodnoosvobodilna borba... V tej borbi se je posebno pokazala vaša osnovna lastnost, da znate biti bolj

539 — Slovenka v NOB..., str. 988.

540 — Slovenka v NOB..., str. 988.

541 — France Bevk: »O novih nalogah primorskih žena in deklet.« Slovenka, št. 1 — januar 1945.

Pismo Titu matere dveh padlih sinov iz Vel. Žabelj na Vipavskem z dne 20. oktobra 1944. Mati med drugim piše: »Žrtve sinov niso niti za las zmanjšale mojega trdnega zaupanja v našo zmago, ker stojita v moji srčni boli pred mano taka, kot sta odšla v borbo: vesela, korajžna in pripravljena dati vse za svobodo svojega naroda.«

nesebične in bolj požrtvovalne od moških, kadar se s srcem zavzameta za kako stvar.« Bevk poziva žene k še večji aktivnosti in jih opozarja, da so poklicane prijeti za delo povsod tam, kjer primanjkuje moških rok.

Po radikalni mobilizaciji moških v jeseni 1944 se je splošna aktivnost žena dejansko zelo povečala. Izvršile so osnovno nalogo, ki jim jo je postavila II. pokrajinska konferenca SPŽZ, da so zamenjale moške aktiviste povsod tam, kjer je to od njih zahteval čas in prilike.

Primorske žene so se množično vključevale v »tekmovanje svobode«, ki ga je razpisal IOOF za čas od 27. aprila do 27. junija 1944.⁵⁴² Glavne obveznosti tega tekmovanja so bile poleg pomoči vojski in bolnišnicam še obdelava slehernega koščka zemlje in boj za dosego čim večjih in boljših pridelkov (delovne čete), da se z domačimi pridelki nadomesti sovražnikovo aprovizacijo. Ena osnovnih nalog, ki so si jih zadale primorske žene v okviru tekmovanja, je bila medsebojna pomoč v prehrani. Spomladi 1944 so žene marsikje same gospodarile na posestvih in delale v gospodarskih komisijah in odborih OF. Akcija za »posojilo svobode« in poznejša »posojilo zmage« je v glavnem slonela na ženskih ramenih. Prav gotovo je v veliki meri njihova zasluga, da so na Primorskem presegli predvidenih 20 milijonov lir posojila.

Skoraj v celoti so izvajale tekmovanje »Vse za našo vojsko!«, ki je bilo organizirano v času od 20. oktobra do 20. novembra 1944 in spet novo tekmovanje v počastitev praznika žena 8. marca 1945. Žene so tekmovala, kako se bodo povezale z delavkami v industrijskih središčih, pomagale pri elektrifikaciji, gradnji cest in vodnjakov in pri vseh drugih higienskih ukrepih po vaseh.

Ob tej priložnosti ni mogoče mimo misli Črtomira Šinkovca, domačina iz Vojskega, ki je zapisal:⁵⁴³ »Narodno-osvobodilni boj in z njim pojem revolucije je pred vsakega postavil vprašanje: biti ali ne biti. Nikoli ne bo mogoče do-

542 — Slovensko primorje in Istra — Marica Čepe-Eva, str. 482.

543 — Črtomir Šinkovec: Oblaki nad sončno deželo, Ljubljana 1963, str. 20.

volj pravilno oceniti dela vojskarskih deklet in žena. Pogumnih dejanj, neznanih in nepopisanih, je bilo še za mnoge strani. Njihovih del se spominja marsikateri primorski in gorenjski partizan. Prale in kuhale so jim, hodile po živež v daljno Vipavsko dolino in prenašale težka bremena sedem ur daleč skozi Trnovski gozd. Pogosto tako, da se je bilo treba izmikati zasedam in obstreljevanju. Tako je šlo bodisi v velikem snegu ali hudi vročini. Razen tega so bile kurirke, obveščevalke, ki niso pomišljale na nevarnost. Pomagale so prenašati ranjence, hodile so v Gorico in Trst po zdravila. Iz zavesti je v njih rasla dolžnost, da nikdar niso čakala na plačilo ali pohvalo.«

To priznanje in pohvala naj gre v prvi vrsti izredno velikemu številu primorskih žena in deklet, ki so v borbi kot aktivistke in kot nacionalno zavedne Slovenske z mučeniško smrtjo doprinesle svoj delež svobodi in lepši bodočnosti svoje domovine.

Ženska delavska skupina pri akciji čiščenja ruševin v Cerknem

NEMŠKA GOSPODARSKA POLITIKA NA PRIMORSKEM

Če hočemo bolje razumeti naše partizanske politično ekonomske razmere in nasplošno narodnoosvobodilno gibanje na Primorskem, je vredno vsaj v grobih obrisih spoznati tudi nemško gospodarsko politiko na tem območju in kako je usmerjal v prid rajha celoten gospodarsko produktivni sistem znan nacistični veljak, vrhovni komisar (Gauleiter und Reichsstatthalter) Fridrik Rainer, neomejeni despot »Jadranskega Primorja«. ⁵⁴⁴

Rainerjeva Odredba o izvrševanju javne oblasti na operacijskem ozemlju »Jadransko Primorje« pravi: ⁵⁴⁵ »Da se zagotovi javni red in mir in da se preprečijo poskusi motenja razkrajajočih elementov in da se mobilizirajo vse moči za zmagovito nadaljevanje vojne za meni podrejeno operacijsko ozemlje ‚Jadransko Primorje‘, odrejam:

čl. 1. Na operacijskem ozemlju ‚Jadransko Primorje‘, obstoječe iz Trsta, Furlanije, Istre, Ljubljane in Kvarnera, izvršujem jaz vso civilno oblast...

Čl. 3. Vse oblasti in javna službena mesta nadaljujejo svoje delo po mojih navodilih.

Celovec, 1. X. 1943

Najvišji komisar — Rainer«

Izšla je tudi odredba, kjer Rainer določa, da je na operacijskem območju »Julijske krajine« lira edino veljavno plačilno sredstva in da se vračunava 1 RM 10 lir. Poznejša

544 — Elio Apih: Documenti sulla politica economica tedesca nella Venezia Giulia — 1943—1954, Trieste 1968 (v nadaljevanju Apih: Documenti...).

545 — Uradni list Kvarnerske pokrajine, Reka. List je od 1943 dalje izhajal trojezično, in sicer v italijanščini, hrvaščini in slovenščini. št. 1, oktober 1943. (v nadaljevanju Uradni list Kvarnerske pokrajine). Listi se nahajajo v Študijski knjižnici v Kopru.

odredba ⁵⁴⁶ z dne 9. maja 1944 določa, da se v Ljubljanski pokrajini »nadomesti pri neizpremenjenih številkah označba valute v dinarjih z označbo valute v lirah«.

O izvrševanju sodstva na ozemlju Primorske je važen 3. člen, ki odreja smrtno kazen za tiste, ki se uprejo pripadnikom nemške vojaške sile in ki ne upoštevajo ali ovirajo oblastne ukrepe in na kakršenkoli način premissljlno poškodejejo javne naprave in postrojenja. Smrtna kazen je bila predvidena tudi za sabotažna dejanja gospodarskega značaja.

Zaradi enotnega vodstva in usmeritve dela je Rainer namestil v pokrajinah svoje nemške svetovalce. Z odredbo št. 7547 je uredil mezde in plače v zasebnem gospodarstvu. Zanimiva je tudi odredba št. 9 o vojnih dajatvah: »Kdor stanuje na operacijskem ozemlju Jadranskega Primorja ali ima na tem ozemlju premoženje, je obvezan k dajatvam za vodstvo voje«.

Odredba št. 16 govori o zaščiti gospodarstva, in sicer čl. 1.: »Kdor ogroža kritje potrebe gospodarstva s tem, da daje namenoma napačne podatke o potrebi ali o stanju delovnih moči, o potrebi ali zalogah za gospodarstvo važnih surovin, materiala, proizvodov, strojev in orodja, se kaznuje z odvzemom prostosti, v posebno težkih, gospodarstvu škodljivih primerih pa s smrtjo.«

Treba je še omeniti, da je bil v Trstu sedež generalnega inšpektorja policije za Julijsko krajino čigar osnovna naloga je bila ovirati in z vsemi sredstvi zatirati partizansko gibanje. Poveljnik policije je bil zloglasni Eichmannov namestnik pri pokolu poljskih Židov, Odilo Globotschnigg. V Trstu so bili znani zaporj Coroneo, Villa Bellosguardo, kjer so Colottijevi zločinci mučili in morili antifašiste, in končno Rižarna, edini krematorij v tem delu Evrope.

V naredbi št. 31 z dne 2. aprila 1944⁵⁴⁸ je vrhovni komisar postavil policijsko naglo sodišče na območju tržaške občine. Tu med drugim pravi: »Zaukažem, da mora vsakdo opustiti vse spletke, ki bi mogle motiti ali ogrožati javni red in mir ter varnost javnega življenja in da se mora po-

546 — Uradni list Kvarnerske pokrajine ..., št. 2.

547 — Uradni list Kvarnerske pokrajine ..., št. 2.

548 — Uradni list Kvarnerske pokrajine ..., št. 2.

koriti mojim posebnim naredbam, ki jih izdam z izrecnim opozorilom na strogost policijskega naglega sodišča.«

Nadalje je rečeno, da kdor bo temu povelju nasprotoval, ga bodo sodila policijska nagla sodišča. Višji SS policijski vodja za »Jadransko Primorje« je torej ukrenil vse, kar je bilo potrebno za vzdrževanje in zopetno vzpostavitev »javnega reda in varnosti javnega življenja«.

Okupatorjeva gospodarska politika je na zasedenem ozemlju slonela na principu skrajnega izkoriščanja vseh virov gospodarstva: kmetijstva, obrti, industrije, prometa itd., in sicer v prid vojnemu potencialu Reicha. Vodilna osebnost celotnega nemškega ekonomskega procesa je bil vrhovni komisar — Gauleiter Rainer, ki ga bomo v naši razpravi še omenili in ki so ga po vojni leta 1947 izročili kot vojnega zločinca Jugoslaviji, kjer je bil na procesu obsojen na smrt in obešen.

Rainer je po zamisli velikonemških in tudi starih konservativnih avstrijskih krogov hotel ustanoviti na »Jadranskem Primorju« platformo za bodočo nemško ekspanzijo proti jugovzhodu Evrope. Omenjenim krogom je ta osnova močno dišala, saj so v njej videli in snovali uresničitev nekdanjih sanj imperialistične Avstrije. Trst naj bi v tej novi veliki pokrajini prevzel posebno pomembno vlogo v novi Evropi, in sicer kot glavno пристanišče južnih pokrajin Reicha. To idejo so podkrepili trije faktorji, s katerimi so Nemci utemeljevali tak načrt, in sicer:

1. Geografski položaj mesta in luke, ki je že imelo ustvarjeno strukturo in povezavo z zaledjem.

2. Evropska ideja, ki naj bi vzbudila zanimanje za to središče in pomagala k realizaciji.

3. Ljudska tradicija. Nemcem je v tem primeru prišel prav stari avstrijski sentimetalizem, nepozabni časi in spomini na Franca Jožefa in njegovo dobo. Rainer je, kakor bo še v nadaljnjem navedeno, poskušal realizirati to idejo tudi z izvajanjem svojevrstne samostojne gospodarske politike.

Nemška uprava v Julijski krajini si je istočasno, ko je začela izkoriščati lokalne ekonomske vire v korist vojske, prizadevala, da »zaradi ohranitve ljubega miru v zaledju«, pride do sodelovanja z nižjimi italijanskimi enotami in ljudstvom. Nacistična uprava vsaj v začetku ni imela ali pa ni izvajala posebnih specifičnih direktiv upravno poli-

tične narave napram prebivalstvu. Kot smo že omenili, so Nemci glede na pacifikacijo celo delili aprovizacijo, postavljali slovenske župane in učitelje, tiskali slovenske knjige in časopise, uradne liste itd. Po odredbi št. 41 z dne 9. maja 1944 so poskušali disciplinirati in enotno usmerjati vodstvo vseh obratov, organizacij in ustanov v korist vojne. Vse javne zasebne obrtne in neobrtne naprave, posredovalnice za delo, za poklicna posvetovanja in za posredovanje učnih mest, vse to je bilo v domeni Rainerjevega nadzorstva.

S čimvečjo zaposlitvijo civilnega prebivalstva in delitvijo minimalnih količin življenjskih potrebščin so okupatorji zasledovali edini cilj: nevtralizirati ljudske sile, ki so že od samega začetka spoznavale Nemce, njihovo politiko, cilje in brutalnost.

Čim je Rainer prevzel oblast, je poskušal oživiti industrijske obrate, še posebno tiste, ki so delali preferenčno za nemško redno vojsko Wehrmacht.

Zelo pomembna je tudi Rainerjeva odredba št. 40⁵⁴⁹ o ustanovitvi delovnih uradov. Te urade so namreč postavljali z namenom, da bi strokovno usposabljali kadre, uredili delovne razmere, saj je bilo na ta način mogoče čim bolj izkoristiti delovni potencial v prid razvoju nemškega vojnega gospodarstva. Vodje delovnih uradov je imenoval sam vrhovni komisar in vsi so morali slepo izvrševati njegova navodila. Vsakdo, ki je prišel v spor s temi uradi in njihovimi direktivami, je bil strogo kaznovan.

Eden od prvih ukrepov Rainerjevega »Ekonomskega odseka oz. Ekonomske sekcije, kakor navaja nemški Uradni list, je bil poseg v skladišča živeža na celotnem območju njegove uprave. Nemci so popisali in vodili strogo evidenco nad celotnim prehrabenim in industrijskim materialom. Imeli pa so tudi skladišča, v katerih se je kopičil najrazličnejši material za Nemčijo in druga skladišča za nemške oborožene sile. Dobro je znano, kakšni specialisti so bili pri ropanju in odvažanju v domovino živeža, tekstila, industrijskega blaga, še posebno pa dragocenih in umetniških predmetov.

V tržaški prosti luki so imeli razne tržaške tvrdke vskladiščene velike količine kolonialnega blaga: kave, alkohol-

549 — Uradni list Kvarnerske pokrajine . . . , št. 2.

nih pijač, nevinkulirano od urada »SEPRAL« (Sezione Provinciale dell'Alimentazione — Pokrajinska prehrabena sekcija). Vseh teh zalog se je kar polastil Rainerjev urad in komande SS oddelkov.⁵⁵⁰ Toda med tema dvema partnerjema je prišlo v tej in še v drugih podobnih primerih do sporov kot med grabežljivimi zvermi pri delitvi plena. Rainer je namreč poskušal vskladiščevati živež daleč od sedeža SS enot, posebno ko je šlo za boljše artikle, kot npr. tobak, kavo, likerje in podobno. Iz tržaških skladišč so blago odpeljali v Ljubljano in v druga pokrajinska skladišča. Tako je npr. po istem viru dobila tvrdka Losen-Co. dne 29. novembra 1944 nalogo, naj odpelje iz Trsta 8000 kg čaja, 42 000 kg kave, 3000 kg klinčkov in 3 vagone konjaka. V istem času je bilo poverjeno tvrdki »SAIMA«, naj odpremi v Ljubljano 7000 kg kave in 2000 kg kakava. Vse to je prevzel »PREVOD« s priporočilom, da blago ostane na razpolago vrhovnemu komisarju. Nemci so v tem času zaplenili tudi vse blago, ki se je nahajalo v reški luki. Ves ta material je nato romal v Nemčijo ali so ga koncentrirali v posebna skladišča (Villa Vicentina, Pordenone) za nemške operativne enote.

Kontrolo nad industrijskimi in prehrabnenimi objekti je vodil »RUK« (Rüstungs und Kriegsproduktion — Ministrstvo za oboroževanje in proizvodnjo vojnega materiala). Ob Rainerjevi strani je stal »Ekonoski svet«, ki je razpravljajl o ekonomski problematiki in predlagal vse, kar je šlo v prid razvoju področja v okviru »Grossraumwirtschafta« (Velikonemške ekonomske organizacije).

Rainer pa je imel proste roke tudi na trgovinskem sektorju udejestvovanja. Primarno vlogo pa je skozi ves čas okupacije igrala »Guterverkehrsgesellschaft — Adria« (Trgovinska družba Adria).

Odredba o ustanovitvi »Družbe za blagovni promet Jadran« na operacijskem ozemlju »Jadransko Primorje« navaja,⁵⁵¹ da je družba »korporacija javnega prava, polnopravna oseba s sedežem v Trstu.« Družba se ustanovlja »za varstvo življenju potrebnega blaga« za operacijsko ozemlje. Za direktorja družbe je bil imenovan major Pfeffer, ki je

550 — Apih: Documenti . . . , str. 3.

551 — Uradni list Kvarnerske pokrajine . . . , št. 1.

bil istočasno zadolžen za trgovinsko izmenjavo. Major Pfeffer je bil znana osebnost v »RUK«. Njemu je npr. v dopisu z dne 3. januarja 1944 poročal nemški generalni konzul v Trstu o stanju rudnikov na območju operativne cone in njemu je bila podrejena celotna lesna industrija, kot npr. »FALERSA« v Ilirski Bistrici, »COMPENSUM« na Reki itd.

Oddelek za finance je bil poverjen dr. Fischbachu, prehrambeni oddelek pa je vodil trgovec Eder, medtem ko je vodil Ekonomski oddelek advokat Hoyer.

Upravni svetovalni organ je imel naslednjo zasedbo: Višji državni svetnik dr. Hierzegger je bil predsednik, dr. Mayerschitz v upravi pri Generalnemu referentu, dr. Zoyer pri oddelku za finance, za kmetijstvo pa je pri oddelku za prehrano odgovarjal Huber, in Klare v oddelku za ekonomijo.

Podjetje je poslovalo na podlagi statuta, ki ga je odobril vrhovni komisar in na osnovi direktiv, ki jih je pripravljala upravni svet. Celotno poslovanje pa se je v glavnem odvijalo na podlagi navodil, ki jih je izdajala »Uprava za trgovinsko izmenjavo.«

Družbo je zastopal predsednik in en član odbora. Celoten odbor je nameščal in odpokliceval po lastni volji sam Rainer. Vsa trgovinska izmenjava, nakup in prodaja blaga je bila podrejena strogim kriterijem vojaškega gospodarstva. Interesi civilnega, posebno pa nezaposlenega prebivalstva, so prišli poslednji v poštev. Podjetje je nudilo eksistenčni minimum po maksimiranih cenah. Cene je poskušal Rainer disciplinirati z odredbo št. 19, ki je izšla v Uradnem listu št. 2.. Odredba omenja, »da je prepovedano vsako neposredno in posredno zvišanje cen življenjsko potrebnih artiklov. Za drugo blago in dajatve morajo biti cene primerne načelom vojni obveznega gospodarstva.« Tem načelom so nasprotovali, kot navaja odredba, oderuhi, tisti, ki bogatijo na račun vojnega gospodarstva, tisti, ki iz špekulativnih razlogov zadržujejo in tajijo potrošniško blago.« Za vse te prekrške je odredba določevala hude kazni.

S posebnim odlokom je Rainer imenoval za »službo komisarja cen«⁵⁵² dr. Rudolfa Islerja. Sedež te kontrolne službe je bil v Trstu. Komisar za cene je ukrepal vse po-

552 — Uradni list Kvarnerske pokrajine ..., št. 2.

trebno, da bi se te obdržale v okviru izdanih naredb. Vsi predlogi za spremembo cen so morali biti dani v odobritev omenjenemu komisariatu. Vodja pokrajinske kontrolne službe za cene je bil podrejen neposredno prefektu. Pri izvrševanju nalog službe se je posluževal gospodarske policije in drugih, posebno pa SS oddelkov.

Videti pa je, da je bil problem cen zelo pereč, ker že naslednja odredba št. 33⁵⁵³ govori »o upravno kazenskem postopku v zadevah glede cen«. Odredba določa, naj »prekršitelje odredb o cenah kaznujejo z neomejenimi denarnimi globami, zaplembo blaga, zaprtjem obrata, imenovanjem komisarjev« itd.

Vsako podjetje mora imeti za normalno poslovanje na razpolago denar. Za začetno poslovanje so »Adrii« nakazali vsoto 100 000 000 lir. Od te vsote so pridobili z rekvizicijo židovskega premoženja 10 000 000 lir. Pri ustvarjanju družbenega kapitala pa so sodelovali, gotovo ne na prostovoljni bazi, tudi italijanski bančni zavodi. Da bi zagotovili uspešno poslovanje podjetja, so ga tudi oprostili raznih davčnih obveznosti, ki jih je določevala italijanska zakonodaja. Rainer je to olajšavo, ali bolje rečeno privilegij, določil tudi za tržaško tvrdko Tolazzi in reško »ESCATA«. Slednji je bila zaupana naloga v ekonomskem smislu izkoriščati balkansko zaledje.⁵⁵⁴

Rainerjeva politika ni šla v prid italijanskim krogom, ko je z namenom, da bi ustvaril specifično politično-ekonomsko upravno enoto, potegnil razmejitveno črto med operativnimi conami Jadranskega Primorja in republikansko fašistično republiko (Duce — Italien). Do sporov je prišlo tudi pri delitvi ekonomskih kapacitet in ob kompetencah ne samo med Rainerjem in SS, kot smo že omenili. Tudi »RUK« je namreč v nekaterih zadevah zavzel svoje stališče. Ministrstvo Reicha za oborožitev in vojno proizvodnjo (RUK) ni npr. imelo dovolj jamstva od Rainerjeve uprave za stalno in trajno ogroženost od partizanov. Omenjajo tudi nastop funkcionarjev RUK v Trstu dne 29. januarja 1944, ko je bilo govora, komu naj se dodeli 9000 kg finega orientalskega tobaka in soli, ki so jo dobili na tem območju. Za-

553 — Uradni list Kvarnerske pokrajine ..., št. 2.

554 — Apih: Documenti ..., str. 13.

stopnik RUK je enostavno zahteval, naj se ta fini tobak dodeli nemškim operativnim enotam. V zameno za tobak naj italijanski monopol nakaže Rainerju navadni italijanski tobak domače proizvodnje, in sicer za 100 kg orientalskega tobaka po 125 kg italijanskega. Iz izjav svetovalcev upravnega odbora in ekonomskega oddelka »Adrie« izhaja, da tudi druge vojaške oblasti niso vedno upoštevale suverenosti tega podjetja in njenih določil. O tej zadevi je bilo namreč govora na seji »Adrie« in tam so povedali, da ne smejo na območju Gauleiterja vojaške oblasti nabavljati in rekvirirati blaga brez sodelovanja z Rainerjevo upravo. Izrečno so poudarili, da vojaška poveljstva, ki operirajo na območju vrhovnega komisarja, nimajo ekonomskih odsekov in zato bi moral nalogo oskrbe enot prevzeti ekonomski odsek »Adrie«.

Pod upravo »RUK« so spadali v Trstu: ladjedelnica S. Marco, tovarna strojev (Fabbrica Macchine) FMSA, Lloydov arzenal, rafinerija S. Saba, visoke peči ILVA, rafinerija »Aquila«, plinarna (Fabbrica gas) ter tovarna sode Solvay in ladjedelnica »CRDA« v Tržiču.

Že velikokrat smo omenili, kako kritično je bilo stanje v zvezi s preskrbo soli za NOV skozi ves čas vojne. Delavci tovarne Solvay so na najrazličnejše načine odnašali iz skladišč te tovarne na tone in tone dragocenega materiala, ki je po raznih kanalih odhajal v hribe. V tovarno pa so prihajale za industrijsko predelavo velike količine soli. V istem viru se npr. omenja, da je 24. in 26. aprila 1944 prišlo sem kar 350 vagonov soli.

Kontrolo nad delom in tehničnim personalom pri CRDA (Cantieri Riuniti Dell'Adriatico) je nadzoroval poseben urad, ki je bil neposredno odvisen od vrhovnega komisarja.

Velik pomen so nacisti pripisovali trem rafinerijam na tem območju. Na osnovi programa bi morale te rafinerije oskrbovati z derivati celoten teritorij in Wehrmacht v Italiji. Večje količine surovin so dobivali iz Romunije (januarja 1944 9 000 ton). Poskušali so intenzificirati tudi proizvodnjo tovarne Falerse v Ilirski Bistrici. Za plinarno v Trstu so nabavljali karbid v Margheri. Tekstilna industrija je delala s 50 % kapaciteto. Izračunali so, da bi za leto 1944 rabili za približno 3 milijone ljudi na tem območju 12 000 000 m ali približno 2 400 ton tekstilnega blaga. Navesti pa je treba

nekaj zanimivih podatkov iz dokumentov IZDG v Ljubljani, ki jih navaja Apih. Izdanih je bilo več odredb z namenom, da pospešijo kmetijsko proizvodnjo. Posebno so agitirali za saditev krompirja. Nabavili so tudi večje količine semenskega krompirja iz Nemčije itd. Z odredbo št. 21⁵⁵⁵ zahteva Rainer, da morajo vsi kmetovalci po določenem načrtu gojiti oljne rastline in njih seme oddati za to postavljenim podjetjem. Načrt za gojitev je na podlagi predhodnega posveta s Pokrajinskim nadzorništvom za kmetijstvo (Ispettorato provinciale per l'agricoltura) določil prefekt province. Gojiteljem so nakazali nagrade, tistim pa, ki se niso hoteli držati določenih obveznosti, pa so dodelili denarne in zaporne kazni.

Pri preskrbi Trsta z drvni za kurjavo pa so nastopile občutne težave. Znano je namreč, kako so naše gospodarke komisije s pomočjo organov ljudske oblasti uspešno izvajale bojkot mestom, kjer je imela sedež okupatorjeva oblast. Nemci so brez sleherne sentimentalnosti v sili popolnoma posekali in uničili tržaški »bošket« (Boschetto), ki je bil ponos Tržačanov.

Pod pritiskom angloameriških zavezniških sil in vse večje partizanske aktivnosti so Nemci prevažali blago vse bližje domovini. Tako so npr. iz skladišč v Zadru pripeljali v Trst 70 000 kom. kož in kožuhov. Z Reke so delno premestili v bližino Vidma (Udine) tovarno torpedov. Iz Idrije so zaradi znanih močnih napadov partizanskih enot in sabotažnih akcij odpeljali v Nemčijo 1300 ton živega srebra itd.⁵⁵⁶

V drugi, slabši luči prikazujejo razvoj industrije v »Jadranskem Primorju« poročila glavnega poveljstva italijanske fašistične republikanske vojske. S temi poročili se bolj ujemajo izjave in podatki, ki jih navaja v svojih memoarih tedanji tržaški prefekt Coceani. Poročila z dne 22. in 25. marca 1944⁵⁵⁷ omenjajo zelo močan izpad industrijske proizvodnje na območjih bivše tržaške in goriške pokrajine. Tekstilna tovarna v Trstu (Cotonificio Triestino) ni dosegla 50 % zmogljivosti, fonderia Straccis je delala s 30 % kapa-

555 — Uradni list Kvarnerske pokrajine ..., št. 2.

556 — Apih: Documenti ..., str. 22.

557 — Apih: Documenti ..., str. 13.

citeto, cementarna v Anhovem ni mogla zadostiti potrebam nemške vojske. Izredno škodo so povzročali tudi zavezniški zračni napadi. Ponekod so sploh onemogočili delo po tovarnah, kot npr. v ladjedelnici CRDA. Letalske delavnice (Cantieri aeronautici) so zmogle le nujna popravila. San Marco v Trstu, ki je normalno zaposloval 3750 delavcev, je sprejemal le popravila lažjih vojnih ladij oz. korvet. Skoraj zamrlo pa je delo v mehaničnih delavnicah za navtične motorje in v Ansaldo. Zaradi velike suše in močnih zračnih napadov je bilo zaskrbljujoče stanje z električno energijo.

Zavezniški zračni napad je tako hudo poškodoval tovarno sode Solvay v Tržiču, da je moralo 100 delavcev organizacije Todt 10 dni razkladati 300 vagonov premoga, ki je prišel iz Raše. Tovarna je normalno porabila na dan 100 ton premoga, ni pa bilo mogoče dobiti več kot 30 ton. Aprila 1944 so zavezniki močno bombardirali ladjedelnico CRDA, julija pa tržaške industrijske objekte. Od tega časa naprej ni bilo več govora o razvoju industrijskih objektov. Poleg tega so še partizani potencirali sabotažna dejanja.

Že 19. januarja so funkcionarji »RUK« poročali, da partizani tako ogrožajo to območje, da ne svetujejo tu vskladiševati in strojiti kož.

Fašistično poročilo z dne 28. marca 1944 omenja med drugim tudi tatvine v velikem stilu v tržaških ladjedelnicah. Izginile so tone lesa, bakra in elektromotorjev. Iz skladišča podjetja Salvaticci je izginilo 300 kg kave in kar 2 600 kg popra. Tihotapstvo se je močno razvijalo in cvetela je črna borza. Da bi preprečili to »obrt«, je Gauleiter namestil z dekretom 26. marca 1944⁵⁵⁸ posebnega državnega komisarja za boj zoper tihotapstvo, in sicer v osebi SS Sturmbannführerja Fritza Wolbinga, ki je bil neposredno odgovoren Gauleiterju. Njegova naloga je bila, z vsemi sredstvi zatirati črno borzo in tihotapstvo.

Družba »Adria« pa je še vedno izkazovala veliko aktivnost in je v glavnem odnašala blago iz starih skladišč bivše italijanske uprave. Tako je z dopisom dne 2. marca 1944⁵⁵⁹ »Adria« dobila pooblastilo od Rainerja, da odvaža blago iz skladišč v Pordenonu, Villa Vicentina in Ljubljani. To bla-

558 — Uradni list Kvarnerske pokrajine ..., št. 2

559 — Apih: Documenti ..., str. 31.

go je družba rabila za nujne kompenzacije, za potrebe Wehrmachta in v dobri meri za odpremo v Nemčijo. Količine, s katerimi je »Adria« razpolagala, niso bile majhne. Dobila je npr. nalog, naj odda organizaciji TODT, SS oddelkom, Wehrmachtu in drugim ustanovam kar 110 000 steklenic konjaka, 150 000 steklenic likerjev, 280 000 kg kave, 7 900 kg popra, 172 000 škatel sardin, 15 000 kg čaja, 8 200 kg dišavnice in 9 900 kg kakava.

Zanimivo je, kako so vskladiščevali 230 000 kg kave v Ljubljani in Pordenonu. Kava je bila namreč namenjena na Madžarsko in Hrvaško za meso in maščobe. Za odkup te kave pa je bila naknadno pooblaščen tržaška tvrdka Bruno de Steinkühl. Za nabavo je bilo potrebno dovoljenje Pokrajinskega prehrabenega urada v Trstu, ki je bil podrejen italijanskemu ministrstvu za kmetijstvo. Dovoljenje je moral izdati sam prefekt Coceani, ki je bil istočasno predsednik prehrabene sekcije. V dopisu, s katerim Coceani pooblašča »Adrio«, da naj prevzame blago, omenja, kako je z veseljem sprejet v vednost, da bodo s to količino kave nabavili maščobe in drug živež za civilno prebivalstvo Trsta in »Jadranskega Primorja«. V resnici pa je šla kava v celoti za nemško vojsko in okupatorjeve ustanove. Tako je npr. dobil nemški ambasador Rahm v Trstu 5 vreč kave, znani nacistični zločinec Globotschnig 10 vreč, svetovalci ekonomskega oddelka pa vsak dve vreči. Uradniki »Adrie« so dobili vsak po 1/4 kg kave.⁵⁶⁰ Kmalu se je »Adria« polastila tudi vseh zalog tržaških zasebnih tvrdk. Tako so npr. odkupili od tvrdke Fischbein in Beltrame velike količine tekstila in konfekcijskega blaga. »Arigoni« je morala odstopiti »Adrii« 30 000 škatel 1/4 kg mesnih konzerv. Te so razdelili delavcem zaščitene industrijske objekte in drugim, ki so delali za nemške oborožene sile. Na ta način so izpraznjevali skladišča povsod tam, kjer so jih mogli. Če ni šlo mi-lom, je šlo silom. Pri ugotavljanju zalog so se nacisti posluževali vohunov, še posebno ko je šlo za ugotavljanje zalog pri zasebnikih. To je razvidno iz obstoječih potrdil, ki jih navaja Apih v svoji publikaciji. Tako so dobili npr. potrdilo za 5000 lir nagrade nekemu Ricardu D'Elcio za ovadbo. V arhivih »Adrie« obstojajo tudi spisi o izsiljevanju ponudb

560 — Apih: Documenti ..., str. 31.

za odkup po določenih cenah ali z rekvizicijo. Tako je bila npr. 29. septembra 1944 tvrdka Prezioso prisiljena oddati »Adrii« plinske generatorje. Ena od drznih nasilnih akcij nacistov v Trstu je bila tudi konfiskacija štirih prekocean-skih ladij: »Duilio«, »Giulio Cesare«, »Rex« in »Sabaudia«, ki so bile ponos italijanske trgovske mornarice in ki so se te-daj nahajale v tržaški luki. Nemci so potem ladje popolnoma izropali ter odnesli dele strojev in opreme. Zastonj so bili vsi protesti družbe in italijanskih oblasti. Vso koristno opre-mo, ladij, posodo, pribor, posteljnino, ki je ni bilo malo, so poslali organizaciji »Landesbauernschaft« v Celovec, da bi jo porazdelila ljudem, ki so izgubili imetje pri zračnih na-padih zavezniških sil. Kar ni uspelo Nemcem, so dopolnili zavezniki. Znana je namreč usoda »Rexa«, ki so ga z na-menom, da rešijo vsaj lupino, pripeljali na koprsko obalo, a so ga tu letalske bombe uničile.⁵⁶¹ V vrsto prisilno odvze-tih količin blaga spada tudi odvzem blaga v boju proti črni borzi. »Adria« je brez dvoma imela neposredno zvezo z ak-terji črne borze, saj določenega nujno potrebnega blaga ni bilo mogoče dobiti v zadostni količini zaradi maksimiranih cen na tržiščih. Tako je npr. z dopisom 25. julija 1944 vrhov-ni komisariat — oddelek za borbo proti črni borzi, zahteval, naj mu sporočijo, od kod dobivajo ponudbe blaga, po izvoru iz črne borze. Tu se je dejavnost »Adrie« vpletala z aktiv-nostjo ekonomske policije. Torej z ene strani iskanje in na-bavljanje blaga za nujne potrebe vojske na črni borzi, z druge pa povezava z ekonomsko in drugo policijo v boju proti tej skrajno izkoriščevalski aktivnosti vseh vojn in vseh časov. Dogovorili so se, da mora iti vse blago, ki ga zapleni ekonomska komisija, v skladišča »Adrie« in njenih satelit-skih družb ter ustanov.

Znano je, da so bile vreče posebna dragocenost za NOV. V določenih primerih namreč sploh ni bilo mogoče odkupo-vati ali zapleniti žita in drugega sipkega blaga, ker ni bilo vreč. Zato so tudi tatvine vreč v raznih skladiščih organizi-rali večkrat aktivisti NOV. Vreče pa so imele ceno tudi pri nacistični oblasti. To vidimo iz dejstva, da so v posameznih primerih kar izredna sodišča za javno varnost (Tribunale

561 — Apih: Documenti ..., str. 33.

straordinario per la pubblica sicurezza) izvajala postopke in strogo kaznovala ilegalne trgovce z vrečami iz jute.

O nasilnem poslovanju »Adrie« nam priča tudi zelo pomembna kupčija te družbe s tvrdko »Hesse«, ki je morala odstopiti v imenu tržaške tvrdke »La Commissionaria« 6000 steklenic konjaka, ki pa so jih bili blokirali Pokrajinski prehrambeni urad »SEPRAL« (Servizio Prov. dell'Alimentazione) in tržaška tvrdka L. Alberti S. p. A. Prav tako tudi 5000 kg čokolade. Večje količine čokolade je »Adria« zasegla pri znani tovarni čokolade »Lejet«. Pri tvrdki »Zerial« so prevzeli pohištvo. Z »Adrio« so imele poslovne odnose reška tvrdka »Celetti in »SAIMA« iz Trsta. Na račun »Adrie« je prevažala blago tvrdka »Parisi«. Tvrdka »Fratelli Lenardo« je npr. poslala na račun »Adrie« v Nemčijo 12 vagonov jabolk.

Na dnevni red pa so prišle ponovno vreče. Tako je npr. 19. julija 1944, glede na isti vir, »Adria« poslala v Beograd 30 000 vreč kot »pošiljko izrednega interesa za Reich«. Vreče so namreč rabili za »velike nabavke« žita za Nemčijo. »Adria« je za vreče vložila na račun srbsko-italijanskega kliringa 1 722 000 lir. V istem času je tvrdka Tolazzi obvestila »Adrio«, da je preko kompenzacije sklenila s Srbijo trgovski posel za nabavo iz Banata 250 000 kg semena sončnic v zameno za 50 000 vreč.⁵⁶² »Adria« je bila namreč v stalnih stikih s Srbijo pri nabavi in tržni zamenjavi za razni material, suhe slive, makovo seme, zdravilne rastline itd. V istih virih se nadalje omenja vloga, ki jo je odigralo to podjetje pri prodaji židovskega premoženja, zaplenjenega in vskladiščenega v tržaški luki. Po pričevanju že omenjenega Bruna Coceanija je šlo v času od 15. januarja do 1. maja 1944 v Nemčijo 366 vagonov židovskega imetja. Vrednost tega blaga je bila ocenjena na stotine milijonov lir. Ni pa bil to edini vir zaplembe židovskega premoženja

Najzanesljivejši dokaz o nabavno izsiljevalni kapaciteti Rainerjeve organizacije so podatki iz poročil tvrdke »Tolazzi« o količini vskladiščenega blaga, in sicer ob koncu leta 1944. Vrednost vskladiščenega živeža je znašala 7 655 801 liro, tekstila za 32 372 439 lir in ostalega blaga za 20 116 228 lir. Naročil so imeli za 12 632 484 lir. Skupna vrednost vskla-

562 — Apih: Documenti ..., str. 37.

diščenega blaga (večinoma v Villi Vicentini) je znašala skoraj 73 000 000 lir.

Podjetje »Adria« je tudi sklepalo trgovske operacije z uradnimi ustanovami in posameznimi podjetji. Prek te organizacije je tudi šlo na razne patriotične naslove v Nemčijo ogromno blaga (Landesbauernschaft, Bauhilfe, org. TODT itd.). Na vrhovni komisariat so prihajali obupni pozivi na pomoč s strani raznih koroških organizacij za tiste, ki so bili prizadeti pa zračnih napadih. Teh pošiljk ni bilo malo. Vsekakor pa je bilo civilno prebivalstvo zadnje, kar zadeva pomoč »Adrie« in njenih satelitskih organizacij.

Iz poročil je tudi razvidno, da je bilo vedno kritično stanje z maščobami. V dokumentih IZGD v Ljubljani dobimo podatke, kje in kako vse je »Adria« nabavljala maščobe. Tako zvemo, da je meseca marca 1944 obvestila »Ekonomske oddelke« in tvrdko »Tolazzi«, da je združenje mesarjev COPROMA (Consorzio Provinciale Macellai) nabavilo določene količine slanine po 65 lir/kg, medtem ko je bila določena maksimirana cena za slanino na drobno 20 lir/kg. Sklenili so, da po taki ceni ni mogoče deliti te maščobe delavskim menzam. Podjetje »Reichsstelle« pa je nabavilo na račun nemško-italijanskega kliringa tudi večje količine prašičjih polovičk. To blago je bilo nakazano združenju mesarjev COPROMA po 15,80 lir/kg. V Videm so poslali 30 ton tega mesa.

»Adria« pa je razpolagala tudi s 550 tonami prašičjega mesa. Od 8. junija 1944 do 3. januarja 1945 je bilo nabavljenih 73 796 prašičjih polovičk v skupni vrednosti 52 milijonov lir, pri čemer je »Adria« zahtevala za izpeljavo te kupčije kot posrednik pri nabavi 0,60 lir za kg.

V tem času so bile relativno skromne nabave vina. Vse količine, do katerih je prišla, je zaplenila vojaška oblast. Po izgubi južnih italijanskih provinc in zaradi slabe obdelave vinogradov ter pomanjkanja gnojil in zaščitnih sredstev je upadel konsum vina na zasedenem območju za 50 %. »Jadransko Primorje« je moralo omejiti uvoz vin, a še to, kar je prišlo, je prevzemala vojaška oblast. Kot je znano, pa je vladalo tudi veliko pomanjkanje modre galice v borbi vinogradnikov proti peronospori vinske trte in boleznim na sadnem drevju, posebno še na breskvah. Junija 1944 so nemške oblasti na celotnem območju »Jadranskega Primorja«

razdelile le 450 q modre galice. Od te količine so nakazali koprskemu območju komaj 60 q tega dragocenega zaščitnega sredstva, medtem ko so v tem času iz Nemčije za potrebe območja uvozili 97 vagonov semenskega krompirja.

Kot smo omenili, se je »Adria« posluževala v svojem poslovanju raznih podjetij, med katerimi je odigrala največjo vlogo tvrdka »Tolazzi«. Aktivnost tvrdke je najbolj prikazana iz povzetka poslovnih opravil za leto 1944, in sicer brez poslovne aktivnosti, ki jo je tvrdka izvršila na podlagi pooblastil. Podjetje »Tolazzi« je izkazalo v letu 1944 kar 284 308 123 lir dohodkov in 45 000 000 lir izdatkov. Že samo iz teh dveh številk izhaja monopolistična funkcija nacističnih podjetij.

Nemški napori, da bi dvignili ekonomsko proizvodnjo in izkoriščanje raznih proizvodnih virov, pa so bili v stalnem upadanju. Z zlomom vojnega uspeha je pričela upadati tudi vojaška ekonomska kapaciteta. Zastonj so bile vse grožnje in drastični ukrepi. Pričelo je primanjkovati reprodukcijskega materiala z ene strani, z druge pa so odigrale svojo vlogo pri uničevanju ekonomskega potenciala rajha prav partizanske sile in zavezniški vse bolj hudi zračni napadi. Tako je npr. poslednji zračni napad 5. aprila 1945 popolnoma uničil aeronautične delavnice v Tržiču. Na ladjedelnice pa so odvrгла zavezniška letaka kar 1560 bomb.

Problem zase so predstavljali za Nemce prevozi. Že v sredini decembra 1944 je »Adria« obvestila vrhovni komisariat — ekonomski oddelek, da je skrajno kritično stanje s prevoznimi sredstvi, saj tvrdka »Tolazzi« sploh ne more več prevažati blaga v skladišča v Villo Vicentino. Priporočajo pa, da bi čimveč blaga odpremili v Nemčijo. »Adria« je imela za 170 000 000 lir blaga, vskladiščenega v Milanu, Comu in Pordenonu, ki ga pa ni bilo več mogoče nikamor odpremljati prav zaradi pomanjkanja prevoznih sredstev in poškodb prometnih zvez.⁵⁶³

»Adria« je tudi zaprosila, naj ji nemške oblasti nabavijo v Italiji 60 kamionov s prikolico v zameno za sol. Do kakšne moralne degradacije in nemoči tako strahotnega vojnega potenciala je prišlo, nam dokazuje, da so iskali in nabavljali prevozna sredstva celo na črni borzi. Končno so

pričeli pešati tudi trgovski posli »Adrie«. Vse bolj je bilo opazati, namesto kot ura točne nemške administrativne discipline, razkroj in anarhijo. Iz spisov, ki jih hrani IZDG, je tudi razvidno, da je »Adria« šla iz tira. Tako so npr. 22. marca 1945 sprožili proti tej skrajno nacistični ekonomski organizaciji celo postopek, ker da je prodala brez pooblastila večjo količino kož nekemu zasebnemu podjetju, namesto da bi jih odpremila v Nemčijo. Vse večje težave so nastajale tudi v denarnem oz. finančnem poslovanju podjetja. »Adria« npr. ni bila v stanju izterjati 1 603 672 lir za 7 vagonov prašičjih polovičk (čez 1000 q mesa). Ob koncu januarja pa se je celo zvesta in servilna tvrdka »Tolazzi« odcepila od »Adrie«. Če pa so bili uspešni trgovski posli »Adrie« tudi v poslednjih mesecih, se ima zahvaliti okoliščini, da je razpolagala z velikimi količinami soli, ki je šla kot zlato v zameno za najrazličnejše drugo blago.

Močan dokaz bližajočega se konca nacističnega nasilja na Primorskem je bil stalen pritisk in pozivi na Rainerja od organizacij in ustanov rajha, naj iz Primorja pošilja domov vse, kar mora še zaseči za Nemce, ki so po zavezniških zračnih napadih ohranili golo kožo in izgubili vse, kar so imeli. Celovške oblasti so npr. apelirale na Rainerja, naj pošlje čimveč odej in slame za bombardirance, medtem ko je Berlin zahteval štedilnike, kuhinjsko posodo in pribore. Nemške družine so ostale brez vseh najbolj elementarnih pripomočkov, potrebnih človeku za obstanek. Začeli so tudi skrajno racionirati obroke hrane celo funkcionarjem, to kar so že prej delali in izvajali v Nemčiji. Obrok kruha so reducirali na 300 g dnevno, maščobe od 25 na 20 g in meso od 70 na 40 g na dan. Rainerjeva usoda in usoda njegove nacistične gospodarske politike je bila zapečaten.

GOSPODARSKE RAZMERE NA PRIMORSKEM OB KONCU VOJNE

Že 21. januarja 1945⁵⁶⁴ je IOOF v svoji okrožnici opomnil: »Bližajoči se konec vojne nas ne bo nenadoma odrešil gospodarskih težav. V vsakem pogledu se bo treba opreti na lastne sile in do skrajnosti izkoristiti vse gospodarske možnosti.«

V prejšnjih izvajanjih smo lahko zasledili, kako so se naši oblastni forumi pripravljali v vsakem oziru na prevzem oblasti in na vse mogoče gospodarske težave, ki bodo s tem aktom povezane. Znano je, da so nemške, četniške, domobranske in belogardistične horde napadale ter plenile po vsem primorskem ozemlju v poslednji ofenzivi, ki je trajala do konca aprila 1945 in ko sovražnik ni imel več nobenega upanja v uspeh, je na barbarski način uničeval vse objekte, ki bi služili normalnemu razvoju naše družbe. Mogli bi napisati precej obsežno knjigo, če bi hoteli natančno prikazati materialno škodo, ki so jo Nemci in Italijani povzročili na Primorskem. Povzročene škode niso in je tudi ne bodo nikdar povrnili.

Višji organi ljudske oblasti so se takoj po osvoboditvi spoprijeli z vsemi težavami obnove. Porušenih in uničenih je bilo nešteto najrazličnejših objektov. Povsod je bilo najti primere zanemarjenega in opustošenega ljudskega premoženja. Od povsod so prihajali klici na pomoč. Iskali so pomoči tisti, ki niso imeli strehe nad glavo, in ki so ostali brez živine v hlevu in brez strojev za obdelavo zemlje.

Občutno je bilo pomanjkanje umetnih gnojil, semen, posebno pa zaščitnih sredstev, kot npr. modre galice in

žvepla. Brez tega ni bilo mogoče računati na vinski pridelek. Treba je bilo napeti vse sile in izkoristiti vse možnosti, da se priskoči na pomoč tistemu, ki je toliko let trpel in doprinašal žrtve na račun svobode in lepšega ter boljšega življenja.

Vredno je tudi omeniti nekaj primerov poveljne krize v kmetijstvu.

Meseca maja so začela prihajati na Pokrajinski in okrajni odsek za kmetijstvo v Trstu poročila, da ne bo pridelka vina, če oblast ne preskrbi omenjenih zaščitnih sredstev. Intervencije pri zavezniški vojaški upravi v Trstu so bile brezuspešne, ker niso imeli možnosti pomagati v tem oziru. Obrniti se je bilo treba na tedanje poljedelsko ministrstvo pri vladi v Ljubljani. Še danes se čudimo, od kod so mogli v najkrajšem času nakazati 1000 q modre galice in 800 q žvepla. Istočasno so prišle tudi motike, kose, srpi, plugi, semena, nekaj stotov umetnih gnojil in še druge kmetijske potrebščine. Veterinarski oddelek je prejel od Ministrstva za kmetijstvo 70 l seruma in vaccine za cepljenje prašičev proti svinjski rdečici. Serum je dobavil zavod »Pliva« iz Zagreba. Izredne težave so bile tudi pri nabavi gradbenega materiala. Z osvoboditvijo se je v dotlej neosvobojenih predelih razširilo delovanje naših organov tudi na take panoge, ki jih je imel do tedaj v rokah sovražnik. Treba je bilo prevzeti poleg kmetijskih tudi najrazličnejše gospodarske ustanove, kot npr. Consorzio agrario, Ispettorato agrario, UPSEA (Unione Provinciale Servizi Agricoltura) itd. Zavreči pa je bilo treba okupatorjev upravni aparat, kar je terjalo veliko naporov, saj je bilo treba razširiti osnovo oblastvene organizacije in jo še tesneje nasloniti na ljudstvo. Taka razširitev je bila pomembna, saj so stale pred ljudsko oblastjo vedno težje naloge obnove in z njo v zvezi še nadaljna borba proti tistim, ki so hoteli še te težave izkoristiti, da bi ponovno zaslužili ljudske množice.

Pri obnovi so bili nujno potrebni splošni in neposredni gospodarski ukrepi ter odloki. Prostor nam ne dopušča in je tudi izven teme obravnave, da bi jih navajali. Dejstvo pa je le eno, da so tudi po vojni ljudske množice, prav tiste, ki so nosile bremena vojne, prevzele nase breme obnove.

Takoj po osvoboditvi je postalo jasno, da stara upravna razdelitev Slovenskega Primorja, nastala v pogojih narodno-osvobodilne vojne in prejšnjega vojaškega položaja, ni v skladu z novo nastalimi razmerami in potrebami.

Reorganizacijo so izvedli z odlokom PNOO dne 6. maja 1945 »O združitvi in o začasni reorganizaciji okrožij v Slovenskem Primorju«. ⁵⁶⁵ Odlok je odredil naslednje:

Slovensko Primorje se razdeli na:

- a) Goriško okrožje,
- b) Tržaško okrožje in
- c) Avtonomno mesto Trst.

Goriško okrožje je zajelo v glavnem prejšnjo Srednjo, Severno in Zapadno Primorsko, medtem ko je Tržaško okrožje zajelo približno območje bivšega Južnoprimskega okrožja.

Odlok navaja, da morajo v roku dveh dni vsi dotedanji okrožni odbori, ki so imeli priti po novi razmejitvi v sestav določenega novega okrožja, sklicati skupno sejo in izvoliti nov okrožni izvršni NOO. Odlok sta podpisala France Bevk in tajnik PNOO Julij Beltram.

Dne 8. maja 1945⁵⁶⁶ je bilo skupno zasedanje članov izvršnega odbora za Srednjo, Severno in Zapadno Primorsko. Izvolili so okrožni izvršni NOO kot začasni oblastni organ, dokler ne izvedejo volitve. Okrožni odbor za Slovensko Primorje je nadaljeval s svojo funkcijo kot Izvršni odbor za Tržaško okrožje do zasedanja okrožne skupščine.

Sledile so volitve v okrajne ljudske odbore. V Sežanskem okraju so volili že v prvi polovici maja. Dne 13. maja 1945 je bil izvoljen začasni Mestni odbor v Izoli.

Okrajna skupščina za Postojno pa je na svojem zasedanju 24. maja 1945 potrdila že izvoljeni okrajni izvršni NOO. Novo ustanovljeni okraj Devin — Nabrežina je dobil svoj izvršni odbor. Iste dni sta skupščini delegatov Koprškega in Tržaškega okraja izvolili izvršna odbora.

Ob koncu maja 1945 je bila organizacija začasnih osnovnih organov ljudske oblasti v obeh okrožjih zaključena.

565 — IZDG, Lj., f. 771.

566 — »Primorski dnevnik«, Trst, št. 23 z dne 7. junija 1945.

Kakor drugi kraji v Slovenskem primorju, je imel tudi Trst svojo organizacijo, ki je združevala slovenske in italijanske protifašistične množice, imenovan CEAIS (Comitato Esecutivo Antifascista Italo Sloveno — Izvršni italijansko-slovenski antifašistični odbor), ki je prevzel 13. maja 1945 začasno dolžnost Osvobodilnega sveta za mesto Trst. Pozneje so izvolili »konzulto«, tj. najvišji organ civilne oblasti. Dne 29. maja 1945 je bil izvoljen na zasedanju konzulte razširjeni Osvobodilni svet za Trst. Razni odloki, med temi mnogi gospodarskega značaja, so uzakonili okvirno pokrajinsko zakonodajo, drugi pa so samostojno reševali stvari, ki so spadale v delokrog osvobodilnega sveta. Trgovine v Trstu so bile obvezno odprte že 19. maja 1945. Mestni osvobodilni svet (MOS) je izdal odlok o prodaji blaga po določenih cenah. Tisto blago, ki ni bilo niti prej v prosti prodaji, se ga je smelo prodajati le po nakaznicah. Izdali so tudi odloke o pobiranju davkov, o prijavi tujcev, o upravljanju narodne imovine (KUNI) itd.

Vsi NOO so izvedli notranjo reorganizacijo in izpopolnili oddelke za industrijo, trgovino in preskrbo, kmetijstvo ter drugo.

»O gospodarskem vprašanju Trsta in Slovenskega Primorja« je poročal tajnik PNOO Bogdan Brecelj.⁵⁶⁷ Tu pravi: »Mobilizacija vseh sil za obnovo gospodarstva in naše porušene domovine je sedaj naša osnovna naloga.« To so bile uvodne besede poročevalca. Obnavljali so prometne zveze ker so bile ceste poškodovane, železniške proge razorane in mostovi porušeni. Primanjkovalo pa je tudi tekočega goriva. Malo je bilo nepoškodovanih vozil. Ob prevzemu oblasti je bil del industrije v precej obupnem stanju. Nekaterе tovarne so izgubile ob bombardiranju zavezniških letal kar 70 % svoje storitvene zmogljivosti. Ladjedelnice in tovarne strojev, vodovodi, solarne, vse je čakalo obnovitvenih del in nadomestnih delov.

Osnovna naloga odseka za trgovino in oskrbo je bila priskrbeti civilnemu prebivalstvu vsaj minimalne količine prehrabnenih artiklov. Že 10. maja so pripeljali v Trst 11 vagonov živeža. Vsak kilogram teh živil je bil nekje odtrgan do ust potrebnih in požrtvovalnih ljudi. Čeprav je izčr-

567 — »Primorski dnevnik«, Trst, št. 24 z dne 8. junija 1945.

pano Ljubljansko okrožje, je pošiljalo vsak dan v Trst 4 do 6 vagonov živeža. Tržaško okrožje je zalagalo mesto s klavno živino, medtem ko je Goriško okrožje skrbelo za mesto Gorico.

Predvideno povojno krizo je požrtvovalno prenašalo posebno naše podeželje. Velešile so pri obnovi Primorske ostale zaradi bolj ali manj znanih vzrokov ob strani.

Sledila so še težja razočaranja. Borba za Trst in Gorico in celo za del Istre in Slovenskega primorja ni bila še končana. Vse to je močno vplivalo na gospodarski razvoj dežele.

S priključitvijo Slovenskega primorja matični domovini Jugoslaviji se je pričelo novo obdobje — obdobje gospodarskega razcveta dežele. Družbeni standard je narasel. Blagostanje prebivalstva pa je marsikoga odtujilo od interesov skupnosti, posebno pa od tistih, ki so največ doprinesli skupni stvari. Naj bi ta kratki, čeprav nepovezan in nepopoln pregled velikih materialnih doprinosov primorskega ljudstva v narodnoosvobodilni vojni, opozarjal na skromnost in na nesebičnost, ki so jo izpričali tisti, ki so vse dali za osvoboditev naše domovine.

VIRI IN GRADIVO

A. Arhivsko in osebno dokumentarno gradivo

Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani
Arhiv Narodne in študijske knjižnice v Trstu — oddelek za zgodovino

Istituto Regionale per la Storia del Movimento di Liberazione
del Friuli e Venezia Giulia — Trieste

Pokrajinski arhiv Koper

Spomini in osebni dokumentarni viri: Franc Berginc, Ljubo Černe, Peter Fornazarič, dr. Fran Juriševič, Vlado Mahorčič, Andrej Pagon in Franc Žetko.

B. Samostojne publikacije

- Apih Elio: Documenti sulla politica economica tedesca nella Venezia Giulia 1943—1945, Trieste 1968.
- Bizjak, dr. Lojze: Gornja Vipavska v narodnoosvobodilni vojni, Nova Gorica 1967.
- Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 3.
- Brejc Tomo: Poročilo sekretariata PK KPS za Primorsko z dne 22. avgusta 1942 o položaju v Slovenskem Primorju.
- Colonnello G. A.: Guerra di liberazione nel Friuli — Venezia Giulia — Zona jugoslava, Udine 1965.
- Ferenc, dr. Tone: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, Maribor 1967.
- Fogar Galliano: Dalla cospirazione antifascista alla brigata Proletaria, Ronchi dei Legionari 1973.
- Goriški zbornik 1947—1957, Nova Gorica 1957.
- Istrski zgodovinski zbornik, leto I., Umag 1953.
- Mikuž, dr. Metod: Pregled zgodovine narodnoosvobodilne vojne v Sloveniji, knj. I.—V., Ljubljana 1960—1973.
- Mikuž, dr. Metod: Slovensko partizansko gospodarstvo, Ljubljana 1969.
- Pervanje Edvin — Hočevar A. Jože: Četrta prekomorska brigada, Ljubljana 1969.
- Petelin Stanko-Vojko: Med Triglavom in Trstom. Zgodovina XXXI. divizije NOV in POJ, Ljubljana 1963.

- Petelin Stanko: Osvoboditev Slovenskega primorja, Nova Gorica 1965.
- Prispevki za zgodovino delavskega gibanja — Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, letnik I., Ljubljana 1960.
- Ferenc, dr. Tone: Kratak pregled razvoja KPS in OF v Slovenskem primorju od decembra 1942 do septembra 1943.
- Slovenke v narodnoosvobodilnem boju, Ljubljana 1970.
- Slovensko Primorje in Istra, Beograd 1953.
- Šinkovec Črtomir: Uporni svet pod Snežnikom, Nova Gorica 1966.
- Štolfa Milko: Med briškimi griči je posijalo sonce, Ljubljana 1963.
- Trieste nella lotta per la democrazia, Trieste 1945.
- Vilhar Srečko — Klun Albert: Narodnoosvobodilni boj Primorcev in Istranov v Afriki, Ljubljana 1970.
- Zgodovinski časopis, letnik X.—XI., Ljubljana 1956—1957.
- Zupanc Ciril: Zapadnoprimorsko okrožje, Nova Gorica 1973.

C. Periodični tisk, članki in ostali viri

- Enotnost, Trst 1946.
- Jadranski koledar, Trst 1868 in 1971.
- Naša žena, št. 4—5 1944.
- Partizanski dnevnik: 29. 9. 1944, 23. 11. 1944, 15. 12. 1944 in 7. 2. 1945.
- Primorski dnevnik, Trst: 7. 6. 1945 in 8. 6. 1945.
- Slovenka, glasilo AFŽ za Primorsko, št. 1. 1945.
- Slovenski Jadran, Koper, št. 24 1952 in št. 30 1953.
- Trieste, Rivista politica della regione, Trst 1973.
- Uradni listi Kvarnerske pokrajine, Rijeka 1943.

Č. Slikovno gradivo

- Arhiv Narodne in študijske knjižnice v Trstu — oddelek za zgodovino.
- Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.
- Muzej ljudske revolucije v Ljubljani.
- Muzej Nova Gorica.
- Pokrajinski arhiv Koper.
- Slike gospodarskih aktivistov, last svojcev.
- Študijska knjižnica Koper.

SPREMNA BESEDA

Pri nastajanju pričujočega dela sem se posluževal v glavnem arhivskih virov in to v prvi vrsti arhiva Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Poleg tega so gospodarske napore v obdobju narodnoosvobodilnega gibanja osvetlili s svojimi prispevki tudi nekateri še živeči člani pokrajinske in okrožnih gospodarskih komisij. Pri tem omenjam le Petra Fornazariča, Franca Berginca, Ljuba Černeta in publicista Andreja Pagona-Ogareva. Žal pa mnoga doživetja naših starejših aktivistov OF so že izbrisali zob časa in življenjski napor.

Zamisel, da bi napisal knjigo o partizanskem gospodarstvu na Primorskem, je podkrepilo dejstvo, da se je v vseh dosedanjih publikacijah zelo malo ali da se sploh ni omenjalo, kako se je primorsko ljudstvo v celoti vključevalo v težko in požrtvovalno akcijo materialnega oskrbovanja vojske in revnih plasti civilnega prebivalstva.

Med prvimi, ki se je lotil tega dela, je zgodovinar dr. Metod Mikuž, ki je v knjigi »Slovensko partizansko gospodarstvo« osvetlil tovrstno partizansko dejavnost.

Njemu se v prvi vrsti zahvaljujem za dragocena navodila in pomoč pri iskanju virov v že omenjenem inštitutu v Ljubljani. Enako priznanje zasluži direktor inštituta dr. Tone Ferenc in arhivar Venceslav Vrabec, ki sta mi bila v veliko oporo.

Zahvala gre tudi Študijski knjižnici v Kopru in Narodni in študijski knjižnici v Trstu, dalje Pokrajinskemu arhivu Koper, Pokrajinskemu inštitutu za zgodovino osvobodilnega gibanja Furlanije in Julijske krajine iz Trsta, prof. Eliu Apihu v Trstu in vsem tistim, ki so mi kakorkoli omogočili izpopolnjevanju gradiva.

Vse priznanje zasluži komisija za zgodovino delavskega gibanja pri komiteju Obalne konference ZKS v Kopru, še posebno pa njen predsednik Albert Klun za vsestransko pomoč od začetka do izida knjige. Najlepša zahvala gre republiški in obalni kulturni skupnosti za pomoč pri izdaji knjige, kakor tudi založnici Založba Lipa. Naposled se iskreno zahvaljujem lektorju in tehničnemu uredniku profesorju Jožetu A. Hočevarju iz Kopra, kakor tudi vestnemu kolektivu tiskarne ZGP »Primorski tisk« in njenemu tehničnemu vodji Francu Lenassiju.

SEZNAM OSEB, OMENJENIH V KNJIGI

Abele 309, 310

Adamovič Grozdan 143
 Alojz 203, 204, 325
 Ambrožič Franc 287
 Andrej 287, 303
 Angelo 330
 Apih Elio 389, 393, 395, 397, 398,
 399, 400, 401, 403
 Arčon Evgen-Branko 151, 265,
 295
 Artusi 15
 Attilio 256

Babič Branko-Vlado 77, 210

Bageur 160, 333
 Bajc Franc-Saša 272
 Balut 330
 Bankovič Aldo 120
 Baolini Aldo 74, 75
 Barut Evgen-Triglav 111, 273
 Barut Gabriel-Ožbalt 110, 273
 Bebler dr. Aleš 162, 210, 217, 266
 Belič 252
 Belina 257
 Beltram Cvetka 394, 314
 Beltram Ivan-Central 157
 Beltram Julij-Janko 147, 149, 407
 Benulič Josip-Aleksander 91, 276
 Berce Viktor 87
 Berginc Franc-Soča 63, 191, 196,
 197, 198, 199, 231, 237, 238, 249,
 259, 260, 313, 319, 360
 Berginc Pavla-Vera 182, 262, 322,
 329
 Berlot Stanislav-Urz 344
 Bernardi 222
 Bernetič Anton-Jakob 115, 272
 Bevk Artur 141, 143
 Bevk Ciril-Saša 262
 Bevk France 217, 237, 385 386,
 407

Bianchi Gastone-Paolo 258
 Bidovec Stane-Nande 209
 Bizjak Lojze 216, 223
 Bizjak dr. Lojze 138, 140, 141
 Blaž 115
 Blažina Just 220, 221
 Blažina Rudi 221
 Bledi 330
 Blokar France-Brinj 276
 Bogdan 104, 111, 115, 274
 Božič Jože-Bolko 110, 114 125,
 256, 270, 275
 Bolé (Vehar) Katarina-Jura 270
 Bolé Pavla-Lena 288
 Bordon Štefan 344
 Boris (goriški trgovec) 71
 Boris (Koper) 108, 109, 114
 Božič Anica-Urška 287
 Bračič 75
 Brajkovič Ana 213
 Brajnik Anton-Matiš 102, 104,
 105, 273
 Bratkovič Lucijan 149
 Bratuš Bernard 322
 Breclj Bogdan 232, 408
 Breclj Lojze 141
 Breclj Marjan 33, 34
 Breda 114
 Breg 303
 Brejc Tomo 148
 Brest 303
 Brešan Ivan-Očka 173
 Brešan Ludvik 328, 334
 Brodar Franc 252
 Brovč Albin 185
 Brovč Adrej-Janko Baški 815
 Brumat Franc 149
 Budak Guerino 120
 Budislav 303
 Bukovec Ivan-Vojmir 293

Cah Ivan-Iskra 88, 102, 104, 273, 288

Caserman Franc-Tesar 190, 200

Crgolj Marjan-Vojko 252

Cergolj Rudi 40

Cergolja Cveto-Triglav 91, 95

Cetin Ivan (Rotov) 41

Cezar 330

Ciril (Cerkno) 189

Coceani Bruno 397, 399, 401

Colja Alojz 302

Colja Srečko-Javornik 71e, 294

Colonnello 485

Colotti 390

Comisso Fonda 222

Coronini 160

Cunder Roza-Sonja 216

Cunder Stane 65, 66, 247

Cunja Ivan-Slavinik 114

Čebtron Anton 141

Čebtron Zdravko 138

Čemažar Jakob 265

Čepar Franc-Boris 143, 144, 295

Čepe Marica-Eva 386

Černe Ljubo-Dino 133, 135, 136, 262, 295

Černič Angel-Vinko 309, 312, 313

Černič Maks 261

Čok Stanislav-Sokol 102, 111, 273

Čotar Albin-Jaduk 209, 270, 287

Črnek 115

Črni Martin 266

Čuk Jakob-Lovro 202

Čuk Jože-Blaž 272, 288

Dani 310

Dekleva Janez-Igor 293

Delfani Nino 199

Deliccio Riccardo 399

Deo 73

Dessi 73

Deu Ivan 252

Di Battista Ivan 329

Dobрила Vinko-Igor 91

Dolenc Milan 122

Dolgan Anton-Branko 87, 95, 100, 101

Dolinar 132

Dorče 313

Dugar Kristina-Vojka 325, 337

Dugulin Avgust-Maks 126

Dušan 111, 115, 138

Dujmovič Josip-Jurče 92

Dušica 374

Edo 310

Elio 317

Erjavec Janko 262

Fabris (Kljun) Francka 222, 275

Fabris Just 222

Ferenc dr. Tone 24, 123, 138, 159, 190, 200, 209

Ferfolja Josip-Očka 216

Ferjančič Edi-Taras 159, 168

Ferlin 223

Filipčič Ivan-Kozak 110

Filipčič Peter-Boris 276

Fischbein 399

Fogar Galiano 75

Fon Peter 343

Fornazarič Jože 267

Fornazarič Olga 266

Fornazarič Peter-Pavel 63, 71, 150, 153, 196, 228, 231, 237, 238, 248, 260, 266, 267, 323

Franc (Berin Ferdinand?) 75

Fumis Roman 75

Furlan Franc 303

Furlan Irena 212

Furlan Zoro-Borut 184

Furlanič Marjan-Izidor 274

Gandini Guido-Joe 75

Gastone 75

Gerbec Anton-Hrast 321, 337, 344

Gerbec Franc-Bogdan 334

Giacuzzo Ricardo 234

Glinšek Jože 265

Gliselli Jože 222

Globotschnigg Odilio 390, 399

Gnezda Jane 203

Gnezda Stefan 200

Gnilc 303

Gobec 146

Godina Albin-Vojko Slavič 114

Gorela Mihael 119

Gorenjc Mara 38

Gorjanc 188, 189

Grahor Ivan-Borutin 288

Grasso 317

Gravnar Ivan-Zapad 159, 168,
321, 329
Gregorič Ivan 288
Grgič Andrej 140
Grm Franc-Rado 87, 93
Grmek Alfonz-Izidor 270, 274
Gruden Salvator 200
Gržina Matija-Silvo Robida 123
Guček Milan-Javor 12, 88, 101,
110, 114
Guido 257

Hierzegger 394

Hočevar A. Jože 368, 370
Horvat Vlado 212
Hrabar Julka 383
Hrast (Sežana) 303
Hrastov Andrej 186
Hrbec 303
Hreščak Marija-Pleče 272
Hreščak Tone-Urban 123, 262
Hrib Franc-Grča 138, 141, 142,
143, 144, 145, 147, 231, 265, 294,
295, 297, 305
Hrib Ivan 141
Hrvatini Marčel-Planinc Vlado
114
Hvala Anton 115, 203
Huber 394
Hvala Avgust 262
Hvala Franc-Peter 323
Hvala Justin 200

Iergia 310

Ilc Jože 288
Ilešič (glej Stanovnik)
Iglar Rudolf 394
Ivančič Franc-Luka 30, 102, 103,
104, 111, 270, 275
Ivančič Roman-Vojko 30
Iztok 115

Jakin Drago-Bojan 321

Jakonim Ivan 121
Jakopič Franc 190
Jakulin Ivan-Juraš 92
Janežič Andrej 238, 247, 248, 259,
260, 354
Janko 317
Jasna 168
Jasnik 303
Jelenc 349

Jerončič Zvonko 344
Jereb 204
Jernec Vinko 265
Jersinovič Ivan 121
Jezero 132, 138, 306
Jež Felko 203
Jež Stanko, 177, 303
Jogan 134
Johan 115, 133
Jošt Jože 238, 260, 330
Jug Anton 177
Jug Emil-December 151, 260
Juriševič dr. Franc-Brundo 15,
44, 48, 87, 88, 278
Jubričvalčič Valentin 20

Kalc Josip-Borovič 97

Kapelj Miroslav-Dolanski 287
Karlo 309, 310
Kavčič Andrej-Kovač 172, 178
Kavčič Peter 173
Kavčič Viktor 200
Kavrečič Štefan-Slavko 104, 111,
274
Kavs Štefan-Kolarič 343
Kenda Anton-Iztok 343
Kenda Franc 329
Kenda (Štih) Marija-Majda 329,
349
Kersnič 302
Kimovec Franc-Žiga 296
Kirn Alojz-Ciril 95, 270, 274, 277,
354
Kirn Janez 334
Kirn Jožko-Žarko-Jožko 95, 97,
99, 238, 333, 349
Kirn Marija-Lilijana 274, 381
Kirn Marija (Kapok)-Orana 270
Klare 394
Klarič Bruno-Štefan 114
Klavora Jože-Javoršek 343
Klemenc Jože 211
Klementa 366
Kljun Miha-Rudi 276, 287
Kobal Tomaž 203
Kocjan Drago-Vojko 132, 133,
137, 262, 295
Kocjančič Friderik-Ringo 111
Kocjančič Jože-Savel 273
Kocjančič Mario-Marko 216
Kocjančič Valerija-Špela 211

- Kocjančič Vincenc-Marko 48, 49, 50, 88, 102, 104, 111, 275, 277, 288
 Kočevar Viljem-Urban 102, 104
 Kodrič Albert 303
 Kodrič Angel 149
 Kofol Albin-Matija 111
 Kofolovi (družina) 45
 Komac Adolf-Smrekar 343
 Komac Stanko-Janko 343
 Komjanc Emil 334
 Kompare 142, 144
 Koritnik Mirko-Martin 343, 349
 Kos Andrej 325
 Kosič Slavko-Slavek 219
 Kosmač Miro 48, 50
 Kosmina Darko-Muki 274
 Kosmina Ivan-Samo 38, 127, 128, 129
 Kosovel Ivan 138
 Košuta Ivan-Sokol 143
 Kovač 267
 Kovač Albin-Jaka Baški 185
 Kovač Zofija 382
 Kovačič 209
 Kozlovič Peter-Dušan 274
 Kozorog Štefan-Marjan 363
 Kragelj Anton-Gorski 196, 260, 353
 Krajc Jože-Žakelj 159, 183, 184
 Kraigher Boris 23
 Krajnik Štefan-Stjennka 337
 Kralj Franc-Rado 288
 Kranj Ivan-Rožnik 111, 334, 343, 349
 Kravanja Ferdo (Franc)-Peter Skalar 170, 176, 178
 Krese Leopold-Još 52, 64, 133, 207, 261
 Krivec Josip 199
 Krivec Venčeslav-Janko 183
 Križnič dr. Edo 260, 265
 Križnič Rozalija-Soča 168
 Krovatin Lojze-Costa 219
 Kumar Andrej-Stric Marko 159, 190
 Kumar Anton-Tone 325
 Kuret Ivan-Grozni 43, 44
 Kurinčič Ivan-Hajduk 177, 181, 184, 262, 293, 329, 331, 349
 Kuštrin dr. Danilo-Jelen 40, 88, 92, 93
 Kutin Janez 325, 344
Lenarčič Rudi-Las 297
 Lah Zorko-Kolja 211
 Lampe Jože 367
 Lampe Julij 363
 Lapanja Gabrijel 363
 Lapanja Jože-Simon 188, 366, 374
 Largo 317
 Laris Mario-Moro 106
 Lavrenčič Franc-Smrekar 138, 303
 Lavrič Peter 151
 Lenardo (T) 341
 Learco 268, 310, 312
 Leban Andrej 344
 Lenardič Peter-Skala 159, 164, 168, 321, 322, 323, 327
 Lenardič Ludi-Las 297
 Leonardo (tvrdka) 341
 Leskošek Franc-Luka 25, 379
 Levstik 39
 Likar Alojz 200
 Likar Franc 203
 Lino 75
 Lipa 115
 Lipovec Franc 210
 Lizzero Mario-Lima 75
 Ljubo (Sežana) 295
 Locatelli 77, 78
 Loj Tilka-Žarka 179
 Lojze 189, 204, 216
 Longhi Pietro 233
 Loris 317
 Lovišček Anton-Mohor 325, 344
 Lovrečič Mirko-Benjamin 288
 Lovrečič Viktor-Vojko 274, 288
 Lovrenčič Anton 265
 Lovrenčič Mira 96
 Luciano 330
 Lukežič Leopold-Leopold 272
 Lungho 317
Maček Alojz 329
 Madotto Ivan 329
 Maglica Anton 48, 50
 Mahne Anton-Beograd 287
 Mahne Josip-Saša 87, 270, 275, 303

- Mahne Justina-Živa 287
 Mahne Marija-Nadja 276
 Mahnič Edvige 120
 Mahnič Rudi-Brkinc 87
 Mahor 115
 Mahorčič Evgen-Slavko
 Mahorčič Vlado-Vlado, 84, 207,
 236, 238, 265, 269, 277, 330, 354
 Malalan 133
 Malik Slava-Divna-Criman 143,
 309
 Malinar 334
 Maks (Karis Mario?) 111
 Marc Ivan 287
 Marc Stanko-Planinc 126
 Marc Vida-Visla 143, 262
 Marcuzzi Silvio-Montes 71, 72,
 73, 74, 75, 76, 257, 268, 312
 Marija iz Zapotoka 164
 Marinič Jože 343
 Marjan 309
 Marko (Sev. Primorska) 366
 Marolt Lado 168, 184
 Martin 317
 Marušič Darko-Blaž 115, 126, 209
 Maslo Kristina-Kristina 95, 97,
 277
 Maslo Zdenko-Zdenko 276
 Matevc Ignac-Samson 331
 Matija 115
 Matjaž 203
 Matko dr. Ivan-Imko 114, 270,
 293, 315
 Mattineo Paolo 329
 Maver Karmelo-Zvon 273
 Mavrič Ivan 322
 Mavrič Tone-Štefan 123
 Mavrič Viktor 322
 Medved Franc-Groga 200, 204
 Medved Franc-Jovo 95, 203, 374
 Medved Lojze 200
 Medved Pepca 383
 Medved Tone 138
 Medvedič Franc 200, 287
 Medvež Ivan 343
 Meni 257
 Mervič Anton 41
 Mešan Franc 135
 Metka 216
 Metod 177
 Mezgec Franc-Rudi 210, 211
 Miceli Izidor 329
 Mihalič Anton-Izak 91
 Mihelič Josip-Lukov 211
 Miklavc 133
 Miklavž 114
 Miklus Albert-Janez-Železničar
 321, 325
 Miklus Andrej-Mihael 151
 Mikuž dr. Metod 11, 31, 117, 143,
 198, 244, 245, 264, 350, 351, 364,
 366, 370, 373
 Mikuž Viktor-Boris 202
 Milič 133, 134
 Milič dr. Danilo 65
 Miloš 213
 Mira 114
 Mirko (Benečija) 330
 Mirodaj 132
 Mišigoj Riko 322
 Mitja 115
 Mlač Slavko 134
 Mlečnik 146
 Mlekuž Franc-Dorian 182, 343
 Mlekuž Datija-Malinar 343
 Mozetič Ivan 322
 Mozetič Martin 267
 Možina Boris-Miloš 238, 260
 Mrak 203
 Mrevlje Vida-Visla 144-295
 Mussolini 15
 Muznik Alojz 182

Nadojka 115
 Naglos 220
 Nemec Josip 322

Obišček Anton-Jakob 330
 Olip Pavel 252, 260, 261
 Oprešnik Vide-Nace 95
 Orel Viktor 143
 Ostrovrhar 132, 138, 306

Pace 77, 78
 Pagon Andrej-Ogarev 171, 172,
 176, 335, 357
 Pahor Franc-Hrast 325, 344
 Pahor Josip-Matija 111
 Pahor Lojze 267
 Pahor Mirko 297
 Palčič Jože 120
 Panjek Ivan-Vojko 223
 Paolo 75

- Pavlič Mirko 288
 Pavlin Erika 267
 Pečar Anton-Blaž 111
 Pečar Ivan-Miloš 91
 Pečenko Lado-Branko 228, 237, 238, 239, 260
 Pedro 310
 Pegan Jože 141
 Perčič Anton 303
 Perdih Ivan-Volk 173
 Perello Zora 209
 Periz Giov. Battista 74, 75
 Perko 179, 302
 Peršolja Jože-Filip 159, 182, 183, 184
 Pervanja Franc-Franc 188, 363
 Pervanje Stanko-Gruden 92, 114, 363
 Pervanje Edvin 368, 370
 Pestelj Ivanka 143
 Petaros Danilo-Tješin 274
 Petelin Stane 344
 Peternel Gabrijel-Lipe 187, 188, 353
 Peternel Rudolf 367
 Petrič Vladimir-Vaclav 288
 Petrinc Jože-Klemen 273
 Pfeffer 393
 Pipec 115
 Pirh Ludvik-Stojan 202
 Pirc Mirko-Slavko 294, 295, 296, 303
 Pirih Arkadij-Mirko 197
 Pirih Franc-Kačar 95
 Pirjevec Miro 133
 Platiše Franc-Jaka 185, 200
 Podreka Ivan-Giovannin 330, 334, 349
 Pok 115
 Polde 204
 Poldo 115
 Poles Franc 90
 Poljanec Felko 203
 Poljšak Franc 297
 Potočnik Ivan-Kovač 95, 97, 270
 Povh Venčeslav-Javornik 272
 Požar 115
 Pregarc Danilo-Zmaj 288
 Pregelj Franc 297
 Prelec Ludvik-Ludvik 276, 287
 Premrl Anton 288
 Pretner Janez 261
 Precelj Andrej 361
 Primc Franc-Kopač 216
 Primc Kristina-Kristina 274, 288
 Primož 189, 272
 Primožič Josip-Miklavž 322, 353, 361, 363
 Prinčič Ivo 334
 Prosen Josip-Radivoj 95, 270
 Pupis Miro-Borislav 132
 Pustišek dr. Ivko-Imro 215
 Pušnar Anton-Matija 262, 353, 366
 Pušnar Boris-Boris 366
Rado 115, 349
 Rainer Friderick 117, 389, 390, 391, 393, 396, 404
 Ravbar Olga 135
 Rebec Drago-Peter 95
 Reja Anton-Sever 159
 Remec Tone-Gaber 115
 Renko Stanko 238, 239, 260
 Repič Jožko 329
 Rettangolo 317
 Ribarič Josip (Baldin) 219, 222
 Riko 115
 Roberto 75
 Rojc Ivan-Vasil 111
 Rolando 75
 Romero Silvano 325
 Rozka 188
 Rožič Gabrijel-Tomaž 274, 288
 Rožnik 115
 Rukli Alojz-Kmetič 323, 324, 334
 Rupena Franc 219
 Rupena Mara 377
 Rupnik Andrej 191
 Rupnik Anton-Metod 202
 Rupnik Stefan-Gašper 186, 188, 202, 367
 Rusjan Jože 297
 Rutar Ivan-Tisa 171, 172, 174, 176, 182
 Rutar Vlado 322
Savo 267
 Scarlatti 248
 Schmidt Danilo 212
 Sedej Alojz-Janez 202
 Segulin Franc-Boro Kladivar 87, 110, 211, 213, 214, 216, 217, 223

Semenič Jovo 143
 Semolič Slavka 312, 313
 Sergio 322
 Sila 115
 Silvester 135
 Simčič Alojz 334, 344
 Simčič Benedikt-Kavkaz 321, 329
 Simčič Cvetka-Sava 168, 329
 Simčič Ivan-Mirko 164, 325
 Simčič Jože 343
 Sirk Franc 344
 Sirk Ivo-Nanos 159, 321
 Skočaj Alojz-Topol 92
 Skočir Mirko-Miško 170
 Skodič 321
 Skubin Izidor 164
 Skubin Marija 164
 Slavec 115
 Slavka 277, 288
 Sluga Franc-Bor 288
 Smrdelj Alojz-Anton 272
 Smrdelj Ivan 287
 Smrekar 189
 Sneženka 322
 Sokol (Idrija) 325
 Sonja 115
 Sorta Franc-Radovan 143
 Sosič Svetozar 44, 287
 Sosič Vladimir 265
 Sotlar Anton-Triglav 270, 274, 277
 Srebrnič Jože 42, 183, 184
 Srebrnič Marko 344
 Srebrnič Pavel 322, 327
 Srebrnič Peter 71, 77, 146, 147, 151, 252, 254, 268
 Starc Anton 329
 Stane 204
 Stanič Josip-Boris 325, 337, 344
 Stanovnik (Ilešič) Aca 260, 261
 Stante Peter-Skala 246
 Stara Korenina 186
 Starc Anton 329
 Stojič 203
 Strgar Ivan-Janko 215
 Stroj 143
 Sulc 321
 Sulič Ivan-Car 313
 Sveiger 267
 Svinčenka 322

Šajn Darinka-Alenka 288
 Šavle Karlo-Marčel 274
 Šavli Franc-Medved 170, 171
 Ščuka 212
 Ščuka Mirko 212
 Ščurk Evgen 325
 Šinkovec Črtomir 91, 204, 386
 Škvarča Stanko 363
 Sonc Franc-Opel 52, 129, 130, 138, 197
 Špacapan Alojz 41
 Špacapan Avgust-Strnad 126, 149
 Štefan (Idrija) 325
 Štefe 204
 Štendler Anton-Puč 363
 Štolfa 133
 Štolfa Leopold-Jelen 149
 Štolfa Milko 160, 322
 Štravs Vide-Vide-Bolči 188, 262, 353, 366, 374
 Štrukelj Alfonz 176
 Štucin Jaka-Cvetko 132, 185
 Štucin Maks 200, 262, 353, 366
 Šturm Edo 329
 Šturm Marija-Soča 343
 Šuligoj Danilo 325, 344
 Šuligoj Filip-Rombon 193, 199, 262, 265, 353, 358, 363, 374
 Šušelj Anton 287
 Šušteršič Franc 349
 Švagelj Zdravko 132

Tacco 160, 341
 Tavčar 267, 303
 Teodor 303
 Teran 303
 Terčelj Marta 71
 Terčelj Oskar-Blitz 63, 66, 74, 76, 130, 132, 133, 136, 141, 146, 228, 229, 235, 238, 239, 252, 260, 261, 267, 268, 312
 Teufenbach 160, 333
 Tihotapko 169
 Tolazzi (T) 401, 402, 403
 Tomaž 115
 Tomažič 218
 Tomažič Ema 344
 Tomšič Antonija 287
 Tomšič Franc-Andrej 71
 Tončič Franc-Tomaž 202
 Tone 189, 287

- Trentin Guido 17
 Tribušon Lojze-Žontar 228, 238, 260, 267
 Trobec Milan-Taras 210
 Trobevšek Vlado-Jodi 213
 Trošt Venčeslav 141
 Truden Stane-Stane 89
 Tuli 303
 Tuljak Just 288
 Turk Karlo-Bogdan 270
 Turk Viljem-Trava 104, 111, 115, 288
 Tušar Blaž 363
 Tuta Andrej-Jež 172
- Udovič Marija 383**
 Udovič Pepi 209, 210
 Ukmar Henrik-Normin 211
 Urbančič Franc-Skalar 123
 Uršič 318
- Valenčič Marija-Asta 276**
 Valenčič Marija-Svoboda 262, 270, 274, 277, 278, 381
 Valentinovič 115
 Varuškin 374
 Vasilij 115
 Vazzoler dr. Redento 17
 Velišček Marija-Slavica 325, 337, 344
 Velišček Mirko 325
 Velušček Anton-Matevž 149, 215, 223
 Verk Zorko-Branko 214, 215, 216, 223
 Veselič 282
 Vičič Jože 262, 295, 297
 Vid 38
 Vidmar Franc-Roman 124, 270, Vidmar
 274, 275, 277
 Vidmar Marinka-Golouh 182
 Vidrih Venčeslav-Veno 143
 Viktor 144, 203, 204
- Vilfan dr. Joža 46, 60, 62, 77, 84, 161, 162, 217, 237
 Vinkler Dorče 191, 195, 247
 Vinkler Izidor 367
 Vinko 315
 Vižintin Bogomil-Milo 149, 296
 Vojko 272
 Volk 173
 Volk Jože 149
 Volk Karlo 212
 Volk Viktor-Franc 309, 310
 Vrča Franc 140
 Vrh 115
 Vrtačnik Miha 123
- Wagner Roza-Sonja 223**
 Windischgraetz 213, 214
 Wolbing Fritz 398
- Zajčev Jože-Jablan 92**
 Zidar Josip-Jadran 88
 Zmago 115
 Zofka 353
 Zojer 394
 Zorko 115, 273
 Zupanc Ciril 159, 175, 184, 334
 Zvan 115
 Zveder 330
 Zvezda (Idrija) 325
- Žef Rudi-Brežan 111**
 Žerjal Rudi-Brežan 111
 Žetko Franc-Zoran 314, 315, 316
 Žgavec Anton-Božič 202
 Žigon Franc 228, 260
 Žižmond Cvetko-Pravca-Boris 149
 Žižmond Franc 149
 Žižmond Jože-Maj 151, 295
 Žižmond Rudolf 268
 Žnidaršič Ivan 325, 344
 Žorž Zora 143
 Žvab Vladimir-Niko 63, 237

SEZNAM KRAJEV, OMENJENIH V KNJIGI

Ajba 344

Ajdovščina 25, 54, 69, 142, 143,
214, 238, 239, 247, 255, 295, 318
Ajševica 304
Ajža 175
Anhovo 324, 332, 357, 398
Artviže 92, 93, 97
Avber 270
Avče 325
Avstrija 17, 391

Babno polje 90

Bača 53, 59, 61, 66, 80, 81, 85,
185, 321
Bač pri Materiji 97
Banat 401
Banjška planota 323, 368, 374
Bari 370
Barkovje (Trst) 16, 212, 214, 292
Baška dolina 357
Baška grapa 185
Baško 358
Bate 193
Bazovica 23, 95, 97, 100, 287
Begunje 321
Beka 91
Bela 329
Bela krajina 290
Benečija 52, 84, 165, 184, 321
Benetke 14
Beneška Slovenija 52, 174, 240,
320
Beograd 15, 401
Berlin 404
Bertoki 14, 48, 102, 111, 275, 288
Biljana 160
Bilje 150, 153, 313
Bitež 193
Bitnja 95, 97

Bočaji (Koper) 274
Boljunc 111, 270
Boršt pri Kopru 120, 122
Boršt pri Trstu 48, 105
Bovec 25, 170,
Branica 130, 133
Branik (Rihemberg) 48, 49, 69,
145, 300, 310
Brce 97
Brda 25, 53, 59, 61, 67, 69, 70,
71, 83, 159, 161, 162, 167, 169,
170, 174, 181, 182, 184, 236,
266, 316, 322, 325, 328, 330 339,
347
Brdice 323
Breginj 323, 331
Brest 90
Brestje 323
Brezovica pri Materiji 92, 97,
269, 276
Brezovo brdo 40, 91, 97
Brindisi 370
Britof v Brdih 323
Brje 143, 144, 328
Brkini 41, 44, 46, 48, 54, 55, 58,
61, 65, 87, 92, 93, 96, 100, 102,
104, 114, 120, 122, 125, 133, 214,
219, 269, 271, 284, 290, 293, 381
Budigoji 323
Bukovica 146
Bukovo 185
Butari (Koper) 120, 121
Buzet 104

Cerkljanski vrh 373

Cerkljansko 53, 61
Cerkno 25, 59, 175, 189, 204, 205,
345, 353, 358, 366, 368, 371, 373,
387

Cerovo 160, 161
Col 145, 146, 148, 296, 297, 299
Como 403

Čadrg 171, 172, 174, 346

Čedad (Cividale) 322, 332
Čekovnik 372
Čevlje 95, 97, 238, 270, 291
Čepovan 188, 190, 193, 194, 199,
234, 242, 345, 370
Červinjan (Cervignano) 219
Češkoslovaška 93
Čezsoča 176, 337
Čežarji 111
Čičarija 19, 46, 90, 219, 222, 385
Čiginj 321
Črneja 321
Črničke 25, 145
Črni kal 111
Črni vrh 200, 201, 202, 206, 345,
354, 358, 367, 378
Črnomelj 238

Dalmacija 117

Dane v Čičariji 90
Dane pri Divači 91, 133
Dekani 15, 104, 269
Deskale 248, 323
Divača 43, 44, 123
Doberdob 126, 131, 132, 138, 312,
313
Doblarji 239, 332
Dobravljje 132, 134, 144
Dobropolje 98
Dobrovo v Brdih 160, 164, 169,
333
Dol pri Čepovanu 59, 191,
Dolane (Senožeče) 271
Dolenja Trebuša 40, 201, 202,
203, 204, 382
Dolenja vas (Senožeče) 124, 270,
271, 275
Dolenje 383
Dolenjska 79, 146, 244
Dolina pri Trstu 104, 105
Dolnji Zemon 98
Domjo (Trst) 101, 102, 213
Dornberk 19, 25, 48, 49, 69, 151
Draga 97
Dragarica 193
Dragonja (r.) 101, 120
Dragonja (Križišče Sečovlje) 120

Dreke 350
Drežnica 321
Dvori 122

Erjavče 97

Evropa 390, 391

Figovec 183

Fobica 193
Fojana 160, 161
Foljana (Fogliano) 72
Furlanija 46, 47, 48, 52, 54, 60,
61, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 74, 76,
80, 124, 126, 131, 139, 141, 143,
146, 151, 153, 154, 156, 157, 164,
165, 167, 168, 169, 178, 180, 183,
184, 195, 201, 208, 212, 219, 222,
233, 235, 236, 237, 242, 245, 248,
249, 252, 254, 266, 267, 279, 309,
318, 322, 332, 333, 339, 341, 389
Fossalone (Fošalon) 310, 312

Gaberk 97

Gabrovica (Koper) 30, 102, 103,
103, 111, 112, 114, 135, 270
Garbovica (Kras) 303
Gačnik 45
Geržani 97
Goče 144
Gojače 140, 260, 295
Golac 46, 48, 89, 90, 92, 97, 219,
385
Gonjače 343
Gorenja Kanomlja 206
Gorenja Trebuša 44, 188, 201,
202, 203, 204
Gorenjska 52, 57, 66, 67, 68, 69,
80, 185, 189, 207, 234, 240, 259,
264, 265, 361, 374, 375
Gorica 16, 25, 44, 59, 70, 77, 82,
142, 148, 150, 153, 154, 155, 156,
157, 161, 168, 179, 195, 197, 198,
207, 236, 242, 248, 249, 255, 256,
266, 269, 301, 304, 342, 359, 374,
387, 409
Goriška Brda 18, 322
Gornja Branica 132, 229
Gornja Vipavska 138, 140
Gornji Zemon 98
Graden 122, 274
Gradišče pri Materiji 49, 97
Gradišče pri Prvačini 49

Gradišnica 92, 97

Gradno 160

Greta (Trst) 214

Grgar 25, 190, 193

Gročana (Trst) 97, 100

Grojnica 329

Gropada 97

Harije 98

Hlevnik 322

Hotična 92, 97

Hrastje 39

Hrastovlje 121

Hrašče 272

Hrepnica (Postojna) 123

Hrpelje 15, 97

Hruševica 319

Hruševje 123

Hrušica pri Podgradu 95, 97,
269

Hrvaška 109, 117, 399

Hrvaška Istra 46, 122

Huje 97

Hum 323

Idrija 25, 67, 189, 200, 206, 383

Ilirska Bistrica 15, 25, 87, 94, 96,
98, 99, 135, 214, 239, 269, 277,
283, 293, 369

Istra 15, 17, 18, 47, 61, 82, 107,
112, 389

Italija 16, 25, 33, 123, 142, 149,
174, 175, 190

Izola 12, 407

Jablanica 98, 236

Jagrše 201

Janeževo brdo 97

Jasen 98

Javorje 97

Jelovica (Čičarija) 36, 121

Jelšane 383

Jezero 97

Jugoslavija 21, 24, 33, 88, 108,
116, 212, 219, 300, 391

Julijska krajina 16, 72

Jurišče 279

Kačice 91

Kal 85, 190, 192, 343, 364

Kaldanija 122

Kambreško 160

Kamnje 144

Kanal 25, 85, 190, 198, 200, 325,
366

Kanomlja 202, 203, 367

Kastelec 102

Kaštel (Buje) 120

Katarina 98

Katinara (Trst) 95, 214

Kazlje 135

Kilovče 97

Klanec 91, 93

Knežak 123

Kobarid 170, 175, 321, 323, 342

Kobjeglava 135

Kočevje 33, 34, 377

Kojsko 159, 161, 323, 325, 344

Kolonja (Trst) 214

Komen 48, 50, 122, 126, 132, 255,
260

Kontovel (Trst) 319

Koper 12, 15, 46, 104, 105, 113,
270

Kopriva (Gorica) 77

Kopriva na Krasu 122, 136, 295,
296, 320

Korinica 66, 80

Korte 15

Koseze 98

Košana 123

Kovčice 97

Kozana 160, 161

Kozaršče 325

Kozina 15, 44, 50, 90, 91, 95, 120,
121, 287

Kozjane 92, 93, 97, 277

Kožbana 160

Kras 24, 46, 48, 52, 61, 76, 82, 85,
95, 100, 126, 127, 141, 214, 222,
252

Krašno 339

Kremance 148

Križ (Sežana) 129, 133

Križišče 100

Krn 346

Krnica 201

Kromberg 196, 304

Krvavi potok 91, 97

Kubed 121

Kuteževo 98

Labor 120

Lazec 372
Lazne 193, 198, 242, 353, 358, 374
Ledine 201, 202, 367, 378
Lig 160
Lipica 97
Livek 181, 350
Ljubinj 346
Ljubljana 24, 28, 96, 397, 298,
399, 402
Ljubljanska pokrajina 28, 236
Ločnik 149
Log pri Bovcu 239
Loka pri Kopru 113
Lokavec 144, 191, 193, 242, 248,
358,
Loke 196, 304
370, 371
Lokev pri Divači 132, 134
Lokve (Trnovski gozd) 193, 198,
234, 358
Lom 353
Lonjer (Trst) 214
Lopar (Koper) 120, 274
Loška dolina 89
Lozice 139
Lučnik 77

Madžarska 117, 399

Mala Bukovica 98
Mamle Loče 97
Mali Repen (Trst) 306
Marcinje 364
Marezige 14
Marghera 396
Markiči 323
Markovščina 88, 92, 94, 97
Martinjak 122
Marušiči 120
Mašun 219
Matajur 25, 184, 332
Materija 25, 87, 90, 92
Medana 160
Melink 325
Mihelc 91, 97
Milan 46, 216, 222, 315, 323, 403
Milje 104, 105, 214, 222
Miren 25, 52, 149, 154, 157, 249,
296
Mirnik 160
Močila 323, 325

Modreja 321
Mokronog 117
Momnjan 122
Most na Soči (Sv. Lucija) 45,
185, 187, 239
Movraž 120, 122
Mrše 41, 92,, 97
Mrzle vodice 383

Nabrežina 126, 236

Nadiža (r) 257, 321, 332
Nanos 23, 145
Nasirc 91, 97
Neblo 164, 322, 323
Nemčija 401, 402, 403, 404
Nerečje 98
Njiva 329
Njivice 168
Notranjska 65, 66, 122
Nova Gorica 91
Nova Sušica 272
Novaki 67, 355, 364
Novokračine 383

Oblakov vrh 201

Oblaz 45
Obrov 40, 46, 88, 90, 94, 97, 276
Ocizla 91
Odolina 93, 97
Oglarji 193
Opčine (Trst) 16, 126, 218
Orehek 90, 92, 97
Oslavje 321
Osojane 329
Ostrovica 92, 97
Ostrožno brdo 95, 97, 270, 287
Otlica 59, 138, 145, 297, 299, 301
Ozeljan 40, 41, 149, 151

Padež 96, 97, 283

Padriče 97
Palmanova 72, 73
Pavlica 97
Pečine 368, 370, 375
Permani 383
Pesek 97
Petrinje 91
Pevma 321
Piran 12, 188

- Pivka 25, 41, 54, 58, 61, 62, 66,
 85, 100, 101, 123, 125, 126, 133,
 208, 214
 Planina 214
 Plave 191
 Plavje 102, 107, 270, 273
 Pliskovica na Krasu 135, 136
 Pobegi 15
 Podbeže 97
 Podbreže 319
 Podčepovan 191
 Podgora (Gorica) 321, 325
 Podgorje 46, 89, 90, 102
 Podgozd 193, 198
 Podgrad 15, 40, 90, 92, 95, 97
 Podkraj 296, 299
 Podlake 193
 Podmelec 239
 Podnanos (št. Vid) 145, 293
 Podraga 97, 139, 142, 148, 295
 Podstenje 98
 Pograje 98
 Poljane (Podgrad) 46, 89, 97, 385
 Polje 371
 Polog 174
 Ponikev 374
 Ponikve (Sežana) 305, 382
 Pordenone 393, 403
 Postojna 15, 58, 123, 124, 271, 293,
 Povžane 43, 92, 97
 407
 Predjama 382
 Pregara 101, 274
 Pregarje 94, 97
 Prelože 97, 134
 Prem 97, 236
 Prešnica 91
 Pridvor (Sv. Anton) 288
 Primorska 7, 8, 10, 12, 21, 23, 24,
 30, 33, 35, 38, 45, 52, 60, 63, 64,
 65, 66, 67, 80, 85, 87, 88, 113,
 116, 191, 225, 240, 252, 356, 404,
 405
 Prode 174
 Prosek (Trst) 135
 Pulj 14, 19, 120, 121
 Puštale 193

Račice 97
 Rajbelj 321, 346
 Rakitovec 90, 120
 Ratečevo brdo 79, 270
 Ravne 193, 344, 350, 361
 Ravnice 193, 196, 329
 Ravno 325
 Razdrto 271, 272
 Reka 93, 94, 271, 394, 397
 267, 295, 296
 Rezija 184, 321
 Ribniško 65, 66
 Ritomeče 97
 Rižana 102, 107, 110
 Robedišče 342
 Ročinj 325, 344
 Rodik 91, 97, 383
 Rojan (Trst) 214
 Romans 77, 259
 Ronchi dei Legionari (Ronke) 75
 Rožice 92, 97

Sabonje 97
 Sečovlje 118, 119, 120, 122
 Sedlo 348
 Selška dolina 52
 Senadole 41
 Senj 117
 Senožec 41, 123, 271, 314
 Sežana 25, 130, 134, 255, 293, 303
 Skadanščina 46, 88, 90, 92, 97,
 114, 385
 Skopo 126
 Slap (Ajdovščina) 143
 Slap od Idriji 45, 189
 Slavnik 88, 114, 121, 385
 Slivnje 40, 41, 44, 48, 87, 88, 90,
 91, 94, 97, 276
 Slove 92, 97
 Slovenija 7, 23, 24, 33, 36, 47, 55
 60, 88, 89, 96, 117, 165
 Slovenska Istra 12, 13, 25, 30, 41,
 44, 46, 48, 63, 85, 101, 102,, 104,
 105, 109, 110, 112, 114, 117, 118,
 125, 270, 290, 380, 382
 Slovenska vas 272
 Slovensko primorje 15, 20, 24,
 33, 47, 51, 63, 64, 68, 79, 116,
 217, 249, 283, 340
 Smokvica 120
 Snežnik 90, 91
 Soča 337
 Soča (r.) 52, 149, 183, 200, 239,
 252, 257, 321
 Sočerga 122
 Solkan 77, 151, 304

Sovodnje 151
 Soze 98
 Spodnji Lokovec 193
 Srbija 401
 Sredenca 174
 Srednja Trebuša 372
 Srednje 160, 372
 Srednje Kanomlje 206
 Srednji Lokovec
 Srodnje 325, 344
 Stara gora 304
 Stara Sušica 382
 Starod 40, 92, 97
 Staro selo 324
 Stoblica 320
 Stomaž 144
 Stopnik 201
 Strunjan 118
 Studena gora 97, 383
 Suhorje 97
 Sušica 123
 Sv. Lucija (Piran) 118
 Sv. Ivan (Trst) 16, 214
 Sv. Križ (Ajdovščina) 143
 Sv. Mihael 41
 Sv. Quirino 331
 Sveto 193
 Svino 385

Šapjane 93
 Šebrelje 201, 204, 335, 367, 380
 Sentvid 25
 Šentviška planota 185
 Skedenj 16, 210, 214
 Škofije 105, 113, 122, 287
 Škofja Loka 68
 Škorkola (Trst) 214
 Škrbina 63, 126, 131, 132, 149, 270
 Šlovrenc 159, 160, 323
 Šmarje pri Kopru 15, 270
 Šmarje pri Vipavi 139
 Šmartno 160, 161, 170
 Standrež 77, 304
 Stanjel 126, 132, 135, 136
 Šterna 120
 Števerian 160, 161, 169
 Štjak 145
 St. Maver 321
 St. Peter (Gorica) 304

Tatre 90, 93, 97, 270, 277, 287
 Temnica 135

Tilment (Tagliamento) (r.) 257
 Tolmin 24, 25, 40, 50, 53, 59, 61,
 82, 85, 170, 175, 176, 179
 Tolminka (r.) 172
 Tolminska 5 (2), 165, 228, 322
 Tomaj 127, 132, 133, 135
 Tominje 97
 Topolec 98
 Topolovec 122
 Trebče 120
 Trenta 321
 Trepčane (Trst) 95, 97, 98, 270
 Treviso (Trbiž) 14
 Trnje 272
 Trnovo (Il. Bistrica) 98
 Trnovo (Vipavska) 193, 199, 237
 Trnovski gozd 296, 299, 313, 321,
 355, 368, 387
 Trsek (Istra) 274
 Trst 12, 16, 20, 45, 46,, 47, 52, 55,
 60, 67, 72, 93, 94, 96, 100, 101,
 102, 105, 107, 109, 113, 119, 122,
 124, 127, 131, 135, 136, 149, 209,
 211, 212, 213, 216, 217, 219, 220,
 221, 223, 228, 242, 244, 270, 271,
 274, 297, 292, 301, 306, 381, 387,
 389, 390, 393, 395, 398, 400, 406,
 408, 409
 Trstenik (Trst) 214
 Truške 121
 Tržič (Monfalcone) 55, 66, 72, 73,
 122, 129 134, 135, 136, 214, 239,
 254, 306, 315, 316, 318, 360, 396,
 403
 Tublje 91, 92, 97

Vareje 276
 Vedrjan 160, 161
 Velika Bukovica 98
 Velike Loče 90, 92, 97, 276
 Velike Žablje 385
 Veliko brdo 383
 Veliko Ubelsko 284, 285
 Videm (Udine) 323, 328, 341
 Videmska pokrajina 73, 169
 Villa Vicentina 325, 393, 398, 403
 Vipava 54, 59, 61, 62, 82, 100, 138,
 142, 145, 147, 206, 247, 318, 322
 Vipavska 24, 52, 67, 69, 139
 Vipavska dolina 18, 145, 247, 359
 Vipolže 160, 161, 169, 333
 Višnjevik 328

Vitovlje 50, 153, 196, 197, 260, 357
Vodice (Čičarija) 46, 219
Voglarji 198
Vogrsko 25, 63, 149, 150, 153, 157,
267, 268, 295,
Vojsko 45, 200, 201, 203, 208, 254,
345, 358, 359, 362, 367, 369, 370,
386
Volarji 172
Volče 321
Volčja draga 49, 71, 151, 157, 295
Volčji grad 136
Vozalci (Vojsko) 203, 206
Vrata 191, 193, 370
Vrbica 95, 98, 270
Vrbovo 98
Vrhpolje 91, 97
Vrtače 323
Vrtojba 322
Vrtovin 144, 145

Zabiče 98
Zabrdo 193
Zagorje 193
Zajelše 97
Zalaz 173
Zapotok 164, 325
Zarečica 98
Zatolmin 171, 172, 325
Zazid 121
Zeleni log 163
Zgornji Lokovec 191, 193
Zvirek 169

Žabnik gora 385
Žaga 337
Železniki 52
Žigoni 260
Žiri (Idrija) 200
Žirje (Sežana) 43, 132, 295

K A Z A L O

UVOD	7
I. PREDVOJNO GOSPODARSKO STANJE KMETOV IN DELAVCEV	13
II. PRVO OBDOBJE PARTIZANSKE GOSPODARSKE DEJAVNOSTI NA PRIMORSKEM OD ZAČETKA DO KAPITULACIJE ITALIJE	23
III. PRIČETEK ORGANIZIRANEGA DELA GOSPODARSKIH KOMISIJ — OD KAPITULACIJE ITALIJE DO REORGANIZACIJE OKROŽIJ	33
1. Splošni pregled. Delovanje pokrajinske gospodarske komisije in gospodarskih odsekov pri PNOO	33
2. Gospodarska politika posameznih okrožij	87
Okrožje Brkini	87
Okrožje Slovenska Istra	101
Problem soli v narodnoosvobodilni vojni	116
Okrožje Pivka	123
Okrožje Kras	126
Okrožje Vipava—Ajдовščina	138
Okrožje Gorica	148
Okrožje Brda	159
Okrožje Tolmin	170
Okrožje Beneška Slovenija	182
Baško—cerkljansko okrožje	185
Okrožje Kal — Kanal	190
Okrožje Idrija	200
Okrožje Trst	209
IV. OD REORGANIZACIJE OKROŽIJ DO OSVOBODITVE	225
1. Aktivnost Pokrajinske gospodarske komisije in gospodarskih odsekov pri PNOO	225
2. Gospodarska aktivnost okrožij od reorganizacije do osvoboditve	269
Južnoprimorsko okrožje	269
Srednjeprimorsko okrožje	294
Zahodnoprimorsko okrožje	321
Severnoprimorsko okrožje	353
DELEŽ PRIMORSKIH ŽEN V PARTIZANSKEM GOSPODARSTVU	377
NEMŠKA GOSPODARSKA POLITIKA NA PRIMORSKEM	389
GOSPODARSKE RAZMERE NA PRIMORSKEM OB KONCU VOJNE	405
VIRI IN GRADIVO	411
SPREMNA BESEDA	413
SEZNAM OSEB, OMENJENIH V KNJIGI	415
SEZNAM KRAJEV IN DEŽEL, OMENJENIH V KNJIGI	432

Dr. Fran Juriševič

PARTIZANSKO GOSPODARSTVO NA PRIMORSKEM

Rokopis je odobrila Komisija za zgodovino sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij pri predsedstvu RO ZZB NOV Slovenije na seji dne 12. IX. 1974

Knjižica OF 2

Strokovna recenzenta
dr. Julij Titl in Srečko Vilhar

Lektura in tehnična ureditev
Jože A. Hočevar

Ovitek in platnice
Janež Mikuž

Izdala založba Lipa
Predsednik založniškega sveta
Ciril Zlobec
za TOZD ZALOŽBA LIPA
Slavko Sušnik

Soizdajateljica PARTIZANSKA KNJIGA
zanjo Milko Štolfa

Tisk in vezava ZGP »Primorski tisk«,
TOZD TISKARNA »JADRAN«
v Kopru 1974

Oproščeno prometnega davka po mnenju sekretariata za prosveto
in kulturo SR Slovenije

